



ULUSLARARASI SOSYAL  
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ  
INTERNATIONAL JOURNAL OF  
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

**EDİTÖRLER**

PROF. DR. HASAN KAVRUK  
DOÇ. DR. SALİM DURUKOĞLU  
DR. TUĞRUL GÖKMEN ŞAHİN  
DR. ELİF MERVE KOÇ

**SAYI-13**

YIL / YEAR 5 SAYI / ISSUE 13 ARALIK / DECEMBER 2023

Değerli okuyucular,

DergiPark çatısı altında yayın hayatını sürdüren Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi USBAD'ın 5. yılının 3. sayısı olan 13. sayısını, Aralık 2023 sayısını yayınlamış bulunuyoruz. DergiPark sayfasından aldığımız bilgilere göre dergimiz 333 bin makale indirme ve 105 bin de tıklanma sayısı ile toplamda yaklaşık 438 bin okur sayısına ulaşmıştır. İlaveten 13. sayımızda yayınladığımız 12 makale ile toplamda 223 makale yayınlamış bulunmaktayız. Süreci devam eden, geri çekilen, iade edilen, reddedilenler toplamı olarak da 126 makale istatistiğimiz vardır. Bu rakamlar katlanarak artmaktadır.

USBAD, bilimsel dergicilik ölçütlerinden ve nitelikli yayıncılık ilkelerinden ödün vermeden Türk bilim insanlarına ve bilim dünyasına akademik yayıncılık alanında katkı sunmaya devam edecektir. USBAD'ın Aralık 2023 sayısının sizlerle buluşmasını sağlayan, yayınlanmasına emeği karışan bütün editörlerimize, yazarlarımıza, hakemlerimize ve dergimize nitelikli yayın ortamı sağlayan DergiPark yetkililerine teşekkür ederiz.

Malatya, 20.12.2023

EDİTÖR

Dear Readers

We have published the 13th issue, December 2023, which is the 3rd issue of the 3rd issue of the 5th year of the International Academy of Social Sciences Journal USBAD, which continues its publication life under the roof of DergiPark. According to the information we received from DergiPark page, our journal has reached a total of approximately 438 thousand readers with 333 thousand article downloads and 105 thousand clicks. In addition, with the 12 articles we published in our 13th issue, we have published 223 articles in total. We have a statistic of 126 articles in total, including those that are in process, withdrawn, returned and rejected. These numbers are increasing exponentially.

USBAD will continue to contribute to Turkish scientists and the scientific world in the field of academic publishing without compromising the criteria of scientific journalism and qualified publishing principles. We would like to thank all our editors, authors, referees who contributed to the publication of the December 2023 issue of USBAD and DergiPark authorities for providing a qualified publishing environment for our journal.

Malatya, 20.12.2023

EDITOR

### **Yayıncı / Publisher**

Doç. Dr. Salim DURUKOĞLU

### **Editörler / Editors**

Prof. Dr.	Hasan KAVRUK	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Salim DURUKOĞLU	İnönü Üniversitesi
Dr.	Tuğrul Gökmen ŞAHİN	İnönü Üniversitesi
Dr.	Elif Merve KOÇ	Yeditepe Üniversitesi

### **Alan Editörleri / Field Editors**

Prof. Dr.	İrfan KALAYCI	İktisadi İdari Bilimler
Dr.	Esra MACİT	İlköğretim Ana Bilim Dalı
Dr.	Gökçen DURUKOĞLU	Türk Dili ve Edebiyatı

### **Yayın ve Danışma Kurulu / Editorial and Advisory Board**

*Yurtdışı-Yurtiçi Alfabetik Sıra İle / Abroad-Domestic Alphabetical Order*

Prof. Dr.	Ahmet BURAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Ahmet KARA	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Ali AYHAN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Ali DUMAN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Ali ESGİN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Ayşe YÜCEL ÇETİN	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr.	Aytek MEMMEDOVA	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Doç. Dr.	Bahadır KÖKSALAN	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Baktygul KULZHANOVA	Al-Farabi Kazakh National Üniversitesi
Prof. Dr.	Bayram BAŞ	Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr.	Bilal GENÇ	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Cemile KINACI	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr.	Ebru ŞENOCAK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Ercan ALKAYA	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Ersan ERSOY	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Esmâ ŞİMŞEK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Fatih ARSLAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Fuzuli BAYAT	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Prof. Dr.	Gürer GÜLSEVİN	Ege Ün. Türk Dünyası Arşt. Enstitüsü
Prof. Dr.	Hatice İÇEL	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr.	Hülya ARGUNŞAH	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr.	İrfan KALAYCI	İnönü Üniversitesi

Prof. Dr.	Kenan Ziya TAŞ	Balıkesir Üniversitesi
Ass. Prof.	Ljubica Jovic KNEZEVIĆ	Belgrade University – Serbia
Doç. Dr.	Mahmut AÇAK	İnönü Üniversitesi
Dr.	Margareta ASLAN	Universitatea Babeş – Bolyai
Doç. Dr.	Marufjon YULDASHEV	Özbekistan Devlet Sanat ve Medeniyet Enst.
Prof. Dr.	Namık Kemal ŞAHBAZ	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr.	Neslihan DURAK	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Nesrin SİS	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Nurullah ÇETİN	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr.	Oğuz HACİYEV	Nahcivan Devlet Üniversitesi
Doç. Dr.	Süleyman Kaan YALÇIN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Turgut BAYDAR	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Doç. Dr.	Ülker MEMMEDOVA	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Dr.	Yelena ÇEKUŞKİNA	Churagh Devlet Üniversitesi
Prof. Dr.	Yüksel GÖĞEBAKAN	İnönü Üniversitesi

### **Yabancı Dil Sorumlusu / Responsible for Foreign Language**

Doç. Dr. | Bilal Genç | Erciyes Üniversitesi

II

### **Bu Sayının Hakemleri / Reviewers of the Issue**

#### **Hakem – Makale – Kurum - Alan**

İlhan Eroğlu, *Anatomy Of Cryptocurrencies*, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Makro İktisat (Diğer), Makroekonomik Teori, Para Politikası, Para-Bankacılık

Mehmet Behzat Ekinci, *Anatomy Of Cryptocurrencies*, Mardin Artuklu University, Kalkınma Ekonomisi - Makro, Gelişme Ekonomisi

Baştürk Kaya, *Coğrafya Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri İle 21. Yüzyıl Öğretmen Becerilerinin Kullanımları Arasındaki İlişki*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Coğrafya Eğitimi

Niyazi Kaya, *Coğrafya Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri İle 21. Yüzyıl Öğretmen Becerilerinin Kullanımları Arasındaki İlişki*, Milli Eğitim Bakanlığı Talim Ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Coğrafya Eğitimi

Nurgül Ergül Güvendi, *Metaverse Ve İzlenim Yönetimi: 1984 Kitabı Üzerinden Bir Analiz*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Halkla İlişkiler, Toplumsal Cinsiyet Ve Cinsellik Antropolojisi, Siyasal İletişim, İletişim Sosyolojisi, İletişim Ve Medya Çalışmaları

Özgür Selvi, *Metaverse Ve İzlenim Yönetimi: 1984 Kitabı Üzerinden Bir Analiz*, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale Meslek Yüksekokulu, İletişim Ve Medya

### Çalışmaları

İpek Okkay, *Metaverse Ve İzlenim Yönetimi: 1984 Kitabı Üzerinden Bir Analiz, İletişim Ve Medya Çalışmaları, İletişim Etiği, İletişim Psikolojisi*

Ekber Şah Ahmedî, *Ali Şeriatî'nin Özgürlük Belirlenimleri Ve Dinin Çözümleyici Fonksiyonu*, Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan Ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Din Sosyolojisi

Safa Demir Sarı, *Ali Şeriatî'nin Özgürlük Belirlenimleri Ve Dinin Çözümleyici Fonksiyonu*, Ahi Evran Üniversitesi, Din Sosyolojisi

Sıddık Ağçoban, *Ali Şeriatî'nin Özgürlük Belirlenimleri Ve Dinin Çözümleyici Fonksiyonu*, Kırklareli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi

Cengiz Şengül, *Sınıf Öğretmenliği Programı Müzik Dersi İçeriklerinin İlkokul Müzik Dersi Kazanımları İle Karşılaştırılması*, Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü, Müzikoloji Ve Etnomüzikoloji, Türk Halk Müziğinde Yorumculuk, Türk Halk Müziğinde Kompozisyon

Tülün Malkoç, *Sınıf Öğretmenliği Programı Müzik Dersi İçeriklerinin İlkokul Müzik Dersi Kazanımları İle Karşılaştırılması*, Marmara Üniversitesi, Müzik Eğitimi

Venhar Kaplan, *Sınıf Öğretmenliği Programı Müzik Dersi İçeriklerinin İlkokul Müzik Dersi Kazanımları İle Karşılaştırılması*, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitim Psikolojisi, Eğitim Sosyolojisi, Eğitim Felsefesi, Cinsiyet, Cinsellik Ve Eğitim, Eğitim Programları Ve Öğretim, Eğitim, Eğitimde Ölçme Ve Değerlendirme, Eğitim Yönetimi

Nurullah Aykaç, *Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında (1924-2019) Şiir Türü*, Dicle Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim, Dilbilim

Tufan Bitir, *Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında (1924-2019) Şiir Türü*, Türkçe Eğitimi

Fatih Bal, *Interventions To Reduce Sexism And A New Model Proposal For Intervention Based On Social Cognitive Theory*, Sakarya Üniversitesi, Davranışsal Sinirbilim, Biliş, Biyolojik Psikoloji, Uygulamalı Ve Gelişimsel Psikoloji, Bilişsel Ve Hesaplamalı Psikoloji

Nilgün Türkileri, *Interventions To Reduce Sexism And A New Model Proposal For Intervention Based On Social Cognitive Theory*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Hacibektaş Veli Vocational School, Gelişim Psikolojisi, Biyolojik Psikoloji, Öğrenme, Motivasyon Ve Duygu, Hafıza Ve Dikkat, Biliş, Din Psikolojisi, Bilişsel Gelişim

Petek Bilim, *Interventions To Reduce Sexism And A New Model Proposal For Intervention Based On Social Cognitive Theory*, Toros Üniversitesi, Öğrenme, Motivasyon Ve Duygu, Biyolojik Psikoloji, Davranışsal Sinirbilim

Gülistan Elmacioğlu, *YanlıŞ Bilgi Ve Dezenformasyonla Mücadele: Kavramlar Ve Uygulamalar*, Halic University, Faculty Of Business Administration, İletişim Çalışmaları

---

Hülya Göğercin Toker, *Yanlış Bilgi Ve Dezenformasyonla Mücadele: Kavramlar Ve Uygulamalar*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İletişim Çalışmaları

---

Zafer Saygılı, *Yanlış Bilgi Ve Dezenformasyonla Mücadele: Kavramlar Ve Uygulamalar*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Strateji, Yönetim Ve Örgütsel Davranış, Örgütsel Davranış, Örgüt Kültürü, Liderlik, İnsan Kaynakları Yönetimi, Gemi Yönetimi, Uluslararası Güvenlik

---

Nejla Orta, *Ekofeminizm Bağlamında Dede Korkut Hikâyelerinin İncelenmesi*, Uppsala University İletişim Ve Medya Çalışmaları (Diğer), Türk Halk Bilimi (Diğer), Türkiye Sahası Türk Halk Bilimi, Türk Halk Edebiyatı, Kültürel Çalışmalar (Diğer), Kültürel Ve Yaratıcı Endüstriler, Edebi Çalışmalar (Diğer), Karşılaştırmalı Ve Ulusötesi Edebiyat

---

Nurdan Kılınç İnevi, *Ekofeminizm Bağlamında Dede Korkut Hikâyelerinin İncelenmesi*, Türk Halk Bilimi

---

Rezan Karakaş, *Ekofeminizm Bağlamında Dede Korkut Hikâyelerinin İncelenmesi*, Sırt University, Türk Halk Bilimi

---

Fatih TÜRKMEN, *Üçüncü Yaş Turizmine Yönelik Algının Memnuniyet Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*, Karabük University Safranbolu Tourism Faculty Safranbolu/KARABÜK, Gastronomi, Turizm Yönetimi, Turizm

---

Merve Öz, *Üçüncü Yaş Turizmine Yönelik Algının Memnuniyet Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Zile Dincerler Turizm İşletmeciliği Ve Otelcilik Yüksekokulu, Turizm Politikası, Kültürlerarası İş Yönetimi, Kültürel Miras Turizmi, Ziyaretçi Ve İzleyici Çalışmaları, Turizm Yönetimi, Turizm, Örgütsel Davranış, İş Ve İşyeri Sağlığı Ve Güvenliği, Rekreasyon, Tatil Ve Turizm Coğrafyası

---

Onur Kızılcık, *Üçüncü Yaş Turizmine Yönelik Algının Memnuniyet Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*, Gümüşhane Üniversitesi, Tüketici Odaklı Ürün Veya Hizmet Geliştirme, Müşteri İlişkileri Yönetimi, Tüketici Davranışı, Turizm, Turist Davranışı Ve Ziyaretçi Deneyimi

---

Alpaslan Aliağaoğlu, *Güvenli Şehir Kavramının Teorilerle Ve Mekânsal Bakış Açısı İle İncelenmesi*, Balıkesir Üniversitesi, Kentsel Coğrafya, Kentsel Yer Adları, Suç Coğrafyası, Beşeri Coğrafyada Kent

---

Pervin Aksak, *Güvenli Şehir Kavramının Teorilerle Ve Mekânsal Bakış Açısı İle İncelenmesi*, Ekonomik Coğrafya, Beşeri Coğrafyada Kent, Beşeri Coğrafya

---

Ali Açık, *III. Ahmed Döneminde Habsburg Elçilerinin Kabulü Ve Yapılan Harcamalar (1703-1730)*, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yeniçağ Askeri Tarih, Yeniçağ Osmanlı Tarihi, Yeniçağ Tarihi, Yeniçağ Kent Tarihi

---

Ümran Karadeniz, *III. Ahmed Döneminde Habsburg Elçilerinin Kabulü Ve Yapılan Harcamalar (1703-1730)*, Manisa Celâl Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yeniçağ Kent Tarihi, Yeniçağ Osmanlı Tarihi, Yeniçağ Balkan Tarihi, Yeniçağ Tarihi, Yeniçağ Askeri Tarih

---

İbrahim Sezgin, *III. Ahmed Döneminde Habsburg Elçilerinin Kabulü Ve Yapılan*

*Harcamalar (1703-1730), Şehir Tarihi, Askeri Tarih, Osmanlı Vakıfları Yeniçağ Tarihi*

Emine KULUŞAKLI, *Christina Rossetti's Divided Psyche And Its Reflection In Her Poetry: "Goblin Market"*, Malatya Turgut Özal Üniversitesi, İngiliz Ve İrlanda Dili, Edebiyatı Ve Kültürü

Merve GÜNDAY, *Christina Rossetti's Divided Psyche And Its Reflection In Her Poetry: "Goblin Market"*, İngiliz Ve İrlanda Dili, Edebiyatı Ve Kültürü

Özlem GÖREY, *Christina Rossetti's Divided Psyche And Its Reflection In Her Poetry: "Goblin Market"*, İngiliz Ve İrlanda Dili, Edebiyatı Ve Kültürü

Hüseyin Özçakmak, *Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kullanılan Oyunların Ölçme Ve Değerlendirme Çalışmalarına Katkısı*, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi, Dinleme Eğitimi, Okuma Eğitimi, Yabancılara Türkçe Öğretimi, Türkçe Eğitimi, Eğitim

Sedat Erol, *Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kullanılan Oyunların Ölçme Ve Değerlendirme Çalışmalarına Katkısı*, Adıyaman Üniversitesi, Türkçe Eğitimi

Ömer Tuğrul Kara, *Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kullanılan Oyunların Ölçme Ve Değerlendirme Çalışmalarına Katkısı*, Çukurova Üniversitesi, Eğitim

## DERGİNİN TARANDIĞI İNDEKSLER

V



## İÇİNDEKİLER / CONTENTS

**İrfan KALAYCI**

ANATOMY OF CRYPTOCURRENCIES | ŞİFRELE PARALARIN ANATOMİSİ  
**412-427**

**Muzaffer EKİNCİ - Şener DEMİREL**

ORTAOKUL TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM | POETRY GENRE IN SECONDARY  
PROGRAMLARINDA (1924-2019) | SCHOOL TURKISH LESSON TEACHING  
ŞİİR TÜRÜ | PROGRAMS (1924-2019)  
**428-444**

**Derya KARATAŞ**

CİNSİYETÇİLİĞİ AZALTMAYA | INTERVENTIONS TO REDUCE SEXISM  
YÖNELİK MÜDAHALE ÇALIŞMALARI VE | AND A NEW MODEL PROPOSAL FOR  
MÜDAHALE İÇİN SOSYAL BİLİŞSEL | INTERVENTION BASED ON SOCIAL  
KURAMA DAYALI YENİ BİR MODEL | COGNITIVE THEORY  
ÖNERİSİ  
**445-463**

**Necmettin MUTLU**

YANLIŞ BİLGİ VE | COMBATTING MISINFORMATION AND  
DEZENFORMASYONLA MÜCADELE: | DISINFORMATION; CONCEPTS  
KAVRAMLAR VE UYGULAMALAR | AND APPLICATIONS  
**464-493**

**Dilek AKÇA**

COĞRAFYA ÖĞRETMENLERİNİN 21. | THE RELATIONSHIP BETWEEN THE  
YÜZYIL ÖĞRENEN BECERİLERİ | 21st CENTURY LEARNING SKILLS OF  
İLE 21. YÜZYIL ÖĞRETMEN | GEOGRAPHY TEACHERS AND THE USE  
BECERİLERİNİN KULLANIMLARI | OF 21st CENTURY TEACHER SKILLS  
ARASINDAKİ İLİŞKİ  
**494-519**

**Nursu Nida KARA**

EKOFEMİNİZM BAĞLAMINDA | AN ANALYSIS OF DEDE KORKUT  
DEDE KORKUT HİKÂYELERİNİN | STORIES IN THE CONTEXT OF  
İNCELENMESİ | ECOFEMINISM  
**520-539**



**Berk FUL - Didem ÖZŞENLER**

METAVERSE VE İZLENİM YÖNETİMİ: METAVERSE AND IMPRESSION  
1984 KİTABI ÜZERİNDEN BİR MANAGEMENT: AN ANALYSIS OF THE  
ANALİZ BOOK 1984  
**540-566**

**Nazım KARADAĞ**

ALİ ŞERİATİ'NİN ÖZGÜRLÜK ALI ŞERİATİ'S LIMITATION OF  
BELİRLENİMLERİ VE DİNİN LIBERTY AND THE ANALYTICAL  
ÇÖZÜMLEYİCİ FONKSİYONU FUNCTION OF RELIGION  
**567-587**

**Süleyman Cem ŞAKTANLI**

SINIF ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI COMPARISON OF PRIMARY SCHOOL  
MÜZİK DERSİ İÇERİKLERİNİN TEACHER TRAINING PROGRAM MUSIC  
İLKOKUL MÜZİK DERSİ KAZANIMLARI LESSON CONTENTS AND PRIMARY  
İLE KARŞILAŞTIRILMASI SCHOOL MUSIC LESSON CONTENTS  
**588-606**

**Şükran KARACA - Esra ÖZKAN ÖNEM - Muhammed YILDIZ**

ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİNE YÖNELİK INVESTIGATION OF EFFECT OF THIRD  
ALGININ MEMNUNİYET ÜZERİNDEKİ AGE TOURISM PERCEPTION ON  
ETKİSİNİN İNCELENMESİ SATISFACTION  
**607-625**

**Aslı ÇOLAK - Mehmet Akif CEYLAN**

GÜVENLİ ŞEHİR KAVRAMININ INVESTIGATION OF THE SAFE CITY  
TEORİLERLE VE MEKÂNSAL BAKIŞ CONCEPT WITH THEORIES AND  
AÇISI İLE İNCELENMESİ SPATIAL PERSPECTIVE  
**626-648**

**Emre SAĞLAM**

III. AHMED DÖNEMİNDE HABSBURG III. ACCEPTANCE OF HABSBURG  
ELÇİLERİNİN KABULÜ VE YAPILAN AMBASSADORS AND EXPENDITURES  
HARCAMALAR (1703-1730) IN THE PERIOD OF AHMED (1703-  
1730)  
**649-682**

**Begüm Sude MIZRAK - Tülay DAĞOĞLU**

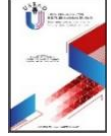
CHRISTINA ROSSETTI'NİN İKİ KUTUPLU KİŞİLİĞİ VE "GOBLIN MARKET" ŞİİRİNDEKİ YANSIMALARI	CHRISTINA ROSSETTI'S DIVIDED PSYCHE AND ITS REFLECTION IN HER POETRY: "GOBLIN MARKET"
---	---

**683-701**

**Mesut GÜN - Lokman TANRIKULU - Aslıhan TÜRK**

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN OYUNLARIN ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARINA KATKISI	CONTRIBUTION OF GAMES USED IN TEACHING TURKISH TO FOREIGNERS TO THE ASSESSMENT AND EVALUATION STUDIES
---	--

**702-725**



## ANATOMY OF CRYPTOCURRENCIES ŞİFRELİ PARALARIN ANATOMİSİ

**İrfan KALAYCI**

Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,  
İktisat Politikası, Malatya/Türkiye.

Prof. Dr., İnönü University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,  
Political Economy,  
Malatya/Türkiye.

irfan.kalayci@inonu.edu.tr

**ORCID ID:** 0000-0002-9323-8944

### Makale bilgisi | Article Information

**DOI:** 10.47994/usbad.1385275

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 02.11.2023

**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 26.11.2023

**Yayın Tarihi / Date Published:** 20.12.2023

**Yayın Sezonu / Pub Date Season:** Aralık / December

**Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article:** Kalaycı, İ. (2023). Anatomy of Cryptocurrencies. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 5(13), 412-427.

**İntihal:** Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

**Plagiarism:** This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



**İletişim:** Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>  
mail: [usbaddergi@gmail.com](mailto:usbaddergi@gmail.com)

**Abstract:** Cryptocracy is an exchange and payment platform created and stored on the internet through encryption methods of virtual/digital currencies by using the blockchain technology. Cryptocurrencies, which are increasing in popularity in the world and whose academic literature is rapidly developing, are considered "quasi-money" because they do not perform all the functions of money. The production and access of cryptocurrencies like Bitcoin (BTC) through blockchain technology represents the pinnacle of innovation in financial technology. BTC dominates the cryptocurrency market with the highest share, which does not yet have a physical form and any central authority or mediator controlling it. The key to a digital money transfer system that is independent of a central authority and trust is cryptographic mechanisms. Since BTC enables fast money transfer, it is included in wallets by the IMF, the World Bank and some central banks. The cryptocurrency system has divided the Islamic world, like the Western world, into two or even three fronts. This study aims to draw a framework for some strong (S), weak (W), opportunistic (O) and threatening (T) aspects of cryptocurrencies.

**Key Words:** Cryptocracy, Cryptocurrencies, Bitcoin, SWOT Analysis

**Öz:** Şifreli para düzeni, sanal / dijital para birimlerinin internette şifreleme yöntemleriyle blok zincir teknolojisi kullanılarak oluşturulup saklandığı bir değişim ve ödeme zeminidir. Dünyada tanınırlılığı artan ve akademik alanyazını hızla gelişen şifreli paralar, paranın tüm işlevlerini yerine getirmediği için "para benzeri" sayılmaktadır. Blok ağ teknolojisi ile Bitkoin (BTK) gibi şifreli para üretimi ve erişimi, mali teknolojide yenilikçiliğin zirvesini temsil etmektedir. Henüz fiziksel bir biçimi ve onu denetleyen herhangi bir merkezi yetki ya da arabulucunun olmadığı şifreli paralar pazarına en yüksek payla BTK egemendir. Merkezi bir resmi kurumdan ve güvenden bağımsız bir dijital para aktarım düzeninin anahtarı şifreli parasal mekanizmalardır. BTK hızlı para gönderimini sağladığı için IMF, Dünya Bankası ve bazı merkez bankaları tarafından cüzdanlara dâhil edilmektedir. Şifreli para düzeni, Batı dünyası gibi İslam dünyasını da iki ve hatta üç cepheye bölmüş durumdadır. Bu çalışma, şifreli paraların bir takım güçlü (G), zayıf (Z), fırsatçı (F) ve tehditkâr (T) yönleri için bir çerçeve çizmeyi amaçlamaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Şifreli Para Düzeni, Şifreli Paralar, Bitkoin, GZFT Çözümlemesi

## 1. Introduction

In terms of banking technique, what makes an object money is that the public accepts it as money with the support of a central authority. Cryptocurrencies, whose popularity has increased with Bitcoin (BTC) and Ethereum (ETH)\* and whose virtual value fluctuates, are not money if they do not fulfill any of the four basic functions of money (means of payment - transaction, unit of account, means of savings, economic policy tool), has the "quasi-money" (or "money-like") feature. In this case, commercial banks, whose job is to transfer the savings collected from people and businesses to them as loans, approach with hesitation.

---

\* Although mining (production) is based on the same technology and logic Central Processing Unit (CPU) in BTC and the Graphics Processing Unit (GPU) in ETH are used for software when creating the blockchain. The inventor of BTC is Craig Wright, an Austrian entrepreneur who uses the pseudonym Satoshi Nakamoto. He and a group of others have written theoretical and applied articles on the cryptocurrency scheme since 2008. (For an example, see Nakamoto, 2008.) Other cryptocurrency protocols came into play after that. The founder of ETH (2014), which is close to the popularity of BTC and ranks 2nd in transaction volume, is Vitalik Buterin (Russian-Canadian), who complained that cryptocurrency trading was done for bad purposes and even attracted attention in international diplomacy. He is among Fortune's top 40 most influential people in the world in 2016. He also entered Bloomberg's top 50 list in 2017.

While the production and access of cryptocurrencies such as BTC with blockchain technology represents the pinnacle of innovation in financial technology, it also appears to be a serious failure of economic globalization because it accepts no borders. It is debated whether national cryptocurrencies will be produced in the next few years. One end of this debate is based on the financial sector in general, which is naturally affected by the cryptocurrency economy at different levels, and traditional banks and participation banks in particular.

Cryptocurrency system, also known as "cryptocracy", which expresses an opposition and deviation from the traditional banknote system, is an exchange and payment basis that is created and stored on the internet in the blockchain through encryption techniques of virtual/digital currencies. BTC dominates the cryptocurrency market with the highest share, which does not yet have a physical form and any central authority or mediator controlling it. BTC is a virtual/digital currency that enables payments in an independent peer-to-peer (P2P) network validated by the collaboration of its users.

Some of the key developments regarding cryptocurrency production, trading and value are as follows (McKenzie, 2017; Rochard, 2013):

- Cryptocurrency production is done with digital blockchain technology; Since it is kept in a ledger/wallet with no central link or control, it is considered the real money of the people, not the state.
- The production of each encrypted currency is limited. For example, the supply of BTC has been determined in advance (21 million units) and as it is produced, its supply will approach zero. This indicates that they cannot be printed indefinitely and used for payments like paper money.
- Although its existence was known before and in a narrow circle, the users and consumers of BTC, the first thing that comes to mind when it comes to cryptocurrencies, which emerged as a reaction to the global financial crisis in 2008, do not act with a concern such as inflation, and even if it turns into a bubble and bursts, they can make speculative profits. It is very attractive to post-modern players who want to play.
- As interest in cryptocurrencies increases, the latest financial technology (fin-tech) and the highest quality encryption scheme are being put into use by miners.
- Cryptocurrency production by independent software experts called "miners" requires high levels of energy consumption.\* The millennium goal of "sustainable growth", based on the United Nations' nature-industry-next

---

\* In direct proportion to the demand for BTC, the energy demand for the production of virtual currency called "mining" increases. "Currency mining" requires computer hardware (large numbers of computers, powerful graphics cards, special layouts), which also requires high electricity consumption. Jezard (2017) provides striking data on this subject: i-The electricity used for a single BTC transaction is close to the monthly consumption of a house. ii-One BTC production process consumes the electricity that Denmark consumes in a year (33 TWh). iii-The power required for the BTC transaction made in November 2017 is equal to the annual electricity use of 5850 Americans. According to the warning, "The use of energy-consuming algorithms for the BTC mining process means that we burn fossils to make the transactions happen. And that's not good for our planet or our health."

generation friendship, may be disrupted by "unsustainable money mining" due to excessive electricity waste.

- Hacked computer and smartphone accounts for cryptocurrency mining are increasing rapidly.
- According to Interpol and Europol records; gambling, arms smuggling, etc. black money worth billions of dollars/euro is laundered with encrypted money, making it difficult to monitor and arrest gangs.
- The price of cryptocurrencies may fluctuate with the statements made by the government and the private sector.
- BTC is included in wallets by the IMF, the World Bank and some central banks because it enables fast money transfer.
- However, on the grounds that there is no basis behind it, warnings are made that it may be used in areas such as "terrorist financing/money laundering".
- BTC owns the "BTC network" which will be called the "Bitcoin Central Bank" (BCB). It issues a currency called "bitcoins" and processes BTC transfers between accounts. It can fulfill a function in the BCB's rule-based monetary policy formation.

In the reports prepared by many global investment companies such as Goldman Sachs, it is stated that BTC is traded at the "bubble" level, exceeding its real value due to the rapid increase in its price. It is pointed out that this rapid increase in the price of BTC leaves behind the "internet bubble" in the USA between 1997-2001 and the "tulip mania" in the Netherlands between 1634-1637.

In short, the first aim of this study is to make a brief SWOT analysis in the light of the conceptual and qualitative elements of the cryptocurrency order, while the second aim is to try to reveal the world's excitement and concerns about this order.

## 2. Literature

Cryptocurrencies and their effects on the economy have become one of the current research topics of economists. This subject, which has a rich printed archive in English, is still considered new in Turkey.

Marian (2016) defines cryptocurrencies as a subcategory of virtual currencies, stating that they may replace tax havens as the route of choice for tax evaders: The first process is the increasing popularity of cryptocurrencies, the most recognized and prominent of which is BTC. Unlike other virtual currencies, cryptocurrencies, which are not limited to a virtual volume based on the in-game economy and operate in the real economy, serve as a unique currency with a floating exchange rate of their own. In the secondary universal process, governments began, for the first time, to successfully partner with their foreign allies in the war on overseas tax evasion. In this context, instead of targeting tax haven regions that host financial instruments, they focused on financial instruments in which tax evaders traditionally conduct transactions. Earnings in cryptocurrencies are not eligible for taxation and the anonymity of taxpayers is

also protected. On the other hand, cryptocurrencies also have added value and their functionality does not depend on the existence of financial institutions.

Jessop (2017) focused on the global value of BTC: 2017 was a record year for cryptocurrencies, with the value of BTC exceeding \$10 thousand. When BTC gained so much value and popularity, other competitors entered the market. Advances in blockchain technology are facilitating the creation of the market and supplying large amounts of it online. What is certain is that this technological application has been distilled into the world as a source and has opened the "Pandora's Box" in a way that can no longer be restored.

Ahmed (2016) says that the world is moving towards becoming cashless and benefiting from cryptocurrency: The size of the Islamic finance has exceeded \$3 trillion, with the prediction that Dubai, Bangladesh, India and other countries will become "cashless societies" in the next 2-4 years. So far there has been no "Shariah Certified Cryptocurrency" in the "700+" cryptocurrencies. But new cryptocurrencies help maintain the security and stability of cryptocracy.

Krawisz (2014) establishes a relationship between a high degree of "BTCization" (hyperbitcoinization) and high (hyper) inflation: First of all, we refer to the phenomenon of demonetization, which refers to a process in which people stop using a monetary unit as a currency, and the government rapidly devaluing the currency. It can be pointed out that when it inflates, it creates hyperinflation, which is considered a kind of 'demonitization'. There are two main differences between hyperinflation and hyperBTCization: i-A currency causes hyperinflation due to its limited competition against other currencies, and on the other hand, hyperBTCization due to its open competition with BTC. This is because BTC can easily compete across borders, as capital controls are much more effective on other fiat currencies (\$, €, £, ¥, etc.) than on BTC. ii-In a hyperinflation, as the government expands the money supply ( $M_s$ ) in excess of people's inflation expectations ( $\Pi^e$ ), demonetization occurs as a result of the destructive interactions between these two variables. However, hyperBTCization is not accompanied by any change in  $M_s$ .

According to Askar (2018), the emergence of cryptocurrency and blockchain technologies will radically shake many sectors of the economy. This innovation, called blockchain, will also affect the Islamic financial sector (banking, insurance, investment, etc.). Being open to the digital revolution currently taking place will increase the competitive advantage for the Islamic financial sector. The establishment of blockchain in Islamic banking can primarily facilitate payment, remittances and buying and selling transactions. Renewing legal documents through the implementation of smart contracts significantly reduces transaction time, reduces costs for providers and transaction fees for consumers, reduces the need for centralized regulation, eliminates the risk of errors and duplication, reduces fraud, manages counterparty risk, etc. According to him, although Islamic financial technology was at the forefront of innovation in the past -for example,

the invention of the check in the 9th century- it has not been dynamic at all in recent times. According to consultancy, Accenture, just 1% of the \$50 billion in global "fin-tech" investment since 2010 has gone to the Middle East and North Africa (MENA).

Mohamed (2016) emphasizes that the blockchain is a technology that will make the trust mechanism functional as it progresses from personal to impersonal change due to globalization: This technological backbone is a technology that will make the trust mechanism functional through cryptocurrencies, smart contracts, full reserve lending platforms, multi-currency transfers, etc. It will become widespread within 6-8 years. Using blockchain technology, fin-tech will transform finance that shapes and supports Islamic values (justice, equality and efficiency) and religious spirit.

Khan (2017) brings a theoretical approach to the cryptocurrency system according to Islamic principles, primarily reminding three different views: i- Encrypted money sharing is not "goods" (wealth) but is completely speculative and is not an investment in accordance with Islam. ii-Cryptocurrency exchange is a digital asset, but not a currency. iii-Cryptocurrency is a certain type of currency. Crypto may appear to be worth other currencies as an attractive means of payment, albeit within a narrow circle, but this is an illusion. If many people see BTC as valuable, then it is valuable! However, a currency that is prone to collapse, fluctuates excessively, and whose transaction does not last very long cannot be an effective means of payment. However, if an encryption state exits the current phase, it gains identity and acceptance. Because it is safe, fast, low in terms of transaction costs and then becomes a highly accepted currency, then there is no reason why it cannot take its place next to fiat money (banknotes).

To understand whether Islam allows the use of BTC, Hasan (2017) evaluates it from four aspects such as currency value, payment network method, uncertainty (gharar) concept and serving the real economy. Islam determines three criteria for money: goods (wealth), legal value and monetary use. BTC is acceptable as it tends to have characteristics of commodity and legal value, excluding monetary use. Unlike modern money, BTC is not based on debt but on proof of payment. It carries elements of uncertainty over volatility, which has led to price speculation in the past and does not have an authoritarian central structure. This contradicts one of the fundamental pillars of Islam. Therefore, for BTC to be halal, investors and users must understand the risks before purchasing and create an action plan against BTC negativities. For example, the Jeddah-based Islamic Development Bank (IDB) aims to promote development and financial inclusion in its member countries by using a blockchain-based financial instrument. IDB creates a use case using blockchain smart contracts to create Muslim-friendly financial products. Dubai has begun the process of developing its own encrypted digital currency for implementation nationwide, outside of Saudi Arabia. Although the Central Bank of the UAE has in the past warned against the use of BTC due to lack of regulation,



it appreciates the convenience and urgent need of the digital economy. Currently, there is no consensus among Islamic scholars on whether "cryptocracy" and peer-to-peer (P2P) payment systems such as BTC are compatible with religious rules.

Javed (2014) states that J. Bergstra, a Dutch computer scientist who directs Islamic finance, classified BTC as "a money-like informational commodity" (MLIC) and that the concept is an innovation that contributes to the understanding of money; He makes an interesting point that due to BTC's open and decentralized nature, its ownership and access as an MLIC can be easily identified and accessed. Looking at the BTC mining (production) mechanism, it is similar to a lottery where whoever has the most resources has the highest probability of winning, which cannot find a place in Islam. As Javed says, when examining the Islamic finance archive, the referenced Islamic law is a process rather than a strict code. This process should be used to solve the compatibility problem of cryptocurrencies and Islamic markets in the light of modern conditions, rather than obstructing progress.

According to Lea (2016), who puts forward a striking idea about this harmony, having asset-based BTC and cryptocurrencies is in good harmony with Islamic finance principles, as there is no debt relationship and it does not pay interest (riba). If the value of cryptocurrencies is increasing at a speculative level and making some unjustly rich, this is due to the recent harmful global problems (terrorism, oil wars, etc.), and this is no less true for \$ and €. In fact, various Islamic scholars argue that BTC is more halal than the fiat money used today (e.g. \$) and should be allowed. For example, in Islamic finance, the principle that money has intrinsic value applies to BTC, but not to current paper money. Because its value derives from the proof of transaction protocol and is supported by the use of electricity needed to reach the required mining difficulty level (or generate a BTC by solving the cryptographic puzzle).

Finally, Derman (2015) shares the optimistic thoughts of Vigna and Casey, who wrote the book "Cryptocurrency Age", about the future of BTC: One should be optimistic, because entrepreneurs and some venture capital companies are creating virtual wallets that allow easy spending and contain BTC. They started to finance the applications. The fact that some governments ban virtual currencies such as BTC does not prevent the arrival of easy electronic payment methods. Competition is expected to be between anonymized and decentralized currencies and traditional and centralized schemes, as the anarcho-liberals want, and currencies such as BTC will strain national borders and threaten capital controls. Although it is not known whether BTC will truly bring happiness and freedom, considering the irrepressible pleasure of capitalism, it is not difficult to predict that if BTC is successful, some companies will make a lot of money as usual.

### 3. A SWOT Analysis for Cryptocurrencies

Cryptocurrency is a digital value that enables cryptographically secure transactions through internet and the supply of additional virtual money.\* BTC,<sup>†</sup> the largest and the first to enter the market among the cryptocurrencies that started to challenge the global economy based on fiat-national currencies, has the highest transaction volume, the most expensive and the most popular. It is produced by the encryption method within the blockchain network on computers with high processing power and is released by software developers - called miners - who solve independent and special algorithmic problems by competing, so it has an anonymous feature, is not affiliated with any central bank or official institution, cannot be controlled by the government, and is unintermediary. The number of cryptocurrencies that can be purchased, converted into foreign currency, stored in an electronic wallet, exchanged and transferred via computer or smartphone without paying commission or transaction fees has exceeded 5 thousand -in 2018 alone.<sup>‡</sup>

The key to a digital money transfer system that is independent of a central authority and trust is cryptographic mechanisms. The concept of digital money was first proposed by D. Chaum in 1982, when its foundations were laid using cryptographic building blocks, to be managed centrally. However, in the following years, transactions within a peer-to-peer (P2P) network began to be carried out jointly by the participants and were to be modeled with distributed systems without a central structure. An attempt was made to model it with distributed layouts. BTC, the first distributed model to achieve this, was proposed by S. Nakamoto in 2008 as an innovative payment system and a new digital currency (Khalilov, Gündebahar, Kurtulmuşlar, 2017).

Digital and virtual currencies, other than BTC and its derivatives, are not currencies in themselves, but they are based on the national currency of the country they represent and can be regulated and supervised by the central authorities of that country. It is the first implementation of the BTC transaction protocol, decentralized network and distributed transaction innovations. It is also the digital gold standard for other cryptocurrencies. BTC is simply an option against the fiat money order (national currencies of countries), that is, a new digital monetary order. Other features of BTC are as follows (Çarkacıoğlu, 2016: 13-14):

---

\* According to the European Central Bank, virtual currency is “... an unregulated form of digital money that is issued and controlled by its developers and accepted and used among members of a specific virtual community.” According to the Financial Action Task Force, it is “a digital representation of value that can be exchanged digitally and can serve as a medium of exchange, unit of account and/or store of value, but does not have any legal provider ownership status if subject to jurisdiction.” However, digital money can be used as a digital representation of both virtual money and fiat money (Dulupçu et al., 2017, 2242)

<sup>†</sup> BTC is divisible by up to 8 digits, so it is possible to make a transaction of “0.00000001” BTC. The smallest unit (penny) is called “Satoshi”. (100 Million Satoshi = 1 BTC)

<sup>‡</sup> Among the cryptocurrencies expected to increase in value the most in 2018 after BTC are ETH, BTC Cash, Ripple, Litecoin, Dash, Neo, Iota, Monero, Nem, etc. is located.

- The maximum number of BTC is limited to 21 million. No one, no authority, can supply money to the BTC system from outside. However, fiat money in the form of paper banknotes is printed by central authorities and additional money supply is provided when requested.
- BTC scheme is defined so that a total of 21 million BTC can be produced. As of December 1, 2016, 16.018.575 BTC is in circulation. Until 2140, 4.981.425 BTC will be given to miners in return for new block production by miners.
- Cumulatively supplied BTCs can be seen. Since BTC supply continues to decrease and there will be no BTC supply after 2140, BTC may have a tendency to become a deflationary currency. Since there is not enough BTC, if the demand for BTC increases, it could become overvalued.
- All transfer transactions carried out since 2009 are kept in a global ledger called blockchain. Block-Chain enables value to be produced, transferred and stored without a central recording and control mechanism.
- Anyone who wishes can keep and examine this ledger and verify the accuracy of the transactions. Miners write records in this ledger, meaning they ensure the security of the BTC network. Blockchain is a distributed, open and trustworthy consensus system.

Like every e-innovation, cryptocurrencies have some strengths (S), weaknesses (W), opportunistic (O) and threatening (T) aspects (see Table 1).

Table 1. SWOT Analysis of Cryptocurrencies

<i>Dimension / constraint</i>	<b>S</b> (++)	<b>W</b> (-)	<b>O</b> (+)	<b>T</b> (--)
<i>Innovation</i>	++Cryptocurrencies are the newest development in the monetary history since the invention of paper money.	- Passwords can be cracked and BTC accounts or information can be stolen. Cryptocurrency technology is thought to be powerless against such theft.	+ Each country dominates the market and may try to regulate it by creating new cryptocurrencies that identify with it. There is no obstacle to this for now.	-- The blockchain network is still not fully developed, so a transaction entered into the chain cannot be deleted and reversed, and incorrect payments cannot be refunded.
<i>Emission</i>	++ Algorithmists with powerful computer operating systems and	- Due to technical errors and viruses, the blockchain may be corrupted and	+ Countries can declare themselves rich by mining virtual currency, just	-- The strongest crypto, for example BTC, could become a monopolist

	superior software techniques can produce encrypted money on the blockchain basis cheaper and easier than paper money.	the cryptocurrencies produced may evaporate.	like becoming rich in banknotes in exchange for real production.	with the highest mining share in the entire cryptocurrency market.*
<i>Means of payment</i>	++ It can eliminate cash payments based on banknotes and/or credit cards.	- It is not possible to track, tax and supply virtual currencies. The biggest problem is that the use of these currencies is prohibited by states because they are open to black money transactions.  - Virtual currencies that are difficult to confiscate can suddenly lose a lot of value.	+ Payments with BTC have also started.  + Some states are planning to produce cryptocurrencies through their own central banks, rather than banning them.  + Transactions started on the stock exchange with BTC.†	-- Its production requires a lot of electricity consumption.  -- Expensive servers used in virtual currency mining are open to fraudsters and thieves.  -- Counterfeiting may increase.  -- Cryptocurrency mining is under cyber threats.
<i>Unit of account</i>	++ Some companies around the	- Value can evaporate due to user errors.	+ It allows arbitrage.‡	-- Cryptocurrencies can be decrypted

\* Due to the "encryption" feature inherent in cryptocurrencies, in addition to transaction and monopolist risks, there are also security, data, liquidity, technological, intermediation, regulatory, scalability and structural deflation risks (Adam, 2017: 34-40).

† Chicago Board Options Exchange (CBOE) became the first exchange in the world to trade BTC futures. The processing of BTC by the CBOE exchange was interpreted as the first step towards the legitimacy of the virtual currency. BTC-ATMs were also opened in Hong Kong.

‡ It may not always be possible. For example, an evidence of the widening of the gap between South Korea (SK) and global markets in cryptocurrencies is that while the BTC price was traded at \$ 13,775 at the beginning of 2018, it simultaneously found buyers in SK for over \$ 20 thousand. The difference is called "kimchi prim" – named after the traditional Korean dish. Regulations regarding virtual currencies and foreign exchange transfer in SK make it difficult for investors to engage in arbitrage. The pressure to avoid arbitrage has made BTC prices in SK dependent on the wishes of individual investors in the country. "Coinmarketcap", the most common data provider on digital currencies, recently removed SK from its calculations,

	world have started to pay salaries in BTC as an option.			(hacked) between hostile countries and trigger hacking.
<i>Saving motive</i>	<p>++ Its value is constantly increasing due to the increase in demand, and making investors happy.</p> <p>++ Ideal for investors who love risk and expect high returns.</p>	- According to religious (Islamic) sensitivities and existing fatwas, it is not right to save money with virtual currencies.	+ It can even be used as the subject of entertaining comedy movies, of which there are examples.	<p>-- As a result of sharp and continuous declines in the exchange of cryptocurrencies, BTC scandals and Bitcoin victims may arise that will occupy the economic agenda and security in society.</p> <p>-- Its value may be extremely volatile due to unstable conjuncture and media news.</p>
<i>Monetary policy dimension</i>	++ While the Central Bank (CB) prints (emits) mutual/non-mutual paper money according to the liquidity needs of the economy, it can be relieved of a burden equal to the	-While the CB gives up an emission equivalent to the crypto-currency in circulation, it also gives up seigniorage, which is called emission income.	+ At a later stage, if crypto mining is carried out in a different manner in the CBs, with a remote possibility, a more flexible and complementary structure can be	<p>-- Its sustainability is at stake.</p> <p>--It's becoming a matter of ballooning, and the bubble may burst at any time or once in a while.</p>

which was stated to create imbalance in the market. The reason for the decision was given that "they differ excessively from other world countries in terms of prices and offer limited arbitrage opportunities" (Dünya, 10/01/2018).

	crypto money put into circulation.	- Central governments and regulators are not guarantors of crypto-currencies.	introduced to the central banknote issue and liquidity need.	
--	------------------------------------	---	--	--

Source: Author.

#### 4.The World's Approach to Cryptocurrencies

The cryptocurrency system has divided the Islamic world, like the Western world, into two or even three fronts: Those who absolutely reject it with various regulations (-), those who do not impose harsh restrictions on crypto miners and/or discourage market entrepreneurs although they have not taken an official decision on the transition (+), and Those who are still undecided regarding developments ( $\pm$ ). Gulf countries are in the 1st group with their fatwas, those who are multicultural and close to the West are in the 2nd group, and countries such as Turkey are in the 3rd group. There are many countries in the world that stand out with their attitudes towards cryptocurrencies in general and BTC in particular. (See Table 2 for an example.)

**Table 2.** Attitudes of Selected World Countries Towards Cryptocurrencies (or BTC)

<i>Germany:</i> In 2013, while the world was still trying to understand what BTC was, this country viewed BTC with curiosity and skepticism, even though it accepted it as a "special currency".	<i>Russia:</i> Sometimes it prohibits BTC transactions, sometimes it liberalizes them. BTC is likened to Russian winters: "Hard to deal with, but inevitable."	<i>China:</i> As in almost every field, it is in a dilemma by trying to be the leader in BTC mining and at the same time restricting its production and trade.	<i>Canada:</i> BTC transactions are quite free.	<i>USA:</i> BTC is defined as a commodity, payments can be made with it in many companies, but it is stated that strict measures will be taken against all kinds of fraud and deception.
<i>United Kingdom:</i> While crypto-currencies are taxed under the sale of goods and services, stricter controls and bans are planned for BTC in the future,	<i>Japan:</i> It accepts BTC as a legal form of payment. The central bank also finds the increase in BTC prices abnormal and states that it is for investment	<i>Asian Countries (Singapore, India, S. Korea, N. Zealand, Australia, etc.):</i> They are worried that BTC is a bubble and this bubble will burst sooner or later.	<i>Venezuela:</i> Under the leadership of President N. Maduro, a crypto currency called "Petro" was used to issue debt through oil-	<i>Turkey:</i> There is no legal basis yet, but although "Turcoin" has entered the global cryptocurrency market, it has been declared by the CBRT

including credit card transactions.	or speculative purposes.		backed digital networks against the financial sanctions of the USA. According to some, this money plays the role of a "stunt".	that cryptocurrencies cannot be used in payments. Moreover, political proposals were even made to create a legal and national digital currency with the support of the Turkey Wealth Fund, at the expense of disrupting the established financial pyramid.
<p><i>Islamic countries (MENA, Gulf region, Indonesia, Malaysia, etc.):</i> They reject and prohibit the production and trade of cryptocurrencies through fatwas as speculative and of uncertain value.*</p>				

Source: Compilation made by the author from economic news of newspapers.

## 5. Conclusion

With the "inflate and deflate" transactions carried out in the crypto currencies market, including BTC and altcoins, a predetermined cryptocurrency is purchased by a large number of users and its price is increased, and then, a profit is made by selling it at the new rising value (NTV, 10/1/2018).

While BTC fatigue has set in, extreme expectations and determinations should be avoided: For example; Saying "BTC is the work of the devil, a bubble that will burst soon" is not a rational approach in this internet ("industry 4.0") age, as is saying "BTC is a great cryptographic achievement, it is the new dollar." On the one hand, there is a virtual-digital money sector trying to establish itself, on the other hand, there are governments that have not yet fully used the regulation weapon and a society that is confused between the two. Mutual bargaining and negotiation may begin between the leading miners and governments, which are at the center

\* For example, in the UAE, a Gulf country, the central bank rejected proposals to issue licenses for virtual currency trading in the country and blocked crypto exchanges from offering their services locally (Froelings, 2017). Whereas in Malaysia, a company called HelloGold has launched a Shariah-compliant online platform that uses blockchain, providing more direct transactions and lower costs for millions of Muslim customers in the region to access the company. In Indonesia, fin-tech startup Blossom Finance uses BTC for Muslim entrepreneurs and small businesses by providing micro-financial services. Blossom Finance raises capital from global investors and provides funds for investments in micro-financial institutions through BTC transactions that save on expenses and distributes company earnings to investors after an annual cycle (FC, 2017).

of BTC production. However, if powerful states allow it and are accepted in major economies, cryptocurrencies all over the world can enter wallets (portfolios) like national and global currencies and currencies. The financial sector, and therefore participation banks also, must be adequately prepared against this innovative and surprising encrypted money system.

The future will show how much global finance (finance-capital) will include cryptocurrency, which means encrypted money technology, within its own democracy. However, no matter where the general financial sector and participation banks are in the relationship between economic democracy and cryptocurrency, they should not deviate from justice and be a part of monetary exploitation and artificial enrichment.

While the nature of money is complex enough, the production, distribution and subject of a pyramid scheme of cryptocurrencies, which are controversial whether they are money or money-like or what kind of money they are, pushes the limits of logic. If technology acrobats attempt to produce money with 3-D technology for the public good and manage to hide themselves with superior encryption, the financial sovereignty of the state may be shaken.

## REFERENCES

- Adam, M. F. (2017). Bitcoin: shariah compliant? *Amanah Finance Conculancy*, Aug. 24.
- Ahmed, Z. (2016). Blockchain in Islamic banking – opportunities aplenty. *The Fintech Times*, Dec 12.
- Askar, A. H. (2018). Blockchain and Islamic banking. *Medium*, Jan. 20.
- Çarkacıoğlu, A. (2016). *Kripto- Para Bitcoin*. Ankara: SPK Yayını.
- Derman, E. (2015). Sunday book review: 'The age of cryptocurrency' by Paul Vigna and Michael J. Casey. *New York Times*, March 18.
- Dulupçu, M.A., Yiyit, M., Genç, A.G. (2017). Dijital Ekonominin Yükselen Yüzü: Bitcoin'in değeri ile bilinirliği arasındaki ilişkinin analizi. *S. Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, c.22, 2241-2258.
- Dünya (2018). Bitcoin'de kimçi primi büyüdü. 10 Ocak.
- FC (Finc Capital) (2017). Islamic finance, digital currencies: The halal aspect. Feb. 8.
- Froelings, L. (2017). UAE central bank governor warns against use of cryptocurrencies as a medium of payment. *Cointelegraph*, Oct. 3.
- Hasan, S. (2017). Cryptocurrency and Islam. *Iqra: Islamic Finder*, Nov. 29.
- Javed, D. (2014). Sharia law and bitcoins fatwa. *Brave New Coin*, Dec.19.
- Jessop, N. (2017). 10 Predictions for the next 5 years of crypto. *Forbes*, Dec. 1.
- Jezard, A. (2017). In 2020 Bitcoin will consume more power than the world does today. Dec.15.
- Khalilov, M.C., Gündebahar, M., & Kurtulmuşlar, İ. (2017). Bitcoin ile dünya ve Türkiye'deki dijital para çalışmaları üzerine bir inceleme. *Akademik Bilişim*.
- Khan, İ. (2017). Are cryptocurrencies like bitcoin halal? *IFG İslamic Finance Guru*.

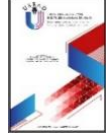


- Krawisz, D. (2014). Hyperbitcoinization. *Satoshi Nakamoto Institute*, March 29.
- Lea, T. (2016). The blockchain & Islamic finance - a perfect match? *Linked in*, Sept. 20.
- Marian, O. (2016). Kripto para birimi üstün vergi cenneti mi? (Çev. S.P. G. Keleş), *İÜHFMC*, LXXIV, S. 2, 919-30.
- McKenzie, R. J. (2017). Bitcoin predictions for the remainder of 2017. *Trade Finance Global*, Oct. 3.
- Mohamed, H. (2016). The blockchain and Islamic finance. *Islamic Finance Today*, Nov.-Dec.
- Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system. *S. Nakamoto Institute*.
- NTV (2018). Bitcoin altcoin'lerde 'pump and dump' ile manipülasyon (Kripto para piyasasında dolandırıcılık). 10 Ocak.
- Rochard, P. (2013). The Bitcoin central bank's perfect monetary policy. *S. Nakamoto Institute*.

**EXTENDED ABSTRACT:** Cryptocracy is a basis of exchange and payment where virtual/digital currencies are created and stored on the internet through the blockchain technology by using encryption methods. Cryptocurrencies, which are increasing in popularity in the world and whose academic literature is rapidly developing, are considered "money-like" because they do not perform all the functions of money. The generation and access of cryptocurrencies like Bitcoin (BTC) through blockchain technology represents the pinnacle of innovation in financial technology. BTC dominates the cryptocurrency market with the highest share, which does not yet have a physical form and any central authority or mediator controlling it. Known to be highly susceptible to speculative gains and financial crises, BTC is a virtual/digital currency that allows its users to make payments in an independent peer-to-peer (P2P) network approved by cooperation and collaboration. The inventor of BTC is Craig Wright, an Austrian entrepreneur who uses the pseudonym Satoshi Nakamoto. The key to a digital money transfer system that is independent of a central authority and trust is cryptographic mechanisms. There are some fundamental developments regarding the production, trade and value of cryptocurrency. For example, cryptocurrency production is done with digital blockchain technology and is considered as the real money of the people, not the state, since it is kept in a ledger/wallet that has no central connection or control. In addition, cryptocurrency production by independent software experts called "miners" requires high levels of energy consumption, which contradicts sustainable growth and creates the risk of unsustainable currency mining. Another important development is that BTC is included in wallets by the IMF, the World Bank and some central banks, as it enables fast money transfer. The relationship between high degree of BTC (hyperbitcoinization) and high (hyper) inflation should also be closely monitored. The cryptocurrency system has divided the Islamic world, like the Western world, into two or even three fronts: This study aims to draw a framework for some strong (S), weak (W), opportunistic (O) and threatening (T) aspects of cryptocurrencies. . According to the SWOT analysis, the following examples can be taken into account: It can eliminate cash payment based on banknotes and/or credit cards (S). Passwords can be cracked and BTC accounts or information can be stolen (W). Countries can declare themselves rich by mining virtual currency, just as they can by becoming rich in banknotes

in exchange for real production (O). The expensive server used in virtual currency mining may further encourage fraudsters and thieves (T).

**GENİŞLETİLMİŞ ÖZET:** Şifreli para düzeni, sanal / dijital para birimlerinin şifreleme yöntemleri kullanılarak blok zincir teknolojisiyle internet ortamında oluşturulup saklandığı bir değişim ve ödeme zeminidir. Dünyada tanınırlılığı artan ve akademik alanyazını hızla gelişen şifreli paralar, paranın tüm işlevlerini yerine getirmediği için "para-benzeri" sayılmaktadır. Blok zincir teknolojisi ile Bitcoin (BTK) gibi şifreli para üretimi ve erişimi, mali teknolojide yenilikçiliğin zirvesini temsil etmektedir. Henüz fiziksel bir biçimi ve onu denetleyen herhangi bir merkezi yetki ya da arabulucunun olmadığı şifreli paralar pazarına en yüksek payla BTK egemendir. Vurgun amaçlı kazançlara ve mali krizlere oldukça açık olduğu bilinen BTK, kullanıcılarının iş ve güç birliğiyle onaylanmış bağımsız eşler arası (P2P) bir ağda ödeme yapılmasını sağlayan sanal/dijital bir para birimidir. BTK'nin mucidi Satoshi Nakamoto takma adını kullanan Avusturyalı bir girişimci olan Craig Wright'tır. Merkezi resmi bir kurumdan ve güvenden bağımsız bir dijital para transfer düzeninin anahtarı şifreli parasal mekanizmalardır. Şifreli para üretimi, ticareti ve değeri ile ilgili bazı temel gelişmeler sözkonusudur. Örneğin, şifreli para üretimi, dijital blok zincir teknolojisiyle yapılmakta olup merkezi bağı ve denetimi olmayan bir defterde/cüzdanda tutulduğu için devletin değil halkın gerçek parası olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, "madenci" denilen bağımsız yazılım uzmanları eliyle yapılan şifreli para üretimi yüksek düzeyde enerji tüketimini gerektirmekte ve bu da sürdürülebilir büyüme ile çelişerek sürdürülemez para madenciliği riski doğurmaktadır. Bir önemli gelişme de, BTK'nin hızlı para gönderimini sağladığı için IMF, Dünya Bankası ve bazı merkez bankaları tarafından cüzdanlara dâhil edilmesidir. Yüksek derecede BTK'leş(tir)me (hyperbitcoinization) ile yüksek enflasyon arasında ilişki de yakından izlenmelidir. Şifreli para düzeni, Batı dünyası gibi İslam dünyasını da iki ve hatta üç cepheye bölmüş durumdadır: Bu çalışma, şifreli paraların bir takım güçlü (G), zayıf (Z), fırsatçı (F) ve tehditkâr (T) yönleri için bir çerçeve çizmeyi amaçlamaktadır. GFZT çözümlemesine göre şu örnekler dikkate alınabilir: Banknota ve/ya kredi kartına dayalı nakit ödemeyi ortadan kaldıracaktır (G). Şifreler kırılabilir ve BTK hesapları ya da bilgileri çalınabilir (Z). Ülkeler gerçek üretim karşılığında banknot zengini olmak gibi, sanal para madenciliği yoluyla da kendini zengin ilan edebilir (F). Sanal para madenciliğinde kullanılan ve pahalı olan hizmet vericilikte dolandırıcı ve hırsızları daha da teşvik edebilir (T).



## ORTAOKUL TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA (1924-2019) ŞİİR TÜRÜ

POETRY GENRE İN SECONDARY SCHOOL TURKİSH LESSON TEACHİNG  
PROGRAMS (1924-2019)

### Muzaffer EKİNCİ

Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi,  
Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve  
Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı,  
Türkçe Eğitimi Bilim Dalı,  
Elazığ/Türkiye.  
PhD Student, Department of Turkish  
and Social Sciences Education/ Division  
of Turkish Education, Fırat University,  
Institute of Educational Sciences,  
Elazığ/Türkiye.  
mekinci@firat.edu.tr  
**ORCID ID:** 0000-0003-1385-4841

### Şener DEMİREL

Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, Türkçe ve  
Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı,  
Türkçe Eğitimi Bilim Dalı,  
Elazığ/Türkiye.  
Prof. Dr., Department of Turkish and  
Social Sciences Education/ Department  
of Turkish Education,  
Fırat University,  
Elazığ/Türkiye.  
sdemirel@firat.edu.tr  
**ORCID ID:** 0000-0002-0152-1081

### Makale bilgisi | Article Information

**DOI:** 10.47994/usbad.1292568

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 04.05.2023

**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 03.11.2023

**Yayın Tarihi / Date Published:** 20.12.2023

**Yayın Sezonu / Pub Date Season:** Aralık / December

**Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article:** Ekinci, M., & Demirel, Ş. (2023).  
Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında (1924-2019) Şiir Türü. *USBAD  
Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 5(13), 428-444.

**İntihal:** Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.  
**Plagiarism:** This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



**İletişim:** Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>  
mail: [usbaddergi@gmail.com](mailto:usbaddergi@gmail.com)

**Öz:** Türkçe Dersi Öğretim Programları, çağın ve ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda sürekli yenilenerek günün şartlarına cevap verecek şekilde düzenlenmektedir. Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar söz konusu ihtiyaçlar çerçevesinde Türkçe Dersi Öğretim Programları da değişime uğramıştır. Bu değişim ve dönüşümden en fazla etkilenen unsur ders kitaplarına seçilen metinler olmuştur. Bu çalışmada ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında (1924-2019) yer alan şiir türü irdelenmiştir. İlgili programların orijinal nüshalarına ulaşılarak programlar kronolojik tarihe göre incelenmiştir. Çalışmada veri toplama tekniklerinden nitel desende doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Verilerin analizinde ise içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Yapılan içerik analizi sonucunda 1924-1981 Türkçe Dersi Öğretim Programlarında şiir türüne diğer türlere nazaran daha az yer verildiği, şiir metinleri aracılığıyla öğrencinin telaffuz problemlerini ortadan kaldırarak standart dilin yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Bunun yanında öğrencinin hitap kabiliyetinin artırılması ve öğrenciye estetik duyarlılık kazandırma hedeflenmiştir. 2006 ve sonrasında hazırlanan Türkçe Öğretim Programları önceki programlarda kazandırılması gereken kazanımların yanında şiir türüne, şiir ile ilgili etkinlikler ile öğrencinin dil bilgisi ve dört temel dil becerisinin daha da geliştirilmesini hedeflemişlerdir.

**Anahtar Kelimeler:** Metin türleri, Şiir, Türkçe Dersi Öğretim Programları

**Abstract:** Turkish Curricula are constantly renewed in line with the needs of the age and the country and are organized in a way to respond to the conditions of the day. From the proclamation of the Republic to the present day, Turkish Language Teaching Programs have also undergone changes within the framework of these needs. The element most affected by this change and transformation has been the texts selected for textbooks. In this study, the poetry genre in the secondary school Turkish Lesson Teaching Programs (1924-2019) was examined. The original copies of the relevant programs were accessed and the programs were examined according to chronological history. In the study, document analysis method was used in qualitative design among data collection techniques. Content analysis technique was used to analyze the data. As a result of the content analysis, it was concluded that poetry was given less space in the 1924-1981 Turkish Language Teaching Programs compared to other genres, and it was aimed to spread the standard language by eliminating the pronunciation problems of the student through poetry texts. In addition, it is aimed to increase the student's ability to address and to give the student aesthetic sensitivity. 2006 and later Turkish Language Teaching Programs aim to further develop the student's grammar and four basic language skills with activities related to the poetry genre and poetry in addition to the acquisitions to be gained in the previous programs.

**Key Words:** Text Types, Poetry, Turkish Course Teaching

## 1. GİRİŞ

Şiir “Zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan edebî anlatım biçimi. Düş gücüne, hayale, imgeye, gönüle seslenen; duygu ve coşku uyandıran; etkileyen şey” (Akalın, Toparlı, Dağlı, Çavuşoğlu, 2009: 1867) olarak tanımlanmıştır. Edebiyatın en eski türü olan şiir; insanın duygularını iletmede en etkili ürün olup insanın anlatılması zor duygu ve düşüncelerini ifade etmede bir araç, sevinçlerini yaşamada bir rehber, dilin edebiyat sahasındaki zirve noktası olarak da ifade edilebilir (Demir ve Duman, 2004: 89).

Türkçe ders kitaplarında yer almakta olan şiir türü öğrencilerin söz söyleme kabiliyetlerini; kendilerini ifade etme becerilerini geliştirdiği gibi şiir sayesinde öğrencilerin telaffuz, ezber ve hazırlıksız konuşma yetenekleri de gelişir (Demir ve Duman, 2004: 94). Şiirin bireyin duygu, düşünce, hayal ve izlenimlerini en yoğun ve etkili şekilde anlatabileceği edebî türlerden biri olması; ders kitaplarında bu türün daha fazla yer almasını sağlamıştır. Bu sayede çocukların duyuş ve düşünüş biçimlerine hitap edilerek onların kendini daha rahat ifade etme alışkanlığı kazanmaları hedeflenmiştir (Yıldırım, 2012: 23-24). Türkçe öğretiminde kullanılacak şiir metinleri, diğer edebî türlerde olduğu gibi öğrencilere kazandırılacak kazanımlar için de birer araç durumundadır. Türkçe Dersi Öğretim Programlarına bakıldığı vakit ise şiirin daha çok anlamaya ve yorumlamaya yönelik kazanımlarla ilişkilendirildiği görülmektedir (Bahar, 2010).

Şiir metinlerinin Türkçe öğretiminde kullanılması kadim bir geçmişe dayanmaktadır. Bu durumun temel sebeplerinden biri dil öğretiminde şiir metinlerinin kullanımının daha kolay ve araçsal bir yönünün olmasındandır (Şahin ve Bayramoğlu, 2016: 2105). Şiir türünün sahip olduğu olumlu nitelikler, bu türün Türkçe öğretiminde kullanılan metin türlerinden biri olmasını sağlamıştır. Şiir metnine yönelik Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında (1924-2019) çeşitli açıklamalar bulunmaktadır. Bu açıklamalarda şiir yoluyla öğrenciye kazandırılması hedeflenen temel beceri ve kazanımlar belirtilmiştir.

Uygulamaya konulan Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programları (1924-2019) incelendiğinde genel olarak şiir metinleriyle Türkçenin edebî dil zevkine varılmasının amaçlandığı görülmektedir. Ayrıca şiir metinleriyle öğrencilerin dört temel dil becerisi başta olmak üzere bilişsel, kabiliyetlerinin geliştirilerek, millî ve manevi değerlerin öğrencilere kazandırılması hedeflenmiştir.

### 1.1 Çalışmanın Amacı

Yapılan bu çalışma ile 1924-2019 yılları arasında uygulamaya konulan ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında şiir türündeki metinlere yer verilme düzeyinin belirlenerek şiir türü ile öğrenciye kazandırılması hedeflenen temel beceri ve kazanımların tespiti amaçlanmıştır.

### 1.2. Çalışmanın Önemi

Bu araştırma ile 1924-2019 yılları arasında uygulamaya konulan ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında yer alan şiir türüne yer verilme düzeyinin belirlenmesi ve söz konusu programlardaki eksikliklerin neler olabileceğinin saptanması amaçlanmıştır. Çalışmanın bu amaç doğrultusunda elde edilen veriler üzerinden alana katkı sağlayabileceği ifade edilebilir. Araştırma, farklı yıllarda uygulanan Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarındaki şiir türünün gelişimi göz önüne sermesi bakımından da önem arz etmektedir. İlgili araştırmanın konu ile ilgili Türkçe Dersi Öğretim Programlarındaki genel çerçevenin anlaşılması bakımından önemli olacağı düşünülmektedir. İlgili çalışmayla öğretmenlerin şiir metinleri yoluyla Türkçenin estetik ve soyut dünyasını öğrenciye daha kolay bir tarzda kavratılabileceği gerçeği vurgulanırken, öğrencinin ise şiirle Türkçenin

gerçek edebi zevkini tadabileceği belirtilmiştir. Bununla birlikte programdaki eksikliklerin belirlenmesi yoluna da gidilerek eğitim programcılarının bu konuda daha da hassas olmaları gerektiği ifade edilmiştir.

Konu ile ilgili çalışmalarda Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında yer verilen şiir türünün öğrencilerin dört temel dil becerileri ile anlama kabiliyetlerini artırarak Türkçe öğrenmelerini kolaylaştırdığı tespit edilmiştir (Bahar, 2010; Demir ve Duman, 2004; Kaya, 2013; Yıldırım, 2012;). Bununla birlikte şiir türünün bu olumlu etkisine rağmen Türkçe Dersi Öğretim Programlarında şiire daha az yer verildiği sonucuna varmışlardır (Çarkıt, 2019; Kaya, 2013). Konu ile ilgili araştırmacıların tespitleri şu şekildedir:

Çarkıt (2019) "2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı Çerçevesinde Hazırlanan 8. sınıf Türkçe Ders Kitabının Değerlendirilmesi" adlı çalışmasında 8. sınıf Türkçe kitabında yer alan etkinlikleri dört temel dil becerisine ve gramer alanlarına göre tasnif etmiştir. Çalışmada diğer metin türlerine nazaran şiir türüne daha az yer verildiği tespit edilmiştir. Bulut'un (2019) "2006 ve 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi" başlıklı çalışmasında 2006 yılında uygulanmaya başlanan "İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. sınıflar) Öğretim Programı" ile 2018 yılında yayımlanan "Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) farklı açılardan incelemeye tabi tutulmuştur. İlgili programlar incelendiğinde 2006 programında altı temanın en az dördünde şiir türüne yer verilmesi gerektiği vurgulanırken 2018 yılında yayımlanan programda ise hangi metinlere ne oranda yer verileceğinin kitap yazarlarının inisiyatifine bırakıldığı belirlenmiştir. Kaya (2013) "Okuma-Yazma Öğretiminde Şiir" adlı çalışmasında şiir türünün duygu ve düşünce gelişimde olumlu etkileri olmasına rağmen şiirin okuma-yazma üzerindeki katkılarının göz ardı edilerek Türkçe Dersi Öğretim Programlarında ihmal edildiğini belirtmektedir. Yıldırım (2012) "Şiirin Türkçe Eğitimindeki İşlevi ve İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Yerinin İncelenmesi" adlı çalışmasında Türkçe öğretiminin amaçlarına ulaşmasında edebî metinlerin önemli bir türünü teşkil eden şiirden yararlanılması gerektiğini vurgulamıştır. Yıldırım (2012) aynı çalışmasında Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirleri zihniyet, yapı, tema, dil, ahenk unsurları, değerler, söz varlığı, yazım ve noktalamaya uygunluk ve Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2006) belirlenen şiir türü ile ilgili kazanımlar başlığı altında inceleyerek şiirin Türkçe öğretimindeki işlevini tespit etmeyi amaçlamıştır. Bahar (2010) "Türkçe Öğretiminde Şiir" adlı çalışmasında sekizinci sınıf öğrencilerine okutulan Türkçe ders kitaplarında yer alan şiir metinlerinin öğrencilerin okuma/anlama, analiz becerilerini geliştirdiğini tespit etmiştir. Demir ve Duman ise (2004) "Şiir Okumaya Dayalı Türkçe Öğretimi" adlı çalışmalarında şiirin bireyi duygu ve düşünce olarak yetkinleştirdiği gibi şiir sayesinde öğrencilerin Türkçeyi daha çok sevdiklerini tespit etmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin şiir türü aracılığıyla kelimeleri, kelime gruplarını, deyimleri ve kalıp sözleri daha iyi kavradıklarını ifade ederek şiirin öğrenme stilleri arasına alınıp şiire dayalı Türkçe öğretiminin yapılması gerektiğini de ifade etmiştir. Yapılan çalışmalar şiirin Ortaokul Türkçe Dersi

Öğretim Programlarında yer verilmesinin önemini gözler önüne sermesi açısından önem arz etmektedir.

### 1.3. Çalışma Materyali ve Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın ana materyali 1924, 1929, 1931, 1938, 1949, 1962, 1981, 2006, 2015, 2017, 2018, 2019 yılları arasında uygulamaya konulan Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarıdır. Bu çalışma 1924-2019 yılları arasında yayımlanarak uygulamaya geçirilen Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında yer alan şiir türüyle sınırlıdır.

## 2. YÖNTEM

Bu bölümde çalışmanın yöntemini oluşturan çalışmanın deseni, çalışmanın materyali ile verilerin analizi alt başlıklar hâlinde açıklanmıştır.

### 2.1. Araştırma Deseni

Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında (1924-2019) şiir metinlerinin ele alınış durumlarını analizinin amaçlandığı bu çalışma nitel desende uygulanan doküman analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma; doküman analizi, gözlem, nitel verilerin toplanarak gerçekçi bütüncül bir yaklaşımla ortaya çıkarılmaya çalışıldığı bir araştırma türüdür. Doküman analizi ise özünde araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında eldeki yazılı materyallerin incelenmesini esas alır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 189).

### 2.2. Verilerin Analizi

Bu araştırmada, doküman analizi ile birlikte araştırma sorusuna cevap vermek, sayıca fazla olan metin yığınının ortak verileri tespit etmek ve değerlendirme yapmak için içerik analizi yöntemi de kullanılmıştır. İçerik analizinde "metinlerin içerdiği anlamların farklı araştırmacılar, analizciler, gözlemciler tarafından aynı şekilde okunması ve yorumlanması temel ilkedir" (Gökçe, 2006: 19). Diğer bir ifade ile içerik analizi; "belirli kurallar çerçevesinde açıkça görünen ve bunun ötesinde örtülü/üstü kapalı, yanı sıra aralarına gizlenen anlamları da tespit etmeye yönelik bir çalışmadır" (Gökçe, 2006: 22). Metin ve imgesel verilerin yoğun olduğu nitel çalışmada verilerin tamamı kullanılmayarak ayıklama gerçekleştirilebilir (Creswel, 2016: 195). Çalışmada verilerin çok yoğun olmasından dolayı programlarda şiir türü ile ilgili kısımlar seçici kodlama yöntemi ile ayıklanmıştır. Seçici kodlamada "araştırmacı bilinçli olarak bir özelliği asli kategori olarak belirler ve ona yoğunlaşır (Punch, 2020: 205). Programda şiir türü ile ilgili kısımlar ayrıca semantik kodlama birimi esasına göre kodlanarak yorumlanmıştır (Gökçe, 2006: 64-66). Analiz sonucu elde edilen veriler çalışmada sunulmuştur.

## 3. BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmanın bu kısmında araştırma neticesinde ulaşılan bulgulara yer verilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, programda şiir türü ile ilgili detayların yer aldığı bölümler esas alınarak verilmiştir.

### 3.1. Programlar Hakkında Bilgi

#### 3.1.1. 1924 Ortaokul Türkçe Öğretim Programı\*

Çağdaş dil öğretiminin bütünsel bakış açısının tersine bu öğretim programında içeriğin kırâat, inşad, sarf, nahiv, imla, kitabet, edebî kırâat alt başlıkları hâlinde oluşturulmuş olduğu ve bağımsız saatlerde işlenmesinin gerekliliği ifade edilmiştir. İlgili programda Türkçe öğretimine haftalık altıncı sınıfta 7, yedinci sınıfta 5, sekizinci sınıfta 4 ders saati ayrıldığı görülmektedir. Okuma metinlerinin ağırlıkta olduğu kırâat derslerinin ise altıncı sınıfta haftada 2, yedinci sınıfta inşa dersi ile beraber 2, sekizinci sınıfta ise 3 ders saati işlenmesi gerektiği belirtilmiştir. İnşad derslerine ise haftada bir saat ayrılmış olduğu görülmektedir. Programda, okutulacak metinlerin iyi, doğru ve güzel ifadeli eserlerin sade olanlarından seçilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Öğrencilerin; şiir, küçük hikâye, fıkra ve değişik mevzularda yazılmış iki, üç sayfadan oluşan makaleleri rahatlıkla anlayabileceği bir seviyeye erişmeleri hedeflenmiştir. Programda; ikinci sınıf, birinci sınıfın devamı olarak görülmüştür. Üçüncü sınıfta okutulan Edebî Kırâat adlı derste ise şiir dışında makale, hikâye, temaşa (gözlem) ve tenkit gibi farklı edebî türlere ait metinler yer almıştır. Müfredat programında okutulan kırâat ve inşad derslerinin vazgeçilmez türlerinden olan şiir metinlerinin ezberletilerek öğrenciden sözün ahengine uygun olarak şiirin seslendirilmesi istenmiştir. Yapılan bu etkinlik ile öğrenciye estetik hazın kazandırılması amaçlanmıştır (Maarif Vekâleti, 1340: 5-9).

Uygulamaya konulan ilgili programla öğrencinin, şiir ezberleme etkinlikleriyle hafızasını ve hitabet kabiliyetini güçlendirmesi hedeflenmektedir. Program, şiir okuma alıştırmaları ile yerel söyleyiş farklılıklarını ortadan kaldırarak standart dilin yaygınlaştırmasını amaçlamaktadır.

#### 3.1.2. 1929 Ortaokul Türkçe Öğretim Programı†

1929 yılında yayımlanan Ortaokul Türkçe Öğretim Programında, okunacak edebî eserlerin sahip olması gereken özellikler ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. Program, öğrencilerin okuyacağı şiir ve nesir metinlerinin öğrencide edebî bir hazı uyandırmasının yanında öğrencinin millî ve ahlâki yönden duyarlı bireyler olarak yetiştirilmesini amaçlamıştır. Programda, öğrenciye okutulacak şiir metinleri dışında mektup, makale, temaşa (gözlem) ve tenkit gibi edebî türler hakkında da açıklamalar verilerek bu tür metinlerin öğrenciye neden okutulması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca okutulan bu metinler arasında uygun olanların öğrenciye ezberletilmesi istenmiştir. Ezberletilen türler arasında şiire ayrı bir önem atfedilerek şiirin ahengine ve veznine uygun bir biçimde okunması arzulanmıştır (Maarif Vekâleti, 1929, s. 18-22).

\*Günümüzde ortaokul olarak kabul edilen 6, 7, 8. Sınıf düzeyleri Cumhuriyetin ilk yıllarında lise birinci devre olarak kabul edilmekteydi. Daha sonra bu eğitim kademesi 1924 yılında toplanan II. Heyet-i İlmiye toplantısında bağımsız okullara dönüştürülerek ortaokul adını almıştır (Özbay, 2000'den akt. Temizyürek ve Balcı, 2006: 5).

†1930 yılında Maarif Vekâleti tarafından yayımlanan Ortamektep Müfredat Programı içerisinde yer alan Türkçe öğretim programı, 1929 yılında Maarif Vekâletince yayımlanan Ortamektep ve Liselerin Türkçe Müfredat Programı'nın ortamektep Türkçe öğretim programının aynısıdır.



1929 yılında uygulamaya konulan Ortaokul Türkçe Öğretim Programı şiir vasıtasıyla öğrenci hafızasını güçlendirmeyi, edebî dili yaygınlaştırmayı, ahlâki ve millî hassasiyetlere sahip nesiller yetiştirmeyi hedeflemiştir.

### **3.1.3. 1931 Ortaokul Türkçe Öğretim Programı**

1931 yılında yayımlanan Ortaokul Türkçe Öğretim Programında Türkçe derslerinin başlıca amaçları ifade edilirken “belli başlı edebî nevilerin en esaslı hususiyetlerini öğrenmek” ifadesi ile şiir türüne de gönderme yapılmıştır. Kırâat dersleri ile öğrenciye amaca uygun birçok şiir ve nesir parçasının ezberletilmesi hedeflenmiştir. Öğretmenin bu amacı gerçekleştirirken öğrenciye örnek olması, hece vezni hakkında öğrenciye doyurucu bilgiler vererek şiirlerin ahengine uygun bir şekilde okutulmasına gayret etmesi gerektiği belirtilmiştir (Maarif Vekâleti, 1931: 17-33).

Öğrencinin hafızasını şiir ezberleme alıştırmaları ile güçlendirmeyi amaçlayan 1931 yılı Türkçe Öğretim Programı şiir vasıtasıyla öğrencilerin yerel söyleyiş farklılıklarını ortadan kaldırarak standart dili yaygınlaştırmayı hedeflemiştir.

### **3.1.4. 1938 Ortaokul Türkçe Öğretim Programı**

1938 yılında yayımlanan Türkçe Öğretim Programında öğrencilere belli başlı edebî türlerin en esaslı özelliklerinin öğretimi hedeflenmiştir. Söz konusu programda öğrenciye eserleri ne şekilde okuyacağı kavratılarak öğrencinin eserlerden edebî zevk alabilecek kıvama gelmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bunun için şiir başta olmak üzere diğer edebî türler hakkında gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra öğrenciye kâfi miktarda şiir ezberletilmesi, ezberletilen bu şiirlerin ise ahengine uygun bir biçimde seslendirilmesi istenmiştir. Öğretmenin şiirle ilgili bu etkinlikleri gerçekleştirirken örnek bir model olması vurgulanmıştır. Öğrenciye tavsiye edilecek eserlerin millî ve ahlâki değerlere haiz; cumhuriyeti, inkılapları ve millî kahramanları sevdirecek nitelikte olması gerektiği telkin edilerek okutulacak şiir metinlerinde olması gereken hususiyetlere yer verilmiştir (Kültür Bakanlığı, 1938).

1938 programı şiir metinleri sayesinde öğrencinin okuma ve anlama becerisini geliştirerek ve aynı zamanda diksiyon sorunlarını da ortadan kaldırarak dilin estetiksel zevkini öğrenciye tattırmayı amaçlamıştır. Öğrencinin ise bu konuda yeteri kadar alıştırmayı yapması gerektiği ifade edilerek konunun önemi vurgulanmıştır. Bunun için öğretmenin uygun rol model olması gerektiği belirtilmiştir.

### **3.1.5. 1949 Ortaokul Türkçe Programı**

1949 yılında yayımlanan Ortaokul Türkçe Programı, daha önce yayımlanan Türkçe programlarından daha detaylı olmakla beraber bu programda metin seçimi ve şiir türü başta olmak üzere diğer metin türleri ile ilgili detaylar sınırlıdır. Fakat seçilen metinlerin okuma zevkinin tattırılması amacıyla bilinçli bir amaç gözetilerek seçilmesinin isabetli bir karar olacağı belirtilmiştir. Şiir gibi metinleri topluluk karşısında zevkle dinletilecek şekilde okuyabilmenin öğrencin artistik okuma

alışkanlığını pekiştirdiği ve bu durumun öğrencilerin dil becerilerine olumlu bir katkı sunacağı ifade edilmiştir. Seçilecek metinlerde öğrenci seviyesinin göz önüne alınması ve ayrıca inkılaplara ters düşmeyen uygun eserlerin okutulması tavsiye edilmiştir. Bu amacın gerçekleşmesi için hitabet ve şiir yarışmalarının tertip edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bunun yanında toplantı gibi organizasyonlarda şiir türü başta olmak üzere diğer edebî türlerin ozanlar tarafından seslendirilmesinin faydalı olabileceği dile getirilmiştir. İnşad derslerinde ise daha çok edebî yönü ağır basan şiir türü benzeri metinler yoluyla öğrencinin bir topluluk karşısında konuşturularak öğrencinin kendini ifade etme kabiliyetini geliştirmesinin yanında yerel söyleyiş farklılıklarını azaltarak edebî söyleyişin öğrencilere kazandırılması amaçlanmıştır (MEB, 1949).

1949 programı, şiir vasıtasıyla Türkçenin ifade zenginliğini öğrenciye kazandırarak öğrencinin estetik duygularının gelişimini amaçlamıştır. Böylece Türkçenin daha çok sevdirmesi arzulanmıştır.

### **3.1.6. 1962 Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı**

1962 yılında yayımlanan Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı kendinden önce yayımlanan Ortaokul Türkçe Programlarından daha fazla ayrıntıya sahip bir programdır. Metinlerin araçsallık yönünün vurgulandığı programda öğrencide "Estetik bakımdan değerli düşünce ve sanat eserlerini tanıma" kabiliyetinin gelişimi için şiirin temel unsurlarından olan üslup, kafiye ve vezin gibi temel bilgileri bilmenin önemi ifade edilmiştir. Sağlam bir dil bilincinin yerleşebilmesi için ise okul yönetimi tarafından hitabet ve şiir yarışmalarının düzenlenmesi; düzenlenecek yarışmalarda usta bir sanatçının ağzından hitabet ve şiir metinlerini dinlenmenin faydalı olabileceği belirtilmiştir. İnşad derslerinde şiir metinleri başta olmak üzere edebî değeri yüksek olan metinler sesli okutulmuş ve öğrencide artistik okuma alışkanlığı kazandırılmaya çalışılmıştır (MEB, 1962) Hedeflenen bu kazanımlarla özgüveni yüksek, okuma kültürü edinmiş, estetik hazza sahip, edebî konuşma becerisi gelişmiş öğrencilerin yetiştirilmesi arzulanmıştır.

1962 yılında yayımlanan Ortaokul Türkçe Programı, şiir metinlerinin araçsallık yönüne vurgu yapmıştır. Program; şiir vasıtasıyla diksiyon problemlerini ortadan kaldırmış, okuma alışkanlığı edinmiş, estetik duyarlılığa sahip ve etik değerleri özümsemiş sağlam karakterli öğrencileri yetiştirmeyi hedeflemiştir.

### **3.1.7. 1981 Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı**

1981 yılında yayımlanan Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda daha evvel yayımlanan Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarından farklı olarak ders öncesi yapılacak hazırlık çalışmalarında okutulacak metnin türü ve biçimi konularına değinilmiştir. Metnin daha iyi anlaşılması için öğrencinin film, tiyatro, konferans gibi görsel tür ve etkinliklere yönlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı, 22.09.1981: 66).

1981 yılından önce uygulamaya konulan Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında şiir türü ile öğrencilerin estetik beğenilerini geliştirme, yerel söyleyiş farklılıklarını azaltma ve telaffuz problemlerini ortadan kaldırma

hedeflenirken 1981 yılında yayımlanan Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programında ise diğer programlardan farklı olarak şiir türü ile ilgili çeşitli kazanımların sağlanması hedeflenmiştir. İlgili programda şiir türü ile ilgili göze çarpan farklılıklar şunlardır:

- Şiirin, yüzey ve derin yapısının öğrenciye kavratılarak öğrencinin şiir türü hakkında açıklama yapabilecek düzeye erişmesi,
- Öğrencilerin hoşlandığı şiiri ezberlemesi sağlanarak onların şiir metinleri sayesinde grupta çalışma ve diksiyon becerilerini güçlendirme ve şiiri canlandırmak için söz korosuna katılmalarının teşvik edilmesi,
- Öğrencinin kendini yazılı olarak ifade etmesi amacıyla şiir defteri tutma alışkanlığının kazandırılması, aynı şekilde şiir yeteneğinin geliştirilmesi için de şiir yarışmalarına katılımının teşvik edilmesi,
- Şiir ve şairle ilgili kimi özelliklerin doğrudan verilmesi yerine şair ve şiirle ilgili özelliklerin şiir metinleri yoluyla sezdirilmesi,
- Öğrencilerin anlatma kabiliyetlerinin geliştirilmesi için okudukları şiiri seslendirme ve canlandırma faaliyetlerini gerçekleştirmeleri gerektiği belirtilmiştir (Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı, 22.09.1981: 29-34; 66-80).

1981 yılında uygulamaya konulan Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programında kendinden önceki programların aksine metinlerin daha iyi anlaşılması için disiplinler arası metodu uygulamaya çalışmıştır. Bu durum şiir metinleri için de söz konusudur. Nitekim diğer programlar şiirin telaffuz ve hitabet gibi yararlı yönleri üzerine yoğunlaşırken 1981 programı şiirin söz korosu ve canlandırma yöntemleri aracılığıyla öğrencilerin işbirliği ve iletişim becerilerinin geliştirilerek onlarda özgüven duygusunun pekiştirilmesine çalışılmıştır.

### **3.1.8. 2006 İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı**

2006 yılında uygulamaya konulan İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. sınıflar) Öğretim Programı kendinden önce uygulamaya konulan programların aksine kazanım ve etkinliklerin detaylı bir biçimde belirtildiği, dört temel dil becerisinin yanında ara disiplinlerin hedef kazanımlarını öğrenciye kazandırmayı amaçlayan bir öğretim programıdır. Yapılandırmacı yaklaşım çerçevesinde oluşturulan bu program sayesinde ilk kez dersin çoklu yöntem ve tekniklerle ne şekilde işleneceği ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. 2006 programında "her altı temadan en az dördünde şiir türünde metin yer alır" ibaresi bulunmaktadır. İlgili programda 6, 7 ve 8. sınıflarda ortak olarak okutulan (şiir, hikâye, anı) üç türden birisi şiir metinleridir. Programda şiir metinlerinin bütün halinde alınması gerektiği belirtilmiştir. Kitaba alınacak metinlerin öğrenci seviyesine uygun, şiir dilinin özelliklerine haiz, öğrencinin söz varlığını zenginleştiren bir yapıda olmasına önem verilmiştir. İlgili program kendinden önce yayımlanan diğer programların aksine kazanım ve etkinlik temelli bir yapıda olmasından dolayı, dört temel dil becerisinin gelişimi esas alınarak ayrıntılı bir biçimde oluşturulmuştur. Bu becerilerin öğrenciye

kazandırılmasında şiir türünden de istifade edilmiştir. Dinleme becerisinin gelişimi şiir dilinin farklılığının öğrenci tarafından ayırt edilebilmesi için öğrencinin şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade ederek hoşlandığı şiir metinlerini ezberlemeleri amaçlanmıştır. Amaç öğrencinin estetik haz duyguları ile hafızasını güçlendirmektir. Dinleme ile ilgili amaç ve kazanımları gerçekleştirmek için “Yenilerini Ekledim, Beni Dinler Misin?, Şiir Bahçesinde, Farkını Bul, Farklarını Bulma, Şiir Dinletisi” adlı etkinlikler düzenlenmeye çalışılmıştır. Öğrencinin şiir sayesinde yazma becerisinin geliştirilmesi için programda; “Resimlerin Ezgisi, Ben Bir Organizatörüm, Şair Gibiyim, Çağrışımlar ve Duygular, İlk Harflere Baksana, Bir Metinden Hareketle Yeni Bir Metin Oluşturma, Serbest Yazma, Resimlerin Ezgisi, Sınıf Gazetesi, Sergi, Zamanla Her Şey Değişir, Şiir Kitabı Okuma Formu, Proje Ödevi, Çalışma Kâğıdı 5” adlı etkinlikler yer almaktadır. Tüm bu etkinliklerde amaç öğrenciye yazılı olarak kendini ifade etme alışkanlığını kazandırmaktır. Ayrıca öğrencide şiir okuma, yazma ve dinleme becerisinin gelişimi için “şiir defteri tutma” alışkanlığının kazandırılması amaçlanmıştır. Programda şiirle ilgili zikredilen etkinliklerin yanında 6. sınıf düzeyinde işlenen “Kitap Benim Dünyam” adlı temada ise Âşık Veysel gibi ozanların şiirleri tavsiye edilmiştir. Öğrencinin şiir okuma sayesinde birlikte çalışma, diksiyon ve telaffuz kabiliyetlerini artırma ve hafızasını güçlendirme ile okuma- anlama kabiliyetini artırmak için programda okuma çalışmaları ile ilgili “Söz Korosu, Şiir Bahçesinden, Beni Dinler Misin? Beni Düzenle, Ezberleme” etkinliklerine yer verilmiştir (MEB, 2006).

2006 yılında uygulamaya konulan İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı kendinden önce ve sonraki yıllarda (2015, 2017, 2018 ve 2019) yayımlanan Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarının aksine dil becerilerinin en detaylı şekilde ele alındığı bir öğretim programıdır. Söz konusu durum şiir türü ile ilgili beceri ve kazanımların öğrenciye ne şekilde verileceği, bunların detaylı bir biçimde anlatıldığı onlarca etkinlik örneğiyle net bir biçimde görülmektedir.

### **3.1.9. 2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı (5-8. Sınıflar)**

Metin türlerinin temalar arasında dengeli bir şekilde dağılımını esas alan 2015 Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı ders kitaplarında yer alan metinler hikâye edici, bilgi verici ve şiir olmak üzere üç ana başlık altında sunulmuştur. Programda sınıf kademelerine uygun şiirlerin yer alması gerektiği belirtilmiştir. Söz konusu programda sınıf düzeylerine göre şiir türünde kazandırılması gereken kazanımlar şu şekilde özetlenebilir: 5. sınıf okuma kazanımlarında; “öğrenciyi zorlamamak kaydıyla bazı şiirleri ezberleme çalışmaları yaptırılır” demektir. Ayrıca hikâye, drama, şiir gibi türlerin sahne veya dörtlüklerin metnin bütününde nasıl ilişkilendirildiği birbirini tamamladığı öğrenci tarafından açıklanması gerektiği belirtilir. 6. sınıf okuma becerisi kazanımlarında şiir türü ile ilgili açıklamalar dolaylı bir biçimde “Metinde; cümlelerin, bölümün, sahnenin veya dörtlüğün metnin bütünü ile nasıl ilişkilendirildiğini ve olay akışına nasıl katkı sağladığını analiz eder” denilmektedir. Programda metinlerarası karşılaştırma yapma becerisinin yanında metin türlerini ayırt etme kabiliyetinin kazandırılması gerektiği vurgulanmıştır. Programda 7. sınıf okuma becerisi kazanımlarında şiirin şekil özelliklerini oluşturan

redif, kafiye, ölçü, gibi unsurların öğrenciye fark ettirileceği fakat söz konusu unsurların türüne değinilmeyeceği belirtilir. 7. sınıf yazma becerisi kazanımlarında öğrencinin düş gücünü kullanarak şiir veya fantastik metin yazacağı ifade edilmektedir. 8. sınıf okuma becerisi kazanımlarında ise öğrencinin şiirin tür ve şekil özelliklerini bilmesi gerektiği belirtilmiştir. Şiir türü ile ilgili amaç ve kazanımlarında ise öğrencinin düş gücünü kullanarak şiir ve fantastik metin yazacak olgunluğa erişmesi gerektiği belirtilmiştir (MEB, 2015).

2015 yılında uygulamaya konulan Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programında, şiir türü ile ilgili öğrencinin nihai olarak düş gücünü kullanarak şiir yazma olgunluğuna erişmesi gerektiği belirtilmiştir. Fakat ilgili programda şiir yazma süreci ile ilgili herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir.

### **3.1.10. 2017, 2018 ve 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı (5-8. Sınıflar)**

2017, 2018 ve 2019 Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programları tematik yaklaşım esas alınarak hazırlanan metin içi ve metin dışı ve metinler arası yoluyla öğrencilerin gelişimi göz önüne alınarak birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar olan kazanımların hiyerarşik olarak kazandırılması hedeflenen bir yapıya sahiptir (MEB, 2017: 10; MEB, 2018: 8; MEB, 2019: 8).

2017, 2018 ve 2019 yılında yayımlanan Türkçe Dersi Öğretim Programları içerik olarak şiirle ilgili şu ayrıntılara değinilmiştir: 5, 6, 7, 8. sınıf okuma becerisi kazanımlarında öğrencinin metnin türüne uygun olarak metni okuması amaçlanmakta bu sebepten öğrencinin seviyesine uygun edebî değeri yüksek şiir ve kısa yazıları okumaları ve uygun olanların ise ezberlenmesinin sağlanması gerektiği belirtilmiştir. 5, 6, 7, 8. sınıf yazma becerisinin kazanımlarından öğrencinin şiir yazması nihai amaç olarak belirtilmiştir. 7, 8. sınıf yazma çalışmalarının alt amaç ve kazanımlarında ise öğrencinin yazmış olduğu şiiri ve kısa yazılarını paylaşması gerektiği ifade edilmiştir. Yazılan şiir ve kısa yazıların sınıf panosunda veya sosyal medya ortamlarında paylaşılarak öğrencinin kompozisyon, şiir yarışmalarına katılımının teşvik edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (MEB, 2017; MEB, 2018; MEB, 2019).

## **4. SONUÇ-TARTIŞMA VE ÖNERİ**

Çalışmanın bu bölümünde araştırma sonucunda elde edilen bulgular ışığında sonuç, tartışma ve öneri başlıkları yer almaktadır.

### **4.1. Sonuç**

Şiir, yazılı türler arasında dilin edebî ve estetik yönünü güçlü şekilde öne çıkaran türlerden biridir. Şiirin bu güçlü yönünü tüm milletlerin yazılı ve sözlü kültürlerinde görmek mümkündür. Bunda şiirin ezberlenmesinin kolay, müzikalitesinin yüksek olmasının büyük rolü bulunmaktadır. Şiirin bu olumlu özellikleri onun Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında yer almasının önemli sebeplerindendir.

Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programları (1924-2019) incelendiği vakit 1924-1981 yıllarında uygulamaya konulan Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim

Programlarında şiir metinleri sayesinde öğrenciye ahlâki telkinler etme, öğrencinin yerel söyleyiş farklılıklarını azaltarak edebî dili yaygınlaştırma ile hitabet gücünü artıma amacı güdülmüştür. 2006-2019 yılları arasında yayımlanarak uygulanan programlar ise şiirin sözü edilen olumlu yönleri yanında öğrencinin şiir sayesinde kendini ifade etmesini, başkaları ile işbirliği içerisinde çalışmasını, dört temel dil becerisini geliştirmeyi ve dil bilgisi yeterliliğini artırmayı hedeflemektedir. İfade edilen tüm bu olumlu faktörler şiir metinlerinin Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında yer almasının en büyük sebeplerindendir.

#### 4.2. Tartışma

Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında yer verilen şiir türü bir dilin en rafine hâlidir. Birey, şiirle bildiği ya da öğrenmeye gayret ettiği dili daha çok sevebilir. Çünkü şiir metinleri sayesinde dilin temel söz varlığını, zıt ve eş anlamlı kelime gruplarını, kelime yapısını, kalıp sözleri, sanatlı söyleyişi öğrenir. Nitekim Demir ve Duman'ın (2004) yapmış olduğu çalışmada da buna benzer bulgulara ulaşılmıştır.

Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programları şiir türü ile sadece öğrencinin yerel konuşma farklılıklarını düzelterek edebi dili yaygınlaştırma çabası gütmemektedir. Bunun yanında öğrencinin anlama ve anlatma kabiliyetini de yetkinleştirmektedir. Bu konuda Bahar (2010); Demir ve Duman (2004); Kaya (2013); Yıldırım (2012) yapmış oldukları çalışmalarda şiirin öğrencinin anlama kabiliyetini yükselttiği tespit etmişlerdir. Bu durum, şiir türünün Türkçe öğretiminde öğrencinin birçok beceri ve öğrenme alanına hitap edebileceğini göstermektedir.

Şiir metinlerinin Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında okuma-telaffuz becerilerinin geliştirmesi dışında dilin estetik yapısı, söz varlığı, yazım, noktalama ve gramer gibi konularda da öğrenciye dört temel dil becerisini kazandırma gibi hedefleri bulunmaktadır. Yıldırım'ın (2012), şiirin Türkçe öğretimindeki işlevi ile ilgili çalışmasında benzer bulgulara ulaşılmıştır. Bu durum, şiirin Türkçe öğretimindeki olumlu katkısı olarak da görülebilir.

Şiir metinleri başta olmak üzere diğer metinlerin belirli günler ve haftalar etkinliğinde kullanılması Ortaokul Türkçe Öğretimine yönelik bir etkinlik sahası olarak görülebilir (Göçer, 2004). Yapılan araştırmalar şiir türünün öğrencilerin duygu, düşünce ve hayal dünyalarını olumlu yönde geliştirdiğini göstermektedir. Fakat okul uygulamalarında ise şiirin daha çok belli gün ve haftalar için ezberlenmesi ya da okunması gereken okuma metinleri olarak algılandığı tespit edilmiştir (Sezgin, 2005: 40). Mevcut bu algı Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında diğer türlere nazaran şiire daha az yer verilmesinin nedeni olabilir. Nitekim Çarkıt (2019), Kaya (2013) yapmış olduğu çalışmada buna benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Şiir, okuma-yazma becerileri üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmakla beraber (Bahar, 2010), 2006 yılında uygulamaya konulan Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı haricinde daha evvel uygulamaya konulan diğer programlarda ihmal edilen bir tür olmuştur. Bu konuda Kaya (2013), Çarkıt (2019) yapmış olduğu

çalışmalarda şiir türünün okuma-yazma öğretiminde olumlu katkıları olmasına rağmen Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında ihmal edildiğini ifade etmektedirler. Şiirin edebî türler arasında estetik hazzın kaynağı olarak görülmesi, onun okuma-yazma becerilerine katkısının ihmal edilmesine neden olmuş olabilir.

Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programları içerisinde yalnız 2006 yılında uygulamaya konulan Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programında altı temadan en az üçünde şiir metinlerine yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir (MEB, 2006). Fakat 2018 yılında yürürlüğe konulan Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programında şiir metinlerine ne ölçüde yer verileceği ile ilgili bir açıklama bulunmamaktadır. Kitapta yer alacak şiir metinlerinin sayısı ders kitaplarının yazarlarının inisiyatifine bırakılmıştır (MEB, 2018). Bulut (2019) da yaptığı çalışmada benzer bulgulara değinmektedir. Bu, sadece 2018 yılında yayımlanan Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programına mahsus bir durum değildir. 2006 yılında yayımlanarak yürürlüğe giren Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programının dışında kalan tüm programlarda şiire ne derece yer verileceği ile ilgili bir veri bulunmamaktadır. Bu durum Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programları çerçevesinde hazırlanan Türkçe ders kitaplarında şiir türüne daha az yer verilmesine neden olmuş olabilir.

### 4.3. Öneri

Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında (1924-2019) şiir türüyle daha çok öğrencilerin yerel söyleyiş farklılıkları azaltılarak doğru telaffuz şekilleri ile estetik duyguları güçlendirilmeye çalışılmıştır. Fakat öğrencinin kendini şiir ile ifade etme ve yazma becerilerini geliştirmek amacıyla 2006 yılında yayımlanarak uygulamaya konulan Türkçe Dersi Öğretim Programı haricinde daha önce yayımlanan Türkçe Dersi Öğretim Programlarında şiir yazma etkinliklerine detaylı bir şekilde yer verilmemiştir. Hem sözü edilen olumsuzluğu ortadan kaldırmak hem öğrencinin şiir yazma becerilerini geliştirmek hem de okuma-anlama kabiliyetini geliştirmek için bundan sonra yayımlanacak Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programlarında eğitim programcılarınca şiir yazma etkinliklerine ve edebi değeri yüksek şiir metinlerine daha fazla yer verilmesi konusunda hassas davranabilirler.

Araştırmacılar; Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirlerin kalitesi araştırılarak araştırma sonuçları ders kitabı yazarları ve eğitim programcılar ile paylaşılabilir,

Ders kitaplarında yer alan şiir metinlerinin hangi temel dil becerisinin öğretiminde daha aktif olarak kullanılabileceği konusu araştırılabilir,

Dünyada anadil öğretiminde kullanılan ders kitaplarında yer alan metinler içerisinde şiirin yeri araştırılabilir.

### KAYNAKÇA

Akalın, Ş. H., Toparlı, R., Dağlı, Y., & Çavuşoğlu, Ş.B. (2009). *Türkçe Sözlük*. (10. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bahar, M. A. (2010). *Türkçe Öğretiminde Şiir*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

- Bulut, K. (2019). 2006 ve 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 24(3), 862-881.
- Creswell, J. W. (2016). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları (2. Baskı)*. (S. B. Demir, Çeviri Ed.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Çarpıt, C. (2019). 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı Çerçevesinde Hazırlanan 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 18(71), 1368-1376.
- Demir, M. & Duman, B. (2004). Şiir Okumaya Dayalı Türkçe Öğretimi. *İlmi Araştırmalar Dergisi* 17(1), 89-98.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kaya, M. (2013). Okuma-Yazma Öğretimde Şiir. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi* 10(1), 49-96.
- Kültür Bakanlığı (1938). *Ortaokul Programı*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Maarif Vekâleti (1340). *Liselerin Birinci Devre Müfredat Programı*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Maarif Vekâleti (1929). *Ortamektep ve Liselerin Türkçe Müfredat Programı*. Ankara: Yeni Gün.
- Maarif Vekâleti (1930). *Ortamektep Müfredat Programı*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Maarif Vekâleti (1931). *Ortamektep Müfredat Programı 1931-1932 Ders Senesi Tadilatı*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- MEB (1949). *Ortaokul Programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (1962). *Ortaokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- MEB (2015). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-8. Sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- MEB (2017). *Türkçe Dersi Öğretim Programı - İlkokul Ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar*. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- MEB (2018). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Ve 8. Sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- MEB (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- Punch, K. F. (2020). *Nitel ve Nicel Yaklaşımlar (5. Baskı)*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Göçer, A. (2004). Türkçe Öğretimine Bir Uygulama Sahası Olarak Belirli Günler ve Haftaların Kutlama Etkinlikleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 162, 127-135.
- Sezgin, N. S. (2005). Çocuk ve Şiir. *Lacivert Öykü ve Şiir Dergisi*, 8, 40.
- Şahin, D. & Bayramoğlu, C. D. (2016). 2015 Türkçe Öğretim Programının Metin Tür ve Tema Seçimi Bakımından Değerlendirilmesi. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 11(3), 2095-2130.
- Şimşek, N. D. (2021). Türkçe Öğretim Programları. Temizyürek, F. & Türkben, T. (Editörler). *Türkçe Öğretimine Genel Bir Bakış El Kitabı (1. Baskı)*. içinde (45-75). Ankara: Pegem Akademi.



Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı (22.09.1981). *Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programları*. (Yayınlanmamış 22.09.1981 tarih ve 172 sayılı kurul kararı).

Temizyürek, F., & Balcı, A. (2006). *Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Türkçe Programları*. (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

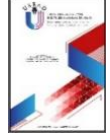
Yıldırım, E. (2012). *Şiirin Türkçe Eğitimindeki İşlevi ve İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Yerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

**GENİŞLETİLMİŞ ÖZET:** Türkçe Öğretim Programları, çağın ve ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda sürekli yenilenerek günün şartlarına cevap verecek şekilde düzenlenmektedir. Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar söz konusu ihtiyaçlar çerçevesinde Türkçe Öğretim Programları da değişime uğramıştır. Bu değişim ve dönüşümden en fazla etkilenen unsur ders kitaplarına seçilen metin türleri olmuştur. Bu değişime uğrayan metinlerden biri de şiir türüdür. Şiir türünün sahip olduğu olumlu nitelikler, bu türün Türkçe öğretiminde kullanılan metin türlerinden biri olmasını sağlamıştır. Yapılan bu çalışma ile 1924-2019 yılları arasında uygulamaya konulan ortaokul Türkçe Öğretim Programlarında şiir türündeki metinlere yer verilme düzeyinin belirlenerek şiir türü ile öğrenciye kazandırılması hedeflenen temel beceri ve kazanımların tespiti amaçlanmıştır. Bununla birlikte programdaki eksikliklerin belirlenmesi yoluna da gidilmiştir. Çalışmanın ana materyalini 1924, 1929, 1931, 1938, 1949, 1962, 1981, 2006, 2015, 2017, 2018, 2019 yılları arasında uygulamaya konulan Türkçe Öğretim Programlarında yer alan şiir türüyle sınırlıdır. Bu çalışma nitel desende uygulanan doküman analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, doküman analizi ile birlikte araştırma sorusuna cevap vermek, sayıca fazla olan metin yığınının ortak veriler tespit etmek ve değerlendirme yapmak için içerik analizi yöntemi de kullanılmıştır. Analiz sonucu elde edilen veriler, içerik analizi ile sınırları ve yönü açıkça belirlenerek ulaşılan veriler çalışmada sunulmuştur. Şiir, yazılı türler arasında dilin edebî ve estetik yönünü güçlü şekilde öne çıkaran türlerden biridir. Şiirin bu güçlü yönünü tüm milletlerin yazılı ve sözlü kültürlerinde görmek mümkündür. Bunda şiirin ezberlenmesinin kolay, müzikalitesinin yüksek olmasının büyük rolü bulunmaktadır. Şiirin bu olumlu özellikleri onun çağdaş Türkçe Öğretim Programlarında yer almasının önemli sebeplerindendir. Türkçe Öğretim Programları (1924-2019) incelendiği vakit 1924-1962 yıllarında uygulamaya konulan Türkçe Öğretim Programlarında şiir metinleri sayesinde öğrenciye ahlâki telkinler etme, öğrencinin yerel söyleyiş farklılıklarını azaltarak edebî dili yaygınlaştırma ile hitabet gücünü artıma, ahlâki ve millî hassasiyetlere sahip nesiller yetiştirme, Türkçenin ifade zenginliğini öğrenciye kazandırarak öğrencin estetik duygularının gelişimi amaçlanmıştır. İlgili programlar şiir metinlerinin araçsallık yönüne vurgu yaparak; şiir vasıtasıyla diksiyon problemlerini ortadan kaldırmış, okuma alışkanlığı edinmiş, estetik duyarlığa sahip ve etik değerleri özümsemiş sağlam karakterli öğrencileri yetiştirmeyi hedeflemiştir. Sözü edilen hedeflere ulaşılabilmesi 1962 Türkçe Öğretim Programında öğretmenlerin uygun rol model olması gerektiği vurgulanmıştır. 1981-2019 yılları arasında yayımlanarak uygulanan programlar ise şiirin sözü edilen olumlu yönleri yanında öğrencinin şiir sayesinde kendini ifade etmesini, başkaları ile işbirliği içerisinde çalışmasını, dört temel dil becerisini geliştirmeyi ve dil bilgisi yeterliliğini artırmayı hedeflemektedir. Çeşitli etkinliklerle sözü edilen hedeflere ulaşmaya çalışılmıştır. Söz konusu programlar arasında 2006 yılında uygulamaya konulan Türkçe Öğretim Programı kendinden önce ve sonraki yıllarda (2015, 2017, 2018 ve 2019) yayımlanan Türkçe Öğretim Programlarının aksine dil becerilerinin en detaylı şekilde ele

alındığı bir öğretim programı olarak dikkat çekmektedir. 2006 yılında yayımlanarak yürürlüğe giren Türkçe Öğretim Programının başat niteliklerinden biri de şiir türüne ne derece yer verileceği ile ilgili bir veri bulunmasıdır. Bu durum yayımlanan diğer programlarda görülmemektedir. Bu durum Türkçe Öğretim Programları çerçevesinde hazırlanan Türkçe ders kitaplarında şiir türüne daha az yer verilmesine neden olmuş olabilir. Hem sözü edilen olumsuzluğu ortadan kaldırmak hem öğrencinin şiir yazma becerilerini geliştirmek hem okuma-anlama kabiliyetini geliştirmek için bundan sonra yayımlanacak olan Türkçe Öğretim Programlarında edebi değeri yüksek şiir metinlerine, şiir ile ilgili etkinliklere daha fazla yer verilmesi faydalı olabilir.

**EXTENDED ABSTRACT:** Turkish Teaching Programs are constantly renewed in line with the needs of the age and the country and are organized in a way to respond to the conditions of the day. From the proclamation of the Republic to the present day, Turkish Teaching Programs have also undergone changes within the framework of these needs. The texts selected for textbooks have been the most affected by this change and transformation. One of the texts that have undergone this change is poetry. The positive qualities of the poetry genre have made this genre one of the text types used in Turkish language teaching. With this study, it is aimed to determine the level of inclusion of texts in the genre of poetry in the secondary school Turkish Teaching Programs implemented between 1924-2019 and to determine the basic skills and achievements aimed to be gained by the student with the genre of poetry. In addition, it was also aimed to determine the deficiencies in the program. The main material of the study is limited to the poetry genre in the Turkish Language Teaching Programs implemented between 1924, 1929, 1931, 1938, 1949, 1962, 1981, 2006, 2015, 2017, 2018, 2019. This study was conducted with the document analysis method applied in qualitative design. In this study, along with document analysis, content analysis method was also used to answer the research question, to identify common data from a large number of texts and to make an evaluation. The data obtained as a result of the analysis are presented in the study by clearly determining the boundaries and direction of the content analysis. Poetry is one of the written genres that strongly emphasizes the literary and aesthetic aspect of language. It is possible to see this strong aspect of poetry in the written and oral cultures of all nations. The fact that the poem is easy to memorize and has high musicality plays a big role in this. These positive features of the poem are among the important reasons for its inclusion in contemporary Turkish Language Teaching Programs. When the Turkish Teaching Programs (1924-2019) are examined, it is aimed in the Turkish Teaching Programs put into practice in 1924-1962 to provide moral indoctrination to the student through poetry texts, to increase the power of oratory by spreading the literary language by reducing the differences in the student's local pronunciation, to raise generations with moral and national sensitivities, and to develop the aesthetic feelings of the student by giving the student the richness of Turkish expression. The relevant programs emphasize the instrumental aspect of poetry texts and aim to raise students with strong character who have eliminated diction problems through poetry, have acquired the habit of reading, have aesthetic sensitivity and have assimilated ethical values. In order to achieve these goals, it is emphasized in the 1962 Turkish Language Teaching Program that teachers should be appropriate role models. In addition to the positive aspects of poetry, the programs published and implemented between 1981-2019 aim to enable students to express themselves through poetry, to work in cooperation with others, to develop the four basic language skills and to increase their grammar proficiency. These goals were tried to be achieved through various activities. Among these programs, the Turkish Language Teaching Program, which was put into practice in 2006, draws attention as a teaching

program in which language skills are discussed in the most detailed way, unlike the Turkish Language Teaching Programs published before and after it (2015, 2017, 2018 and 2019). Published in 2006, one of the main features of the Turkish Language Teaching Program is that there is data on the extent to which poetry will be included. This situation is not seen in other published programs. This situation may have caused the Turkish textbooks prepared within the framework of the Turkish Teaching Programs to include poetry less. It may be useful to include more poetry texts with high literary value and activities related to poetry in the Turkish Language Teaching Programs to be published in the future in order to eliminate the aforementioned negativity, to improve students' poetry writing skills and to improve their reading-comprehension ability.



## **CİNSİYETÇİLİĞİ AZALTMAYA YÖNELİK MÜDAHALE ÇALIŞMALARI VE MÜDAHALE İÇİN SOSYAL BİLİŞSEL KURAMA DAYALI YENİ BİR MODEL ÖNERİSİ**

INTERVENTIONS TO REDUCE SEXISM AND A NEW MODEL PROPOSAL FOR  
INTERVENTION BASED ON SOCIAL COGNITIVE THEORY

### **Derya KARATAŞ**

Ar. Gör. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,  
Psikoloji/Sosyal Psikoloji,  
Kahramanmaraş/Türkiye.

Research Assistant Dr., Kahramanmaras Sutcu Imam University,  
Psychology/Social Psychology,  
Kahramanmaraş/Türkiye.  
derya.karatass@hotmail.com

**ORCID ID:** 0000-0001-7734-7270

### **Makale bilgisi | Article Information**

**DOI:** 10.47994/usbad.1326666

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 12.07.2023

**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 17.11.2023

**Yayın Tarihi / Date Published:** 20.12.2023

**Yayın Sezonu / Pub Date Season:** Aralık / December

**Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article:** Karataş, D. (2021).

Interventions to Reduce Sexism and a New Model Proposal for Intervention  
based on Social Cognitive Theory. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi  
Dergisi* 5(13), 445-463.

**İntihal:** Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

**Plagiarism:** This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism  
detected.



**İletişim:** Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>  
mail: [usbaddergi@gmail.com](mailto:usbaddergi@gmail.com)

**Abstract:** The purpose of this review is to provide a general integrative framework to understand the different ways used in interventions to reduce sexism and the outcomes of these interventions. There are many interventions in the literature however social cognitive theory (SCT, Bandura, 1986) has not been used sufficiently to understand the process in successful interventions conducted on reducing sexism. The implications are discussed in a way to raise awareness about sexism in the group practices with women. Social cognitive theory emphasizes that, people are motivated by their sense of self-efficacy. In this sense, SCT can be used to make sense of the mechanism underlying the interventions to reduce sexism. Within this frame, first I will review the literature about sexism and interventions to reduce sexism. Second, SCT will be briefly defined. Third, I will present how SCT explains underlying mechanisms of interventions for reducing sexism and propose a new model based on SCT.

**Key Words:** Interventions, Sexism, Social Cognitive Theory

**ÖZ:** Cinsiyetçilik uluslararası düzeyde görülen ve olumsuz sonuçları kadına şiddete kadar ulaşabilen bir kavramdır. Bu gözden geçirme çalışmasının amacı cinsiyetçiliği azaltmaya yönelik müdahale çalışmalarında kullanılan farklı yöntemleri ve bu çalışmaların sonuçlarını anlamaya yönelik genel bir çerçeve sunmaktır. Literatürde incelenmiş birçok müdahale çalışması bulunmasına rağmen, sosyal bilişsel kuram (SBK, Bandura, 1986) bu zamana dek cinsiyetçiliği azaltmaya yönelik başarılı müdahale çalışmalarındaki süreci anlamlandırabilmek için yeterli oranda kullanılmamıştır. Bu kuramda kişisel faktörler, davranış kalıpları ve çevresel etkiler etkileşim halindedir. SBK, bireylerin bir konuda değişim sağlayabilmek için öz yeterlik hissettikleri oranda motive olduklarını vurgulamaktadır. Bu bağlamda SBK, müdahale çalışmalarının altında yatan mekanizmayı anlamak için kullanılabilir. Bu çerçevede bu inceleme makalesinde öncelikle cinsiyetçilik ve cinsiyetçiliği azaltmaya yönelik müdahale çalışmaları ile ilgili yazın taranıp sunulacaktır. Ardından SBK temel yönleriyle açıklanacak ve SBK ya dayanılarak cinsiyetçiliği azaltmaya yönelik yeni bir müdahale çalışması modeli sunulacaktır. Tartışma kısmından önce de SBK'nin cinsiyetçiliği azaltmaya yönelik müdahale çalışmalarının altında yatan mekanizmayı anlamak için nasıl kullanılacağı anlatılacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Müdahale Çalışmaları, Cinsiyetçilik, Sosyal Bilişsel Kuram

## GİRİŞ

Gender prejudice is usually a negative opinion on characteristics of both females and males which is also referred to as sexism and is seen, unfortunately, worldwide. Violence can also be seen as gender prejudice's endpoint (World Health Organization [WHO], 2002). In Turkey, 39 % of women said that they experienced violence at least once time (TBKSG, 2009). In the literature, for the purpose of reducing violence against women, several attempts to understand the reasons behind it might be found (see., Page & İnce, 2008) and sexism was found out as an important factor that relates to violence against women (Flood & Pease, 2009) This linkage makes researchers think that successful interventions to reduce sexism could also lead to lessening of violence against women (e.g., de Lemus et al., 2014; Kilmartin et al., 2008). That is why considering interventions to reduce sexism is important.

The features of sexism made Glick and Fiske (1996) call their theory "ambivalent" sexism theory because only the word like "ambivalence" can convey

the true nature of sexism. According to this theory, sexism against women contains not just hostile but also benevolent ideas. Thus, in ambivalent sexism theory (Glick and Fiske, 1996) there are two main categories namely hostile sexism (HS) and benevolent sexism (BS). While HS is full of negative judgments towards women that can be easily noticed, BS is ostensibly positive, but it also contains negative stereotypical thoughts about women that might have detrimental effects. Both HS and BS have three subcategories. The parts of HS are; *dominative paternalism*, *competitive gender differentiation*, and *heterosexual hostility*. The subcategories of BS are *protective paternalism*, *complementary gender differentiation*, and *heterosexual intimacy*. Benevolent sexist ideas imply that women are creatures like flowers that should be protected from the threats of the outside world. This type of attitude is actually belittling women, so this is also a type of sexism that confines women within certain types of limits (Glick & Fiske, 1996). Although it seems as if BS and HS are opposite of each other, actually they are similar and complement each other (Glick & Fiske, 2001) because BS justifies the system with its discourse praising women who live in ways compatible with their traditional gender roles (Jost & Kay, 2005).

Sexism has many detrimental effects not only on individuals but on society as a whole. For example, it was shown that sexism also plays a role in inequalities in payment policies (Kilmartin et al., 2015). In addition to this, blaming the victims of abusive events is one of these affected areas in social life. For example, it was found that the ones who have benevolent sexist ideas blame victims of rape, which is an example of blaming the victim instead of supporting her in an abusive event (Viki & Abrams, 2002) To add on this, in another study it was found that participants who have hostile sexist beliefs blamed victims of psychological abuse more than those who have lesser hostile beliefs (Capezza & Arriaga, 2008). In the same study, it was also shown that the gender of the participant did not affect the results, so both women and men who have hostile sexist ideas blame the female victims of abuse. These features make sexism a structure to be intervened to reduce.

Psychologists generally focus on intervening prejudices other than sexism (Becker et al., 2014; de Lemus et al., 2014). However, different factors like interpersonal issues or sociopolitical events affect sexism, and it is related with violence against women (Flood & Pease, 2009) so it is a construct to be intervened (Rudman & Glick, 2008; Swim & Hyers, 2009). When we look at the literature, we can see that there are only a few studies that mention reducing sexism (Becker & Swim, 2011, 2012; de Lemus et al., 2014). However, interventions are important to gain awareness about the harmful effects of sexism and even to reduce it. The type of intervention is also important for successful results. For instance, researchers used an experiential learning program called WAGES to reduce reactance against the new information about recognizing the harms of sexism in everyday life which is aimed to be gained at the end of their intervention (Cundiff et al., 2014). In the experiential learning program, after conveying concrete

experience, 3 steps namely *reflecting*, *thinking* and *acting* should be followed (Kolb, 1984 as cited in Cundiff et al., 2014). At the end of the study, it was found that participants in WAGES condition recognized sexism as more harmful than the participants in the control condition. It was also found that since the experiential program lessened the reactance and promoted self-efficacy, these effects on self-efficacy and reactance mediated the effects of intervention on behavioral intentions to reduce sexism.

In an intervention study (Fawcett et al., 1999), a workshop, which is composed of 12-sessions and posters, was used to not just heighten awareness about abuse, but also disclose it in the case of experiencing the sexist type of abuse. Before planning an intervention, for the purpose of understanding the norms underlying the violence against women, the researchers used a technique called *story completing* in which researchers questioned the participants about the choices of an abused woman. For the designing of the intervention, conducting in-depth interviews can also be helpful as in this study because in this way researchers in the future can understand that some abused women actually blame themselves for the abusive acts of men while the men get rid of the responsibility by putting the blame on alcohol or outside pressures for the abusive sexist act. It shed light on the fact that while men answered direct questions in a more democratic way in the study, their actual beliefs might be something else. Men's underlying beliefs were revealed by the story completing exercise. Thus, implicit techniques might be crucial to use to understand the actual level of prejudice or sexism in participants. Interviews in this study also showed that women generally try to minimize the extent of violence by emphasizing the positive behaviors of their partners.

In another intervention study (Zawadzki et al., 2012) whose aim is to raise awareness about sexism, researchers showed the importance of experiential learning by using this type of learning in their workshop. When they compared the results of the other workshop used as the control condition where the experiential method was not used, they found that participants retained new knowledge gained at the workshop with experiential learning even longer at the one-week follow-up session. To sum up, both Cundiff et al., (2014) and Zawadzki et al., (2012) show the importance of the experiential learning method in interventions. In addition, in the study of Zawadzki et al., (2012), it was found that the experiential learning method lessens the reactance and heightens the self-efficacy in participants, which results in longer lasting knowledge in gender equality when compared to participants in "information only" condition. By stepping from this information, in my current proposal self-efficacy is one of the important subjects. When people have higher self-efficacy they might feel that they may use information learned from a study more reproductively because efficacy is the foundation of human motivation (Bandura, 1977, 2004).

Another study (Kilmartin et al., 2015) which is experimental and contains behavioral interventions was conducted to reduce sexist attitudes in

undergraduate men in the United States. In the control group, researchers intervened in assertiveness skills; however, in the experimental condition, they made participants criticize sexist attitudes of a man in a role-playing session. In the two-week follow-up session, it was found that when compared to the control condition, sexist attitudes of participants in the experimental condition decreased significantly. The intervention in this study also contained a written exercise which was about the thoughts of a sexist man written in 2 weeks after a role-playing experiment. One of the most important parts of this study for Kilmartin et al., (2015) is making men being opposed to other men's sexist attitudes as a confrontation technique. The intervention was actually built upon the observational learning techniques because men observed in the experimental condition that their peer confronting to a sexist statement. The "power of self-persuasion" as named by Elliot Aronson (1999) was also used as a framework in this study. The role playing exercise was important in terms of creating cognitive dissonance in participants because when the participants confronted to the sexist men even for a role there might be created a cognitive dissonance between their sexist thoughts and confronting attitude. Kilmartin et al., (2015) anticipated that the reduction in sexism scores which measured by the Ambivalent Sexism Inventory (ASI; Glick & Fisk, 1996) might be created by the cognitive dissonance. Thus, the above study is important to show that techniques and theories about cognitive dissonance can be used in interventions to reduce sexism. In one study (de Lemus et al., 2014) which was conducted in Argentina, it was found that both BS and HS were reduced by the intervention and supportive attitudes toward collective action to fight against sexism were also heightened again by the same intervention. A similar study was conducted also in El Salvador as a part of the same project and this time, it was seen that intervention reduced not only BS and HS, but also system justification beliefs while heightening the supportive thoughts for activism again (de Lemus et al., 2014). In this study, six sessions of intervention were employed in totality for 20 hours. They created sessions based on Pratto and Walker's gender and power theory (2004). Daily diary method was used in this study too.

In one of the studies, researchers (Becker & Swim, 2012) used an educational strategy to reduce subtle types of sexism namely benevolent sexism and modern sexism. Although sexism in blatant forms is recognized more easily, like in the case of hostile sexism (Glick & Fiske, 1996) or in the case of endorsing traditional gender roles (Swim et al., 1995), people can skip the negative consequences of subtle sexism (Glick et al., 2000). Thus, for the purpose of reducing subtle sexism, in their study, Becker and Swim (2012) proposed that learning the harmful effects of BS and how prevalent the BS is can decrease people's endorsement of these beliefs. For this aim, they conducted two experiments, one of which focused on the effects of education on the harmful consequences of benevolent sexism and its prevalence. In their between-subject design, they created conditions called high prevalence-high harm, high prevalence-low harm, low prevalence-low harm and low prevalence-high harm in 2\*2\*2 design, and they manipulated information about harmful effects and the prevalence rates while giving information. Also, they



gave different scenarios to participants according to their gender. In this way, they tried to learn about the likeability of a benevolent sexist and modern sexist partner, because they also hypothesized that when the participants were put in the high harm-high prevalence condition they would learn that benevolent sexism is both harmful and prevalent. As a result, when they learned this fact, they would not like sexist partners. As compatible with the researchers' hypothesis, it was found that when participants received information implying that BS is harmful and prevalently seen in society, they took significantly lesser scores from modern sexism and benevolent sexism inventories. These participants also stated that they did not like partners from sexist profiles as compared to participants from other conditions. In addition, researchers replicated these results in their second experiment with the results from social desirability inventories, so they also eliminated the thought that participants might try to show themselves as non-sexist people.

More recent research (Moss-Racusin et al., 2018) was conducted in the aim of reducing gender bias against women in science, technology, engineering, and mathematics (STEM) areas where women generally do not study or work predominantly (National Science Foundation [NSF], 2017). The underrepresentation of women in science areas generally source from gender bias which leads to people making better evaluations of men compared to women who are as qualified as men. In this study, researchers used different conditions to reduce bias in the experimental part. In these conditions, participants were exposed to some empirical information about research on gender issues through videos. The researchers used three experimental conditions and these are namely; narratives, expert interviews and hybrid conditions. Additionally, researchers used two control conditions and one of these was called the non-intervention control condition in which participants did not watch any videos and the other one was called the video control condition in which participants watched scientists talking about one of the basic sciences. Narratives which contain stories like TV dramas were used, because in previous studies it was found that narratives are more enjoyable and indirect way of giving a message (Green & Brock, 2000). There were six videos created with a narrative style. The other six videos were filmed with an experiment interview style. Researchers found that when compared to the control condition, the experimental group showed heightened awareness about sexism and gender bias, and they also understood the decrease in sexism via the scores from the modern sexism scale (Swim et al., 1995) in posttest compared to baseline measures.

To learn how to reduce sexist beliefs, we should try to understand by which mechanisms people believe in these types of beliefs. In one of the studies (Becker & Swim, 2011) which headed this aim, it was found that not noticing sexist incidences in everyday life can result in having more sexist beliefs. In this study, women in the experimental group who wrote the number of sexist incidences for a week on daily diaries had significantly lesser modern sexist, neo-sexist and BS

beliefs (according to the scores in instruments like ASI) than the women in the control group who wrote the number of stressful events in their everyday life on diaries. Although men in the experimental condition perceived the same amount of sexist events as women, they labeled these incidents as less sexist and it was only when they were manipulated with empathy inducement that they endorsed modern sexist beliefs significantly less than men in the control condition. In one-week follow-up condition, the participants who wrote the number of sexist incidences that they had witnessed in daily diaries, became aware of more sexist events and they also remembered more sexist events. Researchers operationalized awareness with a direct question which asks the degree of awareness of sexism on a seven-point scale. In the second study, researchers used men's and women's profiles to understand preferences about sexism in subtle way. By the usage of this method, they tried to erase the effect of demand characteristics because researchers assumed that participants might want to show themselves as non-sexist on measurements. As a result, it was found that women in the experimental condition who became more aware of sexist incidences stated that they would not prefer men in sexist profiles as partners. Women in the diary condition also admitted to support a collective action about women's rights more than the women in the control condition. In men, although writing daily diaries about sexist incidences led to more awareness about sexism this awareness did not lead to a decrease in sexist beliefs as measured by Modern Sexist Inventory and BS part of ASI. However, it was found that additional techniques related to empathy induction should be conducted on men, if researchers want to reduce modern and neo-sexist beliefs in them.

There is also one study conducted in Turkey to reduce sexist beliefs (Kahraman, 2017). It was found that after a health education in sexuality, ambivalent sexism scores decreased in university students. In the procedure part, the author told that she had read books about both sexual health and equality in social gender roles, and after that prepared a curriculum for education. However, in the introduction section of this study, the relationship between sexual health education and ambivalent sexism was not told.

Up until now during the process of telling about the interventions, some theories were briefly mentioned. Although the examples were given from successful interventions, the effect sizes of most studies are unknown. Because the number of interventions is still not much, this area might be seen as new and open to new theories to reach more influential interventions to reduce sexism. As Becker et al. (2014) said more sophisticated interventions in terms of theoretical background are needed because we still encounter sexist events. In the psychology literature, interventions were also used in the health area and predominantly with the usage of social cognitive theory (Bandura, 1986) Thus, in the current study this theory is proposed as a beneficial source for future interventions in the sexism area. Accordingly, in the next section, the tenets of social cognitive theory will be tried to be conveyed.

## Social Cognitive Theory

The basis of Social Cognitive Theory (SCT) is social learning theory which was also created by Albert Bandura in 1960 (McAlister, Perry, & Parcel, 2008). SCT is a causal model in which three factors namely; *personal factors* like affective, cognitive, and biological events, *behavioral patterns*, and *environmental effects* interact bidirectional with each other (Bandura, 1999). According to SCT, people are not automats but beings with consciousness. Thus, they are not only affected by the environment but they can also plan future events and act in agentic ways.

Self-management strategies are among the most important parts of the social cognitive approaches. In previous studies, SCT was used to ameliorate people's habits about their health (Bandura, 2004). SCT has five essential determinants, namely; *knowledge*, *self-efficacy*, *outcome expectations*, *goals*, *perceived facilitators*, and *impediments*. According to Bandura (2004), knowledge is a requirement for change. For example, in the health context if people know about the health risks then they can change something about their health habits, so having knowledge is actually a "precondition" for change (Bandura, 2004). Here I propose that the first factor of SCT called *knowledge* might be also important and a precondition for change in sexism area because I think that if people do not know the various negative effects of sexism, they do not want to change their sexist ideas especially the BS which has a seducing structure. Another important element which is *outcome expectations* can appear in many different forms. Physical and material outcomes, which are about whether the behavior will give pleasure or pain, for example, are among different forms of outcome expectations. Apart from these, social reactions are also among the important forms of outcome expectations. People can hope for positive or negative verbal feedback from the people in their environment. In the case of reducing sexism, I think social reactions may also be important because behavior is generally organized through anticipated and real social reactions. In addition to reactions from outside, personal reactions toward ourselves are also important to continue in the changing process because only if we are satisfied with our behavior then we can continue to act upon it (Bandura. 2004). Thus, hoping to feel well after being successful in intervention as a participant is a personal outcome expectation. This expectation might be heightened during the reducing sexism interventions also. Another important determinant of social cognitive theory is *perceived facilitators and impediments*. Those impediments can be rooted from personal habits or they can be rooted from environmental and social issues. For example, in a qualitative study, transportation was found out as a barrier for participants (Merlin et al., 2018). Thus, when we apply the SCT to the sexism concept, it can also be said that transportation might be hard for participants other than students if the intervention is conducted on campus. Personal impediments might be about whether the person easily feels negative emotions like anxiety or guilt. I think, personal impediments can also appear in participants during reducing sexism interventions. Participants might feel anxiety if they feel negative social expectations and interveners might feel obliged

to do some adaptations in intervention to reduce these kinds of feelings. Table 2 also shows the possible adaptation of SCT to the sexism interventions.

Self-regulatory mechanisms like self-efficacy of SCT are important because when they were used by researchers in health areas, they created significant reductions in risk factors for health issues by changing people's life styles (Bandura, 2004; West et al., 1999). According to SCT (Bandura, 1986) *self-efficacy*, which is at the heart of motivation and action, is one of the most important elements to take action because if people do not believe that they can reach their aim, they do not stand powerful when they confront some difficulties. For motivation, people should believe that their actions will carry them through the way of achieving their aims. As in the process of learning, in gender stereotypes efficacy also plays an important role in experiencing new behaviors. Increasing self-efficacy might have beneficial effects on performance, because with the help of it, self-impairing ideas could be decreased (Bussey & Bandura, 1999). To heighten the acceptability of a new message and intentions to act with the new message, self-efficacy is an important component (Cundiff et al, 2014). Self-efficacy is also the most known part of SCT and it was validated in several studies (Moritz et al.,2000). According to these studies, when intervention studies concentrate on self-efficacy, beneficial results are gathered. It was also stated that to improve self-efficacy, tasks should be performed and shown to participants repeatedly. For example, dividing the expected behavior into small steps can be influential to enable high self-efficacy (Baranowski et al., 2002). In terms of interventions to reduce sexism, self-efficacy might also be important because when people have higher self-efficacy their motivation to reduce sexism can also become higher.

Not just attempting to reduce sexism, but also how people persist on those new behaviors is important after the intervention. Self-efficacy is important for both the initiation of an event and the persistence of new behavior (Maibach et al., 1991). Self-efficacy is a modifiable component that is to say self-efficacy and new information affect each other in a bidirectional way, so if the interventions will be done for a long duration or for longitudinal purposes, changes in the levels of self-efficacy can be important. In this perspective, Maibach et al. (1991) measured the levels of self-efficacy both at the baseline and after the intervention. They also measured the levels of self-efficacy at follow-up (16 months later than intervention) and they concluded that if we only measure the baseline level of it, then we can lose the effect of changes in self-efficacy because of suppression. In this study, it was found that baseline self-efficacy negatively predicts changes in self-efficacy after the intervention (Maibach et al., 1991). That is why in studies, both the baseline self-efficacy and changes in self-efficacy during the intervention should be added to the intervention model. Other studies also showed results related to self-efficacy. For example, it was found that taking an education in health interventions heightened the scores in self-efficacy (Atak et al., 2008) while another study showed the correlation between self-efficacy and adherence to

dietary plan (West et al., 1999). These results suggested that self-efficacy is both influenced and influential part in interventions.

By stepping from above information, I hypothesize that if people have more self-efficacy, the intervention can demonstrate the effect in a more powerful way. Thus, in a possible model, the effect of intervention to reduce sexism can be moderated by the level of self-efficacy. This possible model can be seen in Figure 1. As inspired by Maibach et al.'s (1991) study I also hypothesize that the education that will be given in sexism intervention will heighten the scores in baseline self-efficacy so there will be a significant positive change in self-efficacy. Because of the bidirectional relationship between behavior and self-efficacy, I propose a path model where both changes in self-efficacy and reductions in sexism affect bidirectional with each other and this model's draft can be seen in Figure 2.

In health condition it is known that self-efficacy affects how people should behave, both directly and indirectly (Bandura, 2004). To demonstrate, people with higher self-efficacy can direct their behavior toward bigger goals, so in this case self-efficacy affects behavior through goals. The *expected outcomes* can also be influenced by self-efficacy beliefs because those with low self-efficacy might think that they will fail even if they try hard. In addition, when people with low self-efficacy confront with an impediment, they will easily become disappointed while people with high self-efficacy see the impediments as surmountable things (Bandura, 2004). Thus these relationships also show the core condition of self-efficacy in SCT.

When we think about a new intervention inspired by above interventions we can say that in interventions women should follow a goal for both achieving better self-efficacy scores and reducing sexism at the end. Women should have also *positive outcome expectations* according to SCT to get successful results in reducing sexism. They should also be modeled by a trusted person while conveying information about sexism (most preferably by a social psychologist). As for my intervention, it will target at first women students and I will look at the changing scores in inventories about sexism like ASI. According to Dijkstra and Buunk (2008) to develop an intervention, first it should be decided which variables or factors you want to intervene. Factors which are fluent should be chosen to intervene because steady specialties like personality characteristics might not be changed through interventions (Dijkstra, & Buunk, 2008). Benefiting from Cundiff et al.'s (2014) and Becker and Swim's (2012) studies, I will convey information about sexism in interventions. While in first session I will give information about sexism I will also make the participants to talk about their experiences about sexism as in de Lemus et al. (2014) study. At the second session I will show the negative outcomes of sexism. By giving education about sexism I aim to fulfil the *knowledge* part of SCT. As in Becker and Swim's (2012) study I will make them to keep daily diaries about the sexist events they saw, so the awareness about sexism can be increased in this way. My intervention's duration will be a full semester like in Yoder, Mills and Raffa's (2016) study. I will focus on sexism score as an outcome

variable instead of attitude change. To rule out selection bias, research method lesson will be used to reach a more general population because Case (2007) showed that participants who enrolled gender courses had already lesser sexism scores at Time 1, than the participants who enrolled general courses. Yoder et al. (2016) compared the students who chose the section of the first author known at the same time as a feminist, to the students who enrolled in other sections. In this way, they tried to eliminate selection bias. They also compared the initial scores of students who participated in follow-up and the scores of students who did not participate in it again to rule out selection bias. For this reason, the methodological composition of the study is somewhat wise. They also used "naturally occurring" comparison groups because they did not assign participants to groups randomly; rather, the participants chose their classes themselves. However, I will try to realize random assignment by announcing the experiment for course credit and in the control condition I will give (or make someone give) an education about stress management for a one-semester time. Although it was shown that just attending to a class about gender prejudice might decrease sexism scores (Case, 2004), under the cover of Becker and Swim's (2011) study, I also plan to make an empathy induction to male participants, so I will divide sample into two. Men should be treated differently in interventions to reduce sexism because in one study, it was found that additional empathy induction is needed to reduce sexism in them (Becker & Swim, 2011). Thus, at first, I will make the intervention in women and after looking at the first month results I can intervene in males with empathy induction. The induction will include questions as in Becker and Swim's (2011) study. Because of the seducing structure of BS, during the intervention, the education about sexism can be concentrated on BS more than HS. As Swim, Mallett, Russo-Devosa, and Stangor (2005) said it is hard to identify BS as a kind of sexism so the information about the harmful effects of BS and its prevalence will be tried to convey the participants during education. Because I plan to use the steps of SCT to ameliorate the effects of the information given in lessons I also plan to fulfill the parts of SCT. For example, *outcome expectations* of SCT might be influential in participants and I will try to organize these expectations during the information-conveying process by stressing the beneficial consequences of the reduction in sexism. *Perceived facilitators and impediments* of SCT will also occur naturally in people's minds and I will try to make the education process easier by giving it free to participants. However, if there are participants from outside of campus, this can be a natural impediment in terms of transportation. *Goals* part of SCT will be stressed also in the intervention by directly saying that the aim of the intervention is achieving a reduction in sexism scores.

## Discussion

There are some strengths as well as limitations in this review. When the literature is examined it might be seen that, there are not sufficient studies that try to integrate the parts of SCT to the interventions of sexism, so this is the contribution of this study to the literature. There are two hypotheses which are

shown in Figure 1 and 2 in the current study. These hypotheses might be investigated in future studies also.

As said in the part that identifies SCT, the environment includes three parts namely *imposed*, *selected*, and *constructed*. However, in the intervention mapping of this proposal, the environment was thought of as a whole in the perceived facilitators and impediments part. Maybe in future studies, the three parts of the environment of women might be thought in more deeply and the ways to recede the imposed environment, can be suggested.

Although there is a meta-analytic study containing 515 studies related to reducing prejudice, there is no study to decrease sexism against women among these studies (Pettigrew & Tropp, 2006). Thus, meta-analytic studies about reducing sexism do not exist in the literature. In the future conducting meta-analytic studies about reducing sexism might be beneficial to understand the effect sizes of the interventions.

In this study, the interventions to reduce sexism were reviewed and some implications like reducing violence against women with the help of these interventions were written. However, there are also interventions which aim to directly support abused women (e.g. Fawcett et al., 1999; Lako et al., 2018) These interventions were out of the scope of the current study however this does not mean that the author of the study does not care about violence reducing interventions. Future studies also can look at the importance of interventions to reduce violence in a more direct way.

There might be some reasons why SCT was not applied sufficiently to sexism interventions up until now. Some researchers said that SCT is too broad and comprehensive to apply (Baranowski et al., 2002). However, focusing on five important parts of the theory as in this study can be helpful for the sake of congruity. In addition, trying to adapt this theory to the interventions might create implications. Even reducing negative effects on the health of discriminated women, can be an implication for this proposal by reducing sexism especially in men participants. Previous studies showed that visual media can be influential to reduce stigmatization (Mazziotta, Mummendey & Wright, 2011) so this method can also be used in future studies. By this way *modeling* which is important in SCT might be also fulfilled.

Elsewhere it was said that "to effectively intervene to prevent male violence against women, it is important to understand the factors that contribute to abusive behavior" (Hage, 2000). Thus, with the same logic, I think that to reduce sexism it should be understood the contributing factors to it and the current review might help to this aim. I think women do not need to put themselves in the shoes of victims because as women we have already lived the negative sides of sexism and now I believe that an intervention which is conducted by a knowledgeable woman also academically in sexism area might be beneficial to reduce sexism. As Mays (2000) said, in a world like this, where people are tortured or die because of

differences in various areas like gender, sexual orientation or race, psychologists should be ready to study issues like racism and sexism to set an *inclusive social justice agenda*.

## REFERENCES

- Aronson, E. (1999). The power of self-persuasion. *American Psychologist* 11, 875-884.
- Atak, N., Gürkan, T., & Köse, K. (2008). The effect of education on knowledge, self-management behaviors and self-efficacy of patients with Type 2 diabetes. *Journal of Advanced Nursing*, 26, 66-74.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 91-215.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice- Hall, Inc.
- Bandura, A. (1999). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Asian Journal of Social Psychology*, 2(1), 21-41.
- Bandura, A. (2004). Health promotion by social cognitive means. *Health Education & Behavior*, 31(2), 143-164.
- Baranowski, T., Perry, C., L., & Parcel, G., S. (2002). How individuals, environments, and health behavior interact: Social cognitive theory. In *Health Behavior and Health Education: Theory, Research, and Practice*, 3rd ed., pp. 165-184 [K Glanz, F., M., Lewis, & B., K., Rimer, editors]. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Becker, J. C., & Swim, J. K. (2011). Seeing the unseen: Attention to daily encounters with sexism as a way to reduce sexist beliefs. *Psychology of Women Quarterly*, 35(2), 227-242.
- Becker, J. C., & Swim, J. K. (2012). Reducing endorsement of benevolent and modern sexist beliefs: Differential effects of addressing harm versus pervasiveness of benevolent sexism. *Social Psychology*, 43(3), 127-137.
- Becker, J. C., Zawadzki, M. J., & Shields, S. A. (2014). Confronting and reducing sexism: A call for research on intervention. *Journal of Social Issues*, 70(4), 603-614.
- Capezza, N. M., & Arriaga, X. B. (2008). Why do people blame victims of abuse? The role of stereotypes of women on perceptions of blame. *Sex Roles*, 59(11-12), 839-850.
- Case, A., K. (2007). Raising male privilege, awareness and reducing sexism: An evaluation of diversity courses. *Psychology of Women Quarterly*, (4), 426-435.
- Cundiff, J., Zawadzki, M., Danube, C., & Shields, S. (2014). Using experiential learning to increase the recognition of everyday sexism as harmful: The WAGES intervention. *Journal of Social Issues*, 70(4), 703-721.
- de Lemus, S., Ryan, E., Megías, J., Navarro, L., & J. Velásquez, M. (2014). From sex to gender: A university intervention to reduce sexism in Argentina, Spain, and El Salvador. *Journal of Social Issues*, 70(4), 741-762.
- Dijkstra, A., & Buunk, A.B. (2008). The help phase: Developing the intervention. In A. P. Buunk, & M. Van Vugt (Eds.), *Applying Theories* (pp. 105 - 133). London: SAGE Publications Inc..



- Fawcett, G., Heise, L. L., Isita-Espejel, L., & Pick, S. (1999). Changing community responses to wife abuse: A research and demonstration project in Iztacalco, Mexico. *American Psychologist, 54*(1), 41-49.
- Flood, M., & Pease, B. (2009). Factors influencing attitudes to violence against women. *Trauma, Violence & Abuse, 10*(2), 125-142.
- Glick, P., & Fiske, S., T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating Hostile and Benevolent Sexism. *Journal of Personality and Social Psychology, 3*, 491-512.
- Glick, P., & Fiske, S. T. (2001). An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality. *American Psychologist, 56*(2), 109-118.
- Glick, P., Fiske, S. T., Mladinic, A., Saiz, J. L., Abrams, D., Masser, B., López, W. (2000). Beyond prejudice as simple antipathy: Hostile and benevolent sexism across cultures. *Journal of Personality and Social Psychology, 79*, 763-775.
- Green, M. C., & Brock, T. C. (2000). The role of transportation in the persuasiveness of public narratives. *Journal of Personality and Social Psychology, 79*, 701-721.
- Hage, S. M. (2000). The role of counseling psychology in preventing male violence against female intimates. *Counseling Psychologist, 28*(6), 797-828.
- Jost, J. T., & Kay, A. C. (2005). Exposure to benevolent sexism and complementary gender stereotypes: consequences for specific and diffuse forms of system justification. *Journal of Personality and Social Psychology, 88*(3), 498-509.
- Kahraman, H. (2017). Effects of a sexual health education programme on school psychological counsellor candidates' sexism tendencies in Turkey. *Sex Education, 17*(4), 399-412.
- Kilmartin, C., Semelsberger, R., Dye, S., Boggs, E., & Kolar, D. (2015). A behavior intervention to reduce sexism in college men. *Gender Issues, 32*(2), 97-110.
- Kilmartin, C., Smith, T., Green, A., Heinzen, H., Kuchler, M., & Kolar, D. (2008). A real time social norms intervention to reduce male sexism. *Sex Roles: A Journal of Research, 59*(3-4), 264-273.
- Lako, D. A. M., Beijersbergen, M. D., Jonker, I. E., de Vet, R., Herman, D. B., van Hemert, A. M., & Wolf, J. R. L. M. (2018). The effectiveness of critical time intervention for abused women leaving women's shelters: a randomized controlled trial. *International Journal of Public Health, 63*(4), 513-523.
- Maibach, E., Flora, J. A., & Nass, C. (1991). Changes in self-efficacy and health behavior in response to a minimal contact community health campaign. *Health Communication, 3*(1), 1-15.
- Mays, V. M. (2000). A social justice agenda. *American Psychologist, 55*, 326-327.
- McAlister, A. L., Perry, C. L., & Parcel, G. S. (2008). How individuals, environments, and health behaviors interact: Social cognitive theory. In K. Glanz, B. K. Rimer, & K. Viswanath (Eds.), *Health behavior and health education: Theory, research, and practice* (pp. 169-188). San Francisco, CA, US: Jossey-Bass.
- Merlin, J. S., Young, S. R., Johnson, M. O., Saag, M., Demonte, W., Kerns, R., Davies, S. (2018). Intervention mapping to develop a social cognitive theory-based intervention for chronic pain tailored to individuals with HIV. *Contemporary Clinical Trials Communications, 10*, 9-16.

- Moritz, S. E., Feltz, D. L., Fahrbach, K. R., & Mack, D. E. (2000). The relation of self-efficacy measures to sport performance: a meta-analytic review. *Research Quarterly for Exercise and Sport* 71(3), 280–294.
- Moss-Racusin, C. A., Pietri, E. S., Hennes, E. P., Dovidio, J. F., Brescoll, V. L., Roussos, G., & Handelsman, J. (2018). Reducing STEM gender bias with VIDS (video interventions for diversity in STEM). *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 24(2), 236-260.
- National Science Foundation, National Center for Science and Engineering Statistics. (2017). Women, minorities, and persons with disabilities in science and engineering: 2017.
- Page, A. Z., & İnce, M. (2008). Aile içi şiddet konusunda bir derleme, *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(22), 81-94.
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751-783.
- Pratto, F., & Walker, A. (2004). The bases of gendered power. In A. H. Eagly, A. E. Beall & R. J. Sternberg (Eds.), *the psychology of gender* (2nd ed., pp. 242–268). New York: The Guilford Press.
- Swim, J. K., Aikin, K. J., Hall, W. S., & Hunter, B. A. (1995). Sexism and racism: Old-fashioned and modern prejudices. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(2), 199-214.
- Swim, J. K., & Hyers, L. L. (2009). Sexism. In T. D. Nelson (Ed.), *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination* (pp. 407-430). New York, NY, US: Psychology Press.
- Swim, J. K., Mallett, R., Russo-Devosa, Y., & Stangor, C. (2005). Judgments of sexism: A comparison of the subtlety of sexism measures and sources of variability in judgments of sexism. *Psychology of Women Quarterly*, 29, 406–411.
- TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2009. Türkiye’de kadına yönelik şiddet. Ankara; Elma Teknik Basım Matbaacılık. Retrieved October 18, 2018, from <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TKAA2008-AnaRapor.pdf>
- Viki, G. T., & Abrams, D. (2002). But she was unfaithful: Benevolent sexism and reactions to rape victims who violate traditional gender role expectations. *Sex Roles*, 47(5–6), 289–293.
- West, J. A., Bandura, A., Clark, M., Miller, N. H., Ahn, D., Greenwald, G., DeBusk, R. F. (1999). Clinical trials/heart failure: Self-Efficacy predicts adherence to dietary sodium limitation in patients with heart failure. *Journal of Cardiac Failure*, 5 (Supplement 1), 55-66.
- WHO (2002). World report on violence and health. Retrieved October 18, 2018, from [http://www.who.int/violence\\_injury\\_prevention/violence/world\\_report/en/](http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/).
- Yoder, J. D., Mills, A. S., & Raffa, E. R. (2016). An effective intervention in research methods that reduces psychology majors’ sexist prejudices. *Teaching of Psychology*, 43(3), 187–196.
- Zawadzki, M., Danube, C., & Shields, S. (2012). How to talk about gender inequity in the workplace: Using WAGES as an experiential learning tool to reduce reactance and promote self-efficacy. *Sex Roles*, 67(11-12), 605-616.

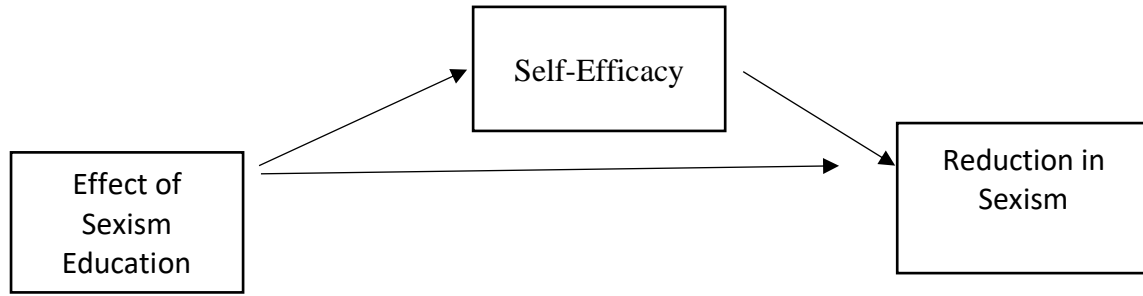


Figure 1. Moderation model showing the relationships between effect of sexism education in intervention, self-efficacy and reduction in sexism.

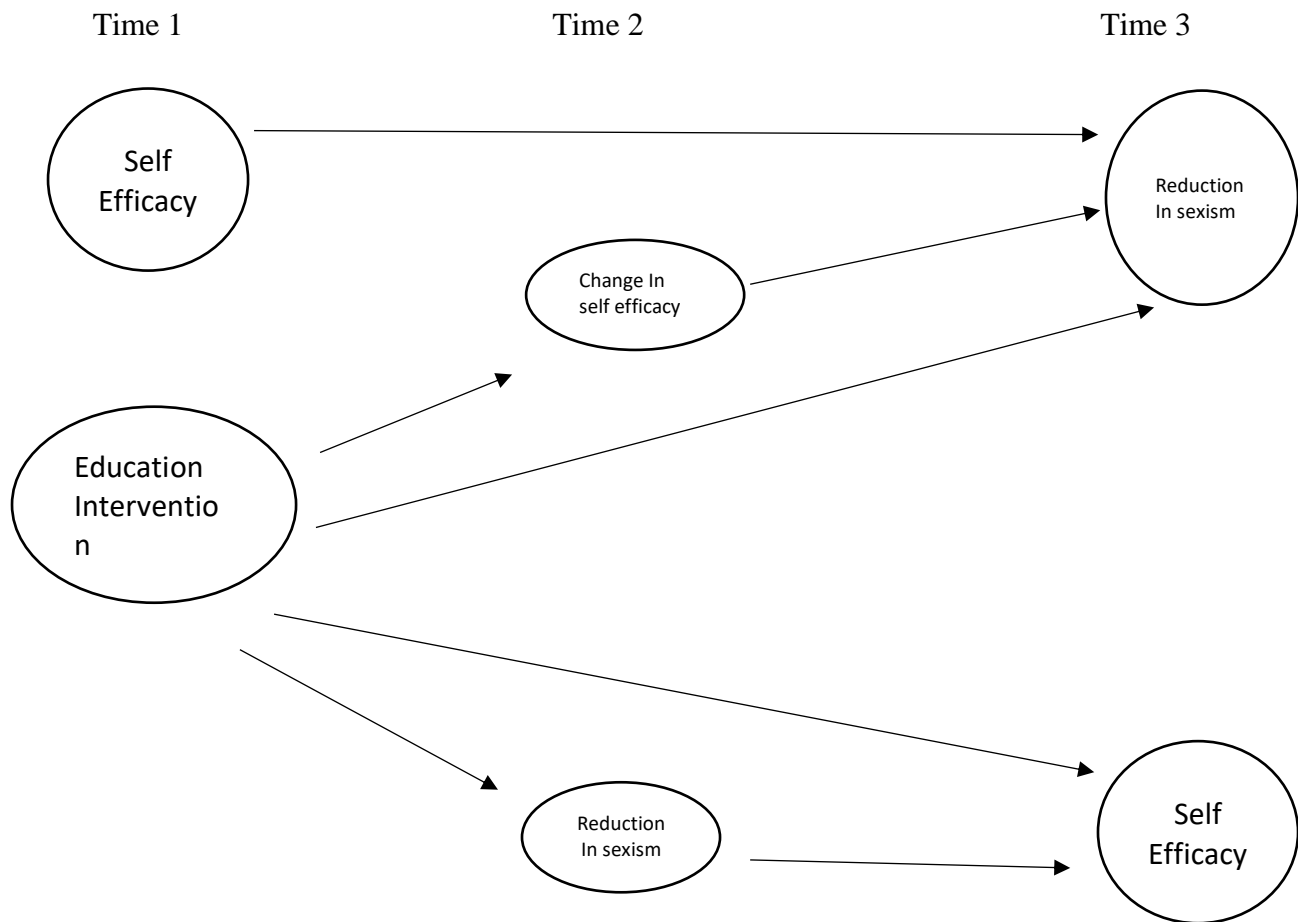


Figure 2. Path model of self-efficacy, education intervention and reduction in sexism.

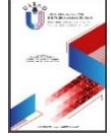
**EXTENDED ABSTRACT:** Gender prejudice is usually a negative opinion on characteristics of both females and males which is also referred to as sexism and is seen, unfortunately, worldwide. Violence can also be seen as gender prejudice's end point (WHO, 2002). In the literature, for the purpose of reducing violence against women, several attempts to understand the reasons behind it might be found (e.g., Page & İnce, 2008) and sexism was found out as an important factor that relates with violence against women (Flood & Pease, 2009). This linkage makes researchers think that successful interventions to reduce sexism could also lead to lessening of violence against women (e.g., de Lemus et al., 2014; Kilmartin et al., 2008). That is why considering about interventions to reduce sexism is

important. Psychologists generally focus on intervening prejudices other than sexism. However, different factors like interpersonal issues or sociopolitical events affect sexism, so it is a construct to be intervened (Rudman & Glick, 2008; Swim & Hyers, 2009). When we look at the literature about reducing prejudice, we can see that there are only a few studies that mention reducing sexism (Becker & Swim, 2011, 2012; de Lemus et al., 2014). However, interventions are important to gain awareness about the harmful effects of sexism and even to reduce it. The type of intervention is also important for successful results. For instance, researchers used an experiential learning program called WAGES to reduce reactance against the new information about recognizing the harms of sexism in everyday life which is aimed to be gained at the end of their intervention (Cundiff et al., 2014). In the experiential learning program, after conveying concrete experience, 3 steps namely *reflecting*, *thinking* and *acting* should be followed (Kolb, 1984 as cited in Cundiff et al., 2014). At the end of the study, it was found that participants in WAGES condition recognized sexism as more harmful than the participants in the control condition. Although there are successful intervention studies in terms of reducing sexism, the effect sizes of most studies are unknown. Because the number of interventions is still not much, this area might be seen as new and open to new theories to reach more influential interventions to reduce sexism. As Becker et al. (2014) said that more sophisticated interventions in terms of theoretical background are needed because we still encounter sexist events. In psychology literature, interventions were also used in health area and predominantly with the usage of social cognitive theory (Bandura, 1986) Thus, in the current study this theory is proposed as a beneficial source for future interventions in the sexism area. The basis of Social Cognitive Theory (SCT) is social learning theory which was also created by Albert Bandura in 1960 (McAlister, Perry, & Parcel, 2008). SCT has five essential determinants, namely; *knowledge*, *self-efficacy*, *outcome expectations*, *goals*, *perceived facilitators and impediments*. According to Bandura (2004), knowledge is a requirement for change. According to SCT (Bandura, 1986) *self-efficacy*, which is at the heart of motivation and action, is one of the most important elements to take action because if people do not believe that they can reach their aim, they do not stand powerful when they confront some difficulties. In terms of interventions to reduce sexism, self-efficacy might also be important because when people have higher self-efficacy their motivation to reduce sexism can also become higher. There are some strengths as well as limitations in this review. To my knowledge, there is no study which tries to integrate the parts of SCT to the interventions of sexism, so this is the contribution of this study to the literature. In this study the interventions to reduce sexism was reviewed and some implications like reducing violence against women with the help of these type of interventions were written. However, there are also interventions which aim directly support abused women (e.g. Fawcett, Heise, Isita-Espejel, & Pick, 1999) These interventions were out of the scope of the current study however this does not mean that the author of the study does not care about violence reducing interventions. Future studies also can look at the importance of interventions to reduce violence in a more direct way. Trying to adapt SCT to the interventions might create implications. Even reducing negative effects on the health of discriminated women, can be an implication for this proposal by reducing sexism especially in male participants. Previous studies showed that visual media can be influential in reducing stigmatization (Mazziotta, Mummendey and Wright, 2011) so this method can also be used in future studies. By this way *modeling* which is important in SCT might be also fulfilled.

**GENİŞLETİLMİŞ ÖZET:** Cinsiyetçilik olarak da adlandırılan ve ne yazık ki dünya genelinde görülen toplumsal cinsiyet önyargısı, genellikle hem kadın hem de erkeğin özelliklerine

yönelik olumsuz bir görüştür. Şiddet aynı zamanda toplumsal cinsiyet önyargısının bitiş noktası olarak da görülebilir (WHO, 2002). Literatürde kadına yönelik şiddeti azaltmak amacıyla şiddetin nedenlerini anlamaya yönelik çeşitli girişimlere rastlanmaktadır (örn. Page ve Pease, 2009) ve cinsiyetçilik de kadına yönelik şiddetle ilişkili önemli bir faktör olarak bulunmuştur (Flood ve Pease, 2009). Bu bağlantı, araştırmacıları cinsiyetçiliği azaltmaya yönelik başarılı müdahalelerin aynı zamanda kadına yönelik şiddeti de azaltabileceğini düşündürmektedir (örn., de Lemus vd., 2014; Kilmartin vd., 2008). Bu nedenle cinsiyetçiliği azaltmaya yönelik müdahaleleri düşünmek önemlidir. Psikologlar genellikle cinsiyetçilik dışındaki ön yargılara müdahale etmeye odaklanırlar. Ancak kişilerarası sorunlar veya sosyopolitik olaylar gibi farklı faktörler cinsiyetçiliği etkilediğinden cinsiyetçilik de azaltılması yönünde müdahale edilmesi gereken bir yapıdır (Rudman ve Glick, 2008; Swim ve Hyers, 2009). Önyargıyı azaltmaya yönelik literatüre baktığımızda cinsiyetçiliği azaltmaya yönelik çalışmaların diğer müdahale çalışmalarına göre görece az olduğunu görmekteyiz (Becker ve Swim, 2011, 2012; de Lemus vd., 2014). Ancak cinsiyetçiliğin zararlı etkileri konusunda farkındalık yaratmak ve hatta azaltmak için bu alanda yapılacak müdahaleler önemlidir. Başarılı sonuçlar için müdahalenin türü de önemlidir. Örneğin araştırmacılar, müdahaleleri sonunda kazanılması amaçlanan cinsiyetçiliğin zararlarını günlük hayatta fark etmeye yönelik yeni bilgilere karşı tepkiyi azaltmak için WAGES adlı deneyimsel öğrenme programını kullanmışlardır (Cundiff ve diğerleri, 2014). Yaşantısal öğrenme programında somut yaşantı aktarıldıktan sonra yansıtma, düşünme ve eyleme geçirme olmak üzere 3 adım izlenmiştir (Kolb, 1984 akt. Cundiff vd., 2014). Çalışmanın sonunda, WAGES koşulundaki katılımcıların cinsiyetçiliği kontrol koşulundaki katılımcılara göre daha zararlı olarak algıladıkları bulunmuştur. Deneysel ve davranışsal müdahaleler içeren başka bir çalışma (Kilmartin vd., 2015), Amerika Birleşik Devletleri'nde eğitim gören lisans öğrencilerinde cinsiyetçi tutumları azaltmak için yapılmıştır. Kontrol grubunda, araştırmacılar atılganlık becerilerine müdahale etmiş; ancak deneysel durumda, katılımcılardan bir rol oynama oturumunda bir erkeğin cinsiyetçi tutumlarını eleştirmelerini istemiştir. İki haftalık izleme oturumunda, kontrol koşuluyla karşılaştırıldığında, deney koşulundaki katılımcıların cinsiyetçi tutumlarının önemli ölçüde azaldığı bulundu. Bu çalışmadaki müdahale, rol oynama deneyinden 2 hafta sonra yazılan, cinsiyetçi bir erkeğin düşüncelerini konu alan yazılı bir alıştırmaya da içermektedir. Kilmartin ve diğerleri (2015) için bu çalışmanın en önemli kısımlarından biri, bir yüzleşme tekniği olarak erkeklerin diğer erkeklerin cinsiyetçi tutumlarına karşı çıkmasını sağlamaktır. Müdahale aslında gözlemsel öğrenme teknikleri üzerine inşa edildi çünkü erkekler deneysel koşullarda akranlarının cinsiyetçi bir ifadeyle karşı karşıya kaldığını gözlemlediler. Elliot Aronson (1999) tarafından adlandırılan "kendini ikna etme gücü" de bu çalışmada çerçeve olarak kullanılmıştır. Rol yapma çalışması katılımcılarda bilişsel uyumsuzluk yaratması açısından önemliydi çünkü katılımcılar bir rol için bile cinsiyetçi erkeklerle karşı karşıya geldiklerinde cinsiyetçi düşünceleri ile yüzleşme tutumları arasında bilişsel uyumsuzluk oluşabiliyordu. Literatürde cinsiyetçiliği azaltma konusunda yukarıda bahsedildiği gibi başarılı müdahale çalışmaları olsa da çoğu çalışmanın etki büyüklüğü bilinmemektedir. Müdahalelerin sayısı hala çok fazla olmadığı için, bu alan cinsiyetçiliği azaltmak için daha etkili müdahalelere ulaşmak için yeni ve yeni teorilere açık olarak görülebilir. Becker vd. (2014), hala cinsiyetçi olaylarla karşılaştığımız için teorik altyapı açısından daha sofistike müdahalelere ihtiyaç olduğunu söylemiştir. Psikoloji literatüründe sağlık alanında da müdahaleler ve ağırlıklı olarak sosyal bilişsel kuramın kullanımı ile kullanılmıştır (Bandura, 1986). Bu nedenle, mevcut çalışmada bu teori cinsiyetçilik alanında gelecekteki müdahaleler için faydalı bir kaynak olarak önerilmektedir. Sosyal Bilişsel Kuramın (SBK) temeli yine 1960 yılında Albert Bandura tarafından oluşturulan sosyal

öğrenme teorisi (McAlister vd., 2008). ÖTV'nin beş temel belirleyicisi vardır; bilgi, öz yeterlik, sonuç beklentileri, hedefler, algılanan kolaylaştırıcılar ve engeller. Bandura'ya (2004) göre bilgi, değişim için bir gerekliliktir. SBK'ye (Bandura, 1986) göre, motivasyon ve eylemin merkezinde yer alan öz-yeterlik, harekete geçmenin en önemli unsurlarından biridir çünkü insanlar amaçlarına ulaşabileceklerine inanmazlarsa, harekete geçmezler. Öz yeterlik bilincine sahip kişiler ise bazı zorluklarla karşılaştıklarında güçlü dururlar. Cinsiyetçiliği azaltmaya yönelik müdahaleler açısından, öz yeterlilik de önemli olabilir çünkü insanlar daha yüksek öz yeterliliğe sahip olduklarında cinsiyetçiliği azaltma motivasyonları da artabilir. Bu incelemede bazı güçlü yönler ve sınırlamalar vardır. Bildiğim kadarıyla, SBK'nin parçalarını cinsiyetçilik müdahalelerine entegre etmeye çalışan bir çalışma yoktur, bu nedenle bu çalışmanın literatüre katkısı budur. Bu çalışmada cinsiyetçiliği azaltmaya yönelik müdahaleler gözden geçirilmiş ve bu tür müdahaleler sayesinde kadına yönelik şiddeti azaltmak gibi bazı çıkarımlar yazılmıştır. Literatürde istismara uğramış kadınları doğrudan desteklemeyi amaçlayan müdahaleler de vardır (örn. Fawcett vd., 1999) fakat mevcut çalışmada doğrudan istismar edilmiş kadınlara yönelik bir müdahale programı tasarlanmamıştır. Bu anlamda gelecekteki çalışmalar, şiddeti daha doğrudan bir şekilde azaltmak için cinsiyetçiliği azaltmaya yönelik müdahalelerin önemine yeniden ve farklı bir gözle bakabilir. SBK yı müdahalelere uyarlamaya çalışarak çıkarımlar yaratabilir. Ayrımcılığa uğrayan kadınların sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak bile, özellikle erkek katılımcılarda cinsiyetçiliği azaltarak bu önerinin olumlu bir çıkarımı olabilir. Önceki çalışmalar, görsel medyanın damgalamayı azaltmada etkili olabileceğini göstermiştir (Mazziotta vd., 2011), dolayısıyla bu yöntem gelecekteki çalışmalarda da kullanılabilir. Bu sayede SBK için önemli olan modelleme yöntemi de gelecek çalışmalarda yerine getirilebilir.



## YANLIŞ BİLGİ VE DEZENFORMASYONLA MÜCADELE: KAVRAMLAR VE UYGULAMALAR

COMBATTING MISINFORMATION AND DISINFORMATION; CONCEPTS  
AND APPLICATIONS

### Necmettin MUTLU

Dr., Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler,  
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi,  
İstanbul/Türkiye.

Dr., Nişantaşı University, Economics, Administrative and Social Sciences,  
Political Science and Public Administration,  
İstanbul/Türkiye.

necmettin.mutlu@nisantasi.edu.tr

**ORCID ID:** 0000-0001-5509- 4380

### Makale bilgisi | Article Information

**DOI:** 10.47994/usbad.1257491

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 28.02.2023

**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 25.11.2023

**Yayın Tarihi / Date Published:** 20.12.2023

**Yayın Sezonu / Pub Date Season:** Aralık / December

**Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article:** Mutlu, N. (2023). Yanlış Bilgi ve Dezenformasyonla Mücadele: Kavramlar ve Uygulamalar. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 5(13), 464-493.

**İntihal:** Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

**Plagiarism:** This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



**İletişim:** Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>  
mail: [usbaddergi@gmail.com](mailto:usbaddergi@gmail.com)

**Öz:** Yeni enformasyon teknolojilerinin gelişimiyle birlikte dezenformasyon ve yanlış bilgi içeren veri yığınlarının artış gösterdiği bilinmektedir. Dünya’da politika yapıcılar farklı biçimlerde bu süreçten etkilenmiştir. 2016 yılında ABD’de gerçekleşen seçimde yaşanan veri skandalları bu sürecin kırılma noktası olmuş ve Brexit vakasının ardından birçok yeni kavram ortaya atılmıştır. Dezenformasyon ve yanlış bilgi içeren verilerin yayılması kamusal alanda politika yapıcılar ile hizmet sağlayıcılar arasında yeni bir rekabet ve gerilim alanının ortaya çıkmasına neden olmuş, dünyada hükümetler, hükümet dışı örgütler, sivil toplumla birlikte özel girişimler tarafından dezenformasyon ve sahte bilgiyle mücadelede pek çok farklı yaklaşım ve pratik uygulama geliştirilmiştir. Bu makale; doğrudan bu yeni kavram, yaklaşım ve dezenformasyon ve sahte bilgiyle mücadelede geliştirilen uygulamaları incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla sahte içeriklere maruz kalmadan önce, maruz kaldıktan sonra ve dezenformasyon ağını analiz eden uygulamalar sistematik literatür taramasıyla analiz edilmiştir. Ayrıca, dünyanın farklı coğrafyalarında çeşitli ülkeler tarafından uygulanan politika girişimleri ve Türkiye’nin dezenformasyon ve yanlış bilgiyle mücadelede alabileceği olası önlemler incelenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Yanlış Bilgi, Dezenformasyon, Kavramlar, Uygulamalar

**Abstract:** It is known that with the development of new information technologies, the mass of data containing disinformation and misinformation is increasing. Policy makers around the world have been affected by this process in different ways. The data scandals during the 2016 election in the USA were the breaking point of this process, and many new concepts were introduced after the Brexit incident. The spread of data containing disinformation and misinformation has led to the emergence of a new area of competition and tension between policy makers and service providers in the public sphere, and many different approaches and practices have been adopted in the fight against disinformation and fake information by governments, non-governmental organizations, civil society and private initiatives around the world. The application has been developed. This article; It aims to directly examine this new concept, approach and practices developed in the fight against disinformation and fake information. For this purpose, applications that analyze the disinformation network before and after exposure to fake content were analyzed through a systematic literature review. Additionally, policy initiatives implemented by various countries in different geographies of the world and possible measures that Turkey can take in the fight against disinformation and misinformation were examined.

**Key Words:** Misinformation, Disinformation, Concepts, Applications

## GİRİŞ

Dünya’da hükümetlerin, istihbarat teşkilatlarının, kolluk kuvvetlerinin, siber güvenlik personelinin ve işletme sahiplerinin- karşı karşıya olduğu temel zorluklardan biri; yabancı aktörler tarafından düzenlenen dezenformasyon faaliyetlerine artan ilginin yanında dezenformasyon faaliyetlerinin nasıl izleneceği ve bunlara etkili bir şekilde yanıt verileceğidir.

Yanlış bilgi ve dezenformasyonla mücadelede 2016 yılında gerçekleşen ABD başkanlık seçimleri ve Birleşik Krallık’ın Avrupa Birliği üyeliği referandumunu ya da bilinen adıyla Brexit milat olmuştur. Donald Trump’ın başkan seçilmesiyle ve İngiltere’nin Avrupa Birliğinden ayrılmasıyla sonuçlanan Batı dünyası için çalkantılı sürprizlerin başlangıcıyla yeni kavramlar tartışmaya açılmıştır. Sosyal medya ve enformatik çağıyla başlayan yanlış bilgilerin hızla yayılımı ve sahte haberler



(dezenformasyon), gerçek sonrası (post-truth) ve yanlış bilgilendirme (misinformation) sırasıyla Collins Dictionary, Oxford Dictionary ve Dictionary.com'da yılın kelimesi olarak ilan edilmiştir (Brashier ve Schacter, 2020: 2).

Bu süreçte Cambridge Analytica vakasının payı önemlidir. Cambridge Üniversitesi Psikometri merkezinde hazırlanan "Özel nitelikler ve tutumlar insan davranışının dijital kayıtlarından tahmin edilebilir" (Private traits and attributes are predictable from digital records of human behavior) isimli makaleden yola çıkılarak, Facebook profili ve beğenilerinin ait olduğu kişisel verilerin ABD seçimlerinde kullanıldığının ortaya çıkması, Batı enformatik ve psikoloji dünyasında yeni bir çalkantılı dönemi başlatmıştır. Çünkü 2016 başkanlık seçimleri sırasında, yaklaşık dört Amerikalıdan birisinin yanlış bir habere maruz kaldığı tespit edilmiştir (Walter ve Tukachinsky, 2020: 2). Donald Trump seçim kampanyasıyla ABD özelinde Anglo-sakson dünyada başlayan iletişim travmasında çarpıcı öyküler ortaya çıkmıştır. En çarpıcı olanlarından biri ABD blog sitelerindeki Trump hikayelerini kopyalayıp sansasyonel hikayeler haline getiren ve ABD'ye ölçeklenmiş kullanıcılara tıklatarak reklamlardan devasa gelirler elde eden 19 yaşında Makedonyalı üniversite öğrencisi Goran'a aittir (BBC, 2016).

Yalnızca iç politikada değil dış politikada da bu süreç birçok iddiayı gündeme getirmiştir. Örneğin, Rus İnternet Ajansı'na bağlı trol ordularının ABD'de birçok seçime müdahale ettiğini ileri süren araştırmalar bu süreçte ön plana çıkmıştır (Linville & Warren, 2020: 456). Çünkü artan kutuplaşma eğilimlerini anlamlandırmak için yeni araştırmaların yapılması gerekmiştir. ABD'de seçim rekabetini etkileyen en önemli değişkenlerden olan negatif partizanlık artan seçmen davranışı eğilimi olmuştur. Parti sadakatinde ve bölünmüş oylamalarda çarpıcı artışlara neden olan bu davranış seçim rekabetini doğrudan etkilemiştir (Abramowitz ve Webster, 2016: 17).

2018'de Dünya Ekonomik Forumu (WEF) Küresel Riskler Raporu, Çevrimiçi yanlış bilginin yaygınlığının arttığını 2017 yılında küresel yanlış bilginin 2016 yılına göre %30 oranında yükseldiğini ilan etmiştir. Bunun yeni bir fenomen olmadığını 2013 yılından o güne sosyal medyanın yükselişiyle artan bir olgu olduğunu tespit etmiştir. Bu süreci dijital orman yangını olarak tanımlamıştır (World Economic Forum, WEF, 2018). Çünkü orman yangınlarında olduğu gibi bireyler bu sürece hızlı ve hazırlıksız yakalanmaktadır. Pew Araştırma Merkezi, 2016 tarihli raporuna göre ABD'li kullanıcılarda 30 ve 40 yaş grupları dijital okuryazarlığa daha az aşına iken ileri yaş gruplarında geleneksel kullanım ve içeriğe hazırlıksızlık artmaktadır (Pew Araştırma Merkezi, PEW, 2016).

Teknoloji pratiğindeki bu farklılıklar ortaya yeni kavramların çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Post-Truth kavramının ortaya çıkışında en önemli faktörler sosyal nitelikteki düşüş, artan ekonomik eşitsizlik, kutuplaşma, bilimsel bilgiye olan ilgi ve güvenin azalması, parçalanmış medya ortamı (splinternet)'dir (Lewandowsky vd., 2017). Bu süreçte yanlış bilgi gerçek bilgiden çok daha hızlı yayıldığından online yanlış bilgi ayıklama ve gerçek kontrolü araçlarının yeterli olmadığı görüşü yaygın

hale gelmiştir (Roozenbeek ve van der Linden, 2019:5). Çünkü çoğu kez alıcılar mesajın birkaç özelliğine bakarak içeriği teste tabi tutar. Bu özellikler şunlardır; (1) Bilgi ile inanç uyumu, (2) Bilginin kendi içinde tutarlılığı, (3) Kaynak güvenilirliği, (4) Diğer insanların içeriğe inanıp inanmadığıdır (Walter ve Murphy, 2018: 5).

Aktarılan bu çerçevede sosyal medya yanlış bilginin üreme alanı olarak görülmektedir. Örneğin; Elon Musk'ın Twitter'ı satın almasının ardından Twitter'da bot ve sahte hesaplar tartışmalara konu olmuştur. Sparktoro'nun araştırmasına göre aktif hesapların (analiz edilen 1 milyardan fazla hesap) %19,42'si bot ya da sahte hesaptır. (Sparktoro, (ST), 2022) 2017 tarihli çalışmada da benzer sonuçlar bulunmuştur. Araştırmaya göre; aktif Twitter hesaplarının %15'i bot hesaptır. Gerçek hesaplarla ağ ilişkilerinin analiz edildiği çalışmada yalnız bot hesapların insan benzeri davranışlar sergileyen daha özellikli bot hesaplarla etkileşime girdiği tespit edilmiştir (Varol vd.,2017). Özellikle seçim kampanyaları sırasında siyasi dezenformasyon ve yanlış bilgi yayılımı için bu botlar kullanılmaktadır. Bu dönemde MacronLeaks ve PizzaGate bu bot etkili yanlış bilgi kampanyalarındandır (Roozenbeek ve van der Linden,2019: 5). Bot etkili kampanyalarda komplo teorilerinin payı önemli yer teşkil eder. 2016 seçimlerinden önce de ABD'de komplo teorilerine olan inanç bir araştırma olgusu olarak yer almıştır. Örneğin 2011 yılında yapılan bir ankete göre cumhuriyetçi seçmenlerin %51'i Barack Obama'nın Amerika Birleşik Devletleri'nde doğmadığına inanmaktadır (Politico, 2011).

Yukarıda ifade edildiği gibi yalnızca Siyaset Biliminde değil Uluslararası İlişkiler literatüründe de yanlış bilgi, dezenformasyon ve trol fabrikaları strateji belgelerine konu olmuştur. ABD'nin yeni nesil savaş tanımlarına giren 3.offset stratejisi Rusya ve Çin'in yeni nesil asimetrik harp tekniklerini küresel gözetim ağı aracılığıyla dengelemeyi öngörmektedir. Rusya'nın Gerasimov doktrini; Suriye, Gürcistan, Kırım ve Donbas'ta yürütülen hibrit savaş stratejisinin geleceğin savaşlarının ekonomipolitik ve siber alanda çatışmalar barındıracağını açıklar (Abrams, 2016:30). Oxford Üniversitesi 2019 tarihli raporunda 70 ülkede organize sosyal medya dezenformasyon kampanyalarının kanıtlarını bulmaktadır. 70 ülkeden 50'sinde bot insan ve insan kontrollü robot (cyborg) hesaplar aracılığıyla yürütülen faaliyetlerin çoğunlukla Facebook merkezli olduğu açıklanmaktadır (Bradshaw ve Howard, 2019).

Papa Francis 2018 yılı Dünya iletişim gününde yaptığı konuşmada sahte haberlerin tarihini Adem ile Havva'ya kadar götürmüştür. İlk olarak Aden bahçesinde yılan tarafından kullanıldığını söylerek İncil'in yaratılış bölümüne atıfta bulunmuştur (NBC, 2018). 2020 yılında Rusya ve Çin dezenformasyonlarına karşı Avrupa Birliği politikası için ABCDE (Actors, Behavior, Content, Degree, Effect) çerçevesi tanımlanmıştır. ABCDE çerçevesinde; Aktörler, Davranış, İçerik, Derece ve Etki ayrı bir süreci ifade etmektedir. Buna göre *Aktörler* Rusya ve Çin dezenformasyonundan cesaret alması beklenen yarı otoriter yönetimlerdir. *Davranış*; gerçek ve gerçek olmayan ile koordineli ve koordinasyonsuz davranışlar

arasındaki çizgileri bulanıklaştırmak için rakip aktörlerin kullandığı bot davranışlarını tanımlamaktadır. *İçerik*; büyük anlatılar, komplo teorileri ve söylentilere dair sentetik içeriklerin artacağını ve bunların tespit edilmesi için gereken teknolojilerin geliştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. *Derece*; Rakip aktörlerin, güvenilir bilgilere erişmeyi zorlaştırmak için inorganik ve yarı organik ağlarda (web siteleri, haber medyası, sosyal medya ağları, devlet tabanlı sosyal medya ağları vd.) içerik sayısını artıracağını ileri sürmektedir. *Etki* başlığı ise rakip aktörlerin partizan olmayan aktörlere karşı duyulan toplumsal güveni zedelemek amacıyla önde gelen bireyleri kutuplaştırma ve itibarsızlaştırma çabalarının sürdüreceğini belirtmektedir (Pamment, 2020: 5). Bu araştırmada aktarılan çerçevede 2016 yılından bu yana yanlış bilgi ve dezenformasyonla ilgili üretilen yeni kavram ve araştırmalar arasındaki korelasyonlar incelenmektedir. Yanlış bilgi ve dezenformasyonla ilgili yürütülen araştırmalar hangi etkili ve yenilikçi sonuçlara dikkat çektiği sorunsalına dikkat çekilmektedir.

## Kavramlar

### Dezenformasyon ve Yanlış Bilgi

Cambridge Sözlük'te information; bilgi, "biri ya da bir şey hakkındaki gerçekler" anlamına gelen niteliksel bir kavram olarak açıklanmaktadır (Cambridge Dictionary, 2023). Türk Dil Kurumu'nda ise danışma, tanıtma, haber alma, haber verme, haberleşme olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2023). Türkçe'de enformasyon kelimesi, siyasal ekosistemde yer alan bilginin tanıtımı olarak açıklanır. Bu noktada siyasal ekosistemde yer alan bilginin dolaşımında Disinformation ve Misinformation kavramlarının ayrıldığı sınırın anlaşılması gerekir. Kavramların açıklamasına göre ayrıldıkları sınır niyet'tir. Yani Misinformation yanlış bilginin kasıtlı olarak yayılmak istenmemesine rağmen sehven yayılması olarak açıklanmaktadır. Disinformation kavramı ise kasten bilginin maksadından saptırılmasıdır (Dictionary Sözlük, 2023).

Giriş bölümünde aktarıldığı gibi sahte bilginin tarihi insanlık tarihi kadar eskiye götürülebilir. Güncel problem, teknolojilerin yanlış bilginin yayılımını kolaylaştırmasıdır. Sahte bilginin yayılım hızı tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar artmıştır. Uygulamalardaki ana tartışma da bu noktadan hareketle bu hızla karşı nasıl set olunacağıdır.

Yanlış bilginin kasıtlı ya da sehven yayılmasında niyet üzerine yapılan bu kavramsal ayırım başka bir soruyu beraberinde getirir. Bu soru; niyetin hangi ölçüye göre kasıtlı ya da kasıtsız tanımlanacağı sorunudur. Zaten bu sorun yanlış bilgi ve dezenformasyonla mücadeledeki uygulama farklılıklarının da ana çerçevesini çizmektedir. Bunun daha iyi anlaşılması için dezenformasyon literatüründeki çalışmalara değinilmesi gerekmektedir. İkinci dünya savaşı sırasında Pearl Harbor saldırısından başlayarak savaş zamanı söylentilerinin nasıl ve neden yayıldığı üzerine yapılan ilk sistematik araştırma (Allport ve Postman, 1945: 5) söylentinin psikolojisini iki temel koşula; önem ve belirsizliğe bağlar. Ortalama vatandaş kriz zamanlarında konunun büyük öneminden ve nesnel durumun belirsizliğinin neden

olduğu kaygıdan arınmak için söylentiler yayar ve inanır. Bu, bireylerin hissettiği duygusal gerilimleri açıklama ve hafifletme işlevi görür.

### **Söylentiler**

Bir fikre inanmakla anlamak arasındaki fark kadim tartışma konusudur. Spinoza anlama sırasında tüm bilgilerin kabul edildiğini ve yanlış bilgilerin daha sonra kabul edilmediğini öne sürmüştür. Descartes ise kavrama sırasında bilgilerin kabul edilmediğini yanlış bilgilerin daha sonra zihinsel temsilde oluştuğunu öne sürmüştür (Gilbert vd., 1993). Bilakis, insanlar daha kolay anladıkları fikirlere daha rahat inanırlar (Gilbert, 1991: 113). Herhangi bir söylentinin gerçeklik payı olup olmaması önemli olmaksızın söylentiler doğru olarak algılandıklarında gelişerek büyürler. Bireyler söylentileri doğru olarak algılamak istediklerinde onlara güvenilir kaynaklar atfederler. (Fragale ve Heath, 2004: 229) Söylentiler özel bir yanlış bilgi türüdür. Farkı ve en önemli özelliği gerçeklere dayalı olduğuna dair yoğun bir inancın olmasıdır (Berinsky, 2012: 17). Nitekim yıllar önce yapılan bu tespitlere uygun olarak ABD halkının en az yarısının bir komplo teorisine inandığı bulunmuştur (Oliver ve Wood, 2014: 2).

Lewandowski'ye göre yanlış bilginin kökenleri dört ayrı kaynaktan toplanabilir. Bunlar söylenti ve kurgular (şehir efsaneleri), politikacılar ve hükümet, şahsi menfaat güden kişi ve kurumlar ve medyadır. Söylenti ve kurguların kaynağı çoğunlukla edebi (film, müzik vd.) kurgulardır. Çoğunlukla duygusal dürtüleri harekete geçirici mesajlar taşır. Halk politikacılar tarafından yayılan yanlış bilgilerin farkındadır. Fakat doğru ve yanlış bilgiler arasında ayırım yapamaz ve zihinleri bu konuda oldukça karışıktır. Medya içeriklerinin doğru anlaşılması için ise her biri dijital okuryazarlık gerektiren kapsamlı bir aşılama sürecinin başlatılması gerekir (Lewandowsky vd., 2012). Bu aşılama çalışmalarının ilki sayılabilecek 1960'larda bir "beyin yıkama aşısı" olarak başlayan aşılama teorisinde aşılama metaforu tıbbi bir benzetmeye dayanır. Buna göre önceden insanları zayıflamış yanlış bilgi dozlarına maruz bırakarak bilişsel bağışıklık kazandırılabilir (Roozenbeek ve van der Linden, 2022: 3).

### **Aşılama Kavramı**

Aşılama teorisi biyolojik bir metafordan yararlanır: Zayıflamış bir virüs dozu içeren enjeksiyonların bağışıklık sistemindeki antikoru gelecekteki enfeksiyonlara karşı direnç kazandırması için tetikleyebilmesi gibi yanlış bilgilere karşı zihinsel antikoru geliştirilebilir. Başka bir deyişle, insanları yanıltıcı bir argümanın zayıflamış bir versiyonuna maruz bırakarak ve bu argümanı önleyici bir şekilde çürüterek, gelecekteki aldatma girişimlerine karşı tutumsal direnç kazandırılabilir. (Traberg vd., 2022)

Tıpkı aşılama gibi hastalık taşıyan virüse yani yanlış bilgiye karşı zayıflatılmış virüs yani zayıflatılmış yanlış bilgi kullanılarak kazandırılan bilişsel bağışıklıktır. Bu yolla zihin; ikna, aldatma, manipülasyon girişimlerine karşı daha az duyarlı hale getirilir. Bu biyolojik metafor 1964 yılında McGuire tarafından gündeme getirilmiştir. Araştırmada daha iyi eğitilmiş iknaya karşı özel bir

bağışıklık kazandırabileceği ihtimali tartışılır. Fakat özellikle kitle iletişim araçlarının karşısında zihinsel aşılama için daha ileri ampirik kanıtların gerektiği öne sürülür (McGuire, 1964: 193).

Nitekim kitle iletişim araçları artan bilişsel uyumsuzluğa neden olabilmektedir. Bilişsel uyumsuzluk teorisine göre iknaya karşı direnç oluşturan çarpıtma ve inkar davranışları insanın derinden kök salmış çekirdek inançlarıyla çelişen bilgilere karşı kendisini savunma davranışı olarak rasyonelleştirici bir tepki geliştirmesidir (Batson, 1975: 179). Bununla uyumlu olarak Kültürel Biliş Teorisinde yanlış bilgiyi düzeltici mesajların hedef kitlenin kültürel değerleriyle çerçevelenmesiyle daha etkili hale getirildiği birçok araştırmada kanıtlanmıştır (Kahan, 2008: 14). Bilişsel uyumsuzluğa göre davranışlar duygu ve düşüncelerle zıt olursa psikolojik gerilime neden olur. Bu gerilim bireyi davranışlarında değişiklik yapacağı bir tutum değişikliğine sürükler. Bu değişiklik genellikle davranışının yönünde tutumunun değişmesi biçiminde tezahür eder (Festinger, 1957: 16). Bu olgu bazı durumlarda Bommerang etkisi olarak ifade edilir.

Boomerang etkisine göre mesajlar hedef kitledeki anti sosyal ve sağlıksız davranışları kısıtlamaya çalışır. Fakat mesajlar her durumda beklenen etkiye ulaşamaz. Alıcılar bazı mesajların risklerini ve öz tutumları açısından zararlarını göze alarak reddeder. Bazı durumlarda ise kabullenmesine rağmen sonradan uymaya direnir (Byrne ve Hart, 2009: 8).

Tutum değişikliğinin aktarılan bu yönünü, gençler arasında Tip 2 diyabet ve obeziteyi önlemek için bir video oyununun tasarımında nasıl kullanılabileceğini inceleyen araştırma ortaya koymaktadır. Eğlence yoluyla davranış değiştirme uzmanlarının oyunu oluşturmak için nasıl birlikte çalıştığını gösteren araştırmasında Thompson; hikaye karakterlerinin daha ikna edici olma ihtimalinin yüksek olduğunu bulmaktadır (Thompson vd., 2010).

Covid 19 salgınıyla ortaya çıkan ve hayatın her alanını etkileyen gelişmelerle birlikte yeni bir kavram ortaya çıkmıştır. Pandemi döneminde viral haline gelen yanlış bilgi zincirleri, pandemiyle ilişkilendirilen infodemi kavramıyla anılır hale gelmiştir. İnfodemide pandemide virüsün yayılması sırasında sağlık kuruluşlarının yürüttüğü gibi hassas gözetim sistemlerinin kurulması gereklidir. Yanlış bilgi gözetim sistemi infodeminin neden olacağı risklere direnç oluşturabilir. Fakat tüm araştırmaların birkaç ortak noktasından biri olan yanlış bilginin yayılma hızının tehlikesi böyle bir sistemin en önemli zayıflığı olacaktır. Bu zayıf yönün giderilmesi için sosyal medya şirketlerinin bilim adamlarına toplu verilere ulaşım imkanı sağlaması gereklidir. Bu verilerin saklanması infodeminin yayılımı için en tehlikeli nedenlerden birisidir (Scales vd., 2021: 680).

İnfodemi kavramı ilk kez 2020 Münih Güvenlik Konferansında Dünya sağlık örgütü genel direktörü tarafından gündeme getirilmiştir. Genel direktör; bir infodemiyle savaştıklarını, yanlış bilginin virüsten daha hızlı yayıldığını, bütüncül bir yaklaşımla infodemiyle mücadele edilmesi gerektiğini belirtmiştir (World Health Organization, 2020). Çünkü anlık takip ve tedavi edilmeyen virüsler gibi yanlış bilgiler de uzun süre bellekte yer işgal edecektir. Bu yüzden epidemiyologların

çalışma prensiplerine benzer şekilde infodemiologların yani yanlış bilgi ve dezenformasyon uzmanlarının virüslü bilgileri hızlıca tespit etmesi ve gözetleme, tanımlama merkezlerine yani tedavi merkezine iletmesi gereklidir. İnfodemioloji ve infodemiolog modeli bu şekilde işlemektedir (Scales vd., 2021: 682).

Bilimsel iletişim olarak tanımlanan bu sürecin başarılı olması için yanlış bilgilendirme ve dezenformasyon kampanyalarının önceden tahmin edilmesi gereklidir. Hemen akabinde ise çevrimiçi stratejiler ve internet platformlarında çürütme mesajlarının geliştirilmesi gereklidir (Iyengar ve Massey, 2019: 7657). Yanlış bilgiye karşı geliştirilen çürütme mesajının yalnızca düzeltme değil ayrıntılandırma da içermesi gerekir. Çünkü tek başına düzeltme yanlış bilgiyi güçlendirir. Etiketleme yerine verilerle ayrıntılandırılmış yeni ve güvenilir bilgi sağlanması gereklidir. Bu yanlış bilginin kalıcılığını engellemek için hayati bir rol oynar (Walter ve Murphy, 2018: 425). Düzeltme mesajlarının tasarımı üzerine yürütülen bir araştırma; düzeltmelerin sıklıkla hedeflenen ideolojik grup arasındaki yanlış algılamaları azaltmada başarısız olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak, düzeltmelerin hedef gruplardaki yanlış algılamaları fiilen arttırdığı "geri tepme etkisi" de ortaya çıkmaktadır (Nyhan ve Reifler, 2010: 305). Çünkü düzeltme mesajları kişinin ideolojisi ile çeliştiğinde bazı durumlarda düzeltmeler yanlış bilgiye olan bağlılığı artırmaktadır. Bir kaynağa bağlılık duygusunun şiddeti, kişinin bir bilgiyi gördüğü gibi kabul edip etmeyeceğini doğrudan etkiler (Lewandowsky vd., 2012).

Çevrimiçi haber enformasyonu ve kamusal söylemde gerçek ya da doğruluk kontrolü (fact-checker) olarak bilinen araçların önemli yeri ve bilinirliği vardır. Fakat buradaki belirsizlik doğruluk kontrolünün, tutumları yanlış bilgiye maruz kalırdıktan sonra ne zaman ve hangi ölçüde etkilediğidir. İnsanların var olan tutumlarla örtüşen yanlış bilgileri daha fazla seçip inandığını savunan güdülenmiş muhakeme teorisi bu boşluğu etkili biçimde doldurmaktadır (Walter vd., 2020).

Güdülenmiş muhakeme teorisinde; alternatif anlatıların düzeltmede etkili olabilmesi için yanlış bilginin ilk halindeki nedensel açıklamaların kullanılması gerekir. Yanlış bilginin ilk halinde neden doğru olduğunun düşünüldüğü açıklanmalıdır (Lewandowsky, 2012). Düzeltme faaliyetlerinin (retraksiyon) etkililiği genel olarak 3 ana ilkede toplanmaktadır. İlki kişiyi zihinsel olarak tetikte tutacak ön uyarı sistemlerinin geliştirilmesidir. İkincisi düzeltme etkinliklerinin tekrar etmesidir. Fakat bu her zaman mükemmel bir sonuç vermeyebilir. Üçüncüsü ise ayrıntılı alternatif anlatıların sağlanmasıdır (Cook vd., 2015).

Agnatoloji (bilgisizlik bilimi) yanlış bilgi araştırmalarında yanlış bilginin ilk haline odaklanır. Agnozinin hedefinde olan kişiler doğru ve gerçek bilginin ne olduğunu bilmediklerinden ayırt etme yetenekleri yoktur (Bedford, 2010: 160). Agnatoloji yanlış bilginin kökenini ve analizini araştıran yeni bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Fakat analitik müzakere ile güdülenmiş muhakeme birbirinden ayrılır. Bireylerin, görüşlerini destekleyen sahte ya da yanlış içerikleri seçerek algıladığı güdülenmiş muhakeme yaklaşımı partizan tutumların gelişimini açıklar. Bunun yanında analitik düşünmenin ve sahte içerikleri fazla eleştirel değerlendirmeye tutmanın

kutuplaştırmayı artırıcı etkisi göz önünde bulundurulmalıdır (Pennycook ve Rand, 2019: 42).

Sosyal medya teknolojilerinin filtre balonları ve kişiselleştirilmiş algoritmalarının eleştirel düşünmeyi zayıflattığı bilinmektedir. Kullanıcıların büyük ölçüde benzer görüşlere maruz kalmasına neden olan bu bireyselleştirilmiş yankı odaları, ideolojik ayrımları güçlendirmektedir. Flexman; 50 bin kullanıcının web arayüzü geçmişlerini incelediği araştırmasında kullanıcıların büyük çoğunluğunun yankı odası eğiliminde benzer görüşleri tükettiğini bulmaktadır (Flexman vd., 2016). Nitekim Ferrara; 17 milyon gönderiyi incelediği 2017 Fransa cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde MacronLeaks sızıntıları araştırmasında, sızıntılarla ilgilenen kullanıcıların farklı siyasi görüşlere sahip Fransız kullanıcılar değil, alternatif sağ görüşlere sahip kullanıcılar olduğu sonucuna ulaşmaktadır (Ferrara, 2017: 5).

NATO Stratejik İletişim Mükemmeliyet Merkezi; bilgi yayılımını karma medya ve çapraz medya bilgi yayma kampanyaları olarak ayırmaktadır. Karma medya bilgi yayma yaklaşımında tek bir merkez daha doğrusu belli bir merkez bulunmaz. Sahte bilgi birden çok haber sitesinde aynı anda dolaşıma girebilir. Çapraz medya yaklaşımında ise tek bir merkezden fakat farklı iletişim modlarında (TV, Sosyal medya, YouTube vb.) bilgi dolaşıma sokulabilir (NATO Stratcomcoe, 2017). Bilgi yayılımında bu doğrultuda önemli kavramlardan biri Astroturfing kavramıdır. Astroturfing, bir aday, politika veya konu için yaygın taban desteği yanılsaması meydana getirme uygulamasıdır. Uygulama stratejisi insanların çoğunluğun görüşlerini benimsemesi için sürü içgüdüsünden yararlanır. Kampanyalar, şirketler, lobiciler, işçi sendikaları, kar amacı gütmeyen kuruluşlar veya aktivist kuruluşlar tarafından düzenlenebilir. Ayrıca kişisel gündemleri olan bireyler veya organize gruplar tarafından düzenlenebilir. Örneğin çevre kirliliğine neden olan büyük şirketler, küresel ısınmada insan faaliyetlerinin bir öneminin olmadığına dair Astroturfing kampanyası düzenleyebilir (Cho vd., 2011).

Söz konusu kampanyalarda yanıltıcı bilgilerin insanların hafızalarını, anı ve hatıralarını nasıl etkilediğine dair birçok araştırma bulunmaktadır. İz teorisi, engelleme teorisi, stratejik etkiler teorisi bu bilişsel fenomenleri anlamada kullanılan önde gelen yöntemlerdir (Ayers ve Reder, 1998: 3). Bir olayın eksik ya da yanlış yönlerinin hangilerinin hatırlandığına dair yapılan deneyde insanların önemli olmayan ya da yanlış bilgileri hatırlama eğiliminde oldukları bulunmaktadır (Gerrie vd., 2006). Fakat literatür halkın siyasal farkındalık eksikliğini bu kampanyalarda yanlış bilgi ve dezenformasyon konusunda sonuçlarıyla ilgili farklı fikirdedir. Bazıları partizanlığın sembolik ipuçları kullanılarak dezenformasyonu azalttığı görüşünderken bazıları bilgisizliğin hata yapma olasılığını artırdığını ileri sürer (Blais vd.,2010). Gaines kullanıcılara ait yorumları kullanarak partizan görüşlü kimselerin, inançlarını zaman içinde güncellediğini ortaya koymaktadır (Gaines vd., 2007).

Tüm yönleriyle söz konusu tanımlar altında, dezenformasyon ve yanlış bilgiyle mücadele uygulamalarının pratikte hangi sonuçları verdiğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Türkiye, Oxford üniversitesi raporuna göre dezenformasyondan

muzdarip ülkeler listesinin en başında yer almaktadır. Yalnızca Türkiye değil tüm dünya ülkeleri dezenformasyon ve yanlış bilgiyle mücadele halindedir. Dünya ülkelerinin birçoğu kanuni düzenlemeler geliştirmiştir (Robinson vd., 2019). Fakat standart hukuki düzenlemelerin de etkili sonuçlar üretmediği bu olguyla mücadelede pratik uygulamaların ve sonuçlarının tespit edilmesi gerekmektedir.

## Yöntem

Bu araştırma, literatür taraması ile elde edilen nitel verilere dayalıdır. Bu doğrultuda belirlenen araştırma problemleri uyarınca sistematik literatür taraması yaklaşımı ile ulaşılabilir en doğru araştırmalar belirlenmiş, araştırma literatüre sağlayacağı yenilik çerçevesinde yapılandırılmış, araştırma soruları bu nesnel odakta belirlenmiştir (Booth vd.,2021). Bu minvalde ortaya çıkan konsept, planlama, tarama ve raporlama bileşenleri altında senteze dahil edilmiştir. Süreç eleştirel olarak yeniden gözden geçirilmiş, bulgularda elde edilen nihai sonuçlar iyileştirilmiştir. Bu bağlamda belirlenen araştırma soruları aşağıdaki gibi belirlenmiştir;

2016 yılından bu yana yanlış bilgi ve dezenformasyonla ilgili üretilen yeni kavram ve araştırmalar arasındaki korelasyonlar nelerdir?

Yanlış bilgi ve dezenformasyonla ilgili yürütülen araştırmalar hangi etkili ve yenilikçi sonuçlara dikkat çekmektedir?

Bu konularla ilgili literatür geniş ve karmaşıktır, ancak bu makalenin geri kalanında sunulacak veriler, makul ölçüde net sonuçlara odaklanmaktadır.

Sayfa | 473

## Bulgular

Dezenformasyon ve yanlış bilgiyle mücadele uygulamalarında müdahale kategorilerinde çeşitli ayrımlara gidilmektedir. İçeriklere maruz kalmadan önce sahte haberleri değerlendirecek bireyleri güçlendirmeyi amaçlayanlar, maruz kaldıktan sonra yapısal değişiklikleri geliştirmeyi amaçlayanlar ve maruz kalmayı önlemek için haber içeriklerinin tespitini amaçlayanlar olarak ayrılabilir. Bu ayrım kullanıcı temelli, içerik temelli ya da politika müdahaleleri kapsamında da değerlendirilebilir. Bu araştırmada sahte içerik müdahaleleri; analiz temelli yaklaşımlar, maruz kalmadan önce önlemeyi amaçlayan uygulamalar ve maruz kaldıktan sonra etkisini azaltmayı amaçlayanlar olarak tasnif edilmiştir.

Tüm ayrımlarda sahte haberlerin tenkit ya da tahkir edilerek sessizleştirilebileceği fikri çürütülmüştür. Kaynaklar ne kadar filtrelenir ya da bloke edilirse edilsin türemeye devam etmektedir. Bu uygulamalar yerine iyileştirme (önleme, maruz kalmadan önce) ve farkındalık (ön alma, maruz kaldıktan sonra) faaliyetlerine ağırlık verilmelidir. Bu faaliyetlerin ne olduğu sorusu bu araştırmanın temel araştırma problemini oluşturmaktadır.

2003-2017 yılları arasında yazılan makalelerde sahte haber tipolojileri 6 ana başlığa dayandırılmaktadır. Bunlar hiciv, parodi, uydurma, manipülasyon, propaganda ve reklamcılık'tır (Tandoc vd., 2018). Genel olarak kategorilerde parodi ya da hicivler, link ya da tıklatma tuzakları, yanıltıcı veya sahte içerikler,



yanlış bağlamlar (çarpıtmalar), manipüle edilmiş içerikler (kasıtlı çarpıtmalar) kullanılmaktadır. Dezenformasyonun sınıflandırılmasında genel geçer bir kabul olmamakla birlikte sınıflandırmalar farklılık göstermektedir. Örneğin Brezilya WhatsApp gruplarında yer alan içeriklerin incelendiği araştırmada, Çarpıtma-Uydurmalar ve Komplo teorileri olmak üzere 3 başlıkta sınıflandırılmaktadır (Soares vd., 2021). Müdahale öncesi veri ağı haritasının analizi gerekli müdahalelerin tasarlanması için yürütülmektedir. Bu bölümde aktarılan bağlamda içerik analizi temelli yaklaşımlar incelenecektir.

### İçerik Analizi Temelli Yaklaşımlar

Daniel Bedford Agnatolojik yaklaşımla iklim değişikliği hakkında halk arasındaki yanlış anlamaları, popüler medyadaki yanıltıcı ifadeleri incelemektedir. Bu yolla alıcıların küresel ısınma bilimini yanlış bilgileri öğrenerek öğretme yönteminin etkinliğini göstermektedir (Bedford, 2010: 161). Sosyal ağ analizi olarak bilinen Agnatoloji yöntemi, yanlış bilgilerin bir ağ üzerinden nasıl yayıldığını haritalandırır. Doğru bilgilerin etkili şekilde yayılması için ağın etkin üyelerinin belirlenerek yanlış bilgi düşümlerinin etkisiz hale getirilmesi için etkili bir araç sunar. Sosyal ağ analizinin çalışma mantığı önleyici müdahale olarak aşılama teorisine oldukça benzemektedir (Pfau vd., 2007).

Amsterdam Üniversitesi Dijital Yöntemler Girişimi projeleri olan Lippmannian Device, Netvizz (Facebook analizi), 4CAT ve DMI-TCAT (Twitter analizi) araçları sosyal medya verilerini toplama, analiz etme ve görselleştirmede sosyal ağ analizi imkanı veren önemli araçlar arasındadır (Digital Methods Initiative, 2021). Bu araçlar etki düşümlerini analiz eder. Çünkü sahte bilgi yayanlar ağda etki maksimizasyonu amacıyla kullanıcılar üzerinde en fazla nüfuzu sağlayacak düşümleri hedeflerler. Sosyal ağda etkisi olanlar ve içeriği yayma eğilimi olan kullanıcılar sahte bilgi yayıcısı tarafından önceden belirlenebilir (Sun ve Tang, 2011: 178). İçerik yayma eğilimleri sahte bilgi pandemisine neden olabilir. İnfodemi olarak adlandırılan sahte bilgi yayılımını inceleyen Epidemiyolojik model; Twitter'da bilgi yayılımını karakterize etmek amacıyla SEIZ modelini önerir. SEIZ modelinde (susceptible, exposed, infected, skeptic) kullanıcıların duyarlı, maruz, enfekte ve şüpheli durumları tanımlanır. Bu durumlar, Twitter'daki bir kişinin bilgilere nasıl maruz kaldığını ve bu bilgiler hakkında nasıl düşündüğünü aktarır. İlk aşamada kullanıcı bilgilerin farkında değildir. İkinci aşamada kullanıcı bilgiye maruz kalır. Üçüncü aşamada kullanıcıya virüs bulaşmıştır (bilgiye inanmaktadır). Dördüncü aşamada ise kullanıcı artık bu bilgiye inanmaz (Dougherty vd., 2013). Bu çerçevenin amacı gerçek zamanlı yanlış bilgi tespit etme modelinin kurulması için veri setinin bir araya getirilmesidir. Örnek araştırmalardan bir diğeri özellikle Twitter'da kullanılan ağ mimarisi içeriklerinden eğitici bir misyona sahip olan zincirleme tweet koleksiyonları olan *Tweetoryalların* ya da internet memi ismiyle flood'ların aşılama amacıyla kullanımını konu etmektedir (Graham, 2021: 10). Örnek olarak anılmasının sebebi bir internet kullanıcı tasarımının, içerik amacına uygun hale getirilmesidir.

## Maruz Kalmadan Önce

Son yılların önemli ve hatta en kreatif uygulamalarından biri Bad News oyunudur. Oyunun amacı, kontrollü bir ortamda dezenformasyon üretmek ve yaymak, aynı zamanda çevrimiçi bir takip kazanmak ve güvenilirliği korumaktır (Roozenbeek ve Van der Linden, 2020: 5). Oyunda oyuncular bir sahte haber yapımcısı rolünü üstlenirler ve yanlış bilgi üretiminde yaygın olarak kullanılan altı teknikte ustalaşmayı öğrenirler. Bu teknikler; kutuplaşma, duygular, komplo teorilerini yayma, insanları internette trolleme, suçlamayı saptırma ve sahte hesapları taklit etme'dir. Oyun eğlendirerek öğretme mantığıyla çalışan bir sosyal etki oyunudur. Birçok çalışmada davranış değişikliğine yol açtığı ampirik olarak kanıtlanmıştır (Roozenbeek ve Van der Linden, 2019: 2). Çünkü içerikte yazarın uslubu kullanıcı algılarını doğrudan etkiler. Nezaketsiz ve kaba üslup politik güvensizliğe neden olmasına rağmen kutuplaşmayı ve içeriğe olan ilgiyi de ters orantılı olarak artırır (Anderson vd., 2014). Bu bağlamda oyuncular, oyunda öğrendikleri stratejileri kullandıkları için ödüllendirilirken, etik ilkeleri seçtikleri için (güvenilirlik veya takipçi kaybetme açısından) cezalandırılırlar. Oyun profesyonel bir dezenformasyon hesabını ödüllendirir. Dürüst ve şeffaf bir hesabı cezalandırır. Dezenformasyon içerikleri üretilirken kaygı ve endişeye neden olacak paylaşımlara daha fazla takipçi ve beğeni kazandırılır. Çünkü viral yayılma müktesebatında içeriklerin yüksek duygu eşiği uyarılmalarında daha fazla yayıldığı ispatlanmıştır. Berger'in ifade ettiği gibi sosyal aktarımda kaygı ve endişe duygularını tetikleyen bilişsel uyarımlara neden olan içerikler diğerlerinden daha hızlı yayılır (Berger, 2011: 891). Yüksek düzeyde uyarılmış olumlu veya olumsuz (öfke veya kaygı) duygular uyandıran içerik daha çok viral olma potansiyeli taşır. Düşük düzeyde uyarılma veya olumsuz duygular uyandıran içerikler daha az viral olma potansiyeli taşır (Berger ve Milkman, 2012: 199).

Çevrimiçi dezenformasyonun bir diğer önemli tetikleyicisi tıklama tuzaklarıdır. Clickbait olarak bilinen gelir elde etmek için tıklama hedefiyle oluşturulmuş abartı içerikleri magazin basında yaygındır. Propaganda içerikleri genellikle siyasi kurumlar tarafından üretilir. Yorum, analiz ya da görüşler yazarların okuyucuyu olayları nasıl algılayacağı konusunda etkilemeye çalıştığı türlerdir. Mizah ve hiciv yazıları ise kara mizaha dayanan etkileme stratejileri barındırır (Campan vd., 2017). Bad news oyunu sahte haber literatürünün aktarılan bu omurgasının tümünde içerik üretme tecrübesi kazandırmaktadır. Çünkü tıklama çiftlikleri ile birlikte botlar ve çevrimiçi aktivistler dezenformasyon tekniklerini tanıtmada kullanılan önemli araçlardır (Saez-Trumper, 2019: 3).

Yanlış bilgiyle mücadele inisiyatifi olan Drog grubunun diğer uygulamaları; Adtac inovasyon laboratuvarı, veri gazeteciliğinde gerçek olmayan bot, brigading ve flooding davranışlarını kontrol amacıyla kurulan Adli Gazetecilik müdahaleleri, dezenformasyon teknikleri ve mekanizmaları hakkında öğrencilere fikir veren online oyun workshopu; mücadele uygulamaları olarak göze çarpmaktadır (Drog Group Cases, 2023). Bu uygulamalar arasında en çok ilgi göreni oyun uygulamasıdır. Birleşik Krallık hükümeti ile işbirliği içinde, Bad News oyunu

yirmiden fazla dile çevrilmiş ve kültürler arası davranış testlerine olanak tanımıştır (Traberg vd., 2022). Go Viral oyunu da (Go Viral, 2023) Bad news oyunuyla benzer aşılama mantığıyla çalışır. Bir diğer oyun olan Cranky Uncle oyunu, yanlış bilgilerle mücadele etmek için karikatürleri ve eleştirel düşünceyi kullanır. Oyun, Goodbeast ile işbirliği içinde Monash Üniversitesi bilim adamı John Cook tarafından geliştirilmiştir (Cranky Uncle, 2023). Covid 19 Pandemisi döneminde geliştirilen bir diğer oyun olan Factious; fikir, reklam ve eğlence içerikleri arasında kullanıcıları, gösterilen makalelerin gerçek bir haber makalesi olup olmadığı konusunda eğitmektedir. Oyuncular zorluk derecesine göre 15 dakikanın ardından sahte haberler arasında ayırım yapmayı öğrenirler (Grace ve Hone, 2019: 6).

Oyunların teorik temelinde kullanılan Aşılama teorisi'nin özü zihinsel ön uyarı sisteminin harekete geçirilmesidir. Ön uyarının iknaya karşı etkinliği McGuire'in ilk çalışmalarından itibaren (McGuire ve Papageorgis, 1962: 27) kanıtlanmıştır. Oyunlarda manipülasyonun önemli bir bileşeni olarak işlenen komplo teorilerine olan inancın, temsili demokrasiye verilen desteğin azalması, ancak doğrudan demokrasiye verilen desteğin artmasıyla ilişkili olduğu önemli bir tespittir. Bir başka araştırmaya göre doğrudan demokrasiye sahip bir sistem (temsili demokrasiye kıyasla) katılımcıları güçlendirir ve dolayısıyla komplo teorilerine olan inancı azaltır (Papaioannou ve van Prooijen, 2022: 533). Bu olgu doğrudan demokrasilerde idari belirsizlik süreçlerinin daha az olmasıyla ilişkilendirilebilir. Çünkü komplo teorileri için en elverişli ortamlar belirsizlik koşullarıdır. Belirsizlik koşullarında etkili olan diğer bir faktör yaş faktörüdür. Çünkü yaş arttıkça dijital okuryazarlık azalabilir ve partizanlık artabilir. Brashier ve Schacter yaşlı yetişkinlerin neden sahte haberlerle daha sık meşgul olduğunu inceledikleri araştırmada bilişsel gerilemeler, sosyal değişimler ve dijital cehaleti vurgulamaktadır (Brashier ve Schacter, 2020: 320).

İleri yaş gruplarında tıklama tuzaklarının hedefi olan kullanıcılar dezenformasyon ve yanlış bilgi üreme gruplarını oluşturabilir. Reklam geliri elde etmek için sahte haberlerin paylaşımının seçim sonucu üzerindeki etkisi 2016 ABD seçiminde en önemli tartışma başlıklarından biridir. Yürütülen araştırma insanların özellikle Facebook'ta bağlantı paylaşmada oldukça hassas olduğunu göstermektedir. Paylaşılan haberlerin büyük çoğunluğu ise yaş faktörü ile ilişkilidir (Guess vd., 2019). 2016 seçimleri sırasında Twitter'daki sahte haberleri inceleyen başka bir araştırma kullanıcıların %0,1'inin sahte haberlerin %80'ini paylaşmaktan sorumlu olduğunu, sahte haber tüketiminin muhafazakâr seçimde yoğunlaştığını bulmaktadır (Grinberg vd., 2019).

ABD'de muhafazakâr ve liberal seçmenlerin dikkat asimetrilerini ölçen araştırmada muhafazakâr seçmenlerin olumsuz görüşlere seçici dikkatlerinin daha hassas olduğu ileri sürülmektedir (Carraro vd., 2011). Bu olgu sosyal azınlıklara karşı olumsuz görüşlerin Muhafazakâr seçimde daha yoğun olduğunu tespit eden başka bir araştırmayla da doğrulanmaktadır. Buna göre muhafazakâr seçmen bilişsel tehditlere karşı daha agresif fizyolojik tepkiler gösterir (Castelli ve Carraro, 2011: 1014). Politik muhafazakârlığın korkular ve belirsizlikler tarafından

yönlendirilen epistemik, varoluşsal ve ideolojik ihtiyaçlara tepkiselliği (Greenberg ve Jonas, 2003: 379) yaygın bir problemdir.

İklim değişikliği şüpheciliği yanlış bilgi araştırmalarında önemli bir yer teşkil etmektedir.1998 ve 2013 yılları arasında 16 binden fazla belgeden toplanan içeriklerin derlendiği araştırmada muhafazakâr düşünce kuruluşları arasında yayılan bilgilerin ekonomi politiği aktarılmaktadır (Boussalis ve Coan, 2016: 94). Görüldüğü gibi sosyal değişimler ve dijital cehaletin yanlış bilginin yayılımındaki yeri yaş faktöründe baskındır. Çünkü viral bir virüsün yayıldığı gibi yanlış bilgi de kişiden kişiye hızla yayılabilir. Nitekim kişiden kişiye hızla yayılan yanlış bilgi türlerinden komplo teorilerinin doğrudan vatandaşa demokratik temsil yetkisi veren sistemlerde azaldığını deneysel olarak gösterilmektedir (Pantazi vd., 2022).

Yaklaşık 280.000 İtalyan Facebook kullanıcısının duygusal davranışlarına odaklanan araştırmada; kapsamlı bir niceliksel analiz yoluyla komplo sayfalarındaki duyarlılığın bilim sayfalarındakinden daha olumsuz olma eğiliminde olduğu bulunmaktadır. Buna göre komplo gönderilerine yapılan yorumlar, bilim gönderilerine göre daha olumsuz olma eğilimindedir. Bununla birlikte, kullanıcıların katılımı ne kadar fazla olursa, olumsuz yorumlara (hem bilim hem de komplo üzerine) o kadar eğilimli olurlar (Zollo vd., 2015). Halkın iklim değişikliği hakkında etkili yanlış bilgilerin yayılmasından nasıl korunacağını, insanların kutuplaşmış bir bilgi ortamında mutabakat ipuçlarını nasıl değerlendirdiğini inceleyen araştırma, iklim değişikliğine ilişkin kamu tutumlarını gerçek dünyadaki yanlış bilgilere karşı önceden korumanın (aşılmanın) mümkün olduğuna dair kanıtlar sunmaktadır (Van der linden vd., 2022). Çünkü şehir efsanelerinin inanılabilirlik derecesinin yüksek olması korku duygusunun yoğunluğuyla ilişkilidir (Cotter, 2008: 625). İnsanlar, güdülenmiş (motive edilmiş) muhakeme, doğrulama yanlılığı ve sosyal bilişsel önyargılar nedeniyle sosyal medyayı kutuplaşmış, dezenformasyon için elverişli algoritmik ortamlarda kullanmaktadır. Nitelikli içerik çoğunlukla sosyal medya ağlarında arka planda kalır nicelik ve popülerite odaklı içerikler ön plana çıkar (Ciampaglia, 2018: 150). Tam da bu nedendendir ki sahte bilgiye maruz kalmadan önce kullanıcıların hazırlanması gerekebilir. Bu bölümde maruz kalmadan önce geliştirilen yaklaşımlar incelenecektir.

### **Medya okuryazarlığı**

Enformatiğin gelişimiyle yanlış bilginin hayatın her yönünü etkilemesinin ardından birçok uygulama geliştirilmiştir. Bunlardan biri ve bilinen en klasik mücadele yaklaşımı olan Dijital medya okuryazarlığı birçok ülkede ilk ve orta öğrenim müfredatı haline getirilmiştir (Cunliffe-Jones vd., 2018). Brezilya'da medya analiz çalışmaları ilkokuldan itibaren zorunlu hale getirilmiştir. Güneydoğu Asya'da argüman analizi ve yapı bozum teknikleri eğitim müfredatlarına eklenmiştir. ABD, İngiltere, Fransa dâhil farklı kıta ve coğrafyalarda içerik okuryazarlığı eğitimleri verilmiştir. İnternet harikası olun isimli Google tarafından 2017 yılında başlatılan programda Google, The Net Safety Collaborative ve İnternet Keep Safe Coalition işbirliğiyle Türkiye'de de eğitim düzenlenmiştir (Lim ve Tan, 2020: 9).

Yakın tarihli bir araştırma ABD ve Hindistan'da karşılaştırmalı olarak Dijital medya okuryazarlığı içeriğine maruz kalmanın yanlış haber içeriğinin algılanan doğruluğunu azaltabileceğini, insanların yanlış haberleri daha iyi ayırt edebileceğini ileri sürmektedir (Guess vd., 2020). Özellikle erken yaş gruplarında önemli bir sorun olan çevrim içi zorbalığa karşı da medya okuryazarlığı eğitiminin etkinliği bilinmektedir. Siber zorbalığın neden olduğu intihar vakaları (Bauman vd., 2013) dünyada birçok ülkede gündemi meşgul etmektedir. Çünkü çok merkezli ve kalabalık internet ortamlarında zorbalığın engellenmesi önemli bir sorundur. Obama'nın seçim kampanyası videosu altındaki 13 bin yorumun incelendiği araştırmada çevrimiçi kabalığın çok dilli ortam ve kalabalık iletişimiyle ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır (Lorenzo-Dus vd., 2011). Trolleme davranışları ya da çevrimiçi taciz olumsuz sosyal ödülle ilgilidir. Narsisizm, Makyavelizm, sosyopatlık ve sadizm davranışları olarak bilinen karanlık dörtlü, çevrimiçi tacizde ön plana çıkmaktadır (Craker ve March, 2016: 82).

Sahte bilgiyle mücadelede güncel ve geleceğin en önemli uygulamaları olarak görülen yazılım temelli tespit araçlarının bu bölümde incelenmesi önem arz etmektedir. Çünkü çok dilli ve kalabalık internet ortamlarında her an türeyen dezenformasyon içeriklerinin gerçek zamanlı tespiti bu uygulamalarda temel araştırma problemidir.

### **A Priori Araçlar**

Aktarıldığı gibi literatürde gelecek vaad ettiği kabul gören uygulamalar a priori uyarı sistemleridir. Bu görüşe göre bireyler, onlara verilecek bilginin yanlış olabileceği hususunda önceden teknoloji araçları vasıtasıyla uyarılırsa etkileri azaltılabilir. Fakat bu uyarıların etkili olması için dezenformasyona ya da yanlış bilgiye yönelik genel uyarılar yerine dezenformasyonun devam eden etkilerine yönelik özel uyarıların rutin olarak verilmesi gerekir. Böylece mesaj alıcılar rutin olarak bilgileri etiketleme imkânı bulacaktır (Lewandowsky vd., 2012) Çünkü yanlış bilgiye telkin yoluyla sürekli maruz kalmak sunulan olgunun yanlış hatırlanmasını tetikleyecektir. Bu yanlış anımsama yanlış olayın tanıklığını ya da doğru olarak hatırlanma iddialarını güçlendirme derecesine kadar varabilecektir (Zaragoza ve Mitchell, 1996: 297). Bununla zıt olarak güvensizlik kreatif düşünmeyi destekleyebilir. Bu olgunun altında bilişsel esneklik yatar. Fakat bu döngünün sonu yanlış bilgilerin kreatif unsurlarla desteklenmesidir (Mayer ve Mussweiler, 2011: 1275). Twitter'da yayılan bu özelliklerdeki söylentilerin doğruluğunu tahmin eden tespit yazılımlarında (Vosoughi vd., 2017) bot ve kimlikleri taklit eden hesapları algılayan algoritmalar için veri madenciliği (Bu vd.,2013) yapılmaktadır. Yazılımla desteklenmiş anlam ve dilbilim uygulaması olarak bilinen dil örüntüsü analizörü çevrimiçi dezenformasyonun anlık takibinde bu yolla kullanılmaktadır. Reklam engelleyici, bot gözcüsü, botometre uygulamaları bu temelde çalışmaktadır (Rand, 2023). Olgu kontrolünü otomatikleştirmeye yönelik bu disiplinlerarası hesaplamalı yaklaşımlardan, Tayvan'daki Cofacts programı, akıllı gerçek kontrol sohbet robotlarıyla, yanlış bilgileri yakalamayı ve anında yayılmasını önlemeyi amaçlamaktadır (Chen vd., 2012).

Dezenformasyon tasarlayıcıları sahte ifadeleri iletmek için belirli bir stil kullanır. Dillerini yakalanmaktan kaçınmaya yardımcı olacak stratejik biçimlerde kullanma eğilimindedirler. Her ne kadar niyetlerini gizlemek isteseler de dil sızıntıları sözlü olarak gerçekleşebilir. Olumsuz kelimeler, zamirler, bağlaçlar ve kelime zenginliği, karmaşıklık sıklıkları ve kalıpları aldatma amacı taşıyan bilgilerin temel göstergeleridir. Bu anlamsal korelasyonlar, bu uygulamaların algoritmalarında kullanılmaktadır (Demestichas vd., 2020). Bir diğer uygulama olan web ontolojisi diliyle oluşturulan dijital kütüphaneler dezenformasyonla mücadelenin geleceği olarak görülebilir. Politifact.com'dan 10 yıl süreyle 12.836 kısa ifade içeren veri kümesi toplanarak oluşturulan LIAR veri seti bunlardan biridir (Wang, 2017: 424). Benzer şekilde Grover kütüphanesi kontrol edilebilir metin üretimiyle dezenformasyon yayanları taklit eden bir veri setiyle karşı argüman geliştirilmesini denemektedir (Zellers vd., 2019). Interactive Gaudy-Fact girişimi Crap-Detector (IGFCD) adı verilen sahte haber tespit eklentisi de söz konusu etkili araçlar arasındadır. Bu modele göre tüm sahte haber kaynakları sosyal medyadan veri çekmektedir. Haber toplama sitelerine eklenmiş bir uzantı sahte haberlerin tespitinde veri setleriyle uyumlu hale getirilebilir. Bu yolla kullanıcı, henüz içerik oluşturulurken ön uyarı sistemiyle harekete geçirilebilir (Berghel, 2017: 83).

Dezenformasyon faaliyetlerini anlık olarak takip ve ön alıcı faaliyetler için yapay zeka ve derin öğrenme ile entegre çalışan bu algoritma setleri güncel uygulamaların odak noktasıdır. Twitter'ın Truthy uygulamasıyla başlayan yapay zeka dezenformasyon tespit ediciler hükümetler tarafından da desteklenmektedir. Kanada Simon Fraser Üniversitesi'nde Uluslararası Siber Suç Araştırma Merkezi (ICCRC) tarafından İskoçya Strathclyde Üniversitesi Bilgisayar Bilimleri Bölümü ile işbirliği içinde yürütülen proje, sosyal medya platformlarındaki dezenformasyon faaliyetlerini anında tespit etmek için bir yapay zeka aracının geliştirilmesini öngörmektedir. Bu projede Tensor Flow, Random Forest, Lib Short Text, Lib Linear ve Posit araçları kullanılmaktadır (Cartwright vd., 2022). Bilgisayar bilimleri ve sosyal bilimlerin disiplinler arası geliştirdiği dezenformasyonla mücadele uygulamaları giderek daha fazla ön plana çıkmaktadır. Fake News Challenge, Clickbait Challenge ve Fever girişimleri bunların örnekleri arasındadır.

Avrupa Birliği girişimi olan dezenformasyon laboratuvarı araçları en gelişmiş anti dezenformasyon ekosistemleri arasındadır (disinfo.eu, 2023). Uygulamalar arasında açık kaynak istihbaratıyla (OSINT) çalışan bellingcat çevrimiçi soruşturma araç seti, Eşgüdümlü Gerçek Olmayan Davranış kılavuzu gibi önemli araçlar bulunmaktadır. OECD kalkınma iletişim ağının ortak ve üyelerden en iyi iletişim tavsiyelerini bir araya getirdiği araç seti, halkın tutumları, pazarlama ve davranış bilimi alanında en güncel uygulamaları bir araya getirmeyi amaçlamaktadır (oecd.org, 2023). Dünya çapında teyitçileri güçlendirme amacıyla kurulan Uluslararası Doğruluk Kontrolü Ağı küresel çapta teyit mekanizmalarını bir araya getirme ve medya okuryazarlığını genişletme faaliyetlerini sürdürmektedir (poynter.org, 2023). Avrupa Birliği Stratejik İletişim görev gücü özel bir veri analizi ekibiyle 15 dilde veri analizi ve medya hizmetleri analiziyle Doğu Avrupa ülkelerinde Kremlin taraftarı dezenformasyon vakalarını tespit etmeyi

amaçlamaktadır. Tespit edilen vakalar açık kaynak deposunda toplanmakta, veri tabanı her hafta güncellenmektedir (eeas.europa.eu, 2021). Avrupa Birliği'nin dezenformasyonla mücadelede hızlı uyarı sistemi birliğin en fonksiyonel uygulamalarından biridir. Ayrıca yine Stratejik İletişim görev misyonu altında kurulan dünya çapında seçimleri gözlem görevi 75'ten fazla ülkede 200'den fazla Seçim Gözlemi yürütmeyi amaçlamaktadır (eeas.europa.eu, 2021).

### **Maruz Kaldıktan Sonra; Düzeltme Mesajları ve Gerçek Kontrol Araçları**

Dezenformasyon içeriğine maruz kaldıktan sonra müdahale stratejisinin en önemli bileşeni düzeltme mesajları ve gerçek kontrol araçlarıdır. Bir gazetecilik pratiği olarak ortaya çıkan gerçek kontrolü gazeteciliğinin hatırı sayılır uygulamalarından birisi redcheq girişimidir. Redcheq Kolombiya'da bölgesel ve yerel siyasi dezenformasyonla yerel gerçek kontrolü gazeteciliğinin geliştirilmesi yoluyla mücadele etmeyi amaçlamaktadır (Rodríguez-Pérez vd., 2021). Yanlış bilginin düzeltmeye rağmen devam eden etkisinin incelendiği bir diğer araştırmada yanlış bilgiye maruz kalma ile düzeltilmesi arasındaki zaman aralığı ne kadar uzunsa, yanlış bilginin devam eden etkisinin o kadar güçlü olduğu ortaya çıkmaktadır (Walter ve Tukachinsky, 2020: 163). Buna göre akıcılık ve aşinalık ters yönlüdür. Akıştaki bilgi daha doğru kabul edilir. Fakat aşına oldukça yanlış bilgi zihinde kök salabilir. Yanlış bilgi bir kez zihinde kodlandıktan sonra düzeltmeye rağmen etkisinin devam ettiği birçok araştırmada kanıtlanmıştır (Ecker vd., 2011; Ecker vd., 2012). Düzeltme mesajıyla gönderilen alternatif anlatıların ön yargı ve güdülenmiş muhakeme derecesini aşması için alıcının dünya görüşüyle uyumlu olmasının sağlanması hedef kitleye göre uyarlanması gerekir (Lewandowsky vd., 2012). Bu bulgu kültürel biliş teorisine göre yürütülen uygulamalarda sonuç vermektedir. Bunun yanında düzeltme mesajlarının, yanlış bilginin başlangıçta neden ortaya atıldığına dair ayrıntılar içermesi daha etkili olmasını sağlayacaktır (Bush vd., 1994).

Düzeltme mesajları her durumda yanlış bilgileri içermek zorundadır. Bu doğrultuda aşinalıklarını da artırır. Bu yüzden efsaneler hakkında ne kadar az söylenirse o kadar iyidir. Yanlış bilgi ya da efsanelerin yayılım derecesi aşinalıklarını artırmamak için göz önünde bulundurulmalıdır. Hatalar ayıklanırken hangi konuşma noktasını güçlendirdiğine dikkat edilmelidir. Örneğin aşının otizme neden olduğu yanlış bilgisi karşısında aşı ve otizm ilişkisini uzunca ayrıntılandırmak yerine aşının başarısını konu etmek daha doğru bir stratejidir. Burada hedef grubun güvendiği kaynak türü kullanılmak zorundadır. Bazı durumlarda güvenilir kaynak bir uzman görüşü olabileceken bazı durumlarda bu bir haberci olabilir (Lewandowsky vd., 2020: 11). Sahte haber ipuçlarını kullanıcıya doğru sunulması kritik önem ihtiva eder (Guess vd., 2020). Çünkü ipuçları viral yayılımı tetiklemektedir. First draft'ın Brezilya'da yürüttüğü WhatsApp yanlış bilgi ihbar hattı Comprova projesinde 105.078 ihbardan 100 bin çevrimiçi mesaj incelenmektedir. Araştırma sonunda ulaşılan sonuçlarda en viral mesajların 2018 yılında seçimi kazanan Jair Bolsonaro destekçilerinden geldiği bulunmaktadır (First Draft News, 2022).

Bu gelişmelerle birlikte doğruluk kontrol araçlarının etkinliği ağırlıklı olarak sorgulanmakla birlikte en çok rağbet gören uygulama olduğu söylenebilir. Reporters Lab'a göre dünya çapında 386 aktif 131 aktif olmayan doğruluk kontrol aracı bulunmaktadır (Reporters Lab, 2022). Politifact, FactCheck.org, Snopes, Full Fact gibi araçlar binlerce iddiayı kontrol etmiş durumdadır (Shaar vd., 2020). Facebook filtre balonlarının eşleştirdiği hikayelerin anlık doğruluk kontrolünü yapan uygulamaların (Bode ve Vraga, 2015: 625) bunların arasında en etkili araçlar olduğu söylenebilir. FakeBox, FightHoax, Truly Media ve Social Truth uygulamaları doğruluk kontrolü araçlarına paralel özellikle anlamsal analiz, sözdizimsel yapılar, tümceler, cümleler ve paragraf seviyelerinden farklı yazı stillerini ve sansasyonel başlıkları yakalayan özellikleri arayarak önceden yayınlanmış verilerden diğer stillerle karşılaştırma ve ilişkilendirme yoluyla dezenformasyon hesaplamaları yapar (Demestichas vd., 2020).

En önemli sorunlardan biri manüel teyit araçlarının, internetin ihtiyaçlarına hizmet edecek kadar iyi ölçeklenememesi sorunudur. Bu konudaki önemli araştırmalardan biri, iddia eşleştirme araçlarını gerçekleri kontrol edilmiş iddialarla ve WhatsApp mesajlarını eşleştirerek çözüm aramaktadır (Kazemi vd., 2021). Sosyal medya kullanıcılarının maruz kaldığı içeriklerin hacmi göz önünde bulundurulduğunda pratikte her bir içerik için yanlış haberleri yakından inceleyerek profesyonel teyit yaklaşımıyla ele alınmasını beklemek neredeyse imkansızdır. Bu yüzden salt geleneksel teyit araçlarının üzerinde eş zamanlı disiplinler arası birçok yaklaşımın geliştirilmesi gerekmektedir. Bu yüzden teknoloji okuryazarlığının yanında kaliteli bilginin yayılmasını teşvik eden ve yanlış bilginin yayılmasını engelleyen ağ mimarileri önem arz etmektedir (Lewandowsky vd., 2017). Gerçek zamanlı gözetimde, doğru teşhis ve hızlı müdahalenin geliştirilmesi gerektiği (Scales vd., 2021) fikri birçok araştırmada ortak kanaattir. Çünkü dijital okuryazarlık eğitiminin sahte hikâyeleri belirleme olasılığını artırdığı birçok araştırmada ortaya konmaktadır. Ayrıca dijital okuryazarlıkta bilgi okuryazarlığı diğer okuryazarlık türlerinden daha etkilidir (Kazemi vd., 2021). Yanlış bilginin yaygınlığını ele almak için tasarlanan geçmiş yıllardaki en popüler uygulama olan bilgi doğrulama araçları, 2019 yılında Pulitzer Ulusal Habercilik Ödülünün, ABD'deki başkanlık seçimi kampanyasındaki çalışmaları nedeniyle Politifact'e verilmesi sonrası yaygınlık kazanmıştır (Poitiifact, 2023). Fakat bu yaklaşımın sorunlu yanları araştırmacılar tarafından son yıllarda daha fazla ilgi görmektedir. Örneğin, seçmenler, kültürel açıdan muhafazakâr bir adayı desteklediklerinde ve daha sonra adayı sadakatsizlikle suçlayan bir doğrulama raporu okuduklarında muhtemelen uyumsuzluk hissedeceklerdir. Açıklayıcı habere güvenmekten doğacak psikolojik rahatsızlık göz önüne alındığında, bireyler, adaya sürekli destek sağlayacak şekilde bilgiyi itibarsızlaştırma girişiminde yeni bilgileri dikkatlice inceleyerek kararsızlıklarını azaltmak için motive olacaklardır. Bu gibi durumlarda, insanlar muhtemelen teyit kuruluşunun siyasi önyargısına, raporun isimsiz kaynaklara dayanmasına veya adayın popülaritesini zedeleyecek gizli bir gündeme eğilim göstereceklerdir (Walter vd., 2020). Porter ve Wood toplamda, dört ülkede test edilen 22 doğruluk kontrolünü bu doğrultuda değerlendirmektedir. Araştırmada



doğruluk kontrolünün, yanlış bilgilere olan inancı azalttığı fakat çoğu bilginin etkisinin 2 haftadan uzun bir süre sonrasında görülmeye devam ettiği ortaya konulmaktadır. Araştırmaya göre farklı kültürlerde, doğruluk kontrolleri yanlış bilgilere olan inancı azaltır fakat bilginin kalıcılığı devam eder (Porter ve Wood, 2021: 7).

Yanlış bilgiyle mücadelede gerçek kontrolünde manuel doğrulama araçlarının zaman alması da sorunlu bulunmaktadır. Otomatik kontrol algoritmalarının ise güvenilirliği metinsel benzerlik yaklaşımları kullandıklarından zayıf görülmektedir. API erişimi yoluyla sosyal ağ analizi verilerin ticari amaçlı kullanımı sonrası Twitter tarafından da kısıtlanmıştır. API'lara yetkilendirilmiş ya da açık erişim, internet araştırmacılarının talebi olmaya devam etmektedir (AoIR, 2023). Çünkü bu veriler açık kaynak istihbaratı (Open Source Intelligence) çerçevesinde dezenformasyonla mücadelede kullanılmaktadır.

### **Sonuç ve Tartışma**

Günümüzün en önemli paradoksu küresel iletişimle birlikte toplumlar arasındaki farklılıkların da artmasıdır. Çevrimiçi dünyalar her biri kendi içinde sert kabuklar haline gelmiş görüşlerin yeniden şekillendirilmediği ve fakat pekiştirildiği enformatik ortamları üretmektedir. Bu yeni sanal mekanlar farklı görüşlerin çeşitliliğini kısıtlamakta, fikir onayını ve ideolojik harareti teşvik etmektedir. Söz konusu balkanizasyon ve şartlandırılmış sanal ortamlar, dezenformasyon için en elverişli şartları sağlamaktadır. Her durumda dezenformasyonla mücadele fikir çeşitliliğini desteklemeli, partizan şartlanmaları zayıflatacak stratejiler geliştirmelidir.

Çevrimiçi medya araçları aracılığıyla devasa boyutta yayılan yanlış bilgi ve dezenformasyon içeriklerine karşı doğru ve hızlı çözümlere olan ihtiyaç her zamankinden daha büyük önem teşkil etmektedir. Teyit mekanizmalarının küresel etkinliği yerini hibrit mücadele yaklaşımlarına bırakmaktadır. Kullanıcıların doğruluğunun kontrol edilmesini istedikleri içerikleri gönderebilecekleri kitle kaynaklı ipucu hatları geliştirilmelidir. Özellikle WhatsApp kaynaklı içerik dolaşımının teyidinde kontrol araçlarının etkinliğini yaygın hale getirecektir. WhatsApp konuşmalarında yayılan içeriklerin sosyal medya kaynaklı dezenformasyon ve yanlış bilgi içerikleriyle eşleştirilmesi için veri toplanması gereklidir. İhbar hatları teyit edilecek içeriğin keşfi için etkili bir yöntemdir.

Sahte haber oyunları aşılama yaklaşımının en başarılı uygulamasıdır. Birçok araştırmada sahte içeriklerin güvenilirliğini ve ikna ediciliğini zayıflattığı kanıtlanmış bulunmaktadır. Kullanıcıları sahte içeriklere karşı aşılama umut veren bir araçtır. Sahte içeriği gerçeğinden ayırt etme becerisini geliştirecek disiplinler arası uygulamaların geliştirilmesi için eş zamanlı birçok uygulama aynı anda gerçekleştirilmelidir. Medya okuryazarlığının ilköğretim müfredatı haline getirilmesi erken yaş gruplarında yalnızca dezenformasyona karşı değil çevrinici zorbalığa karşı direncin artırılması için önem ihtiva etmektedir. Medya okuryazarlığı eğitimi, analitik akıl yürütme becerilerinin gelişimi için de gereklidir.

Medya ekosisteminde yer alan internet alt kültürlerinin gündem belirleme ve fikirleri yaymak amacıyla tasarladıkları faaliyetler (dikkat korsanlığı, tıklama tuzakları vb.) bu minvalde analiz yeteneklerini geliştirecektir. Düzeltmelerin kim tarafından ve nasıl yapılacağı dezenformasyonla mücadelede kritik bir önem arz etmektedir. Yanlış bilgilerin düzeltilmesini amaçlayan, teknik olarak desteklenmemiş içeriklerin geri teptiği bilinmektedir. Bu doğrultuda yeterli donanım ile eğitilmiş infodemiologlara düzeltici mesajların emanet edilmesi gerekmektedir. Çünkü araştırmalar uzman tasarımıyla geliştirilmiş içeriklerin dahi yanlış bilgilere olan inançlar üzerinde orta düzey bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. İnsanları yanlış bilgiye maruz kalacakları hususunda bilgilendirmekten daha etkili olan yöntem doğrudan hatalı bilgileri çürütmektir. Fakat çürütme riskli ve doğaçlama bir süreç olduğundan aşılama yaklaşımlarının yalnızca dezenformasyon döneminde değil her dönemde sürekli yürütülmesi gerekmektedir. Nitekim düzeltmeler karşısında yanlış bilgilerin devam eden etkileri, sonraki dezenformasyon döneminde, kullanıcıları yeni sahte içeriklere maruz kalınmasına daha savunmasız hale getirebilir. Yanlış bilgilerin kaynakları tarafından kullanıcıların dünya görüşüyle uyumlu düzeltici mesajların başarılı olduğu görülmektedir. Düzeltmelerin daha az etkili olduğu durumlar yanlış bilgilerin güvenilir kaynaklara atfedilmesi, çok kez tekrar edilmesi ve düzeltmenin gecikmesidir.

Yanlış bilgi yayıcıların reklam geliri elde etme kaynakları kesilmelidir. Bunun için gelir paylaşımıyla çalışan ağların tık başına ödeme olarak bilinen gelir paylaşım modelleri politika müdahalelerine konu edilmelidir. Dezenformasyon kaynaklarının sahte haberleri yayma yetenekleri kısıtlandırılmalıdır. Bu amaçla bağlantıları ve gelir kaynakları her durumda işaretlenmeli ve ifşa edilmelidir. Bilgilerin ağda yayılmasına izin veren önleme faaliyetleri en riskli uygulamalar olmakla birlikte etkin uygulamalar olduğu görülmektedir. Bunun için dezenformasyon içeriklerinin kontrollü yayılımına müsaade edilir. Fakat yayılma aşamasından itibaren etki düşümleri analiz edilir. Teknikleri ve ağ kapasiteleri belirlendikten sonra karşı müdahale geliştirilir. Doğruluk kontrol araçlarının belirli ideolojik grupların elinde yer aldığı ön yargısı güvenilirliklerini de zedelemektedir. Bu amaçla kamu destekli, açık kaynaklı, tartışılabilir sivil inisiyatiflerin kurulması ve desteklenmesi gerekmektedir.

Dezenformasyon ve yanlış bilgi insanların gündelik hayatlarını etkileyen güvenlik odaklı sektörlerde de etkili olmaktadır. Tarım, gıda, sağlık, ekonomi ve diğer sektörlerde kurum içi direnç birimleri oluşturulmalıdır. Geçmişte editöryal örgütlenmeler başa çıkabilse de haber kaynaklarının takip edilemeyecek kadar çoğalması karşı koyma zorluğunu da ciddi oranda artırmış durumdadır. Yeni medya çağının veri analizi odaklı modern teknoloji ürünleri ve makine öğrenimi yoluyla dezenformasyona karşı süreci otomatikleştirmeyi amaçlayan uygulamaların geliştirilmesi için disiplinler arası araştırmaların teşvik edilmesi gerekmektedir. Dezenformasyonla mücadelenin tek bir merkezi otoriteye emanet edilmesi bir risktir. Kusursuz bir doğrulama algoritması mevcut uygulamalar uyarınca mümkün görünmemektedir. Bunun yerine blockchain mimarisinden yararlanan uygulamalar

da ortaya çıkmış durumdadır. Bu nedendir ki maruz kalmadan öncesi ve sonrası bölümde aktarılan modüler hizmetlerin aynı anda bir plan dahilinde uygulanması gerekmektedir.

## KAYNAKÇA

Abramowitz, A. I., & Webster, S. (2016). The rise of negative partisanship and the nationalization of US elections in the 21st century. *Electoral Studies*, 41, 12-22.

Abrams, S. (2016). Beyond Propaganda: Soviet Active Measures in Putin's Russia. *Connections*, 15(1), 5-31. <http://www.jstor.org/stable/26326426>

Allport, G. W., & Postman, L. J. (1945). Section of psychology: The basic psychology of rumor. *Transactions of the New York Academy of Sciences*, 8(2 Series II), 61-81.

Anderson, A. A., Brossard, D., Scheufele, D. A., Xenos, M. A., & Ladwig, P. (2014). The "nasty effect:" Online incivility and risk perceptions of emerging technologies. *Journal of computer-mediated communication*, 19(3), 373-387.

Ayers M. S., Reder L. M. (1998). A theoretical review of the misinformation effect: Predictions from an activation-based memory model. *Psychonomic Bulletin & Review*, 5, 1-21.

Batson C. D. (1975). Rational processing or rationalization? Effect of disconfirming information on a stated religious belief. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32, 176-184.

Bauman, S., Toomey, R. B., & Walker, J. L. (2013). Associations among bullying, cyberbullying, and suicide in high school students. *Journal of adolescence*, 36(2), 341-350.

Bedford D. (2010). Agnotology as a teaching tool: Learning climate science by studying misinformation. *Journal of Geography*, 109, 159-165.

Berger J. (2011). Arousal increases social transmission of information. *Psychological Science*, 22, 891-893.

Berger, J., & Milkman, K. L. (2012). What makes online content viral?. *Journal of marketing research*, 49(2), 192-205.

Berghel, H. (2017). Lies, damn lies, and fake news. *Computer*, 50(2), 80-85.

Berinsky A. (2012). *Rumors, truths, and reality: A study of political misinformation*. Unpublished manuscript, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, MA.

Blais A., Gidengil E., Fournier P., Nevitte N., Everitt J., Kim J. (2010). Political judgments, perceptions of facts, and partisan effects. *Electoral Studies*, 29, 1-12.

Bode, L., & Vraga, E. K. (2015). In related news, that was wrong: The correction of misinformation through related stories functionality in social media. *Journal of Communication*, 65(4), 619-638.

Booth, A., Sutton, A., Clowes, M., & Martyn-St James, M. (2021). Systematic approaches to a successful literature review.

Boussalis, C., & Coan, T. G. (2016). Text-mining the signals of climate change doubt. *Global Environmental Change*, 36, 89-100.

Bradshaw, S., & Howard, P. N. (2019). The global disinformation order: 2019 global inventory of organised social media manipulation.

Brashier, N. M., & Schacter, D. L. (2020). Aging in an era of fake news. *Current directions in psychological science*, 29(3), 316-323.

- Bu, Z., Xia, Z., & Wang, J. (2013). A sock puppet detection algorithm on virtual spaces. *Knowledge-Based Systems*, 37, 366-377.
- Bush J. G., Johnson H. M., Seifert C. M. (1994). The implications of corrections: Then why did you mention it? In Ram A., Eiselt K. (Eds.), *Proceedings of the 16th annual conference of the cognitive science society* (pp. 112-117). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Byrne S., Hart P. S. (2009). The boomerang effect: A synthesis of findings and a preliminary theoretical framework. In Beck C. S (Ed.), *Communication yearbook* (Vol. 220, pp. 3-37). Hoboken, NY: Routledge.
- Cambridge Sözlük Resmi İnternet Sayfası, Information Meaning, <https://dictionary.cambridge>.
- Campan, A., Cuzzocrea, A., & Truta, T. M. (2017, December). Fighting fake news spread in online social networks: Actual trends and future research directions. In *2017 IEEE International Conference on Big Data (Big Data)* (pp. 4453-4457). IEEE.
- Carraro, L., Castelli, L., & Macchiella, C. (2011). The automatic conservative: Ideology-based attentional asymmetries in the processing of valenced information. *PLoS One*, 6(11), e26456.
- Cartwright, B., Frank, R., Weir, G., & Padda, K. (2022). Detecting and responding to hostile disinformation activities on social media using machine learning and deep neural networks. *Neural Computing and Applications*, 34(18), 15141-15163.
- Castelli L., Carraro L. (2011). Ideology is related to basic cognitive processes involved in attitude formation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47, 1013-1016.
- Chen, X., Cheng, Q., & Wang, X. (2012). Institutional Knowledge at Singapore Management University. *Quaternary International*, 282, 122-129.
- Cho C. H., Martens M. L., Kim H., Rodrigue M. (2011). Astrourfing global warming: It isn't always greener on the other side of the fence. *Journal of Business Ethics*, 104, 571-587.
- Ciampaglia, G. L. (2018). Fighting fake news: a role for computational social science in the fight against digital misinformation. *Journal of Computational Social Science*, 1(1), 147-153.
- Cook, J., Ecker, U., & Lewandowsky, S. (2015). Misinformation and how to correct it. *Emerging trends in the social and behavioral sciences: An interdisciplinary, searchable, and linkable resource*, 1-17.
- Cotter E. M. (2008). Influence of emotional content and perceived relevance on spread of urban legends: A pilot study. *Psychological Reports*, 102, 623-629.
- Craker, N., & March, E. (2016). The dark side of Facebook: The Dark Tetrad, negative social potency, and trolling behaviours. *Personality and Individual Differences*, 102, 79-84.
- Cunliffe-Jones, P., Diagne, A., Finlay, A., Gaye, S., Gichunge, W., Onumah, C., Pretorius, C., & Schiffrin, A. (2018). MEDIA LITERACY TEACHING AROUND THE WORLD. In *Misinformation Policy in Sub-Saharan Africa: From Laws and Regulations to Media Literacy* (pp. 31-34). University of Westminster Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctv1v3gqw5.9>
- Demestichas, K., Remoundou, K., & Adamopoulou, E. (2020). Food for thought: fighting fake news and online disinformation. *IT Professional*, 22(2), 28-34.
- Ecker U. K. H., Lewandowsky S., Fenton O., & Martin K. (2012). *Pre-existing attitudes and the continued influence of misinformation*. Unpublished manuscript, University of Western Australia, Perth.

- Ecker U. K. H., Lewandowsky S., Swire B., Chang D. (2011). Correcting false information in memory: Manipulating the strength of misinformation encoding and its retraction. *Psychonomic Bulletin & Review*, 18, 570–578.
- Ferrara, E. (2017). Disinformation and social bot operations in the run up to the 2017 French presidential election. *arXiv preprint arXiv:1707.00086*.
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford University Press.
- Fragale A. R., Heath C. (2004). Evolving informational credentials: The (mis)attribution of believable facts to credible sources. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, 225–236.
- Gaines B. J., Kuklinski J. H., Quirk P. J., Peyton B., Verkuilen J. (2007). Same facts, different interpretations: Partisan motivation and opinion on Iraq. *Journal of Politics*, 69, 957–974.
- Gerrie M. P., Belcher L. E., & Garry M. (2006). "Mind the gap": False memories for missing aspects of an event. *Applied Cognitive Psychology*, 20, 689–696.
- Gilbert D. T. (1991). How mental systems believe. *American Psychologist*, 46, 107–119.
- Gilbert D. T., Tafarodi R. W., Malone P. S. (1993). You can't not believe everything you read. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 221–233.
- Grace, L., & Hone, B. (2019, May). Factitious: large scale computer game to fight fake news and improve news literacy. In *Extended Abstracts of the 2019 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (pp. 1-8).
- Graham, S. S. (2021). Misinformation inoculation and literacy support tweetorials on COVID-19. *Journal of Business and Technical Communication*, 35(1), 7-14.
- Greenberg, J., & Jonas, E. (2003). Psychological motives and political orientation--The left, the right, and the rigid: Comment on Jost et al. (2003). *Psychological Bulletin*, 129(3), 376–382. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.129.3.376>
- Grinberg, N., Joseph, K., Friedland, L., Swire-Thompson, B., & Lazer, D. (2019). Fake news on Twitter during the 2016 US presidential election. *Science*, 363(6425), 374-378.
- Guess, A. M., Lerner, M., Lyons, B., Montgomery, J. M., Nyhan, B., Reifler, J., & Sircar, N. (2020). A digital media literacy intervention increases discernment between mainstream and false news in the United States and India. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(27), 15536-15545.
- Guess, A., Nagler, J., & Tucker, J. (2019). Less than you think: Prevalence and predictors of fake news dissemination on Facebook. *Science advances*, 5(1), eaau4586, 1-8.
- Iyengar, S., & Massey, D. S. (2019). Scientific communication in a post-truth society. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 116(16), 7656-7661.
- Kahan, D. M. (2008). Cultural cognition as a conception of the cultural theory of risk. *HANDBOOK OF RISK THEORY*, S. Roeser, ed., Forthcoming, Harvard Law School Program on Risk Regulation Research Paper, (08-20).
- Kazemi, A., Garimella, K., Gaffney, D., & Hale, S. A. (2021). Claim matching beyond English to scale global fact-checking. *arXiv preprint arXiv:2106.00853*.
- Lewandowsky S. vd. (2020). *The debunking handbook*. <https://www.climatechangecommunication.org/wp-content/uploads/2020/10/DebunkingHandbook2020.pdf>

- Lewandowsky, S., Ecker, U. K., & Cook, J. (2017). Beyond misinformation: Understanding and coping with the "post-truth" era. *Journal of applied research in memory and cognition*, 6(4), 353-369.
- Lewandowsky, S., Ecker, U. K., Seifert, C. M., Schwarz, N., & Cook, J. (2012). Misinformation and its correction: Continued influence and successful debiasing. *Psychological science in the public interest*, 13(3), 106-131.
- Lim, S. S., & Tan, K. R. (2020). Front liners fighting fake news: Global perspectives on mobilising young people as media literacy advocates. *Journal of Children and Media*, 14(4), 529-535.
- Linville, D. L., & Warren, P. L. (2020). Troll factories: Manufacturing specialized disinformation on Twitter. *Political Communication*, 37(4), 447-467.
- Lorenzo-Dus, N., Blitvich, P. G. C., & Bou-Franch, P. (2011). On-line polylogues and impoliteness: The case of postings sent in response to the Obama Reggaeton YouTube video. *Journal of pragmatics*, 43(10), 2578-2593.
- Mayer J., Mussweiler T. (2011). Suspicious spirits, flexible minds: When distrust enhances creativity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101, 1262-1277.
- McGuire, W. J., & Papageorgis, D. (1962). Effectiveness of forewarning in developing resistance to persuasion. *Public Opinion Quarterly*, 26(1), 24-34.
- Nyhan, B., & Reifler, J. (2010). When corrections fail: The persistence of political misperceptions. *Political Behavior*, 32(2), 303-330.
- Oliver, J. E., & Wood, T. J. (2014). Conspiracy Theories and the Paranoid Style(s) of Mass Opinion. *American Journal of Political Science*, 58(4), 952-966. <http://www.jstor.org/stable/24363536> org/tr, Erişim Tarihi:(19.02.2020)
- Pamment, J. (2020). The EU's role in fighting disinformation: taking back the initiative.
- Pantazi, M., Papaioannou, K., & van Prooijen, J. W. (2022). Power to the people: The hidden link between support for direct democracy and belief in conspiracy theories. *Political Psychology*, 43(3), 529-548.
- Pennycook, G., & Rand, D. G. (2019). Lazy, not biased: Susceptibility to partisan fake news is better explained by lack of reasoning than by motivated reasoning. *Cognition*, 188, 39-50.
- Pfau, M., Haigh, M. M., Sims, J., & Wigley, S. (2007). The influence of corporate front-group stealth campaigns. *Communication research*, 34(1), 73-99.
- Porter, E., & Wood, T. J. (2021). The global effectiveness of fact-checking: Evidence from simultaneous experiments in Argentina, Nigeria, South Africa, and the United Kingdom. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(37), e2104235118.
- Robinson, O., Coleman, A., & Sardarizadeh, S. (2019). A report on anti-disinformation initiatives. Oxford University.
- Rodríguez-Pérez, C., Paniagua-Rojano, F. J., & Magallón-Rosa, R. (2021). Debunking political disinformation through journalists' perceptions: an analysis of Colombia's fact-checking news practices. *Media and Communication*, 9(1), 264-275.
- Roozenbeek, J., & Van der Linden, S. (2019). Fake news game confers psychological resistance against online misinformation. *Palgrave Communications*, 5(1), 1-10.

- Roozenbeek, J., van der Linden, S. Fake news game confers psychological resistance against online misinformation. *Palgrave Commun* 5, 65 (2019). <https://doi.org/10.1057/s41599-019-0279-9>
- Roozenbeek, J., van der Linden, S. Fake news game confers psychological resistance against online misinformation. *Palgrave Commun* 5, 65 (2019). <https://doi.org/10.1057/s41599-019-0279-9>
- Saez-Trumper, D. (2019). Online disinformation and the role of wikipedia. *arXiv preprint arXiv:1910.12596*.
- Scales, D., Gorman, J., & Jamieson, K.H., (2021). The Covid-19 Infodemic — Applying the Epidemiologic Model to Counter Misinformation. *Perspective*. 385:678-681.
- Shaar, S., Martino, G. D. S., Babulkov, N., & Nakov, P. (2020). That is a known lie: Detecting previously fact-checked claims. *arXiv preprint arXiv:2005.06058*.
- Soares, F. B., Recuero, R., Volcan, T., Fagundes, G., & Sodr e, G. (2021). Research note: Bolsonaro’s firehose: How Covid-19 disinformation on WhatsApp was used to fight a government political crisis in Brazil. *Harvard Kennedy School Misinformation Review*.
- Sun, J., & Tang, J. (2011). A survey of models and algorithms for social influence analysis. *Social network data analytics*, 177-214.
- Tandoc Jr, E. C., Lim, Z. W., & Ling, R. (2018). Defining “fake news” A typology of scholarly definitions. *Digital journalism*, 6(2), 137-153. Erişim Tarihi: (19.02.2020)
- Thompson, D., Baranowski, T., Buday, R., Baranowski, J., Thompson, V., Jago, R., & Griffith, M. J. (2010). Serious video games for health: How behavioral science guided the development of a serious video game. *Simulation & gaming*, 41(4), 587-606.
- Traberg, C. S., Roozenbeek, J., & van der Linden, S. (2022). Psychological Inoculation against Misinformation: Current Evidence and Future Directions. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 700(1), 136–151. <https://doi.org/10.1177/00027162221087936>
- Turk Dil Kurumu Resmi İnternet Sayfası, Enformasyon, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim
- Van der Linden, S., Leiserowitz, A., Rosenthal, S., & Maibach, E. (2017). Inoculating the public against misinformation about climate change. *Global Challenges*, 1(2), 1600008.
- Varol, O., Ferrara, E., Davis, C., Menczer, F., & Flammini, A. (2017, May). Online human-bot interactions: Detection, estimation, and characterization. In *Proceedings of the international AAAI conference on web and social media* (Vol. 11, No. 1, pp. 280-289).
- Vosoughi, S., Mohsenvand, M. N., & Roy, D. (2017). Rumor gauge: Predicting the veracity of rumors on Twitter. *ACM transactions on knowledge discovery from data (TKDD)*, 11(4), 1-36.
- Walter, N., & Murphy, S. T. (2018). How to unring the bell: A meta-analytic approach to correction of misinformation. *Communication Monographs*, 85(3), 423–441. <https://doi.org/10.1080/03637751.2018.1467564>
- Walter, N., & Murphy, S. T. (2018). How to unring the bell: A meta-analytic approach to correction of misinformation. *Communication Monographs*, 85(3), 423-441.
- Walter, N., & Tukachinsky, R. (2020). A meta-analytic examination of the continued influence of misinformation in the face of correction: How powerful is it, why does it happen, and how to stop it?. *Communication research*, 47(2), 155-177.

Walter, N., Cohen, J., Holbert, R. L., & Morag, Y. (2020). Fact-checking: A meta-analysis of what works and for whom. *Political Communication*, 37(3), 350-375.

Wang, W. Y. (2017). " liar, liar pants on fire": A new benchmark dataset for fake news detection. *arXiv preprint arXiv:1705.00648*.

Zaragoza M. S., Mitchell K. J. (1996). Repeated exposure to suggestion and the creation of false memories. *Psychological Science*, 7, 294-300.

Zellers, R., Holtzman, A., Rashkin, H., Bisk, Y., Farhadi, A., Roesner, F., & Choi, Y. (2019). Defending against neural fake news. *Advances in neural information processing systems*, 32.

Zollo, F., Novak, P. K., Del Vicario, M., Bessi, A., Mozetič, I., Scala, A., ... & Quattrociocchi, W. (2015). Emotional dynamics in the age of misinformation. *PloS one*, 10(9), e0138740.

World Economic Forum. (2018, May). The Global Risks Report 2018 13th Edition. [https://www3.weforum.org/docs/WEF\\_GRR18\\_Report.pdf](https://www3.weforum.org/docs/WEF_GRR18_Report.pdf)

Pew Research Center.(2016). Digital Readiness Gaps. <https://www.pewresearch.org/internet/2016/09/20/digital-readiness-gaps/>

Fishkin, R. (2022 May 15). *SparkToro & Followerwonk Joint Twitter Analysis: 19.42% of Active Accounts Are Fake or Spam*. <https://sparktoro.com/blog/sparktoro-followerwonk-joint-twitter-analysis-19-42-of-active-accounts-are-fake-or-spam/>

Tools to Monitor Disinformation, <https://www.disinfo.eu/resources/tools-to-monitor-disinformation>

The SDG Communicator Toolkit, (2020). <https://sdg-communicator.org/toolkit/>  
<https://www.poynter.org/ifcn/>

StratCom activity report - Strategic Communication Task Forces and Information Analysis Division, ( 2022 March 24). [https://www.eeas.europa.eu/eeas/2021-stratcom-activity-report-strategic-communication-task-forces-and-information-analysis\\_en](https://www.eeas.europa.eu/eeas/2021-stratcom-activity-report-strategic-communication-task-forces-and-information-analysis_en)

East Stratcom Task Force, <https://euvsdisinfo.eu/about/#>

Factsheet: Rapid Alert System, (2019 March 19). [https://www.eeas.europa.eu/node/59644\\_en](https://www.eeas.europa.eu/node/59644_en)

EU Election Observation Missions, (2023 August 7). [https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-election-observation-missions-1\\_en](https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-election-observation-missions-1_en)

The Digital Methods Initiative, <https://wiki.digitalmethods.net/Dmi/DmiAbout>  
<https://aoir.org/supporttwitterapiopendata/>

AoIR signs open letter in support of Twitter API open data Access, (2023 February 16) <https://www.nbcnews.com/news/world/pope-says-fake-news-dates-adam-eve-says-truth-will-n840516>

Tools That Fight Disinformation Online, <https://www.rand.org/research/projects/truth-decay/fighting-disinformation/search.html>

Drog Group Disinformation Laboratories, <https://drog.group/cases>

Biteniece, N. vd., (2017 November 16). *Digital Hydra: Security Implications of False Information Online* <https://stratcomcoe.org/publications/digital-hydra-security-implications-of-false-information-online/205>



Kirby, E.J. (2016 December 5). *The city getting rich from fake news.* <https://www.bbc.com/news/magazine-38168281>

Adair, B. (2009 April 20). *PolitiFact wins Pulitzer* <https://www.politifact.com/article/2009/apr/20/politifact-wins-pulitzer/>

Burgos, P. (2009 June 27). *What 100,000 WhatsApp messages reveal about misinformation in Brazil.* <https://firstdraftnews.org/articles/what-100000-whatsapp-messages-reveal-about-misinformation-in-brazil/>

GLOBAL FACT-CHECKING SITES; Reporters Lab Maps, <https://reporterslab.org/fact-checking/>  
Game; Play Go Viral; <https://www.goviralgame.com/books/go-viral/>

Game; Cranky Uncle; <https://crankyuncle.com/>

Dictionary Sözlük; <https://www.dictionary.com/e/misinformation-vs-disinformation-get-informed-on-the-difference/>

World Health Organization; Munich Security Conference. <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/munich-security-conference>

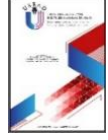
**GENİŞLETİLMİŞ ÖZET:** Yeni bilgi teknolojilerinin geliştirilmesiyle birlikte dezenformasyon ve yanlış bilgi içeren veri yığınlarının tarihin hiçbir döneminde olmayan boyutlara ulaştığı bilinmektedir. Dünyanın dört bir yanındaki politika yapıcılar bu süreçten farklı biçimlerde etkilenmiştir. 2016'daki ABD seçimleri sırasında yaşanan veri skandalları bu sürecin kırılma noktası olmuş ve Brexit vakasından sonra birçok yeni kavram ortaya atılmıştır. Dünyanın dört bir yanındaki hükümetler, istihbarat teşkilatları, kolluk kuvvetleri, siber güvenlik personelleri ve işletme sahipleri- operatörlerinin yabancı aktörler tarafından düşmanca dezenformasyonla karşı karşıya kalmaları, temel zorluklardan biridir. Bu dinamik ve ortaya çıkan siber güvenlik tehditlerine artan ilgiyle birlikte organize faaliyetler izlemek ve bunlara etkin bir şekilde yanıt vermenin önemi giderek artmaktadır. Yanlış bilgilendirme ve dezenformasyonla mücadelede 2016 yılında yapılan ABD başkanlık seçimleri ve Birleşik Krallık Avrupa Birliği üyeliğine ilişkin referandum ya da bilindiği adıyla Brexit kilometre taşları olmuştur. Donald Trump'ın seçilmesi ve Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılmasıyla sonuçlanan Batı dünyası için çalkantılı sürprizlerin başlamasıyla birlikte yeni kavramlar tartışmaya açıldı. Sosyal medya ve enformatik çağıyla başlayan yanlış bilgi ve yalan haberlerin hızla yayılması (dezenformasyon), gerçek hakikat sonrası) ve yanlış bilgi (yanlış bilgi), sırasıyla Collins, Oxford ve Dictionary.com yılın kelimesi ilan edildi. Dezenformasyon ve yanlış bilginin yayılması, yeni hizmet sağlayıcıların, dünyadaki hükümetlerin, sivil toplum kuruluşlarının, sivil toplumun ve yanlış bilgi ve dezenformasyonla mücadelede pratik uygulamalara sahip özel girişimlerin ortaya çıkmasından kaynaklanan alanda politika yapıcılar ile kamusal alan arasında bir rekabet ve gerilim içeren birçok farklı yaklaşımla geliştirilmiştir. Bu makale, dezenformasyon ve sahte bilgilerle mücadelede geliştirilen bu yeni kavram, yaklaşım ve uygulamaları doğrudan incelemeyi amaçlamaktadır. Bu araştırma literatür analizi ile elde edilen nitel verilere dayanmaktadır. Bu doğrultuda belirlenen araştırma problemleri doğrultusunda sistematik literatür taraması yaklaşımı ile ulaşılabilecek araştırmalar belirlenmiş, araştırma literatüre sağlayacağı yenilikler çerçevesinde yapılandırılmış, araştırma soruları objektif odaklı belirlenmiştir. Bu bağlamda ortaya çıkan kavram planlama, tarama ve raporlama bileşenleri sentezde yer almıştır. Süreç eleştirel bir şekilde gözden geçirilmiş ve bulgularda kullanılan nihai öneriler listesi sıralanmıştır. Dezenformasyon ve yanlış bilgilendirme kontrol uygulamalarında müdahale kategorilerinde çeşitli ayrımlar yapılmaktadır. Bireylere

içeriğe maruz kalmadan önce sahte haberleri değerlendirme yetkisi vermeyi amaçlayanlar, maruz kaldıktan sonra yapısal değişiklikleri iyileştirmeyi amaçlayanlara ve maruz kalmayı önlemek için haber içeriğini tespit etmeyi amaçlayanlara ayrılabilir. Bu ayrım, kullanıcı tabanlı, içerik tabanlı veya politika müdahaleleri bağlamında da değerlendirilebilir. Bu amaçla sahte içeriğe maruz kalmadan önce, sonra ve maruz kaldıktan sonra dezenformasyon ağını analiz eden uygulamalar sistematik literatür taraması ile analiz edilmiştir. Ayrıca dünyanın farklı coğrafyalarında çeşitli ülkelerin uyguladığı politika girişimleri ve Türkiye'nin dezenformasyon ve yanlış bilgilendirme ile mücadelede alabileceği olası önlemler incelenmiştir. 2003-2017 yılları arasında yazılan makalelerde konu tipolojileri 6 ana konuya dayanmaktadır. Bunlar hiciv, parodi, uydurma, manipülasyon, propaganda ve reklamcılık kategorilerinde genel, parodi veya hiciv, bağlantı veya tıklama tuzakları, yanıltıcı veya sahte içerik, yanlış bilgiler (çarpıtmalar), manipüle edilmiş içerik (kasıtlı çarpıtmalar) kullanılmaktadır. Dezenformasyonun sınıflandırılmasında genel bir kabul olmamasına rağmen, sınıflandırmalar farklılık göstermektedir. Örneğin Brezilya WhatsApp gruplarında yer alan içeriği inceleyen araştırmada Çarpıtma, Uydurmalar ve Komplo teorileri dahil 3 başlıkta sınıflandırılıyor. Gerekli müdahalelerin tasarlanması için müdahale öncesi veri ağı haritasının analizlerinde içerik analizine dayalı yaklaşımlar incelenir. Son yılların en önemli ve hatta en yaratıcı uygulamalarından biri de kötü haber oyunudur. Oyunun amacı, kontrollü bir ortamda dezenformasyon üretmek ve yaymak, aynı zamanda çevrimiçi bir takip kazanmak ve güvenilirliği korumaktır. Mücadeleye yönelik bilinen en klasik yaklaşım, Dijital medya okuryazarlığının birçok ülkede ilk ve orta öğretim müfredatı haline getirilmiş olmasıdır. Bahsedildiği gibi literatürde umut verici olarak kabul edilen uygulamalar a priori uyarı sistemleridir. Bireyler kendilerine verilecek bilgilerin yanlış olabileceği konusunda önceden uyarılırsa, etkileri azaltılabilir. Ancak bu uyarıların etkili olabilmesi için genel dezenformasyon veya yanlış bilgilendirme uyarıları yerine dezenformasyonun devam eden etkilerine yönelik özel uyarılar rutin olarak verilmelidir. Böylece, mesaj alıcıları bilgileri rutin olarak etiketleme fırsatına sahip olacaklardır. Düzeltmeye rağmen yanlış bilginin devam eden etkisini inceleyen bir başka çalışmada, yanlış bilgiye maruz kalma ile tahrifat arasındaki zaman gecikmesi ne kadar uzun olursa, yanlış bilginin devam eden etkisinin o kadar güçlü olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna göre akıcılık ve aşinalık ters yöndedir. Akıştaki bilgiler daha doğru olarak kabul edilir. Ancak bilgiler tanıdık oldukça yanlış bilgiler zihinde kök salabilir. Günümüzün en önemli paradoksu, küresel iletişimin yanı sıra toplumlar arasındaki farklılıkların orantılı bir şekilde artmasıdır. Çevrimiçi dünyalar, her biri kendi içinde sert bir kabuk haline gelen görüşlerin yeniden pekiştirildiği bilgi ortamları üretir. Bu yeni sanal alanlar, farklı görüşlerin çeşitliliğini kısıtlar, fikir onayını ve ideolojik coşkuyu teşvik eder. Söz konusu balkanlaşma ve şartlandırılmış sanal ortamlar dezenformasyon için en uygun koşulları sağlamaktadır. Her halükârda, dezenformasyona karşı mücadele, fikir çeşitliliğini desteklemeli ve ideolojik koşulları zayıflatmak için stratejiler geliştirmelidir. Çevrimiçi medya araçları aracılığıyla büyük ölçekte yayılan yanlış bilgilendirme ve dezenformasyon içeriğine karşı doğru ve hızlı çözümlere duyulan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır.

**EXTENDED ABSTRACT:** It is known that with the development of new information technologies, piles of data containing disinformation and misinformation have reached dimensions that have never been in any period of history. Policy makers around the world have been affected by this process in different forms. The data scandals experienced during the US election in 2016 became the breaking point of this process, and many new concepts were put forward after the Brexit case. Governments around the world, intelligence agencies, law enforcement, cyber security, personnel, and business owners-one of the fundamental challenges that operators are facing hostile disinformation by foreign actors,

organized activities together with the growing interest in the dynamic and emerging cyber security threats is to monitor and respond effectively to them. In the fight against misinformation and disinformation, the US presidential elections held in 2016 and the referendum on the membership of the European Union of the United Kingdom, or Brexit as it is known, have been milestones. With the election of Donald Trump as president and the beginning of turbulent surprises for the Western world, which resulted in the departure of the United Kingdom from the European Union, new concepts have been opened for discussion. Social media and the rapid spread of misinformation and fake news that began with the era of Informatics (disinformation), the actual post-truth) and misinformation (misinformation), respectively, Collins Dictionary and Oxford dictionary Dictionary.com'has been declared word of the year. Disinformation and the dissemination of false information is data that contains a rivalry and tension between policy makers and the public sphere in the field caused by the emergence of new service providers, governments around the world, non-governmental organizations, civil society and private initiatives with practical applications in the struggle with false information and disinformation by many different approaches have been developed. This article aims to directly examine this new concept, approach and applications developed in the fight against disinformation and fake information. This research is based on qualitative data obtained by literature analysis. In accordance with the research problems determined in this direction, the most accurate researches that can be achieved with the systematic literature review approach have been determined, the research has been structured within the framework of the innovation that it will provide to the literature, the research questions have been determined objectively oriented. In this context, the concept that has emerged has been included in the synthesis under the planning, scanning and reporting components. The process has been critically reviewed, and the final list of recommendations used in the findings has been sorted. Various distinctions are made in the intervention categories in the disinformation and misinformation control practices. Those that aim to empower individuals to evaluate fake news before exposure to the content can be divided into those that aim to improve structural changes after exposure and those that aim to detect news content to prevent exposure. This distinction can also be evaluated in the context of user-based, content-based or policy interventions. For this purpose, applications that analyze the disinformation network before, after exposure to fake content and after exposure have been analyzed by systematic literature review. In addition, the policy initiatives implemented by various countries in different geographies of the world and the possible measures that Turkey can take in the fight against disinformation and misinformation were examined. In the articles written between 2003 and 2017, Decoy news typologies are based on 6 main topics. These are satire, parody, fabrication, manipulation, propaganda and advertising. In general, parody or satire, link or click traps, misleading or fake content, false contexts (distortions), manipulated content (intentional distortions) are used in the categories. Although there is no general acceptance in the classification of disinformation, the classifications differ. For example, in the research that examines the content contained in Brazilian WhatsApp groups, Distortion is classified in 3 headings, including Fabrications and Conspiracy theories. The analysis of the data network map before the intervention is carried out in order to design the necessary interventions. In this section, content analysis-based approaches will be examined. One of the most important and even the most creative applications of recent years is the bad news game. The goal of the game is to generate and spread disinformation in a controlled environment, while at the same time gaining an online following and maintaining credibility. The most classic known approach to combat is Digital media literacy has been made a primary and secondary education curriculum in

many countries. As mentioned, the accepted applications that are seen as promising in the literature are a priori warning systems. If individuals are warned in advance that the information to be given to them may be incorrect, its effects can be reduced. However, for these warnings to be effective, special warnings for the ongoing effects of disinformation should be given routinely instead of general warnings for disinformation or misinformation. Thus, message recipients will have the opportunity to routinely label information. In another study that examined the continuing effect of misinformation despite correction, it turns out that the longer the time delay between exposure to misinformation and Dectification, the stronger the ongoing effect of misinformation. Accordingly, fluency and familiarity are in the opposite direction. The information in the stream is considered more accurate. But Tue familiar quite misinformation can take root in the mind The most important paradox of today is that along with global communication, differences between societies are increasing Decently. Online worlds produce informatic environments in which opinions, each of which has become a hard shell in itself, are not reshaped and reinforced, but reinforced. These new virtual spaces restrict the diversity of different opinions, encourage idea approval and ideological fervor. The balkanization and conditioned virtual environments in question provide the most favorable conditions for disinformation. In any case, the fight against disinformation should support the diversity of ideas and develop strategies to weaken ideological conditionings. The need for accurate and fast solutions against misinformation and disinformation content spread on a huge scale through online media tools is of greater.



## COĞRAFYA ÖĞRETMENLERİNİN 21. YÜZYIL ÖĞRENEN BECERİLERİ İLE 21. YÜZYIL ÖĞRETMEN BECERİLERİNİN KULLANIMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ\*

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE 21st CENTURY LEARNING SKILLS OF  
GEOGRAPHY TEACHERS AND THE USE OF 21st CENTURY TEACHER SKILLS

**Dilek AKÇA**

Dr., Coğrafya Öğretmeni, Ahmet Cevdet Paşa Sosyal Bilimler Lisesi,  
Aksaray/Türkiye.

Dr., Geography Teacher, Ahmet Cevdet Pasha Social Science High School,  
Aksaray/Türkiye.

dilekakkca@hotmail.com

**ORCID ID:** 0000-0002-5447-8988

### Makale bilgisi | Article Information

**DOI:** 10.47994/usbad.1329998

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 19.07.2023

**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 18.11.2023

**Yayın Tarihi / Date Published:** 20.12.2023

**Yayın Sezonu / Pub Date Season:** Aralık / December

**Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article:** Akça, D. (2023). Coğrafya Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri ile 21. Yüzyıl Öğretmen Becerilerinin Kullanımları Arasındaki İlişki. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 5(13), 494-519.

**İntihal:** Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

**Plagiarism:** This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



**İletişim:** Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>  
mail: [usbaddergi@gmail.com](mailto:usbaddergi@gmail.com)

\* Bu çalışma Dilek AKÇA tarafından hazırlanan "Coğrafya Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri ile 21. Yüzyıl Öğretmen Becerilerinin Kullanımları Arasındaki İlişki" adlı doktora tezinden yararlanılmıştır.

**Öz:** Bu çalışma ile yaşadığımız çağın değişimleri ve gelişimleri ile eğitim üzerindeki etkileri doğrultusunda coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenenlerine yol göstermede ihtiyacı olan öğretmenin sahip olması gereken becerilerin kullanım düzeyleri ile 21. yüzyıl bireysel öğrenilmesi gereken becerilerin kullanım düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun yanında araştırılan becerilerin arasındaki ilişki ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyılın öğrenen ve öğreten becerilerinin özellikleri farklı alt boyutlarda incelemesi yapılmıştır. Araştırmanın yöntemi nicel bir çalışma olup Aksaray, Konya ve Nevşehir illeri devlet okullarında görev yapan coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerileri ile 21. yüzyıl öğretmen becerilerinin kullanımları, beceriler arasındaki ilişkiyi genel tarama yöntemi ile incelenmiş, ilişkinin değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığı kontrol edilmiştir. Araştırma kapsamında Orhan ve Kurt (2015) tarafından geliştirilen 21. yüzyıl öğrenen becerileri kullanım ölçeği ile 21. yüzyıl öğreten becerileri kullanım ölçeği 338 coğrafya öğretmenine uygulanmıştır. Analiz çalışmasında nicel araştırma yönteminde genel tarama modeli kullanılmıştır. Coğrafya öğretmenlerinin her iki ölçeğe verdikleri cevaplarda ortalamanın üstünde puan vererek kendilerinin yeterli olduklarını göstermişlerdir. Alt boyutlar incelendiğinde; coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerileri kullanımı ölçeğinden aldıkları en yüksek puanı "bilişsel beceriler" oluştururken en düşük puanı "yenilikçilik becerileri" oluşturmuştur. Coğrafya öğretmenlerine uygulanan 21. yüzyıl öğreten becerilerinin kullanımını belirleyen ölçekte ise puan sıralamasında ilk sırayı "onamacı becerileri" kullanımı alırken son sırayı ise "esnek öğretme becerileri" kullanımı yer almıştır. Bunun yanında cinsiyet, mezun olunan üniversite, mesleki kıdem, yaş, okutulan okul türü, eğitim durumu ve araştırmaya katıldıkları il değişkenlerine göre anlamlı bir seviyede farklılaşma görülmekte midir?" Sorusunun içinde yer alan alt değişkenler bazında da cevap aranmıştır. Bu çalışmada toplanan verilerin analiz çalışmalarına göre 21. yüzyıl öğrenen ve öğreten becerileri ölçeklerinin her bir alt boyutları arasında anlamlı ve müspet bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular ile hem öğrenme becerileri hem de öğretmen becerilerine kaynaklık edecek stratejiler, yöntem ve teknikler, stil ve biçimler kapsamında alanyazında yapılacak çalışmalara yardımcı olabilir ve yön gösterebilir.

**Anahtar Kelimeler:** 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri, 21. Yüzyıl Öğretmen Becerileri, Coğrafya Öğretmenleri, 21. Yüzyıl, Coğrafya Eğitimi

**Abstract:** In this study, with the changes and developments of the age we live in and their effects on education, it has been tried to determine the level of use of the skills that geography teachers need to guide the 21st century learners and the level of use of the skills that should be learned individually in the 21st century. In addition, the relationship between the researched skills was tried to be revealed. In this study, the characteristics of the 21st century learner and teacher skills of geography teachers were examined in different sub-dimensions. The method of the research is a quantitative study, and the relationship between the 21st century learner skills of geography teachers working in state schools in Aksaray, Konya and Nevşehir provinces and the use and skills of 21st century teacher skills was examined by general survey method, it was checked whether the relationship differs according to the factors. In the scope of the research, 21st century learner skills usage scale and 21st century teacher skills usage scale developed by Orhan and Kurt (2015) were applied to 338 geography teachers. In the analysis study, the general survey model was used in the quantitative research method. These both scales showed us that the geography teachers were self-sufficient by rating themselves above the average in the answers. When the sub-dimensions are examined; While the highest

score that geography teachers got from the 21st century learner skills scale was "cognitive skills", the lowest score was "innovation skills". In the scale that determines the use of 21st century teacher skills applied to geography teachers, the use of "affirmative skills" is the top in the score ranking , and the use of "flexible teaching skills" is at the end of the list. Moreover, in the scale that determines the use of 21st century teacher skills applied to geography teachers, in the score ranking, while the use of "affirmative skills" is first, and the use of "flexible teaching skills" is at the end of the list. In addition, an answer was sought on the basis of the sub-variables included in the question, "is there a significant differentiation according to the variables of gender, university graduated, professional seniority, age, type of school taught, educational status and the province where they participated in the research?", too. According to the analysis studies of the data collected in this study, it was determined that there is a significant and positive relationship between each sub-dimensions of the 21st century learner and teacher skills scales. With the findings obtained, Strategies, methods and techniques that will serve as a source for both learning skills and teacher skills can help and guide the studies to be done in the literature within the scope of styles and strategies.

**Key Words:**21st Century Learner Skills, 21st Century Teacher Skills, Geography Teachers, 21st Century, Geography Education

## GİRİŞ

Her yüzyılın olduğu gibi 21. yüzyılında kendine has özellikleri bulunmaktadır. Dijitalleşme, globalleşme, bilgi, beceri ve demografik dönüşümler gibi. Bu özellikler ile kişisel, toplumsal ve ekonomik anlamda pek çok değişimler yaşanmaktadır. Özellikle küresel rekabet ve iş birliğinde muazzam bir hızlanma görülmektedir. Bu durumun sebebi, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerdir (Kay, 2010). Günümüzde toplumsal hayatın dinamikleri ve iş hayatı farklılaşmıştır. Bu farklılaşma bireylerin edinmesi gereken yeterlikler ve becerilerin bilgi ve teknoloji odaklı olarak zenginleşmesini ve çeşitlilik kazanmasını sağlamıştır. Trilling ve Fadel'a (2009) göre meslekler; bilinen klasik düşünme becerilerinin yerini, uzmanlık olmayı gerektirici düşüncelere ve karmaşık iletişim gibi üst seviyede bilişsel ve beceri gerektiren mesleklere bırakmıştır (akt. Ekici vd., 2017).

Dünyamızda yaşanan bu hızlı değişimler ve yenilikler toplumun sosyal, siyasal, ekonomik gibi birçok alanın yanında eğitim alanında da etkisini göstermiş ve değişimine, yenilenmesine sebep olmuştur. Bu değişimlerin eğitim üzerindeki etkisi özellikle birtakım becerilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. 21. yüzyıl becerileri denilen bu beceriler aslında önceden beri vardı ve önemseniyordu. Günümüzdeki farkı 21. yüzyılın yaşam koşullarına göre sistematik haline getirilerek yeniden revize edilmiş olmasıdır (Silva, 2009; Rotherham ve Willingham, 2009).

Yaşanılan değişim ve gelişimler toplumun geleceğini belirleyen nesillerin yetişmesini ve dünyada var olma becerilerini de etkilemiştir. Bu bağlamda Dünya'da ve Türkiye'de değişikliğe uğrayan gereksinimleri karşılayabilmek ve gelişmeleri izlemek ve yolundan gidebilmek için Millî Eğitim Bakanlığı mevcut

öğretim programlarını 2018 yılında tekrar güncellemiştir. Türk Milli Eğitim Sistemi'nin hedefleri yönünde; müfredat programlarının perspektifine bakıldığında, değer ve yetkinliklerle kaynaştırılarak bütünleştirilmiş bir düzen oluşturulmuştur. Yeni perspektif ile bireyleri bilgi, beceri ve değerler ile birlikte yetiştirmeyi ve bunları davranış olarak kazandırmayı amaçlamıştır (MEB, 2018). Bu durum öğretim programlarında becerilerin ön plana çıkarmasına neden olmuştur. Nitekim bunun ortaya çıkmasında Türk Milli Eğitim Sistemi yapısının 2005 yılında davranışçı anlayıştan yapılandırmacı anlayışa geçişin de etkisi olmuştur. Eğitim anlayışındaki değişim günümüz eğitim sisteminin özünü oluşturmuştur. 2018 ortaöğretim programlarında yer alan bütün derslerin girişinde yetkinlik ve değerlere ortak olarak yer verilmekle birlikte beceriler birçok derse özgü olarak da yer almaktadır. Bu nedenle eğitimde yer alan birçok paydaş, eğitim sistemi ile birlikte müfredat programlarında yer alması için 21. yüzyıl becerileri ile ilgili birçok çalışmalar yürütülmektedir. Her dönemde yenilenen beceriler, 21. yüzyılda yeni bir boyut kazanmıştır. Yenilen becerilerin öğrencilere kazandırılması için müfredat programlarında yer almaları kaçınılmazdır. Ancak bu durum sadece tek bir disiplinin ya da dersin sorumluluğunda değil program dâhilinde yer alan tüm disiplinlerin ya da derslerin ortak amacı olmasıdır. Bu bağlamda 21. yüzyıl becerilerinin günümüzün şartları ve gereksinimlerine uygun olarak revize edilen coğrafya müfredat programının içinde de kendine yer bulması zorunlu olmuştur (Akça, 2020).

Her yüzyılda bilim dünyasındaki yerini ve önemini koruyan coğrafya günümüzün 21. yüzyıl becerileri ile globalleşen dünyada önemini artırarak devam eden bir bilim dalı olmuştur. İlk kez coğrafya öğretim programında öğretim süreci içerisinde öğrenene kazandırılması ve geliştirilmesi amaçlanan beceri eğitimi çalışmalarına 2005 coğrafya dersi öğretim programında başlamıştır (Demiralp, 2017; Ünlü ve Yıldırım, 2017; Şahin, 2019). 2005 programında yer alan ortak becerilerin yerini 2018 coğrafya dersi öğretim programında yetkinliklerin aldığı görülmektedir. Öğretim programında yerini alan yetkinlikler ulusal ve uluslararası seviyede öğrencilerin; bireysel, sosyal, bilimsel çalışmaları ve iş dünyasında olabilecek ihtiyaçlarını karşılayabilen beceri yelpazeleri ifadesiyle tanımlanmaktadır (MEB, 2018). Coğrafya dersinin içeriği ve günlük hayatımızdaki yerine bakıldığında öğrencilere üst düzey düşünme, olgulara eleştirel yaklaşma, güncel olayları takip edebilme ve değerlendirme fırsatı vermesinden dolayı önem taşımaktadır. Bunun yanında coğrafyanın güncel olması, işlevsel olması ve yaşam alanı ile bir arada bulunması da önemine eklenebilir.

Coğrafya öğretim programında yer alan 21. yüzyıl becerilerinin öğrencilere kazandırılması ise coğrafya öğretmenlerinin rehberliğinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla Z kuşağı olarak isimlendirilen 21. yüzyıl öğrenenini yetiştiren en önemli paydaşlarından birini öğretmenler oluşturmaktadır. Bu nedenle coğrafya öğretmenlerinin çağın gereklerine cevap verebilecek üst düzey düşünme becerilerine sahip, yeniliğe ve gelişime açık, değişime hızlı uyum sağlayan, güncel olayları takip edebilen, teknolojiyi iyi kullanabilen, araştıran, sorgulayan



ve bu özellikleri öğrencilerine aktarabilen becerilere sahip olması gerekmektedir (Erbek, 2021).

### 1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada; coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerisi, 21. yüzyıl öğretmen becerilerinin yordayıcısı mıdır? Sorusuna cevap aranmıştır. Buna göre 21. yüzyıl öğrencilerin özellikleri ve beceri durumları ile 21. yüzyıl öğretmenlerin özellikleri ve becerileri durumlarına ilişkin bilgi sahibi olmak, bu beceriler arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılmasının önem kazanmasından dolayı beceriler konusu birçok alt değişkeni ile birlikte bütüncül bir bakış açısıyla ele alınarak incelenmesi yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada aşağıda sunulan sorulara cevap aranmıştır:

- 1- Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyılın öğrenen becerilerini kullanma seviyeleri ile 21. yüzyıl öğretmen becerilerini kullanma seviyeleri nasıldır?
- 2- Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyılın öğrenen becerilerini kullanmaları ile 21. yüzyıl öğretmen becerilerini kullanımlarının cinsiyete, mesleki kıdem, yaşları, görev yaptıkları okul türü, öğretmenlerin eğitim durumları, görev yaptıkları illere göre anlamlı biçimde bir farklılaşma var mıdır?
- 3- Araştırmaya katılan coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğretmen becerileri ile 21. yüzyıl öğrenen becerileri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına ilişkin bulgular nelerdir?
- 4- Araştırmaya katılan coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerileri, 21. yüzyıl öğretmen becerilerinin anlamlı bir yordayıcısı mıdır?

Alt problemler çerçevesinde araştırma konusunun problem cümlesini; "coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerileri ile 21. yüzyıl öğretmen becerileri arasında bir ilişki var mıdır?" sorusu oluşturur.

### 2. Araştırmanın Önemi

Coğrafya eğitim alanında, 21. yüzyıl öğrenen ve öğretmen becerilerinin özellikleri ile kullanımlarını bütüncül olarak hem nitel yöntem olarak hem de nicel yöntem olarak ulusal alanyazı taramasında herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yapılan bu çalışma ile coğrafya öğretmenlerine 21. yüzyıl öğrenen ve öğretmen becerileri ve özelliklerinin kazandırılmasının yanı sıra coğrafya öğretmenlerinin bu becerileri kullanımlarını ve beceriler arasında bir ilişki olup olmadığını ortaya koyması açısından özgün bir çalışma olarak değerlendirilmektedir.

Araştırma kapsamında Orhan ve Kurt (2015) tarafından geliştirilen ölçekler eğitim alanında coğrafya ile birlikte diğer branşlar için de veri toplama aracı olarak kullanılabilir. 21. yüzyılın öğrenen becerileri kullanımına yönelik geliştirilen ölçek hem coğrafya öğretmenleri hem de coğrafya öğretmen adaylarına yönelik yapılacak araştırmalarda veri toplama araçlarından biri olarak uygulanabilir. 21. yüzyıl öğretmen becerileri ölçeği ise gerek coğrafya öğretmenleri gerekse eğitim hizmetinde bulunan diğer branşlardaki öğretmenler ile yapılacak

araştırmalarda veri toplama aracı olarak kullanılabilir. Başka bir deyişle alanyazına, benzer çalışmaların evren ve örnekleminde bu ölçekler kullanılabilir, güncel veriler toplanabilir ve revize çalışmaları yapılabilir (Akça, 2022).

### 3. Yöntem

#### 3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma amacına ve sorularına uygun olarak nicel yöntem ile tasarlanmış olup tarama modelinde yürütülmüştür. Nicel araştırma çalışmalarında araştırmacı olay ve olgulara nesnel bakan, durumu bağlantıları içinde bütüncül bakış açısı kullanarak istatistiksel veri araçları ile inceleyen ve sonuçları yorumlayan bir çalışma desenidir (Akarsu ve Akarsu, 2019). Tarama modelinde öncelikle evren içinde bir örneklem alınır. Örneklem üzerinden elde edilen bulgular ile evrende genel bir yargıya ulaşılır. Dolayısıyla uygulanan araştırma modeli örneklemden evrene genelleme amacıyla tanımlanan bir analiz çalışmasıdır (Karasar, 2016).

Coğrafya öğretmenlerine sorulan birinci araştırma sorusu ile 21. yüzyıl öğrenen ve 21. yüzyıl öğreten becerilerinin kullanım seviyeleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırma bulguları; faktörler bazında tür, düzeyler bazında ise miktar olarak belirlemiş olup bu özelliklerden dolayı araştırma soruları tekil tarama yöntemi ile cevaplandırılmıştır.

İkinci araştırma sorusunda nedensel karşılaştırma modeli analizi yapılmıştır. Bağımlı değişkenler olan 21. yüzyılın öğrenen becerisi kullanımı ile 21. yüzyılın öğreten becerilerinin kullanımının bağımsız değişkenler olan cinsiyet, mesleki kıdem, yaş, çalışılan okul türü, eğitim durumu, çalışılan illere göre değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığını saptamaya yönelik olmuştur. Bağımsız değişkenler açısından bağımlı değişkenler gruplandırılacaktır. Hangi gruptan farklılığın kaynaklandığını belirlemek için çalışmada nedensel karşılaştırma modeli uygun bulunmuştur.

Değişkenler arasında bulunan ilişkiyi çıkarma veya bulunan ilişkinin içeriği incelenerek çıkarımlarda bulunmak amacıyla kullanılan (Freankel, Wallen ve Hyun, 2012) ilişkiyel tarama modeli ile üçüncü ve dördüncü araştırma sorularının cevabı aranmıştır. Üçüncü soru bağımsız değişken olan 21. yüzyıl öğrenen becerisi ile bağımlı değişken olan 21. yüzyıl öğreten becerilerini kullanımları arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığını saptamaya yönelik olarak hazırlanmıştır. 21. yüzyılın öğrenen becerilerinin alt boyutları ile 21. yüzyılın öğreten becerileri ile ilgili değişkenler arasındaki ilişki boyutu araştırılmıştır. Yine dördüncü araştırma sorusu bağımsız değişken 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin bağımlı değişken 21. yüzyıl öğreten becerilerinin kullanımını yordayıp yordamadığını tespit etmeye yönelik olmuştur. Aralarındaki ilişkilerden yola çıkılarak ilişkiyel tarama modelinin kullanılması uygun bulunmuştur. Açıklanacak ilişkiler çerçevesinde alanyazına bir model önerilmiştir.

### 3.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evreninde coğrafya öğretmenleri yer alır. Örnekleminde ise Aksaray, Konya ve Nevşehir illeri, devlet okulları, ortaöğretim kurumlarında çalışan coğrafya öğretmenleri yer almaktadır. Araştırmanın katılımcıları 2021-2022 öğretim yılı güz döneminde Aksaray, Konya ve Nevşehir illerinde çalışan coğrafya öğretmenleridir. Örneklemin seçimi yapılırken katılımcılara kolay ulaşılabilir olmasına ve uygulamanın kolay yapılabilmesine dikkat edilmiştir. Araştırmanın katılımcıları seçilirken random ya da seçkisiz olmayan uygun örnekleme yöntemi (*incidental sampling*) kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında veri toplamak üzere Kişisel bilgi formu, 21. yüzyılın öğrenen becerileri kullanımı ölçeği ile 21. yüzyılın öğreten becerileri kullanımı ölçeği olmak üzere üç ölçme aracını içeren bir ölçek bataryası kullanılmıştır. Bu bataryada yer alan ölçme araçlarından her birine ilişkin detaylı bilgiler aşağıda sırasıyla sunulmuştur.

Araştırmanın çalışma grubunda yer alan katılımcıların demografik özelliklerini bilgi edinmeyi amaç edinen Kişisel bilgi formu bu araştırma kapsamında olup araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Formda araştırmanın katılımcılarının cinsiyetleri, mesleki kıdemleri, yaşları, görev yaptıkları kurum türü, eğitim düzeyleri ve görev yaptıkları il gibi demografik özellikleri ile ilgili sorular yer almaktadır.

**Tablo 1.** Araştırma Grubunun Demografik Bilgileri

Cinsiyet	f	%
Erkek	217	64.2
Kadın	121	35.8
Mesleki Kıdem		
1-15 yıl	183	54.1
16-25 yıl	100	29.6
26-39 yıl	55	16.3
Yaş		
20-30 arası	49	14.5
31- 40 arası	130	38.5
41-50 arası	117	34.6
51- 65 arası	42	12.4
Çalıştığı Kurum		
Anadolu Lisesi	203	60.1
Sosyal Bilimler Lisesi	17	5.0
Meslek Lisesi	69	20.4
Fen Lisesi	26	7.7
Diğer	23	6.8
Eğitim Durumu		
Doktora	4	1.2
Lisans	217	64.2
Lisans Tamamlama	7	2.1
Yüksek Lisans	110	32.5
Görev Yaptıkları İl		
Aksaray	118	34.9
Konya	145	42.9
Nevşehir	75	22.2

Tablo 1’de araştırmaya katılan coğrafya öğretmenlerinin demografik özellikleri verilmiştir.

Cinsiyet bazında katılımcılar incelendiğinde; %64,2’lik oranı ve 217’lik frekansı ile erkek öğretmenler, %35,8’lik oranı ve 121’lik frekansı kadın öğretmenler olmak üzere toplam 338 kişiden oluşmaktadır. Katılımcılar içerisinde erkek coğrafya öğretmenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Katılımcıların mesleki kıdemlerinde 1-15 yıl (%54,1) ile 16-25 yıl (%26,6) olanların sayısı toplam 283 kişidir. 26-39 yıl (%16,3) ile daha kıdemli olan coğrafya öğretmenlerinin sayısı ise 55 kişi olmuş ve en az katılımcıyı oluşturmuştur. Çalışma grubun çoğunluğunu mesleğin başında olan coğrafya öğretmenlerin oluşturduğu tespit edilmiştir.

Coğrafya öğretmenlerinin çalıştığı kurumların türü incelendiğinde öğretmenlerin en fazla %60,1 oranı ile Anadolu Lisesinde (203 kişi) çalışırken en azı ise %5 ile Sosyal Bilimler Lisesinde (17 kişi) çalıştıkları tespit edilmiştir. Bunun temel sebebi coğrafya derslerinin yoğunlukta olduğu genel liselerin isminin Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü’nün 06.05.2010 tarih ve 3669 sayılı yazısı gereğince 2010/30 sayılı genelgesi ile Anadolu lisesi olarak değiştirilmesidir. Araştırmada okul türleri içinde Sosyal Bilimler lisesinin sayısının düşük olmasında Türkiye’de sayısının az olması (90 tane) gösterilebilir.

Eğitim durumlarında ise en fazla katılımı %64,2 ile lisans eğitilmiş coğrafya öğretmenleri oluşturmuştur (217 kişi). Lisan üstü eğitimlerde yüksek lisans mezunu öğretmenler %32,5’luk oranı ile 110 kişiden oluşurken doktora eğitimini tamamlayanlar sadece 4 kişi olup oranı %1,2’dir. Bu durum araştırmaya katılan coğrafya öğretmenlerinin lisansüstü eğitimlerinin kişilerin isteklerine bağlı olmasından dolayı yüksek düzeyde olmadığı yorumu yapılabilir.

Çalıştıkları il bazında ise Konya ili %42,9 ve 145 coğrafya öğretmeni ile ilk sırada yer alırken Nevşehir ili 75 kişi ve %22,2 ile son sırada yer almıştır. Bu durumun illerin nüfus sayıları ile bağlantılı olduğu yorumu yapılabilir.

### 3.3. Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama araçlarının kullanımı için öncelikle ilgili kurumlardan resmi yazılar aracılığı ile uygulama izinleri alınmıştır. Araştırma Aksaray, Konya ve Nevşehir illerinde görev yapan coğrafya öğretmenlerini kapsadığı için 2020/2 sayılı genelge gereğince izin başvurusu için gerekli belgeler hazırlanmıştır. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından başvuru yapılarak Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Bölümünden izin alınmıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak Orhan ve Kurt (2015) tarafından geliştirilen 21. yüzyılın öğrenen becerileri kullanımı ölçeği ile 21. yüzyılın öğreten becerileri kullanımı ölçeği araştırmacılar tarafından izin alındıktan sonra kullanılmıştır. Kullanılan ölçeklerin; 21. yüzyıl öğrenen ve öğreten becerilerini ayrıntılı olarak ele alması, ölçeklerin güvenilirlik ve geçerlilik kat sayılarının yüksek olması,

araştırmanın konusuna uygun olması ve problem cümlesine cevap verebilmesinden dolayı kullanılmıştır. Kullanılan ölçekler ile araştırmanın verileri toplanmıştır.

21. yüzyıl öğrenen becerileri kullanım ölçeği; Trilling ve Fadel (2009), Wagner (2008), AASL (Amerikan Okul Kütüphanecileri Topluluğu, 2007), OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Organizasyonu) kaynakları esas alınarak hazırlanmıştır. Ölçek; yenilikçilik becerileri, işbirliği ve esneklik becerileri, otonom beceriler ile bilişsel beceriler olmak üzere dört bölümden oluşur ve 31 madde yer alır. Ölçeğin toplam açıklanan varyansı %34.75 ve iç tutarlık katsayısı. 892 olarak hesaplanmıştır (Orhan ve Kurt, 2015).

21. yüzyıl öğretmen becerileri kullanım ölçeği, Melvin (2011), Lemov (2010), öğretmenler için ISTE standartları, MEB genel öğretmen yeterlikleri kaynakları esas alınarak hazırlanmıştır (Orhan Göksün ve Kurt, 2015). 21. yüzyıl öğretmen becerileri kullanım ölçeği üretimsel beceriler, esnek öğretme becerileri, onamacı beceriler, teknopedagojik beceriler ve yönetsel beceriler olmak üzere beş bölümden oluşur ve 27 madde yer alır. Ölçeğin toplam açıklanan varyansı %40,33 ve iç tutarlık katsayısı. 870 olarak hesaplanmıştır (Orhan Göksün ve Kurt, 2015).

İlgili ölçeklerin her biri için Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları hesaplanarak incelenmiştir. Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları bu araştırma verilerine dayalı olarak 21. yüzyılın Öğrenen Becerileri Kullanımı Ölçeği'nin bütünü için  $\alpha = .86$ , 21. yüzyılın Öğreten Becerileri Kullanımı Ölçeği'nin bütünü için ise  $\alpha = .88$  olarak hesaplanmıştır. Fraenkel vd. (2012), araştırmada kullanılacak ölçeğin güvenilir olarak kabul edilebilmesi için güvenilirlik katsayısının en az .70 olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda araştırma kapsamında kullanılan ölçeklerin güvenilir olduğu söylenebilir.

### 3.4. Verilerin Analizi

Araştırmada uygulanan veri analizi süreci aşamalı bir şekilde yürütülmüştür. İlk olarak elde edilen verilerin parametrik testlere uygun olup olmadığı incelenmiştir. Bu kapsamda çok değişkenli normallik analizleri için z puanı, Mahalanobis ve Cook uzaklık değerleri hesaplanmıştır.

Bu bağlamda ilk olarak katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda dağılımın homojen bir yapı gösterip göstermediğini saptamak amacıyla Levene Homojenlik Testi yapılmıştır. Testten elde edilen veriler sonucunda coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyılın öğrenen becerileri kullanımı puanlarının homojen bir dağılım gösterdiği neticesine varılmıştır. Homojenlik testi ile ilgili elde edilen dağılım aşağıdaki tablo 2'de verilmiştir.

**Tablo 2.** 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri ve 21. Yüzyıl Öğreten Becerileri Homojenlik Testi Bulguları

Değişken	Faktör	Varyans Homojenlik Değeri
<b>21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri</b>	Cinsiyet	.550
	Eğitim Durumu	.948
	Görev Yapılan İl	.421
	Mesleki Kıdem	.155
	Görev Yapılan Okul Türü	.360
	Yaş	.581
<b>21. Yüzyıl Öğreten Becerileri</b>	Cinsiyet	.851
	Eğitim Durumu	.951
	Görev Yapılan İl	.065
	Mesleki Kıdem	.944
	Görev Yapılan Okul Türü	.871
	Yaş	.807

Tablo 2 incelendiğinde homojenlik testinden elde edilen veriler sonucunda coğrafya öğretmenlerinin cinsiyet, eğitim durumu, görev yaptıkları il, mesleki kıdem, görev yaptıkları okul türü ve yaş değişkenlerine göre 21. yüzyılın öğrenen becerileri kullanım puanları ile 21. yüzyılın öğreten becerileri kullanım puanlarının homojen bir dağılım gösterdiği neticesine varılmıştır.

Bir sonraki aşamada araştırma problemlerine uygun bir biçimde Bağımsız Örneklemeler için t Testi ile Tek Yönlü ANOVA Testleri yapılmıştır.

Bağımsız örneklemeler için t Testi, iki bağımsız grup arasındaki puan ortalamalarına bakılarak anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla kullanılmaktadır (Pallant, 2011). Tek Yönlü ANOVA Testleri ise üç veya daha fazla grup arasındaki puan ortalamalarının anlamlı farklılaşma gösterip göstermediği için kullanılmaktadır (Pallant, 2011).

Son aşamada ise katılımcılardan elde edilen verilere ilişkin olarak 21. yüzyılın öğrenen becerilerinin kullanımı ile 21. yüzyılın öğreten becerilerinin kullanımı arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla Pearson Momentler Çarpım Korelasyonu analizi yapılmış ve 21. yüzyılın öğrenen becerileri kullanımının 21. yüzyılın öğreten becerileri kullanımını anlamlı bir biçimde yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla Basit Doğrusal Regresyon Analizi yapılmıştır.

#### 4. Bulgular ve Yorum

Araştırma kapsamında yer alan dört tane alt problemin içerikleri doğrultusunda tekil tarama, ilişkisel tarama ve nedensel araştırma yöntemleri uygulanmıştır. Tekil tarama, değişkenlerin durumunu ve alışkanlıklarını tek olarak, miktar veya tür olarak tespit etmek amacıyla yapılan bir araştırmadır (Karasar, 2016). İki ya da daha fazla sayıdaki değişkenler arasındaki değişimi birlikte ortaya koymaya çalışan tarama modelini ise ilişkisel tarama oluşturur (Karasar, 2016). Nedensel araştırma ile de değişkenler arasında bulunan neden ve sonuç ilişkisini belirlemek amacıyla kullanılan bir modeldir (Karasar, 2016). Analiz çalışmaları sonucunda

her bir alt probleme ait analiz verileri ile ilgili tablo oluşturulmuş, bulguları verilmiş ve yorumları yapılmıştır.

#### 4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyılın öğrenen becerilerinin kullanım seviyeleri ile 21. yüzyılın öğreten becerilerinin kullanım seviyeleri nasıldır?

İlk olarak coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyılın öğrenen becerileri kullanım seviyelerinin analizi yapılmıştır. Buna göre;

**Tablo 3.** 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri Kullanım Düzeyine İlişkin Bulgular

Boyut Bilgisi	N	$\bar{X}$	S.s
Bilişsel becerileri kullanımı	338	4.22	.38
Yenilikçilik becerileri kullanımı	338	3.50	.52
İşbirliği ve esneklik becerilerini kullanımı	338	3.55	.61
Otonom becerileri kullanımı	338	3.99	.67
21. yüzyıl öğrenen becerileri kullanımı toplam puanı	338	3.81	.40

Tablo 3 incelendiğinde coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin kullanımı ölçeğinden alınan puanların büyük olandan küçük olana doğru sıralanmasında; *Bilişsel Beceriler*, *Otonom Beceriler*, *İşbirliği ve Esneklik Becerilerini Kullanım Becerileri* ve *Yenilikçilik Becerileri Kullanımı* olarak yer almıştır. Bu sonuca göre coğrafya öğretmenlerinin hazırladıkları etkinlikleri ile en çok aktifleştirdikleri beceri öğrenenlerin *Bilişsel Süreçleridir*. Ancak bu beceri günlük hayatta yaşanan problemleri çözmeye tek başına yeterli değildir. Bu becerilerin yanında *Otonom*, *İşbirliği ve Esneklik*, *Yenilikçilik* becerilerin de beraberinde 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin kazandırılması sağlanabilir. En az puanı alan *Yenilikçilik* becerileri ile değişen ve gelişen yeniliklere açık olma ve uyum sağlamada coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin zayıf halkasını oluşturmuştur. Ayrıca bir diğer bulgu ise coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerileri kullanımı toplam puanı olan 3,81 ile 3'ten yüksek olması, 5'ten düşük olması coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerileri kullanımını ortalamanın üstünde kullandıkları şeklinde yorumlanabilir.

Ölçekte kullanılan 5'li likert tipinde puanlamanın en düşüğü 1 puan, en yüksek 5 puandır. Bu duruma göre 1 puanı yetersiz, 2 puanı geçerli, 3 puanı orta, 4 puanı iyi, 5 puanı çok iyi olarak değerlendirmesi yapıldığında; araştırma analizinde tespit edilen 3,81 ile coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerini kullanım seviyelerini iyi düzeyde olarak değerlendirilebilir. Ancak ortalama puan değerinin en yüksek puanı olan 5'e çok yakın olmadığını dolayısıyla coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin *Yenilikçilik* becerileri kullanımı (3,50) ve *İşbirliği ve Esneklik* becerileri kullanımı (3,55) alanlarında eksiklerinin bulunduğu, *Otonom* becerileri kullanımı (3,99) ve *Bilişsel*

*Becerilerin Kullanımın* (4,22) iyi düzeyde olduğu yorumu yapılabilir. Ancak ortalama sonuç değeri en yüksek puan olan 5'e yakın olmadığı için coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerileri kullanımını orta düzeyde olarak yorumlanabilir.

Ardından coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyılın öğreten becerilerinin kullanımı seviyelerinin analizi yapılmıştır. Buna göre;

**Tablo 4.** 21. Yüzyıl Öğreten Becerileri Kullanım Düzeyine İlişkin Bulgular

Boyut Bilgisi	N	$\bar{X}$	S.s
Onamacı becerileri kullanım	338	4.55	.50
Yönetmel becerileri kullanım	338	3.87	.48
Üretimsel becerileri kullanım	338	3.73	.51
Esnek öğretme becerileri kullanım	338	3.37	.96
Teknopedagojik becerileri kullanım	338	3.49	.83
21. yüzyıl öğretmen becerileri kullanımını toplam puanı	338	3.80	.48

Tablo 4 incelendiğinde coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğreten becerileri kullanımı ölçeğinden aldıkları puanlar büyükten küçüğe doğru sıralandığında; *Onamacı Becerilerin Kullanımı*, *Yönetmel Becerilerin Kullanımı*, *Üretimsel Becerilerin Kullanımı*, *Teknopedagojik Becerilerin Kullanımı* ve *Esnek Öğretme Becerilerin Kullanımı* olarak yer almıştır. Onamacı beceriler ile coğrafya öğretmenleri doğru davranışları onaylayan bir tavır sergiledikleri ve buna bağlı olarak olumlu bir sınıf kültürü oluşturdukları çıkarımı yapılabilir. Coğrafya öğretmenlerinde bu becerinin öne çıkmasında daha önce benimsenen davranışçılık yaklaşımının temelinde aynı eğilimi göstermesinin de etkili olduğu söylenebilir. En az puanı ise esnek öğretme becerileri almıştır. Öğretim etkinliklerinin sınıf ve okul dışında yapılmasını sağlayan ve öğretimi pekiştiren esnek öğretme becerileri alt boyutlarının zayıf halkasını oluşturmada; sınıfların kalabalık olması, idari prosedürler, aile yapısı, ekonomik sebeplerin etkili olduğu yorumu yapılabilir. Ayrıca bir diğer bulgu ise coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğreten becerileri kullanımını toplam puanının ortalama puanı olan 3'ten yüksek olması (3,80) coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğreten becerileri kullanımını ortalamanın üzerinde kullandıkları şeklinde yorumlanabilir.

Ölçekte kullanılan 5'li likert tipinde puanlamanın en düşüğü 1 puan, en yükseği 5 puandır. Bu duruma göre 1 puanı yetersiz, 2 puanı geçerli, 3 puanı orta, 4 puanı iyi, 5 puanı çok iyi olarak değerlendirmesi yapılmıştır. Buna göre; araştırma analizinde tespit edilen 3,80 ile coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl



öğreten becerilerini kullanım seviyelerini iyi düzeyde olarak değerlendirilebilir. Ancak ortalama puan değerinin en yüksek puanı olan 5'e çok yakın olmadığını dolayısıyla coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin *Esnek Öğretme Becerileri Kullanımı* (3,37) ve *Teknopedagojik Becerileri Kullanımı* (3,49) alanlarında eksiklerinin bulunduğu, *Üretimsel Becerileri Kullanımı* (3,73), *Yönetimsel Becerileri Kullanımı* (3,87) ve *Onamacı Becerileri Kullanımı* (4,55) iyi düzeyde olduğu yorumu yapılabilir.

#### 4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyılın öğrenen becerilerin kullanımları ile 21. yüzyılın öğretmen becerilerin kullanımlarının cinsiyete, mesleki kıdem, yaşları, görev yaptıkları okul türü, öğretmenlerin eğitim durumları, görev yaptıkları illere göre anlamlı biçimde bir farklılaşma var mıdır?

##### 4.2.1. Araştırmaya Katılan Coğrafya Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri Cinsiyete Göre Anlamlı Biçimde Farklılaşmakta Mıdır?

Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin bağımsız örneklemelerin cinsiyetlerine göre anlamlı bir biçimde değişip değişmediğini test etmek için t testi yapılmıştır. Testin sonucu aşağıda yer alan Tablo 5'de verilmiştir.

**Tablo 5.** 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri ile Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular

Cinsiyet	n	X	Ss	t	p
Erkek	217	3.81	.42	-.176	.860
Kadın	121	3.82	.37		

Tablo 5 incelendiğinde coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyılın öğrenen becerileri kullanımlarının cinsiyet durumuna bakıldığında anlamlı düzeyde farklılaşma göstermediği sonucuna ulaşılmıştır [t (336) = -.176, p > .05].

##### 4.2.2. Araştırmaya Katılan Coğrafya Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Öğreten Becerileri Cinsiyete Göre Anlamlı Biçimde Farklılaşmakta Mıdır?

Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyılın öğreten becerilerinin cinsiyet durumuna bakıldığında anlamlı bir biçimde değişip değişmediğine ilişkin yapılan Bağımsız örneklemeler için t testi sonucuna aşağıdaki Tablo 6'da yer verilmiştir.

**Tablo 6.** 21. Yüzyıl Öğreten Becerileri ile Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular

Cinsiyet	n	X	Ss	t	p
Erkek	217	3.80	.49	-.316	.752
Kadın	121	3.81	.47		

Tablo 6 incelendiğinde coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyılın öğreten becerileri kullanımlarının cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşma göstermediği sonucuna ulaşılmıştır [t (336) = -.316, p > .05].

#### 4.2.3. Araştırmaya Katılan Coğrafya Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri Mesleki Kıdeme Göre Anlamlı Biçimde Farklılaşmakta Mıdır?

Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin mesleki kıdem durumuna bakıldığında anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları tablo 7'de gösterilmiştir.

**Tablo 7.** 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri ile Mesleki Kıdem Değişkenine İlişkin Bulgular

Kıdem	n	$\bar{X}$	S.s	sd	F	p	Fark
1-15 yıl	183	3.84	.36				
16-25 yıl	100		.46	2/335	2.811	.062	-
	3.73						
26-39 yıl	55	3.87	.41				

Tablo 7 incelendiğinde coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin mesleki kıdemlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşma göstermediği sonucuna ulaşılmıştır [F (2,335) = 2.811, p>.05].

#### 4.2.4. Araştırmaya Katılan Coğrafya Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Öğreten Becerileri Mesleki Kıdeme Göre Anlamlı Biçimde Farklılaşmakta Mıdır?

Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyılın öğreten becerilerinin mesleki kıdem durumuna bakıldığında anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları tablo 8'de gösterilmiştir.

**Tablo 8.** 21. Yüzyıl Öğreten Becerileri ile Mesleki Kıdem Değişkenine İlişkin Bulgular

Kıdem	n	$\bar{X}$	S.s	sd	F	p	Fark
1-15 yıl	183	3.86	.47				
16-25 yıl	100	3.71	.49	2/335	2.860	.059	-
26-39 yıl	55	3.79	.47				

Tablo 8 incelendiğinde coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğreten becerilerinin mesleki kıdemlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşma gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır [F (2,335) = 2.860, p>.05]. Aradaki farkın kaynağını tespit etmek için çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey ve Scheffe çoklu karşılaştırma Testleri yapılmıştır. Bu bağlamda 1-15 yıl mesleki deneyimi olan coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğreten becerileri kullanım puan ortalamaları 16-25 yıl mesleki deneyimi olan coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğreten becerileri kullanım puan ortalamalarına göre anlamlı düzeyde bir farklılaşma göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

#### 4.2.5. Araştırmaya Katılan Coğrafya Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri Yaşa Göre Anlamli Biçimde Farklılaşmakta Mıdır?

Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin yaş durumuna bakıldığında anlamli düzeyde farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları tablo 9'da gösterilmiştir.

**Tablo 9.** 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri ile Yaş Değişkenine İlişkin Bulgular

YAŞ	n	$\bar{X}$	S.s	sd	F	p	Fark
21- 30 Arası	49	3,85	,37	3/334	.129	.943	-
31- 40 Arası	130	3,81	,38				
41- 50 Arası	117	3,81	,43				
51- 65 Arası	42	3,81	,44				

Tablo 9 incelendiğinde coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin yaşlarına göre anlamli düzeyde farklılaşma göstermediği sonucuna ulaşılmıştır [F (3,334) = .129, p>.05].

#### 4.2.6. Araştırmaya Katılan Coğrafya Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Öğreten Becerileri Yaşa Göre Anlamli Biçimde Farklılaşmakta Mıdır?

Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğreten becerilerinin yaş durumuna bakıldığında anlamli düzeyde farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları tablo 10'da gösterilmiştir.

**Tablo 10.** 21. Yüzyıl Öğreten Becerileri ile Yaş Değişkenine İlişkin Bulgular

YAŞ	n	$\bar{X}$	S.s	sd	F	p	Fark
21- 30 Arası	49	3.86	.44	3/334	.724	.538	-
31- 40 Arası	130	3.82	.49				
41- 50 Arası	117	3.79	.49				
51- 64 Arası	42	3.72	.49				

Tablo 10 incelendiğinde coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğreten becerilerinin yaşlarına göre anlamli düzeyde farklılaşma göstermediği sonucuna ulaşılmıştır [F (3,334) = .724, p>.05].

#### 4.2.7. Araştırmaya Katılan Coğrafya Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri Çalışılan Okul Türüne Göre Anlamli Biçimde Farklılaşmakta Mıdır?

Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin yaş durumuna bakıldığında anlamli düzeyde farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları tablo 11'de gösterilmiştir.

**Tablo 11.** 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri ile Çalışılan Okul Türü Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul Türü	n	$\bar{X}$	S.s	sd	F	p	Fark
Anadolu Lisesi	203	3.83	.43	4/333	2.654	.033	Anadolu-Meslek-Meslek-
Sosyal Bilimler Lisesi	17	3.83	.35				
Meslek Lisesi	69	3.68	.33				
Fen Lisesi	26	3.92	.38				

Diğer	23	3.91	.37	Fen Meslek- Diğer
-------	----	------	-----	-------------------------

Tablo 11 incelendiğinde coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin çalıştıkları okul türüne göre anlamlı düzeyde farklılaşma gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır [ $F(4,333) = 2.654, p < .05$ ]. Aradaki farkın kaynağını tespit etmek için çoklu karşılaştırma testlerinden LSD çoklu karşılaştırma (Post-Hoc) testi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda meslek lisesinde görev yapan öğretmenlerin 21. yüzyıl öğrenen becerileri kullanım düzeylerinin ( $x = 3.69$ ) Anadolu lisesinde ( $x = 3.84$ ), fen lisesinde ( $x = 3.92$ ) ve diğer liselerde ( $x = 3.92$ ) görev yapan öğretmenlerden anlamlı biçimde daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

#### 4.2.8. Araştırmaya Katılan Coğrafya Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Öğreten Becerileri Çalışılan Okul Türüne Göre Anlamlı Biçimde Farklılaşmakta Mıdır?

Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğreten becerilerinin çalışılan okul türü değişkeni bağlamında anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları tablo 12'de gösterilmiştir.

**Tablo 12.** 21. Yüzyıl Öğreten Becerileri ile Çalışılan Okul Türü Değişkenine İlişkin Bulgular

Okul Türü	n	$\bar{X}$	S.s	sd	F	p	Fark
Anadolu Lisesi	203	3.79	.46	4/333	5.336	.000	Fen Lisesi > Anadolu Lisesi, Meslek Lisesi
Sosyal Bilimler Lisesi	17	3.90	.41				
Meslek Lisesi	69	3.64	.47				
Fen Lisesi	26	4.09	.53				
Diğer	23	3.97	.51				

Tablo 12 incelendiğinde coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğreten becerilerinin çalıştıkları okul türü değişkeni bağlamında anlamlı düzeyde bir farklılaşma gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır [ $F(4,333) = 5.336, p < .05$ ]. Aradaki farkın kaynağını tespit etmek amacıyla çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey ve Scheffe çoklu karşılaştırma Testleri yapılmıştır. Bu bağlamda fen lisesinde çalışmakta olan coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğreten becerileri kullanım puan ortalamaları Anadolu Lisesi ve Meslek Lisesinde çalışan coğrafya öğretmenlerine karşın anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

#### 4.2.9. Araştırmaya Katılan Coğrafya Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri Eğitim Durumuna Göre (Lisans ve Lisansüstü) Anlamlı Biçimde Farklılaşmakta Mıdır?

Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin eğitim durumu değişkeni kapsamında anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğini

belirlemek amacıyla yapılan Bağımsız Örneklem İçin t Testi sonucu tablo 13’de gösterilmiştir.

**Tablo 13.** 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri ile Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Bulgular

Eğitim Durumu	n	X	Ss	t	p
Lisans	224	3.81	.40	-.314	.754
Lisansüstü	114	3.82	.42		

Tablo 13 incelendiğinde coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşma göstermediği sonucuna ulaşılmıştır [ $t(336) = -.314, p > .05$ ].

#### 4.2.10. Araştırmaya Katılan Coğrafya Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri Eğitim Durumuna Göre (Lisans ve Lisansüstü) Anlamlı Biçimde Farklılaşmakta Mıdır?

Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin eğitim durumu değişkeni kapsamında anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Bağımsız Örneklem İçin t Testi sonucu tablo 14’de yer verilmiştir.

**Tablo 14.** 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri ile Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Bulgular

Eğitim Durumu	n	X	Ss	t	p
Lisans	224	3.81	.48	.400	.689
Lisansüstü	114	3.79	.49		

Tablo 14 incelendiğinde coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşma göstermediği sonucuna ulaşılmıştır [ $t(336) = .400, p > .05$ ].

#### 4.2.11. Araştırmaya Katılan Coğrafya Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri Görev Yaptıkları ile Göre [Konya, Nevşehir, Aksaray] Anlamlı Biçimde Farklılaşmakta Mıdır?

Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin görev yaptıkları il değişkeni bağlamında anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucu tablo 15’de yer verilmiştir.

**Tablo 15.** 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri ile Görev Yaptıkları İl Değişkenine İlişkin Bulgular

İl	n	$\bar{X}$	S.s	sd	F	p	Fark
Nevşehir	75	3.84	.40	2/335	1.304	.273	-
Aksaray	118	3.85	.37				
Konya	145	3.77	.43				

Tablo 15 incelendiğinde coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin görev yaptıkları ile göre anlamlı düzeyde farklılaşma göstermediği sonucuna ulaşılmıştır [ $F(2,335) = 1.304, p > .05$ ].

#### 4.2.12. Araştırmaya Katılan Coğrafya Öğretmenlerinin 21. Yüzyıl Öğreten Becerileri Görev Yaptıkları ile Göre [Konya, Nevşehir, Aksaray] Anlamlı Biçimde Farklılaşmakta Mıdır?

Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğreten becerilerinin görev yaptıkları il değişkeni bağlamında anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucu tablo 16'da yer verilmiştir.

**Tablo 16.** 21. Yüzyıl Öğreten Becerileri ile Görev Yaptıkları İl Değişkenine İlişkin Bulgular

İl	n	$\bar{X}$	S.s	sd	F	p	Fark
Nevşehir	75	3.86	.40				
Aksaray	118	3.86	.46	2/335	1.154	.044	Aksaray-Konya
Konya	145	3.73	.53				

Tablo 16 incelendiğinde coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğreten becerilerinin görev yaptıkları ile göre anlamlı düzeyde farklılaşma gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır [ $F(2,334) = .044, p < .05$ ]. Aradaki farkın kaynağını tespit etmek için çoklu karşılaştırma testleri içinde yer alan LSD çoklu karşılaştırma (Post-Hoc) testi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda Aksaray ilinde görev yapan öğretmenlerin 21. yüzyılın öğreten becerilerin kullanım düzeylerinin ( $x = 3.86$ ) Konya ilinde ( $x = 3.73$ ) görev yapan öğretmenlerine göre anlamlı biçimde daha yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

#### 4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmaya katılan coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğreten becerileri kullanım düzeyi ile 21. yüzyıl öğrenen becerileri kullanımı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyılın öğreten becerileri kullanım düzeyi ile 21. yüzyılın öğrenen becerileri kullanımları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını test etmek amacıyla Pearson Momentler Çarpım Korelasyonu ile analizi yapılmıştır. Elde edilen bulguların sonuçlarına tablo 17'de yer verilmiştir.

**Tablo 17.** 21. Yüzyıl Öğreten Becerileri ile 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

	1	1.a.	1.b.	1.c.	1.d.	2	2.a.	2.b.	2.c.	2.d.	2.e.
<b>1. TOPLAM_ÖĞRENEN</b>	1	.709**	.605**	.816**	.797**	<b>.679**</b>	.313**	.611**	.606**	.520**	.456**
<b>1.a. N_BİLİŞSEL</b>		1	.253**	.535**	.460**	.489**	.463**	.540**	.496**	.225**	.264**

1.b. N_OTONOM	1	.316**	.253**	.259**	.027	.209**	.240**	.234**	.196
1.c. N_İŞ BİRLİĞİ	1	.510**	.719**	.251**	.607**	.533**	.626**	.536**	
1.d. N_YENİLİKÇİ	1	.504**	.242**	.452**	.509**	.375**	.311**		
2. TOPLAM_ÖĞRETEN	1	.456**	.833**	.750**	.788**	.779**			
2.a. T_YÖNETSEL	1	.461**	.335**	.102	.133*				
2.b. T_TEKNOPEĐ.	1	.660**	.512**	.565**					
2.c. T_ONAMACI	1	.454**	.458**						
2.d. T_ESNEK	1	.498**							
2.e. T_ÜRETİMSSEL	1								

\*\* p&lt;.01

Tablo 17 incelendiğinde, araştırmaya katılan coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyılın öğrenen becerilerin kullanım düzeyi ile 21. yüzyılın öğretmen becerilerin kullanım düzeyleri arasında pozitif yönlü olup anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür [ $r(337) = .679, p < .01$ ]. Ayrıca coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerileri alt boyutları arasında yapılan korelasyon analizine göre *Bilişsel Beceriler*, *Otonom Beceriler*, *İşbirliği Becerileri* ve *Yenilikçi Beceriler* arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişkilerin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ek olarak coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğretmen becerileri alt boyutları arasında yapılan korelasyon analizine göre *Yönetsel Becerileri*, *Teknopedagojik Becerileri*, *Onamacı Becerileri*, *Esnek Beceriler* ve *Üretimsel Beceriler* arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişkilerin olduğu sonucuna varılmıştır.

#### 4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmaya katılan coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerileri, 21. yüzyıl öğretmen becerilerinin anlamlı bir yordayıcısı mıdır?

Araştırmaya katılan coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerileri, 21. yüzyıl öğretmen becerilerinin anlamlı bir yordayıcısı olup olmadığını tespit etmek amacıyla Basit Doğrusal Regresyon Analizi yapılmıştır. Katılımcılardan elde edilen puanların regresyon analizi temel varsayımlarını karşıladığı şeklinde değerlendirilebilir. Basit Doğrusal Regresyon Analizinin sonuçları tablo 18'de yer verilmiştir.

**Tablo 18.** 21. Yüzyıl Öğreten Becerileri ile 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri Arasındaki Yordamaya Yönelik Regresyon Analizi Bulguları

Değişken	B	Standart hata	$\beta$	t	p
----------	---	---------------	---------	---	---

<b>Sabit</b>	.718	.183		3.913	.000
21 yy Öğrenen Bec	.809	.048	.679	16.932	.000
<b>R= .68, R<sup>2</sup>= .46, F= 286.705, p&lt;.05</b>					

Tablo 18 incelendiğinde coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyılın öğrenen becerilerin, 21. yüzyıl öğreten becerilerini pozitif yönlü olarak yordadığı görülmektedir ( $\beta=.67$ ,  $t= 16.932$ ,  $p <.01$ ). Ayrıca analiz sonuçlarına göre, araştırmaya katılan coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyılın öğrenen becerileri değişkeninin 21. yüzyılın öğreten becerilerindeki varyansın %46'sını anlamlı olarak açıkladığı söylenebilir.

## 5. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma ile coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenenlerine yol göstermede ihtiyacı olan öğretmen becerilerinin kullanımı ile 21. yüzyıl öğrenen becerilerin kullanımları ve arasındaki ilişkiler gösterilmeye çalışılmıştır.

Coğrafya öğretmenlerinde 21. yüzyılın öğrenen becerilerinin kullanımı ve 21. yüzyılın öğretmen becerilerinin kullanımı arasındaki ilişkinin varlığı test edilerek doğrulanmıştır. Ancak coğrafya öğretmenlerine uygulanan ölçeklerin derinlemesine yapılan analiz sonuçları değerlendirildiğinde;

Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyılın öğrenen becerilerin kullanımı ölçeğinin değerlendirilmesinde alınan puanların büyük olandan küçüğe doğru sıralanmasında analizi yapılan beceriler; *Bilişsel Beceriler*, *Otonom Beceriler*, *İşbirliği ve Esneklik Becerilerini Kullanım Becerileri ile Yenilikçilik Beceriler* olarak yer almıştır. Araştırma analizinde tespit edilen 3,81 ile coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerini kullanım seviyelerini iyi düzeyde olarak değerlendirilebilir. Ancak ortalama puan değerinin en yüksek puanı olan 5'e çok yakın olmadığını dolayısıyla coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerilerinin *Yenilikçilik Becerileri Kullanımı* (3,50) ve *İşbirliği ve Esneklik Becerileri Kullanımı* (3,55) alanlarında eksiklerinin bulunduğu, *Otonom Becerileri Kullanımı* (3,99) ve *Bilişsel Becerilerin Kullanımın* (4,22) iyi düzeyde olduğu yorumu yapılabilir.

Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğreten becerileri kullanımı ölçeğinden aldıkları puanların büyükten küçüğe doğru sıralanmasında ise beceriler; *Onamacı Becerilerin Kullanımı*, *Yönetmel Becerilerin Kullanımı*, *Üretimsel Becerilerin Kullanımı*, *Teknopedagojik Becerilerin Kullanımı ve Esnek Öğretme Becerileri Kullanımı* olarak yer almıştır. Araştırma analizinde tespit edilen 3,80 ile coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğreten becerilerini kullanım seviyelerini iyi düzeyde olarak değerlendirilebilir. Ancak ortalama puan değerinin en yüksek puanı olan 5'e çok yakın olmadığını dolayısıyla coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğreten becerilerinin *Esnek Öğretme Becerileri Kullanımı* (3,37) ve *Teknopedagojik Becerileri Kullanımı* (3,49) alanlarında eksiklerinin bulunduğu, *Üretimsel*



*Becerileri Kullanımı (3,73), Yönetmel Becerileri Kullanımı (3,87) ve Onamacı Becerileri Kullanımı (4,55) iyi düzeyde olduğu yorumu yapılabilir.*

Genel olarak coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyılın öğrenen becerileri kullanımı ölçeği ile 21. yüzyılın öğreten becerileri kullanımı ölçeklerinin değerlendirilmesinde; coğrafya öğretmenlerinde beceri temelli eğitim anlayışının tam uygulanmadığı, davranışçı ve otoriter öğretmen özelliklerinin devam ettiğini bilişsel ve onamacı becerilerin en yüksek puanları almaları ile yorumlanabilir.

Coğrafya öğretmenlerinin genel olarak öğrenen ve öğretmen becerilerinin araştırılmasının yanında beceriler ve kullanılması hususunda derinlemesine inceleyebilmek için cinsiyete, mesleki kıdem, yaş, çalışılan okul türü, eğitim durumu, görev yaptıkları ile göre farklılıkların olup olmadığı hususunda yapılan t testi ve Tek Yönlü ANOVA testlerinin analizleri değerlendirilmiştir. Buna göre; coğrafya öğretmenlerinin cinsiyet, yaş, mesleki kıdem, eğitim durumu ve görev yaptıkları illerin 21. yüzyıl öğrenen ve öğreten becerileri kullanımlarında anlamlı bir rol üstlenmediği tespit edilmiştir. Ancak görev yaptıkları okul türü incelendiğinde fen lisesinde görev yapan coğrafya öğretmenlerinin diğer okullardaki coğrafya öğretmenlerine göre anlamlı bir rol üstlendiği ortaya çıkmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında öğrenci ve veli profili, akademik başarı seviyesi ve okul hedeflerin farklılığı gösterilebilir.

Bunun yanında 21. yüzyılın öğrenen ile öğreten becerileri kullanım ölçeklerinin tüm boyutları arasında korelasyon analizine göre anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerilerinin arasındaki ilişkiyi kullanma düzeylerinin belirlediği, herhangi bir boyuttaki becerilerini kullanım düzeyleri arttıkça diğer bütün boyutlardaki kullanım düzeylerinin de arttığı tespit edilmiştir. Yani boyutların birbiri ile bağlantılı olduğu sonucuna varılmıştır.

Ayrıca araştırmaya katılan coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerileri, 21. yüzyıl öğreten becerilerinin anlamlı bir yordayıcısı olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan Basit Doğrusal Regresyon analizi sonucunda coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerileri, 21. yüzyıl öğreten becerilerini pozitif yönlü olarak yordadığı tespit edilmiştir.

Araştırma konusunun problem cümlesinde yer alan "coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerileri ile 21. yüzyıl öğretmen becerileri arasında bir ilişki var mıdır?" Sorusu 21. yüzyıl öğrenen becerileri ile 21. yüzyıl öğretmen becerileri kullanımı arasında anlamlı olup pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu ve becerilerin birbirine paralellik gösterdiği test edilerek cevaplandırılmıştır.

Araştırmada elde edilen bu sonuçlar ile benzer alanda yapılan bazı çalışmalarla paralel sonuçlara ulaşıldığı tespit edilmiştir (Eğmir ve Çengelli, 2020; Gürültü ve diğerleri, 2020; Kozikoğlu ve Özcanlı, 2020; Özdemir 2021; Uyar ve Çiçek, 2020; Yalçın İncik, 2020; Akça, 2022).

Araştırmada çıkarılan bulgular ile hem öğrenme becerileri hem de öğretmen becerilerine kaynaklık edecek stratejiler, yöntem ve teknikler, stil ve biçimler alanında alanyazında yapılacak çalışmalara yardımcı olabilir ve yön gösterebilir.

Dünyanın ve ülkemizin yaşanabilirliğinin sürdürülebilmesi ile birlikte coğrafyanın farkındalığının gösterilebilmesi coğrafya öğretmenlerinin sahip olması gereken bu beceriler doğrultusunda yetişen öğrenenler ile sağlanabilir.

### KAYNAKÇA

AASL (American Association of School Librarians). (2007). *Standards for the 21st. century learner*. Erişim Adresi: [http://www.ala.org/aasl/sites/ala.org.aasl/files/content/guidelinesandstandards/learningstandards/AASL\\_LearningStandards.pdf](http://www.ala.org/aasl/sites/ala.org.aasl/files/content/guidelinesandstandards/learningstandards/AASL_LearningStandards.pdf).

Akarsu, B., & Akarsu, B. (2019). *Bilimsel araştırma tasarımı: nicel, nitel ve karmanın araştırma yaklaşımları*. İstanbul: Cinius Yayınları.

Akça, D. (2022). Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerileri ile 21. yüzyıl öğretmen becerilerinin kullanımları arasındaki ilişki. (Doktora Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi. 769996.

Akça, D. (2020). Coğrafya öğretim programında 21. yüzyıl becerilerinin kullanımı ve geliştirilmesi. *Kapadokya Coğrafya Dergisi*, 1(1), 1-24.

Demiralp, N. (2017). Coğrafya Öğretiminde Programların Tasarım ve Program Öğeleri Açısında İncelenmesi ve 2017 Öğretim Programı. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(17), 521-545.

Eğmir, E., & Çengelli, S. (2020). Öğretmenlerin 21. yüzyıl öğretim becerilerinin yansıtıcı düşünmeyi uygulama becerilerini yordama gücü. *Tarih Okulu Dergisi*, 13 (45), 1045-1077. <http://dx.doi.org/10.29228/Joh41513>.

Ekici, G., Abide, Ö. F., Canbolat, Y., & Öztürk, A. (2017). 21.yüzyıl becerilerine ait veri kaynaklarının analizi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 6 (Özel Sayı1), 124-134.

Erbek, İ. (2021) Öğretmen adaylarının ve aday öğretmenlerin öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri ile 21. yüzyıl becerileri öz yeterlikleri. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi. 667854.

Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education* (8. bs.). New York: McGraw-Hill.

Gürültü, E., Aslan, M., & Alcı, B. (2020). Ortaöğretim öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri kullanım yeterlikleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(4), 780-798.

ISTE (International Society for Technology in Education). (2015). *About ISTE*. <http://www.iste.org/about>.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler* (Gözden geçirilmiş 31. baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kay, K. (2010). 21st Century Skills: Why They Matter, What They are, and How We Get There. J. Bellanca, & R. Brandt, *21st Century Skills: Rethinking How Students Learn* içinde (s. xiii-1). Indiana: Solution Tree.

Kozikoğlu, İ., & Özcanlı, N. (2020). Öğretmenlerin 21. yüzyıl öğreten becerileri ile mesleğe adanmışlıkları arasındaki ilişki. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 9(1), 270-290. <https://doi.org/10.30703/cije.579925>.

Lemov, D. (2010). Teach like a champion: 49 techniques that put students on the path to college (K-12). John Wiley & Sons.

Melvin, L. (2011). How to keep good teachers and principals: practical solutions to today's classroom problems. R&L Education.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2008). *Öğretmen yeterlikleri: Öğretmenlik mesleği genel ve özel alan yeterlikleri 2. parça*. Devlet Kitapları. [http://otmg.meb.gov.tr/belgeler/ogretmen\\_yeterlikleri\\_kitabi/%C3%96%C4%9Fretmen\\_Yeterlikleri\\_Kitab%C4%B1\\_genel\\_yeterlikler\\_par%C3%A7a\\_2.pdf](http://otmg.meb.gov.tr/belgeler/ogretmen_yeterlikleri_kitabi/%C3%96%C4%9Fretmen_Yeterlikleri_Kitab%C4%B1_genel_yeterlikler_par%C3%A7a_2.pdf).

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Coğrafya-9, 10, 11, 12*. Ankara: Yazar, Komisyon.

OECD (2018), A broken social elevator? how to promote social mobility, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264301085-en>.

Orhan, D., & Kurt, A. A. (2015). An inventory for determining 21st century learner skills usage: validity and reliability study. D. Rutledge ve D. Slykhuis (Ed.). Proceedings of Society for Information Technology & Teacher Education International Conference 2015 içinde (s. 3522-3524). Chesapeake, Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).

Özdemir, N. (2021). *Ortaokul öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğretmen becerilerinin incelenmesi (Bursa ili örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi. 690671.

Pallant, J. (2011). SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS (4th.Ed). Allen and Unwin.

Rotherham, A. J., & Willingham, D. (2009). 21st Century Skills: The Challenges Ahead. *Educational Leadership*, 67(1), 16-21.

Silva, E. (2009). Measuring Skills for 21st Century Learning. *Phi Delta Kappa*, 90 (9), 630-634.

Şahin, B. (2019). 2005 ve 2018 Coğrafya Dersi Öğretim Programlarına Yönelik Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 17(1), 81-102.

Trilling, B. & Fadel, C. (2009). 21st century skills: Learning for life in our times: learning for life in our times. San Francisco: Jossey-Bass.

Uyar, A., & Çiçek, B. (2020). Farklı branşlardaki öğretmenlerin 21.yüzyıl becerileri. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 1-11.

Ünlü, M., & Yıldırım, S. (2017). Coğrafya Dersi Öğretim Programına Bir Coğrafi Beceri Önerisi Mekânsal Düşünme Becerisi. *Marmara Dergisi*, 35, 13-20.

Wagner, T. (2008). The global achievement gap: Why even our best schools don't teach the new survival skills our children need-and what we can do about it. New York: Basic Books.

Yalçın İncik, E. (2020). Öğretmenlerin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ve 21. yüzyıl öğreten becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 1099-1112.

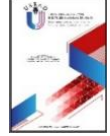
**GENİŞLETİLMİŞ ÖZET:** Her yüzyılın olduğu gibi 21. yüzyılında kendine has özellikleri bulunmaktadır. Dijitalleşme, globalleşme, bilgi, beceri ve demografik dönüşümler gibi. Bu özellikler ile kişisel, toplumsal ve ekonomik anlamda pek çok değişimler yaşanmaktadır. Bu değişimlerin eğitim üzerindeki etkisi ise özellikle birtakım becerilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. 21. yüzyıl becerileri denilen bu beceriler aslında önceden beri vardı ve önemseniyordu. Coğrafya öğretim programında da yer alan 21. yüzyıl becerilerinin

öğrencilere kazandırılması ise coğrafya öğretmenlerinin rehberliğinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla Z kuşağı olarak isimlendirilen 21. yüzyıl öğreneni yetiştiren en önemli paydaşlarından birini öğretmenler oluşturmaktadır. Bu nedenle coğrafya öğretmenlerinin çağın gereklerine cevap verebilecek üst düzey düşünme becerilerine sahip, yeniliğe ve gelişime açık, değişime hızlı uyum sağlayan, güncel olayları takip edebilen, teknolojiyi iyi kullanabilen, araştıran, sorgulayan ve bu özellikleri öğrencilerine aktarabilen becerilere sahip olması beklenmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacını; coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenenlerine yol göstermede ihtiyacı olan öğretmenin sahip olması gereken becerilerin kullanım düzeyleri ile 21. yüzyıl bireysel öğrenilmesi gereken becerilerin kullanım düzeylerinin belirlenmesidir. Bunun yanında araştırılan becerilerin arasındaki ilişki ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Derinlemesine inceleme yapmak için coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyılın öğrenen ve öğreten becerilerinin özellikleri farklı alt boyutlarına da bakılmıştır. Ulusal alanyazın taraması sonucunda coğrafya eğitimi çerçevesinde 21. yüzyıl öğrenen ve öğretmen becerilerinin özellikleri ile kullanımlarını bütüncül olarak hem nitel yöntem olarak hem de nicel yöntem olarak yapılan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yapılan bu çalışma 21. yüzyıl öğrenen ve öğretmen becerileri ve özelliklerinin kazandırılmasının yanı sıra coğrafya öğretmenlerinin bu becerileri kullanımlarını ve aralarında bir ilişki olup olmadığını ortaya koyması açısından özgün bir değer taşımaktadır. Araştırmanın yöntemi nicel bir çalışma olup Aksaray, Konya ve Nevşehir illeri devlet okullarında görev yapan coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerileri ile 21. yüzyıl öğretmen becerilerinin kullanımları, beceriler arasındaki ilişki genel tarama yöntemi ile incelenmiş, ilişkinin değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığı kontrol edilmiştir. Araştırma kapsamında Orhan ve Kurt (2015) tarafından geliştirilen 21. yüzyılın öğrenen becerileri kullanımı ölçeğinin hem coğrafya öğretmenleri hem de coğrafya öğretmen adayları ile yapılacak araştırmalarda faydalanılabilecek veri toplama araçlarından biri olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında 21. yüzyıl öğreten becerileri ölçeğinin ise gerek coğrafya öğretmenleri gerekse eğitim hizmetinde bulunan diğer branşlardaki öğretmenler ile yapılacak araştırmalarda kullanılabilecek veri toplama araçlarından biri olduğu düşünülmektedir. Başka bir deyiş ile araştırma çalışması alanyazına, benzer çalışmaların evren ve örnekleminde kullanılabilecek iki ölçek ile güncel veriler elde edilebilir. Çalışmanın analiz çalışmasında nicel araştırma yönteminin genel tarama modeli kullanılmıştır. Coğrafya öğretmenlerinin her iki ölçeğe verdikleri cevaplarda ortalamaların üstünde puan vererek kendilerinin yeterli olduklarını göstermişlerdir. Alt boyutlar incelendiğinde; coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerileri kullanımı ölçeğinden aldıkları en yüksek puanı "bilişsel beceriler" oluştururken en düşük puanı "yenilikçilik becerileri" oluşturmuştur. Coğrafya öğretmenlerine uygulanan 21. yüzyıl öğreten becerilerinin kullanımını belirleyen ölçekte ise puan sıralamasında ilk sırayı "onamacı becerileri" kullanımı alırken son sırayı ise "esnek öğretim becerileri" kullanımı yer almıştır. Coğrafya öğretmenlerinin genel olarak öğrenen ve öğretmen becerilerinin araştırılmasının yanında beceriler ve kullanılması hususunda derinlemesine inceleyebilmek için cinsiyete, mesleki kıdem, yaş, çalışılan okul türü, eğitim durumu, görev yaptıkları ile göre farklılıkların olup olmadığı hususunda yapılan t testi ve Tek Yönlü ANOVA testlerinin analizleri sonuçları değerlendirilmiştir. Buna göre; coğrafya öğretmenlerinin cinsiyet, yaş, mesleki kıdem, eğitim durumu ve görev yaptıkları illerin 21. yüzyıl öğrenen ve öğreten becerileri kullanımlarında anlamlı bir rol üstlenmediği tespit edilmiştir. Ancak görev yaptıkları okul türü incelendiğinde fen lisesinde görev yapan coğrafya öğretmenlerinin diğer okullardaki coğrafya öğretmenlerine göre anlamlı bir rol üstlendiği ortaya çıkmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında öğrenci ve veli profili, akademik başarı seviyesi ve okul hedeflerin farklılığı gösterilebilir. Bunun yanında 21.

yüzyılın öğrenen ile öğretmen becerileri kullanım ölçeklerinin tüm boyutları arasında korelasyon analizine göre anlamlı olduğu gibi pozitif bir ilişkinin var olduğu da tespit edilmiştir. Coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerilerinin arasındaki ilişkiyi kullanma düzeylerinin belirlediği, herhangi bir boyuttaki becerilerini kullanım düzeyleri arttıkça diğer bütün boyutlardaki kullanım düzeyleri de artmıştır. Yani boyutların birbiri ile bağlantılı olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca araştırmaya katılan coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerileri, 21. yüzyıl öğretmen becerilerinin anlamlı bir yordayıcısı olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan Basit Doğrusal Regresyon analizi sonucunda coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen becerileri, 21. yüzyıl öğretmen becerilerini pozitif yönlü olarak yordadığı tespit edilmiştir. Araştırma konusunun problem cümlesinde yer alan "coğrafya öğretmenlerinin 21. Yüzyıl öğrenen becerileri ile 21. yüzyıl öğretmen becerileri arasında bir ilişki var mıdır?" Sorusu 21. yüzyıl öğrenen becerileri ile 21. yüzyıl öğretmen becerileri kullanımı arasında anlamlı olup pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu ve becerilerin birbirine paralellik gösterdiği test edilerek cevaplandırılmıştır. Elde edilen bu bulgular ile hem öğrenme becerileri hem de öğretmen becerilerine kaynaklık edecek alanyazında yapılacak çalışmalara yardımcı olabilir ve yön gösterebilir. Elde edilen bu bulgular ile hem öğrenme becerileri hem de öğretmen becerilerine kaynaklık edecek stratejiler, yöntem ve teknikler, stil ve biçimler alanında alanyazında yapılacak çalışmalara yardımcı olabilir ve yön gösterebilir. Dünyanın ve ülkemizin yaşanabilirliğinin sürdürülebilmesinde coğrafyanın farkındalığının gösterilebilmesi coğrafya öğretmenlerinin 21. yüzyıl öğrenen ve öğretmen becerilerini kullanmasıyla sağlanabilir.

**EXTENDED ABSTRACT:** Like every century, the 21st century has its own characteristics such as digitization, globalization, knowledge, skills and demographic transformations, too. With these characteristics, there are many changes in personal, social and economic terms. The effect of these changes on education has particularly led to emerge some skills. These skills, called 21st century skills, has actually existed and considered important for a long time since then. The acquisition of 21st century skills, included in the geography curriculum, is carried out under the guidance of geography teachers. Therefore, teachers are one of the most important shareholders that teach the 21st century learners, called the Z generation. For this reason, geography teachers are expected to have high-level thinking skills that can meet the needs of the age, be open to innovation and development, adapt to change quickly, follow the current events, use the technology very well, research, question and transfer these features to their students. In this context, the aim of the study; The aim of this study is to determine the level of use of the skills that the geography teachers need to guide the 21st century learners and the level of use of the skills that need to be learned individually in the 21st century. In addition, the relationship between the researched skills was tried to be revealed. In order to make a deep analysis, different sub-dimensions of the characteristics of the 21st century learner and teacher skills of geography teachers were also examined. As a result of the national literature review, no study has been found in the context of geography education, which includes the characteristics and uses of 21st century learner and teacher skills, both as a qualitative method and a quantitative method. This study carries unique value in terms of gaining 21st century learner and teacher skills and characteristics, as well as revealing the use of these skills by geography teachers and whether there is a relationship between them. The method of the research is a quantitative study, and the use of 21st century learner skills and 21st century teacher skills of geography teachers working in state schools in Aksaray, Konya and Nevşehir provinces, the relationship between the skills were examined with the

general scanning method, and it was checked whether the relationship differs according to the variables. It is thought that the 21st century learner skills use scale developed by Orhan and Kurt (2015) within the scope of the research is one of the data collection tools that can be used in research with both geography teachers and geography prospective teachers. In addition, the 21st century teacher skills scale is thought to be one of the data collection tools that can be used in research with geography teachers and teachers in other branches of education. In other words, up-to-date data can be obtained with two scales that studies similar to the literature review can be used in the universe and sample. In the analysis study of the study, the general screening model of the quantitative research method was used. The geography teachers showed that they were self-sufficient by giving a score above the average in the answers to both scales. When the sub-dimensions are examined; While the highest score that geography teachers got from the 21st century learner skills scale was "cognitive skills", the lowest score was "innovation skills". In the scale that determines the use of 21st century teacher skills applied to geography teachers, the use of "affirmative skills" is the top in the score ranking, and the use of "flexible teaching skills" is at the end of the list. In order to investigate the learner and teacher skills of geography teachers in general, as well as to examine them in depth about the skills and their use, the results of the t-test and One-Way ANOVA tests were evaluated on whether there are differences according to gender, professional seniority, age, type of school, education status, and their duties. the province where they worked in. According to this; It has been determined that geography teachers' gender, age, professional seniority, educational status and the provinces they work in do not play a significant role in the use of 21st century learner and teacher skills. However, when the type of school they work in is examined, it has been revealed that geography teachers working in science high schools have a significant role compared to geography teachers in other schools. The difference in student and parent profile, academic achievement level and school goals can be shown in the existence of this situation. In addition, it has been determined that there is a significant and positive relationship between all dimensions of the 21st century learner and teacher skills usage scales according to the correlation analysis. Geography teachers' level of use of 21st century skills determines their level of use, and as the level of use of skills in any dimension increases, the level of use in all other dimensions has also increased. In other words, it was concluded that the dimensions are related to each other. In addition, as a result of the Simple Linear Regression analysis applied to determine whether the 21st century learner skills of the geography teachers participating in the research are a meaningful predictor of the 21st century teacher skills, it was determined that the 21st century learner skills of the geography teachers positively predicted the 21st century teacher skills. The question in the problem sentence of the research topic, "Is there a relationship between the 21st century learner skills of geography teachers and 21st century teacher skills?" was answered by testing that there is a significant positive relationship between 21st century learner skills and the use of 21st century teacher skills and that the skills are parallel to each other. With these findings, it can help and guide the studies to be done in the literature that will be a source for both learning skills and teacher skills. With these findings, it can help and guide the studies to be done in the field of strategies, methods and techniques, styles that will be a source for both learning skills and teacher skills. Demonstrating the awareness of geography in sustaining the livability of the world and our country can be achieved by using the 21st century learner and teacher skills of geography teachers.



## **EKOFEMİNİZM BAĞLAMINDA DEDE KORKUT HİKÂYELERİNİN İNCELENMESİ**

AN ANALYSIS OF DEDE KORKUT STORIES IN THE CONTEXT OF  
ECOFEMINISM

**Nursu Nida KARA**

Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Türk Dili ve  
Edebiyatı, Türk Halk Bilimi,  
Tokat/Türkiye.

Master Student, Tokat Gaziosmanpaşa University, Turkish Language and  
Literature, Turkish Folklore,  
Tokat/Türkiye.

nursunidakaraa@gmail.com

**ORCID ID:** 0000-0001-8888-934X

### **Makale bilgisi | Article Information**

**DOI:** 10.47994/usbad.1332348

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 25.07.2023

**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 25.11.2023

**Yayın Tarihi / Date Published:** 20.12.2023

**Yayın Sezonu / Pub Date Season:** Aralık / December

**Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article:** Kara, N. N. (2023). Ekofeminizm Bağlamında Dede Korkut Hikâyelerinin İncelenmesi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 5(13), 520-539.

**İntihal:** Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

**Plagiarism:** This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



**Öz:** Ekofeminizm, çevre sorunları ile toplumsal cinsiyet eşitsizliği arasındaki bağlantıyı vurgulayan bir düşünce ekolüdür. Doğayı ve kadınları sistematik bir düzeyde sömüren ve ezen ataerkil kapitalist sistemi eleştirmektedir. Ayrıca çevresel yıkımın kadınlara yönelik şiddet ve sömürü ile bağlantılı olduğunu ileri sürmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri, Türk edebiyatının en önemli eserleri arasında yer almakta ve Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan uzun bir geleneğe dayanmaktadır. Hikâyelerde, erkek kahramanlığı ve savaşçılığı merkeze alarak sıklıkla doğa ve çevreyle kurulan ilişkiler tasvir edilmektedir. Ekofeminist bir mercekten bakıldığında pek çok açıdan değerlendirilebilir. İlk olarak, hikâyelerdeki doğa tasvirlerinin ve çevresel temaların ekofeminist analizi, insanların doğayı nasıl etkilediğini göstermektedir. Avcılık, çiftçilik ve hayvancılık, kahramanların doğayla olan ilişkilerini dengelemeleri gerektiğini belirtmektedir. Ekofeminizm, bu denge olmadan doğanın istismar edildiğini ve çevresel dengesizliklerin ortaya çıktığını savunmaktadır. İkinci olarak, ekofeminizm Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki kadın karakterlere uygulanabilir. Kadın karakterler sıklıkla erkekleri destekleyici roller oynamaktadırlar. Ekofeministlere göre ataerkil kültür kadınları ve çevreyi sömürmekte ve boyun eğdirmektedir. Son olarak, Dede Korkut Hikâyeleri'nde vurgulanan erkek kahramanlık ve savaş teması, ekofeminist bir bakış açısıyla eleştirilebilir. Erkek kahramanlık ve savaş teması, doğanın tahribatına yol açabilecek bir erkek egemenliği ve şiddet kültürünün teşvik edildiğini ima etmektedir. Bu perspektife göre, erkeklerin üstünlüğü, kadınların ve doğanın sömürülmesine ve baskı altına alınmasına katkıda bulunmaktadır. Bu makalede, Dede Korkut Hikâyeleri'nin doğa, çevre, kadınlar ve toplum arasındaki ilişkilerin ekofeminist bir analizi yapılmaktadır. Toplumun doğa ve kadınlarla olan ilişkisini daha derinlemesine anlamak ve sürdürülebilir yaşamın teşvik edilmesi amaç edilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Ekofeminizm, Kadın, Doğa, Ekoloji, Dede Korkut

**Abstract:** Ecofeminism is a school of thought that emphasizes the link between environmental problems and gender inequality. It criticizes the patriarchal capitalist system that systematically exploits and oppresses nature and women. It also argues that environmental destruction is linked to violence and exploitation against women. The Dede Korkut Stories are among the most important works of Turkish literature and are based on a long tradition stretching from Central Asia to Anatolia. The stories center on male heroism and warriorism, often depicting relationships with nature and the environment. When viewed through an ecofeminist lens, they can be evaluated from many perspectives. First, an ecofeminist analysis of the depictions of nature and environmental themes in the stories shows how humans affect nature. Hunting, farming and animal husbandry indicate that the protagonists have to balance their relationship with nature. Ecofeminism argues that without this balance, nature is exploited and environmental imbalances arise. Second, ecofeminism can be applied to the female characters in the Dede Korkut Stories. Female characters often play supportive roles for men. According to ecofeminists, patriarchal culture exploits and subjugates women and the environment. Finally, the theme of male heroism and war emphasized in Dede Korkut Tales can be criticized from an ecofeminist perspective. The theme of male heroism and war implies the promotion of a culture of male dominance and violence that can lead to the destruction of nature. According to this perspective, male supremacy contributes to the exploitation and oppression of women and nature. This article provides an ecofeminist analysis of the relations between nature, environment, women and society in the Dede Korkut Stories. The aim is to gain a deeper understanding of society's relationship with nature and women and to promote sustainable living.

**Key Words:** Ecofeminism, Women, Nature, Ecology, Dede Korkut



## GİRİŞ

Ekofeminizm, 20. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve çevre sorunları ile toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin birbirine bağlılığını ele almayı amaçlayan felsefi ve siyasi bir hareket olarak ortaya çıkmaktadır. Ekofeminizm hem kadının hem de doğanın baskı altına alınmasıyla ilişkilendirilebilecek sosyal, politik ve akademik bir kuram ve eylemci bir hareket olarak adlandırılmaktadır (Opperman, 2012: 171). Bu düşünce ekolü, doğanın ve kadınların sömürülmesinin ve ezilmesinin iç içe geçtiğini ve birbirlerini karşılıklı olarak güçlendirdiğini ileri sürerek hâkim ataerkil kapitalist sistemi eleştirmektedir. Ekofeminizm, çevresel bozulma ve toplumsal cinsiyete dayalı adaletsizliklerin birbiriyle bağlantılı olduğu yolları inceleyerek, egemen paradigmalara meydan okuyan ve daha eşitlikçi ve sürdürülebilir bir dünya çağrısında bulunan benzersiz bir bakış açısı sunmaktadır. Ekofeminist bakış açısı, erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliklerini sürdürmelerini sağlayan eril-dişil ayrımı ile doğa-kültür ikiliğini bütüncül bir bakış açısıyla ele almaya çalışmaktadır. Burada kültür erkeklerin bir ürünü olarak görülürken, kadınlar doğayla eş tutulmaktadır. Bu, feminist çalışmalarda çözülmemiş bir tartışma gibi görünmektedir, çünkü ikiciliğin geliştirilmesi, tahakküm mantığını üreterek kadınların ve doğanın ezilmesini meşrulaştıran önemli bir sorun alanıdır (Gezgin, 2018). Ekofeminizmin ana amacı, doğanın üzerindeki kontrolün ve baskının açığa çıkarılmasıdır. Aksi takdirde, kadın ve doğa arasındaki keskin ayrım hem kadının hem de doğanın benzer şekilde şiddete maruz kalmasının temel nedenlerinden biri haline gelebilir.

Ekofeminizm, çevre sorunlarının ele alınmasında kültürel analiz ve kavrayışın önemini vurgular. Kültür, insanların dünya görüşünü, çevre sorunlarına yaklaşımını ve değerlerini etkileyen temel bir unsurdur. Ekofeminizm, ataerkilliğin çevresel yıkım ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerindeki etkilerini ele alırken kültürel dönüşümü teşvik etmeyi amaçlar. Sorunların kökenlerini anlamak ve etkili çözümler geliştirmek için, sorunların ortaya çıktığı kültürün kapsamlı bir analizi ve kavranması gereklidir. Kültür, insanların düşünme yöntemlerini, değerlerini ve davranışlarını etkiler ve çevre sorunlarının çözümünde hayati bir rol oynar. Bu nedenle, kültürel değişimin teşvik edilmesi, çevre sorunlarının anlaşılması ve ele alınması için gereklidir. Kültür, insanların çevreyle olan ilişkilerini etkilediğinden ve çevre sorunlarına çözüm geliştirilmesinde önemli bir rol oynadığından, çevre sorunları kültürel bağlamdan bağımsız olarak ele alınamaz. Ünlü kültür filozofu H. Wein'in ifadesine göre, kültür insanın en büyük ve en önemli aracıdır. İnsan, kozmostaki yerine ilişkin sorunları, yalnızca kültür aracılığıyla çözebilir (Avcı, 2014: 488). İnsan, kültür sayesinde değerlerini, inançlarını ve bilgisini aktarır, bu da insanın dünyadaki yerini ve çevresel problemlerle başa çıkma yeteneğini etkilemektedir. Wein'in bu ifadesi, kültürün insanın yaşamındaki önemini ve çevresel sorunlarla başa çıkmada kültürel analizin ve anlayışın hayati önemini vurgulamaktadır.

Kültürün temel öğelerinden edebiyat alanında, çeşitli eserler ekofeminist bir mercekten analiz edilmiş, toplumsal cinsiyete dayalı hiyerarşileri ve çevresel

sömürüyü sürdüren veya bunlara meydan okuyan altta yatan temalar, anlatılar ve temsiller ortaya çıkarılmıştır. Dede Korkut Hikâyeleri olarak bilinen destansı hikâyeler derlemesi bu türden bir edebiyat eseridir. Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan bu hikâyeler, Türk halkının kültürel değerlerini, geleneklerini ve dünya görüşünü somutlaştırarak Türk edebi mirasının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Bu makale, Dede Korkut Hikâyelerini ekofeminist bir perspektifle analiz etmeyi ve doğa, çevre, kadınlar ve toplum arasındaki ilişkileri incelemeyi hedeflemektedir. Doğa tasvirlerini, kadın karakterlerin rollerini ve kahramanlık ve savaş temalarını inceleyerek, bu eserlerdeki toplumsal cinsiyet dinamiklerini ve ekolojik bilinci ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Ekofeminist analiz ile hikâyelerin ataerkil yapıları, çevresel sömürüyü nasıl yansıttığı ve pekiştirdiği daha iyi anlaşılacak ve toplumsal cinsiyet eşitliği ile sürdürülebilir yaşamı teşvik etme potansiyellerinin belirlenmesine katkı sağlanacaktır.

## BULGULAR

### Mukaddime

Dede Korkut Hikâyeleri'nin mukaddime bölümü, kadınların nasıl tanımlandığı ve değerlendirildiği konusunda bir tartışma sunmaktadır. Metinde, erkeklerin perspektifinden kadınları sınıflandırma ve değerlendirme yetkisi olduğu vurgulanmaktadır. Kadınlar, erkekler tarafından kategorize edilebilen varlıklar olarak gösterilmektedir. Bu sınıflandırmada, erkekler yüceltilmiş bir konumda tasvir edilirken, kadınlar doğurganlık, ev işleri ve sabır gibi özellikler üzerinden tanımlanır. Kadınların ev içindeki görevleri ve erkeğin ihtiyaçlarını karşılaması ön planda tutulmaktadır. Bu tanımlama, kadınların itaatkâr ve yönlendirilmeye açık varlıklar olarak sunulduğunu göstermektedir.

Kadınlar ile ilgili olumlu izlenimler yansıtılmaktadır. Örnek olarak mukaddimede şu şekilde bir bölüm bulunmaktadır:

*"Gıtdükde yerũñ otlakların geyik bilũr*

*Gõgez yerler çemenlerin kulan bilũr*

*Ayru ayru yollar izin deve bilũr*

*Yedi derenin kohularını dilkũ bilũr*

*Dũn ile kervan gõçtũgũn turgay bilũr*

*Oğul kimden olduğun ana bilũr"* (Gökyay, 2007: 21).

Bu kısımda, Dede Korkut Hikâyeleri'nde kadınlar "ana" olarak adlandırılmış ve oğullarının kimden olduğunu "bilen" bir konumda sunulmuştur. Kadınlar, "bilici" olarak tanımlanmış, ancak bu bilgelik annelik kavramı üzerinden inşa edilmiştir. Bu ifadeler, destanın İslamiyet öncesi ve sonrası dönemler arasında bir geçiş metni olduğu ve eski anaerkil dönemin izlerini taşıdığı bölümlerdir. Bu kısımda, kadınların doğurganlığına verilen değer nedeniyle olumlu bir bakış açısının yansıtıldığı anlaşılmaktadır. Ancak ilerleyen dönemlerde, mülkiyet kavramının ön

plana çıktığı ve çocuğun ve babanın sahipliğinin vurgulandığı bir anlayışın ortaya çıktığı belirtilmektedir. Bu durumda, doğurganlık annelik üzerinden vurgulanırken, içinde birçok ataerkil vurgu barındıran bir baskı meydana gelmiştir. Sonraki aşamalarda, bu baskı "namus" kavramıyla kendini göstermiş ve kadının doğurganlık yeteneği ile kadınlığını kısıtlayan bir rol biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mukaddimenin son bölümü, konu açısından büyük önem taşımaktadır. Kadınlar bu bölümde şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

*"Kadınlar dört türdür; Birisi ev yapan sulptur, Birisi solduran soptur, Birisi dolduran toptur, Birisi evin dayağıdır, Birisi nice söylersen bayağıdır; Ozan der, Evin dayağı odur ki, yazıdan yabandan eve bir udlu konuk gelse, er adam evde olmasa, o onu yedirir, içirir, ağırlar, azizler gönderir. O Ayşe, Fatma soyudur, hânım, onun bebekleri bitsin, ocağına bunun gibi avrat gelsin. Geldik o ki solduran soptur, sabahleyin yerinden kalkıp doğrulur, elini yüzünü yıkamadan dokuz bazlamaç ile bir küvlek yoğurt közler, doyuncaya kadar tıka basa yer, elini böğrüne vurur, bu evi harab olası ere vardığımdan beri de karnım doymadı, yüzüm gülmedi, ayağım paşmak, yüzüm yaşmak görmedi, der. Ah ne olaydı, bu er öleydi, birine daha varaydum, umduğumdan yahşi uyar olaydı, der. Onun gibilerin, hânım, bebekleri bitmesin, ocağına bunun gibi avrat gelmesin. Geldik o ki dolduran toptur, kuşluk uykudan uyanır kalkar, silkinip yerinden doğrulur; elini yüzünü yıkamadan obanın o ucundan bu ucuna, bu ucundan o ucuna çarpışdurdu, kov kovladı, din dinledi, sabahtan öğlene kadar gezdi. Öğleden sonra evine geldi, gördü ki uğru köpek, yige dana evini birbirine katmış, tavuk kümesine, sığır damına dönmüş. Komşularına çağırır ki, Kız Zeliha, Zübeyde, Ürüveyde, Can Kız, Can Paşa, Ayna Melek, Kutlu Melek, ölmeye yitmeye gitmemiştim, yatacak yerim yine bu harab olasıydı; ne olaydı benim evime bir lahza bakaydınız, komşu hakkı, Tanrı hakkı deyü söylerler, der. Bunun gibinin, hânım, bebekleri bitmesin, ocağına bunun gibi avrat gelmesin. Geldik o ki nice söylersen bayağıdır, evine yazıdan yabandan bir udlu konuk gelse, er adam evde olsa ona dese ki, kalk, ekme getir, biz de yiyelim, bu da yesin dese, pişmiş ekmeğin bekası olmaz, yemek gerektir, avrat; Neyleyeyim, bu yıkılacak evde un yok, elek yok, deve değirmenden gelmedi, der. Ne gelirse benim sağırma gelsin deyü elini götüne vurur, yönün eyer ve sağrısını erine döndürür. Bin söylersen birisini tutmaz, erin sözünü kulağına koymaz. O Nuh Peygamberin eşeğinin soyundandır, ondan da sizi, hânım, Allah saklasın, ocağınıza bunun gibi avrat gelmesin"* (Gökyay, 2006: 30-31).

"Mukaddime" bölümünde, yukarıdaki örnekte olduğu gibi Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan kadınlar belirli bir tasnife tabi tutulmuştur. Bu tasnife göre, bir kadın olumlu özelliklere sahipken diğer üç kadın olumsuz niteliklerle tanımlanmıştır. Kadından beklenen ve istenmeyen özellikler, erkeksi ve ataerkil bir bakış açısıyla dile getirilmiştir. Olumlu niteliklere sahip olan kadın,

misafirperverlik ve saygı gibi özellikler üzerinden değerlendirilmiştir. Diğer kadınlar ise olumsuzlanmıştır. Evdeki dayak atan kadın, sadece misafirperverlik ve saygı gibi olumlu özellikleriyle değerlendirilmiştir. Bu bölümde, evdeki mutsuzlukla ilgili ifadeler mizahi bir dille olumsuzlanmıştır. Kadının dile getirdiği başka bir hayat isteği görmezden gelinmiştir.

Diğer kadın tiplerinde ise gezip tozan ve dedikodu yapan kadınlar olumsuzlanmıştır. Kadının ev dışına çıkması ve dedikodu yapması, ataerkil toplum normlarına aykırı olduğu için olumsuz bir şekilde tasvir edilmiştir. Kadının ekonomik sıkıntıları dile getirmesi de mizahi bir şekilde olumsuzlanmıştır. Mukaddimenin bu bölümünde, kadının yaşamındaki mutsuzluklar, umutsuzluklar ve ekonomik sıkıntıları görmezden gelinmiştir. Ancak bu tasnifte yer alan kadınlardan sadece bir tanesi olumlu niteliklere sahipken diğerleri olumsuzlanmıştır. Olumsuzlanan özellikler ise aslında kadınların bağımsızlık talepleri ve hayatlarından duydukları şikayetlerdir. Feminizm, kadınların hür iradeleriyle ve bireysel tercihleri doğrultusunda yaşamalarını önemsemektedir. Tüm geleneksel normlar ve fikirlerin dışında, kadınların isteklerine ve tercihlerine saygı duyar. Solduran soyun evdeki hüznü, dolduran toyun ise eve hapsolmayı reddetme isteği ve ekonomik sıkıntılarına dair şikâyetleri, kadınsı deneyimlerdir ve feminizm için son derece önem teşkil etmektedir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nin mukaddimesinde, dört farklı kadın tasnifinin yanı sıra "karavaşlar" olarak adlandırılan bir grup daha yer almaktadır. Bu kadınlar, cariyeye ve değersiz köleler olarak tasvir edilir ve kölelik durumundan kurtulsalar bile kadın statüsüne erişemeyecek kimliklere sahip oldukları şeklinde betimlenirler:

*"Kara eşek başına yular vursan katır olmaz; Karavaşa ton giydiren hatun olmaz!"* (Gökyay, 2006: 26).

Feminizm bağlamında güncel çalışmalar ve toplumsal cinsiyet üzerine yapılan tartışma ve gelişmelerle birlikte "görünmeyen kadınlar"ın rolleri ön plana çıkmaktadır.

### **Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi**

Türk kültür tarihi ve feminist fikirlerin merceğinden bakıldığında, geçmişteki anaerkil dönemin önemi Dede Korkut Kitabı'nda kapalı olarak yansıtılmaktadır. Bu dönemde kadınlara daha fazla toplumsal eşitlik tanınmıştır. Her ne kadar o dönemde ataerkillik geçerli olsa da Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu hikâyesinde anaerkil dönemin kalıntıları görülmektedir.

Boğaç'ın yaralanması ve annesinin doğal şifa yöntemleriyle iyileştirilmesi, kadının doğurganlık ve iyileştirme güçlerine atıfta bulunmaktadır. Bu, kadınların geçmişte toplumda önemli roller oynadığını ve doğal güçleriyle topluma katkıda bulunduğunu göstermektedir. Bu izler, baskın ataerkil toplum yapısı içinde ilk bakışta anlaşılabilir, ancak dikkatli bir okuyucu, geçişi gösteren önemli işaretler olarak görebilir. Boğaç'ın ölmesini engelleyen anne sütü, kadının üreme kapasitesini ima eder. Bu, kadının "hayat verme" kapasitesine sahip olduğunu

gösterdiğinden, doğayla bir bağlantı ya da ilişkiye işaret eder. Kadınların doğayla etkileşimi ve üremelerine verilen değer arkaik mitolojide yaygındı. Kadınlar doğal olarak değerli görülmüş ve toplumun üreme yeteneği için gerekli olduklarından saygı görmüşlerdir. Dede Korkut Kitabı'ndaki ana sütü teması, kadınların doğurganlığını ve toplumsal işlevini vurgulayarak bu konuda bir örnek teşkil eder. Aynı zamanda kadın ve doğanın nasıl etkileşim içinde olduğunu da göstermektedir. Eliade'nin de belirttiği gibi, anaerkil çağ boyunca kadınlar ve toprak arasında mistik bir bağ vardır. Bu dönemde gıda ürünlerini yetiştirenler genellikle kadınlardır, bu da onları varsayılan olarak toprak ve ürün sahibi yapar. Bu anlamda kadınlar "doğa" ve toprağın "kutsal" özellikleriyle ilişkilendirilir (Eliade, 2019: 129).

Dirse Han Oğlu Boğaç Han'ın hikâyesinde Dirse Han, hanımını doğaya benzer şekillerde tasvir etmektedir. Bu önemli bir ayrıntıdır. Hanımının güzelliğini doğal öğelerle anlatması, o dönemdeki insanların doğal dünyayla iç içe olduklarını göstermektedir. Bu benzetmelerde, sevgilinin doğadaki varlıklarla tasvir edilmesi, doğanın güzelliğinin insanlar için en yüce kaynak olduğunu vurgulamaktadır. Hanımın boyu serviye, kaşını yayaya, yanaklarını elmaya ve ardından kavuna benzetilir. Böylelikle hem doğanın hem de kadına olan sevginin önemi vurgulanmaktadır.

*"Berü gelgil başum bahtı ivüm tahtı,  
İvden çıkup yoriyanda selvi boylum,  
Topuğında sarmaşanda kara saçlum,  
Kurulu yaya benzer çatma kaşlum,  
Koşa badem sığmayan tar ağızlum,  
Güz almasına benzer al yanaklum,  
Kavunum viregüm düvlegüm,  
Görir misin neler oldı"* (Ergin, 2011: 79).

Ekolojik ve olumlu açıdan bakıldığında hikâyenin bir yerinde, ana karakter Dirse Han'ın doğaya olan sevgisi ve tabiatla iç içe olma isteği dile getirilir. Bu, doğanın insan hayatının ayrılmaz bir parçası olduğunu ve insanlar için büyük bir anlam taşıdığını gösterir.

*"Salkum salkum tañ yelleri esdügünde,  
Sakallu bozaç turgay sayradukda,  
Sakalı uzun tat eri bañladukda,  
Bidevi atlar ısını görüp okradukda,  
Aklı karalı seçilen çağda,  
Göğsü güzel kaba dağlara gūn degende,  
Big yiğitler, cılasınlar birbirine koyulan çağda"* (Gökyay, 2007: 25).

Ayrıca, hikâyede kadın karakterlerin doğa ile özel bir ilişkisi vardır. Kadınlar, doğanın bir parçası olarak tasvir edilirler ve onlar da doğaya büyük bir saygı ve sevgi beslerler. Bu, kadınların toplumda doğanın koruyucuları ve sürdürücüleri olarak görüldüğünü göstermektedir.

### **Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı Hikâye**

Bu hikâyeye göre Burla Hatun, oğlunun etini tüketip tüketmeme kararını oğluna bırakmakta ve bu durumu kabullenmekte tereddüt etmektedir. Ancak anlatının kadının kararı üzerinden değil, oğlunun tepkisi üzerinden ilerlediği vurgulanmaktadır. Ardından oğul annesine öfkelenir ve kendisi yerine eşi için seçim yapması gerektiğini ileri sürer. Bu durumda, kadınların annelik ile arkadaşlık-namus arasında bir seçim yapması gerektiği ve ataerkil toplumun "bedenin dokunulmazlığına" prim verdiği ileri sürülmektedir. Hikâyede bu açıdan bakıldığında kadınların özgür iradelerinin kısıtlandığı ve ataerkil toplumun baskılarına maruz kaldıkları kabul edilmektedir. Kadının seçim özgürlüğü kısıtlanır ve erkeklerin arzularına uyması beklenir. Bu durumda, kadınlar için idealize edilen eş ve anne rolleri erkeklerin beklentilerine göre şekillenir. Kadınların anneliğinin bedenlerinin dokunulmazlığının önüne geçtiği bir toplumda, erkek egemenliği ve ataerkil otorite açığa çıkmaktadır. "Ağzın kurusun ana, dilin çürüsün ana! Ana hakkı Tanrı hakkı olmamış olaydı, kalkarak yerimden doğrulaydım, yakan ile boğazından tutaydım, kaba ökçem altına alaydım, ak yüzünü kara yele tepeydin, ağzından burnundan kan şorlataydım, can tatlılığını sana göstereydim. Bu nasıl sözdür? [...] Onlar bir yediğinde sen iki ye! Seni kâfirler tanımasınlar, duymasınlar, ta ki pis dinli kafirin döşeğine varmayasın, kadehini sunmayasın, babam Kazan'ın namusunu lekelemeyesin, sakın!" (Gökyay, 2007: 49).

Dede Korkut Kitabı'nda kadın ve doğa, erkek ve doğa bir araya getirilerek bazı epitelere yer verilmektedir. Erkekler hikâyeye boyunca defalarca "gücü ve yiğitliği" temsil eden hayvanlara benzetilir. Örnek vermek gerekirse "Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy" adlı hikâyede Kazan'ın annesi çocuk veremeyecek kadar yaşlandığından Karaçuk Çoban tarafından "otu bitmeyen dağlara, suyu akmayan ırmaklara, tay vermeyen atlara, yavru doğurmayan develere" (Ergin, 2011: 111) ilişkilendirilmektedir.

Türk inanç tarihinde, İslam'dan önce veya sonra ve ağaçla ilgili birçok kutsal olay, durum ve inanış bulunmaktadır. Salur Kazan'ın evinin yağmalandığı hikâyede de Uruz ile ağaç konuşurken kısımlar bulunmaktadır.

"Ağaç ağaç derisem saña arlanma ağaç,

Mekke ile Medinenüñ kapusu ağaç,

Musa Kelümüñ asası ağaç,

Büyük büyük sularuñ köprüsü ağaç,

Kara kara deñizlerüñ gemisi ağaç" (Gökyay, 2006: 50-51).

Bu bizlere ağacın Türkler için ne kadar kutsal olduğunu göstermektedir. Evi temsil eden ağaçların ruh taşıdığı, bereket verdiği ve mutluluğun teminatı olduğu düşünülür. Evdeki ağaçlardan bazıları çınar, söğüt, ıhlamur, ekşi nar, iğlek, dut ve turunçtur. Kötü ruhlardan korumak için evin bahçesine iğde ve dikenli ağaçlar ve çalılar dikilir. (Ergun, 2017: 247).

### **Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi**

Bamsı Beyrek ve Kan Turalı'nın hikâyesinde, Banu Çiçek ve Selcen Hatun'un kendilerinden fiziksel olarak daha güçlü olduklarını anladıklarında, "kendinden önce düşmana varan, baş kesip kan döken" kadınlar istemelerine rağmen, erkeklik gururlarına yediremedikleri ve sinirlendikleri belirtilmektedir (Ergin, 2011: 196). Hikâye bu açıdan, ataerkil toplumda kadınlara yönelik tutarsızlığın ve ataerkil tercihlerin değişkenliğinin bir örneğidir. Bu epizotlar, kadının güçlü ve savaşçı bir rol üstlendiğinde, erkeklerin egemenliklerini ve erkeklik gururlarını tehdit edebileceğini göstermektedir.

Kam Pürenün Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda, Kısırca Yenge, "çocuksuz" olduğu için kısır kısrağa, Boğazça Fatma ise "hafif" olduğu için boğaz kısrağa benzetilmektedir. Böylece Dede Korkut Kitabı'nda erkekleri temsil eden hayvanların erkekleri temsil ettiği, olumsuz imajlara sahip hayvanların, örneğin "eşek, dana, kısırak, deve" gibi hayvanların daha çok kadınlarla ilişkilendirildiği ve bu şekilde kadınların küçümsendiği söylenebilir.

Bamsı Beyrek ile Banı Çiçek bir geyik kovalaması sonucu tanışır ve müsabakaya tutuşurlar. Hikâyede, Banı Çiçek'in at binip ok attığı ve dövüştüğüne dair ifadeler yer almaktadır. Bunlar, kadın karakterin sosyal yaşamda aktif olduğunu gösteren unsurlardır. Ancak, metindeki ifadelere göre, Banı Çiçek, Bamsı Beyrek'i alt etmekten çekinmektedir çünkü bir kıza yenilmenin korkusuyla kadının ikincil bir konumda olduğu ve eşitsizlik yaşadığı vurgulanmaktadır.

### **Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Esir Olduğu Hikâye**

Ziya Gökalp, Türk kültürü üzerine çalışmalar yapmış bir düşünürdür. Gökalp'e göre, eski Türk toplumunda kadınların genel olarak "amazon" olarak adlandırıldığını ifade etmektedir (Gökalp, 2008: 157). "Amazon" terimi, savaşçı kadınlar veya erkeksiz kadınlar anlamında kullanılmaktadır. Efsanelerde anlatılanlara göre, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Kimmer ve İskit kadınları, bu toplumun savaşçıları olarak kabul edilmekteydi.

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy 'da Kazan Bey, esir düşen oğlu Uruz'u kurtarmak için düşmanlarla savaşmaya giderken eşi Burla Hatun da onun peşinden gider. Savaş meydanına geldiğinde, kocasının yaralandığını ve savaşa devam edemediğini görür. Kazan Bey, Burla Hatun tarafından "kiçmiş menüm günümü ne andurursun" (Ergin, 2011: 173) der. Kazan Bey'den önce savaşan ve yiğitlik gösteren Burla Hatun bu ifadeden çıkarılabilir. Bu ifade, Kazan Bey'in savaşçı kimliğinin Burla Hatun ile ilişkilendirebileceğini düşündürülebilir.

Kazan Bey'in oğlu Uruz Bey'in tutsak olduğu hikâyede dağa bir kutsallık atfedildiği görülmektedir. Türk kültüründe, eski Türk inancından beri dağlar kutsal kabul edilir. Ötüken Dağı Doğu Türkleri için, Tanrı Dağları ise Batı Türkleri için kutsal ve mübarek dağlardır. Ancak sadece Ötüken'e saygı duymak doğru değildir, çünkü Türk kültürü ve inancında dağlar, Tanrı'ya yakın olan mekânlar arasında sayılır (Bütüner, 2021: 443).

*"Uruz babasının sözün simadı, kayıdup girü döndi. Yirden yüce tağlar başına yoldaşların alup çıkdı. Ol zamanda oğul ata sözün iki eylemez idi, iki eylese ol oğlanı kabul eylemezler idi. Uruz gin yakadan sünüsün sançdı turdı"* (Ergin, 2011: 150).

Kazan Bey'in oğlu Uruz Bey'in tutsak olduğu hikâyede, düşmanın onları öldürme niyetini "ocağını söyindürün" (Ergin, 2011: 169) ifadesiyle ifade etmesinin bir nedeni olduğu düşünülmektedir. "Ocağını söyindürün" ifadesi, Kazan Bey'in ailenin lideri olduğunu ve ondan sonra gelen oğlu Uruz'un ailenin liderliğini sürdüreceğini vurgulamaktadır. Dede Korkut Kitabı'na göre bir erkeğin varlığının olmadığı bir aile, aile olma amacını kaybetmiş demektir. Bu ifade, geleneksel Türk aile yapısında erkeğin reis olarak kabul edildiği ve ailenin devamı için erkeğin varlığının önemli olduğu fikrini yansıtmaktadır.

Ayrıca, hikâyede Kazan'ın tüm Oğuz beyleriyle savaştıktan sonra oğlu Uruz'a yenilmesi, kurgusal olarak, tutsak babanın kurtarıma görevinin oğula verilmesinden kaynaklanır. "Elhamdulillah menüm oğalançuğum büyük er olmuş" (Ergin, 1997a: 241) denilmesi erkeklere lütfedilen bir tür kahramanlık yolculuğunu simgeler. Oğul, babasını kurtarmak için bir sınavı tamamlamak zorundadır ve bu, onun olgunlaşmasını ve babasına duyduğu sorumluluğu gösterir (Karakaş, 2013: 1874).

### **Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi**

"Duha Koca Oğlu Deli Dumrul" hikâyesi, ideal eş anne ile ilgili bir önem teşkil etmektedir. Bu hikâyede Deli Dumrul, Azrail'e meydan okur ve Allah Deli Dumrul'un canının alınmasını emreder. Dumrul Allah'a canımı alacaksan sen al diye yakarınca Allah bunu beğenir ve canının yerine başka bir can bulabilirse affedeceğini söyler. Babası ise ona canını veremeyeceğini ifade eder.

*"Dünya şirin, can aziz,*

*Canumu kıyabilmen bellü bilgil.*

*Menden aziz, menden sevgülü anañdur,*

*Oğul anaña var"* (Gökyay, 2007: 115)

Dumrul daha sonra annesine gider ve aynı cevabı alır. Deli Dumrul, bu yanıtlardan sonra Azrail'e karısını ve çocuklarını gördükten sonra canını alabileceğine dair bir emir verir. Karısına olanları anlattıktan sonra Deli Dumrul istemese dâhi karısı onun yerine kendi canını verebileceğini söyler. Allah bu durumdan hoşnut olur ve Deli Dumrul'u affeder, babasıyla annesinin canını alır ve karısına yüz kırk yıl ömür verir. Bu hikâyenin en önemli özelliklerinden biri, kutsal



annelik rolünden vazgeçmektir. Deli Dumrul'un annesi son derece insani bir kaygıyla oğlu için canını vermemekte ve canın tatlılığından bahseder. Hikâyedeki kutsallık motifi böylelikle eşe geçiş sağlamaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde boy adları genellikle erkek kahramanların ve çoğunlukla babalarının adlarından oluşmaktadır. Bu durum, klasik ataerkillik anlayışını yansıtmaktadır. Dede Korkut, ilahi otoriteyi temsil ederken, babalar ise aile içinde dünyevi otoriteyi temsil etmektedir. Bu şekilde, iktidarın ilahi-dünyevi paylaşımı gerçekleştirilmiş gibi görünmektedir. Kadınların ise genellikle ikincil bir rolde olduğu ve ataerkil hiyerarşinin net bir şekilde görüldüğü söylenebilir. Örnek vermek gerekirse "Duha Koca oğlu Deli Dumrul" boyunda eşi için canını vermeyi kabul eden kadının adı geçmemektedir ayrıca hikâyede ekofeminizm bakış açısıyla kadının eşine can vermesi sonucunda kıymet kazandığı belirtilebilir (Gökyay, 2007: 884).

Bu bağlamda, hikâyenin ekofeminist bir perspektiften değerlendirilmesi çevre ve cinsiyet ile ilgili önemli temaların anlaşılmasına katkıda bulunabilir:

1. Doğa ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi: Hikâyede Dumrul'un köprüsünün başında beklemesi ve bu bekleyişin ardından doğadan daha fazla para kazanması, doğa ile toplumsal cinsiyet arasındaki bağlantıyı gösteren bir örnek olabilir (Mungan, 2016: 294). Ekofeminizme göre, doğanın sömürülmesi ve tahribatı genellikle ataerkil bir toplumun ürünüdür. Dumrul'un bu bağlamda doğadan daha fazla para kazanması, erkek egemen bir düzenin doğayı nasıl sömürdüğünü yansıtabilir.
2. Annenin ve Doğanın Değeri: Dumrul'un annesiyle olan ilişkisi, ekofeminist perspektiften bakıldığında, anne doğası ve anaçlığın doğa ile olan bağlantısını temsil edebilir. Ekofeminizme göre, kadınlar sıkça doğayla ilişkilendirilir ve kadınların hakları ile çevre hakları arasında güçlü bir paralellik vardır. Bu bağlamda, Dumrul'un annesi, doğanın ve kadının toplumsal değerini simgeliyor olabilir.
3. Çocukluktan Yetişkinliğe Geçiş: Dumrul'un hikâyenin sonunda karısının sevgisi sayesinde yeni bir yaşam olanağına kavuşması, ekofeminist bakış açısından, insanlığın çocukluktan yetişkinliğe geçişini temsil edebilir. Bu, toplumun sürdürülebilir bir geleceğe doğru evrilmesini ve çevresel sorumluluk bilincini işaret edebilir.

Sonuç olarak, Dumrul Hikâyesinin ekofeminist bir bakış açısıyla değerlendirilmesi doğa, toplumsal cinsiyet ve insan-doğa ilişkileri temalarının daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlayabilir. Bu analiz, hikâyenin özgün yapısını ve içerdiği önemli mesajları daha geniş bir perspektiften ele almamıza yardımcı olabilir.

### **Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi**

Altıncı boy olan "Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı" hikâyesinde, ideal sevgili olarak araştırmalara konu olan karakterlerden biri "Selcen Hatun" olarak geçmektedir.

Selcen Hatun köklü bir aileye sahip olup, evleneceği erkeği sınavarak seçen, seçtiği erkeğe de sonuna kadar bağlı olan, yeri geldiğinde sevdiği erkeği kendi ailesine karşı bile savunmakta olan bir tip olarak yorumlanmaktadır (Ekici 2000: 8).

*"Evet, canım baba, öyle isterim. Yoksa varasın, bir cici bici Türkmen kızını alasın, aniden dayanayım, üzerine düşeyim, karnı yırtıla"* (Gökyay, 2006: 144).

Yukarıdaki metinde Kan Turalı'nın sözlerinden anlaşılacağı üzere alp kadın tipi övülürken, bazı kadın tipleri de "cici bici Türkmen kızı" söylemi ile eleştirilmiştir.

Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı hikâyesinde Kan Turalı, başlangıçta düşmana kendisinden önce varacak bir kadın istediği için Selcen Hatun'u seçer. Selcen Hatun sayesinde üç kez hayatı kurtarılan Kan Turalı, bu durumun bilinmesini kabul edemez ve onu öldürmeye karar verir. Çünkü bu, ataerkil toplumda erkeklik rolünü sorgulama riskini taşır ve ataerkil iş birliği içinde oluşturulan erkeksi role zarar verebilir.

*"Tez sevdin, tez usandın,*

*Kavat oğlu kavat!*

*Kadir Allah bilir, ben sana,*

*Munisim, yârim, kıyma bana!"* (Gökyay, 2006: 161).

Bu epizot, kadın hakkındaki düşüncenin ataerkil tercih ve çıkarlara bağlı olarak nasıl değişebileceğine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu durum, kadının değerinin sadece erkeğin çıkarlarına hizmet etmekle sınırlı olduğunu ve kadının hayatının erkeğin isteklerine tabi olduğunu vurgulamaktadır. Bu olaya Raewyn Connell'in ortaya koyduğu hegemonik erkeklik açısından da bakılabilir.\*

Hikâyede aynı zamanda cinsiyete dayalı iş bölümünün nasıl olduğuna dair önemli ipuçları verilmektedir. Destanda Kan Turalı'yı öven yiğitler, beylerine "Babanın ak ban eşiğinde, Karavaşlar inek sağır görmedin mi?" şeklinde söylemektedirler. Bu ifade, ev içinde yemek pişirme, temizlik ve bakım gibi görünmeyen emek olarak değerlendirilebilecek işlerin bu köleler tarafından yapıldığını göstermektedir.

### **Kazılık Koca Oğlu Yiğenek Hikâyesi**

Kazılık Koca Oğlu Yiğenek Boyu'ndaki Bayındır Han ve Salur Kazan gibi yöneticilerin mal-mülk ve güçlerini göstermek için gösterişli çadırlar, ipek halılar ve altın sürahiler kullandıkları ifade edilmektedir (Ergin, 2011: 77). Bu durum, Oğuz toplumunda yöneticilerin büyük bir mal varlığına sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, genel olarak halkın çoğunluğunda mülk sahibi olanların erkekler olduğu da belirtilmektedir.

\* Hegemonik erkeklik, "iktidarı elinde tutan erkeklerin sahip olduğu erkeklik biçimi" olarak tanımlanmaktadır (Connell, 1998: 245).

Dede Korkut Kitabı, kadınları yalnızca küçümseme amacıyla hayvanlara benzetmekle kalmaz, aynı zamanda farklı özellikleri nedeniyle hayvanlarla karşılaştırır. Örneğin, Kazılık Koca, karısının hamile olduğunda develerinin ve koyunların "yükü" olduğunu ve onlardan doğacak olmakta yavruların cinsiyetini merak ettiğini belirtmektedir (Ergin, 2011: 205).

### **Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâye**

"Dadılar", ötekiliğin bir parçası olarak ele alınması gereken bir husustur. Bu hikâyede örneğin, Tepegöz'ün kendisi için getirilen sütanneleri ve dadıları öldürme nedenleri bu durumu ortaya koymaktadır.

Hikâyede, Tepegöz, Deli Dumrul ve bazen de Basat gibi olağanüstü özelliklere sahip karakterler bulunmaktadır. Ancak, ilahi isimler olarak bahsedilen Azrail, Cebrail ve Hızır gibi karakterler hariç tutuluyor. Ayrıca, bu özelliklere sahip tek kadın/dişi karakter, Tepegöz'ün annesi olan peri kızıdır (Gökyay, 2006: 175). Bu yönüyle fark yaratmaktadır.

Tepegöz'ün annesi belirtildiği üzere mitolojik bir varlıktır. Tepegöz'ü korumak için ona yüzük vermesi ise annelik iç güdülerinin belirtisine işaret etmektedir (Ergin, 2011: 208).

Peri Kızı aynı zamanda Türk mitolojisinde doğa ruhlarıyla ilişkilendirilen ve doğanın yaratıcı gücünün sembolü olarak kabul edilen olağanüstü bir varlıktır. Türk sözlü kültüründe doğa ruhları ve iye kültürü birbiri ile bağlantılıdır; doğadaki çeşitli güçlerin sembolü olarak olağanüstü bir tip olarak görülmektedir. Dil ve dişiliğine bağlı olarak doğanın yaratıcı gücünün sembolü olarak belirtilmektedir. (Sarpkaya, 2015: 103). Dişilik ve doğadaki çeşitli güçlerin sembolü olarak görülmektedir. Bu bulguda, Peri Kızı'nın doğadaki sembolik değerlerle birlikte dişilik özelliklerini temsil ettiği ve eril bir figür olan Konur Koca Sarı Çoban tarafından tecavüze uğraması dikkat çekmektedir. Bu durum, erkeğin kadına karşı üstünlük kurma ve tahakküm altına alma çabasının bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır.

### **Begil Oğlu Emren Hikâyesi**

Türk kültüründe "ad alma/verme" geleneği önemli bir yer tutmaktadır. Bu geleneğe göre, bir kişi çocukluktan ergenliğe geçişini simgeleyen bir ritüel olan "ad alma" töreniyle yeni ad alır. Bu ad genellikle kişinin karakterini, özelliklerini veya toplumda kazandığı bir değeri yansıtır. Gökyay'ın belirttiği gibi, Türklerin ad alma geleneği İslamiyet öncesi dönemlerde genellikle şamanlar tarafından gerçekleştirilirdi (Gökyay, 2007: 1094-1097). Ancak İslam etkisiyle birlikte şamanın yerini dervişler almıştır. Dede Korkut gibi önemli figürler, Dede Korkut'ta ad veren kişiler olarak görülmektedir.

Begil oğlu Emren'in maceralarının tamamının bir ad alma ritüeli olarak sunulduğu ifade edilebilir. Bu, erkek karakterler için bir geçiş ritüeli ve toplumsal kabulün bir göstergesi olarak kullanılmaktadır. Ancak kadınlar için böyle bir durum söz konusu değildir.

Genellikle Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki kadın karakterlerin erkekler tarafından sözlerinin dinlenmediği veya düşünme yetilerine güvenilmediği ifade edilmektedir. Bu ifadeler, o dönemdeki toplumsal cinsiyet ilişkilerini yansıtan bir perspektifi yansıtmaktadır.

Begil Oğlu Emren Hikâyesinde "hatun kişinin 'aklı keleşisi eyüdüdür'" (Ergin, 2011: 218) ifadesi, bir kadının akıllı olmadığını veya düşünce kapasitesinin sınırlı olduğunu ima etmektedir. Bu ifade, kadınların kararlarını veya önerilerini ciddiye almadıklarını göstermektedir.

### **Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi**

Bu hikâye genel olarak Uşun Koca'nın oğlu Segrek'in abisi Egrek'i kurtarmak için çaba göstermesi üzerine kurulmaktadır. Bu özellik, belirli bir kültürel veya toplumsal bağlamda aile yapısına ilişkin bir vurgu yapabilir. Bazı kültürlerde, erkek kardeşlerin aile içinde özel bir konumu veya sorumlulukları olabilir. Bu, erkeklerin aile reisi veya koruyucu rolüne daha fazla odaklanıldığı toplumlarda sıkça görülebilir.

"Uşun Koca Oğlu Segrek" adlı hikâyede, çocuk sahibi olmanın bireysel mutluluktan öte toplumu ve devleti memnun etmek açısından önemli olduğu gözlemlenmektedir. Segrek, gerdek gecesi yaşadığı sorunlar nedeniyle çocuk sahibi olamayacağından dolayı toplum tarafından "kısır" olarak nitelendirileceği endişesini taşımaktadır. Segrek'in eşi, bu durumu Segrek'in anne ve babasına anlatmadan önce "kademi kutsuz gelin diyince udsuz gelin disünler" (Ergin, 2011: 229) ifadesini kullanarak kendini haklı çıkarmaya çalışmaktadır. Bu ifadeyle, kadının kişisel meselesi olmaktan çıktığı ve utanmaz gelin olmayı göze alarak istenmeyen gelin olmadığını göstermeye çalıştığı belirtilmektedir.

Dede Korkut Kitabı'ndaki kadınlar genellikle erkeklere aşırı bir şekilde bağlılık gösterirler ve erkeğin onayını, sevgisini kazanmak için çabalarlar. Aşk, onlar için hayatlarının merkezinde yer alır ve bu nedenle kendi özgürlüklerini ve isteklerini sıkça feda ederler. Bu, feminist eleştirmenlerin aşkın kadınları sınırlayan ve baskı altına alan bir duygu olarak görmelerini destekleyen bir örnek olabilir.

Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu'ndaki örnekte, Segrek'in kardeşini kurtarmak için uzun bir süreliğine ayrılması gerektiği söylenmektedir. Segrek'in eşi, ona hitaben güçlü bir bağlılık ifadesiyle "Yigidüm men sana bir yıl bakam, bir yılda gelmez-isen iki yıl bakam, iki yılda gelmezisen üç dört yıl bakam, dört yılda gelmez-isen biş yıl altı yıl bakam, altı yol ayrına çadır dikem, gelenden gidenden haber soram, hayır haber getürene at ton virem kaftanlar geydürem, şer haber getürenün başını kesem, irkek sineği üzerüme kondurmayam, murad vir murad al andan git yigidüm" (Ergin, 2011: 229) şeklinde seslenir.

Bu ifade, Segrek'in eşi tarafından gösterilen güçlü bağlılığı ve fedakarlığı yansıtmaktadır. Eşi, Segrek'e "Ne kadar süre gidersen git, senin dönmeni beklerim. Ne olursa olsun seni terk etmem, sana olan bağlılığımı gösteririm. İyi haber getirene binlerce at koşar, güzel kaftanlar giyerim. Kötü haber getirene başını keserim. Üzerime hiçbir kötülüğün etkisini sokmam, dileğini yerine getirir,

dileğini yerine getirmezsene bile senin yanından ayrılmam" demektedir. Feministler, kadının erkeğe olan ihtiyacı nedeniyle bu bağıllık duygusuna sahip olduğunu düşünmektedirler. Bu duygu, kadını erkeğin gerisinde bıraktığı için ilerlemesine engel olmakta ve onu kısır bir döngü içine mahkûm bırakmaktadır.

### **Salur Kazan Esir Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Hikâye**

Hikâyede aile ilişkileri çerçevesinde erkek kardeşlerin "emmi" veya "dayı" olarak önemli olduğu anlaşılmaktadır. 11. boyda Uruz, babası Salur Kazan'ın tutsak olduğunu öğrenir ve annesinin yönlendirmesiyle emmisi (amcası) Kara Göne'ye haber gönderir. Ardından birlikte Kazan'ı kurtarmaya giderler. Bu durumda, Uruz'un emmi (amcası) Kara Göne, ona yardım etmek ve babasını kurtarmak için birlikte hareket eden önemli bir aile üyesidir. Emmi veya dayı olarak, aile içindeki erkek kardeşlerin koruyucu ve destekleyici rolleri olduğunu söyleyebiliriz. Aile ilişkileri, bu metinde erkek kardeşlerin bir araya gelerek bir aile üyesini kurtarmak için güçlerini birleştirdiği şekilde vurgulanmaktadır.

### **İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Hikâye**

İç Oğuz'a Taş Oğuz'un Asi Olduğu ve Beyrek'in Öldüğü hikâyede anaerkil dönemden kalma bir motifin varlığına dikkat çekilmektedir. Aruz Bey, Kazan Bey'in düzenlediği yağmaya çağrılmadığı için sinirlenmiş ve asi bir tavır sergilemiştir. Ancak Beyrek, İç Oğuz'dan başka kimsenin yanında olmamayı tercih etmiştir. Beyrek, Taş Oğuz beylerinden bir kız almıştır ve Beyrek ile Taş Oğuz arasındaki akrabalık ilişkisi ana soyluluktan kaynaklanmaktadır. Taş Oğuz beyleri, İç Oğuz ile iş birliği yapmak için sadece damatları Beyrek'i çağırmaktadır, ancak Beyrek İç Oğuz'a ihanet etmeyi reddeder. Bu motifte, anaerkil yapıya vurgu yapılırken, Beyrek anaerkiye uymayan bir tutum sergileyerek Aruz Bey tarafından cezalandırılır (Ergin, 2011: 243).

Aruz Bey'in Beyrek'i öldürdüğü ve Aruz Bey'in Kazan Bey'in dayısı olduğu belirtilmektedir. Kazan Bey ile Aruz Bey arasındaki ilişki, "avankulat" terimiyle ilişkilendirilen anaerkil döneme atıfta bulunur. Avankulat terimi, annelerin erkek kardeşlerinin tüm kız kardeşlerinin oğullarının koruyucusu olduğu klan kardeşliğinin daraltılmış bir biçimini ifade eder. Dede Korkut Kitabı'nda bu kardeşlik ilişkisi Kazan Bey ile sona erer. Kazan Bey, Beyrek'in intikamını almak için kardeşi Kara Göne'nin yardımıyla dayısı Aruz Bey'i öldürür. Bu, dayıya ve dolayısıyla anaerkil yapıya karşı alınan bir tutumu temsil eder ve Oğuz toplumunun genel tavrını ifade etmektedir (Ayaz, 2015: 156).

Hikâyede genel olarak Kazan Han ile dayısı Aruz Koca arasındaki mücadele anlatılmaktadır. Aruz Koca, Kazan Han'a isyan eden bir pozisyonundadır ve bu durum, annenin tarafından akrabalıkların baba tarafından akrabalıkla kıyaslanması imkânını sağlar. Yani, bu hikâyede değerli olan yine "babanın soyu"dur. Bu, ataerkil bir toplum yapısını yansıtmaktadır, çünkü soyun geçmesi ve akrabalık ilişkileri genellikle baba hattı üzerinden değerlendirilir ve vurgulanır.

## SONUÇ

Dede Korkut Kitabı'nın incelenmesi ve ekofeminizm perspektifiyle ele alınması, kadın deneyimlerinin ve çevresel bilincin önemli bir analizini sunmaktadır. Bu makalede yapılan analizler, kadın karakterlerin aile, evlilik, annelik ve ötekilik temaları çerçevesinde incelenerek, toplumsal cinsiyet rollerinin ve ataerkil sistemin nasıl işlediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, çevre ve doğa ile ilişkilerinin de metinde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Dede Korkut Kitabı, kadın karakterlerin genellikle seçkin ve atlı göçebe yaşam tarzında yer alan kadınlar olduğu bir dönemi yansıtmaktadır. Ancak, kitapta toplumsal bir tabakalaşmanın olmadığı düşüncesi yanıltıcı olabilir. Bu seçkin sınıfın hikâyeleri, kitabın tarih ve yaşam biçimiyle ilişkili olduğu kabul edilmelidir. Bu analiz, Dede Korkut Kitabı'nın kadın karakterlerini daha iyi anlamamıza ve kitabın toplumun genel doğaya karşı tutumuna nasıl katkıda bulunduğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Kadın karakterlerin incelenmesi, onların statüleri, davranışları ve eylemleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Direnç, mücadele, cesaret, başkaldırı gibi niteliklerin yanı sıra, uzlaşma, baş eğme, korku gibi kültürel duygu kodları da kadınların rol ve davranışlarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu analiz, kadınların kitapta birtakım roller üstlendiğini ve çeşitli şekillerde güçlendirildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, kadın karakterlerin statülerini ve davranışlarını belirleme konusunda erkek karakterlere kıyasla daha fazla zorlukla karşılaştıkları görülmektedir. Aile teması içinde, kız-erkek çocuklara yönelik ayrımcılık, kız kardeşlerin yokluğu ve anne-kız ilişkilerinin azlığı dikkat çekmektedir. Bu unsurlar, ataerkil sistemin etkilerini ve erkek egemenliğini yansıtmaktadır. Kadın karakterlerin çoğunlukla erkek kardeşlerin veya babaların tahakkümü altında olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, anne-kız, baba-kız ilişkilerinin neredeyse hiç yer almadığı görülmektedir, bu da kitapta aile ilişkilerinde belirli bir dengesizliği işaret etmektedir. Kadın karakterlerin azlığı, toplumda kadınların sıklıkla izole ve koruma altında olduğunu yansıtır. Bu, erkeklerin kadınları koruma ve kontrol etme eğilimini vurgular ve toplumsal cinsiyet rollerinin katı bir şekilde yansımalarını gösterir. Bu temsil, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve kadınların bağımsızlığını sorgulayan feminizmin eleştirilerine tabi tutulmuştur.

Sonuç olarak, Dede Korkut Kitabı'nın kadın karakterlerinin incelenmesi, kitaptaki toplumsal cinsiyet dinamiklerini ve ataerkil sistemin etkilerini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ekofeminizm perspektifiyle yapılan bu analiz, çevre ve doğa ile olan ilişkilerin de önemli bir boyutunu ortaya koymaktadır. Kadın karakterlerin deneyimleri ve stratejileri, günümüzdeki kadınların özgürlük ve eşitlik mücadelesine ışık tutabilir. Bu analiz, Dede Korkut Kitabı gibi kaynak eserlerde kadın deneyimlerinin ve farklı kadınlık deneyimlerinin görünür hale getirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, ataerkil sistemin yeniden üretimine karşı dikkatli olunmalı ve kadınların direnişlerinin ve stratejilerinin desteklenmesi gerekmektedir.

## KAYNAKÇA

- Avcı, M. (2014). Çevre, İnsan ve Kültürü Birbirine Bağlayan Etmen: Su. *Çevre ve Ahlak Sempozyum Bildiri Metinleri Kitabı*, 485-497.
- Ayaz, B. (2015). Dede Korkut Kitabı Bağlamında Anaerkil Yapıdan Ataerkil Yapıya Geçiş Sürecinde Avankulat (Dayı Kültü) Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi* 1, 155-162.
- Bütüner, Ş. (2021). Çevre Bilinci Oluşturmada Türk Mitolojisinin Rolü: Dede Korkut Hikâyelerine Ekoeleştirel Bir Yaklaşım. *Türk Dünyası Araştırmaları* 255, 433-448.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar; Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ekici, M. (2000). "Dede Korkut Kitabı'nda Kadın Tipleri". *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ankara.
- Elçin, Şükrü (2004). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eliade, M. (2019). *Kutsal ve Kutsal-dışı*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Ergin, M. (2011). *Dede Korkut Kitabı-I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınevi.
- Ergun, P. (2017). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Gezgin, S. (2018). *Medya ve İletişime Diyalektik Bakış*. Konya: Eğitim Yayınları.
- Gökalp, Z. (2008). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Akvaryum Yayınevi.
- Gökyay, O.Ş. (2006). *Dede Korkut Hikâyeleri*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Gökyay, O.Ş. (2007). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Karakaş, R. (2013). Dede Korkut Hikâyelerinde "Tutsaklıktan Kurtarma Motifi" ve "Bey Oğulları" Arasındaki İlişki. *Turkish Studies*. Volume 8/1: 1867-1879.
- Opperman, S. (2012). *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Sarpkaya, S. (2015). Dede Korkut Kitabı'nda Olağanüstü Tipler. *Millî Folklor*, 107, 97-107.
- Soysal Eşitti, A. (2016). Murathan Mungan'ın Hikâye ve Romanlarında Toplumsal Cinsiyet Eleştirisi. (Doktora Tezi) Erişim Adresi: <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/590235>

**GENİŞLETİLMİŞ ÖZET:** Ekofeminizm, çevre sorunları ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği arasındaki bağlantıyı vurgulayan bir düşünce ekolüdür. Bu akım, ataerkil kapitalist sistemin doğayı ve kadınları sistematik bir düzeyde sömürdüğünü ve ezen bir yapı oluşturduğunu eleştirmektedir. Aynı zamanda çevresel yıkımın kadınlara yönelik şiddet ve sömürü ile bağlantılı olduğunu ileri sürmektedir. Ekofeminist perspektif, Dede Korkut Hikâyeleri gibi eserlerde de çeşitli açılardan değerlendirilebilir. Bu hikâyeler, Türk edebiyatının en önemli eserleri arasında yer alır ve Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan uzun bir geleneğe dayanmaktadır. Doğa ve çevre, hikâyelerde sıklıkla erkek kahramanlık ve savaşçılık merkezine alınarak tasvir edilir. Ekofeminizmin hikâyelerdeki doğa tasvirlerine ve çevresel temalara uygulandığında, insanların doğayı nasıl etkilediğini gösterdiği görülür. Avcılık, çiftçilik ve hayvancılık gibi faaliyetler, kahramanların doğayla olan ilişkilerini dengelemeleri gerektiğini vurgular. Ekofeminizme göre, bu denge olmadan doğa istismar edilir ve çevresel dengesizlikler ortaya çıkar. Ekofeminizm aynı zamanda Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki kadın karakterlere de uygulanır. Kadın karakterler sıklıkla erkekleri destekleyici roller oynamaktadır. Ekofeministlere göre, ataerkil kültür kadınları

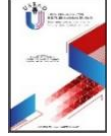
ve çevreyi sömürmekte ve boyun eğdirmektedir. Bu hikâyelerdeki kadınların güçsüzleştirilmesi ve sadece erkeklerin etrafında dönmesi, kadınların ve doğanın ezildiği bir sistemi yansıtır. Ekofeminizm, Dede Korkut Hikâyelerinde vurgulanan erkek kahramanlık ve savaş temasını da eleştirel bir perspektifle değerlendirir. Bu tema, doğanın tahribatına yol açabilecek bir erkek egemenliği ve şiddet kültürünün teşvik edildiğini ima etmektedir. Bu perspektife göre, erkeklerin üstünlüğü, kadınların ve doğanın sömürülmesine ve baskı altına alınmasına katkıda bulunmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri'nin ekofeminist bir bakış açısıyla değerlendirilmesi, toplumun doğa ve kadınlarla olan ilişkisini daha derinlemesine anlamayı ve sürdürülebilir yaşamın teşvik edilmesini amaç edinir. Bu analiz, hikâyelerin gelecekteki yorumlanmalarında çevre ve cinsiyet eşitliğinin gözetilmesini ve ataerkil kapitalizmin yıkıcı etkilerine karşı farkındalık yaratmayı hedefler. Bu sayede, toplumda ekolojik denge ve cinsiyet eşitliği için bilinçli bir çaba gösterilmesi ve ataerkil kapitalizmin getirdiği zararlara karşı mücadele edilmesi desteklenir. Dede Korkut Kitabı'nın incelenmesi ve ekofeminizm perspektifiyle ele alınması, kadın deneyimlerinin ve çevresel bilincin önemli bir analizini sunmaktadır. Kadın karakterlerin rolleri, statüleri, davranışları ve ilişkileri incelenerek, toplumsal cinsiyet rollerinin ve ataerkil sistemin nasıl işlediği ortaya konulmaktadır. Ayrıca, kitapta doğa ve çevreyle olan ilişkilerin de önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Kitap, seçkin ve atlı göçebe yaşam tarzında yer alan kadınların hikâyelerini yansıtmaktadır. Ancak, kitapta toplumsal bir tabakalaşmanın olmadığı düşüncesi yanıltıcı olabilir. Seçkin sınıfın hikâyeleri, kitabın tarih ve yaşam biçimiyle ilişkili olduğu kabul edilmelidir. Bu analiz, Dede Korkut Kitabı'nın kadın karakterlerini daha iyi anlamamıza ve kitabın toplumun genel doğaya karşı tutumuna nasıl katkıda bulunduğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır. Kadın karakterlerin incelenmesi, onların statüleri, davranışları ve eylemleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Direnç, mücadele, cesaret, başkaldırı gibi niteliklerin yanı sıra, kültürel duygu kodları olan uzlaş, baş eğme, korku gibi faktörler de kadınların rol ve davranışlarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu analiz, kadınların kitapta çeşitli roller üstlendiğini ve çeşitli şekillerde güçlendirildiğini göstermektedir. Ancak, kadın karakterlerin statülerini ve davranışlarını belirleme konusunda erkek karakterlere kıyasla daha fazla zorlukla karşılaştıkları görülmektedir. Aile teması içinde, kız-erkek çocuklara yönelik ayrımcılık, kız kardeşlerin yokluğu ve anne-kız ilişkilerinin azlığı dikkat çekmektedir. Bu unsurlar, ataerkil sistemin etkilerini ve erkek egemenliğini yansıtmaktadır. Kadın karakterlerin çoğunlukla erkek kardeşlerin veya babaların tahakkümü altında olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, anne-kız, baba-kız ilişkilerinin neredeyse hiç yer almadığı görülmektedir, bu da kitapta aile ilişkilerinde belirli bir dengesizliği işaret etmektedir. Sonuç olarak, Dede Korkut Kitabı'nın kadın karakterlerinin incelenmesi, kitaptaki toplumsal cinsiyet dinamiklerini ve ataerkil sistemin etkilerini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ekofeminizm perspektifiyle yapılan bu analiz, çevre ve doğa ile olan ilişkilerin de önemli bir boyutunu ortaya koymaktadır. Kadın karakterlerin deneyimleri ve stratejileri, günümüzdeki kadınların özgürlük ve eşitlik mücadelesine ışık tutabilir. Bu analiz, Dede Korkut Kitabı gibi kaynak eserlerde kadın deneyimlerinin ve farklı kadınlık deneyimlerinin görünür hale getirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, ataerkil sistemin yeniden üretimine karşı dikkatli olunmalı ve kadınların direnişlerinin ve stratejilerinin desteklenmesi gerekmektedir. Ekofeminizm perspektifiyle, çevre ve cinsiyet eşitliği bilincinin artırılmasına ve daha sürdürülebilir bir topluma yönelik farkındalığın güçlendirilmesine katkıda bulunulabilir. Dede Korkut Kitabı'nın ekofeminizm perspektifiyle incelenmesi, kadın deneyimlerinin ve çevresel bilincin önemli bir analizini sunmaktadır. Kitaptaki kadın karakterlerin rolleri, statüleri ve ilişkileri toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil sistemin işleyişi açısından değerlendirilir. Ayrıca, kitapta doğa ve



çevreyle olan ilişkilerin de vurgulanması, ekofeminist bakış açısının önemini ortaya koymaktadır. Kadın karakterlerin deneyimleri, direnişleri ve güçlenmeleri, günümüzdeki kadınların özgürlük ve eşitlik mücadelesine ışık tutabilir. Bu analiz, kadın deneyimlerinin ve farklı kadınlık deneyimlerinin görünür hale getirilmesinin ve ataerkil sistemin etkilerine karşı bilinçli bir duruşun desteklenmesinin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, çevre ve cinsiyet eşitliği bilincinin artırılması için önemli bir adım olarak kabul edilmektedir.

**EXTENDED ABSTRACT:** Ecofeminism is a school of thought that emphasizes the link between environmental problems and gender inequality. This movement criticizes the patriarchal capitalist system that systematically exploits and oppresses nature and women. It also argues that environmental destruction is linked to violence and exploitation against women. The ecofeminist approach can also be examined from different point of views in works such as Dede Korkut Stories. These stories are among the most important works of Turkish literature and are based on a long tradition stretching from Central Asia to Anatolia. Nature and the environment are often depicted in the stories with male heroism and warriorism at the center. Applying ecofeminism to the depictions of nature and environmental themes in the stories shows how humans affect nature. Activities such as hunting, farming and animal husbandry emphasize the need for heroes to balance their relationship with nature. According to ecofeminism, without this balance, nature is exploited and environmental imbalances arise. Ecofeminism is also applied to the female characters in the Dede Korkut Stories. Female characters often play supportive roles for men. According to ecofeminists, patriarchal culture exploits and subjugates women and the environment. The disempowerment of women in these stories and the fact that they revolve solely around men reflects a system in which women and nature are oppressed. Ecofeminism also critically evaluates the theme of male heroism and war emphasized in Dede Korkut Stories. This theme implies the promotion of a culture of male domination and violence that can lead to the destruction of nature. According to this perspective, male supremacy contributes to the exploitation and oppression of women and nature. Evaluating the Dede Korkut Stories from an ecofeminist perspective aims to gain a deeper understanding of society's relationship with nature and women and to promote sustainable living. This analysis aims to promote environmental and gender equality in future interpretations of the stories and to raise awareness of the destructive effects of patriarchal capitalism. This promotes a conscious effort for ecological balance and gender equality in society and to fight against the harms of patriarchal capitalism. Examining the Book of Dede Korkut and approaching it from an ecofeminist perspective provides an important analysis of women's experiences and environmental consciousness. By examining the roles, status, behaviors and relationships of female characters, it reveals how gender roles and the patriarchal system operate. In addition, relationships with nature and the environment play an important role in the book. The book reflects the stories of women in the elite, horse-drawn nomadic lifestyle. However, the idea that there is no social stratification in the book may be misleading. It should be recognized that the stories of the elite class are related to the history and lifestyle of the book. This analysis helps us to better understand the female characters of the Book of Dede Korkut and how the book contributes to the general attitude of society towards nature. The analysis of the female characters is based on their status, behavior and actions. In addition to qualities such as resistance, struggle, courage and rebellion, cultural emotional codes such as compromise, submission and fear have also been influential in determining women's roles and behaviors. This analysis shows that women assume various roles in the book and are empowered in various ways. However, it is observed that female characters face

more difficulties in determining their status and behavior than male characters. Within the theme of family, the discrimination against boys and girls, the absence of sisters and the scarcity of mother-daughter relationships are noteworthy. These elements reflect the effects of the patriarchal system and male dominance. It is stated that female characters are mostly under the domination of brothers or fathers. Moreover, mother-daughter and father-daughter relationships are almost absent, indicating a certain imbalance in family relationships in the book. In conclusion, analyzing the female characters of the Book of Dede Korkut helps us understand the gender dynamics and the effects of the patriarchal system in the book. This analysis from the perspective of ecofeminism also reveals an important dimension of relations with the environment and nature. The experiences and strategies of female characters can shed light on women's struggle for freedom and equality today. This analysis emphasizes the importance of making women's experiences and different experiences of womanhood visible in source works such as the Book of Dede Korkut. Furthermore, the reproduction of the patriarchal system needs to be guarded against and women's resistance and strategies need to be supported. An ecofeminist perspective can contribute to raising awareness of environmental and gender equality and strengthening awareness towards a more sustainable society. Examining the Book of Dede Korkut from an ecofeminist perspective offers an important analysis of women's experiences and environmental consciousness. The roles, status and relationships of the female characters in the book are evaluated in terms of gender roles and the functioning of the patriarchal system. In addition, the book emphasizes relationships with nature and the environment, revealing the importance of an ecofeminist perspective. The experiences, resistance and empowerment of the female characters can shed light on women's struggle for freedom and equality today. This analysis emphasizes the importance of making women's experiences and different experiences of femininity visible and promoting a conscious stance against the effects of the patriarchal system. It is also recognized as an important step towards raising awareness of the environment and gender equality.



## METVERSE VE İZLENİM YÖNETİMİ: 1984 KİTABI ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

METVERSE AND IMPRESSION MANAGEMENT: AN ANALYSIS OF THE  
BOOK 1984

### Berk FUL

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ege  
Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla  
İlişkiler ve Tanıtım Bölümü,  
Kişilerarası İletişim,  
İzmir/Türkiye.  
Master's Degree Std., Ege University,  
Faculty of Communication,  
Department of Public Relations and  
Publicity, Interpersonal  
Communication,  
İzmir/Türkiye.  
[berkful35@gmail.com](mailto:berkful35@gmail.com)  
**ORCID:** 0000-0002-3620-5601

### Didem ÖZŞENLER

Doç., Dr. Ege Üniversitesi, İletişim  
Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım  
Bölümü, Kişilerarası İletişim,  
İzmir/Türkiye.  
Assoc., Prof., Ege University, Faculty  
of Communication, Department of  
Public Relations and Publicity, Faculty  
Member of the Department of  
Interpersonal Communication,  
İzmir/Türkiye.  
[selma.didem.ozsenler@ege.edu.tr](mailto:selma.didem.ozsenler@ege.edu.tr)  
**ORCID:** 0000-0003-4627-7948

### Makale bilgisi | Article Information

**DOI:** 10.47994/usbad.1332069

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 24.07.2023

**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 03.11.2023

**Yayın Tarihi / Date Published:** 20.12.2023

**Yayın Sezonu / Pub Date Season:** Aralık / December

**Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article:** Ful, B., & Özsenler, D. (2023).  
Metaverse ve İzlenim Yönetimi 1984 Kitabı Üzerinden Bir Analiz. *USBAD*  
*Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 5(13), 540-566.

**İntihal:** Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.  
**Plagiarism:** This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



**İletişim:** Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>  
mail: [usbaddergi@gmail.com](mailto:usbaddergi@gmail.com)

**Öz:** İzlenim yönetimi kişinin, karşı tarafın kendisine ilişkin izlenimlerini kontrol etme ve yönetme sürecidir. İzlenim yönetimi sosyal hayatın bir parçası olmak, yaşanan topluma ait hissetmek, maddi ve manevi faydaları arttırmak, saygınlık kazanmak ve herkesin kabul ettiği bir birey olmak için kullanılmaktadır. Metaverse ise fiziki olmayan, dijital bir yaşam alanı, sanal bir evrendir. İnsanlar bu sanal evrende kişinin kendi yarattığı avatarlar aracılığıyla temsil edilmektedir. İnsanların artan sosyal medya platformları neticesinde maruz kaldığı "farklı olmak, sıra dışı olmak, kendini var etmek istediği biçimde davranmak" gibi söylemler gündelik hayatta aşırılıkları da beraberinde getirmiştir. Günümüzde her alanda olduğu gibi sosyal ortamlarda ve Metaverse gibi sanal ortamlarda da aşırılığı deneyimlemek, "farklı" olmak, sürüden ayrılmanın sarsılmaz bir kuralına dönüşmüştür. Görülme, duyulma, izlenme, dikkat çekme, onaylanma, beğenilme gibi arzular sosyal medyadaki izleyiciler yoluyla tatmin edilmesi gereken sıradan, günlük hayatın rutin bir parçası olmuştur. Günümüzde gittikçe artan karşı tarafın izlenimlerini yönetme isteği ve sanal bir evrende, kendi istediğin gibi bir görüntü ile var olabilme meselesi bu durumların insanlığı bir ütopya mı yoksa bir distopyaya mı götüreceğini sorgulamaktadır. Ancak insan hayatının giderek distopyalaştığı düşünülmektedir. Bu bağlamda Metaverse ve izlenim yönetimi kavramları 1984 romanı üzerinden incelenmekte; persona, gözetim toplumu ve panopticon, eril bakış ve dişil bakış kavramları üzerinden analiz edilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Metaverse, İzlenim Yönetimi, 1984

**Abstract:** Impression management is the process of controlling and managing the other party's impressions of oneself. Impression management is used to be a part of social life, to feel belonging to the society, to increase material and moral benefits, to gain respect and to be an individual accepted by everyone. Metaverse is a non-physical, digital living space, a virtual universe. People are represented in this virtual universe through the self-created avatars. The discourses such as "being different, being extraordinary, behaving in the way they want to exist" that people are exposed to as a result of increasing social media platforms have brought about extremes in daily life. Today, as in every field, in social environments and virtual environments such as the Metaverse, experiencing extremism, being "different" has become an unshakable rule of separation from the herd. Desires such as being seen, heard, watched, attracting attention, being approved, being liked have become an ordinary, routine part of daily life that needs to be satisfied through the audience on social media. Nowadays, the desire to manage the impressions of the other party and the issue of being able to exist in a virtual universe with an image as you want questions whether these situations will lead humanity to a utopia or a dystopia, but it is thought that human life is becoming increasingly dystopian. In this context, the concepts of Metaverse and impression management are analysed through the novel 1984, the concepts of persona, surveillance society and panopticon, masculine gaze and feminine gaze are emphasised.

**Key Words:** Metaverse, Impression Management, 1984 Novel

## 1. Metaverse Kavramı ve Tarihçesi

Metaverse terimi ilk olarak 1992 yılında yayımlanan ve Neal Stephanson tarafından yazılan "Snow Crash"<sup>\*</sup> adlı romanın yirmi ikinci sayfasında kullanılmıştır. Meta ve verse kelimelerinin birleştirilmesi ile oluşmuştur. Meta; öte, öteki anlamına gelirken, verse kelimesi ise esasen evren anlamına gelen universe kelimesinin

\* Türkçeye "Parazit" adıyla çevrilmiştir.

kısaltılmış halidir. Bu bağlamda Metaverse kelimesinin öte evren veya öteki evren şeklinde tanımlamak mümkündür. Metaverse'ü "Belirsiz bir konsept" olarak ifade edenler de vardır (Bogost, 2021). Metaverse'de bahsedilen evren; fiziki dünyanın ötesinde, bilgi iletişim teknolojileri ile geliştirilmiş ve internetin gelecekteki hali olarak görülen sanal bir evrendir (Dionisio vd., 2013: 1-38). Metaverse'de bireyler zaman ve mekân sınırı olmadan avaturları - dijital temsilleri- ya da "MetaHuman"lar aracılığıyla varlık göstermektedirler (Cammack, 2010: 53-55; Song&Hong, 2021: 9-11; Fang vd., 2021: 4). Metaverse birbirine bağlı deneyimlerde sürekliliği sağlayan üç boyutlu ve çok kullanıcı bir yayın ağı olarak da tanımlanabilmektedir (Seidel vd., 2022: 6699) Aynı zamanda Metaverse, tematik olarak birbiriyle ilişkili kapsayıcı deneyimleri gerçekleştirmeyi hedeflemektedir (Seidel vd., 2022: 6699-6670). Metaverse için üzerinde uzlaşmış ortak bir tanım mevcut değildir. Başka yazar ve araştırmacılar da kavram için farklı tanımlamalar kullanmışlardır. Literatürden derlenmiş tanımlar aşağıda gösterilmektedir.

Tanım	Yapılan Çalışma
Doğrudan ya da dolaylı olarak fiziki dünyayla iletişimi olan, hızlı gerçekleşen, yaşayan yerlerdir.	Papagiannidis v.d. 2008
Gerçek dünya ile iç içe olan bağlı ve kalıcı sanal bir evren oluşturmak için bir araya gelen üç boyutlu, çok kullanıcının olduğu sanal alanların birleşimidir.	Di Pietro ve Cresci, 2021
Fiziki dünyanın sanal dünyaya doğru bir dönüşümüdür.	Sriram, 2022
Dijital unsurların üretiminin ve tüketiminin gerçekleştirildiği, sürekli ve eksiksiz bir ekonomik sistemdir.	Yang v.d. 2022
Fiziksel ve dijital dünyayı bir araya getiren görsel bir dünyadır.	Y. Zhao v.d. 2022

Tablo1: Metaverse Kavramının Tanımları (yazım hataları)

Kaynak: Literatürde bulunan araştırmalar, yazarlar tarafından tablolştırılmıştır.

Görüldüğü üzere son yıllarda kavram üzerinde daha çok tartışılmış ve tanımlamalar yapılmıştır. Bazı araştırmacılar ise Covid-19 salgınının insanları belirli bir dönem eve kapatmasıyla birlikte Metaverse çalışmalarının hız kazandığını vurgulamaktadır. Bunun sebebi olarak da Covid-19 döneminde giderek yaygınlaşan dijital uygulamalar, dijital ağlar üzerinden kurulan iletişim, iş ve okul yaşamlarının dijital dünyaya taşınması olarak gösterilmektedir. Covid-19 salgını dünyanın dijitalleşme yolculuğunu hızlandırmıştır (Kang, 2021: 1263).

1999 yılında gösterime girmiş olan Matrix serisi de sanal gerçeklik, gerçeklik ötesi ve öteki evren kavramlarını geniş ana akım izleyici kitlesiyle buluşturması bakımından önemlidir. İçinde bulunduğu dünyanın aslında gerçek olmadığını bir tür sanal gerçeklikte yaşadığını anlayan hacker Neo'nun hikayesi anlatılmaktadır. Matrix bu seride, ana akım izleyici kitlesine yapay zekâ aracılığıyla yaratılan bir

Metaverse evren olarak sunulmaktadır (Öztat, 2019: 313-315). Bu bağlamda Metaverse'ün Matrix serisinin düşünsel altyapısını oluşturduğu söylenebilir.

Bunların yanı sıra, Web 3 kavramıyla birlikte Metaverse evreni ile bir bağlantı kurularak ayrı bir yaşam formunun kurulacağı yönündeki görüşlerin yaygın olduğu görülmektedir. Nikolaidis (2007)'e göre Metaverse, web tabanlı iletişimin 2D web'den 3D web'e olan uzantısıdır. 2000'li yılları büyük bir değişime uğratan ve bilgiyi çift akışlı bir yöne kaydıran web 2.0 teknolojisinin aksine web 3.0 yapay zekâ ile hem akıllı hem de sanal olan dünyayı kitlelerle buluşturmuştur. Bu aşamada üretim, tüketim ve hatta ödemeler bile yapay zekâya sahip uygulamalar aracılığıyla yapılmaktadır. Bir başka ifade ile kişilere ya da kurumlara duyulan ihtiyaçlar yerini yapay zekâ uygulamalarına bırakmıştır.

2000'li yıllarda hayatımıza giren Facebook ve 2010'lu yıllarda hayatlarımıza giren Instagram, Twitter gibi uygulamalar da Metaverse'ün habercisi niteliğindedir. Nitekim Facebook, Metaverse olma yolunda adımlar atmaktadır. Dolca&Gabbana ilk avatar kreasyonunu ise 2021 yılının sonunda NFT olarak satışa çıkarmıştır (Murray vd. 2023: 198). İnternetin bu dönüşümü ve web 3.0 yapay zekânın önünü açmış ve bu alandaki yatırımların artmasını sağlamıştır.

Metaverse'ün oluşturulabilmesi için üç aşamadan geçmesi gerekmektedir. Bunlar; dijital ikizler, dijital yerliler ve fiziksel sanal gerçekliktir. Bu üç unsurun bir arada bulunması ve ardışık olarak bu üç aşamadan geçilmesi gereklidir.

Aşamalar	Özellikler
Dijital İkizler	Fiziksel çevrelerin ve nesnelerin; çok sayıda var olacak olan sanal dünyalarda dijital olarak çoğaltılmasıdır. Dijital ikizinin ya da bir başka ifadeyle dijital kopyalarının oluşturulmasıdır. Karar verme ve kontrol etme amacıyla kullanılan, gerçek dünyadaki değişiklikleri sanal dünyadaki karşılıklarına iletebilen fiziksel varlıkların, süreçlerin ya da sistemlerin dijital birer kopyasıdır.
Dijital Yerliler	İnsanların suretleri, bir başka deyişle avaturları aracılığıyla sanal dünyada, gerçek dünyadaki bir benzeri ya da yalnızca dijital dünyada var olacak olan düzeni oluşturmak için dijital yerliler ile ilgili çalışmaların yapılması gerekmektedir.
Fiziksel Sanal Gerçeklik	Oluşturulan sanal dünyaların hem birbirleriyle hem de fiziki dünyayla bağlantı kurması gerekmektedir. Gerçek ve sanal dünyaların birleşmesiyle ise de fiziksel ve sanal gerçekliğin bir arada bulunduğu Metaverse ve Metaverse'ler oluşacaktır.

Tablo 2: Metaverse'ün Aşamaları

Kaynak: Vatn, 2018; Han v. d. 2021; Lee v. d. 2021'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

Metaverse'ü oluşturmak için bazı temel teknolojilere ihtiyaç vardır (Lee v.d. 2021: 1). Bunlar;

- Genişletilmiş Gerçeklik (Extended Reality)

- Kullanıcı Etkileşimi Teknikleri (User Interactivity Techniques)
- Nesnelerin İnterneti ve Robotik (Internet of Things /Robotics)
- Blok zinciri (Blockchain)
- Bilgisayarla görme (computer vision)
- Yapay Zekâ (Artificial Intelligence)
- Uç ve Bulut (Edge and Cloud)
- Ağ (Network)
- Donanım (Hardware)'dır. (Lee, vd. 2021: 1)

Bu temel teknolojiler ve altyapılar kullanıcıların Metaverse'ye olan erişimini sağlarken Metaverse evreni içerisindeki çeşitli etkinlikleri yönetmek için kullanıcılarla birlikte çalışmaktadır. Bu teknolojilerle birlikte kullanıcı deneyim ve performanslarının yükseltilmesi amaçlanmaktadır (Lee, vd. 2021: 20).

Metaverse evrenine distopik bir anlam da yüklenmektedir. Metaverse'ye yönelik distopik söylemler ve teoriler, sınırları görünmez hale getirebileceği konusundaki endişelere yönelik kullanıcı yorumları mevcuttur (Kuş, 2021: 256). Schmitt (2022) Metaverse evreninin distopya mı yoksa ütopya mı olacağı meselesinin tamamen insanoğlunun elinde olduğunu söylemektedir.

## 2. İzlenim Yönetimi

Postmodern toplum yapısı teknolojinin oluşturduğu ve simgeler dünyasından esinlenen bilgi çağının sonucudur (Güvendi ve Ay, 2020) İzlenim yönetimi ise post modern toplum yapısının temel kaygılarından birisidir. İlk kez Goffman tarafından ifade edilen düşünceye göre, insanlar başkalarının kendileri hakkındaki izlenimlerini, başka insanlarla bir araya geldiklerinde neyi açıklayıp neyi gizleyeceklerini seçerek, "yönetir" veya kontrol ederler (Goffman, 1959).

Sosyal hayattaki etkileşimlerle birlikte ortaya çıkan izlenim yönetimi kavramı, bireylerin pek çok farklı nedenden dolayı başkaları tarafından beğenilmek, takdir edilmek, ilgi görmek için tasarladıkları kendilik imajlarının yönetilmesi şeklinde açıklanmaktadır. Leary ve Kowalski (1990)'a göre bireyler, karşı tarafa ilettikleri izlenimleri sürekli olarak izlemekte ve aynı zamanda yönetmektedir. Bu bağlamda izlenim yönetimi kavramını bireylerin başkaları tarafından nasıl algılandıklarını kontrol etmeye çalıştığı bir süreç olarak da tanımlamak mümkündür. İzlenim yönetimi bütün sosyal olgular gibi tarihsel ve toplumsaldır. Schneider (1981) ise izlenim yönetimi kavramını evrensel ve sosyal yaşamın bir özelliği olarak tanımlamaktadır. İzlenim yönetimi yapmanın önemini ise ilk kez 1514 yılında yazmış olduğu Prens adlı kitabında Machiavelli ortaya koymuştur.

Machiavelli, Prens adlı romanında prensin sayılan niteliklere sahip olmasa dahi merhametli, sözüne sadık, dürüst, insancıl ve dindar gibi görünmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Kitapta bu niteliklere sahipmiş gibi görünmenin dışında hiçbir özelliğin önemli olmadığına vurgu yapılmaktadır. Prens, insanların gözündeki izlenimi hangi yönde ve nasıl yönetmesi gerektiği hakkında okura

bilgiler verilmektedir (Machiavelli, 2022: 119-124). İnsanların bağlılığını ve güvenini kazanmak için onların gözündeki izlenimi yönetmenin neden önemli olduğunu açıklayan "Prens" romanı bu bağlamda izlenim yönetiminin toplumun her kesimi için geçerli ve etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Literatürde ise birden fazla izlenim yönetimi tanımı bulunmaktadır. Bunlar aşağıda listelenmiştir.

Yazarlar	Tanım
<b>Leary ve Kowalsky</b>	Bireyin, karşı tarafın kendisi hakkındaki izlenimlerini kontrol etme sürecidir.
<b>Erving Goffman</b>	Kişi, tanımadığı insanların olduğu bir ortama girdiğinde, diğerleri onun hakkında bilgi edinmek isteyeceklerdir. Eğer diğerleri, kişi hakkında daha önceden bir bilgi sahibi iseler o bilgiyi işlemeye başlayacaklardır. İnsanlar, karşısındaki bireylerin kendileri hakkındaki düşüncelerini ya yönetirler ya da denetlerler.
<b>Montagliani ve Giacalone</b>	Sosyal statü ve güç kazanmak için sosyal etkileşime dayalı olan izlenimi, bilinçli ve aktif olarak yönlendirmektir. İzlenim yönetimi, kişilerarası etkileşimi kolaylaştırmak için otomatik olan yöntemlerdir.
<b>Kacmar ve Carlson</b>	Bir bireyin, diğerlerinin kendisine ilişkin izlenimlerini kontrol altına almak için belirli bir imajı bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde oluşturması ve bu imajı diğerlerine sergilemesidir.
<b>Bozeman ve Kacmar</b>	Kişilerin kendi imajlarına yönelik olarak diğerlerini etkilemek be istedikleri sonuca ulaşmak için sözlü ya da sözsüz davranışları aktif olarak kullandıkları bir süreçtir.

Tablo 3: İzlenim Yönetimi Tanımları

Kaynak: Leary ve Kowalsky 1990; Kacmar ve Carlson, 1994; Bozeman ve Kacmar, 1997; Montagliani ve Giacalone, 1998; Goffman, 2018'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

İzlenim yönetimini; bilinçli izlenim yönetimi ve bilinçsiz izlenim yönetimi olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Bilinçsiz izlenim yönetiminde birey, başkalarının kendisi hakkındaki izlenimlerin sürekliliğini istemektedir. Bireyin amacı karşı tarafın algılarını değiştirmeye çalışmak değil; kendisi hakkında belirli bir izlenime sahip olmaya devam etmesini sağlamaktır. (Baumeister, 1982: 4-7). Bilinçli izlenim yönetimi ise bilinçli bilişsel süreçler gerektirmektedir. Bu nedenle de bilinçli izlenim yönetiminde birey, karşısındakinin algılarını değiştirmeye yönelik davranışlar sergilemektedir. Bireyin amacı, karşısındakinin kendisi hakkındaki tutum, düşünce ve davranışları etkilemek ve değiştirmektir. Bireyler psikolojik açıdan patolojik bir boyuta ulaştığı zaman kendi izlenimlerini olumlu kılabilmek için başkalarının izlenim ve imajını yönetme yolunu seçmektedir. Larry ve Kowalski



(1990)'a göre bireyler, bilinçli izlenim yönetimi taktiklerini kullanarak kendileriyle ilgili karşı tarafta olumlu izlenimler yaratmak istemektedir.

Bilinçli izlenim yönetiminde bireyi motive eden güdülerden biri de bir izlenim yaratma arzudur. İzlenim motivasyonu, bireyin karşı taraf üzerinde yapacağı bilinçli izlenim yönetimi girişimlerini harekete geçirmek için son derece önemlidir (Larry ve Kowalski, 1990: 34-38). Birey, diğerlerinin gözünde sahip olduğu kimlik, statü ve imajı korumak ve geliştirmek için izlenim yönetimi uygulamakta ve sergilemektedir.

### 3. İzlenim Yönetimi ve Metaverse

İzlenim; kişinin karşı tarafta çizdiği imajdır. Her insan karşı tarafın kendisini olumlu özellikler ile anmasını ister. Tüketim kültürünün hayatlarımıza entegre ettiği herkes tarafından beğenilme ve sevilme arzusu bireyler için hayati bir öneme sahiptir. Performanslar çağı olarak adlandırılan günümüzde insanlar tam da bu arzu nedeniyle diğerlerine karşı kendi performanslarını sergilemekte ve kendi imajlarını yaratmaktadır. Bir diğer ifadeyle günümüzde insanlar beğenilmek ve sevilmek için sürekli bir performans halindedir. İzlenim yönetimi, bireyin belirlenen hedefler doğrultusunda kendi imajları hakkında diğerlerinin bakış açılarını olumlu yönde etkilemeyi amaçladıkları bir süreçtir (Schlenker, 1980: 352-359; Rosenfeld v.d. 1995: 219; Wayne ve Liden, 1995: 232-240; Özdemir, 2016: 115-117).

Yeni medya teknolojileri aracılığıyla mikro alanlara kadar sızan beğenilme ve sevilme arzusunun olumlu olduğu kadar yıkıcı sonuçları da vardır. Charles Taylor (1995) ise bu durumu modern insanın kendi kimliğini doğrudan kendisinin belirlediği bir tavır olarak ele almaktadır. İnsanın tanınmak için verdiği mücadele izlenimlerin ön plana çıktığı günümüzde insanın kim olduğundan daha çok kendini nasıl sunduğuyla ilişkili hale gelmiştir. Geçtan (2020) bu durumunu şöyle tanımlamaktadır; "(...) Kendini var hissedebilmenin tek yolu da beğenilmenin sürekliliğini sağlamaya yönelik bir hayat tarzıdır" (Geçtan, 2020: 64). Günümüzde insanlar beğenilmek ve sevilmek için sürekli bir performans halindedir.

Horning (2011) sosyal medya alanlarını birer "Sosyal Fabrika" olarak adlandırmaktadır. Horning (2011)'e göre sosyal medya unsurları farklı kanallardan gelebilecek olan toplumsal dışlanma tehdidi yüzünden kaçınılması mümkün olmayan bir yetersizlik hissinin birleşimidir. Toplumsal yaşam ise bir şeye sahip olmaktan çok görüntü üzerine yoğunlaşmıştır (Debord, 1996, 13-25). Yeni medya teknolojileri ise gün geçtikçe kendimizi diğerlerine sunduğumuz platformlar olarak şekillenmektedir. Metaverse, bu kendini sunma ve izlenimleri yönetme pratiğinin uygulandığı en önemli platformlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Beğenilme ve sevilme kaygısının ilişkilerimizde merkezi bir yere konumlandığı günümüzde Metaverse insanlara bambaşka bir deneyim şansı sunmaktadır.

Yeni medya araçlarında izlenim yönetimi sayesinde yüz yüze olan iletişimden farklı olarak aynı anda birden fazla benlik geliştirilebilir ve karşı tarafa sunulabilir. Yüz yüze olan iletişimde insanların genel algısı, performans sergileyenin dış görünüşü, mimikleri gibi fiziki özelliklerine odaklanmaktadır. Ancak yeni medya

araçlarında profiller oluşturan bireyler gerçek hayatta olduklarından daha farklı bir izlenim performansı sunabilir. Bu deneyimlerin en iyi gözlemlendiği mecra ise günümüzde Metaverse'dür. İnsanların günlük hayattaki davranışlarını yeni medya araçları ile izlenim yönetimi için sergiledikleri ve performanslarını buna göre şekillendirdikleri ortaya konmuştur (Moisio ve Arnould, 2005: 247-252; Schulz, 2012: 88; Yıldırım, 2022: 397-400).

Metaverse aynı zamanda izlenim yönetimi yapılan bir arena olması bakımından da gelecek yıllarda insanlara bir ütopya mı yoksa distopya mı sunacağı muğlaktır. İnsanların hayatlarını kolaylaştıran bir teknoloji yani bir ütopya da olabilir, tam tersi bir şekilde insan hayatını korkunç derecede kötü etkileyecek durumların da yaşanmasını sağlayan bir distopya da olabilir. Yeni medya teknolojilerinde beden dışarıda olduğundan doğrudan seyirciye sunulmamaktadır ancak gelişen teknolojiyle birlikte suni bir gerçeklik oluşturulmakta ve insanlar gerçeğe çok yakın deneyimler yaşamaktadır Siber uzay kavramından uzaklaşarak günümüzde distopya ve ütopya tartışmalarının yanı sıra aslında şimdilerde gerçek ve sanal dünyaları birleştirme misyonu vardır (Çelik, 2022: 68).

Ütopya ve distopya tartışmaları devam ederken kavramla ilgili başka alanlara kayan yeni görüşler de literatüre eklenmeye devam etmektedir. Metaverse, yeni bir gerçeklik kurarak post-postmodern dönem kültür endüstrisinin başlangıcını yapmıştır. Baudrillard bu durumu "Gerçek simülasyona dönüştü. Buna yol açarsa kültür endüstrisinin kendisidir" (Baudrillard, 2022: 43) şeklinde ifade etmiştir. Metaverse, meta-insan olarak da adlandırılan avatarlar aracılığıyla insanları sanal bir karaktere dönüştürerek, gerçekliği arttırılmış gerçek olmayan bir dünyada bulunmaları ve diğer meta-insanlarla yani diğer avatarlarla iletişim halinde olmaları üzerine kurulu bir evrendir (Anil ve Alankuş, 2022: 138). Kişilerarası ilişkilerde iletişim yüz yüze yapılırken yeni medya araçlarıyla sosyal medyaya taşınmakta ve izlenim yönetimi tamamen sosyal medya gönderi ve mesajlarıyla yapılmaktadır. Ancak Metaverse evreninin ortaya çıkmasıyla birlikte beden ve görüntü önemini kaybetmiş, yerlerine avatarlar gelmiştir. Metaverse maddi gerçeklik ve sanal gerçeklik arasında konumlanmaktadır. Gelecek distopya evreninin bir kolu olarak da görülmektedir.

Metaverse evreninde insanlar derinlik ve üç boyutluluk algısı ile kullanıcıların fiziki dünyadaki deneyimleriyle eşdeğer deneyimler yaşamaktadır (Calandra ve Chiu, 2021: 20-32). Calandra ve Chiu 2021 yılında yayınladıkları raporda kullanıcıların günlük hayattaki rutinlerini Metaverse evrenine taşıdığını ve bu sebeple fiziksel gerçekliğimizin, dijital gerçekliğimizle birleştirildiğini ifade etmiştir (Calandra ve Chiu, 2021: 17-20). Bu sebeple gerçeğe yakın hissedilen ve hatta algılarda gerçek olduğu düşünülen bu evrende insanların izlenim yönetimi yapmak için daha fazla zaman ve para harcaması olasıdır. Bu nedenle distopik yönünün ağır bastığı da söylenebilir.

Metaverse evreni ve izlenim yönetimi "1984" romanında persona kavramı, gözetim toplumu ve panoptikon kavramı, eril bakış, dişil bakış kavramları

temelinde söylem analizine tabi tutularak incelenmiştir. İncelemeye geçmeden önce kısaca bu kavramların anlamlarına aşağıda yer verilmektedir.

#### 4. Persona Kavramı

Persona kelimesinin Türkçe karşılığı "maske"dir. Antik dönemlerdeki oyuncuların yüzlerine taktığı maskeler olarak da bilinmektedir. Persona, Jung tarafından ortaya atılan bir arketiptir. Jung persona kavramını "Persona, bireyin dış dünyaya karşı genel olarak sergilediği ruhsal davranış biçimidir" (Jung, 2006: 39) şeklinde açıklamaktadır. Jung aynı zamanda arketip kavramını insanın özü, olarak tanımlamakta ve kişiliğin oluşumunda çok önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır (Geçtan, 2014: 166). Yüzündeki maskeyle özdeşleşen bir insana, toplumda özgün bir birey olmanın karşıtı anlamında persona denir.

İnsan, personasını diğerlerinin beklentilerine karşılık vermek için inşa etmektedir (Magnavita, 2016: 93). Dolayısıyla insanların persona yaratmaktaki asıl amacı karşı tarafın izlenimlerini yönetmek ve beğenilme arzusudur. Bir başka deyişle toplumun onayını, beğenisini ve sevgisini kazanabilmek için topluma karşı takınılan tavidir. Persona yaratarak, diğerlerinin beklentilerine karşılık vererek beğenilme ve sevilme arzusunu gerçekleştirmek istemektedir. Bu durum kişinin bilinçaltındaki arketiplerle özdeşleşmesi yoluyla gerçekleşmektedir.

Sosyal yaşamında ve sosyal medyada insan gerçekte olduğundan farklı davranışlar sergilemektedir. Bunun temel nedeni insanın çeşitli maskeler takması yani çeşitli personalarının olmasıdır. Yeni medya teknolojilerinin hayatımıza girmesiyle birlikte kendimizi diğerlerine sunduğumuz ve bu sunumun karşılığı olarak beğenilmek istediğimiz bu yeni sistemde persona kavramı bu sistemin bir ihtiyacıdır. Metaverse evreninde de fiziksel bedenlerimizin değil meta-insan formunda avatarlarımızın olması da günümüzde personanın önemini daha da arttırmaktadır. Günümüzde insanların beğenilme ve sevilme arzuları için verdiği mücadele, imajların dolayısıyla personaların hakimiyet ve önemini artırmaktadır. Gerçek olmayan ama gerçeğe yakın bir evren olan Metaverse'de gerçek olmayan sonsuz bir akış mevcuttur. Dolayısıyla Metaverse evreninde sonsuz bir persona akışından da bahsetmek mümkündür.

#### 5. Gözetim Toplum ve Panoptikon

Dünyayı algılamanın en önemli yolu olan göz, bireyin temel yapı taşlarından biridir çünkü birey konuşmadan önce görmeye ve çevresini tanımaya başlamaktadır. İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana var olan gözetim olgusu, insanların sürekli diğerlerinin ne yaptığını merak etme dürtüsü ile devamlılığını sağlamıştır. Toplumsal değişimlerle birlikte farklı bir boyuta evrilerek bireylerin hayatındaki varlığını sürdürmektedir. En basit ifadeyle gözetim; bireyin ya da bir topluluğun hal ve hareketlerini yakından takip etmekte ve izlemektir.

Gözetim iktidarın temel denetim biçimi ve bir toplum tasarımıdır. İktidarın gözünün altında, bireylerin hayatlarını bir bakıma hapisane düzenine mahkûm etmektedir (Bentham, 2008: 7). Giddens (2008) gözetimin iki farklı anlamının olduğunu ifade etmektedir. Giddens (2008)'e göre gözetim toplumunun ilk anlamı

insanların davranışlarını yönetmek ve yönlendirmek için onlar hakkındaki bilgilerin şifrelenmesi ve saklanmasıdır. İkinci anlamı ise insanların kendileri üzerinde tahakküm kuran veya kurabilecek olan diğer insanlar tarafından doğrudan gözetlenmesidir. Gözetim aynı zamanda özel hayatın sınırlarını daraltmaktadır.

Toplumsal gözetime yönelik olarak yapılan uygulamaları tarih boyunca kabileler, krallıklar, monarşiler, totaliter rejimler ve dini yönetimler başlıca tahakküm mekanizması olarak görmüştür (Uğur, 2015: 21). Günümüzde ise artan bilgi iletişim teknolojileri sayesinde hızla gelişen kitle iletişim araçlarının gündelik hayatta önemli bir rol oynamasıyla birlikte birey, dijital dünya tarafından da gözetim altına alınmaktadır.

Panopticon sözcüğü pan ve opticon sözcüklerinin birleşimiyle oluşmuştur. Pan sözcüğü "bütün\bütünü" anlamına gelirken opticon sözcüğü ise "gözetim\gözetlemek" anlamına gelmektedir. Panopticon kavramı 1791 yılında İngiliz filozof ve toplum kuramcısı Jeremy Bentham'ın yeni ve teknolojik olarak gelişmiş bir hapisane tasarımı ile karşımıza çıkmaktadır (Facoult, 1980: 148). Bentham'ın bu tasarım konsepti insanları gözetleme üzerine kuruludur (Koskela, 2003: 293). Bir başka deyişle panoptikon aslında hem toplum içinde bireyi hem de bireyin içinde yaşadığı toplumu gözetleme modelidir. Bentham (1791) bu tasarladığı hapishaneye Panopticon adını vermiştir. Bentham'ın hapisane tasarımının suçluları rehabilite ve kontrol etmek için etkili bir araç olarak topluma fayda sağlamaktan ziyade iktidarın kendi hegemonyasını kurması için bir araç olacağı düşünülmektedir (Okmeydan, 2017: 58).\*

Panoptikonda tek taraflı, asimetrik, hiyerarşi temelli ve zorlamaya dayalı bir denetim vardır (Özdemir, 2020: 84). Sürekli denetim altında bulunan birey ise gözetim altında olmadığı zamanlarda bile bir şey yapmaya cesaret edemeyecek bir konumda tutulmaya çalışılır (Canalp, 2018: 14). Toplum içerisindeki düzenin ancak disiplin ile sağlanabilir ve korunabilir olduğu ifade edilmektedir.

## 6. Eril Bakış

Toplumsal cinsiyet, belirli toplumlar tarafından erkeklere ve kadınlara atanmış olan roller, davranışlar ve özelliklerdir (Güvendi, 2023: 95). Toplumsal cinsiyet rollerinin inşası ve bu rollerin sınıflandırılması toplumun kendisine olan bakışı ile alakalıdır. Feminist teorisyenlere göre toplumsal gerçeklik; kadınlık ve erkeklik olarak oluşturulan kategoriler ışığında var edilen biçimlerin bir temeli varmış gibi gösterilse de aslında temsiller yoluyla kurgulanmaktadır (Timisi, 2011: 157). Eril bakış, ataerkil, ideolojik ve erkek merkezli olarak tanımlanmaktadır (Kar,1989: 30). Bir başka deyişle eril bakış; objeleştirme, röntgencilik, fetişizm, skopofili<sup>†</sup>, erkek zevkinin nesnesi şeklinde karakterize edilebilmektedir (Kar, 1989: 30).

\* Bentham'ın geliştirdiği bu hapisane tasarımı merkezden tüm noktaların görüldüğü, hapisane müdürünün hem astlarını hem de mahkumları aynı anda izleyebildiği bir hapisane modelidir. Tasarımda kullanılan akustik tüpler en ufak bir fısıltının bile merkezi kuleden duyulmasına olanak sağlamaktadır. Bentham'ın her şeyi gören göz olarak tasarladığı bu sistemde kişinin olduğu varsayılacak hiçbir özel alanı ve hiçbir özel anı bulunmamakta, her şey sürekli olarak denetlenmektedir (Strub,1989:40). Bu örneklere 1984 romanında da sıklıkla rastlanılmaktadır.

<sup>†</sup> Bir şey bakaran cinsel haz almak olarak tanımlanmaktadır.

Freud ise erkek bakışını, nesnesini kontrol etmeye çalıştığı için fallik bir özellik olarak değerlendirmiştir. Nixon (1992)'ye göre tüketim geleneksel olarak kadını bir gösteri ve erkek bakışı için bir yem olarak üretmiştir.

Erkek bakışı ile yapılan çalışmaların çoğu Mulvey'in sinema alanında yaptığı araştırmalarla ortaya çıkmıştır. Mulvey 1975 yılında yaptığı çalışmada ana akım filmlerdeki kadın temsillere ilişkin analizinde psikanalitik ve feminist bakış açılarını birleştirmiştir. Bununla birlikte filmde temsil edilen kadınların erkek bakışının nesnelere olarak inşa edildiğini söylemiştir (Patterson ve Elliott, 2002: 263). Mulvey (1989)'a göre erkek bakışı; rasyonel, röntgenci, mesafeli, sadist ve kontrollüdür. Bu bağlamda erkek bakışının bir tahakküm unsuru olarak totaliter bir nitelik taşıdığı söylenebilir. Aynı zamanda erkek bakışı gözetim toplumu yaratmak için de vazgeçilmez bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

## 7. Dişil Bakış

Dişil bakış, kadın deneyiminden yola çıkan, kadın sorunlarına odaklanıldığı, eril bakışın yapı bozuma uğratıldığı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Beauvoir "(...) Kadın doğaldır; doğal olandır." şeklinde tanımlamıştır (Beauvoir, 2019: 97). Bir başka deyişle eril ve yapay bir tahakküm nesnesi olan eril bakışa karşı, dişil bakış son derece doğal ve içgüdüselidir. Dişil bakış eril bakışın tam tersi niteliklere sahiptir.

Mulvey (1989)'e göre dünyada cinsel bir dengesizlik hakimdir ve bakıma zevki aktif olan erkek ile pasif olan kadın arasında ikiye ayrılmaktadır. Erkek bakışı belirleyicidir. Fantezisini ona göre şekil alan kadına yansır (Mulvey, 1989: 62). Dişil bakış ise, eril bakışa bir başkaldırıdır (Riebe, 2020: 3). Dişil bakış açısı algıları, düşünceyi ve dili dönüştürmekte ve olumlu yönde geliştirmektedir. Aynı zamanda dişil bakış açısı totaliter rejimlerin ve gözetim toplumu inşa etmek isteyen yapıların karşı çıktığı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

## 8. Araştırmanın Yöntemi

Metaverse ve İzlenim yönetimi kavramları bir arada incelenirken Metaverse'ün doğuracağı distopya baz alınarak bu roman seçilmiştir. Konu edilen distopyanın izlenim yönetimi inşası ve toplumsal kodlar bakımından nasıl şekillendiği betimsel olarak gösterilmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmada örneklem yöntemlerinden araştırma amacına uygun olarak amaçlı ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı ölçüt örnekleme, Örneklemin problemle ilgili olarak belirlenen niteliklere sahip kişi, olay, nesne veya durumlardan oluşmasıdır (Rubin ve Babbie, 2016). Amaçlı örnekleme, bilgi edinme olanakları açısından zengin kaynaklara sahip durumların derinlemesine çalışılmasına imkân tanımaktadır. Araştırmacı, araştırmaya konu edinilen durum veya durumlar bağlamında toplum olaylarını anlamaya çalışmaktadır (Can ve Arslan, 2018: 199). Ölçüt örnekleme kullanılan araştırmalarda ise önceden belirlenen tüm olgular çalışılmaktadır (Türkmenoğlu ve Baştuğ, 2017: 41). Bahsi geçen ölçüt ya da ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 112).

Verilerin analizinde ise eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Van Dijk, eleştirel söylem analizinin sosyo-bilişsel boyutunun kurucusu kabul edilmektedir. Eleştirel söylem çözümlemesi sosyo psikolojik bir perspektifte incelenip sosyal temsil kuramı ile de ilişkilendirilir. Aynı zamanda Van Dijk söylem ve toplum arasında da bir etkileşim kurmakta, güç otoritelerine sağlanan kaynak söylemin kontrol noktasına odaklanmaktadır. Bu söylem analizi stereotipleştirme, etnik kökenlerin kötüye kullanımı, egemen grupların baskısı ve direnme ile ilgilenmektedir (Yardım ve Doğruel, 2019: 141).

Van Dijk metinleri 6 boyutta incelemektedir (Şah, 2020: 218-219).

1. Semantik Makro Yapıların Analizi: Metin başlıkları ve temel önermeler, başlıca durumlar incelenir.
2. Yerel Anlamaların Analizi: Kelimelerin doğrudan ve dolaylı anlamları, kelimelerin birbiri ile kurduğu anlam, alıcının zihnindeki temsil gibi değerler incelenir.
3. Göze Çarpmayan Formal Yapıların Analizi: Söz edilen olayların ve eylemlerin devamlılığı ve tutarlılığı gibi kıstaslara bakılan adımdır.
4. Genel ve Yerel Söylem Formlarının ve Formatların Analizi: Söylem şekilleri, cümle yapıları incelenmektedir.
5. Belirli Dilbilimsel Tercihlerin Analizi: Metinde yer alan biz ve onlar kavramlarının nasıl temsil edildiği incelenmektedir.
6. Bağlam Modellerinin Analizi: Olayın yaşandığı kültürel, tarihi, sosyal politik yapılar ve anlık etkileşim gerektiren durumlar takip edilmektedir.

Bu çalışmada 1984 romanı üzerinden bir distopyadaki izlenim yönetimi söylemleri incelenmektedir. Kitaptaki olaylar Van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi (ESC) ile analitik perspektifte incelenmektedir. Distopya kodlarının sıklıkla görüldüğü kitap içerikleri Van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi ile "Persona", "Gözetim Toplumu ve Panopticon", "Eril Bakış" ve "Dişil Bakış" alt başlıkları incelenmiştir.

## 9. Bulgular

### Persona

"Tele-ekran aynı anda hem alıcı hem de verici işlevi görüyordu. Fısıltıyla konuşmadığı sürece Winston'ın çıkardığı her ses tele-ekran tarafından alınıyordu; dahası, madeni levhanın görüş alanında kaldığı sürece Winston işitilmekle kalmıyor, görülebiliyordu da. Hiç kuşkusuz, ne zaman izlendiğinizi anlamanız olanaksızdı."

"İki Dakika Nefret'in en korkunç yanı, insanın katılmak zorunda olması değil, katılmaktan kendini alamamasıydı. Otuz saniye sonra en küçük bir zorlamaya gerek kalmıyordu. Tüm topluluk, elektrik akımına kapılmışçasına, ürkünç bir kin ve nefretle azgınlaşıyor, öldürme, işkence yapma, yüzleri bir balyozla yamyassı etme isteğine kapılıyor, insanlar ellerinde olmadan yüzleri kaskatı kesilerek çılgınlar gibi bağırıp çağırıyorlardı."

"Sevişmeleri bir savaş, doyumun doruğuna varışları bir zafer olmuştu sanki. Parti'ye indirilmiş bir darbeden farksızdı. Siyasal bir eylemdi."
"Winston bir an büyük bir öfkeye kapılmıştı. Julia'yla tanıştığı ay içerisinde ona duyduğu isteğin niteliği değişmişti. Başlangıçta bu istek pek o kadar şehvetli değildi. İlk seferinde inadına sevişmişlerdi. Ama ikinci sevişmeden sonra her şey değişmişti."
"Bu odadan içeri girdiğimde, Partili bir yoldaş değil, bir kadın olacağım."
"İstem dışı bir şey bu. Anımsamamak insanın elinde değil. Belleği nasıl denetim altında tutabilirsiniz? Benimkini denetleyemediniz!"

1. Semantik Makro Yapıların Analizi: 1984 romanındaki temel önermelerden biri partiyi desteklemek ve izlenimleri yönetmektir. Bireyler izlenim yönetimi yapabilmek için personalara ihtiyaç duymaktadır ve bu doğrultuda çeşitli personalar oluşturmaktadırlar. Oluşturulan bu personaların ise hangi durumlarda hangi izlenimi vermek için kullanılacağı bireyin kendisi tarafından belirlenmektedir. Örneğin kitabın içinde geçen "İki Dakika Nefret'in en korkunç yanı, insanın katılmak zorunda olması değil, katılmaktan kendini alamamasıydı. Otuz saniye sonra en küçük bir zorlamaya gerek kalmıyordu. Tüm topluluk, elektrik akımına kapılmışçasına, ürkünç bir kin ve nefretle azgınlaşıyor, öldürme, işkence yapma, yüzleri bir balyozla yamyassı etme isteğine kapılıyor, insanlar ellerinde olmadan yüzleri kaskatı kesilerek çılgınlar gibi bağırıp çağırıyorlardı." bu cümle Winston'ın oluşturduğu persona ile yönettiği izlenimler hakkında okura bilgi vermektedir.
2. Yerel Anlamaların Analizi: 1984 romanının çoğu yerinde okurun zihninde "persona" kavramını çağrıştırdığı söylenebilir. Örneğin "Bu odadan içeri girdiğimde, Partili bir yoldaş değil, bir kadın olacağım." cümlesi okurun zihninde temsil ettiği değerler bağlamında incelendiğinde cinsiyetsiz bir yoldaş olmak ve kadın olmak arasında farkı ortaya koymaktadır.
3. Göze Çarpmayan Formal Yapıların Analizi: 1984 romanında Winston karakterinin yarattığı persona roman boyunca devamlılık göstermekte olup tutarlıdır.
4. Genel ve Yerel Söylem Formlarının ve Formatların Analizi: Söylem şekilleri ve cümle yapıları incelendiğinde 1984 romanı yazarı Orwell'ın, persona kavramı bağlamında Winston'ın ağızından dolaylı anlatımlar yaptığı görülmektedir. "Sevişmeleri bir savaş, doyumun doruğuna varışları bir zafer olmuştu sanki. Parti'ye indirilmiş bir darbeden farksızdı. Siyasal bir eylemdi." örneğin sevişme eylemi bu alıntıda parti otoritesine karşı bir devrim, bir protesto anlamında kullanılmış olsa da ifade ediliş biçimi olarak dolaylı bir anlatıma sahiptir.
5. Belirli Dilbilimsel Tercihlerin Analizi: 1984 romanında "ben", "siz", "biz" ve "onlar" kavramları sıklıkla doğrudan ve dolaylı yoldan vurgulanmaktadır. "İstem dışı bir şey bu. Anımsamamak insanın elinde değil. Belleği nasıl denetim altında tutabilirsiniz? Benimkini denetleyemediniz!" örneği ile

görüldüğü üzere kitap boyunca siz kipiyle bahsedilen şey "parti" iken ben kipi ile bahsedilen şey ise Winston'ın ta kendisidir. Düşünce suçu işleyenler ise Winston'ın anlatısına göre "biz" kısmını oluşturmakta olup bu durumda parti ise kötücül manada "onlar" anlatısını taşımaktadır. Winston ve diğerlerinin biz ve onlar anlatısına dahil olabilmeleri oluşturdukları personalar ile mümkündür.

6. Bağlam Modellerinin Analizi:1984 romanı incelendiğinde Orwell'ın oluşturduğu evren ile ilgili okura nitelikli ve yeterli bilgiler verdiği görülmektedir. "Tele-ekran aynı anda hem alıcı hem de verici işlevi görüyordu. Fısıltıyla konuşmadığı sürece Winston'ın çıkardığı her ses tele-ekran tarafından alınıyordu; dahası, madeni levhanın görüş alanında kaldığı sürece Winston işitilmekle kalmıyor, görülebiliyordu da. Hiç kuşkusuz, ne zaman izlendiğinizi anlamamız olanaksızdı." Kitabın bu alıntısı ile olayların yaşandığı yerin bir başka deyişle Okyanusya'nın kültürel, sosyo-politik ve anlık etkileşimler gerektiren durumları hakkında okur bilgilendirilmektedir. Persona kavramı oluşturulan bu evren ve evrenin dinamikleri için oldukça önemlidir.

### Gözetim Toplumu ve Panopticon

"Her katta, asansörün tam karşısına asılmış olan posterdeki kocaman yüz duvardan ona bakıyordu. Resim öyle yapılmıştı ki, gözler her davranışınızı izliyordu sanki. Posterin altında, BÜYÜK BİRADER'İN GÖZÜ ÜSTÜNDE yazıyordu."
"Büyük Birader' in gözleri paranın üstünden bile sizi izliyordu. Paraların, pulların, kitap kapaklarının, bayrakların, posterlerin, sigara paketlerinin üstünden ... her yerden. Hep sizi izleyen o gözler ve sizi sarıp kuşatan o ses. Uykuda ya da uyanık, çalışırken ya da yemek yerken, içeride ya da dışarıda, banyoda ya da yatakta ... kaçış yoktu. Kafatasınızın içindeki birkaç santimetreküp dışında, hiçbir şey sizin değildi."
"Parti geçmişe el koyabiliyor ve şu ya da bu olayın hiçbir zaman olmadığını söyleyebiliyorsa, bu hiç kuşkusuz işkenceden de, ölümden de beter bir şeydi."
"Herkesin ortasında ya da tele-ekranın görüş alanı içindeyken düşüncelerinizi başıboş bırakmak çok tehlikeliydi. En ufak bir şey sizi ele verebilirdi. Sürekli gözünüzün seğirmesi, farkında olmadan yüzünüzün kaygılı bir anlatıma bürünmesi, kendi kendinize söylenip durmanız, olağandışı belirtileri gösteren ya da bir şeyler gizlediğiniz izlenimi uyandıran herhangi bir şey. Kaldı ki, yüzünüzde belirecek uygunsuz bir anlatım bile (örneğin, bir zafer açıklanırken inanmamış görünmek) cezayı gerektiren bir suçtu."
"Gerçi buralarda hiç tele-ekran yoktu, ama bir yerlere yerleştirilmiş olabilecek gizli mikrofonlardan sesinizi kaydedip tanıyabilirlerdi..."
"Heykeller, yazıtlar, anıtlar, sokak adları...geçmişe ışık tutabilecek her şey sistemli bir biçimde değiştirilmişti."

1. Semantik Makro Yapıların Analizi: Gözetim toplumu ve panopticon 1984 romanında temel önermelerden olup, diğer temel önermeleri de doğrudan ve dolaylı yoldan etkilemektedir. "Herkesin ortasında ya da tele-ekranın



görüş alanı içindeyken düşüncelerinizi başıboş bırakmak çok tehlikeliydi. En ufak bir şey sizi ele verebilirdi. Sürekli gözünüzün seğirmesi, farkında olmadan yüzünüzün kaygılı bir anlatıma bürünmesi, kendi kendinize söylenip durmanız, olağandışılık belirtisi gösteren ya da bir şeyler gizlediğiniz izlenimi uyandıran herhangi bir şey. Kaldı ki, yüzünüzde belirecek uygunsuz bir anlatım bile (örneğin, bir zafer açıklanırken inanmamış görünmek) cezayı gerektiren bir suçtu.” örneğinden de görüldüğü üzere Okyanusya halkının eylemleri gözetim altındadır. İzlenimleri yönetmek adına denetlendiği bilinen her davranışın dikkatli bir şekilde yapılması gerekmektedir.

2. Yerel Anlamların Analizi: Kitabın yazarı Orwell kelimeler, kelimelerin anlamları ve okuyucunun zihninde canlandırdıkları bağlamında gözetim toplumu ve panopticon kavramlarını doğrudan ve dolaylı anlatımlarla okurlara sunmaktadır. “Parti geçmişe el koyabiliyor ve şu ya da bu olayın hiçbir zaman olmadığını söyleyebiliyorsa, bu hiç kuşkusuz işkenceden de, ölümden de beter bir şeydi.” örneğin bu alıntıda tarihin bile değiştirilmek suretiyle denetlendiği ve dolayısıyla tarihin olağan akışı içinde olan şimdiki zamanda yaşanan olayların da değiştirilebileceği okura sunulmaktadır.
3. Göze Çarpmayan Formal Yapıların Analizi: Gözetim toplumu ve panopticon kitap boyunca sürekli ve tutarlı bir şekilde okuyucuya yansıtılmaktadır. “Gerçi buralarda hiç tele-ekran yoktu, ama bir yerlere yerleştirilmiş olabilecek gizli mikrofonlardan sesinizi kaydedip tanıyabilirlerdi...” örneğinden de görüldüğü üzere kitap akışında parti yönetimi ve bu yönetimin uygulamaları hakkında okur sıklıkla bilgilendirilmektedir. Bu bilgilendirilmelerle birlikte gözetim toplumu ve panopticon kavramları kitap içerisinde pekiştirilmektedir.
4. Genel ve Yerel Söylem Formlarının ve Formatların Analizi: Gözetim toplumu ve panopticon ile ilgili söylem şekilleri kitabın genelinde hemen hemen aynıdır. “Her katta, asansörün tam karşısına asılmış olan posterdeki kocaman yüz duvardan ona bakıyordu. Resim öyle yapılmıştı ki, gözler her davranışınızı izliyordu sanki. Posterin altında, BÜYÜK BİRADER’İN GÖZÜ ÜSTÜNDE yazıyordu.” örneğinden de görülebileceği üzere kitapta partinin otoritesi ve eylemlerinden sürekli olarak gözetim vurgusu ile bahsedilmektedir.
5. Belirli Dilbilimsel Tercihlerin Analizi: Gözetim toplumu ve panopticon kavramları ile ilgili kitapta gözetleyen yani onlar; gözetlenen yani ben ve biz vurgusu hakimdir. “Büyük Birader’ in gözleri paranın üstünden bile sizi izliyordu. Paraların, pulların, kitap kapaklarının, bayrakların, posterlerin, sigara paketlerinin üstünden ... her yerden. Hep sizi izleyen o gözler ve sizi sarıp kuşatan o ses. Uykuda ya da uyanık, çalışırken ya da yemek yerken, içeride ya da dışarıda, banyoda ya da yatakta ... kaçış yoktu. Kafatasınızın içindeki birkaç santimetreküp dışında, hiçbir şey sizin değildi.” örneğinde de bahsedildiği gibi o veya onlar hep gözetleyen, Winston ve diğerleri de hep gözetlenen taraftır.

6. Bağlam Modellerinin Analizi: Orwell'ın 1984 romanı dünyası hakkında okura verdiği bilgiler ışığında Okyanusya'nın kültürel ve sosyo-politik olarak bir gözetim toplumu ve panopticon etkisi ile yaşanan bir yer olduğu ortaya çıkmaktadır. "Heykeller, yazıtlar, anıtlar, sokak adları...geçmişe ışık tutabilecek her şey sistemli bir biçimde değiştirilmişti." parti anlık etkileşim gereken durumları sürekli olarak izliyor ve takip ediyor aynı zamanda kültürel ve sosyo-politik bilinci de istediği gibi şekillendirebilmektedir.

### Eril Bakış

"SAVAŞ BARIŞTIR ÖZGÜRLÜK KÖLELİKTİR CAHİLLİK GÜÇTÜR."
"Parti, tümüyle bastırılması olanaksız içgüdülerin giderilebilmesi için, fahişeliği el altından özendiriyordu bile. Fuhuş, gizlice ve zevk almadan yapıldığı, yalnızca aşağı ve horlanan sınıftan kadınları kapsadığı sürece o kadar önemli değildi"
"Evliliğin kabul gören tek bir amacı vardı, o da Parti'ye hizmet edecek çocuklar dünyaya getirmektir."
"Proleterlerin güçlü siyasal düşüncelerinin olması istenen bir şey değildi. Onlardan tek istenen, çalışma saatlerinin uzatılmasını ya da tayınların kısıtlanmasını kabullenmeleri gerektiğinde kışkırtılabilecek ilkel bir yurtseverlikti."
... "Parti gözle görülür eylemlerle ilgilenmez; bizi ilgilendiren tek şey düşüncedir. Biz düşmanlarımızı yok etmek için uğraşmayız, onları değiştiririz. Bilmem, anlatabiliyor muyum?"
"Bize özgür iradenle teslim olmalısın. Biz, sapkınları bize direniyor diye yok etmeyiz; direndikleri sürece asla yok etmeyiz. İnançlarından döndürür, kafalarının içini ele geçirip yeniden biçimlendiririz. İçlerindeki tüm kötülükleri, tüm yanlılıkları silip atar, lafta değil, canı gönülden saflarımıza katılmalarını sağlarız. Öldürmeden önce bizden biri yaparız."

1. Semantik Makro Yapıların Analizi: Roman anlatısında gözetim toplumu ve panopticon kavramlarının desteklediği temel önermelerden biri de eril bakıştır. "SAVAŞ BARIŞTIR ÖZGÜRLÜK KÖLELİKTİR CAHİLLİK GÜÇTÜR." kitabın genel bir özeti gibi olan bu alıntıdan hareketle eril eylemlerin parti yönetiminin kullandığı unsurlar olduğu söylenebilir.
2. Yerel Anlamların Analizi: 1984 romanı boyunca kitabın yazarı Orwell kelimeler aracılığıyla kurduğu anlamlarda partinin temsil ettiği eril bakışı dolaylı anlatımlarla okurlara sunmuştur. "Proleterlerin güçlü siyasal düşüncelerinin olması istenen bir şey değildi. Onlardan tek istenen, çalışma saatlerinin uzatılmasını ya da tayınların kısıtlanmasını kabullenmeleri gerektiğinde kışkırtılabilecek ilkel bir yurtseverlikti." örneğinden hareketle eril bakışın kitapta ideolojik bir noktadan da okura sunulduğu görülmektedir.
3. Göze Çarpmayan Formal Yapıların Analizi: 1984 romanında parti yönetimi ve büyük birader mateforu hiç değişmediği için kitabın içerisindeki anlatı tutarlı olup devamlılık arz etmektedir. ... "Parti gözle görülür eylemlerle ilgilenmez; bizi ilgilendiren tek şey düşüncedir. Biz düşmanlarımızı yok etmek için uğraşmayız, onları değiştiririz. Bilmem, anlatabiliyor muyum?"

kitap anlatısı içerisindeki olaylar incelendiğinde partinin her zaman halkın düşünceleri üzerinde bir hegemonya kurduğu görülmektedir. Bu alıntıda da görüldüğü üzere parti yönetimi son ana kadar düşünce üzerinde tahakküm kurmak istemektedir.

4. Genel ve Yerel Söylem Formlarının ve Formatların Analizi: 1984 kitabındaki söylem biçimleri eril bakış açısından dolayı yoldan okura sunulmaktadır. "Parti, tümüyle bastırılması olanaksız içgüdülerin giderilebilmesi için, fahişeliği el altından özendiriyordu bile. Fuhuş, gizlice ve zevk almadan yapıldığı, yalnızca aşağı ve horlanan sınıftan kadınları kapsadığı sürece o kadar önemli değildi" örneğinden hareketle kitaptaki ortamın özgürlük ortamını değil tahakküm ortamı bir başka deyişle eril bakışın hakim olduğu bir ortam olduğu görülmektedir.
5. Belirli Dilbilimsel Tercihlerin Analizi: Orwell 1984 kitabında eril bakışa sahip olanların parti yönetimi olduğunu okuyucuya dolaylı yoldan anlatmaktadır. Bir diğer ifadeyle kitaptaki siz ve onlar eril bakış açısına sahiptir. "Evliliğin kabul gören tek bir amacı vardı, o da Parti'ye hizmet edecek çocuklar dünyaya getirmektir." örneğinden biz kavramı evlilik üzerinden burada partiye yani onlara hizmet etmek için dünyaya çocuk getirenler olarak okura sunulmuştur.
6. Bağlam Modellerinin Analizi: Okyanusya'nın kültürel ve sosyo-politik yapısı parti ve Büyük Birader üzerinden eril bakış açısıyla okura anlatılmıştır. "Bize özgür iradenle teslim olmalısın. Biz, sapkınları bize direniyor diye yok etmeyiz; direndikleri sürece asla yok etmeyiz. İnançlarından döndürür, kafalarının içini ele geçirip yeniden biçimlendiririz. İçlerindeki tüm kötülükleri, tüm yanlıgıları silip atar, lafta değil, canı gönülden saflarımıza katılmalarını sağlarız. Öldürmeden önce bizden biri yaparız." eril bakış örnekte görüldüğü gibi partinin uygulamaları aracılığıyla okura sosyo-politik ve kültürel bir düzlemde sunulmaktadır.

### **Dişil Bakış**

"Bir umut varsa proleterlerde, diye yazdı Winston."
"Burada söz konusu olan, cinsel içgüdü'nün, Parti'nin denetleyemediği, kendine özgü bir dünya yarattığı için elden geldiğince yok edilmesi gerektiği değildi yalnızca. Daha da önemlisi, cinselliğin bastırılması isteriyi tetikliyordu; bu da Parti'nin istediği bir şeydi, çünkü savaş coşkusuna ve öndere tapınmaya dönüştürülebiliyordu."
"Seviştiğin zaman içindeki enerjiyi boşaltırsın; sonra da kendini mutlu hisseder ve hiçbir şeyi iplemezsin. Ama senin bu halin onların hiç hoşuna gitmez. Her zaman enerji yüklü olmanı isterler. Bütün o yürüyüşler, bağrını yırtarcasına bağırış çağırışlar, bayrak sallamalar, ekşiyip bozulmuş cinsellikten başka bir şey değildir" ...
"... Hiçbir yararı olmayacağını bile bile insan kalmanın çok önemli olduğunu düşünüyorsan, onları yendin demektir."
"Onlardan nefret ederek ölmek, özgürlük buna denirdi."

1. Semantik Makro Yapıların Analizi: Roman anlatısında gözetim toplumu ve panopticon kavramlarının dolaylı yoldan desteklediği temel önermelerden biri de dışil bakıştır. "Seviştiğin zaman içindeki enerjiyi boşaltırsın; sonra da kendini mutlu hisseder ve hiçbir şeyi ipelemezsin. Ama senin bu halin onların hiç hoşuna gitmez. Her zaman enerji yüklü olmanı isterler. Bütün o yürüyüşler, bağrını yırtarcasına bağırış çağırışlar, bayrak sallamalar, ekşiyip bozulmuş cinsellikten başka bir şey değildir" ... alıntısı incelendiğinde dışil bakışın dolaylı yoldan anlatıldığı ve Okyanusya halkını kapsadığı anlaşılmaktadır.
2. Yerel Anlamların Analizi: 1984 romanı boyunca kitabın yazarı Orwell kelimeler aracılığıyla kurduğu anlamlarda Winston ve diğerlerinin temsil ettiği dışil bakışı dolaylı anlatımlarla okurlara sunmuştur. "Bir umut varsa proleterlerde, diye yazdı Winston." örneğinden hareketle dışil bakışın kitapta parti ideolojisinin zıttı olarak okura sunulduğu görülmektedir.
3. Göze Çarpmayan Formal Yapıların Analizi: 1984 romanında Winston ve Julia'nın yakalandıktan sonra dahi eylemlerinden pişman olmamaları kitabın içerisindeki anlatının tutarlı ve devamlılık arz ettiğini göstermektedir. "Onlardan nefret ederek ölmek, özgürlük buna denirdi." kitap anlatısı içerisindeki olaylar incelendiğinde partiye bir kez başkaldırdıktan sonra bu başkaldırının devamlılığının geldiği ve Winston örneği ile parti karşıtlığının başladığı söylenebilir.
4. Genel ve Yerel Söylem Formlarının ve Formatların Analizi: 1984 kitabındaki söylem biçimleri dışil bakış açısından dolaylı yoldan okura sunulmaktadır. "... Hiçbir yararı olmayacağını bile bile insan kalmanın çok önemli olduğunu düşünüyorsan, onları yendin demektir." eril bakışın hakim olduğu parti yönetiminin Okyanusyasında dışil bakış dolaylı yoldan karakterlerin davranışlarından çok diyalogları ile okuyucuya sunulmaktadır.
5. Belirli Dilbilimsel Tercihlerin Analizi: Orwell 1984 kitabında dışil bakışa sahip olanların kendisi gibi parti yönetimine karşı gelenler olduğunu okuyucuya dolaylı yoldan anlatmaktadır. Bir diğer ifadeyle kitaptaki ben ve biz dışil bakış açısına sahiptir. "Seviştiğin zaman içindeki enerjiyi boşaltırsın; sonra da kendini mutlu hisseder ve hiçbir şeyi ipelemezsin. Ama senin bu halin onların hiç hoşuna gitmez. Her zaman enerji yüklü olmanı isterler. Bütün o yürüyüşler, bağrını yırtarcasına bağırış çağırışlar, bayrak sallamalar, ekşiyip bozulmuş cinsellikten başka bir şey değildir" ... örneğinde olduğu gibi ben ve biz kavramlarının parti yani siz ve onlar tarafından bastırıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Orwell bu örnekte dışil bakış açısını kullanarak parti uygulamalarının sevişme yerine konulduğunu ve cinsel isteğin bastırıldığını anlatmaktadır.
6. Bağlam Modellerinin Analizi: Okyanusya'nın kültürel ve sosyo-politik yapısı Winston ve Julia karakterleri üzerinden de dışil bakış açısıyla okura anlatılmıştır. "Burada söz konusu olan, cinsel içgüdünün, Parti'nin denetleyemediği, kendine özgü bir dünya yarattığı için elden geldiğince yok edilmesi gerektiği değildi yalnızca. Daha da önemlisi, cinselliğin bastırılması isteriyi tetikliyordu; bu da Parti'nin istediği bir şeydi, çünkü savaş coşkısına

ve öndere tapınmaya dönüştürülebiliyordu.” kültürel ve sosyo-politik düzlemde Okyanusya'nın eril bakış uygulamaları okura Winston ve Julia üzerinden dişil bakış açısı ile de aktarılmaktadır.

## 10. Tartışma

Bulgular bölümünde verilen örneklerden 1984 romanının ana kahramanı Winston'ın, Parti'nin beklentilerini karşılayarak kendisine verilen her görevi yerine getirmekte, çoğunluğa uymakta ve hatta mimiklerine kadar kontrol etmektedir. Bu bağlamda 1984 romanındaki Parti yönetimi, Metaverse evreninden ayrılmaktadır. Metaverse evreninde herkes istediği şekilde davranabilmektedir bir başka deyişle Metaverse'de herkes özgürdür ancak Okyanusya'daki özgürlük son derece kısıtlanmıştır ve insan zihni bile denetlenmektedir. Okyanusya'da aykırı düşüncelere sahip olma özgürlüğü bu düşünceleri denetleyebilmekten ve izlenimleri yönetebilmekten geçmektedir.

Okyanusya'da “nefret” dışındaki her duygu gibi aşktan da bahsetmek söz konusu değildir. “İki Dakika Nefret” adını verdikleri yayınlarda insanların katılmak zorunda olmaktan ziyade katılmaktan kendini alamaması, Parti'nin insanlara duygu olarak yalnızca nefret duygusu pompaladığına ve Winston'ın da bu yayınları onaylamasa bile çoğunluğa uyum sağlayarak diğerlerinin izlenimlerini Parti'nin istediği şekilde, kendi yarattığı bir personayla yönettiği görülmektedir.

Winston'ın Julia'ya karşı duyduğu aşk ve bu aşkı herkesten gizli saklı yaşama çabaları da persona kavramına örnektir. Persona insanın kamusal alanda kendini nasıl var ettiğidir. İnsan oluşturduğu personayı yüzüne bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde de takabilir (Snowden, 2012: 87). Okyanusya'da “nefret” dışındaki her duygu gibi aşktan da bahsetmek söz konusu değildir. Winston çoğunluğa uyarken beğenilen ve sevilen bir “yoldaş” iken aykırı düşüncelerinin gün yüzüne çıkmasıyla birlikte insanların nefretini kazanan bir zavallı konumuna düşmüştür.

Büyük Birader ve Parti'nin yarattığı Okyanusya denetim ve gözetleme esaslı bir ülkedir. Okyanusya'da yaşayan her bir vatandaşın düşünceleri bile denetim altında tutulmaktadır. Panopticon temel olarak bireylerin zihinleri ve düşünceleri üzerinde hakimiyet kurmayı amaçlayan yeni bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (Mattelart, 2012: 13). Okyanusya halkının Parti tarafından evlerine yerleştirilen tele ekranlar, sokaklardaki düşünce polisleri, düşünce polislerinin olmadığı yerlere yerleştirildiğine inanılan dinleme cihazları gibi denetim unsurları ile toplum gözetim altında tutulmaktadır. Birey olmanın en önemli koşullarından özgür olmayı fiilen ortadan kaldıran tele-ekranlar sürekli ve kalıcı bir gözetim mekanizmasıdır.

1984 romanı temel olarak Winston ve Okyanusya halkının her eylemini izleyen, her eylemi gözetleyen ve her eylemi kayıt altına alan Parti ve Büyük Birader figürünün oluşturduğu bir gözetim ağını anlatmaktadır. Bu gözetim ağı içerisine hapsolmuş ve totaliter bir rejimin altında yaşayan insanların hikayesi Winston aracılığı ile okuyucuya anlatılmaktadır. Gelecekte Metaverse kullanımının artmasıyla birlikte insanların her şeyi Metaverse evreninde yapabileceği düşünülürken, çok da uzak olmayan bir gelecekte gözetim ağına hapsolabilme ihtimalimiz oldukça

fazladır. 1984 romanında iktidarın aleyhinde düşünmenin suç kabul edildiği, korkuya, baskıya ve itaate dayalı bir toplum yapısı karşımıza çıkmaktadır. Baskı, denetim ve gözetimin sınırsızca uygulandığı; hafıza, düşünce, dil, demokrasi ve aşkın iğdiş edilerek özgürlük ve özgürlüğe dair her türlü şeyin ortadan kaldırıldığı, sınırlandırıldığı ve hatta yasaklandığı bu toplum yapısında aykırı düşünmenin sonu Sevgi Bakanlığı'nda çektirilen işkencedir.

Gözetim, tüm toplumu kapsayacak şekilde kesin olarak yayılan bir olgudur (Lyon, 1997: 82). Parti devriminden önceki heykellerin, yazıtların ve sokakların adlarının bile değiştirilmesi de bu durumu desteklemektedir. Okyanusya halkının düşünce bilinciyle birlikte tarih bilinci de elinden alınarak sadece Parti'nin sözlerinin gerçek kabul edildiği bir toplum yapısı oluşturulmuştur.

1984 romanında toplumsal rollerin inşası, bu rollerin nasıl olması gerektiği Parti, yani eril bakış tarafından belirlenmektedir. Cinselliğin, inancın ve sosyal bir varlık olan insanın temel haklarından biri olan iletişim kurma olanağını dahi iğdiş edildiği bu yönetim, insanların zihinlerine kendi doğrularını yerleştirmektedir.

Winston ve Julia ilişkisiyle birlikte kitapta dişil bakış açısı yansıtılmaktadır. 1984 romanında Parti'nin tahakkümü Winston tarafından yapı bozuma uğratılmak istenmektedir. Proleterlerin başkaldırma olasılığı Winston'a göre Parti'nin hegemonyasını bitirmek için oldukça önemlidir. Winston sık sık Parti yönetiminin tersi bir Okyanusya düşlemekte, eski Londra'yı ve geçmiş anılarını hatırlamaktadır.

Julia, cinselliğin neden yasak olduğunu, cinsellikle boşaltılması gereken enerjinin Parti tarafından kurnazca organize edilen nefret eylemlerinde boşaltıldığını ifade etmektedir. Cinselliğin iğdiş edilmesine bir başkaldırı olarak Winston ve Julia kitapta çeşitli mekanlarda sevişmektedir. Winston düşünce polislerinden korkmasına karşın proleterlerin bulunduğu sokaktaki eskici ile anlaşarak üst kattaki odayı günübirlik kiralamakta ve orada Julia ile sevişmektedir. Hem de o üst kattaki oda da Julia ile defalarca sevişmişlerdir oysa diğer seviştikleri mekanları sürekli olarak değiştirmektedirler. Buradan hareketle Winston'ın zaman içerisinde aykırı düşüncelerini bastırmaktan ve izlenim yönetimi yapmaktan vazgeçtiği ve Parti'ye başkaldırdığı söylenebilir. Winston kendi dünyasında Parti'nin eril dünyasını yapı bozuma uğratmış ve bunun bedelini ödemiştir.

## SONUÇ

İnsani bir olgu olan izlenim yönetimi bir iletişim biçimidir ve insan hayatının her alanında etkisi hissedilmektedir. İçinde bulunduğumuz postmodern ve post-truth (gerçek ötesi) bu çağda izlenim yönetimi son derece önem kazanmış, kişilerin diğer insanların gözündeki beğeni ve onay alma ihtiyacı maskelenmiş kimlikler yaratmaktadır. Aynı şekilde Metaverse evreninde de yaratılan avatarlar izlenim yönetimi taktikleri çerçevesinde şekillendirilmekte, gerçekten çok daha farklı karakterler yaratılmaktadır. İzlenim yönetiminin arttığı bir dünyanın distopya mı yoksa ütopya mı olacağı kesin olmamakla birlikte aynı şey Metaverse evreni için de geçerlidir.

Bu çalışmada 1984 romanında geçen olaylara izlenim yönetimi ve Metaverse evreninden yola çıkarak Winston karakterinin başından geçen olaylar ve yaratılan parti sistemi Van Dijk'in eleştirel söylem analizi ile incelenmiş, kitap içerisindeki bulgular persona, gözetim toplumu ve panoptikon, eril bakış ve dişil bakış üzerinden incelenmiştir.

Yapılan çalışmada tasvir edilen yönetim anlayışına ve kurallara karşı Winston karakterinin yapmış olduğu izlenim yönetimi faaliyetleri belirlenmiş, bir distopyada izlenim yönetimi yapmanın ne kadar zor ve hayati olduğu, onlardan olmasan bile -miş gibi yapmak zorunda olduğun tespit edilmiştir. Metaverse evreninin ileride bir distopyaya dönüşeceği düşünüldüğünde 1984 romanı ışığında bir çözüm yolu aranabilir.

Bu çalışmada yazarın tasvirlerine ve diyaloglara yer verilmiştir. İncelenen cümleler analiz edilerek açıklanmış, günlük hayatta aslında farkında olmadan tüm insanlığın bir gözetim toplumunda ve panopticonda yaşadığı anlaşılmıştır. Panopticon'un amacı kişinin her an gözetlenebileceği inancını üretmek olduğu düşünüldüğünde, günümüzde insanların her an gözetlendiği inancıyla yüzlerinde sürekli bir maskeyle, bir diğer ifadeyle personalarıyla diğerlerinin karşısına çıkması oldukça doğaldır. Metaverse için yaratılan avatarlar da bu persona kavramını desteklemektedir. 1984 romanından hareketle eril ve dişil bakış arasındaki farkın totaliter bir rejim altında bile ne kadar farklı olduğu görülmektedir. Yapılan bu çalışmayla birlikte sonraki çalışmalarda izlenim yönetimi ve Metaverse arasındaki ilişki diğer boyutlarda da araştırılabilir ya da sosyal bilimlerdeki yeni araştırma alanlarına ışık tutabileceği düşünülmektedir.

## KAYNAKÇA

- Alankuş, Z. & Anıl, F. (2022). Metaverse Evreninde Pazarlama: 7p Pazarlama Karması Üzerinden Bir Değerlendirme. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 134-168.
- Baudrillard, J. (2022). *Simülakrlar ve Simülasyon*. (Çev.). Oğuz Adanöz. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baumeister, R. F. (1982). A Self-Presentational View of Social Phenomena. *Psychological Bulletin*, 91(1), 3-26.
- Beauvoir, S. (2019). *İkinci Cinsiyet*. (Çev.) Gülnur Acar Savran. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Bentham, J. (1791). Panopticon: Postscript: Part II: Containing a Plan of Management for a Panopticon Penitentiary-house. by Jeremy Bentham,.. (Vol. 2). T. Payn.
- Bentham, J. (2008). *Panoptikon- Gözün İktidarı*. (Çev.). Zeynep Özarslan & Barış Çoban. İstanbul: Su Yayınları.
- Bitirim Okmeydan, S. (2017). Postmodern Kültürde Gözetim Toplumunun Dönüşümü: 'Panoptikon'dan 'Sinoptikon' ve 'Omniptikon'a. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 8(30), 45-69.
- Bogost, L. (2021). *The Metaverse is Bad*. The Atlantic, October 22.

- Bozeman, D. P., & Kacmar, K. M. (1997). A Cybernetic Model of Impression Management Processes in Organizations. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 69(1), 9-30.
- Calandra, C., & Chiu, E. (2021). Into the Metaverse. Wunderman Thompson Intelligence.
- Cammack, R. G. (2010). Location-based service use: a Metaverse investigation. *Journal of Location Based Services*, 4(1), 53-65.
- Can, E., & Arslan, B. (2018). Öğretmenlerin Sınıf Yönetimi Yeterliklerine İlişkin Öğrenci Görüşleri . *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(18) , 195-219.
- Çelik, R. (2022). Metaverse Nedir? Kavramsal Değerlendirme ve Genel Bakış. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 67-74.
- Debord, G. (1996). *Gösteri Toplumu*. (Çev.). Ayşen Ekmekçi & Okşan Taşkent. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Di Pietro, R., & Cresci, S. (2021, December). Metaverse: Security and Privacy Issues. In 2021 Third IEEE International Conference on Trust, Privacy and Security in Intelligent Systems and Applications (TPS-ISA) (pp. 281-288). IEEE.
- Dionisio, J. B., & W. Gilbert, R. (2013). 3D virtual worlds and the metaverse: Current status and future possibilities. *ACM Computing Surveys (CSUR)*, 45(3), 1-38.
- Ergül Güvendi, N. (2023). Moda ve Reklam Bağlamında "Nesne Olarak Kadın Bedeni" Dönemlere Göre İlişkisel Analiz. *İBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(15), 92-114.
- Ergül Güvendi, N., & Ay, A., (2020). Post modern Kadın İmgesi: Reklamda Cinsel Metalaşma Üzerine Bir Değerlendirme. *Iksad Kongre*, Erzurum, Turkey.
- Fang, Z., Cai, L., & Wang, G. (2021). MetaHuman creator the starting point of the metaverse. *2021 International Symposium on Computer Technology and Information Science (ISCTIS)*, Guilin, China. 4-6 June 2021.
- Geçtan, E. (2014). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Geçtan, E. (2020). *Hayat*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Giddens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*. (Çev.). Cumhur Atay. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City, N.Y.: Doubleday.
- Goffman, E. (2018). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. (Çev.). Barış Cezar. İstanbul: Metis Yayınları.
- Han, Y., Niyato, D., Leung, C., Miao, C., & Kim, D. I. (2021). A dynamic resource allocation framework for synchronizing Metaverse with Iot service and data. *Computer Science and Game Theory*, 1-6.
- Horning, R. (2011). Social Media, Social Factory. <https://thenewinquiry.com/social-media-social-factory/> Son Erişim Tarihi: 28.01.2023.
- Jung, C. G. (2006). *Analitik Psikoloji*. (Çev.). Ender Gürol. İstanbul: Payel Yayınları
- Kacmar, K. M., & Carlson, D. S. (1994). Using Impression Management in Women's Job Search Processes. *American Behavioral Scientist*, 37(5), 682-696.
- Kang, Y. M. (2021). Metaverse Framework and Building Block. *Journal of the Korea Institute of Information and Communication Engineering*, 25(9), 1263-1266.



- Koskela, H. (2003). 'Cam Era'—the Contemporary Urban Panopticon. *Surveillance & Society*, 1(3), 292-313.
- Kuş, O. (2021). Metaverse: 'Dijital Büyük Patlamada' Fırsatlar ve Endişelere Yönelik Algılar. *Intermedia Uluslararası E-dergi*, 8(15), 245-266.
- Leary, M. R., & Kowalski, R. M. (1990). Impression management: A literature review and two-component model. *Psychological bulletin*, 107(1), 34-47.
- Lee, L. H., Braud, T., Zhou, P., Wang, L., Xu, D., Lin, Z., Kumar, A., Bermejo, C. & Hui, P. (2021). All one needs to know about Metaverse: A complete survey on technological singularity, virtual ecosystem, and research agenda. *Journal of Latex Class Files*, 14(8), 1-66.
- Lyon, J. F. (1997). *Postmodern Durum Bilgi Üzerine Bir Rapor*. (Çev.). Ahmet Çiğdem. Ankara: Vadi Yayınları.
- Machiavelli, N. (2022). *Prens*. (Çev.). Kemal Atakay. İstanbul: Can Yayınları.
- Magnavita, J. J. (2016). *Kişilik Kuramları*. (Çev.). S. Erdem Türközü, Mirel Benveniste ve Menekşe Arık. İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü.
- Mattelart, A. (2012). *Gözetimin Küreselleşmesi: Güvenlileştirme Düzeninin Kökeni*. Çev. Onur Gayretli & Su Elif Karacan. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Moisio, R., & Arnould, E. J. (2005). Extending the dramaturgical framework in marketing: Drama structure, drama interaction and drama content in shopping experiences. *Journal of Consumer Behaviour: An International Research Review*, 4(4), 246-256.
- Montagliani, A., & Giacalone, R. A. (1998). Impression Management and Cross-Cultural Adaption. *The Journal of Social Psychology*, 138(5), 598-608.
- Mulvey, L. (1975). Visual Pleasure and Narrative Cinema," *Screen* 16: 3, 6-18. 1981. *Afterthoughts on 'Visual Pleasure and Narrative Cinema' Inspired by Duel in the Sun,* " *Framework*, 15, 16-17.
- Mulvey, L. (1989). British Feminist Film Theory's Female Spectators: Presence and Absence. *Camera Obscura: Feminism, Culture, and Media Studies*, 7(2-3), 68-81.
- Murray, A., Kim, D., & Combs, J. (2023). The Promise of a Decentralized Internet: What is Web3 and How Can Firms Prepare?. *Business Horizons*, 66(2), 191-202.
- Özdemir, Ş. (2020). Post-panoptikon çağı: Gözetimin dijitalleşmesi ve çevrimiçi kimliğin gizliliği üzerine bir analiz. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), 81-108.
- Özdemir, Z. (2016). Sosyal Medyada Kimlik İnşasında Yeni Akım: Özçekim Kullanımı. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 112-131.
- Öztat, F. (2019). Gerçeklik, İktidar ve Beden Kavramları Işığında Matrix Filmi. *Selçuk İletişim Dergisi*, 12(1), 312-324.
- Papagiannidis, S., Bourlakis, M., & Li, F. (2008). Making real money in virtual worlds: MMORPGs and emerging business opportunities, challenges and ethical implications in Metaverses. *Technological Forecasting and Social Change*, 75(5), 610-622.
- Patterson, M., & Elliott, R. (2002). Negotiating masculinities: Advertising and the inversion of the male gaze. *Consumption, Markets and Culture*, 5(3), 231-249.
- Riebe, E. (2020). 'The Feminine Gaze: The Re-imagination of Cinematic Female Sexual Experiences in a Post# metoo World. *UWL Journal of Undergraduate Research (XXIII)*, 1-19.

- Rosenfeld, P., Giacalone, A. R., & Riordan, C. A. (1995). *Impression Management in Organizations*. New York: Routhledge.
- Rubin, A. & Babbie, E. R. (2016). *Empowerment Series: Research Methods For Social Work*. Boston: Cengage Learning.
- Schlenker, B. R. (1980). Impression management: The self-concept. *Social Identity, and Interpersonal Relations (Brooks/Cole, Monterey, CA)*.
- Schmitt, M. (2022). Metaverse: Bibliometric review, building blocks, and implications for business, government, and society. *Building Blocks, and Implications for Business, Government, and Society (July 21, 2022)*.
- Schneider, D. (1981). "Tactical Self-Presentations: Toward a Broader Conception". In J. T. Tedeschi (Ed.). *Impression Management Theory and Social Psychological Research (23-40)*. New York: Academic Press.
- Schulz, K. B. (2012). New Governance and Industry Culture. *Notre Dame L. Rev.*, 88, 2515.
- Seidel, S., Berente, N., Nickerson, J., & Yepes, G. (2022, January). Designing the Metaverse. In *HICSS* (pp. 1-10).
- Snowden, R. (2012). *Jung Kilit Fikirler. (Çev.)*. Kemal Atakay. İstanbul: Optimist Kitap.
- Song, Y., & Hong, S. (2021). Build a secure smart city by using blockchain and digital twin. *International Journal of Advanced Science and Convergence*, 3(3), 9-13.
- Sriram, G. K. (2022). A comprehensive survey on Metaverse. *International Research Journal of Modernization in Engineering Technology*, 4(2), 772-775.
- Strub, H. (1989). The theory of panoptical control: Bentham's panopticon and Orwell's Nineteen Eighty-Four. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 25(1), 40-59.
- Şah, U. (2020). Eleştirel Söylem Analizi: Temel Yaklaşımlar. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 7, 210-231.
- Taylor, C. (1995). The politics of recognition. In *Campus wars* (pp. 249-263). Routledge.
- Timisi, N. (2011). *Sinemaya Feminist Müdahale: Laura Mulvey'de Psikanalitik Seyirciden Teknolojik Seyirciye*. Editör: Murat İri. *Sinema Araştırmaları: Kuramlar, Kavramlar, Yaklaşımlar*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Türkmenoğlu, M., & Baştuğ, M. (2017). İlkokulda Akran Öğretimi Aracılığıyla Okuma Güçlüğü'nün Giderilmesi . *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 36-66.
- Vatn, J. (2018). Industry 4.0 and real-time synchronization of operation and maintenance. 28th International European Safety and Reliability Conference, Norway. 17-21 June 2018.
- Wayne, S. J., & Liden, R. C. (1995). Effects of impression management on performance ratings: A longitudinal study. *Academy of Management journal*, 38(1), 232-260.
- Yang, Q., Zhao, Y., Huang, H., & Zheng, Z. (2022). Fusing blockchain and AI with Metaverse: A Survey. *arXiv preprint*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2201.03201>
- Yardım, G., & Doğruel, H. (2019). Eleştirel Söylem Çözümlemesi Bağlamında Haber Metinlerinin İncelenmesi: Pippa Bacca Cinayeti Örneği. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 137-148.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (5. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, O. (2022). Dijital Kapitalizm Ekseninde Metaverse: "Örnekler ve Uygulamalar". *Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 392-408.

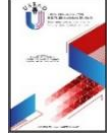
Zhao, Y., Jiang, J., Chen, Y., Liu, R., Yang, Y., Xue, X., & Chen, S. (2022). Metaverse: Perspectives from graphics, interactions and visualization. *Visual Informatics*, 6, 56-67.

**GENİŞLETİLMİŞ ÖZET:** Terim olarak ilk defa Neal Stephanson'un 1992 yılında yayınlanan "Snow Crash" adlı romanında kullanılan Metaverse; meta ve universe kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Metaverse'de bahsedilen evren; fiziki dünyanın ötesinde, bilgi iletişim teknolojileri ile geliştirilmiş ve internetin gelecekteki hali olarak görülen sanal bir evrendir (Dionisio vd., 2013: 1-38). Metaverse üzerine çok fazla tartışılmış ve çeşitli tanımlamalar yapılmıştır ancak araştırmacılar günümüzde hala net bir tanımda uzlaşamamıştır. Metaverse evrenine yüklenen distopik bir anlam da vardır. Metaverse için yapılan distopik söylem ve teoriler; sınırların görünmez hala gelebileceği konusundaki kaygılara yönelik kullanıcı yorumlarıyla da gözler önüne serilmektedir (Kuş, 2021: 256). Schmitt (2022) ise metaverse evreninin distopya mı yoksa ütopya mı olacağı konusunun tamamen insanoğlunun elinde olduğunu vurgulamaktadır. Sosyal hayat içerisindeki etkileşimler yoluyla ortaya çıkan izlenim yönetimi kavramı ise farklı nedenlerden ötürü beğenilmek, onaylanmak, taktir toplamak, sevilme için bireylerin kendilik imajlarını yönetmesi şeklinde açıklanmaktadır. Leary ve Kowalski (1990)'a göre bireyler, karşı tarafa ilettikleri izlenimleri sürekli olarak izlemekte ve aynı zamanda yönetmektedir. Bu çalışmada 1984 romanı üzerinden izlenim yönetimi ve metaverse kavramları günümüzde artarak devam eden karşı tarafın izlenimlerini yönetme isteğini; sanal bir evrende, bireylerin kendi istediği bir görüntüyle var olabilme olgusu üzerinden ele alınmaktadır. Bu var olabilme meselesinin insanlığı bir distopyaya mı yoksa bir ütopyaya mı götüreceği tartışılmakta ve sanal dünyalara olan bağ arttıkça dünyanın distopyan bir hal alacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada metaverse gibi sanal ortamların insanların yaşadığı dünyayı bir distopyaya çevireceği baz alınarak 1984 kitabı seçilmiştir. Van Dijk'in eleştirel söylem analizi kullanılarak 1984 kitabı deşifre edilmiştir. Araştırmaya konu edilen distopyan romanın izlenim yönetimi inşası ve toplumsal kodlar bakımından nasıl şekillendiğini betimsel olarak gösterilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örnekleme olan 1984 romanı belirlenen kavramlar üzerinden incelenmiştir. Bu çalışmada 1984 romanı üzerinden bir distopyadaki izlenim yönetimi söylemleri incelenmektedir. Bu söylem analizi stereotipleştirme, etnik kökenlerin kötüye kullanımı, egemen grupların baskısı ve direnme ile ilgilenmektedir (Yardım ve Doğruel, 2019: 141). Kitaptaki olaylar Van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi (ESC) ile analitik perspektifte incelenmektedir. Metaverse ve izlenim yönetimi arasındaki ilişkiyi analiz edebilmek için 1984 romanı üzerinden "Persona", "Panopticon", "Gözetim Toplumu", "Eril Bakış", "Dişil Bakış" kavramları incelenmiştir. Sonuç olarak 1984 romanında yola çıkarak metaverse ve izlenim yönetimi arasında doğrudan bir ilişki olduğu görülmektedir. Çalışmada 1984 romanının yazarı George Orwell'in romanındaki tasvirleri ve diyaloglarına yer verilmiştir. Araştırmada incelenen cümleler "Persona", "Panopticon", "Gözetim Toplumu", "Eril Bakış", "Dişil Bakış" başlıkları altında açıklanmıştır. Persona kavramının Türkçe karşılığı "Maske" kelimesidir ve antik dönemlerde oyuncuların performanslarını sergilerken yüzlerine taktıkları maskeler olarak da bilinmektedir. Jung persona kavramını "Persona, insanların diğer insanlara karşı genel olarak performe ettiği ruhsal davranış biçimidir" şeklinde açıklamaktadır (Jung, 2006: 39). Sosyal yaşamında ve sosyal medyada bireyler gerçekte sergiledikleri davranışlardan arınarak daha farklı davranışlar sergilemektedir. Bunun temel nedeni insanın çeşitli maskeler takması yani çeşitli personalarının olmasıdır. Bir başka deyişle bu maskeler, bireylerin karşı tarafın izlenimlerini yönetmesi için kusursuz birer araçtır. Panopticon kavramı ise 1791 yılında İngiliz filozof ve toplum kuramcısı Jeremy Bentham tarafından oluşturulan yeni ve teknolojik olarak gelişmiş

bir hapisane tasarımı ile karşımıza çıkmaktadır (Facoult, 1980: 148). Bir başka deyişle panoptikon aslında hem bireyi hem de bireyin içinde yaşadığı toplumu gözetleme modelidir. Gözetim toplumu ise herhangi bir iktidarın temel denetim biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bentham (2008)'e göre bireylerin hayatını bir bakıma hapisane düzenine çevirmektedir. İktidar ve yeni bilişim teknolojilerin arasındaki ortaklıkla birlikte gözetim pratikleri günlük yaşamın her alanına nüfuz etmiş ve gözetim toplumunun egemenliği artmıştır. Eril bakış; ataerkil, ideolojik ve erkek merkezli olarak tanımlanmaktadır (Kar, 1989: 30). Eril bakışta önemli olan erkek zevk nesnesidir. Aynı zamanda erkek bakışı gözetim toplumu yaratmak için de vazgeçilmez bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Dişil bakış ise kadın deneyiminden yola çıkan, kadın sorunlarına odaklanıldığı, eril bakışın yapı bozuma uğratıldığı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda dişil bakış; gözetim toplumu inşa etmek isteyenlerin de karşı çıktığı bir olgudur. Gündelik hayatlarımızda aslında tüm insanların farkında olmadan belirli gözetim toplumu pratiklerinde yaşadıkları ortaya konmuştur. Lyon (1997)'ye göre gözetim tüm toplumu kapsayan bir olgudur. Yapılan araştırmada seçilen romanla birlikte metaverse evreninin de tüm toplumu kapsayan bir gözetim mekanizması olduğu da görülmektedir. Mattelar (2012)'ye göre Panopticon'un amacı bireyin her an gözetim altında olduğunu düşünmesini sağlamaktır. Buradan hareketle günümüz insanının her an gözetlendiğini düşünerek duygu ve davranışlarını buna göre yönettiği ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle çeşitli personalarla diğer insanların karşısına çıkması günümüzde artık oldukça doğal bir olaydır. İnsanların oluşturdukları personayı bilinçli ya da bilinçsiz olarak takındığı da bir gerçektir (Snowden, 2012: 87). Metaverse evreninde yaratılan avatarlar da persona kavramını desteklemekte ve panopticon kavramının artık sanal dünyalara da sirayet ettiğini göstermektedir. 1984 romanı üzerinden incelenen eril bakış ve dişil bakış kavramları ise bir gözetim toplumun içerisinde, panopticon kültü ile birlikte yaşarken dahi iki bakış arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Bireylerin günümüzde hem fiziki hem de sanal ortamlarda -miş gibi yaparak beğenilme, onaylanma, taktir toplama ve sevilme ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştıkları düşünülmektedir. Gelecek çalışmalarda daha çeşitli analizler için izlenim yönetimi ve metaverse arasındaki ilişkinin diğer boyutları da araştırılabilir ya da iki kavram farklı kavramlar üzerinden açıklanarak sosyal bilimler alanına yeni araştırma olanakları sunulabilir.

**EXTENDED ABSTRACT:** Metaverse, which was first used as a term in Neal Stephanson's novel "Snow Crash" published in 1992, is a combination of the words meta and universe. The universe mentioned in the Metaverse is a virtual universe beyond the physical world, developed with information communication technologies and seen as the future state of the Internet (Dionisio et al., 2013: 1-38). The metaverse has been much discussed and various definitions have been made, but researchers still cannot agree on a clear definition today. There is also a dystopian meaning attached to the Metaverse universe. Dystopian discourses and theories about the Metaverse are also revealed by user comments about concerns that borders may become invisible (Kuş, 2021: 256). Schmitt (2022) emphasises that whether the metaverse universe will be a dystopia or utopia is entirely in the hands of human beings. In this study, through the novel 1984, the concepts of impression management and metaverse are discussed through the phenomenon of the desire to manage the impressions of the other party, which continues to increase today; in a virtual universe, individuals can exist with an image of their own choice. It is discussed whether this issue of existence will lead humanity to a dystopia or a utopia, and it is thought that the world will become dystopian as the connection to virtual worlds increases. In this study, the book 1984 was chosen on the basis that virtual environments such as the metaverse will turn the world where people live into a dystopia. Van Dijk's critical discourse analysis

was used to decipher the book 1984. It is aimed to descriptively show how the dystopian novel subject to the research is shaped in terms of impression management construction and social codes. The 1984 novel, which is the sample of the research, was analysed through the determined concepts. This study analyses the discourses of impression management in a dystopia through the novel 1984. This discourse analysis deals with stereotyping, abuse of ethnic origins, oppression of dominant groups and resistance (Yardımcı & Doğruel, 2019: 141). The events in the book are analysed in an analytical perspective with Van Dijk's critical discourse analysis (CDA). In order to analyse the relationship between Metaverse and impression management, the concepts of "Persona", "Panopticon", "Surveillance Society", "Masculine Gaze", "Feminine Gaze" are examined through the novel 1984. As a result, there is a direct relationship between metaverse and impression management based on the novel 1984. In the study, the depictions and dialogues of George Orwell, the author of the novel 1984, are included. The sentences analysed in the research were explained under the titles of "Persona", "Panopticon", "Surveillance Society", "Masculine Gaze", "Feminine Gaze". The equivalent of the concept of persona is the word "Mask" and it is also known as the masks that actors wore on their faces while performing in the ancient times. Jung explains the concept of persona as "Persona is the form of psychological behaviour that people generally perform towards other people" (Jung, 2006: 39). In social life and social media, individuals exhibit different behaviours by being free from the behaviours they actually exhibit. The main reason for this is that people wear various masks, that is, they have various personas. The concept of Panopticon is a new and technologically advanced prison design created by the British philosopher and social theorist Jeremy Bentham in 1791 (Facault, 1980: 148). In other words, the panopticon is actually a model of surveillance of both the individual and the society in which the individual lives. Surveillance society appears as the basic form of control of any power. According to Bentham (2008), it turns the lives of individuals into a kind of prison order. With the partnership between power and new information technologies, surveillance practices have penetrated every aspect of daily life and the dominance of the surveillance society has increased. The masculine gaze is defined as patriarchal, ideological and male-centred (Kar, 1989: 30). What is important in the masculine gaze is the male pleasure object. At the same time, the male gaze is an indispensable element for creating a surveillance society. The feminine gaze, on the other hand, is a concept based on women's experience, focusing on women's problems and deconstructing the masculine gaze. The avatars created in the Metaverse universe also support the concept of persona and it is seen that the concept of panopticon has now spread to virtual worlds. Analysed through the novel 1984, the concepts of masculine gaze and feminine gaze reveal the difference between the two gazes even while living in a surveillance society with the cult of the panopticon. In future studies, other dimensions of the relationship between impression management and metaverse can be researched for more diverse analyses or offer new research opportunities can be presented to the field of social sciences by explaining the two concepts through different concepts.



## ALİ ŞERİATİ'NİN ÖZGÜRLÜK BELİRLENİMLERİ VE DİNİN ÇÖZÜMLEYİCİ FONKSİYONU

ALI ŞERİATI'S LIMITATION OF LIBERTY AND THE ANALYTICAL FUNCTION  
OF RELIGION

**Nazım KARADAĞ**

Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,  
Felsefe ve Din Bilimleri, Din Sosyolojisi,  
Malatya/Türkiye.

Phd. Std. İnönü University, Social Sciences Institute,  
Philosophy and Religious Sciences, Sociology of Religion,  
Malatya/Türkiye.

[nkaradag3095@gmail.com](mailto:nkaradag3095@gmail.com)

**ORCID ID:** 0000-0002-0675-7931

### Makale bilgisi | Article Information

**DOI:** 10.47994/usbad.1228750

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 03.01.2023

**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 25.11.2023

**Yayın Tarihi / Date Published:** 20.12.2023

**Yayın Sezonu / Pub Date Season:** Aralık / December

**Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article:** Karadağ, N. (2023). Ali Şeriatî'nin Özgürlük Belirlemleri ve Dinin Çözümleyici Fonksiyonu. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 5(13), 567-587.

**İntihal:** Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

**Plagiarism:** This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



**İletişim:** Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>  
mail: [usbaddergi@gmail.com](mailto:usbaddergi@gmail.com)

**Öz:** Özgürlük-din ilişkisi, insanlık tarihinde her dönemin güncel problemlerinden biri olmuştur. Din, insanın özgürlüğünü sınırlar mı yoksa; din, insanı özgür mü kılar? Özgürlük ve din kavramlarının tam ve kesin bilinen tanımları mevcut değildir fakat bilimsel bir çalışma için genel geçer ve ortak ifadeler derlenip birer çerçeve çizilebilmek önem arz etmektedir. Özgürlük ve din kavramlarını aynı bağlama yerleştirip bu iki kavramın ilişkisi üzerine tefekkür eden düşünürler mevcuttur. Bu düşünürlerden biri de Ali Şeriatî'dir. Ali Şeriatî, dini bireyin özgürlüğünü kısıtlayan bir kavram olarak görmekten ziyade; dine bireyi özgür kılan bir işlev yükler. Batı ve Doğu dünyasını bilen, ne tam gelenekçi ne de tam modernist diyebileceğimiz çağdaş İslam düşünürü Ali Şeriatî, ele aldığı birçok kavramı bireysel ve toplumsal boyutlarda açık ve net ifadelerle somutlaştırarak aktarması açısından önem arz etmektedir. Zaman zaman fiziki olarak özgürlüğü elinden alınan Ali Şeriatî'nin üzerinde yoğunlaştığı kavramlardan biri de özgürlük kavramıdır. Bu çalışma ile Ali Şeriatî'ye göre özgürlüğün ne ifade ettiğini belirlemek, özgürlüğü engelleyici belirlemeleri yorumlayarak ortaya koymak ve belirlemelerden kurtulmak için reçete olarak sunulan kavramlar arasında din kavramına biçilen işlevsel rolü tanımlamak amaçlanmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Özgürlük, Din, Şeriatî

**Abstract:** The relation between liberty and religion has become one of the contemporary problems in every age in human history. Does religion limit the humans liberty or make people liberal? The exact definition of liberty and religion is not clear but for a scientific study common and accepted expressions is important to make a common understanding. There are some thinkers who analyze the liberty and religion in the same perception Ali Şeriatî, is one of them. Rather than seeing the Şeriatî as a concept that limits the freedom of the individual, religion; It assigns religion a function that liberates the individual. Ali Şeriatî who knows west and east is defined neither modernist nor traditionalist explains most topics in the perception of individualism and social meanings, also he concretizes lots of concepts. Liberty concept is his main topics that he thinks because his liberty is taken by authorities from time to time. With this study, main aim is to show the functional role of religion and to show the what does liberty mean? Also discuss the things that hinders liberty.

**Key Words:** Liberty, Religion, Şeriatî

## GİRİŞ

Ali Şeriatî; 1933'te, Horosan'a bağlı Mezinan köyünde dünyaya gelmiştir. İlk olarak eğitimine babası katkıda bulunmuş, daha sonra yerel eğitim kurumlarında eğitim almıştır. Öğretmen okulundan mezun olduktan sonra öğretmenlik yapmış ve yaşamını araştırma yapmak, öğrenmek, öğretmek ve yazmak ile sürdürmüş bir şahsiyet olarak Ali Şeriatî; içinde yaşadığı toplumun sorunlarıyla ilgilenmiştir. Eğitimine devam etmek için Fransa'ya gitmiş, Fransa'da sosyoloji ve dinler tarihi dersleri almıştır. Babası başta olmak üzere ailenin birçok ferdiyle birlikte Ulusal Direniş Hareketi'ne üye olmuştur. Fransa'da Cezayir Kurtuluş Hareketi'ni desteklemiş, aktif çalışmalarda bulunmuş, gazete ve dergilerde yazılar yazmış, seminerler ve konferanslar vermiştir. Bu süreçte çok önemli düşünürler ile tanışma fırsatı bulmuştur. Doktorasını tamamladıktan sonra İran'a döndüğünde, sınırda tutuklanmıştır. Cezaevinden çıktıktan sonra çalışmalarına hızla devam etmiş, Hüseyiniye-i İrşad Hareketi'ne katılarak aktif roller üstlenmiştir. SAVAK gizli servisi tarafından arandığını duyunca İngiltere'ye gitmiş fakat çok genç yaşta, 43 yaşında,

1977 yılında SAVAK tarafından bulunup öldürülmüştür (Şeriatî, 2019: 3; 2016c: 1; Wikipedia).

Eserlerinin birçoğunda insanı tanımlamaya çalışan ve "Sizi rahatsız etmeye geldim." diyen Ali Şeriatî (2019: 3-4; 2016c: 1) başta vatandaşı olduğu İran'ı dini ve siyasi yorumlarıyla etkilemiş bir düşünce adamı olduğundan kendisine sosyolog, yazar ve aktivist gibi sıfatların yanında; fikirlerinden dolayı kendisine yönlendirilen eleştiriler ile birlikte marksist, reformist, modernist, mezhepsiz ve dinsiz gibi sıfatlar da yüklenmiştir. Sadece İran'da değil, Türkiye başta olmak üzere birçok Avrupa, Doğu ve İslam ülkelerinde de düşünceleriyle derin izler bırakmıştır. Şeriatî; İslam düşünürlerinden Mevlana, Yunus Emre, Muhammed İkbal, Cemaleddin Afgani vb. etkilendiği gibi Sartre, Fanon, Karl Marx, Berque gibi Batılı düşünürlerin etkisinde de kalmıştır. Bu nedenle Şeriatî'de birçok kavram çatışır. Çatışmacı bir yaklaşım ile sosyolojik kavramları ele alır. Din-ekonomi, medeniyet-gelenek-modernizm, mezhep-İslam, dayatılmak istenen din-Öz İslam; Şeriatî'in ele aldığı dikotomilerden bazılarıdır. Şeriatî, eserlerinde İslami kimliğinden ödün vermeden İslami bakış açısıyla Batı yaşamını ve Batı düşüncesini sentezlemeye çalışır. Şeriatî, eserlerinde sentezlemelere yer verdiğinden eklektik tarzında yazdığını görmek mümkündür. Bilim dünyasına birçok alanda (felsefe, sosyoloji, antropoloji, tarih, dinler tarihi) katkı sağlayıcı eserler veren Ali Şeriatî'nin amacı içinde bulunduğu toplumun problemlerini açığa çıkarmak, onlara çözüm sunabilmektir. Üzerinde durduğu konular arasında sömürgeci, kapitalist ve modern hayatın olumsuz yönleri, Batı hayranlığı, İslam'a atfedilen yanlış uygulamalar, Şiilik, yabancılaşma ve özgürlük gibi konular bulunmaktadır. Ortaya koyduğu problemlerin çözümü için; din kavramını, mensup olduğu İslam'ı kurtuluş olarak ileri sürmüştür fakat Ali Şeriatî'nin İslam anlayışı "Öz İslam" dır. Şeriatî, düşüncelerini daha çok "Öz'e Dönüş" ya da "İslam'a dönüş" çerçevesinde ele alıp yorumlamıştır (Irmak, 2019: 1-8).

Bu çalışmada konu; Ali Şeriatî'ye göre özgürlük probleminin belirlenimleri ve çözüm olarak sunulan kavramlar arasında dinin işlevidir. Çalışmanın yöntemi dokümantasyon yöntemi olup veri toplama tekniği olarak literatür tarama tekniği kullanılmıştır. Belirlenen yöntem ve teknik ile Şeriatî'nin eserleri ve konuyla ilişkili eserler incelenmiş, görüşleri destekleyici argümanlara ulaşılmış ve elde edilen bilgiler değerlendirilmiştir. Ağırlıklı olarak Şeriatî'nin "İnsanın Dört Zindanı" adlı eseri başta olmak üzere diğer eserleri ve konu ile ilişkili düşünürlerin eserlerinden de faydalanılmıştır.

### **Dinin Tanımı Üzerine**

Sosyal Bilimler alanında yapılmış birçok bilimsel çalışmada din, insanlık tarihinde yer edinmiş ve dahası insanla özdeşleşmiş bir olgu olarak sunulmaktadır. İnsan yaşamının birçok alanıyla ilişkili ve etkin olan din olgusu, insan davranışlarına yön vermektedir. Dinin ne olduğu ve mahiyeti üzerine söylemlerin fazlaca olduğu fakat ortak, kabul edilmiş ve herkesçe geçerli bir din tanımının yapılamadığı bilinmektedir (Akyüz, Çapçioğlu: 2012: 37-38). Din sözcüğü etimolojik olarak incelendiğinde; Zerdüştlüğün kutsal kitabı olan Avesta'da "*daena*" şeklinde yer



aldığı, zamanla "den" haline dönüştüğü ve bu şekilde kullanıldığı belirtilmektedir (Taplamacıoğlu, 1966: 11). Ortak görüş; Arapça'da bulunan "deyn" sözcüğünden geldiğidir. Anlam itibarıyla "borç" olduğu fakat zamanla "örf" ve "adet" anlamını da taşıdığı, İslam dini ile ilişkilendirilerek yapılan tanımlarda ise "hüküm", "mükafat" ve "ceza" anlamlarına geldiği ifade edilmektedir (Tümer ve Küçük: 1997: 1-2).

Din Sosyoloji biliminin öncüleri arasında bulunan Weber ve Durkheim'in din ile ilgili tanımları ve dinin mahiyeti üzerine söylemleri önem arz etmektedir. Durkheim (2018), dinin insan yaşamındaki işlevi üzerine yoğunlaşırken; Weber (1993b), dinin ne olduğu üzerine çalışmalarını sürdürmüştür. Batılı düşünürler, bu iki düşünürden birini ya da her ikisini destekleyerek din hakkındaki görüşlerini özsel (substantive/ essentialist) ya da işlevsel (functional) olmak üzere iki şekilde kategorize etmişlerdir (Grace, 2006: 103). Aynı zamanda bazı düşünürler, genel anlamda bir din tanımı yapmaya çalışırken bazıları ise mensup olduğu dinin özelliklerine göre bir din tanımı yapma yolunu tercih etmişlerdir. Örneğin: Freyer'in genel anlamdaki din tanımı:

"Din, hayatta karşılaşılabilecek pek çok mühim meseleler ile alakalı hal tarzları, insanları ilgilendiren çeşitli hususlar ve problemlere karşı bir takım tutum ve davranışlar ihtiva etmektedir" (Freyer, 1964: 70).

Akseki'nin İslam inancına göre yaptığı din tanımı:

"İslam nazarında din, Allah tarafından kurulup, mensuplarını dünya ve ahirette; saadet ve selamete götüren iman ve amellerden müteşekkil bir yol ve kurumlardır" (Akseki, 1960: 7).

Weber eserinde çok boyutlu bir muhtevaya sahip olan din olgusu için "Dinin tarifini yapmak, ne olduğunu söylemek mümkün değildir" (Weber, 1993a: 1) açıklamasında bulunur. Din kavramının tanımı için genel ve geçer bir tanım yapılamadığından din için çokça kullanılmış olan sözcük ve söz öbeklerini sıralamak, çalışmaya katkı sağlayacaktır. Bunlar: "tanrı", "ilahi varlığın idaresine göre davranışta bulunma"; "aşkınlık", "ruh", "ruhlara inanç", "ruhsal tecrübe", "kutsal olan", "kutsal şeylerle ilgili inanç ve ibadetler sistemi", "kutsal tecrübe", "inançlar ve pratikler" vb. şeklinde sıralanabilir (Akyüz ve Çapçioğlu: 2012: 39-41).

Dinin fonksiyonel ve özsel tanımlarından başka onun bireysel ve toplumsal önemine yönelik açıklamalar da söz konusudur. Buna göre din insan yaşamında yer edinmiş bir kavram olarak karşımızda durmaktadır. Kimine göre din, yaşamın dinamiklerinden olup bireye ve topluma olumlu yönden katkılar sunarken; kimine göre insan yaşamını olumsuz etkilemektedir. Ali Şeriatî'nin tüm eserleri göz önüne alındığında onun; dini yanlış yorumlayan, İslam dini adı altında kendilerinin dini yaşam tarzını topluma dayatan ve din üzerinden statüko kuran bireylere, gruplara ve mezheplere karşı itiraz ettiği görülür. Onun savaşı hakikatle bağdaşmayan dine karşı mücadele ederek Kur'an'da aktarılan İslam'ı üstün kılma arzusudur. İslam'ın modern düşünürleri arasında yer edinmeyi başaran Şeriatî, yaşamında ve çalışmalarında Öz İslam'ı (tevhid dini) diğer dinlere karşı korumayı amaçlamıştır

(Şeriatî, 2016c). Şeriatî, bu gerekçeyle toplumsal birçok problemin reçetesini İslami bakış doğrultusunda din kavramı ile ilişkilendirerek verir.

### Özgürlük Tanımı Üzerine

Montesquieu'ya (1998a: 231-232) göre; insanlar özgürlüğü farklı kavramlarla ilişkilendirip farklı açılarla yorumlamışlardır. Bazılarına göre boyun eğecek birini bulup dilediğini yaptırmak, bazılarına göre boyun eğmemek; bazılarına göre şiddet uygulama hakkını kendinde görme, bazılarına göre isyan etme hakkı; bazılarına göre kanunlara bağlı yaşamak, bazılarına göre kanunları yok sayarak yaşamak; bazıları, devlet; bazıları, saltanat; bazıları, cumhuriyet; bazıları ise sakal bırakabilmek şeklinde algılamışlar. Sonuç olarak özgürlük kavramına geniş bir yelpazeden farklı yaklaşımlar ile bakıldığı görülmektedir.

İnsanlık tarihinin çözülemeyen ve insanlığı daima meşgul eden problemleri sıralansa özgürlük kavramı da sorunsallar arasında yerini alır. Çünkü özgürlük geçmişten günümüze gelen bir meseledir (Kapani, 1983: 3). "Özgürlük" sözcüğünün Yunancada "e-leutheros", Latince "libertas", Fransızca "leudh", Almandada "freiheit", İngilizcede "free" şeklinde kullanımları bulunmaktadır (Hançerlioğlu, 2000: 102). İslam coğrafyasında "Özgürlük" sözcüğünden önce sıklıkla kullanılan sözcük "hürriyet" sözcüğüdür. Arapça bir sözcük olan hürriyet sözcüğü, etimolojik olarak incelendiğinde "hür" sözcüğünden türediği ve "köle" sözcüğünün zitti olarak kullanıldığı bilinmektedir. Hür sözcüğü, "Esir olmayan, karışanı görüşeni olmayan, serbest" gibi yakın anlamlar taşıyan bir sözcüktür. (Develioğlu, 1992: 466). Daha sonraları Batı'da sıklıkla kullanılmaya başlayan freedom kavramı özgürlük olarak hayatımızda yer edindi (Önen, 2002: 118-119). Özgürlük sözcüğüne etimolojik bir şekilde yaklaşıldığında "kendi" ya da "kendini yüceltmek" anlamlarını taşıyan "öz" sözcüğünden türediği bilgisine ulaşılmaktadır (Hançerlioğlu, 2002: 102).

"Özgürlük nedir?" Özgürlük kavramının din kavramı gibi kabul görmüş, genel ve geçer bir tanımı olmadığı belirtilmektedir (Yılmaz, 2007: 228). Kapani (1983: 3), özgürlük ile ilişkili verilen sayısız eser vardır fakat yine de özgürlük hakkında net bir tanımın yapılamadığı vurgulanır. Felsefi söylemlerde kendine has bir yeri olan özgürlük kavramı genelde "engellenmemek" anlamı ile kullanılmaktadır ya da farklı bir tabir ile *zorlamanın olmaması (absence of coercion)* olarak da ifade edildiği bilinmektedir (Aktan, 2017: 7).

Nigel Ashford, "Özgürlük nedir?" sorusuna cevaben "Özgür Toplumun İlkeleri" çalışmasında özgürlük kavramı için tanım yapmıştır. Yaptığı tanım şudur: "Özgürlük, bir kişinin diğer insanların müdahalesi olmadan kendi hareket biçimini seçebilme imkanına sahip olmasıdır" (Ashford, 2011: 59). Bu tanım cümlesi, insan ilişkileri çerçevesinde yapılmış bir tanımdır ve yetersiz bir tanım gibi gözükmemektedir. Çünkü özgürlük; ruh, irade, nefis gibi sözcüklerle ilişkili bir konu olmanın yanı sıra felsefi, sosyolojik, ekonomik, kültürel, tarihsel ve bilimsel birçok alanda da üzerine düşünülmüş ve tartışılmış bir kavramdır. Özgürlük ile ilgili yapılan tanımlardan hangisini incerseniz inceleyin bu durumla karşılaşacağınız muhtemel bir durumdur. Montesquieu özgürlüğün tanımı ile ilgili bu durumu

"Özgürlük kelimesi kadar çeşitli anlam verilmiş, onun kadar insan kafasını çeşitli şekillerde yormuş başka bir kelime yoktur" (Montesquieu, 1963: 231) şeklinde ifade eder.

Özgürlük sözcüğünün tam bir tanımı yapılamasa da, özgürlük ile ilişkili kavramları sıralamak mümkündür. Bunlar; "*isteyerek yapmak, tercih, sorumluluk*" (Aristoteles, 2014: 59) "*engellenmemek, İyi olmak, sorumlu olmak*" (Mill, 2015: 45), "*evet ya da hayır diyebilmek, karar vermek*" (Osho, 2004: 3), "*hareket edebilmek*" (Topçu, 2020: 53), "*istediğini yapmak*" (Locke, 2012: 21), "*belirlenim*" (Spinoza, 2020: 44), "*seçmek, bağlanmak*" vb. şekilde sıralanabilir (Öner, 2005: 56).

Orhan Hançerlioğlu (1983: 323) "Felsefe Sözlüğü" adlı eserinde geçen özgürlük sözcüğünün açıklaması özetlenip yorumlandığında şunlar ifade edilebilir: İnsanın özgür olabilmesi demek, kişinin kendisini geliştirebilmesi için gerekli olanaklara sahip olması demektir. İnsanların yetenekleri, eğilimleri, hayalleri ve beğenileri vardır. Kişi bunları geliştirmek isteyerek yaşamına kalite ya da anlam katmak ister. Bu da ancak doğanın ve toplumun yarattığı çerçevede olabilir. Çünkü doğa ve toplumun nesnelere (zorunlulukları) bulunmaktadır. Özgürlük bu zorunluluklara karşı olmayı değil, zorunluluklara rağmen nasıl kendimi geliştirebilirim, zorunluluklara nasıl egemen olabilirim, demektir. Bu egemenlikse, doğanın ve toplumun nesnel yasalarının bilincine varmayı, onları gereği gibi tanıyıp denetleyebilmeyi ve böylelikle onlardan yararlanabilmeyi dile getirir.

Özgürlük sözcüğünün tanımı üzerine kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse özgürlük kavramının birçok kavram ile ilişkili olması ve özgürlüğün sadece kişinin fiziki yönüyle ilişkili olmayıp davranış, eylem ve zihin dünyasını içermesi gibi gerekçelerden dolayı özgürlük kavramı için tam bir tanımının yapılmasının zor olacağını ifade etmek gerekir.

### **Ali Şeriatî'ye Göre Özgürlük Probleminin Temel Belirlenimleri**

Sartre'ye göre özgürlük kavramı insanın özünden önce gelir. İnsan özgürlüğü seçmez, kişi kendisini özgürlüğün içinde bulur (Sartre, 2011: 610). Sartre'nin görüşlerinden etkilenmiş ve eserlerinde ona atıfta bulunan Şeriatî'ye göre; insan özgür olarak dünyaya gelir ve daha sonra özgürlüğünü kaybeder.

"İnsanın özgür olması ne anlama geliyor?" (Şeriatî, 2016a: 160). Cevap olarak, Şeriatî'ye göre; insan, "*seçiyorum*", "*seçmiyorum*" ya da "*yapıyorum*", "*yapmıyorum*" diyebilme ve karara bağlama gücüne sahip olduğu ölçüde özgürdür ve nihayetinde insandır (Şeriatî, 2015: 291).

Şeriatî, "İnsanın Dört Zindanı" adlı eserinde insanın özgürlüğünü elinden alan dört kavram öne sürer ve bu kavramların her birini aslında birer zindan olarak görür. Kişi, kendisini bu dört zindandan koruyabilirse ya da kurtarabilirse özgürlüğü elde edecektir. Özgürlüğün insana ait bir özellik olduğunu savunan Şeriatî'ye göre özgürlüğe ulaşan kişi gerçek anlamda insan olmayı başarmıştır (Şeriatî, 2019: 14). Aslında bu düşünce, Şeriatî'nin kitabında savunduğu tez cümlesidir (Şeriatî, 2019: 73). Adı geçen eserde Şeriatî, tezini savunabilmek amacıyla öncelikle insanı ele

alır. Çünkü onda "İnsan, özgürlük demektir" (Şeriatî, 2019: 73). Her insan doğrudan ya da dolaylı olarak özgürlüğü düşünmüştür. Fromm'un özgürlüğü konu edindiği eserde sorduğu "Özgürlük isteği, insan doğasında var olan bir şey midir?" sorusuna (From, 2016: 24) yanıt olarak Ali Şeriatî kendi eserinde insana ait özellikleri sıralar ve özgürlüğün insana ait olduğunu ifade eder. Şeriatî, insan ile ilgili kavramları anlayabilmek için öncelikle insanın ne olduğunu (*fitratını*) anlamak gerektiğini savunur. Ona göre, bir ceviz ağacı nedir ve ne olacağı bellidir. Bir papağan düşünelim, o da öyle? Ne olduğu ve ne olacağı bellidir. Peki ya, insan öyle mi? Değil, bir insan doğduğunda onun hangi özelliklere sahip olduğunu bilemeyiz, ne olacağını da bilemeyiz. İnsan, seçimleriyle ne olacağına karar vererek geleceğini kendisi belirler (Şeriatî, 2016b: 72). İnsan için basit tanımların yapılmasını uygun görmez. Ona göre: "İnsan, ütöplast, mutaassıp, siyasal, isyan eden, yaratan, meşguliyet arayan, çeşitlilik arayan ve bekleyen bir hayvan" (Şeriatî, 2016a: 18). Böylece, insanın çok boyutlu bir varlık olduğunu vurgulayan Şeriatî, insanı sadece bir özelliği ile almanın yanlış bir düşünce olduğunu vurgular.

Şeriatî, Kur'an-ı Kerim'i kendisine kaynak olarak insanın daha iyi tanımlayabilmek amacıyla "insan" ve "beşer" sözcüklerini kullanır. Eserlerinde beşer ve insan kavramlarına farklı bakar, birbirinden ayırır. Şeriatî; beşeri, doğadaki tüm canlılar gibi, canlılar silsilesi içinde bulunan iki ayağa sahip bir hayvan şeklinde tanımlar. Ona göre; kişi, bir beşer olarak dünyaya gelir. Daha sonraları kendisini geliştiren beşer, insan olma yolunda ilerlemeye başlar. Özelliklerini fark eder, kendisini geliştirir, hakikati kovalar ve kendini tamamlamaya çalışan bir hakikat olarak görür ve tanımlar (Şeriatî, 2019: 14-16). Ali Şeriatî'ye göre; beşerden yol alıp insanlığa doğru yönelen kişide üç özelliğin olması gerekir. Özgürlük ile ilişkili olan bu kavramlardan ilki "*irade*", ikincisi "*seçme*" ve üçüncüsü "*yaratma*"dır. İrade; kişinin ne olduğunu ne yapabileceğini ve karar verme eyleminde etkinliğini bilmesi demektir. İradede, bilinç esastır ve bilinç sadece insana ait bir özelliktir. Seçme, kişi hayatına yön vermek amacıyla seçimler yapmak zorunda kalır. Seçme, kişinin kendini var edebilmesi ve tamamlaması için bir elzemdır. Bedenin ve ruhun ihtiyaçları vardır. İhtiyaçlar seçme ile giderilir. Yaratma, ihtiyaçlarımızı gidermek için üretmek demektir. Neye ihtiyacımız olduğunu bilinçli bir şekilde belirleyip karar verdikten sonra ya üretime geçeriz ya da var olanları geliştiririz. İnsanoğlu diğer canlılardan farklı olarak her daim ihtiyaçları değişen ve değişen ihtiyaçlar doğrultusunda yeni şeyler üreten bir canlıdır. Özetle; insan irade sahibidir (*bilinç*), seçebilme gücüne sahip olmalıdır (*özgür*) ve ihtiyaçlarını giderebilmek için yaratmalıdır (*üreten*) (Şeriatî, 2019: 28). Şeriatî, bu üç kavramı "İnsanın Dört zindanı" isimli eserinde özgürlük ile ilişkili olarak aktarır. İnsanı, hayvanlardan ayıran en önemli özelliğin *bilinç* olduğunu belirtir (Şeriatî, 2016b: 32). Bu bağlamda, insana ait diğer önemli bir özellik olarak ise; insanın kendini bilmesi ya da daha farklı bir ifade ile kendinden haberdar olmasını ileri sürer (Şeriatî, 2016b: 20). İnsan önce kendisini tanıma, yaratılışını bilme, yaratıcı ile evren arasındaki ilişkiyi kavrama, çevresini tanıma ve değiştirme bilgisine sahip olmalıdır. O; kendisi olma yolunda gizlenmiş hakikatleri ortaya çıkarma, kendini inceleyip değerlendirme ve değiştirme gücüne sahip olan tek canlı

olarak insanı görür (Şeriatî, 2016b: 24). Şeriatî'de iki farklı bilinç vardır: İnsan olma bilinci ve sosyal-tarihsel bilinç. İlki, varoluşsal anlamı ifade ederken; ikincisi, sorumluluk yükleyen bilinçtir (Öçal, 2012: 358).

*Seçme kavramı*, bilinç kavramında olduğu gibi Ali Şeriatî'de önem arz etmektedir. Çünkü insan her gün çok farklı seçimlerde bulunur (Şeriatî, 2016d: 182). Şeriatî'ye göre seçmek, aslında *irade* demektir ve özgürlük ile ilişkili bir kavramdır. İnsanın seçim yapabilen ve tercihte bulunabilen bir iradeye sahip olduğuna işaret eder (Şeriatî, 2019: 70). Allah'ın Ahzâb süresinde beyan ettiği emaneti Şeriatî, irade olarak yorumlar. "Biz emaneti göklere, yerküreye ve dağlara teklif ettik ama onlar bunu yüklenmek istemediler, ondan korktular ve onu insan yükledi. Kuşkusuz insan çok zalim ve çok bilgisizdir" (Ahzâb, 33/72). Allah'ın sunduğu bu emaneti alan olmayınca, insan emaneti kabul ederek bu yükün altına giriyor. Mevlana da Allah'ın verdiği ve insanın da kabul ettiği bu emanetin "irade" olduğunu söyler. Mevlana'nın görüşlerinden etkilenen Şeriatî de bu konuda Mevlana'nın destekleyicisi olmuştur (Şeriatî, 2016b: 20). Şeriatî'ye göre, bilinçli olarak seçebilen tek canlı insandır. Tanrı ve insan dışında hiçbir varlık seçme özelliğine sahip değildir (Şeriatî, 2019: 70-71). İnsanın sahip olduğu seçme niteliği, insana itaat ve isyan edebilme özgürlüğünü de sunar (Şeriatî, 2016b: 20). Şeriatî'ye göre insanı isyana sevk eden üç kavram bulunmaktadır. Bunlar, "*iman*", "*aşk*" ve "*öz bilinç*"tir. Nurettin Topçu da özgürlüğü "isyana ahlakı" ile ilişkilendirerek olumlu bir bakış ile insanı isyan eden bir varlık olarak nitelendirmiştir. (Topçu, 2020). Bu bağlamda Şeriatî ile Topçu aynı düşünceleri paylaşmışlardır. Ayrıca Şeriatî, herkesin kendi yazgısından sorumlu olduğunu beyan eder ve bunu "Onların kazandıkları kendilerine ve sizin kazandıklarınız da sizedir." (Bakara, 2/134) ayeti ile onaya sunmaktadır (Şeriatî, 2016b: 22). Kısaca, Şeriatî'ye göre; seçme, irade özgürlüğü ile ilişkilidir ve bu insana hem kendi yazgısını belirleme imkanı, hem de sorumluluk aldığı bilgisini verir.

*Yaratma kavramı*, Şeriatî'nin özgürlük ile ilişkili olarak incelediği üçüncü kavramdır. Şeriatî, eserlerinde yaratma kavramına iki anlam yükleyerek yer verir. Allah'ın yaratma ve insanın yaratma sıfatlarına değinir. İnsanın kendi tabiatında eksikleri olduğunu beyan eder. Doğa da insanın ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamaktadır. İnsan, kendisinden kaynaklanan ve doğanın hazır olarak veremediği eksiklikleri giderebilmek amacıyla yaratma gücünü kullanıyor. Aletler yapıyor, aletler ile çevresini imar ediyor (Şeriatî, 2019: 71). Şeriatî'ye göre yaratmak sadece alet yapmak demek değildir, yaratmanın ikinci bir türü daha vardır. O da sanatsal yaratıcılıktır. Sanatsal yaratıcılık, sanayi yaratıcılığından farklıdır ve daha öte bir iştir. İnsan, sanatsal yaratıcılık ile doğayı süsler, ruhun gelişimine katkıda bulunur (Şeriatî, 2016a: 127-128). Yaratma, isteme sonucunda elde edilir. İnsan kendini tamamlayabilmek için yaratabilmelidir ve bu gerekçe ile özgür olmalıdır (Şeriatî, 2016a: 127-128).

Şeriatî'ye göre; bilinç, seçme ve yaratma özelliklerini kaybeden insan özgürlüğünü kaybetmiştir, zindanlara düşmüştür. Buna sebep olan belirleme ve cebirdir (Şeriatî, 2019: 14). Belirlemeler; insanları sınırlandırır, yaşamları

kalıplaştırır, kişinin özgürlüğünü elinden alır. Şeriatî'ye göre kişinin özgür olabilmesi için dört belirlemiden(zindan) kurtulması gerekmektedir. Mevlana'dan alıntı yaparak "Bu dünya bir zindan, biz de mahkumlar; yık zindanı, kendini kurtar." şeklinde ifade eder (Şeriatî, 2015: 364). Peki, Şeriatî'ye göre bu zindanlar hangileridir? İnsanlar bu zindanlardan nasıl kurtulacaktır? Bunlar sırayla; tabiatın, tarihin, toplumun ve kişinin kendi belirleyiciliğidir (Şeriatî, 2019: 73).

### 1. Tabiatın Belirleyiciliği (Natüralizm)

Şeriatî'nin ifadelerinde söz ettiği özgürlüğü engelleyen belirlemeleri vermeden önce felsefi söylemlerde en çok ifade edilen evrensel doğa belirlemesi hakkında bir küçük not düşmek gerekmektedir. Evrensel doğa yasası neden- sonuç ilişkisi bağlamında "*belirlenim*" kavramını çağırıştırır. Evrensel doğa belirlemesi, üç farklı yaklaşım ile özgürlüğü konu edinir. Birincisi, evrensel doğa belirlemesinden dolayı insanın özgür olamayacağı (*determinizm*); İkincisi, evrensel doğa belirlemesi olduğu halde insanın özgür olabileceği; üçüncüsü, evrensel doğa belirlemesinin olmadığı ve insanın her şekilde özgür olduğudur (*indeterminizm*) (Coşkun, 2016: 140).

İnsan; bilen, seçen ve yaratıcı bir varlık fakat tabiatın insan sunduğu sınırlar bellidir. Tüm varlıkların yaşamlarında etkili olan, varlıkların ne olduğuna ve ne olacağına karar veren unsurlar arasında doğa da söz sahibidir (Şeriatî, 1998: 33). Tabiatın, diğer varlıklar için öngördüğü yaklaşımı insana dayatıyor olması kabul edildiğinde insanın özgürlüğü tabiat tarafından alınmış izlenimini verir.

14. yüzyıl düşünürlerinden İbn-i Haldun, Mukaddime adlı eserinde yer yer coğrafyanın insan üzerindeki gücüne değinir (İbn Haldun, Mukaddime). Şeriatî'nin görüşleri de bu yöndedir. Çölde ya da ekvator bölgesinde doğmuş bir insanın ruhsal durumunda, güdülerinde, ilgilerinde ve düşünce tarzında; hava, su, tükettiği gıdalar ve fiziki şartlar ya da kısacası yaşadığı coğrafya etkin rol oynar. Bu etkilenmede "beni" oluşturan ve yaşantısına yön veren tabiattır (Şeriatî, 2016a: 162).

Sonuç olarak insan tabiatın sunduğu seçenekler arasında yaşar ve bu bağlamda tabiat insan hayatına belirlemesi ve cebir uygular. İnsan, çevrenin kendisine sunduğu koşullar içinde yaşamak zorunda kalması kişinin özgürlüğünü sınırlandırır ve bu durum kişinin kendi özünü bulmasında kendini tamamlayabilme konusunda problem arz edecektir. Örneğin, çölde yaşam süren ve deniz görmeyen bir genç; denize aşık olamayacak, şiirlerinde deniz olmayacaktır.

### 2. Tarihin Belirleyiciliği (Historizm)

Tarih, insanın kendi geçmişi hakkında bilgi sahibi olması demek değildir. Tarih, insanın başta kendisi olmak üzere yaşadığı toplumu her yönüyle bilmesi demektir. Yaşadığı toplumun niteliklerini, zaafalarını, güçlü olduğu yönlerini, zenginliklerini, yaşadığı değişimleri ve hangi durumlarda güç kazandığını bilen biri için tarihini biliyor diyebiliriz (Şeriatî, 1998: 95). Şeriatî'ye göre; tarih, akışkan zaman çerçevesinde düşünüldüğünde her şey tarihtir ve tarihin ürünüdür (Şeriatî, 2019: 40). Herkes, doğumundan itibaren tarihten beslenmeye başlar ve tarihten

etkilenmeyen hiçbir birey yoktur (Şeriatî, 2007: 97). Zamanın akışkanlığı ve zamanla gelenin varlığa dokunuşu tarihe canlılık katmaktadır. Şeriatî'ye göre tarih miras olarak alınır, kişi tarihinin esiri olur. Bu gerekçe ile kişi zaman zaman tarihten gelene isyan eder. Şeriatî; tarihi, yolculuk eden bir kervana benzetir. Bütün insanlar, bu kervan içinde zaman yolcusu olarak esirdirler ve kervan her zaman için bir grubun elindedir. Grup kervanı nereye sürerse insanlar o yöne gider (Şeriatî, 1998: 113). Tarih, insanın insan olma yolundaki macerasıdır ya da yolculuğudur. Bu yolculukta belirlemeler söz konusudur ve belirlemeler insan hayatına yön verir ve insan hayatını şekillendirir ama bunu anlamak zordur ve anlayabilmek üstün zeka işidir. Kişi kendini biraz zorlar ise biyografisini değerlendirerek tarihin bir ürünü olduğunu anlayacaktır (Şeriatî, 2013a: 324-325). Bir kişinin Müslüman olmasında, onun tarihinde İslam'ın olması bir gerekçe olarak belirlenebilir. Kişi kendisini tarihin içinde bulur ve tarihten gelenler kişinin oluşumuna katkıda bulunur (Şeriatî, 2019: 76-80). Şeriatî'ye göre; konuştuğunuz dilden tutun yeme ve giyiminize kadar her şeyde tarihin bir izini görmek mümkündür (Şeriatî, 2019: 78).

Tarihe yön veren insanlar (peygamberler, liderler, mucitler vb.) ve iz bırakan olaylar mevcuttur. Geçmişte yapılanlar, kabul edilenler, tarihimizde silinmez izler bırakır. Şeriatî'ye göre; bu izler kalıplaşır, tarihin insan yaşamı üzerindeki belirlemelerini meydana getirir. Bu belirlemeler; kişiyi kendi tarihine mahkum etmekte, belirlenen bir yaşam şeklini dayatmaktadır ve sonuç olarak tarih insanın hür düşünebilme ve seçebilme yetisine engeller koymakta, insanı kendi özüne yabancı kılmaktadır. Kişi; tarihini kendisi seçemediğinden öz benliğine yapacağı katkıyı, kendisinden çok tarih yapmaktadır ve kişi böylece kendisine yabancı olmaktadır.

### 3. Toplumun Belirleyiciliği (Sosyolojizm)

İnsan hayatında belirleyici bir rol üstlenen diğer bir kavram toplumdur. Ali Şeriatî'ye göre toplumu; kültür, ekonomi, sosyal, inanç vb. bazı sözcükler ile anlatmak eksik bir tanımlama olur. Toplum, bir şahsiyettir ve o şahsiyet maddi ve manevi tüm kavramları içerir (Şeriatî, 2007: 53). Birey, bir toplum içinde yaşadığından dolayı anne rahmi metaforu ile şunu söylemek mümkündür. Birey toplum içinde, anne rahminde olduğu gibi onunla nefes alır, onunla düşünür, onunla birlikte sevinir, onunla birlikte üzülür; bazen kötülüğüne ortak olur, bazen yaptığı iyiliğine; onun sevdiğini sever, onun nefret ettiğinden ise nefret eder (Şeriatî, 2016a: 157). Şeriatî, birçok eserinde dinin toplum üzerinde etkili olduğunu ve toplumun da din üzerinde etkili olduğunu vurgular. Din Sosyologları arasında yer edinmiş Durkheim'ın görüşü bu düşünce ile örtüşmektedir. Durkheim'e göre; toplum insanın inanacağı dini dahi belirler. Din aracılığıyla toplum kendi yaşam düzenini kurmaktadır (Durkheim, 2018: 18). Tarihsel olarak Kur'an-ı Kerim'in ilk muhataplarının Arap milleti olması sebebiyle Kur'an'ın Arapça dilinden inmesi, ayetlerin toplumda yaşanan olayları içermesi ve bu bağlamda toplumsal kuralları beyan etmesi din-toplum etkileşimi çerçevesinde düşünülebilir.

Şeriatî'nin tarih belirleyiciliğine göre kişi tarihinden gelen dini ve dili alır. Daha sonra ya kabul eder ya da isyan eder (Şeriatî, 2019: 78).

İbn Haldun (1982), Mukaddime eserinin birçok yerinde bedevi ve hadari kavramlarına değinir. İbn Haldun'a göre; genel anlamda bedevi kültürün içinde yaşayan bedevi, hadari kültürün içinde yaşayan hadari olur. Şeriatî de bu görüşe benzer fikirlere sahiptir. Ona göre; kişi çalışkan, cömert ve kahraman gibi sıfatlar taşıyorsa içinde yaşadığı toplumun feodalite düzen taşıyor olmasına bağlanabilir, aynı şekilde kişi paragöz ve cimri ise yaşadığı toplumun burjuvazi düzenine sahip olması gösterilebilir (Şeriatî, 2019: 38).

Sosyolojizme göre, insan toplumun ürünüdür. Toplumsal ilişkiler, insanı yaratır. Kollektif yapı, bireyi her yönüyle yönlendirir, bireyi şekillendirir. Bireyin içinde yaşadığı toplumun belirlemeleri mevcuttur. Kişi bu belirlemelere göre yaşadığı için kişi toplumun yansıması ya da bir meyvesi olur. Toplum, elma ağacı ise; yere düşen meyve de elma meyvesi olacaktır (Şeriatî, 2016a: 213). Böyle bir benzetme ile Şeriatî, insanın toplumdan ne derecede etkilenebileceğini ve toplumun insan üzerinde nasıl bir belirleme sahip olabileceğini vurgulamaktadır. Kişi, arzular ise kendini toplum belirlemelerinden kurtararak farklı bir birey olarak kendini gerçekleştirmesi mümkündür. Bazen de insan kendini toplumdan soyutladığını, toplumdan farklı olduğunu düşünür ama gerçek öyle değildir. Kişi toplumun belirlemelerine hizmet ettiğinin farkında olmamaktadır. Bu bağlamda ortak bir görüşe Fromm da sahiptir. Fromm'a göre çağdaş toplumlarda kişi kendi benliğine hizmet edeyim derken daha çok içinde yaşadığı toplumun benliğine hizmet eder (Fromm, 2011: 103).

Özetle, kişi gözünü açtığında kendisini aile ortamında buluverir. Ailenin, mahallenin, gittiği okulun, akrabalarının kısacası içinde yaşadığı toplumun maddi ya da manevi belirlemeleri vardır. Kişi, bu belirlemelere göre hayatını düzenler. Kişi, toplumun istekleri doğrultusunda yaşadığı için kendi özüne yabancılaşır. Seçen birey değil, toplum olmakta; karar veren birey değil, toplum olmaktadır. Toplumun belirlemeleri bireyin özgürlüğünü kısıtlar. Kişi kendi benliğini tamamlama sürecinde toplumun belirlemeleri karşısında ayrıca bir çatışma da yaşayabilir.

#### 4. Kendi Belirleyiciliği

Şeriatî'ye göre özgürlük ilişkisi bağlamında dördüncü belirleme ya da zindan diyelim o da kişinin kendisidir. Birçok şey keşfedildiği halde insanın keşfedilmediğini belirtir. İnsan, kendisini tanımak için emek vermemiş ve bu yolda ilerleme sağlayamamıştır. Şeriatî, bu bağlamda dördüncü zindan olarak insanın içgüdüsel ve ruhsal güçler tarafından yönlendirilmesini ileri sürer (Şeriatî, 1998: 34-35). Şeriatî, bu zindanı benlik zindanı olarak adlandırır ve en zor aşılacak zindan olduğunu beyan eder. Bu zindanı aşma konusunda insanın aciziyeti kendisini gösterir. Şeriatî'ye göre, dördüncü zindanın içerdiği ve birbiriyle iç içe geçmiş sözcükler bulunmaktadır. Bunlar: içgüdü, nefis, dürtü, arzu, istek ve hayaldir (Şeriatî, 2016b: 279). Subaşı, Şeriatî ile ilgili çalışmasında şunu ifade eder: İnsanlar çoğunlukla tercihlerini nefislerinin verdiği kararlar doğrultusunda



gerçekleştirirler ama bunu inkar ederler ve yaptıkları seçimlerin nefisleriyle ilişkili olmadığını ileri sürerler (Subaşı, 2013: 326).

Dördüncü zindan kişinin, kendi nefsidir. Kişinin kendi güdülerine ve nefesine uyararak kendi öz benliğine ulaşamama, kendini bulma yolunda ilerleyememesidir. Kişi nefsinin tutsağı olduğundan özgürlüğünü kısıtlamıştır. Nefis, onun efendisi olmuştur. Şeriatî, lezzet ve zevk veren eylemlerden kaçınma nedeni olarak günah ya da sevap olmasından ziyade dünyevi zevklere ve lezzetlere daha çok bağlanmak istemez. O, Hristiyanların yaşamında yer edinmiş mistik ve ruhbanî zühtlüğe karşıdır. Onun zühtlük anlayışında toplumsal bilinç ve sorumluluk yatar. Dünyevi hazlara ve kendi arzularına kişi ne kadar az bağımlı olursa, o derece özgür olur (Şeriatî, 2015b: 13). Aksi takdirde dördüncü zindanın mahkumudur. Dördüncü zindandan kurtuluş zordur. Çünkü, bu zindandan kurtulmak için kişinin kendini tanıması ve kendi düşmanı olan nefisini yenmesi gerekmektedir (Şeriatî, 1998: 34).

Yukarıda adı geçen ve ayrıca açıklamalarıyla birlikte verilen dört belirleme Şeriatî'ye göre kişinin beşerden çıkıp insan olma yolundaki engeller ve kendisinin ifadesiyle zindanlarıdır. İnsanları belirli kalıplara sokarak insanlara belirlenmiş yaşam tarzlarını dayatan bu dört belirleme, insanın özgürlüğünü elinden almaktadır. Kişi bu dört zindandan kendisini kurtarmalıdır yoksa kişinin özgürlüğünden söz etmemiz mümkün değildir. Şeriatî, özgürlüğü engelleyen belirlemeleri teşhis edip ifade ettikten sonra bu engellere karşı nelerin yapılabileceğini, zindanlardan çıkış yollarını da sunmuştur.

### **Zindanlardan (Belirlemelerden) Nasıl Kurtulabiliriz?**

Şeriatî (2019), belirlediği dört zindandan kurtulmak için dört reçete sunar. Birinci zindan tabiattır. Tabiatın belirlemesinden kurtulmak için tabiatı tanımanın gerekliliği üzerinde durur. Tabiatı tanıyan kişi tabiatın belirlemelerine ve engellerine karşı çözüm yolları bulacaktır. Tabiatı tanımanın yolu bilimden geçmektedir ve bu nedenle Ali Şeriatî, tabiatın belirlemesine karşı bilimi öğütler. İkinci zindan, tarihtir. Tarih belirleyiciliğinden kurtulup özgür olmanın yolu tarihi okumaktan geçer. Tarihi okumak, geçmişi öğrenmek değil; olayları ve olguları tarih felsefesi ve tarih ilmi ışığında değerlendirmektir. Bu gerekçe ile tarihin felsefesini ve ilmini önerir. Üçüncü zindan, toplumdur. Toplumun belirlemesinden kurtulmak için toplumu ve toplumsal olguları belirleyip anlamak gerekir. Bunun için de diğer iki zindandan kurtuluş yolu olarak önerdiği bilimi bu zindan için de önerir. Her üç zindan için bilim kurtuluş olmaktadır. Dördüncü zindan kişinin kendi belirleyiciliğidir. Bu zindanı en tehlikeli zindan olarak betimler. Kişi bu zindanda diğer zindanlara göre daha zayıf ve aciz bir konumdadır. İlk üç zindanın çıkış anahtarı bilim iken bu zindanın çıkış anahtarı kendisidir. İlk üç zindandan kurtulabilmek mümkündür ve üç zindandan çıkan kurtulmuş sayılmaz aksine bir boşluğa düşer. Asıl mesele dördüncü zindan da çıkabilmektir. Dördüncü zindandan çıkabilmek için kişinin kendisine mana katması, mananın kendisinde anlam kazanması gerekmektedir. Şeriatî'de mana aşktır, kendisine karşı olan isyandır, arayıştır. Bu arayış, beşerin insan olma arayışdır. Bu arayışta din nerede?

## Ali Şeriatî'nin Özgürlük Problemine Sunduğu Çözümler İçinde Dinin Önemi

"Din, insanı sınırlandırır mı?" ve "Din, insanı özgür mü kılar?" Bu iki soru cümlesi, iki zıt düşüncüyü ortaya koymaktadır. Bu iki soru cümlesine verilecek cevaplar bireyin din ve özgürlük kavramlarına olan yaklaşımına ve yüklediği işlevlere göre değişecektir.

Din-insan ilişkisi nedir? "İnsan olmak, dini bir varlık olmak demektir" (Elilade, 2015: 14). "İnsanın olduğu yerde onunla birlikte din vardır" (Akyüz ve Çapçioğlu, 2012: 17). İnsanlık tarihi dinler tarihi bağlamında ele alınıp incelendiğinde dini olmayan bireylerin var olduğu bilinmekte ancak dinsiz bir topluma hiçbir şekilde rastlanılmadığına dair bilgiler bulunmaktadır (Bergson, 1962: 127; Akyüz ve Çapçioğlu, 2012: 14). Bu bilginin geçerli olmasını sağlayan gerekçeler arasında en önemli olarak görünenin, dinin bireyi ve toplumu etkileyen "aşkın", gizemli, "sırlı" bir muhtevada olması yatmaktadır (Kurt, 2018: 11). Klasik sekülerizmin savunucularından biri olan ve daha sonra sahip olduğu bu fikri değiştiren Berger'e göre (1993: 58) din, dünyaya karşı boş değildir. Din, olumlu ya da olumsuz diye nitelendirebileceğimiz birtakım tutum ya da davranışlar kazanmamıza yardımcı olur. Din, dünya kurmak için insanlara rehberlik etmektedir.

Özgürlük-insan ilişkisi nedir? "İnsanın en yüce ereği özgürlüktür" ve "Özgürlük, insanın bir kurucusudur." Çağdaş Alman filozoflarından biri olan Otfried Höffi'den (2015) yapılan bu iki alıntı özgürlük arayışının insanlık tarihinde konumlandığını göstermektedir. Ayrıca ona göre özgürlük insanın onurunu kazanmasını sağlayan bir öğedir. Bu gerekçeyle özgürlüğün insanlık tarihine damga vurmasına şaşmamak gerekir. Hegel (1991) de benzer bir görüş ile şunu ifade eder. Özgürleşebilmek, tinsel alan ile kendini gerçekleştirebilmek demektir. Ancak böylece yani özgürleşerek kişi kendisinin ne olup olmadığının farkına varır ve aslında kişi özgürleşme süreciyle insanlaşır.

Özgürlük-din-insan ilişkisi nedir? Luckmann'a göre; din insan hayatını inşa eder, insanın hayatına anlam katar, bireye ve topluma zihniyet kazandırır (Luckmann, 2003: 45-63). Sartre (2010), *Varlık ve Hiçlik* eserinde yer yer doğrudan ya da dolaylı olarak özgürlüğü insanın kendini anlamlandırması, inşası ve toplum için şart olduğunu belirtir. Her iki kavramın işlevleri değerlendirildiğinde ya benzer işlevlere sahip oldukları ya da işlevlerinin iç içe geçmiş oldukları görülmektedir. Öner, özgürlük kavramının din ile ilişkili bir kavram olduğu belirtir (Öner, 2005: 32-33). Şeriatî, bu bağlamda dinin özgürleştirme işlevi gördüğünü ifade eder fakat her din için bunu iddia etmez, onun din anlayışına göre bu din "Öz İslam"dır (Şeriatî, 2007: 35).

Şeriatî, insanı açıklayabilen kavramın din olduğunu belirtir (Şeriatî, 2013a: 213). O, insanın yaratma serüvenini en güzel yorumlayan felsefenin İslam felsefesi olduğunu ifade eder. Kur'an-ı Kerim'i kaynak alan Şeriatî'ye göre; Allah, insanı yaratmak için balçığa şekil vermiş ve daha sonra ise kendi ruhunu şekle üfleterek insanı tamamlamıştır (Şeriatî, 2016b: 16-17). Bu durumun çözümlemesinde şöyle bir değerlendirme ortaya çıkar: İnsan iki yönlü bir özelliğe sahiptir. İlki, balçıktan

yaratılmış olması yönüyle aciz ve zayıf ve diğeri, Tanrısal yönü. İnsan yaşamında içten içe bir hicret durumu yaşanır. Bu hicret balık olan benlikten Tanrısal olan benliğe yol alışın hikayesidir (Şeriatî, 2016e: 134). "Ben sahipsiz bir çamurdum, kendi ruhundan o çamura üfledi. Toprak üstünde, güneş altında yalnız bıraktı. Beni, kendime teslim etti" (Şeriatî, 2015: 13). Ayrıca Şeriatî'ye göre; insan yaşamı bir yol alıştır ve yönümüz hep Allah'a dönük olmalıdır. "*İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râciûn*" (Bakara 2/156) ayetini delil olarak gösterir. "*Biz ona aitiz ve ona döneceğiz*" Burada, insan yaşamının bitiş noktasında Allah'a dönme anlamından ziyade insan yaşamında insan yönünün her daim Allah'a doğru olması gerekliliği tespitinde bulunur (Şeriatî, 2019: 20-21).

Kişi her istediğini yapabilir mi? İstedikini yapabilecek bir kudrete sahip mi? İnsanın düşüncesi neden sınırlı ve bu sınırı kim koymaktadır? Ayrıca neden her şeyi yapamıyorum? Ali Şeriatî'ye göre; insan için özgürlük sınırlarını belirleyen Allah'tır. Yaratıcı, kişinin sahip olduğu özellikler ve doğanın sunduğu imkanlar çerçevesinde insanı özgür kılmıştır (Şeriatî, 2019: 31). Şeriatî'ye göre; din özgürlük sunar. Çünkü tüm dinlerin amaçları arasında kurtuluş mevcuttur. Kurtuluş, bir şeylerden kurtulup özgür olmaktır (Şeriatî, 2016d: 40). Şeriatî, özgürlük için öze ulaşmayı şart olduğunu düşünür. "*Öze Dönüş*" isimli eserinde insanın özünün İslam olduğunu dile getirir. İslam'ı bütün özlerin ötesinde eşsiz öz olarak görür (Şeriatî, 2007: 35). Kendi özünü kaybeden bir kişi özünü bulma arayışında İslam'ın özüne sarılır. İslam'ın özü, insana özgürlük verir. Muhammed İkbâl'in sözü Şeriatî'nin bu görüşüyle paralel niteliktedir.

"*O ümmetin evlâtları serviler gibi azad (hür) idi*" (İkbâl, 2005: 103).

"*Hürriyet, bu ümmetin yaradılışının sermayesi olmuştur*" (İkbâl, 2005: 103).

Her din özgürlük sunar mı? Şeriatî'ye göre her din özgürlük sunmaz. Bu gerekçe ile din, dine karşı savaşıyor (Şeriatî, 2016c: 12). Şeriatî, özgürlük sunan dinin karşısında şirk dininin olduğunu savunur. Şirk dini, kişinin özgürlüğünü elinden alır. Şirk dininin kaynağı olarak cehaleti ve korkuyu ileri sürer. Cehaletten beslenen din, kişileri bir afyon gibi uyuturur. Halk; kendisini uyutan dinin, şirk dini olduğunu öğrenip uyanınca ondan uzaklaşacak ve zamanla şirk dini yok olmaya mahkum olacaktır (Şeriatî, 2016c: 33). Şirk dini, yerine ya da karşısına İbrahimi dini koyar. Bu dinde; Allah'ın belirlemelerine karşı kişinin eylemlerinde ve davranışlarında seçme özgürlüğüne sahip olması ve kişinin kendi yazgısını belirleyebilme durumu mevcuttur. Hz. Adem'in, Allah'ın talebine olan yaklaşımı (yasak elmayı yemesi) insanın özgür kılındığının göstergesidir ve insanın yanlış yapabilme özelliği doğrultusunda fitratını ortaya koymaktadır (Şeriatî, 2016b: 98). Allah, insan için sınırlar koymuştur fakat yine de insana özgür irade vermiştir. Bu görüşü savunan İslami mezhepler mevcuttur (Öner, 2005: 52-53). İnsanın ilahi ve şeytani olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Şeytanın oyuncağı olmak insanın elinde olduğu gibi, Allah'a sığınarak mutlu olmak da insanın elindedir (Şeriatî, 1988: 330). Şeytani olan nefis ve hazlarla tutsak eder, ilahi olan ise mutluluğa ve sonsuzluğa götürür vb. ifadelerle İslami kaynaklarda karşılaşmak mümkündür.

Şeriatî, şirk dininin karşısına tevhid dinini (İbrahimi dini) ya da diğer bir deyişle İslam'ı yerleştirir. İnsanın özgürlüğünü elinden alan ve kişiyi kendi özünden uzaklaştırarak kişinin kendi özüne yabancı olmasına neden olan şirk dini düzenine karşı tevhid dini, insanları bilgiye ve özgürlüğe çağırır (Şeriatî, 2016e: 27). Şeriatî, benim dinim bana, der. Şeriatî'nin inancında kul olmak vardır. Nasıl bir kulluk, nasıl bir din?

*"Özgür olanların kulluğu, hür olanların kulluğu. Yani özgürlüğün, aşkın, insani ülkü ve hareketlerin, eşitliğin ve her türlü kötülüğü, çirkinliği ortadan kaldırmamanın ürünü olan bir din, kulluk. Bu din, o dine karşıdır. Dine karşı din!"* (Şeriatî, 2016c: 54).

Yunus Emre'de "*kendini bilme*" ve bu bağlamda "*kendini gerçekleştirme*" nosyonları Şeriatî'de de zuhur etmiştir. Şeriatî'ye göre, insanı kendilik zindanından kurtararak özgür kılacak tek anahtar dindir (Şeriatî, 2019: 51). Din için ise iman ve aşk gerekmektedir. Şeriatî'deki iman ve aşk; kendi canından ötedir, bu nedenle aşk uğruna can verilebilir (Şeriatî, 2019: 57-58). Yunus Emre'de olduğu gibi,

*"İşk (aşk) pazarudur bu canlar satılır.*

*Satarum canumu hiç kimse almaz"* (Tatçı, 1991: 103/113).

Dinler için savaşıldığını biliyoruz ve dahası Haçlı Savaşları ve mezhep savaşları gibi dinler uğruna büyük savaşlar yapılmıştır. Bu cümle bağlamında özgürlük –din ilişkisi babında birkaç soru sorulabilir. Din, insanı özgürleştiren değil de insanın özgürlüğüne engel koyan bir olgu ise neden uğruna savaşılacak kadar rağbet görmekte? İnsanlar neden din(kutsalı) için can vermekte? Cevap, kişinin kendini gerçekleştirme yolu olarak dinini seçme ve yaşamını inancına göre sürdürmesi olabilir. Kişi inancına bağlanarak kendini gerçekleştirir, mutlu olur, özgür hisseder ve dahası inancının kendisini kurtuluşa erdirdiğini, diğer dünyada da mutlu ve özgür edebileceğine inanabilir. Bu gerekçe ile kişi inancı uğruna savaşabilir ya da inancı için ölmeyi dahi arzulayabilir. Bağlanarak özgür olmak mümkün mü? Eğer özgürlük kişinin kendini bulması ve kendini gerçekleştirmesi için imkân oluşturmak ise neden din bu olanaklardan biri olmasın? İnsanlar; bir inanca, bir ideolojiye, bir dostluğa, manevi bir zenginliğe, bir aşka, bir söze ya da bir davaya bağlanarak mutlu olabilirler, kendilerini özgür hissedebilirler. Dine bağlanarak ya da din ilişkisi içinde özgür olmak için dinin gereklerini yerine getirmek gerekir. Çünkü dinin kuralları ve sınırları vardır, dahası bunlar belirleme olarak algılanabilir. Ancak, bu kurallar ve sınırlar bireyin kendisine ve kendi dışındaki diğer bireylere özgürlük alanı oluşturur. Yaratıcının insan için ortaya koyduğu belirlemeler aslında insanın özünü ortaya koyması ya da bulabilmesi içindir, dolayısıyla özgürleşmesi içindir.

Şeriatî'ye göre, insanın özgür olabilmesi için dini bir kavram olan duaya da sarılmak gerekmektedir. Çünkü insan, suya muhtaç olduğu kadar Tanrı'ya da muhtaçtır (Şeriatî, 2013b: 41). Şeriatî'nin "*Dua*" isimli kitabında şöyle bir duası vardır:

"*Ey Rabbim; özgürlüğü, bilinci, adaleti ve izzeti senden istiyoruz...*" (Şeriatî, 2013b: 98).

Özetle; Şeriatî tam bir özgürlük için dini koşul olarak görür. Çünkü ona göre; din, temel işlevi olarak insana kurtuluş sunar ve sonsuzluğa götürür. Batılı düşünürlerin aksine dini uyusukluk ve yabancılaşma nedeni olmaktan ziyade insanı uyandıran, kendine getiren ve özgür kılan olarak görür. İnsan, diğer belirlemeler ve engellerden kendini arındırırsa dahi kendilik belirlemesi olarak nitelediği zindandan kurtulması için dinin insan hayatıyla buluşması gerekir. Çünkü din; insandaki boşluğu alır, kişiyi özgürleştirir. Bu; dinin bir işlevidir, beşerden insanlığa doğru yol alırken insana gerçek özgürlüğü din sunar.

## SONUÇ

Şeriatî; kısa ömrüne birçok eser sığdıran, insan ve toplum problemlerine eğilen ve toplumsal problemlere çözüm arayan bir düşünürdür. O, İslam ve Doğu Medeniyetinin düşünürlerinden etkilendiği gibi Batılı düşünürlerin bilgilerinden ve tecrübelerinden faydalanmakta da geri durmamıştır. O, İslami bakış açısıyla Batılı düşünürlerin görüşlerini sentezleyerek kendine has çözümler üretmiştir. Örneğin Karl Marks, dini bir afyon olarak görürken çözüm olarak dinden uzaklaşmayı önermiştir; oysaki o, dinden uzaklaşmak yerine afyon gibi uyuşturan bir dine değil, insanı uyandıran "Öz İslam" olarak adlandırdığı dini anlayışa yönelmeyi çözüm olarak önermiş ve bu gerekçe ile "Dine Karşı Din" eserini yazmıştır.

Şeriatî'nin ele aldığı önemli kavramlardan biri de özgürlüktür. Şeriatî, insanın özgür olarak doğduğunu fakat zamanla belirlemeler içine hapsedildiğini ifade eder. Şeriatî bu gerekçe ile insanı; kurtuluşa, özgürlüğe çağırmaktadır. İnsan doğar doğmaz kendisini toplumun içinde görür, toplum kişiye yön verebilir. İnsan akan tarih içinde kendisine değen olgulardan etkilenir, olgular insan yaşamını istem dışı şekillendirebilir. İnsanın doğaya tabi olduğu ya da doğayla yüz yüze kaldığı zamanlar olur, doğa insanın yapabileceklerini sınırlandırabilir. En önemlisi kişi farkında olmadan kendini sınırlandırarak kendisine ve özüne yabancılaşabilir.

Şeriatî'ye göre; insanın önünde engeller, kendi ifadesi ile belirlemeler mevcuttur. Bunları sırasıyla, kısaca; tabiat, tarih, toplum ve kendilik olarak adlandırır. Her belirleme, Şeriatî için insanın kendisini kurtarması gerektiğine inandığı birer zindandır. Çünkü bu zindanlar; insanların yaşamlarına engeller koymakta, insan hayatına yön vermekte ve daha da önemlisi insanın özünü bulma çabasına ket vurmaktadır. Her üç zindandan kurtulma reçetesi olarak bilimi tavsiye etmektedir. Dördüncü zindan için ise önerisi farklıdır, onun çözümü ise kişinin kendisidir. Kişinin nefesine ve arzularına karşı direnişidir. Kişi ilk üç zindandan kurtulabilir fakat dördüncü zindandan kurtulmak çok zahmetli bir süreçtir. İlk üç zindandan kurtulan kişi, hayatındaki belirlemelerden koptuğu için boşluğa düşer. Boşluğu dolduracak ve son zindandan kurtuluşu sağlayacak olan dindir. İnsan, toprak ile Allah arasındaki yolu ancak din vasıtasıyla özgür bir şekilde alabilir. İman, aşk ve dua kavramlarına değinen Ali Şeriatî, çözüm olarak tevhid dinini ileri sürer ve öze dönüş ile özgürlüğe tam olarak erişilebileceğini ifade eder. Şeriatî, Müslüman olduğu için İslam dininin kendisini özgürleştirdiğini düşünmekte,

genelleme yapabilmek için bilimsel çalışmalar yapmak gerekse de herhangi bir inanca sahip olan insan da inancının kendisini özgürleştirdiğini düşünebilir.

Genel anlamda genel geçer din tanımlarına ve dinin insan ya da toplum üzerindeki etkisi araştırıldığında; dinin insana zihniyet kazandırdığı, hayata anlam kattığı, mutlu ettiği ve kişinin kendini gerçekleştirmesine katkı sağladığı bilimsel araştırmalarda belirtilmiştir. Dinlerde kurtuluş arayışı vardır ve monoteist dinler başta olmak üzere çoğu din bunu amaç edinmiştir. Özgürlükte ise ana sözcük engellenmemektir. Özgürlük ile din arasında; dinin kutsalla ilişkili bir şekilde insan yaşamı için kurallar koyması "Din, insanı sınırlandırır." cümlesini insana hatırlatmaktadır. Paradoksal bir şekilde böyle düşünülürse din insanı sınırlar, özgürlüğünü alır fakat Şeriatî gibi düşünülürse din kurtuluş demektir ve kişinin özünü gürleştirmesi için dine ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü din işlevsel olarak insan yaşamını inşa eder ve özgürlük sunar.

### KAYNAKÇA

- Akseki, H. (1960). *İslam Dini*. Ankara: Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları.
- Aktan, C. C. (2017). *Özgürlük Felsefesi*. Ankara: Hukuk Yayınları.
- Akyüz N., & Çapçioğlu İ. (2012). *Din Sosyolojisi El Kitabı*. 1. Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Aristoteles. (2014). *Nikomakhos'a Etik*. (Çev.). Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları.
- Ashford, N. (2011). *Özgür Toplumun İlkeleri*. 2. Baskı. (Çev.). Can Madenci. Ankara: Liberte Yayınları.
- Berger, P. L. (1993). *Dinin Sosyal Gerçekliği*. (Çev.). Ali Coşkun. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bergson, H. (1962). *Ahlak ile Dinin İki Kaynağı*. (Çev.). Mehmet Karasan. Ankara.
- Coşkun, S. (2016). Özgürlük Problemi: Spinoza ve Kant. *Dört Öge Dergisi*, 4(9), 139-156
- Develioğlu F. (1992). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Durkheim, E. (2018). *Dini Hayatın İkel Biçimleri*. (Çev.). Fuat Aydın, Ankara: Eski Yeni Yayınları.
- Elilade, M. (2015). *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Freyer, H. (1964). *Din Sosyolojisi*. (Çev.). Turgut Kalpsüz. Ankara: AÜİFY.
- Fromm, E. (2016). *Özgürlükte Kaçış*. 4 Baskı. (Çev.). Şemsa Yeğin. İstanbul: Say Yayınları.
- Grace, D. (2006). *Din Sosyolojisi: Gelişimi ve Teorik Çalışmalar*. *Din Sosyolojisi, Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*. (Ed.). Bünyamin Solmaz & İhsan Çapçioğlu. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Haldun, İ. (1982). *Mukaddime I*. (Çev.). Süleyman Uludağ, (1. baskı). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (2000). *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar*. Cilt 5. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hegel, G. W. F. (1991). *Tarihte Akıl*. (Çev.). Onay Sözer. İstanbul: Ara Yayınları.
- Irmak, S., (2019). Ali Şeriatî'de Yabancılaşma ve Özgürlük. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 550162.
- İkbal, M., (2005), *Esrar ve Rumuz*. 1. Baskı. (Çev.). Ali Nihat Tarlan. İstanbul: Sufi Yayınları.

- Kapani, M. (1981). *Kamu Hürriyetleri*. Ankara: Ankara Ü. Hukuk Fak. Yay.
- Kur'an-ı Kerim Meali. (2015). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kurt, A. (2018). *Din Sosyolojisi*. 19. Baskı. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Locke, J. (2012). *Hükümet Üzerinde İkinci İnceleme*. 2. Baskı (Çev.). Fahri Bakırcı. Ankara: Ebabil Yayıncılık.
- Luckmann T. (2003). *Görünmeyen Din*. (Çev.). Ali Coşkun & Fuat Aydın. İstanbul: Ayyıldız Matbaacılık.
- Miil, J. S. (2005). *Özgürlük Üstüne ve Seçme Yazılar*. (Çev.). Âlime Ertan. İstanbul: Belge Yayınları.
- Montesquieu. (1963), *Kanunların Ruhu I*. (Çev.). Fehmi Baldaş. İstanbul: MEB Yayınları.
- Osho. (2004). *Özgürlük*. (Çev.). Ahmet Semih Koç. İstanbul: Butik Yayıncılık.
- Önen, E. (2002). Geçmişten Günümüze Özgürlük. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1(2), Haziran, 114-126.
- Öner, N. (2005). *İnsan Hürriyeti*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Sartre, J. P. (2010). *Varlık ve Hiçlik*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Spinoza. (2020). *Etika*. 9. Baskı. (Çev.). Hilmi Ziya Ülken. Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Subaşı, N. (2013). Ali Şeriatî: Niyet, Eylem ve Tavrın Entelektüel Dili, Bir Düşünce Adamı Ali Şeriatî. *Ali Şeriatî Şempozyumu, 17-18 Kasım 2013*. (Ed.). Murat Demirkol. Ankara: Fecr Yayınları.
- Şeriatî, A. (1988). *Dinler Tarihi*. (Çev.). Erdoğan Vatansever. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Şeriatî, A. (1998). *Medeniyetler Tarihi I*. (Çev.). İsa Çakan. Ankara: Fecr Yayınları.
- Şeriatî, A. (2007). *Öze Dönüş*. (Çev.). Ejder Okumu. Ankara: Fecr Yayınları.
- Şeriatî, A. (2013a). *İbrahimle Buluşma*. (Çev.) Murat Demirkol. Ankara: Fecr Yayınları.
- Şeriatî, A. (2013b). *Dua*. (Çev.) Derya Örs. Ankara: Fecr Yayınları.
- Şeriatî, A. (2015a). *Çöle İniş*. (Çev.). Hicabi Kırlangıç & Derya Örs. Ankara: Fecr Yayınları.
- Şeriatî, A. (2015b). *İslam ve Sınıfsal Yapı*. (Çev.). Doğan Özlük. Ankara: Fecr Yayınları.
- Şeriatî, A. (2016a). *Kendisi Olmayan İnsan*. (Çev.). Ejder Okumuş. Ankara: Fecr Yayınları.
- Şeriatî, A. (2016b). *İnsan*. (Çev.). Şamil Öçal. Ankara: Fecr Yayınları.
- Şeriatî, A. (2016c). *Dine Karşı Din*. (Çev.). Doğan Özlük. Ankara: Fecr Yayınları.
- Şeriatî, A. (2016d), *Kendini Devrimci Yetiştirmek*. (Çev.). Ejder Okumuş. Ankara: Fecr Yayınları.
- Şeriatî, A. (2016e). *Marksizm*. (Çev.). Ejder Okumuş, Hicabi Kırlangıç & Doğan Özlük. Ankara: Fecr Yayınları.
- Şeriatî, A. (2019). *Ali, İnsanın Dört Zindanı*. (Çev.). Ejder Okumuş. 10. Baskı, Ankara: Fecr Yayınları.
- Taplamacıoğlu, M. (1966). *Mukayeseli Dinler Tarihi*. Ankara: Güneş Matbaacılık.
- Tatçı, M. (1991). Yunus Emre Divanı, Risalatü'n Nushiye Tenkitli Metin. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Topçu, N. (2020). *İsyah Ahlakı*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tümer, G., & Küçük, A. (1997). *Dinler Tarihi*. 3. Baskı. Ankara: Ocak Yayınları.

Weber, M. (1993a). *Din Sosyolojisi*. (Çev.). Taha Parla. İstanbul: İletişim Yayınları.

Weber, M. (1993b). *Sosyoloji Yazıları*. (Çev.) Taha Parla. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yılmaz, Z. (2007). Hannah Arrendt'in Özgürlük Anlayışı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 227-235.

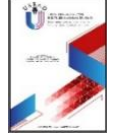
**GENİŞLETİLMİŞ ÖZET:** Özgürlük-din ilişkisi; insanlık tarihinde üzerine düşünülmüş, tartışılmış bir mesele olup ve günümüzün de en güncel problemlerinden biri olarak tazeliğini korumaktadır. Din, insanın özgürlüğünü sınırlar mı yoksa; din, insanı özgür mü kılar? Sosyal Bilimler alanında yapılan araştırmalar ve çalışmalar ele alınıp incelendiğinde; özgürlük ve din kavramları için tam ve kesin tanımlara ulaşılamadığı ifade edilmektedir. Sosyal Bilimler alanında tanımı net ifadelerle yapılmamış kavramlar için kesin sonuçlar elde etmek mümkün değildir. Bu tartışılması gereken bir konudur. Bu bağlamda tanımı tam olarak yapılamayan özgürlük ve din kavramlarını bir kefeye yerleştirip bu iki kavramın ilişkisi üzerine tefekkür eden düşünürler mevcuttur. Bu düşünürlerden biri de Ali Şeriatî'dir. Ali Şeriatî; dini bireyin özgürlüğünü sınırlayan bir kavram olmasından öte; dine, bireyi özgür kılan bir işlev yükler. Bu çalışmada konu; Ali Şeriatî'ye göre özgürlük probleminin belirtenimleri ve çözüm olarak dinin işlevidir. Çalışmanın önemi; Şeriatî'nin her zaman güncelliğini koruyan özgürlük problemini işlemesi ve "Din özgürlüğü sınırlandırır." yaklaşımına farklı ve zıt bir yaklaşım sergileyerek aslında dinin insanı özgür kıldığı düşüncesinden gelmektedir. Bu çalışma için yöntem olarak literatür taraması uygun görülmüştür. Ağırlıklı olarak Şeriatî'nin "İnsanın Dört Zindanı" adlı eseri başta olmak üzere diğer eserleri ve konu ile ilişkili düşünürlerin eserlerinden de faydalanılmıştır. Sonuç olarak Şeriatî, özgürlüğü engelleyen dört farklı belirtenimi gerekçeleri ile belirlemiş ve çözüm yollarını bir reçete gibi sunmuştur. Özgürlük için en önemli belirtenimin ya da engellin insanın kendisi olduğunu ifade eder ve çözüm olarak yine kişinin kendisini öne sürer. Kişi, dinin işlevinden faydalanarak kendi belirteniminden kurtulabilirse gerçek özgürlüğe ulaşacaktır. Gerçekler insanları rahatsız eder. Çalışmalarının başında "Sizi rahatsız etmeye geldim." diyen Ali Şeriatî; bilinen hataları tespit etmek, gerçekleri göstermek, bilinmeyenleri ortaya çıkarmak istemiş ve bu doğrultuda çalışmalarını sürdürmüştür. Sosyolog, yazar ve aktivist olmasının yanı sıra, vatandaşı olduğu İran'ı dini ve siyasi yorumlarıyla etkilemiş bir düşünür olarak; fikirlerinden dolayı kendisine yöneltilen eleştirilerin yanı sıra Marksist, reformist, modernist, mezhep dışı, dinsiz gibi sıfatlara da yer verilmiştir. Düşünceleri sadece İran'da değil, başta Türkiye olmak üzere birçok Avrupa, Doğu ve İslam ülkesinde derin izler bırakmıştır. Bilim dünyasına birçok alanda (felsefe, sosyoloji, antropoloji, tarih, dinler tarihi) eserler vermiş olan Ali Şeriatî'nin amacı, içinde yaşadığı toplumun sorunlarını ortaya çıkarmak ve bunlara çözüm önerileri sunmaktır. Ortaya koyduğu sorunlar arasında kapitalist ve modern hayatın olumsuz yönleri, Batı hayranlığı, İslam'a atfedilen yanlış uygulamalar, Şiilik, yabancılaşma ve özgürlük yer almaktadır. Yarattığı sorunların çözümü için, kurtuluş olarak din kavramını, ait olduğu İslam'ı önerdi ancak Ali Şeriatî'nin İslam anlayışı "Öz İslam" dır. Şeriatî, düşüncelerini çoğunlukla "kendine dönüş" veya "İslam'a dönüş" çerçevesinde ele almış ve yorumlamıştır. Şeriatî, eserlerinde insan ile ilişkili bir kavramı tanımlamadan önce insanı tanımlar, insanın kavram ile olan ilişkisini ortaya koyar. Şeriatî'ye göre; insan diğer canlılardan farklı olarak yaratılmıştır. Farklılığı yaratan, yaratıcının insanı yaratırken insana verdiği kutsiyettir. Bu bağlamda; insanın özgürlük kavramı ile ilişkili üç özelliği sahip olduğunu belirtir. Bunları; *bilinç*, *seçme* ve *yaratma* şeklinde sıralar. Bu üç özelliğin insanda bulunması, insana özgürlüğün verildiğinin göstergeleri olarak düşünülebilir. Ayrıca, Şeriatî'ye göre; kişi beşer olarak dünyaya gelir ve sonrasında kendini gerçekleştirme, özünü bulma ve dahası insan olma yolunda ilerler. Bu yolculukta; insanın önünde engeller, kendi ifadesi ile belirtenimler



mevcuttur. Bunları sırasıyla; tabiat, tarih, toplum ve kendilik olarak adlandırır. Her belirleme, Şeriatî için insanın kendisini kurtarması gerektiğine inandığı birer zindandır. Çünkü bu zindanlar; insanların yaşamlarına engeller koymakta, insan hayatına yön vermekte ve daha da önemlisi insanın özünü bulma çabasına ket vurmaktadır. Her üç zindandan kurtulma reçetesi olarak bilimi tavsiye etmektedir. Dördüncü zindan için ise önerisi farklıdır, onun çözümü ise kişinin kendisidir. Kişinin nefesine ve arzularına karşı direnişidir. Kişi ilk üç zindandan kurtulabilir fakat dördüncü zindandan kurtulmak çok zahmetli bir süreçtir. İlk üç zindandan kurtulan kişi, hayatındaki belirlemelerinden koptuğu için boşluğa düşer. Boşluğu dolduracak ve son zindandan kurtuluşu sağlayacak olan dindir. İman, aşk ve dua kavramlarına değinen Ali Şeriatî, çözüm olarak tevhid dinini ileri sürer ve öze dönüş ile özgürlüğe tam olarak erişilebileceğini ifade eder. Bireysel ve toplumsal boyutları ve açık ifadeleriyle çağdaş İslam düşünürleri arasında adı anılan Ali Şeriatî, ne gelenekçi ne de tam bir modernist diyebileceğimiz bir araştırmacı olup, ele aldığı birçok kavramı bünyesinde barındırması açısından önemlidir. Zaman zaman fiziksel olarak özgürlüğünden mahrum bırakılan ancak ruhen özgür olduğu düşünülen Ali Şeriatî'nin üzerinde durduğu kavramlardan biri de özgürlüktür. Bu çalışmada; Ali Şeriatî'ye göre; özgürlüğün ne anlama geldiğinin tespiti, özgürlüğü engelleyen tespitlerin ortaya çıkarılması ve bu tespitlerden kurtulmak için din kavramına reçete olarak sunduğu kavramlar arasında işlevsel bir rol verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

**EXTENDED ABSTRACT:** Freedom-religion relationship; It is a matter that has been thought and discussed in the history of humanity, and it maintains its freshness as one of the most current problems of today. Does religion limit people's freedom? Does religion make man free? When the researches and studies in the field of Social Sciences are handled and examined; It is stated that full and precise definitions for the concepts of freedom and religion cannot be reached. It is not possible to obtain definite results for the concepts that are not clearly defined in the field of Social Sciences. This is an issue to be discussed. In this context, there are scientists who place the concepts of freedom and religion, which cannot be fully defined, on the same scale and think about the relationship between these two concepts. One of these thinkers is Ali Şeriatî. Ali Şeriatî; beyond the fact that religion is a concept that limits the freedom of the individual; He attributes to religion a function that liberates the individual. In this study, the subject is, according to Ali Şeriatî; it is the limitation of the problem of freedom and the function of religion as a solution. The importance of the study; Şeriatî's handling of the always up-to-date problem of freedom and "Religion limits freedom." by displaying a different and opposite approach to his approach, it actually comes from the idea that religion makes people free. Literature review was deemed appropriate as a method for this study. Other works, mainly Şeriatî's "Four Dungeons of Man", and the works of thinkers related to the subject were also used. As a result, Şeriatî identified four different limitations that prevent freedom with their reasons and presented the solutions as a recipe. He states that the most important limitation or disability for freedom is the person himself, and again puts forward the person himself as a solution. If a person can get rid of his own limitation by making use of the function of religion, he will reach true freedom. Facts bother people. At the beginning of his studies, "I have come to disturb you." said Ali Şeriatî; It wants to detect known mistakes, show the facts, and reveal the unknowns, and continues to work in this direction. In addition to being a sociologist, writer and activist, as a thinker who influenced Iran, of which he was a citizen, with his religious and political interpretations; In addition to the criticisms directed at him for his ideas, he was also given adjectives such as Marxist, reformist, modernist, non-sectarian and irreligious. His thoughts left deep traces not only in Iran, but also in many European, Eastern and Islamic countries, especially in Turkey. The aim of Ali Şeriatî, who

has given works in many fields (philosophy, sociology, anthropology, history, history of religions) to the world of science, is to reveal the problems of the society in which he lives and to offer solutions to them. . Among the problems it raises are the negative aspects of capitalist and modern life, admiration for the West, wrong practices attributed to Islam, Shiism, alienation and freedom. For the solution of the problems it creates; He suggested the concept of religion to which he belonged as salvation, Islam, but Ali Şeriatî's understanding of Islam is "Essential Islam". Şeriatî handled and interpreted his thoughts mostly within the framework of "return to oneself" or "return to Islam". Before defining a concept related to human in her works, Şeriatî defines human and reveals the relationship of human with the concept. According to Şeriatî; Man was created differently from other living things. What creates the difference is the holiness that the creator gives to people while creating them. In this context; states that man has three characteristics associated with the concept of freedom. These; consciousness, selection and creation. The presence of these three characteristics in human beings can be considered as indicators that freedom is given to human beings. Also, according to Şeriatî; A person is born as a human and then progresses on the path of self-realization, finding his essence and moreover becoming human. In this journey; There are obstacles in front of man, limitations by his own expression. These are respectively; nature, history, society and the self. Every limitation is a dungeon in which he believes that for Şeriatî one must save oneself. Because these dungeons; It puts obstacles in people's lives, gives direction to people's lives, and more importantly, hinders the effort to find the essence of people. All three recommend science as the recipe for getting out of dungeon. For the fourth dungeon, its proposal is different, its solution is the person himself. It is a person's resistance to his ego and desires. One can get rid of the first three dungeons, but getting rid of the fourth dungeon is a very laborious process. The person who survives the first three dungeons falls into the void because he is cut off from his limitations in life. It is religion that will fill the void and provide salvation from the last dungeon. Referring to the concepts of faith, love and prayer, Ali Şeriatî puts forward the religion of tawhid as a solution and states that freedom can be reached completely by returning to the essence. Ali Şeriatî, whose name is mentioned among contemporary Islamic thinkers with his individual and social dimensions and clear expressions, is a researcher that we can call neither a traditionalist nor a complete modernist, and it is important in terms of embodying many concepts he discussed. One of the concepts that Ali Şeriatî, who was deprived of his freedom physically from time to time, but thought to be spiritually free, focused on is freedom. In this study; According to Ali Şeriatî; It is emphasized that the concept of religion should be given a functional role among the concepts it offers as a recipe in order to determine what freedom means, to reveal the limitations that prevent freedom and to get rid of these limitations.



**SINIF ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI MÜZİK DERSİ İÇERİKLERİNİN  
İLKOKUL MÜZİK DERSİ KAZANIMLARI İLE KARŞILAŞTIRILMASI**  
COMPARISON OF PRIMARY SCHOOL TEACHER TRAINING PROGRAM MUSIC  
LESSON CONTENTS AND PRIMARY SCHOOL MUSIC LESSON CONTENTS

**Süleyman Cem ŞAKTANLI**

Prof. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,  
Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi ABD.,  
Antalya/Türkiye.

Prof. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat University,  
Department of Music Education,  
Faculty of Education,  
Antalya/Türkiye.

[cem.saktanli@alanya.edu.tr](mailto:cem.saktanli@alanya.edu.tr)

**ORCID ID:** 0000-0002-9737-8020

**Makale bilgisi | Article Information**

**DOI:** 10.47994/usbad.859883

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 13.06.2021

**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 22.12.2021

**Yayın Tarihi / Date Published:** 20.12.2021

**Yayın Sezonu / Pub Date Season:** Aralık / December

**Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article:** Şaktanlı, S. C. (2023). Sınıf Öğretmenliği Programı Müzik Dersi İçeriklerinin İlkokul Müzik Dersi Kazanımları ile Karşılaştırılması. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 5(13), 588-606.

**İntihal:** Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.  
**Plagiarism:** This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



**İletişim:** Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>  
mail: [usbaddergi@gmail.com](mailto:usbaddergi@gmail.com)

**Öz:** Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de sınıf öğretmeni yetiştirme sürecinde geliştirilen/değiştirilen programlar kapsamında müzik derslerinin yeri, kredi, saat ve ders sayısı bakımından incelemektir. Araştırma betimsel nitelikte olup, veriler döküman analizi yöntemi ile elde edilmiştir. Döküman analizi sürecinde farklı yıllarda yürürlüğe giren Sınıf Öğretmenliği programlarında yer alan “müzik öğretimi” dersi ile ilkökul müzik dersi içerik ve kazanımları karşılaştırılarak ele alınmıştır. Sınıf öğretmenliği programına yönelik incelemede, 1998, 2007, 2018 programlarındaki ders tanımlarında meydana gelen değişiklikler tespit edilmiş ve 2018 programında sadece “müzik öğretimi” dersinin 2007 programındaki aynı tanım ile yer aldığı belirlenmiştir. Araştırmada, İlkokul müzik dersi, kazanımları ve içerikleri bakımından “müzik öğretimi” dersi içeriğiyle karşılaştırılmış ve büyük oranda örtüştüğü görülmüştür. Ayrıca MEB ÖYGM tarafından hazırlanan öğretmen yeterlikleri içerisinde sınıf öğretmenliği alanına ilişkin müzik alanı incelenmiş ve bu yeterlikler kapsamında değerlendirildiğinde “müzik öğretimi” dersi ile örtüştüğü ortaya konmuştur. Tüm programlar ve yeterlikler büyük oranda örtüşmekle birlikte sınıf öğretmenliği programında yer alan müzik öğretimi dersini alacak öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerine bakılmadan bir dersin öğretimi dersini almalarının kredi ve saat bakımından uygulamada aksaklıklara neden olabileceği söylenebilir. Ayrıca ilkökul 1,2,3,4. sınıflardaki kazanımların gerçekleştirilmesi bakımından da aksaklıklar yaşanabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bütün bu değerlendirmeler sonucunda sınıf öğretmenliği programlarında müzik ders sayılarının, kredi ve saatlerinin artırılması, sınıf öğretmenliği programlarındaki öğrencilerinin yetenek ve hazırbulunuşluk düzeylerine göre seçmeli derslerle desteklenmeleri gerektiği, bu düzenlemeler yapıncaya kadar ilkökul 1,2,3,4. sınıf müzik derslerine müzik brans öğretmenlerinin girmesi önerilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Sınıf Öğretmenliği, Müzik Dersi, Müzik Programı, Müzik Eğitimi

**Abstract:** The aim of this study is to examine the music lessons in terms of place, credits, hours and number of lessons within the scope of the programs developed/modified during the primary school teacher training process in Turkey. The research is descriptive in nature and the data were obtained by document analysis method. In the document analysis process, the content and achievements of the primary school music lesson with the "music teaching" course in the Classroom Teaching programs that came into force in different years were discussed. Changes in the course descriptions in the primary school teaching 1998, 2007, 2018 programs were identified and it was seen that only "music teaching" course was included in the 2018 program with the same definition in the 2007 curriculum. Primary school 1,2,3,4. The outcomes of the classes were examined and compared with the content of the "music teaching" course in terms of their contents and it has been observed to largely overlap. In addition, the field of music related to the field of classroom teaching was examined within the teacher competencies prepared by the Ministry of Education evaluated within the scope of these competencies, it was observed that it coincides with the "music teaching" course. Although all programs and competencies overlap to a great extent, taking the teaching course of a course regardless of the readiness level of the students who will take the music teaching course in the classroom teaching program may cause problems in terms of credits and hours also primary school 1,2,3,4. It has been concluded that there may be problems in terms of realizing other gains. As a result of all these evaluations, it is necessary to increase the number of music lessons, credits and hours in classroom teaching programs, to support students in classroom teaching programs with elective courses according to their abilities and readiness levels, and until these regulations are made, primary school 1,2,3,4. It was suggested that music branch teachers attend classroom music lessons.

**Key Words:** Classroom teaching, Music Lesson, Music Program, Music Education

## GİRİŞ

Türkiye’de sınıf öğretmeni yetiştirme süreci Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren önemli eğitim meselelerinden bir tanesi olarak ele alınmıştır. “Osmanlı döneminde Darûlmuallimin ve Darûlmuallimat’larla başlayan öğretmen yetiştirme çabaları Cumhuriyet’in ilanından sonra Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kurumsallaşmıştır” (Şaktanlı, 2002: 1).

Darûlmuallimin ve Darûlmuallimat’larla başlayan ilkökul öğretmeni yetiştirme süreci günümüzde Yüksek öğretim kurumlarında Eğitim Fakülteleri Temel Eğitim Bölümleri Sınıf Öğretmenliği 4 yıllık lisans programlarında devam etmektedir. Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalları lisans programları farklı öğretim yaklaşımları ve politikalar doğrultusunda değişikliklere uğramıştır. En son değişiklik ise 12.04.2018 tarihli Yükseköğretim Genel Kurulu kararı ile 2018-2019 eğitim öğretim yılında uygulamaya konulmuştur. Bu program değişikliği tüm Eğitim Fakülteleri öğretmen yetiştirme programlarını kapsayan ve tüm Eğitim/Eğitim Bilimleri Fakültelerinde zorunlu olan bir değişiklik olarak uygulanmıştır ancak 10.08.2020 tarihli Yükseköğretim Genel Kurulu toplantısında 2020-2021 öğretim yılından itibaren uygulanmak üzere) Ders kategorileri ile ilgili “Alan Eğitimi Dersleri, Öğretmenlik Meslek Bilgisi Dersleri ve Genel Kültür Dersleri” şeklindeki gruplandırmanın göz önünde tutulması, b) Ayrıca “ders sayısı, ders saati / kredi sayısı ve yoğunluğu” konusunda da yine bu gruplandırmadaki sıralamaya dikkat edilmesi, şartıyla öğretmenlik programlarındaki derslerin, müfredatların ve kredilerin belirlenmesinde, yükseköğretim kurumlarının ilgili kurullarının yetkilendirilmesine karar verilmiştir.” (YÖK) Yüksek Öğretim Kurulu Eğitim/Eğitim Bilimleri Fakültelerine öğretmen yetiştirilen tüm alanların programlarını belirtilen çerçeveler dahilinde istedikleri biçimde yapılandırabilmelerinin önünü açan yetki devrini gerçekleştirmiştir.

## Sınıf Öğretmenliği Lisans Programları

Araştırmanın bu bölümünde Sınıf Öğretmenliği Lisans programları Yüksek Öğretim Kurulu tarafından hazırlanan son 3 programdaki değişiklikler kredi, saat bakımından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Tablo 1. 1998-1999 Eğitim-Öğretim yılında uygulamaya konulan Sınıf Öğretmenliği Lisans Programı kredi ve saatlerini gösterir tablo.

	T	U	K	AKTS	Saat	%
TOPLAM	127	50	152		177	100

Tablo 1 incelediğinde 1998-1999 Eğitim-öğretim yılında uygulamaya konulan Sınıf Öğretmenliği Lisans Programının 127 teorik, 50 uygulama olmak üzere toplam 152 kredi, 177 saatten oluştuğu görülmektedir.

Sınıf Öğretmenliğinin 1998-1999 eğitim-öğretim yılında uygulamaya başlanan programı 2008-2009 eğitim-öğretim yılında uygulanması için değiştirilmiştir.

2008-2009 eğitim-öğretim yılında uygulanan programa ilişkin veriler tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: 2008-2009 Eğitim-Öğretim Yılında Uygulamaya Konulan Sınıf Öğretmenliği Lisans Programı Ders Dağılımını Gösterir Tablo

	T	U	K	AKTS	Saat	%
MB Meslek Bilgisi	30	18	39		48	25
GK Genel Kültür	32	6	35		38	22
AE Alan Eğitimi	72	20	82		92	53
TOPLAM	134	44	156		178	100

Tablo 2’de 2008-2009 Eğitim-öğretim yılında uygulamaya konulan Sınıf Öğretmenliği Lisans programının Meslek Bilgisi (MB), Genel Kültür (GK), Alan Eğitimi (AE) bakımından dağılımları görülmektedir. Tabloya göre Sınıf Öğretmenliği Lisans programının %25’i MB, %22’si GK ve %53’ü ise AE derslerinden oluşmaktadır. Ayrıca bu dağılımların sayısal değerleri ise 134 teorik, 44 uygulama olmak üzere toplam 156 kredi, 178 saatten oluştuğu görülmektedir. Programda AKTS kredilerine yer verilmediği görülmekle birlikte AKTS kredilerinin üniversitelere bırakıldığı söylenebilir.

Sınıf Öğretmenliğinin 2008-2009 eğitim-öğretim yılında uygulamaya başlanan programı 2018-2019 eğitim-öğretim yılında uygulanması için değiştirilmiştir. 2018-2019 eğitim-öğretim yılında uygulanan programa ilişkin veriler tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3: 2018-2019 Eğitim-öğretim yılında uygulamaya konulan Sınıf Öğretmenliği Lisans Programı ders dağılımını gösterir tablo

	T	U	K	AKTS	Saat	%
MB Meslek Bilgisi	44	12	50	88	56	35
GK Genel Kültür	26	2	27	42	28	19
AE Alan Eğitimi	64	2	65	110	66	46
TOPLAM	134	16	142	240	150	100

Tablo 3’te 2018-2019 Eğitim-öğretim yılında uygulamaya konulan Sınıf Öğretmenliği Lisans programının Meslek Bilgisi (MB), Genel Kültür (GK), Alan Eğitimi (AE) bakımından dağılımları görülmektedir. Tabloya göre Sınıf Öğretmenliği Lisans programının %35’i MB, %19 GK ve %46’sı ise AE derslerinden oluşmaktadır. Ayrıca bu dağılımların sayısal değerleri ise 134 teorik, 16 uygulama olmak üzere toplam 142 krediden ve toplam 150 saatten oluştuğu görülmektedir.

Sınıf Öğretmenliği’ne ait verileri sunulan programların farklılıkları tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4: Sınıf Öğretmenliği 1998/2007/2018 Programlarını Kredi ve Saat Bakımından Gösterir Tablo

Uygulama Yılı	T	U	K	Saat
1998-1999 Programı	127	50	152	177
2007-2008 Programı	134	44	156	178
2018-2019 Programı	134	16	142	150

Tablo 4 incelendiğinde Sınıf Öğretmenliği programlarında uygulanan 1998 programında teorik dersler 127 iken 2007 ile 2018 programlarında teorik derslerin kredilerinin 134'e çıktığı, 1998 programındaki uygulama derslerinin kredisinin 50 iken 2007'de 44'e 2018'de ise 16'ya düştüğü, toplam kredi bakımından 1998 programında derslerin kredi toplamlarının 152 iken 2007'de 156'ya çıktığı ancak 2018 programında 142'ye düştüğü, derslerin saat bakımından ise 1998 programında 177 saat olduğu, 2007 programında 178 saate çıktığı ancak 2018 programında 150 saate düştüğü görülmektedir.

Tablo 4'de dikkat çeken uygulamalı derslerin kredilerindeki azalmadır ki 1998 programında "ç) teorik derslere daha fazla ağırlık verildiği ve uygulamanın geniş ölçüde ihmal edildiği" (YÖK, 1998: 4) ifadeye bağlı olarak uygulamalı derslerin artırıldığı düşünülmektedir. 2007 programında 6 uygulama kredilik bir düşüş görülmektedir ancak buna ilişkin programda herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. 2018 programında ise "Lisans programlarının toplam kredileri uluslararası standartlar da gözetilerek makul bir seviyeye çekilmiş olup toplam ulusal krediler, 140-150 arasındadır. Böylece öğretmen adaylarının program dışı etkinlikler olarak daha çok sosyal ve kültürel faaliyetlerine katılabilmeleri, okullardaki öğretmenlik uygulamalarına daha kolaylıkla gidebilmeleri; ayrıca Bologna sürecine uyum sağlanması amaçlanmıştır" (YÖK, 2017: 18) şeklinde genel kredi azaltılmasına gidildiği belirtilmektedir. Ancak bu durumun sınıf öğretmenliği programında sadece uygulama kredilerine yansıdığı söylenebilir.

### **Sınıf Öğretmenliği Lisans Programlarında Yer Alan Müzik Derslerinin Kredi, Saat ve İçerik Bakımından Değerlendirilmesi**

Araştırmanın bu bölümünde Sınıf Öğretmenliği programlarında gerçekleştirilen değişikliklerin Müzik alan derslerine yansımaları Müzik alan dersleri, kredileri, saatleri ve içerikleri bakımından değerlendirilmeye çalışılmıştır. 1998-1999 yılında uygulamaya konulan programda yer alan müzik derslerine ait veriler tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5: 1998-1999 Eğitim-Öğretim Yılında Uygulamaya Konulan Sınıf Öğretmenliği Lisans Programı Müzik I/Müzik II/ Müzik Öğretimi Derslerini Gösterir Tablo

Dersin Adı	T	U	K	Saat
Müzik I	2	0	2	2
Müzik II	2	0	2	2

Müzik Öğretimi	2	2	3	4
TOPLAM	6	2	7	8

Tablo 5'te görüldüğü üzere Sınıf Öğretmenliği Lisans programında yer alan Müzik I, Müzik II ve Müzik Öğretimi Alan derslerine ilişkin kredi bilgileri yer almaktadır. Tabloya göre Müzik I dersi 2 teorik, Müzik II dersi 2 teorik ve Müzik Öğretimi dersi 2 teorik, 2 Uygulama kredisi olmak üzere 3 kredi ve toplam 8 saat şeklinde programda yer almaktadır. Bu durum göstermektedir ki Müzik alan dersleri programın geneli içinde %4,51 saat oranında yer almaktadır.

2009-2010 yılında uygulamaya konulan programda yer alan müzik derslerine ait veriler tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6: 2009-2010 Eğitim-Öğretim Yılında Uygulamaya Konulan Sınıf Öğretmenliği Lisans Programı Müzik/Müzik Öğretimi Dersini Gösterir Tablo

Dersin Adı	T	U	K	Saat
AE Müzik	1	2	2	3
AE Müzik Öğretimi	1	2	2	3
TOPLAM	2	4	4	6

Tablo 6'da Sınıf Öğretmenliği Lisans programında yer alan Müzik ve Müzik Öğretimi Alan derslerine ilişkin kredi bilgileri yer almaktadır. Tabloya göre Müzik Dersi 1 teorik, 2 uygulama; Müzik Öğretimi dersi 1 teorik, 2 Uygulama olmak üzere toplam 4 kredi ve 6 saat şeklinde programda yer almaktadır. Bu durum göstermektedir ki Müzik alan dersleri programın geneli içinde %3,84 saat oranında, Alan Eğitimi içerisinde %7,31 saat oranında yer almaktadır.

2018-2019 yılında uygulamaya konulan programda yer alan müzik derslerine ait veriler tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7: 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılında Uygulamaya Konulan Sınıf Öğretmenliği Lisans Programı Müzik Öğretimi Dersini Gösterir Tablo

Dersin Adı	T	U	K	Saat
AE Müzik Öğretimi	3	0	3	3
TOPLAM	3	0	3	3

Tablo 7'de Sınıf Öğretmenliği Lisans programında yer alan AE Müzik Öğretimi dersine ilişkin kredi bilgileri yer almaktadır. Tabloya göre Müzik Öğretimi dersi 3 teorik, 0 Uygulama toplam 3 kredi ve toplam 3 saat şeklinde programda yer almaktadır. Bu durum göstermektedir ki Müzik Öğretimi dersi programın geneli içinde %1,99 saat oranında, Alan Eğitimi içerisinde %4,54 saat oranında yer almaktadır.

Kaldırılan ve devam eden derslerin tanımları aşağıda verilmiş ve bu derslerin içerikleri tablolaştırılarak aradaki farklılıklar ve benzerlikler tespit edilmeye çalışılmıştır.



1998 programında yer alan Müzik I dersi; "Eğitimde müzik; rolü ve içeriği; müzik bilgileri, nota yazmanın doğası ve amacı, çalgı ve ses eğitime giriş; toplu çalma ve söyleme; yaratıcılığı geliştirmede müziksel işitme okuma ve yazma çalışmaları" (YÖK, 1998: 26).

1998 programında yer alan Müzik II dersi; "Müzik öğelerini tanıma, dinleme, seslendirme ve besteleme çalışmaları; müziğe tarihsel bakış, diğer kültürlerdeki müziksel yapılar, müzik becerilerinin geliştirilmesi; çalgı ses ve nota eğitimi, müzikte ünitelere uygun konular, oyunlu çocuk müzikleri" (YÖK, 1998: 26).

2007 programında yer alan Müzik dersi; "Müziğin temel bileşenleri, temel müzik bilgileri; nota bilgisi, müzikte aralık kavramı, müzikte ritim kavramı, şarkı dağarcığı oluşturulması; Türkiye'de ve dünyada müzik tür ve biçimleri; geleneksel müzikten çağdaş müziğe geçiş, çalgı öğretimi, toplu çalma ve söyleme, eğitimde müziğin rolü, yaratıcılığı geliştirmede müziksel işitme" (YÖK, 2007: 32) şeklinde tanımlanmışlardır.

2018 programında İçerik olarak temel müzik bilgi ve becerilerini kapsadığı görülen Müzik dersi programdan kaldırılmıştır.

1998 ve 2007 programlarında yer alan müzik dersine ait içerik karşılaştırmaları tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8: Sınıf Öğretmenliği 1998 Programında Yer Alan Müzik I, Müzik II Ders İçerikleri ile 2007 Programında Yer Alan Müzik Dersi İçeriklerini Gösterir Tablo

Müzik I T2 U0 K2 S2 (1998 Programı)	Müzik T1 U2 K2 S3 (2007 Programı)
Eğitimde müziğin rolü	<i>Müziğin temel bileşenleri</i>
Eğitimde müziğin içeriği	<i>Nota bilgisi</i>
<i>Müzik bilgileri</i>	<i>Müzikte aralık kavramı</i>
<i>Nota yazmanın doğası</i>	<i>Müzikte ritim kavramı</i>
<i>Nota yazmanın amacı</i>	<i>Şarkı dağarcığı oluşturulması</i>
Çalgı eğitime giriş	Türkiye'de müzik tür ve biçimleri
Ses eğitime giriş	<i>Dünyada müzik tür ve biçimleri</i>
<i>Toplu çalma</i>	Geleneksel müzikten çağdaş müziğe geçiş
<i>Toplu söyleme</i>	<i>Çalgı öğretimi</i>
Müziksel işitme okuma ve yazma çalışmaları	<i>Toplu çalma</i>
Müzik II T2 U0 K2 S2 (1998 Programı)	
<i>Müzik öğelerini tanıma</i>	
Dinleme	

Seslendirme

Besteleme

Müzik Tarihi

*Diğer kültürlerdeki müziksel yapılar*

*Çalgı eğitimi*

Ses eğitimi

Nota eğitimi

Müzikte ünitelere uygun konular

Oyunlu çocuk müzikleri

Tablo 8’de Sınıf Öğretmenlikleri 1998 yılında uygulanan programın Müzik I dersine ait içeriklerde yer alan “Eğitimde müziğin rolü, Eğitimde müziğin içeriği, Çalgı eğitimine giriş, Ses eğitimine giriş, Müziksel işitme okuma ve yazma çalışmaları”, Müzik II dersine ait içeriklerde yer alan “Dinleme, Seslendirme, Besteleme, Müzik Tarihi, Ses eğitimi, Nota eğitimi, Müzikte ünitelere uygun konular, Oyunlu çocuk müzikleri” konularının 2007 programında yer almadığı, 2007 programında ise 1998 programında yer almayan “Türkiye’de müzik tür ve biçimleri, Geleneksel müzikten çağdaş müziğe geçiş” konuların yeni konular olarak programa eklendiği görülmektedir.

Her iki programdaki müzik derslerinde müzik eğitimine ilişkin olarak müziği bilme, anlama, söyleme, çalma, yapma, yaratma, müzik kültür ilişkisi gibi temel konuların yer aldığı söylenebilir. Ancak 2018 program değişikliğine bakıldığında bu dersin kaldırıldığı görülmektedir.

1998/2007/2018 programlarında yer alan Müzik Öğretimi dersi tanımları aşağıdaki gibidir.

1998 Programında yer alan Müzik Öğretimi dersi; “İlköğretimde I. kademe müzik ders programının incelenmesi, müziğin diğer derslerle ilişkileri; İlköğretim I. kademe uygulanan müzik öğretimi yöntem ve teknikleri; müzik ders planlarının hazırlanması, performansın değerlendirilmesi, müzik öğretiminde sınıf yönetimi, müzik becerilerinin geliştirilmesi; dinleme, söyleme, çalma ve besteleme çalışmaları” (YÖK, 1998: 26).

2007 Programında yer alan Müzik Öğretimi dersi; “Müzik öğretim yöntem ve teknikleri, nota öğretimi teknikleri, ritm ve melodiden yararlanarak orff çalgılarıyla çocuklar için şarkıların düzenlenmesi, çalgının şarkı öğretiminde etkili kullanımı, oyun, müzik, dans, drama ve konuşma ilişkisi, müzik-estetik ilişkisi ile müziksel beğenin geliştirilmesi, müzik dersi etkinliklerinin diğer disiplinlerle ilişkilendirilmesi, İlköğretim müzik programı ile ilgili etkinlik uygulamaları” (YÖK, 2007: 34; 2018: 12).

2018 programında Müzik Öğretimi dersinin tanımında bir değişiklik yapılmadığı görülmüştür.

1998, 2007 ve 2018 programlarında yer alan müzik dersine ait içerik karşılaştırmaları tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9: Sınıf Öğretmenliği 1998 Programında Yer Alan Müzik Öğretimi Dersi İçerikleri İle 2007/2018 Programında Yer Alan Müzik Öğretimi Dersi İçeriklerini Gösterir Tablo

Müzik Öğretimi T2 U2 K3 S4 (1998 Programı)	Müzik Öğretimi T1 U2 K2 S3 (2007 Programı)	Müzik Öğretimi T3 U0 K3 S3 (2018 Programı)
I. kademe ders programlarının incelenmesi	<i>Müzik öğretim yöntem ve teknikleri</i>	
<i>Müziğin diğer derslerle ilişkileri</i>	Nota öğretimi teknikleri	
<i>Müzik öğretimi yöntem ve teknikleri</i>	Ritm ve melodiden yararlanarak orff çalgılarıyla çocuklar için şarkıların düzenlenmesi	
Müzik ders planlarının hazırlanması	Çalgının şarkı öğretiminde etkili kullanımı	
Performansın değerlendirilmesi	Oyun, müzik, dans, drama ve konuşma ilişkisi	
Müzik öğretiminde sınıf yönetimi	Müzik-estetik ilişkisi	
Müzik becerilerinin geliştirilmesi	Müziksel beğenin geliştirilmesi	
Dinleme çalışmaları	<i>Müzik dersi etkinliklerinin diğer disiplinlerle ilişkilendirilmesi</i>	
Söyleme çalışmaları	İlköğretim müzik programı ile ilgili etkinlik uygulamaları	
Çalma çalışmaları		
Besteleme çalışmaları		

Tablo 9'da Sınıf Öğretmenliği 1998 programında yer alan Müzik Öğretimi dersi "Müziğin diğer derslerle ilişkileri, Müzik öğretimi yöntem ve teknikleri" konuları ile Sınıf Öğretmenliği 2007/2018 programlarında yer alan "Müzik Öğretimi Müzik öğretim yöntem ve teknikleri, Müzik dersi etkinliklerinin diğer disiplinlerle ilişkilendirilmesi" konuları dışında birbiri ile birebir örtüşen başka konu bulunmadığı söylenebilir. 1998 Programındaki Müzik Öğretimi dersi ile 2007 programındaki Müzik Öğretimi dersi arasında kredi ve içerik bakımından farklılıklar olduğu görülmektedir.

1998, 2007 ve 2018 programlarında yer alan müzik ve müzik öğretimi derslerine ait saat ve kredi karşılaştırmaları tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10: 1998-2007-2018 Sınıf Öğretmenliği Programlarında Yer Alan Ve Kaldırılan Müzik Ve Müzik Öğretimi Dersleri Kredi Ve Saatlerini Gösterir Tablo

Dersin Adı	T	U	K	Saat
Müzik I	2	0	2	2

1998	Müzik II	2	0	2	2
Prog.	Müzik Öğretimi	2	2	3	4
TOPLAM		6	2	7	8
Müzik I		-	-	-	-
2007	Müzik	1	2	2	3
Prog.	Müzik Öğretimi	1	2	2	3
TOPLAM		2	4	4	6
Müzik I		-	-	-	-
2018	Müzik	-	-	-	-
Prog.	Müzik Öğretimi	3	0	3	3
TOPLAM		3	0	3	3

Tablo 10'da görüldüğü üzere Sınıf Öğretmenliği programları müzik alan derslerine ilişkin olarak 1998 programında 3 ders 7 kredi ve toplam 8 saat olduğu; 2007 programında 2 derse düştüğü kredi bakımından 4'e saat bakımından ise 6'ya düştüğü; 2018 programında ise 1 derse düştüğü, kredi ve saat bakımından da 3 saate düştüğü tespit edilmiştir.

### Müzik Dersi Öğretim Programı

İlkokul, ortaokullarda müzik dersi zorunlu dersler kategorisindedir. Bu ders için MEB Talim Terbiye Kurulu 8 yıllık bir program sunmaktadır. Burada gerçekleştirilen müzik eğitimi genel müzik eğitimi olarak nitelenmektedir. Genel müzik eğitimi "iş, meslek, okul, bölüm, kol-dal, program türü ne olursa olsun, ayırım gözetmeksizin, her düzeyde, her aşamada, her yaşta, herkese yönelik olup sağlıklı ve dengeli bir insanca yaşam için gerekli asgari-ortak genel müzik kültürü kazandırmayı amaçlar" (Uçan, 1997: 31) şeklinde tanımlanmaktadır.

8 yıllık müzik öğretim programında bu tanıma paralel olarak hazırlanmış görünmektedir. Aşağıda MEB 8 yıllık Müzik Öğretim Programının Özel Amaçları yer almaktadır.

Müzik Dersi Öğretim Programı'nın amacı öğrencilerin;

- Müzik yoluyla estetik yönünü geliştirmek,
- Duygu, düşünce ve deneyimlerini müzik yoluyla ifade etmelerine imkân sağlamak,
- Yaratıcılığını ve yeteneğini müzik yoluyla geliştirmek,
- Yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası müzik türlerini tanıyarak farklı kültürlerle ait öğeleri zenginlik olarak algılamasını sağlamak,
- Müzik aracılığıyla zihinsel becerilerinin gelişimini sağlamak,
- Müzik yoluyla bireysel ve toplumsal ilişkilerini geliştirmek,
- Müzik ile ilgili çalışmalarda bilişim teknolojilerinden yararlanmalarını sağlamak,

- Bireysel ve toplu olarak nitelikli farklı türlerde şarkı dinleme ve söyleme etkinliklerine katılımlarını sağlamak,
- Müziksel algı ve bilgilerini geliştirmek,
- İstiklâl Marşı başta olmak üzere marşlarımızı özüne uygun olarak seslendirmelerini sağlamak,
- Müzik yoluyla sevgi, paylaşım ve sorumluluk duygularını geliştirmek,
- Millî birliğimizi, bütünlüğümüzü pekiştiren ve dünya ile bütünleşmemizi kolaylaştıran müzik kültürü ve birikimine sahip olmalarını sağlamak,
- Atatürk'ün Türk müziğinin gelişmesine ilişkin görüşlerini kavramak amaçlarına ulaşmalarının sağlanmasıdır (MEB, 2018: 7).

İlkokul 1,2,3,4. sınıf kazanımları dört öğrenme alanına dayalı olarak belirlenmiştir. Bunlar; (MEB, 2018: 10)

- Dinleme-Söyleme
- Müziksel Algı ve Bilgilenme
- Müziksel Yaratıcılık
- Müzik Kültürü biçimindedir.

İlkokul müzik dersi kazanımları ise aşağıda öğrenme alanlarına göre dağılımları tablo 11'deki gibidir;

Tablo 11: İlkokul 1,2,3,4. Sınıf Öğrenme Alanlarına Göre Kazanım Sayılarını Ve Sürelerini Gösterir Tablo

Öğrenme Alanı	Dinleme-Söyleme				Müziksel Algı ve Bilgilenme				Müziksel Yaratıcılık				Müzik Kültürü				Toplam
	1. sınıf	2. sınıf	3. sınıf	4. sınıf	1. sınıf	2. sınıf	3. sınıf	4. sınıf	1. sınıf	2. sınıf	3. sınıf	4. sınıf	1. sınıf	2. sınıf	3. sınıf	4. sınıf	
Kazanım	1	7	7	5	3	5	7	6	5	2	4	5	5	4	4	5	85
Toplam	30				21				16				18				
f	%35				%25				%19				%21				100
Süre	1	1	1	1	4	7	7	6	7	5	6	7	7	6	6	6	142
Toplam	68				24				25				25				
f	%47,9				%16,9				%17,6				%17,6				100

Tablo 11'de ilkokul 1,2,3,4. sınıfların öğrenme alanlarına göre kazanımlarının dağılımı, kazanımlarına ayrılan süreler görülmektedir. Buna göre ilk 4 sınıfta Dinleme-Söyleme Öğrenme alanına ilişkin 30 kazanım ve bu kazanımlar için ayrılan

sure ise 68'dir. Müziksel Algı ve Bilgilenme öğrenme alanına ilişkin 21 kazanım belirlenmiş ve bu kazanımlara ayrılan süre ise 24'tür. Müziksel Yaratıcılık öğrenme alanında 16 kazanım, bu kazanımlara ayrılan süre 25'tir. Müzik kültürü öğrenme alanına ilişkin 18 kazanım belirlenmiş, ayrılan süre ise 25'tir.

Tablo 11'e göre ilkokul 1,2,3,4. sınıfların öğrenme alanlarına göre toplam 85 kazanım belirlendiği ve bu kazanımlar için ayrılan sürenin 142 olduğu söylenebilir. Ayrıca ilkokul 1,2,3,4. müzik dersi programına göre Dinleme-Söyleme öğrenme alanına programın %35'inin ve sürenin de %48'inin; Müziksel Algı ve Bilgilenme öğrenme alanı programın %21'inin ve sürenin %16,9'unun; Müziksel Yaratıcılık öğrenme alanı programın %19'unun, sürenin %17,6'sının; Müzik Kültürü öğrenme alanı programın %21'inin, sürenin ise %17,6'sının ayrıldığı görülmektedir.

Buna göre İlkokul 1,2,3,4. sınıf Müzik Dersi Öğretim Programının kazanımlarının Dinleme-Söyleme öğrenme alanı ağırlıklı hazırlandığı ve 4 yıllık müzik eğitim-öğretim sürecinin neredeyse yarısının bu kazanımlarla işleneceği söylenebilir.

İlkokul 1,2,3,4. sınıf müzik dersi öğretim programında öğrenme alanlarına göre oranları belirlenen kazanımlar tablo 12'deki gibidir.

Tablo 12: Müzik Dersi Öğretim Programında Yer Alan İlkokul 1,2,3,4. Sınıfların Öğrenme Alanları Ve Kazanımlarını Gösterir Tablo

1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf
<b>DİNLEME – SÖYLEME</b>			
-Ortama uygun müzik dinleme ve yapma kurallarını uygular.	-Ses ve nefes çalışmaları yapar.	-Konuşurken ve şarkı söylerken sesini doğru kullanır	-Birlikte söyleme kurallarına uyar.
-İstiklâl Marşı'nı saygıyla dinler.	-Vücudunu ritim çalgısı gibi kullanır.	-Birlikte söyleme kurallarına uyar.	-İstiklâl Marşı'nı doğru söylemeye özen gösterir.
-Çevresindeki ses kaynaklarını ayırt eder.	-Öğrendiği müzikleri birlikte seslendirir.	-Belirli gün ve haftalarla ilgili müzikleri anlamına uygun söyler	-Farklı ritmik yapıdaki ezgileri seslendirir.
-Çevresinde duyduğu sesleri taklit eder.	-Belirli gün ve haftalarla ilgili müzik etkinliklerine katılır.	-İstiklâl Marşı'nı saygıyla söyler.	-Belirli gün ve haftaların anlamına uygun müzikler söyler
-Çevresinde kullanılan çalgıları tanır.	-İstiklâl Marşı'nı anlamına uygun söyler.	-Oluşturduğu ritim çalgısıyla dinlediği ve söylediği müziğe eşlik eder.	-Müzik çalışmalarını sergiler
-Düzenli ve düzensiz sesleri birbirinden ayırt eder.	-Millî, dinî ve manevi günler		

-Ses ve nefes çalışmaları yapar.	ile ilgili müzikler dinler.	-Kendi kültüründen oyunlar oynayarak şarkı ve türküler söyler.
-Öğrendiği müzikleri birlikte seslendirir.	-Müzik çalışmalarını sergiler	-Müzik çalışmalarını sergiler.
-Vücudunu ritim çalgısı gibi kullanır.		
-Belirli gün ve haftalarla ilgili müzik etkinliklerine katılır.		
-Müzik çalışmalarını sergiler.		

### MÜZİKSEL ALGI VE BİLGİLENME

-Müzik çalışmalarını gerçekleştirdiği ortamı tanır	-Doğada duyduğu sesleri, gürlük özelliklerine göre farklı ses kaynakları kullanarak canlandırır	-Müzikteki uzun ve kısa ses sürelerini fark eder.	-Temel müzik yazı ve öğelerini tanır.
-Çevresindeki varlıkları hareket hızlarıyla ayırt eder.	-Dağarcığındaki müzikleri anlamlarına uygun hız ve gürlükte söyler.	-Müzikteki ses yüksekliklerini grafiklerle gösterir.	-Müzikteki ses yüksekliklerini grafiklerle gösterir.
-Müziklere uygun hızda hareket eder.	-Çevresinde kullanılan çalgıları tanır.	-Duyduğu basit ritim ve ezgiyi tekrarlar.	-Şarkı, türkü ve oyun müziklerinde hız değişikliklerini fark eder
	-	-Müzikleri uygun hız ve gürlükte seslendirir.	-Öğrendiği seslerin temel özelliklerini ayırt eder.
	Konuşmalarında uzun ve kısa heceleri ayırt eder.	-Müziklerdeki aynı ve farklı söz kümelerini harekete dönüştürü	-Dinlediği müziklerdeki gürlük değişikliklerini fark eder.
	-Duyduğu ince ve kalın sesleri ayırt eder	-Notalar ile renkleri eşleştirir.	-Temel müzik yazı ve

-Seslerin yüksekliklerini, sürelerinin uzunluk ve kısıklıklarını ayırt eder

öğelerini (yükseklik, süre, hız, gürlük) bilişim destekli müzik teknolojilerini kullanarak ayırt eder.

### MÜZİKSEL YARATICILIK

-Ses oyunları yapar.

-Oluşturduğu ritim çalgısıyla öğrendiği müziklere eşlik eder.

-Basit ritmik yapıdaki ezgileri harekete dönüştürür.

-Dinlediği / söylediği okul şarkılarının sözlerine uygun hareketler oluşturur.

-Dinlediği öyküdeki olayları farklı ses kaynakları kullanarak canlandırır.

-Dinlediği öyküdeki olayları farklı materyaller kullanarak canlandırır

-Oyun müziklerine, özgün hareketlerle eşlik eder.

-Dinlediği müziklerle ilgili duygu ve düşüncelerini ifade eder.

-Müziklerde yer alan farklı ezgi cümlelerini dansa ve oyuna dönüştürür.

-Ezgi denemeleri yapar.

-Farklı ritmik yapılarıdaki ezgilere uygun hareket eder.

-Dinlediği müziklerle ilgili duygu ve düşüncelerini ifade eder.

-Müziklere kendi oluşturduğu ritim kalıpları ile eşlik eder.

-Kendi oluşturduğu ezgileri seslendirir

-Farklı ritmik yapıdaki ezgilere uygun hareket eder.

-Müziklerde aynı ve farklı ezgi cümlelerini dansa dönüştürür.

### MÜZİK KÜLTÜRÜ

-İstiklâl Marşı'na saygı gösterir.

-Çevresindeki müzik etkinliklerine katılır.

-Ortama uygun müzik dinleme

-Ortama uygun müzik dinleme ve yapma davranışları sergiler.

-Farklı türlerdeki müzikleri dinleyerek müzik beğeni ve

-Bildiği çalgıları özelliklerine göre sınıflandırır.

-Çevresindeki halk danslarını müzikleri ile tanır

-Farklı türlerdeki

-Müzik arşivi oluşturmanın önemini fark eder.

-Sınıfça ortak müzik arşivi oluşturur.

-Farklı türlerdeki müzikleri



ve yapma kurallarını bilir.	kültürünü geliştirir.	müzikleri dinleyerek müzik kültürünü geliştirir	dinleyerek müzik kültürünü geliştirir.
-Ortama uygun müzik dinleme ve yapma davranışları sergiler.	-Okuldaki müzik etkinliklerine katılır.	-Millî, dinî ve manevi değerler ile ilgili müzik dağarcığına sahip olur.	-Öğrenilen müzikler aracılığıyla millî ve manevi bilinç kazanır.
-Atatürk'ün sevdiği türkü ve şarkıları tanır.	-Çevresindeki müzik etkinliklerine katılır.		-Çevresindeki müzik etkinliklerine katılır.

Tablo 12’de İlkolul 1,2,3,4. sınıflar öğrenme alanlarına göre sınıflandırılmış kazanımlar görülmektedir. Dinleme-Söyleme öğrenme alanında “birlikte söyleme”, “Belirli gün ve haftalarla ilgili müzikler yapar”, “İstiklal Marşını doğru dinler/söyler”, müziksel algı ve bilgilenme öğrenme alanında “çevresindeki sesleri tanıma, algılama, müzikte gürlük v.b.”, müziksel yaratıcılık öğrenme alanında “dinlediği farklı ritmlere göre hareket etme”, “farklı ritimlere göre hareket etme” vb., müzik kültürü öğrenme alanında “müzik dinleme kurallarına uyar, çevresindeki müzikle ilgili etkinliklere katılır, İstiklal Marşına saygı duyar, vb.” kazanımlar olduğu, müzik yazısına ilişkin (müzik okuryazarlığı) “Temel müzik yazı ve öğelerini tanır, Temel müzik yazı ve öğelerini (yükseklik, süre, hız, gürlük) bilişim destekli müzik teknolojilerini kullanarak ayırt eder, Müziklere kendi oluşturduğu ritim kalıpları ile eşlik eder” kazanımların 4. sınıfta yer aldığı görülmektedir.

### Sınıf Öğretmenliği Alan Yeterlikleri

Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen Yetiştirme Genel Müdürlüğü 2017 yılında öğretmen yeterliklerini yeniden hazırlamıştır. Buna göre sınıf öğretmeni özel alan yeterlikleri içerisinde; sanat ve estetik başlığı altında müziğin de kapsadığı alanı “Bu yeterlik alanı; öğrencilerin güzel sanatlarla ilgili temel bilgilere sahip olma, sanatsal etkinlikleri öğrenme sürecinde kullanma, öğrenme ortamları düzenlerken estetik bakış açısını dikkate alma uygulamalarında yaratıcı düşünme becerilerini benimseme, Atatürk'ün sanatın gelişmesine verdiği önemi içselleştirebilmelerini sağlama uygulamalarını kapsamaktadır” (MEB-ÖYGM, 2017: 161) şeklinde belirtmektedir. Yeterlik alanlarına bakıldığında ise “1-Güzel sanatlarla ilgili genel bilgilere sahip olabilme, 2-Sanatsal etkinlikleri öğrenme sürecinde kullanabilme, 3-Öğrenme ve öğretme ortamlarını düzenlerken estetik bakış açısını dikkate alabilme” olarak belirlemiştir (MEB-ÖYGM, 2017: 161).

Türkiye’de sınıf öğretmeni yetiştirme süreci içerisinde müzik eğitiminin durumuna bakılmış, zaman içinde yapılan değişikliklere değinilmiş, program içerisindeki müzik derslerinin içerikleri incelenmiş; ilkokul müzik dersleri kazanımları, özel amaçları incelenmiş; MEB ÖYGM belirlenen sınıf öğretmeni

yeterlikleri içerisinde müzik sanat alanı yeterlikleri incelenmiştir. tüm bu veriler ışığında değerlendirilecektir.

### Sonuç ve Öneriler

Sınıf öğretmenliği programları incelendiğinde zaman içinde Müzik alanına ait derslerin hem ders sayısı, hem kredi, hem de saat bakımından her program değişiminden sonra azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. 2018 programında ise sadece 3 kredilik Müzik Öğretimi dersinin programda kaldığı tespit edilmiştir.

Sınıf öğretmenliği programlarında "Müzik öğretim yöntem ve teknikleri, Nota öğretimi teknikleri, Ritm ve melodiden yararlanarak orff çalgılarıyla çocuklar için şarkıların düzenlenmesi, Çalgının şarkı öğretiminde etkili kullanımı, Oyun, müzik, dans, drama ve konuşma ilişkisi, Müzik-estetik ilişkisi, Müziksel beğeninin geliştirilmesi, Müzik dersi etkinliklerinin diğer disiplinlerle ilişkilendirilmesi, İlköğretim müzik programı ile ilgili etkinlik uygulamaları" konularının yer aldığı ve bu konuların ilkökul 1,2,3,4. sınıf kazanımlarıyla büyük oranda örtüştüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü tarafından 2017 yılında güncellenen sınıf öğretmeni yeterliklerinin, sınıf öğretmenlerinin müzik dersi öğretmenliğine ilişkin belirlenen yeterlikler de büyük oranda hem sınıf öğretmenliği programlarındaki müzik öğretimi dersi ile hem de ilkökul 1,2,3,4. sınıf müzik dersi öğretim programı ile uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sınıf öğretmenliği programlarındaki müzik alan derslerinin sayısı arttırılmalı, bu dersi alacak olan öğrencilerde hazırbulunuşluk düzeyine bakılmalı, hazırbulunuşluğu düzeyi düşük olan öğrenciler seçmeli derslerle desteklenmeli.

Sınıf öğretmenliği programlarındaki müzik alan derslerinin kredileri arttırılmalı, uygulamalı kredilere yer verilmeli, çalgı eğitimi adı altında öğretmenin derste kullanabileceği çalgıyı öğreneceği yeni bir ders açılmalı.

Bu düzenlemeler yapıncaya kadar ilkökul 1,2,3,4. sınıflarda müzik derslerini müzik öğretmenleri yürütmelidir.

### KAYNAKÇA

Bilgin, S. (1998). *İlköğretim Okullarının 2. Kademesinde Müzik Eğitiminde Kullanılan Şarkıların Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Bölümü Çıkışlı Müzik Öğretmenleri Tarafından Piyano İle Eşliklenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

MEB. (2018). *Müzik Dersi Öğretim Programı (1,2,3,4,5,6,7,8. sınıflar için)* Ankara.

MEB-ÖYGM. (2017). *Sınıf Öğretmeni Özel Alan Yeterlikleri*. Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Ankara.

Şaktanlı, S. C. (2002). *Eğitim Fakülteleri İlköğretim Bölümleri Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı Son Sınıf Öğrencilerinin Lisans Programında Verilen Müzik Eğitimi Derslerine İlişkin Görüşleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.

Uçan, A. (1990). *Müzik Eğitimi*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Uçan, A. (1994). *İnsan ve Müzik / İnsan ve Sanat Eğitimi*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Uçan, A. (1997). *Müzik Eğitimi, Temel Kavramlar-İlkeler-Yaklaşımlar*. Adalet Matbaası, Ankara.

YÖK. (2017). Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları. Erişim Adresi: [https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim\\_ogretim\\_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/AA\\_Sunus\\_%20Onsoz\\_Uygulama\\_Yonergesi.pdf](https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/AA_Sunus_%20Onsoz_Uygulama_Yonergesi.pdf) Erişim Tarihi: 03.11.2020.

YÖK (1998). Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları, Ankara

YÖK. (2007). Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları, Ankara

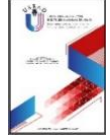
YÖK. (2020). Erişim Tarihi: <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/egitim-fakultelerine-yetki-devri.aspx> Erişim Tarihi: 02.11.2020.

**GENİŞLETİLMİŞ ÖZET:** Sınıf öğretmenliği programları incelendiğinde Müzik alanına ait derslerin hem ders sayısı, hem kredi, hem de saat bakımından her program değişiminden sonra azaldığı 2018 programında ise sadece 3 kredilik Müzik Öğretimi dersinin programda kaldığı tespit edilmiştir. Müzik derslerinde gerçekleştirilen bu azaltmaya ilişkin herhangi bir açıklama ya da bilgilendirmeye rastlanılmamıştır. Ancak 2018 sınıf öğretmenliği programı hazırlanma sürecinde kredi sayısında uluslararası standartlar ve öğretmen adaylarına daha fazla uygulama zamanı kalması amacıyla azaltma yönünde bir yaklaşımın izlendiği belirtilmektedir. Sınıf öğretmenliği programlarında "Müzik öğretim yöntem ve teknikleri, Nota öğretimi teknikleri, Ritm ve melodiden yararlanarak orff çalgılarıyla çocuklar için şarkıların düzenlenmesi, Çalgının şarkı öğretiminde etkili kullanımı, Oyun, müzik, dans, drama ve konuşma ilişkisi, Müzik-estetik ilişkisi, Müziksel beğenisinin geliştirilmesi, Müzik dersi etkinliklerinin diğer disiplinlerle ilişkilendirilmesi, İlköğretim müzik programı ile ilgili etkinlik uygulamaları" konularının yer aldığı görülmüştür. Bu konuların ilkökul 1,2,3,4. sınıf kazanımlarıyla büyük oranda örtüştüğü söylenebilir. Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü tarafından 2017 yılında güncellenen sınıf öğretmeni yeterlikleri incelendiğinde "1-Güzel sanatlarla ilgili genel bilgilere sahip olabilme, 2-Sanatsal etkinlikleri öğrenme sürecinde kullanabilme, 3-Öğrenme ve öğretme ortamlarını düzenlerken estetik bakış açısını dikkate alabilme" şeklinde belirlenmiştir. Genel ve kapsamlı kavramlar üzerinden sınıf öğretmenlerinin müzik dersi öğretmenliğine ilişkin belirlenen yeterlikler de büyük oranda hem sınıf öğretmenliği programlarındaki müzik öğretimi dersi ile hem de ilkökul 1,2,3,4. sınıf müzik dersi öğretim programı ile örtüşmektedir diyebiliriz. Sınıf öğretmenliği programlarında yer alan müzik öğretimi dersi müziğin öğretim yöntem ve tekniklerini içeren ve bunu nota bilgisini aktarma, Orff çalgılarını çalabilme ve çalgıyı öğretme, şarkı öğretirken/söyletirirken çalgısıyla eşlik etme becerilerini içeren bir yapıya sahiptir ve öyle de olması gerekir. Uçan (2006) Müzik Öğretmenliği Niteliklerinin Oluşumuna-Gelişimine Genel Bir Bakış konu başlığı altında müzik öğretmenliği niteliklerine ilişkin oluşumun-gelişimin ikinci bölümünde "Sonra yavaş yavaş başka bir bilen insan öğretme rolünü oynamaya başlar. Bu bağlamda "bilen öğretir, çalan öğretir, söyleyen öğretir, yaratan öğretir" ilkesi benimsenir, ön plâna çıkar (çıkıştır)" (Uçan, 2006: 72) biçiminde müzik öğretmeni niteliğini tanımlamıştır. Sınıf öğretmenliği Müzik Öğretimi dersi 1 dönemlik 3 teorik krediden oluşan bir derstir. Dersin herhangi bir önkoşulu, hazır bulunuşluk düzeyi tespiti veya lisans düzeyi yaşına gelmiş sınıf öğretmenliği öğrencilerinin müzik yeteneklerine bakılmadan bu dersi almaları zorunludur. Bu bakımdan bu dersi alan

öğrencilerin "bildiğini öğretmeyi öğrenme ya da bilmediğini öğretmeyi öğrenme" ikileminde kaldığı söylenebilir. Müzik öğretimi dersinin içeriğinin çok kapsamlı olduğu görülmektedir. "Nota bilgisinin olması/oluşturulması, aktarılmasının öğretimi", "Orff çalgılarını çalma/çalmayı öğrenme, çalmayı öğretme", "şarkı söylemeyi bilme/öğrenme, şarkı söylemeyi öğretme" gibi içeriklerin her biri müzik eğitiminin içerisinde ancak yıllar içinde belli müzik eğitim süreçlerinden geçilerek, yaparak/yaşayarak kazanılabilecek/öğrenilebilecek davranışlardır. Müzik Öğretmeni yetiştirme programları incelendiğinde (Müzik öğretmenleri ilkökul 5,6,7,8. sınıflarla ortaöğretimde müzik derslerini yürütmektedirler) yukarıda müzik öğretimi dersi içeriğinde yer alan her konunun en az bir dönemlik ayrı dersler olarak uygulandığı görülüyor ki bu bilgileri öğretmeyi öğrenebilsinler. İlkokulda gerçekleştirilen müzik eğitimi genel müzik eğitimidir. Genel müzik eğitimi Uçan (1994) "Genel Müzik Eğitiminin, iş-meslek, okul, bölüm, kol-dal ve program ayırımı gözetmeksizin, her düzeyde, her aşamada, herkese yönelik olup, sağlıklı ve dengeli bir insanca yaşam için gerekli asgari-ortak genel müzik kültürünü kazandırmayı amaçladığını belirtir" (Uçan, 1994: ?) şeklinde açıklamıştır. Sınıf öğretmenliği programında yer alan ve mesleki müzik eğitimi olan müzik öğretimi dersine ayrılan süre ile bunu başarmanın, sınıf öğretmenleri aracılığıyla bu sürecin gerçekleşmesinin beklenmesinin mümkün olmayacağı açıkça görülmektedir diyebiliriz.

**EXTENDED ABSTRACT:** This research examines the role of music courses in terms of course credit, hour, and numbers in the class teacher training process as a part of the programmes developed/changed in Turkey. In addition, it examines the subject of music as a part of the field of class teaching based on the teacher competencies prepared by the Ministry of Education General Directorate of Teacher Training and Development; the study observes that the subject of music coincides with the "music teaching" course as assessed within the context of these competencies. One of the major findings of the examination of class teaching programmes is that the courses in the field of music has decreased after each programme change in terms of both the number of courses, credits, and hours, and only a 3-credit Music Teaching course remained in the 2018 programme. No explanation or information was found regarding this reduction in music courses. However, it is stated that a new approach was followed towards reducing the number of credits in the preparation process of the 2018 class teaching programme in order to reach international standards and to have more time for application for teacher candidates. The study observes that class teaching programmes include "Music teaching methods and techniques, Note teaching techniques, Arranging songs for children with Orff instruments by using rhythm and melody, Effective use of instrument in the teaching of song, The relations between game, music, dance, drama, and speech relation, Relation between music and aesthetics, The development of musical taste, Association of music lesson with activities with other disciplines, Practices related to the primary education music program". The study observes that these subjects largely coincide with the class achievements of primary school classes of 1st, 2nd, 3rd, and 4th. The class teacher competencies are as follows according to the Ministry of National Education General Directorate of Teacher Training and Development updated in 2017: "1-Having general information about fine arts, 2-Using artistic activities in the learning process, 3- Considering aesthetic point of view while organizing learning and teaching environments". The study observes that the qualifications determined for the class teachers' teaching of music course through general and comprehensive concepts mostly coincide both with the music education course in primary school teaching programmes and with the curriculum of music course in the primary school classes of 1st, 2nd, 3rd, and 4th. The music teaching course in the class teaching programs has a

structure that includes the teaching methods and techniques of music as well as the skills of the instruction of reading musical note, playing Orff instruments and teaching the instrument, and accompanying with the instrument while teaching/singing songs. In the second part of the formation-development related to the qualifications of music teaching under the title of an Overview of the Formation and Development of Music Teaching Characteristics, Uçan defines the qualifications of a music teacher as follows: "then gradually another knowing person begins to play the role of teaching. In this context, the principle of 'the one who knows teaches, who plays teaches, who sings teaches, who creates teaches' is adopted" (Uçan, 2006: 72). Music Education course in class teaching programme is a 1-semester course consisting of 3 theoretical credits. Regardless of their musical abilities, undergraduate class teacher students are obliged to take this course, which does not require any preconditions or readiness. In this respect, students who take this course are faced with the dilemma of "learning to teach what you know or learning to teach what you don't know". The study observes that the content of the music teaching course is highly comprehensive. Each of the contents such as "having/creating the knowledge of musical note, Teaching how to convey it", "Learning to play/play Orff instruments, Teaching to play", "Knowing/learning to sing, teaching how to sing" are the skills that can be gained/learned by doing/experiencing through certain musical education processes over the years. As for music teacher training programs (Music teachers conduct music lessons in the 5th,6th,7th, and 8th classes of primary education as well as in the secondary education), each subject in the content of the music teaching lesson above should be applied as separate lessons for at least one semester so that they can learn to teach this information. Music education in primary school is general music education. According to Uçan (1994), "general music education is aimed at everyone at every stage, regardless of business-profession, school, department, branch-branch and program, and aims to bring in the minimum-common general music culture necessary for a healthy and balanced human life". It can clearly be stated that it is not possible to achieve this and to expect this process to occur through classroom teachers with the time allocated to the music teaching lesson, which is a professional music education, in the class teaching programme.



## ÜÇÜNCÜ YAŞ TURİZMİNE YÖNELİK ALGININ MEMNUNİYET ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

### INVESTIGATION OF EFFECT OF THIRD AGE TOURISM PERCEPTION ON SATISFACTION

#### Şükran KARACA

Doç. Dr., Sivas  
Cumhuriyet Üniversitesi,  
Turizm Fakültesi, Turizm  
İşletmeciliği,  
Sivas/Türkiye.  
Assoc. Prof., Sivas  
Cumhuriyet University,  
Faculty of Tourism,  
Tourism Management,  
Sivas/Türkiye.  
sukrankaraca@gmail.com  
**ORCID:** 0000-0002-  
0268-1810

#### Esra ÖZKAN ÖNEM

Öğr. Gör., Sivas  
Cumhuriyet Üniversitesi,  
Turizm Fakültesi,  
Gastronomi ve Mutfak  
Sanatları,  
Sivas/Türkiye.  
Lect., Sivas Cumhuriyet  
University, Faculty of  
Tourism, Gastronomy  
and Culinary Arts,  
Sivas/Türkiye.  
eozkanonem@cumhuriyet.edu.tr  
**ORCID:** 0000-0001-  
5951-3466

#### Muhammed YILDIZ

(Sorumlu Yazar)  
Öğr. Gör., Sivas  
Cumhuriyet Üniversitesi  
Turizm Fakültesi,  
Gastronomi ve Mutfak  
Sanatları,  
Sivas/Türkiye.  
Lect., Sivas Cumhuriyet  
University, Faculty of  
Tourism, Gastronomy  
and Culinary Arts,  
Sivas/Türkiye.  
yildizmd@yandex.com.tr  
**ORCID:** 0000-0002-  
0407-8783

#### Makale bilgisi | Article Information

**DOI:** 10.47994/usbad.1268646

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 22.03.2023

**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 14.09.2023

**Yayın Tarihi / Date Published:** 20.12.2023

**Yayın Sezonu / Pub Date Season:** Aralık / December

**Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article:** Karaca, Ş., Önem Özkan, E., & Yıldız, M. (2023). Üçüncü Yaş Turizmüne Yönelik Algının Memnuniyet Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 5(13), 607-625.

**İntihal:** Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

**Plagiarism:** This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



**İletişim:** Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>  
mail: [usbaddergi@gmail.com](mailto:usbaddergi@gmail.com)

**Öz:** Son yıllarda dünya genelinde 65 yaş ve üzeri kişilerin genel nüfus içerisindeki oranı hızlı bir şekilde artmaktadır. Bu yaş grubunun özellikle sezon dışı zamanlarda seyahat etmesi, turizmin tüm yıla yayılmasına ve planlarının esnekliğe açık olmasından dolayı üçüncü yaş turizminin önemi artmaktadır. Dolayısıyla üçüncü yaş turizmi, ülkelerde turizm ve sağlık sektörlerinin büyümesine önemli katkı sağlayabilecek önemli bir sektördür. Bu çalışma 65 yaş ve üzeri kişilerin üçüncü yaş turizmine yönelik algılarının destinasyon memnuniyetine etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda, Türkiye'de yaşayan 65 yaş ve üzerindeki 413 katılımcıdan çevrimiçi anket yöntemiyle veriler toplanmıştır. Elde edilen veriler, SPSS ve AMOS programları kullanılarak analiz edilmiştir. Gerçekleştirilen analizler, kullanılan ölçeklerin geçerli ve güvenilir olduğunu göstermiştir. Verilerin normal dağılıma sahip olduğu belirlendikten sonra, yapısal eşitlik modellemesi çerçevesinde doğrulayıcı faktör analizi ve yol analizi yapılmıştır. Yapılan yol analizinden elde edilen sonuçlar, tercih ve nitelik boyutlarının memnuniyet üzerinde pozitif, tesis imkânlarının ise negatif yönde etkisi olduğunu göstermiştir. Bu bulgular doğrultusunda, üçüncü yaş turizminin potansiyelini artırmaya yönelik çeşitli öneriler ortaya konulmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Üçüncü Yaş, Üçüncü Yaş Turizmi, Memnuniyet

**Abstract:** In recent years, the proportion of people aged 65 and over in the general population has been increasing rapidly around the world. The importance of third-age tourism is increased by the fact that this age group travels especially in off-season periods, ensuring that tourism spreads throughout the year, and that their plans are open to flexibility. Therefore, third age tourism is an important sector that can contribute greatly to the growth of tourism and health sectors in countries. This study was carried out to examine the effect of the perceptions of people aged 65 and over towards third-age tourism on destination satisfaction. In this context, data was collected via online survey method from 413 participants aged 65 and over living in Turkey. The data obtained was analyzed using SPSS and AMOS programs. The analyzes performed showed that the scales used were valid and reliable. After determining that the data had a normal distribution, confirmatory factor analysis and path analysis were applied within the framework of structural equation modeling. The results obtained from the path analysis showed that preference and quality dimensions had a positive effect on satisfaction, while facility facilities had a negative effect. In line with these findings, various suggestions have been put forward to increase the potential of third age tourism.

**Key Words:** Third Age, Third Age Tourism, Satisfaction

## GİRİŞ

Dünya nüfusunun hızla yaşlanmasıyla birlikte üçüncü yaş turizmi, giderek daha fazla önem kazanan bir turizm türü haline gelmiştir. Tüm dünyada üçüncü yaş grubundaki bireylerin daha aktif olmasını sağlamaya yönelik programlar geliştirilmektedir. Türkiye, "Sağlıklı Yaşam Köyü" ve "Geriatik Tedavi Merkezleri" gibi girişimlerle, bu alandaki varlığını güçlendirmeye çalışmaktadır. İkliminin uygunluğu, gelişmiş Avrupa ülkelerine olan yakınlığı, sahip olunan tarihi, kültürel ve dini çekicilikler ile Türkiye, üçüncü yaş turizmi açısından önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Özellikle belli bölgelerde yılların birikimiyle oluşmuş ciddi bir turizm deneyimine sahip olunması da önemli bir avantajdır. Turizm alanında söz sahibi olabilmek için kaliteli hizmet sunulması ve turistlerin destinasyondan memnun ayrılmasının önemli olduğu ve üçüncü yaş turizminde kaliteli hizmet sunumu ve memnuniyet faktörlerinin ön plana çıktığı belirtilmektedir (Aydemir ve

Kılıç, 2017). Turist memnuniyeti; turizm faaliyetlerine katılan turistlerin seyahatten beklentileri ile algılanan performans arasındaki fark olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda turistlerin beklentilerinin karşılanması neticesinde yaşadıkları mutluluk ve haz duygusu ile seyahat deneyimlerinin olumlu izlenimleri olarak tanımlanabilmektedir (Pizam ve Ellis, 1999; Zhang, 2007; Güngör, 2010; Dağıstan ve Mısırlı, 2021).

Hizmet kalitesi ve memnuniyet, turistlerin beklentilerinin karşılanma düzeyi ile ilgili olduğundan ilk olarak bir destinasyonla ilgili turist beklentisinin oluşma süreci ele alınmalıdır. Bireyin bir destinasyonla ilgili beklentisi temelde destinasyon algısı ile şekillenmektedir. Üçüncü yaş turizmine yönelik algının, turistin o destinasyonla ilgili beklentisini belirlemesinden hareketle konuk memnuniyetini etkilediği düşünülmektedir. Bu kapsamda, araştırmanın odak noktası, Türkiye'de yaşayan 65 yaş ve üzerindeki bireylerin üçüncü yaş turizmiyle ilgili algılarının destinasyon memnuniyetine olan etkilerini incelemektir. Yerli ve yabancı literatür incelendiğinde bu konuda yapılmış bir çalışmaya rastlanılamamış olmasından dolayı çalışmanın özgün olduğu ve literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

### **KURAMSAL ÇERÇEVE**

Geriatric turizmi, ileri yaş turizmi, gri turizm, gümüş turizm gibi çok farklı şekillerde adlandırılan üçüncü yaş turizmi tanımlarına bakıldığında özellikle hangi yaş aralıklarının "yaşlılık" olarak tanımlanması gerektiği konusunda genel bir fikir birliğine varılamadığı gözlemlenmektedir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütüne (UNWTO) göre, üçüncü yaş turistleri 50 yaş ve üzeri bireylerdir. Avrupa Birliği raporlarında 55 yaş ve üzeri, Birleşmiş Milletler tanımında 60 yaş ve üzerindeki bireyler yaşlı olarak nitelendirilirken Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve birçok gelişmiş ülke bu sınırı 65 yaş olarak kabul etmektedir (Sert, 2019). Çok yakın bir geçmişte ortalama 50 yıl olan insan ömrünün günümüzde beslenme, sağlık, tıp, eğitim vb. birçok alanda yaşanan ilerlemeler ve teknolojik gelişmelerin de etkisiyle ortalama 80 yıla kadar uzamış olduğu bilinmektedir. Bu nedenle üçüncü yaş turizminde yaşlılık için farklı kriterlerin dikkate alındığı tanımlara odaklanılmasının daha doğru olacağı düşünülmektedir. Laslett (1991) tarafından belirtildiği üzere insan ömründe yaşa bağlı olmaksızın birinci yaş, ikinci yaş, üçüncü yaş ve dördüncü yaş dönemleri bulunmaktadır. Laslett'e göre üçüncü yaş dönemi sorumlulukların önemli bir kısmının tamamlandığı dönemdir (Ateş ve Sunar, 2020). Bu bağlamda sorumlulukların büyük oranda tamamlandığı ve emeklilik olarak isimlendirilen yaş döneminde, boş zamanın değerlendirilmesinin yanı sıra sağlıkla ilgili birtakım ihtiyaçların da giderilmesi amacıyla ikamet edilen yerden farklı destinasyonlara gerçekleştirilen seyahatler üçüncü yaş turizmi olarak tanımlanmaktadır (Hacıoğlu ve Şahin, 2011; Özkan, 2014).

Üçüncü yaş turizminin belirgin bazı özellikleri dolayısıyla diğer turizm türlerine göre avantajlı ve dezavantajlı olduğu hususlar bulunmaktadır. Emeklilik yaşındaki turistlerin boş zaman sıkıntılarının bulunmaması, ebeveyn ve çocuk bakımı gibi kısıtlayıcı sorumluluklarının olmaması turistik tesislerde konaklanan gün sayısında



artış şeklinde kendini göstermektedir. Bunun yanı sıra özellikle gelişmiş ülkeler için düzenli bir gelire sahip olmaları, seyahatleri sırasında ekonomik olarak daha rahat olmalarını sağlamaktadır. Çalışma yükümlüsü olmamaları nedeniyle turizm sezonu dışındaki dönemlerde de tatil yapma avantajları bulunmaktadır. Ancak bu yaş döneminde turizm faaliyetleri açısından sağlık durumunun en önemli kısıt olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra güvenlik endişesi, yalnızlık, stres, turizm olanaklarından haberdar olmama, internet kullanımında zorluklar gibi sebepler bu grup açısından turizm faaliyetlerini güçleştirmektedir (Özkan, 2014; Sert, 2019). Bu nedenle üçüncü yaş turistlerin ağırlanacağı destinasyonlarda bu grubun fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçlarının dikkate alınması önem kazanmaktadır (Nikitina ve Vorontsova, 2015; Akoğlan Kozak vd., 2019).

Çeşitli motivasyonlarla hareket eden üçüncü yaş turistleri aldıkları hizmetleri de farklı değerlendirmektedirler. Çünkü turistlerin destinasyonla ilgili beklentileri ve bu beklentilerin seyahatleri esnasında karşılanma düzeyi bireyden bireye farklılık göstermektedir. Destinasyonla ilgili beklentilerin oluşumunda ise destinasyona yönelik algı devreye girmektedir. Konunun destinasyon seçimini doğrudan etkileyen algı, psikolojik kökenleri bir kavramdır. Turist açısından düşünüldüğünde algı, bireylerin bir destinasyonla ilgili duyu organları vasıtasıyla kendisine ulaşan sinyalleri geçmiş tecrübeleri, inançları ve duyguları ile birleştirerek o yer ile ilgili bir yargıya varması durumudur. Bu süreçte duyu organlarından alınan sinyaller aynı olsa bile geçmiş deneyimler, duygular, inançlar bireyden bireye farklılaştığından destinasyonla ilgili algı da farklılaşmaktadır (Karabulut, 2014; Hamzaçebi ve Yozgat, 2019). Dolayısıyla turistlerin algıları beklentilerini, beklentileri ise memnuniyetlerini belirlemektedir. Turist memnuniyetinin gidilecek destinasyonun seçiminde, destinasyonu tekrar ziyaret etmede, başkalarına tavsiye etmede önemli etkilerinin olduğuna dair birçok araştırma mevcuttur (Hosany ve Prayag, 2013; Umur, 2015; Türkmen vd., 2018; Davras ve Uslu, 2019; Dağistan ve Mısırlı, 2021; Mancı, 2022).

Bu araştırmada üçüncü yaş turizmüne yönelik algının ölçülmesinde bireylerin bir destinasyon veya işletmeyi tercih etmelerindeki sebepler, tercih boyutu altındaki ifadelerle tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu boyut üçüncü yaş turistlerinin işletmeden beklentilerinin ortaya çıkarılması açısından önemlidir. Literatür incelendiğinde, üçüncü yaş turizmi özelinde yapılmış bir çalışma bulunmamakla birlikte genel olarak bir destinasyon tercihinde çekicilik unsurları üzerine yapılmış araştırmalar göze çarpmaktadır. Ulaşım imkânları, altyapı ve üst yapı olanakları, coğrafi özellikler, yiyecek ve içecekler, sunulan hizmetin kalitesi gibi unsurların, destinasyon tercihinde dış çekicilik unsurları olarak etkili olduğunu gösteren araştırmalara rastlanmıştır (Çakıcı ve Aksu, 2007; Çakır ve Küçükkambak, 2016; Davras ve Uslu, 2019). Memnuniyet; bireylerin seyahatle ilgili beklentileri ve tatil deneyimleri neticesinde oluştuğundan tercih boyutunun üçüncü yaş turistlerinin memnuniyet düzeyleri üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Bu bilgilerden hareketle araştırma kapsamında şu hipotez oluşturulmuştur:

*H<sub>1</sub>: Üçüncü yaş turizminde tercih algısının destinasyon memnuniyeti üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.*

Üçüncü yaş turizmine yönelik algının oluşmasında bu alana yapılan yatırımlar ve devlet teşviklerinin de önemli olduğu düşünülmektedir. Teşvik en genel anlamıyla üçüncü yaş turizmi ile ilgili faaliyetleri bulunan işletmelere devletin sağlayacağı bazı kolaylıklardır. Bu kolaylıklar bu alanın diğer yatırım alanlarına oranla daha hızlı kalkınmasına yardımcı olmaktadır (Tengilimoğlu, 2021). Özellikle üçüncü yaş turizmi gibi ekonomik bir katma değer yaratacağı düşünülen ve ciddi yatırımlara ihtiyaç duyulan alanlarda devlet teşvikleri önem kazanmaktadır. Bu destekler sektörde ihtiyaç duyulan özellikte hizmet sunulabilmesi, dolayısıyla konuk memnuniyeti açısından önemlidir. Konu hakkında literatürde bir araştırmaya rastlanılamamıştır. Ancak devlet teşviklerinin sunulan hizmetin nicelik ve nitelik olarak gelişmesini sağlayacağı düşünüldüğünden araştırma kapsamında şu hipotez oluşturulmuştur:

*H<sub>2</sub>: Üçüncü yaş turizminde teşvik algısının destinasyon memnuniyeti üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.*

Tesis imkânları boyutu ile üçüncü yaş turizm algısı açısından önemli olan yiyecek içecek hizmetleri ile tesiste sunulan boş zaman aktiviteleri konusu ele alınmaktadır. Üçüncü yaş grubu turistler ileri yaşlarda görülen hastalıklar açısından risk grubundadır. Bu sağlık sorunları nedeniyle turizm işletmelerinde, bu grubun ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir diyet mutfağının bulunması memnuniyet açısından etkilidir. Bunun yanı sıra bu grubun sosyalleşmesine olanak sağlayacak boş zaman etkinlikleri de önemlidir. Yerli ve yabancı literatürde konu üzerinde yapılmış bir araştırmaya rastlanılamamıştır. Ancak termal turizm işletmeleri için yiyecek içecek hizmet kalitesinin konuk memnuniyetini etkilediği sonucuna ulaşılan bir araştırmadan (Özkan Önem, 2020) hareketle şu hipotez oluşturulmuştur.

*H<sub>3</sub>: Üçüncü yaş turizminde tesis imkânları algısının destinasyon memnuniyeti üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.*

Nitelik boyutu üçüncü yaş turizmi ile ilgili sunulan hizmetlerin kalitesi ile ilgilidir. Literatür taraması neticesinde, üçüncü yaş turizminde bu konuyla ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanılamamış olsa da termal ve medikal turizm alanlarında hizmet kalitesinin memnuniyet üzerinde olumlu etkisinin olduğunu gösteren araştırmalar oldukça fazladır (Akdu, 2014; İlban vd., 2016; Akşit Aşık, 2016; Aksu vd., 2016; Kılınc, 2017; Şahin ve Şen, 2017; Kazan ve Güneş, 2022). Bu araştırmalardan elde edilen sonuçlar göz önüne alınarak şu hipotez oluşturulabilir.

*H<sub>4</sub>: Üçüncü yaş turizminde nitelik algısının destinasyon memnuniyeti üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.*

## **ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ**

Bu çalışmanın amacı, üçüncü yaş turizmine yönelik algının destinasyon memnuniyeti üzerindeki etkisini araştırmaktır. Nicel yöntem ve anket tekniği kullanılarak yürütülen bu araştırmada, evren Türkiye'de yaşayan 65 yaş ve üzeri

bireylerden; örneklem ise kolayda örnekleme yöntemiyle seçilen 413 katılımcıdan oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak kullanılan anket formu, üç temel bölümden meydana gelmektedir. İlk kısımda, Karaca ve diğerleri (2022) tarafından geliştirilen "Üçüncü Yaş Turizmine Yönelik Algı Ölçeği" yer almaktadır. İkinci bölümde, Voss ve diğerleri (1988) tarafından tasarlanan ve Akşit Aşık (2016) tarafından geçerlilik ve güvenilirliği test edilen "Memnuniyet Ölçeği" bulunmaktadır. Son kısımda ise katılımcıların demografik özelliklerine dair sorular bulunmaktadır. İfade değerlendirmesi için beşli Likert ölçeği (1: Kesinlikle Katılmıyorum ..... 5: Kesinlikle Katılıyorum) kullanılmıştır. Araştırmanın verileri, Aralık 2022 - Şubat 2023 tarihleri arasında çevrimiçi anket tekniğiyle toplanılmıştır. Google Forms platformunda oluşturulan anket formu, katılımcılara sosyal medya araçları, özellikle WhatsApp ve Instagram üzerinden ulaştırılmıştır. Toplanan veriler, SPSS ve AMOS programları ile analiz edilerek, geçerlilik ve güvenilirlik testlerinden sonra yapısal eşitlik modeli, doğrulayıcı faktör analizi ve yol analizi yöntemleriyle incelenmiştir. Çalışmanın etik yönü için Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulu'ndan alınan 05/01/2022 tarihli ve 7 nolu kararla etik kurul izni sağlanmıştır.

## ANALİZ VE BULGULAR

Tablo 1, araştırmaya katılanların demografik özellikleri ile ilgili tanımlayıcı istatistik bilgilerini içermektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin İstatistik Bilgiler

<b>Cinsiyet</b>	<b>f</b>	<b>%</b>	<b>Meslek/Mesguliyet</b>	<b>f</b>	<b>%</b>
Kadın	223	54	Emekli	142	34,4
Erkek	190	46	Kamu Sektörü Çalışanı	39	9,4
<b>Yaş</b>	<b>f</b>	<b>%</b>	Özel Sektör Çalışanı	14	3,4
65-74	345	83,5	Ev Hanımı	101	24,5
75-84	51	12,3	Serbest Meslek	12	2,9
85 yaş ve üzeri	17	4,1	Diğer	105	25,4
<b>Medeni Durum</b>	<b>f</b>	<b>%</b>	<b>Gelir</b>	<b>f</b>	<b>%</b>
Evli	295	71,4	5500 TL'den az	155	37,5
Bekar	118	28,6	5501-7000 TL	106	25,7
<b>Eğitim</b>	<b>f</b>	<b>%</b>	7001-8500 TL	69	16,7
İlkokul	142	34,4	8501-10000 TL	36	8,7
Ortaokul	72	17,4	10001-10500 TL	21	5,1
Lise	99	24	10501 TL ve üzeri	26	6,3
Önlisans	32	7,7			
Lisans	59	14,3			
Lisansüstü	9	2,2			
<b>Toplam</b>	<b>413</b>	<b>100</b>	<b>Toplam</b>	<b>413</b>	<b>100</b>

Tablo 1'e göre; katılımcıların %54'ü kadın, %71,4'ü evli, %83,5'i 65-74 yaş aralığında, %34,4'ü ilkokul mezunu, %34,4'ü emekli ve %37,5'i 5500 TL'den az bir gelire sahiptir.

### Normallik Testi Sonuçları

Araştırmada elde edilen verilerin normal dağılıma uygun olup olmadığını doğrulamak amacıyla çarpıklık ve basıklık analizleri uygulanmıştır. Toplanan verilerin çarpıklık ve basıklık sonuçları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Faktörlerin Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Faktörler	n	$\bar{x}$	ss	Çarpıklık	Basıklık	Min	Maks
Tercih	413	3,96	,807	-,520	-,237	1,00	5,00
Teşvik	413	3,39	,882	-,269	-,266	1,00	5,00
Tesis İmkanları	413	3,56	,915	-,299	-,512	1,00	5,00
Nitelik	413	3,4	,844	-,219	-,045	1,00	5,00
Memnuniyet	413	3,58	,941	-,473	-,115	1,00	5,00

Tablo 2 incelendiğinde, çarpıklık ve basıklık değerlerinin Tabachnick ve Fidell (2013) tarafından normal dağılımın ölçütü olarak belirtilen +1,5 ile -1,5 aralığında olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yapısal eşitlik modellemesi için gerekli önkoşul sağlanmıştır.

### Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizleri

Sayfa | 613

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliği, iç tutarlılık güvenilirliğini belirlemek için Cronbach Alfa katsayısı değerlendirilmiştir. Ölçeklerin geçerliliğini değerlendirmek için yakınsak geçerliliğe ait Average Variance Extracted (AVE) ve Composite Reliability (CR) değerleri de incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Ölçeklerin güvenilirlik ve geçerlilik analizleri

Faktörler	İfadeler	Faktör Yükleri	Cronbach Alfa	AVE	CR
Tercih	TRC6	,808	,859	,542	,892
	TRC5	,781			
	TRC7	,738			
	TRC2	,729			
	TRC1	,728			
	TRC4	,718			
	TRC3	,645			
Teşvik	TSV3	,766	,787	,542	,855
	TSV2	,764			
	TSV4	,735			
	TSV1	,729			
	TSV5	,687			
Tesis İmkanları	İMK2	,818	,803	,629	,871
	İMK4	,803			

	İMK1	,802			
	İMK3	,748			
<b>Nitelik</b>	NTL3	,803	,789	,546	,857
	NTL4	,760			
	NTL1	,731			
	NTL5	,701			
	NTL2	,695			
<b>Memnuniyet</b>	MEM3	,867	,816	,731	,891
	MEM2	,858			
	MEM1	,841			

Tablo 3'e bakıldığında Cronbach Alfa katsayılarının Hair vd. (2017) tarafından eşik değer olarak belirtilen 0,70'in üzerinde olduğu görülmektedir. Buna göre ölçeklerin iç güvenilirliğinin sağlandığı söylenebilir. Ölçeklerin geçerli kabul edilebilmesi için AVE değerinin 0,50'nin, CR değerinin 0,70'in üzerinde olması (Hair vd., 2010) ve ayrıca CR değerlerinin AVE değerlerinden yüksek olması gerekmektedir (Chin, 1998). Tablo 3'e göre AVE ve CR değerleri belirtilen eşik değerlerin üzerinde olduğu için yakınsak geçerlilik sağlanmıştır.

### Doğrulatoryı Faktör Analizi Sonuçları

Daha önce keşfedilmiş ve daha az faktör altında birleştirilmiş ölçeklerin, mevcut araştırmanın örnekleminde de benzer sonuçlar verip vermediğini test etmek amacıyla doğrulatoryı faktör analizi gerçekleştirilmektedir (Meydan ve Şeşen, 2015). Araştırmada kullanılan ölçeklere yönelik doğrulatoryı faktör analizi uygulanmıştır ve ölçeklerin uyum iyiliği değerleri Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Ölçeklerin Doğrulatoryı Faktör Analizi Sonuçları

Uyum İyiliği Değerleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Ölçekler	
			Üçüncü Yaş Turizmine Yönelik Algı	Memnuniyet
<b>X2 /sd</b>	$\chi^2 / sd \leq 3$	$\chi^2 / sd \leq 5$	2,468	-
<b>GFI</b>	$0,90 \leq GFI$	$0,85 \leq GFI$	,911	1,000
<b>CFI</b>	$0,95 \leq CFI$	$0,90 \leq CFI$	,920	1,000
<b>TLI (NNFI)</b>	$0,95 \leq TLI$	$0,90 \leq TLI$	,907	-
<b>RMSEA</b>	$RMSEA \leq 0,05$	$RMSEA \leq 0,08$	,060	,587
<b>SRMR</b>	$SRMR \leq 0,05$	$SRMR \leq 0,08$	,057	,000

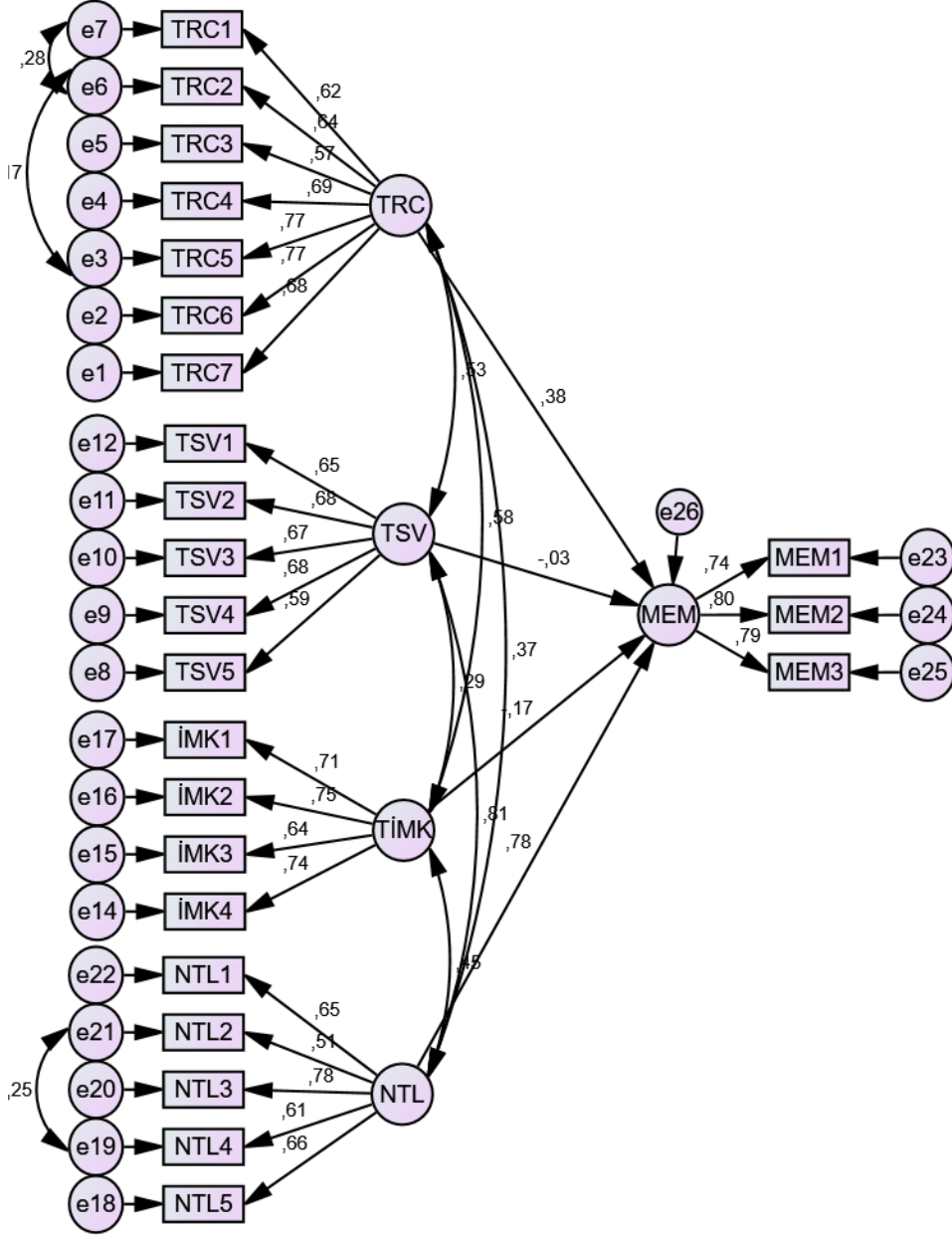
**Kaynak:** Baumgartner ve Homburg, 1996; Schermelleh-Engel ve Moosbrugger, 2003

Tablo 4'e göre üçüncü yaş turizmine yönelik algı ile memnuniyet ölçekleri doğrulatoryı faktör analizi kapsamında iyi ve kabul edilebilir uyum göstermektedir.

### Yol Analizine İlişkin Sonuçlar

Yol analizi, teorik olarak kurulan modeldeki değişkenler arasındaki ilişkilerin gücünü ve anlamlılığını test ederek, bütüncül bir şekilde bu ilişkileri ortaya çıkaran bir analiz yöntemidir (Meydan ve Şeşen, 2015). Çalışmada, doğrulatoryı faktör

analizinin ardından yol analizi uygulanmıştır. Araştırma modelinin AMOS diyagramı Şekil 1'de gösterilmiştir.



Şekil 1. Araştırma Modelinin İlk Halinin AMOS Diyagramı

Araştırma modelinin yol analizi sonuçlarına göre elde edilen uyum iyiliği değerleri Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5. Araştırma modelinin uyum iyiliği değerleri

Uyum Ölçütleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Araştırma Modeli
$X^2/sd$	$\leq 3$	$\leq 5$	<b>2,326</b>
<b>GFI</b>	$\geq 0,90$	$\geq 0,85$	<b>,905</b>
<b>CFI</b>	$\geq 0,95$	$\geq 0,90$	<b>,923</b>
<b>TLI (NNFI)</b>	$\geq 0,95$	$\geq 0,90$	<b>,911</b>
<b>RMSEA</b>	$\leq 0,05$	$\leq 0,08$	<b>,057</b>
<b>SRMR</b>	$\leq 0,05$	$\leq 0,08$	<b>,054</b>

**Kaynak:** Baumgartner ve Homburg, 1996; Schermelleh-Engel ve Moosbrugger, 2003

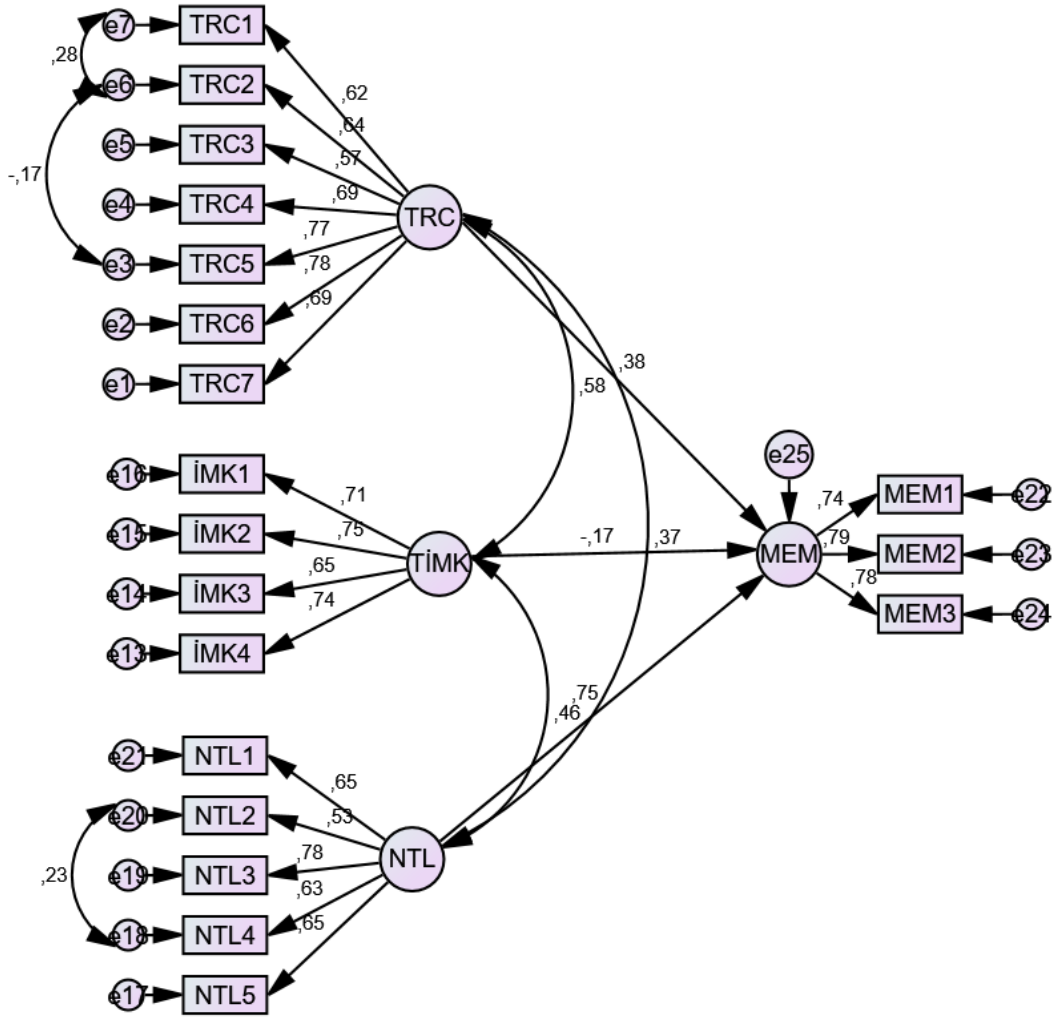
Tablo 5'teki uyum iyiliği değerlerine göre, araştırma modelinin değerlerinin kabul edilebilir ve iyi bir uyum gösterdiği görülmektedir. Yol analizi sonuçları ise Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Yol Analizi Sonuçları

Yollar	$\beta$	S.E.	C.R.	p
TRC --> MEM	,381	,106	4,002	,000
TS --> MEM	-,029	,172	-,185	,853
TİMİK --> MEM	-,173	,088	-1,903	,057
NTL --> MEM	,777	,163	4,736	,000

Sayfa | 616

Tablo 6 incelendiğinde; tercih ( $p < 0,01$ ;  $\beta = ,381$ ) ve nitelik boyutlarından memnuniyete giden ( $p < 0,01$ ;  $\beta = ,777$ ) yolların anlamlı; tesis imkânları ( $p > 0,05$ ;  $\beta = -,173$ ) ve teşvik boyutlarından memnuniyete giden ( $p > 0,05$ ;  $\beta = -,029$ ) yolların ise anlamsız olduğu görülmektedir. Bu nedenle anlamsız olan yolların modelden çıkarılması gerekmektedir. Çıkarma işlemi, anlamlılık düzeyi en düşük olan yoldan başlayarak gerçekleştirilir ve tüm yollar anlamlı hale gelene kadar analiz tekrarlanır (Meydan ve Şeşen, 2015). Dolayısıyla, anlamlılık düzeyi en düşük olan teşvik boyutundan memnuniyete giden yol modelden çıkarılarak yol analizi tekrarlanmıştır. Ortaya çıkan modelin AMOS diyagramı Şekil 2'de verilmiştir.



Şekil 2. Araştırma Modelinin AMOS Diyaqramı

Anlamsız olan yol çıkarıldıktan sonra elde edilen modelin uyum iyiliği değerleri Tablo 7'deki gibidir:

Tablo 7. Araştırma modelinin uyum iyiliği değerleri

Uyum Ölçütleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Araştırma Modeli
X <sup>2</sup> /sd	≤3	≤5	<b>2,914</b>
GFI	≥0,90	≥0,85	<b>,910</b>
CFI	≥0,95	≥0,90	<b>,916</b>
TLI (NNFI)	≥0,95	≥0,90	<b>,900</b>
RMSEA	≤0,05	≤0,08	<b>,068</b>
SRMR	≤0,05	≤0,08	<b>,056</b>

**Kaynak:** Baumgartner ve Homburg, 1996; Schermelleh-Engel ve Moosbrugger, 2003



Tablo 7 incelendiğinde; anlamsız yol çıkarıldıktan sonra ortaya çıkan modelin uyum iyiliği değerlerinin iyi ve kabul edilebilir aralıkta olduğu gözlemlenmektedir. Bu sonuçlar, araştırma modelinin verilerle uyumlu olduğunu, istatistiksel olarak anlamlı ve geçerli olduğunu göstermektedir. Elde edilen araştırma modelinin yol analizi sonuçları ise Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Araştırma Modelinin Yol Analizi Sonuçları

Yollar	B	S.E.	C.R.	p
TRC --> MEM	,376	,069	6,047	,000
TİMİK --> MEM	-,173	,064	-2,680	,007
NTL --> MEM	,754	,080	9,691	,000

Tablo 8'e göre, tercih ( $p < 0,05$ ;  $\beta = ,376$ ) ve nitelik ( $p < 0,05$ ;  $\beta = ,754$ ) boyutlarının memnuniyet üzerinde pozitif ve anlamlı; tesis imkânları ( $p < 0,05$ ;  $\beta = -,173$ ) boyutunun ise memnuniyet üzerinde negatif ve anlamlı etkisi olduğu görülmüştür. Sonuç olarak  $H_1$ ,  $H_3$  ve  $H_4$  hipotezleri desteklenmiş;  $H_2$  hipotezi desteklenmemiştir.

## SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın temel amacı, üçüncü yaş turizminin destinasyon memnuniyeti üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu bağlamda, Türkiye'de yaşayan 65 yaş ve üzerindeki 413 kişiden çevrimiçi anket tekniğiyle veri toplanmıştır. Verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edildikten sonra geçerlilik ve güvenilirlik analizleri uygulanmıştır. Sonrasında yapısal eşitlik modeli kapsamında yol analizi yapılarak hipotezler test edilmiştir.

Yapılan yol analizi sonucunda; üçüncü yaş turizminde tercih algısının destinasyon memnuniyeti üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bir destinasyonun tercih edilebilirliği destinasyonun sahip olduğu çekicilik unsurları ile ilgilidir (Wu, 2003; Sangpikul, 2008; Hsu vd., 2009; Davras ve Uslu, 2019;). Destinasyon tercihinde ulaşım imkânları, altyapı ve üst yapı olanakları, coğrafi özellikler, yiyecek ve içecekler vb., dış çekicilik unsurları olarak kabul edilmektedir (Çakıcı ve Aksu, 2007; Çakır ve Küçükkambak, 2016; Davras ve Uslu, 2019). Huang ve Tsai (2003) ile Wang (2005) tarafından yapılan çalışmalarda, üçüncü yaş turizmi destinasyonlarında medikal tesislerin bulunmasının çekici bir unsur olduğu belirtilmiştir. Norman vd., (2001) ise, üçüncü yaş turizminde çekici unsurlar arasında kaliteli tesislerin olduğunu belirtmektedirler. Dolayısıyla bu unsurların bir üçüncü yaş turizmi destinasyonunun tercih edilmesindeki etkenler olduğu söylenilebilir. Çekicilik unsurlarının yani tercih algısının turist memnuniyetini olumlu yönde etkilediğini belirten araştırmalar literatürde yer almaktadır (Kesici ve Çakır, 2020; Rahim vd., 2022; Jung vd., 2022). Literatürdeki bu çalışmalar mevcut çalışmadan elde edilen bulguları desteklemektedir.

Çalışmanın bir diğer sonucu, üçüncü yaş turizminde nitelik algısının destinasyon memnuniyeti üzerinde pozitif bir etkisinin olmasıdır. Nitelik boyutunun hizmet kalitesi ve özellikle personel kalitesi ile ilgili olduğu söylenebilir (Karaca vd., 2022). Literatürde tesis niteliklerinin memnuniyeti etkilediği üzerine çalışmalar

bulunmaktadır (Gülmez, 2005; Akdu, 2014; Akşit Aşık, 2014; Belber ve Turan, 2015; İlban vd., 2016; Şahin ve Şen, 2017). Mevcut araştırmadan elde edilen bu bulgu literatürdeki çalışmaların sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmada üçüncü yaş turizminde tesis imkânları algısının destinasyon memnuniyetini negatif etkilediği ve teşvik boyutunun destinasyon memnuniyeti üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu bulgular literatürdeki çalışmalardan farklılık göstermektedir. Tesis imkânları boyutunda boş zaman ve sosyalleşmek için aktiviteler ile rehberlik hizmetleri gibi unsurlar yer almaktadır. Üçüncü yaş turistleri, seyahat ederken daha çok sağlığı koruma ve rehabilitasyon gibi unsurları göz önünde bulundurmaktadır (Huang ve Tsai, 2003; Wang, 2005). Dolayısıyla tesis imkanları ve teşvik unsurları katılımcılar tarafından ikinci planda tutulmuş olabilir. Elde edilen sonuçlar kapsamında üçüncü yaş turizmüne yönelik destinasyonların tercih edilebilirliğini ve turistlerin memnuniyetini arttırmak için şu önerilerde bulunabilir:

- Üçüncü yaş turizmi destinasyonlarında destekleyici sağlık hizmetleri ve medikal hizmetleri sunacak tesisler bulunmalıdır.
- Üçüncü yaş turizmi kapsamında termal tesisler de ön plana çıkarılmalıdır.
- Üçüncü yaş turizmi tesisleri ileri yaş grubundaki kişilerin hizmetlere erişiminin kolay olacağı şekilde (tekerlekli sandalyeye uygunluk, yürüme mesafesinin kısa tutulması gibi) düzenlenmelidir.
- Üçüncü yaş turizmi tesislerinde rehabilitasyon ve yaşlı bakımı konusunda hizmet verilmeli, bu konuda uzmanlar istihdam edilmelidir.
- Üçüncü yaş turizmi tesislerinde sunulan yiyecek içecekler ileri yaş grubundaki kişilerin tüketimine uygun nitelikte sunulmalıdır. Ayrıca yaşlılığa bağlı farklı sağlık sorunlarına yönelik uygun menüler düzenlenmelidir.

Bu çalışmada zaman ve maliyet kısıtlarından dolayı veriler kısa bir sürede küçük bir örneklemden elde edilmiştir. Türkiye geneli olarak yapılan bu çalışmada sonuçların tam olarak genellenmesi mümkün olamayabilir. Bu konuda yapılacak sonraki çalışmalar daha uzun bir zaman diliminde daha büyük bir örneklem ile yapılabilir. Aynı zamanda yaşlı dostu şehirlerde yerli ve yabancı turistler üzerinde çalışma tekrarlanarak kıyaslamalar yapılabilir. Ayrıca nicel yöntemler yerine nitel yöntemler kullanılarak farklı çalışmalar yürütülebilir.

#### **KAYNAKÇA**

Akdu, U. (2014). *Medikal Turizmde Hizmet Kalitesi, Müşteri Memnuniyeti ve Müşteri Sadakatinin Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akoğlan, K. M., Acar, D., & Zencir, Ç. E. (2019). Üçüncü Yaş Turizminin Geliştirilmesinde Yaşlı Dostu Şehir (YDŞ) Teması, *Turizm Akademik Dergisi* 6(2), 99-114.

Aksu, M., Korkmaz, H., & Sünnetçioğlu, S. (2016). Yiyecek ve İçecek İşletmelerindeki Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyeti Üzerinde Etkisi: Bozcaada'da DINESERV Modeliyle Bir Araştırma. *Balıkesir University Journal of Social Sciences Institute* 19(35), 1-18.

Akşit Aşık, N. (2016). Algılanan Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyeti Üzerine Etkisi: Termal Otellerde Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9(47), 1161-1168.

- Ateş, A., & Sunar, H. (2020). Üçüncü Yaş Turizmi. A. Ateş & A. Akmeşe (Ed.) içinde, *Turizmde Güncel Konular*. Ankara: İksad Yayıncılık.
- Aydemir, A., & Kılıç, S. N. (2023). Dünyada ve Türkiye'de Üçüncü Yaş Turizmi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1( Özel Sayı 3)*, 1-11.
- Baumgartner, H., & Homburg, C. (1996). Applications of Structural Equation Modeling in Marketing and Consumer Research: A review. *International Journal of Research in Marketing 13(2)*, 139-161.
- Chin, W. W. (1998). Commentary: Issues and Opinion on Structural Equation Modeling. *MIS quarterly 22(1)*, 7-16.
- Çakıcı, A. C., & Aksu, M. (2007). Çekim Yeri Seçiminde Grup Etkisi: Yerli Turistler Üzerine Bir Araştırma. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi 18(2)*, 183-194.
- Çakır, F., & Küçükkambak, S. E. (2016). Destinasyon pazarlaması ve Fethiye yöresinin algılanan imajının ölçümü üzerine ampirik bir araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 18(2)*, 400-425.
- Dağıstan, M. T., & Mısırlı, İ. (2021). Destinasyon İmajı ve Ziyaretçi Memnuniyetinin Destinasyon Aidiyeti Üzerine Etkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi 11(2)*, 537-567.
- Davras, Ö., & Uslu, A. (2019). Destinasyon seçimini belirleyen faktörlerin destinasyon memnuniyeti üzerindeki etkisi: Fethiye'de İngiliz turistler üzerinde bir araştırma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi 8(1)*, 679-696.
- Güngör, E. (2010). *Turistik Yörelere Memnuniyet ve Geleceğe Yönelik Ziyaretçi Davranışları: Antalya Örneği*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Hacıoğlu, N., & Şahin, B. (2011). Üçüncü Yaş Turizmi. N. Hacıoğlu ve C. Avcıkurt (Ed.) içinde, *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*. 2. Basım, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Hamzaçebi, A. B., & Yozgat, U. (2019), Turizm Sektöründe Algı Yönetiminin Rolü. *IJMA International Journal of Management and Administration 3(5)*, 51-65.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate Data Analysis*. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.
- Hosany, S., & Prayag, G. (2013). Patterns of Tourists' Emotional Responses, Satisfaction, and Intention to Recommend. *Journal of Business Research 66*, 730-737.
- Huang, L., & Tsai, H. T. (2003). The Study of Senior Traveler Behavior in Taiwan. *Tourism Management 24(5)*, 561-574.
- İlban, M. O., Bezirgan, M., & Çolakoğlu, F. (2016). Termal Otellerde Algılanan Hizmet Kalitesi, Memnuniyet ve Davranışsal Niyetler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: Edremit Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi 27(2)*, 181-194.
- Jung, J. H., Ha, J. Y., & Shin, J. I. (2022). The relationship between attractiveness, convenience, experiential quality, tourism satisfaction, and revisit intention in a local tourism destination: After the easing of the COVID-19 quarantine guideline. *관광연구저널*, 36(10), 37-52.
- Karabulut, B. (2014). *Algı Yönetimi*. İstanbul: Alfa Yayınevi.

- Karaca, Ş., Özkan Önem, E., & Yıldız, M. (2022). Üçüncü Yaş Turizmine Yönelik Algı Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi* 7(2), 26-43.
- Kazan, A., & Güneş, E. (2022). Otel İşletmelerinde Algılanan Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyeti ve Davranış Niyeti Üzerine Etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi* 14(1), 465-482.
- Kılınç, İ. (2017). Türkiye Medikal Turizm Sektöründe Hizmet Kalitesi ve Memnuniyet Üzerine Bir Alan Araştırması . *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 8(17), 130-143.
- Laslett, P. (1991). *A Fresh Map of life: The Emergence of the Third Age*. Harvard University Press.
- Mancı, A. R. (2022). Destinasyon Özelliklerine İlişkin Memnuniyetin Tekrar Ziyaret ve Tavsiye Etme Niyetine Etkisi: Şanlıurfa örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi* 6(2), 344-357.
- Meydan, H. C., & Şeşen, H. (2015). *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Nikitina, O., & Vorontsova, G. (2015). Aging Population and Tourism: Socially Determined Model of Consumer Behavior in the "Senior Tourism" Segment. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 214, 845-851.
- Norman, W. C., Daniels, M. J., McGuire, F., & Norman, C. A. (2001). Whither the Mature Market: An Empirical Examination of the Travel Motivations of Neo-Mature and Veteran-Mature Markets. *Journal of Hospitality & Leisure Marketing* 8(3-4), 113-130.
- Özkan Önem, E. (2020). *Termal Tesislerdeki Yiyecek İçecek Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyetine Etkisi: Sivas İli Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkan, A. (2014). Bir Modern İşletme Yaklaşımı Olarak Dünya Sağlık ve Üçüncü Yaş Turizmi Harcamalarında Müşteri Memnuniyetinin Rolü: Bolu Karacasu Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Pizam, A., & Ellis, T. (1999). Customer Satisfaction and its Measurement in Hospitality Enterprises. *International Journal of Contemporary Hospitality Management* 11(7), 326-339.
- Sangpikul, A. (2008). Travel Motivations of Japanese Senior Travellers to Thailand. *International Journal of Tourism Research* 10, 81-94.
- Sert, A. N. (2019). Üçüncü Yaş Yerli Turistlerin Seyahat Kısıtları ve Motivasyonları Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 42, 200-211.
- Şahin, A., & Şen, S. (2017). Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyeti Üzerine Etkisi. *Journal of International Social Research* 10(52), 1176-1184.
- Schermelleh-Engel, K., & Moosbrugger, H. (2003). Evaluating the Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodness-of-Fit Measures. *Methods of Psychological Research Online* 8(2), 23-74.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics*. Pearson.
- Tengilimoğlu, D. (2021). Sağlık Turizmi ve Devlet Teşvikleri. *Journal of Life Economics* 8(1), 1-10.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Pearson.

- Tengilimoğlu, D. (2021). Sağlık Turizmi ve Devlet Teşvikleri. *Journal of Life Economics* 8(1), 1-10.
- Türkmen, S., Lütfi, A., & Türkmen, E. (2018). Destinasyon Kişiliği, Memnuniyet ve Davranışsal Niyetler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: Çanakkale örneği. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi* 13(49), 22-32.
- Umur, M., (2015). *Destinasyon İmajı ve Destinasyon Kişiliğinin, Ziyaretçi Memnuniyeti ve Geleceğe Yönelik Ziyaretçi Davranışı Üzerine Etkisi: Kapadokya Örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Voss, G., Parasuraman, A., & Grewal, D. (1998). The Role of Price and Quality Perceptions in Prepurchase and Postpurchase Evaluation of Services. *Journal of Marketing* 62(4), 46-61.
- Wang, Y. (2005). *An Exploratory Study of Travel Constructs in Mature Tourism*. United States: PhD South Carolina University.
- You, X., & O'Leary, J. T. (1999). Destination Behaviour of Older UK travellers. *Tourism Recreation Research* 24, 23-34.
- Zhang, K. (2007). *Understanding Chinese Tourists' Satisfaction with Their Travel Experiences in Canada*. (Unpublished Master's Thesis). Lakehead University, Thunder Bay, Ontario.

**GENİŞLETİLMİŞ ÖZET:** Üçüncü yaş turizmi dünya nüfusunun hızla yaşlanması ile birlikte önemi artan turizm türlerinden birisidir. Tüm dünyada üçüncü yaş grubundaki bireylerin daha aktif olmasını sağlamaya yönelik programlar geliştirilmektedir. Türkiye de "Geriatric Tedavi Merkezleri" ve "Sağlıklı Yaşam Köyü" gibi projelerle bu alanda varlığını göstermeye çalışmaktadır. İkliminin uygunluğu, gelişmiş Avrupa ülkelerine olan yakınlığı, sahip olunan tarihi, kültürel ve dini çekicilikler ile Türkiye, üçüncü yaş turizmi açısından önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Özellikle belli bölgelerde yılların birikimiyle oluşmuş ciddi bir turizm deneyimine sahip olunması da önemli bir avantajdır. Turizm alanında söz sahibi olabilmek açısından kaliteli hizmet sunulması ve turistlerin destinasyondan memnun ayrılmasının da önemli olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda üçüncü yaş turizminde de kaliteli hizmet sunumu ve memnuniyet faktörleri ön plana çıkmaktadır (Aydemir ve Kılıç, 2017). Turist memnuniyeti; turizm faaliyetlerine katılan turistlerin seyahatten beklentileri ile algılanan performans arasındaki fark, beklentilerinin karşılanması neticesinde yaşadıkları mutluluk ve haz duygusu ile seyahat deneyimlerinin olumlu izlenimleri olarak tanımlanabilmektedir (Pizam ve Ellis, 1999; Zhang, 2007; Güngör, 2010; Dağıstan ve Mısırlı, 2021). Hizmet kalitesi ve memnuniyet turistlerin beklentilerinin karşılanma düzeyi ile ilgili olduğundan öncelikle destinasyonla ilgili turist beklentisinin oluşma süreci ele alınmalıdır. Bireyin bir destinasyonla ilgili beklentisi temelde destinasyon algısı ile şekillenmektedir. Üçüncü yaş turizmine yönelik algının, turistlerin o destinasyonla ilgili beklentisini belirlemesinden hareketle konuk memnuniyetini etkilediği düşünülmektedir. Bu etkinin ortaya çıkarılması amacıyla yürütülen bu çalışmada Türkiye'de üçüncü yaş turizm potansiyeline yönelik algının memnuniyet üzerindeki etkisi incelenmektedir. Yerli ve yabancı literatürde üçüncü yaş grubu örneğinde, üçüncü yaş turizmine yönelik algının memnuniyet üzerindeki etkisini inceleyen bir çalışmanın bulunmadığı tespit edildiğinden, araştırmanın özgün olduğu ve literatüre önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmanın amacı, üçüncü yaş turizmine yönelik algının memnuniyet üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Bu kapsamda Türkiye'de yaşayan 65 yaş ve üzeri 413 kişiden çevrimiçi anket tekniği ile veriler elde edilmiştir. Toplanan veriler SPSS ve AMOS programları ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, çalışmada kullanılan ölçeklerin geçerli ve

güvenilir olduğu görülmüştür. Verilerin normal dağıldığı tespit edildikten sonra yapısal eşitlik modellemesi kapsamında doğrulayıcı faktör analizi ve yol analizi yapılmıştır. Yapılan yol analizi sonucunda; üçüncü yaş turizmini tercih boyutunun konuk memnuniyeti üzerinde pozitif etkisi olduğu tespit edilmiştir. Tercih boyutu konaklama tesislerinde sağlık hizmetlerinin de verilmesinin, tesislerin yaşlılara uygun düzenlenmesinin tercih sebebi olduğu gibi unsurları içermektedir. Literatürdeki çalışmalarda üçüncü yaş turizminde destinasyonda medikal tesislerin bulunmasının çekici bir unsur oluşturduğu belirtilmektedir (Huang ve Tsai, 2003; Wang, 2005). Buna göre üçüncü yaş turistlerine hizmet vermeyi planlayan tesislerin bu hususları göz önünde bulundurmasının turistlerin memnuniyetlerini artıracığı ifade edilebilir. Üçüncü yaş turizminin nitelik boyutunun konuk memnuniyeti üzerinde pozitif etkisi bulunmaktadır. Nitelik boyutunda destinasyonun sunduğu yaşlı bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinin kalitesine yönelik, sağlıklı yiyeceklere ulaşma imkânı gibi ifadeler yer almaktadır. Nitelik boyutunun hizmet kalitesi ile ilgili olduğu söylenebilir. Literatürde hizmet kalitesinin memnuniyeti etkilediği üzerine çalışmalar bulunmaktadır (Akdu, 2014; Akşit Aşık, 2016; İlban vd., 2016; Şahin ve Şen, 2017). Ayrıca üçüncü yaş turizminde çekici unsurlar arasında kaliteli tesisler yer almaktadır (Norman vd., 2001). Elde edilen bu bulgu literatürdeki çalışmaların sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Buradan yola çıkarak üçüncü yaş turizmi alanında turist çekmek isteyen destinasyonların bu unsurları sağlaması turistlerin memnuniyetini artırabilecektir. Üçüncü yaş turizminde tesis imkânlarının konuk memnuniyeti negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Tesis imkânları boyutunda sosyalleşmek için aktiviteler, boş zaman aktiviteleri, rehberlik hizmetleri gibi unsurlar yer almaktadır. Literatürde, üçüncü yaş turizminde çekicilik unsurları arasında boş zaman aktiviteleri ve sosyalleşmeye yönelik aktiviteler olduğu belirtilmektedir (You ve Olerary, 1999; Norman vd., 2001; Sangpikul, 2008). Buna göre elde edilen bu bulgu literatürdeki çalışmalardan ayrılmaktadır. Üçüncü yaş turizmi kapsamında seyahat eden turistlerin sağlığını koruma ve rehabilitasyon (Huang ve Tsai, 2003; Wang, 2005) gibi unsurları da önemseydiği için böyle bir sonucun çıkmış olabileceği düşünülmektedir. Teşvik boyutunun memnuniyet üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Teşvik boyutu devlet tarafından tesislere verilen teşvikler ve sunulan kolaylıklar ile ilgilidir. Üçüncü yaş turistlerinin seyahat ederken daha çok sağlığını koruma ve rehabilitasyon (Huang ve Tsai, 2003; Wang, 2005) gibi unsurları göz önünde bulundurmasının bu sonucu etkilediği düşünülmektedir. Elde edilen sonuçlar kapsamında aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

- Üçüncü yaş turizmi destinasyonlarında destekleyici sağlık hizmetleri ve medikal hizmetleri sunacak tesisler bulunmalıdır.
- Üçüncü yaş turizmi kapsamında termal tesisler de ön plana çıkarılmalıdır.
- Üçüncü yaş turizmi tesisleri yaşlıların hizmetlere erişiminin kolay olacağı şekilde (tekerlekli sandalyeye uygunluk, yürüme mesafesinin kısa tutulması gibi) düzenlenmelidir.
- Üçüncü yaş turizmi tesislerinde rehabilitasyon ve yaşlı bakımı konusunda hizmet verilmeli, bu konuda uzmanlar istihdam edilmelidir.
- Üçüncü yaş turizmi tesislerinde sunulan yiyecek içecekler yaşlıların tüketimine uygun nitelikte sunulmalıdır. Ayrıca yaşlılığa bağlı faklı sağlık sorunlarına yönelik uygun menüler düzenlenmelidir.

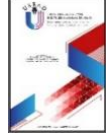
**EXTENDED ABSTRACT:** Third age tourism is one of the tourism types that its importance is increasing with the rapid aging of the world population. All over the world, programs are being developed to ensure that individuals in the third age group are more active. Türkiye is trying to show its presence in this field with projects such as "Geriatric Treatment Centers" and "Healthy Living Village". Türkiye has an important potential in terms of third

age tourism with its climate suitability, proximity to developed European countries, historical, cultural and religious attractions. Also, Türkiye has important tourism experience serve potential, which has been formed with throughout years, especially in certain regions. In order to have important role in the field of tourism, it is important to provide quality service and have satisfied tourists. In this context, quality service and satisfaction factors stand out in third age tourism (Aydemir and Kılıç, 2017). Tourist satisfaction can be defined as the difference between the expectations of the tourists participating in tourism activities and the perceived performance, the feeling of happiness and pleasure they experience as a result of meeting their expectations, and the positive impressions of their travel experiences (Pizam and Ellis, 1999; Zhang, 2007; Güngör, 2010; Dagestan and Mısırlı, 2021). Since service quality and satisfaction are related to the level of meeting the expectations of tourists, the process of forming tourist expectations about the destination should be addressed first. An individual's expectation about a destination is basically shaped by the perception of the destination. It can be said that the perception towards third age tourism affects guest satisfaction, since it determines the tourist's expectation about the destination. In this study, which was carried out to reveal this effect, the effect of the perception of the third age tourism potential on satisfaction in Türkiye is investigated. Since it has been determined that there is no study examining the effect of the perception of third age tourism on satisfaction in the third age group sample in the literature, it is thought that the research is original and will make an important contribution to the literature. The aim of the study is to investigate the effect of perception towards third age tourism on satisfaction. In this context, data were obtained from 413 people aged 65 and over living in Türkiye by online survey technique. The collected data were analyzed with SPSS and AMOS programs. As a result of the analysis, it was seen that the scales used in the study were valid and reliable. After it was determined that the data were normally distributed, confirmatory factor analysis and path analysis were performed within the scope of structural equation modeling. As a result of the path analysis, it has been determined that preference dimension of third age tourism has a positive effect on guest satisfaction. The preference dimension covers factors such as providing health services in accommodation facilities and arranging the facilities suitable for the elderly are among the reasons for preference. Studies in the literature, state that the presence of medical facilities in the destination is an attractive element in third age tourism (Huang and Tsai, 2003; Wang, 2005). This finding is similar to the results of studies in the literature. The quality dimension of third age tourism has a positive effect on guest satisfaction. In the quality dimension, there are statements about the quality of the elderly care and rehabilitation services and availability healthy foods in the destination. It can be said that the quality dimension is related to the service quality. Akdu, (2014); Akşit Aşık, (2016); İlban et al., (2016); Şahin and Şen, (2017) states that service quality affects satisfaction. In addition, quality facilities are among the attractive factors in third age tourism (Norman et al., 2001). This finding is similar to the results of studies in the literature. Facilities dimension of third age tourism affect guest satisfaction negatively. Facilities are related to activities for socializing, leisure activities and guidance services. You & Olerary, (1999); Norman et al., (2001); Sangpikul, (2008) states that leisure activities and activities for socialization are among the attractive elements in third age tourism. Accordingly, this finding differs from the studies in the literature. It is thought that such a result may have arisen because the third age tourists care about the health protection and rehabilitation (Huang and Tsai, 2003; Wang, 2005). The incentive dimension of third age tourism has no effect on satisfaction. The incentive dimension is related to the incentives provided to the facilities by the state. It is thought that this result is influenced by the fact that third age tourists

consider factors such as protecting their health and rehabilitation (Huang and Tsai, 2003; Wang, 2005) while traveling. The following recommendations can be made:

- Third age tourism destinations should have facilities to provide supportive health services and medical services.
- Thermal facilities should also be highlighted within the of third age tourism.
- Third age tourism facilities should be arranged in such a way that elderly people can easily access services (wheelchair accessibility, short walking distance etc.).
- Rehabilitation and elderly care services should be provided in third age tourism facilities, and experts should be employed in this regard.
- Food and beverages offered in third age tourism facilities should be suitable for the consumption of the elderly. In addition, appropriate menus should be prepared for different health problems related to old age.





## GÜVENLİ ŞEHİR KAVRAMININ TEORİLERLE VE MEKÂNSAL BAKIŞ AÇISI İLE İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE SAFE CITY CONCEPT WITH THEORIES AND SPATIAL  
PERSPECTIVE

### Aslı ÇOLAK

Doktora Öğrencisi, Marmara  
Üniversitesi, Sosyal Bilimler  
Enstitüsü, Coğrafya Anabilimdalı  
Doctoral Student, Marmara  
University, Institute of Social  
Sciences, Department of Geography  
asli.colak76@gmail.com  
**ORCID ID:** 0009-0007-8886-918X

### Mehmet Akif CEYLAN

Prof. Dr., Marmara Üniversitesi,  
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,  
Coğrafya Bölümü,  
Prof. Dr., Marmara University,  
Faculty of Humanities and Social  
Sciences, Department of Geography  
maceylan@marmara.edu.tr  
**ORCID ID:** 0000-0002-1195-7436

### Makale bilgisi | Article Information

**DOI:** 10.47994/usbad.1284318

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 16.04.2023

**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 11.10.2023

**Yayın Tarihi / Date Published:** 20.12.2023

**Yayın Sezonu / Pub Date Season:** Aralık / December

**Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article:** Çolak A. & Ceylan M. A. (2023).  
Güvenli Şehir Kavramının Teorilerle ve Mekânsal Bakış Açısı ile İncelenmesi.  
*USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 5(13), 626-648.

**İntihal:** Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.  
**Plagiarism:** This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



**İletişim:** Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>  
mail: [usbaddergi@gmail.com](mailto:usbaddergi@gmail.com)

**Öz:** Nüfusun hızla arttığı ve güvenlik sorununun da beraberinde arttığı şehirlerde önleyici politikaların geliştirilmesi için suçlara neden olan sosyo-ekonomik, toplumsal ve diğer etkenler ile suçların işlenmesini kolaylaştıran fiziki (mekânsal) unsurların tespit edilmesi ve giderilmesi gerekmektedir. Emniyet teşkilatı ve profesyonel rehberlik öncülüğünde başta devlet olmak üzere yerel yönetimler, ilgili kamu kurumları, özel teşebbüs, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve vatandaşların işbirliği ile kapsamlı stratejilerin ortaya konulması ve etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Suçların işlenmesini zorlaştırmak ve potansiyel suçluları caydırmak amacıyla imar planları ve fiziki düzenlemeler büyük öneme sahiptir. Çünkü fiziki çevredeki fırsatlar suç düşüncesine sebep olduğu bilinmektedir. Fiziki çevrede yapılacak düzenlemeler, suç işleme eğilimindeki kişiler için suç işlemeyi güçleştirecektir. Temiz, bakımlı, sosyal donatılı, çevre aydınlatması planlanmış, kontrol edilebilir otoparklara sahip, alarm ve kamera sistemleri uygulanmış şehirler; suçlular için suç işlemeyi güçleştirecek ve bu şehirlerde yaşayan vatandaşlar açısından ise denetim, güvenlik ve sorumluluk duygusunu daha yaygın hale getirecektir. Mekânsal bir bakış açısı ile suç, düşünce ve çevre kavramları arasındaki ilişkiden yola çıkılarak suçun önlenmesine yönelik çevresel tasarımların yapılması "Güvenli Şehir" yaklaşımını ortaya çıkarmaktadır. Çevresel eşitsizlikleri ortadan kaldırarak, güvenli şehir mekânları planlayarak, yaşam kalitesi yüksek yapıları şehirler oluşturmak için suç teorilerinden yola çıkarak disiplinler arası çalışmalar ve bütüncül yaklaşım ile şehir planlamaları yapılması gerekmektedir. Böylece çevresel tasarım yolu ile suç önleme politikaları geliştirilebilir.

**Anahtar Kelimeler:** Suç Önleme, Şehir Güvenliği, Fiziki ve Çevresel Tedbirler, Suç Teorileri, Güvenli Şehir Kavramı, Suç Düşüncesi ve Çevre

**Abstract:** It is necessary to identify and eliminate the socio-economic, social and other factors that cause crimes and the physical (spatial) elements that facilitate the commission of crimes in order to develop preventive policies in cities where the population is rapidly increasing and the security problem is increasing. Comprehensive strategies need to be put forward and implemented effectively, with the cooperation of the state, local governments, relevant public institutions, private enterprises, universities, non-governmental organizations and citizens, under the leadership of the police force and professional guidance. Zoning plans and physical arrangements are of great importance in order to make it more difficult to commit crimes and to deter potential criminals. Because it is known that opportunities in the physical environment cause criminal thoughts. Arrangements to be made in the physical environment will make it more difficult for people who tend to commit crimes to commit crimes. Cities that are clean, well-maintained, socially equipped, with planned environmental lighting, controllable parking lots and alarm and camera systems; It will make it harder for criminals to commit crimes and will make the sense of control, security and responsibility more widespread for citizens living in these cities. Based on the relationship between the concepts of crime, thought and environment from a spatial perspective, environmental designs aimed at preventing crime reveal the "Safe City" approach. In order to eliminate environmental inequalities, plan safe city spaces, and create cities with high quality of life, interdisciplinary studies and holistic approach should be carried out, based on crime theories. Thus, crime prevention policies can be developed through environmental design.

**Key Words:** Crime Prevention, City Safety, Physical and Environmental Measures, Crime Theories, Safe City Concept, the Idea of Crime and Environment

## GİRİŞ

Şehir ve suç, birbiri ile ilişkili iki kavram olarak oldukça geniş bir araştırma alanına sahiptir. Plansız bir şehirleşmenin yani fiziki çevrenin suç düşüncesine etkisinden, güvenli şehir yaklaşımına ve rant elde etmek amacıyla imar planları aracılığıyla şehre karşı işlenen suçlara kadar birçok konu başlığı, bu araştırma alanı içerisine dahil edilebilir. Bu çalışmada şehirlerin fiziki (mekânsal) görüntüsü ile suç ve suç düşüncesi arasındaki ilişki ele alınmaktadır.

Suçların sosyal varlık olan insanlar tarafından belirli bir mekân üzerinde işlenmesi temelinden yola çıkılarak bu çalışmada suç olaylarının gerçekleştiği mekânsal nitelikler araştırılmaktadır. İnsan-mekân ilişkisi üzerine çalışma alanına sahip olan coğrafya, temel prensiplerinden olan dağılım ilkesine göre suç olaylarının meydana geldiği yeri, suça etki eden faktörleri ve sebep-sonuç ilişkisi dâhilinde mekân ilişkilerini incelemektedir. Çalışmada suçlu davranışlarının mekânsal özelliklerinin araştırılması, suçun mekânsal boyutunu teşkil etmektedir.

Suç ve coğrafya arasındaki ilişki uluslararası camiada 150 yıllık bir geçmişe sahipken, Türkiye’de suç coğrafyasına yönelik araştırmaların tarihçesinin henüz 20 yılı bile doldurmadığı göze çarpmaktadır (Başaran, 2022: 628). Suç Coğrafyası çalışmaları oldukça eskiye dayanan Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’nde, suç olgusunu hem teorik açıdan inceleyen pek çok araştırma mevcut iken hem de coğrafi açıdan değerlendiren geniş konusal yelpazeye sahip pek çok araştırma mevcuttur. Ülkemizde ise daha çok şehirlerde suçun meydana geldiği mekânın ve zamanın belirlenmesi, mekânsal dağılımının bilinmesi ve sebep sonuç analizleri yapılması, araştırmaların temelini oluşturmaktadır.

Ülkemizde suç coğrafi açıdan incelenmekle birlikte, bu çalışmaların sayısı çok değildir ve konu teorik arka plan olmadan ele alınmaktadır. Şehirsel arazi kullanımı ve kısmen şehirsel demografi açıklayıcı olarak kullanılmaktadır. Batılı suç literatüründe olduğu gibi konusal olarak çeşitlilik yoktur. Bu çeşitlilik coğrafyacı olmayan bilim dalları tarafından sağlanmaktadır. Güvenli şehir yaklaşımı suçu önlemede şehirsel tasarımı ön plana çıkarmaktadır. Bu konuda coğrafyacıların katkısı henüz olmamıştır (Aliağaoğlu ve Uğur, 2021: 48). Tespitlere göre ülkemizde 2003-2020 yılları arasında suç coğrafyası alanında toplam 54 araştırma yapılmış olup, bunların 30’u hakemli dergilerde yayımlanmış makalelerden, 15’i yüksek lisans tezlerinden, 5’i ulusal kongre ve sempozyumlarda sunulmuş bildirilerden, 3’ü kitaplardan ve 1 tanesi de kitap bölümünden oluşmaktadır (Başaran, 2022: 649).

Yapılan çalışmaların büyük kısmında il, ilçe ve kır yerleşmelerimizde meydana gelen suçların mekânsal analizi yapılmakta ve coğrafi özellikleri konu edilmektedir. Bu çalışma, mekânsal bakış açısını Sosyal Düzensizlik, Savunulabilir Mekân, İnşa Edilmiş Çevre, Rutin Faaliyetler, Durumsal Suç Önleme, Kırık Pencere, Rasyonel Tercih ve Suç Deseni Teorileri ile temellendirerek literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu doğrultuda bu çalışmada öncelikle yöntem açıklanmış, ardından suç, mekân ve şehir güvenliği ilişkisine değinilmiş, şehirlerde yaşanan suç olayları teorik

yaklaşımlar ile temellendirilmiş, Güvenli Şehir Yaklaşımı üzerinde değerlendirmeler yapılarak sonuç ve öneriler bölümüne geçilmiştir. Teorilere göre toplumda kabul görmeyen, toplumdaki hâkim norm ve değerlerden farklı düşen davranışları cazip hale getiren mekânlar, suç üretmektedir. Sosyal kontrolün azaldığı, yaşam kalitesinin düştüğü mekânların fiziki ve sosyal yapıları suçun gerçekleşmesine zemin hazırlamakta ya da suçun o mekânda yayılmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla suçun gerçekleştiği yer, en az suç işleyen kadar önemlidir. Bu nedenle suçun mekân ile birlikte ele alınması, suçun azaltılması ve önlenmesine yönelik geliştirilecek güvenlik politikaları açısından büyük önem taşımaktadır.

### Yöntem

Şehirlerde yaygınlaşan suç olaylarını engellemede; mekânsal, hukuksal ya da güvenlik açılarından nelerin yapılabileceğini ortaya koymak ve kentsel güvenliğe disiplinler arası bir çerçeveden bakmak gerekmektedir (Ataç ve Gürbüz, 2009: 31). Bu nedenle gözden geçirme, değerlendirme ve sentezleme yöntemleri ile araştırma konusu kapsamında yayınlanmış çalışmalar incelenerek disiplinler arası literatür taraması yapılmıştır.

“Literatür taraması bilimsel bir çalışmanın parçası olduğu kadar aynı zamanda bir yöntemdir. Bu yöntem araştırma problemine bağlı olarak erişime açık tüm yayınlara ulaşıp bu kaynakların problemle ilişkisine göre araştırma içindeki yerini alır. Bunun için kaynaklarda yer alan bilgiler, problemin çözümüne yönelik olarak yeniden değerlendirilir, seçilir ve araştırmacı tarafından yorumlanır” (Balci, 2016: 75). Araştırma konusunda yapılan literatür taraması ile incelenen konunun özgünlüğü, geçmişi ve öneminin ortaya konulması amaçlanmıştır. Literatür taraması esnasında çalışmaları yapan bilim alanları ile ilgili herhangi bir sınırlama yapılmamıştır. Coğrafya alanında yapılan çalışmaların sınırlılığı nedeniyle suçun mekânsallığına vurgu yapan her kaynaktan yararlanılmış, zaman sınırlaması yapılmamıştır. Çalışmada var olan teorik çerçeve ve mekânsal bakış açısından yola çıkılarak değerlendirmeler, eleştiriler ve sentezler yapılmıştır. Böylece yeni bir konuyu ortaya çıkaran bu çalışmada, farklı bilim ve uygulama alanlarının çalışmaları irdelenmekte, bütüncül bir yaklaşım ile suça neden olan sosyal, ekonomik, toplumsal faktörlerin de var olduğu kabul edilerek mekânsal özellikler üzerinde durulmuştur. Çünkü suç olgusunu etkileyen faktörler bir bütündür ve disiplinler arası çalışma gerektirir.

Özellikle batı ülkelerinde şehre ve güvenliğe yönelik çözüm önerileri getirmede güvenlik görevlileri, suçun mekânsal boyutunu incelemede şehre dair fiziki kararlar veren şehir plancılarından, sosyal boyutunda sosyologlardan, ekonomik boyutunda ekonomistlerden, ceza boyutunda ise hukukçulardan faydalanmakta, mevcut suç durumunu ortaya koymada ve farklı suç analizleri üretmede ise coğrafi bilgi sistemleri uzmanları ile birlikte çalışmaktadır (Ataç ve Gürbüz, 2009: 40). Ayrıca makalede, güvenlik hizmeti sunan şehirlerin aynı zamanda suç olgusuna sebep olan fiziki özellikleri de barındırması konusu ele alınarak eleştirel bir yaklaşım sergilenmektedir.

## Suç, Mekân ve Şehir Güvenliği İlişkisi

İnsanların bir arada yaşama zorunluluğu; etnik, din, kültür, eğitim, gelenek, örf ve adet açısından birçok farklılığın bir arada bulunduğu şehirlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Nüfusun sürekli artış göstermesi, ortalama yaşam süresinin uzaması, bilimsel ve teknolojik gelişmeler, üretimin devasa boyutlara ulaşması, dünya ülkelerinin çoğunda nüfusu kırsal alanlardan şehirlere kaydırmakta, şehirleşme kavramı ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda nüfusun heterojen hale geldiği ve suç kavramının yoğunluk kazandığı şehirler ortaya çıkmaktadır. Geçmişte öncelikle güvenlik ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile kurulan şehirlerin hizmet alanı giderek genişlemekte ve güvenlik, şehirlerde sunulan altyapı hizmetlerinden biri haline gelmektedir.

İşlevsel olarak güvenlik hizmeti sunan şehirler, aynı zamanda suçun en fazla işlendiği alanlar haline gelerek büyük bir tezatlık oluşturmaktadır. Suça neden olan sosyal, ekonomik, kültürel faktörlerle birlikte, suçun işlenmesini kolaylaştıran ve kişide suça yönelme düşüncesi oluşturan fiziki ve çevresel faktörler de bulunmaktadır. Burada dikkati çeken esas husus, her şeyden önce suçu tek nedene indirgememekle birlikte nüfusun artması ile suç miktarındaki artışın kaçınılmaz oluşudur.

Suçlu açıklamaya çalışan teorilerin bir kısmı biyolojik ve psikolojik açılarından (birey odaklı olarak) yaklaşmakta, diğer bir kısmı ise suça sosyolojik (toplum etkenleri ile) ve ekolojik (çevre etkileri ile) bir açıklama getirmeye çalışmaktadır. Özellikle, "sosyolojik ve ekolojik teoriler" suçun açıklanmasında çevre ile insan arasındaki etkileşime odaklanmaktadır. Suç olarak nitelenen davranışları, meydana geliş biçimlerini ve kapsamalarını tam olarak açıklayan bir teori yoktur. Suç teorileri tek bir insan için değil, belirli bir grup için açıklayıcıdır. Günümüzde şehir ölçeğinde, yerel ve küresel boyutta yaşanan ve yaşanmakta olan süreçlerde özellikle sosyal, kültürel ve ekonomik nedenlerden dolayı sosyolojik ve ekolojik teoriler ön plana çıkmıştır (Kaypak, 2013: 17).

Sosyolojik suç teorileri suçu, çevrenin değişimi ile ortaya çıkan sosyal değişimin bir fonksiyonu olarak açıklamaya çalışır. Şehirlerde kır alanlarında olduğu gibi bir geleneksel hayat tarzı bulunmaz, şehirde yaşam yüzeyseldir; insanların birbirlerini tanımadığı, ilişkilerin gelip geçici, akrabalık ve dostluk bağlarının zayıf olduğu bir yaşam tarzı hâkimdir. Dolayısıyla geleneksel sosyal ilişkilerin zayıflaması toplumsal olarak örgütlenmeyi olumsuz yönde etkilemekte, bu da suçluluğun oluşmasında en önemli etken olarak görülmektedir (Aksoy, 2007: 12).

Yerleşim alanlarında ve kamusal mekânlardaki zayıf şehir tasarımları, suçların işlenmesi için ortam sağlamakta ve bu yerlerdeki gözetim ve denetim eksikliği sonucu oluşan şehirsiz vandalizm ve grafiti örnekleri, toplumdaki suç korkusunu artırmaktadır. Dolayısıyla "mahalleli gözetimi" olarak adlandırılan doğal (informel) gözetimden, kamera sistemleri ve güvenlik hizmetlerinin sağladığı formel gözetimden yoksun noktalar, özellikle geç saatlerde yeterince aydınlatılmayan mekânlar, terkedilmiş, harap bina ve çevreleri, uyuşturucu satıcıları, gaspçılar ve

şahsa-mala yönelik suç işleyenler için ideal yerler haline gelmektedir. Aynı şekilde kontrolsüz giriş ve çıkışların olduğu yerler ile şehrin gündüz saatlerinde en yoğun ve kontrolsüz olduğu şehir merkezleri, düğüm noktaları, gözetim ve denetimden uzak açık alanlar da suçların işlenmesi için diğer şehirsal mekânlara göre daha kolay ulaşılabilen yerler olarak görülmektedir (Ataç ve Gürbüz, 2009:30). Nitekim ülkemizde 14.03.2018 tarihinde 81 il valiliğine gönderilen İçişleri Bakanlığı Genelgesi ile halkın can ve mal güvenliğini tehdit eden, suç ve suçluların barınma yeri haline gelen metruk binaların yıkılması talimatı verilmiştir.<sup>1</sup> Ayrıca sokak aydınlatmasının yetersiz olduğu noktalarda suç işlenmesinin artacağı öngörülerek aydınlatmaların genişletilmesi çalışmaları yapılmıştır.

Şehirlerin suça etkisi iki boyutludur. Sosyal, siyasal, ekonomik ve çevresel özellikleriyle bir bütün halinde olan şehirlerdeki üretim ve tüketim süreci arasındaki dengesizlik hali, şehir hayatındaki yaşam kalitesini bozarak suça teşvik etmektedir. Şehirde lüks farklılaşmakta ve heterojenlik artmaktayken toplum içinde fırsat eşitliği sağlanmaması ve şehirsal yaşam ilişkilerinin bozulması durumunda, şehirde suç oranları artmaya devam edecektir. Bir diğer boyutu ise şehirlerin fiziki özelliklerinin suç algısına olumlu veya olumsuz etkisidir.

Şehirlerin fiziki ölçütleri, büyüklüğü ve tasarımı, aktivite alanlarının ve yolların kullanım yoğunluğu, kat adedi, şehir merkezine olan uzaklık, farklı fonksiyon alanlarının şehir içinde konumlanması, aydınlatma elemanlarının yetersizliği, alkol çıkış noktaları, araba park yerlerinin oluşumu suç üzerinde ana etkenlerdir (Atik, 2014: 17). Kırık Pencereler teorisinde olduğu gibi gecekondu bölgeleri ile kaçak apartmanların yüksek yoğunlukta bulunduğu çarpık şehirleşme alanları, dar cadde ve sokaklar, şehir merkezindeki yıkık dökük ya da terk edilmiş binaların bulunduğu çöküntü alanları, ekonomik ömrünü dolduran alanlar, bakımsız ve terk edilmiş yerleşim yerleri; suç algısını ve düşüncesini oluşturan mekân özellikleridir.

Her insanın yaşam alanı ile bir bütün olarak korunduğu bir şehirsal mekânda yaşama hakkı vardır. İşte bu hakkın sunulduğu fiziki, sosyo-ekonomik ve kültürel bütünlüğü olan, sağlıklı ve temiz mekânlar ise suç algısını ve düşüncesini ortadan kaldıran mekânlara ait özelliklerdir. Bu mekân özelliklerinden biri olan güvenlik sistemleri ağı ile suça caydırıcılık oluşturulur.

Paul Virilio'ya göre, şehirler artık fiziki sınırlar ile değil, elektronik gözetim sistemleri ile çevrilidir. Eskiden şehirlere fiziki bir geçitten girilmekteyken artık görsel ve işitsel (audiovisual) bir protokolden geçilerek girilebilmektedir (Virilio, 1991; akt. Uludağ Eraslan, 2019: 870). Bu sistemler aracılığıyla sürekli denetleyen bir bakışın ağırlığı ile suç olayları azalma eğilimi gösterecektir. Dolayısıyla şehirlerde yaşanan suç olaylarına teorik açıdan bakmak "güvenli şehir" kavramının önemini bir kez daha gösterecektir.

<sup>1</sup> <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/sehirlerin-guvenligi-icin-metruk-binalar-yikiliyor/1157396>

## Teorik Yaklaşımlar ile Şehirlerde Yaşanan Suç Olayları

Suç olgusunun şehirlerde yoğunlaşmasının nedenleri üzerine yapılan çalışmalar, mekânsal bakış açısı ile suçu açıklayan ilk teorileri ortaya çıkarmıştır. Bazı sosyal ve kent bilimciler tarafından şehir hayatının suçu arttırdığı fikri ileri sürülmektedir. Şehirleşme ile birlikte sosyal kontrol mekanizması zayıflamakta, kişinin toplumsal normlara, gelenek ve göreneklere olan bağlılığı azalmakta ve suça yönelme olasılığı da artmaktadır. Bu fikirden yola çıkan sosyologlar ve kent bilimciler, şehirleşme ile suç arasındaki ilişkiyi farklı teorilerle değerlendirmişlerdir.

20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyıl başlarında suç olaylarında mekânsal özellikler ön plana çıkmaktadır. Buna bağlı olarak suç, farklı bilimlerden mekânsal bakış açısıyla incelenmiştir. Ekolojik bakış açısı bu bakımdan ön plana çıkmaktadır. Kriminoloji, sosyoloji, mimarlık, şehir planlama, siyaset bilimi, coğrafya, suç ve bağlantılı kavramları ekolojik bakış açısıyla incelemektedirler (Aliağaoğlu ve Uğur, 2021: 48).

Fiziki çevredeki fırsatların eşitsizliği, suç düşüncesine neden olmaktadır. Şehir planı yaklaşımı olarak da ifade edilen Sosyal Düzensizlik, Savunulabilir Mekân, İnşa Edilmiş Çevre, Rutin Faaliyetler, Durumsal Suç Önleme, Kırık Pencereler, Rasyonel Tercih ve Suç Deseni Teorileri güvenli şehir yaklaşımında kullanılan başlıca teorilerdir. Şehir tasarımında güvenlik hizmetini ön plana çıkaran Güvenli Şehir yaklaşımında amaç, suçun işlendikten sonra cezalandırılması değil, suçun işlenmesine fırsat verilmemesidir.

Daha önce de belirtildiği gibi bu çalışmada suç kavramının çevre ve düşünce ile olan ilişkisine bağlı olarak çevresel tasarım yolu ile suç düşüncesinin önlenmesi amaçlanmakta ve bu amaç doğrultusunda aşağıdaki suç teorileri temel alınmaktadır.

### 1. Sosyal Düzensizlik Teorisi

Sosyal Düzensizlik (Organizasyonsuzluk) Teorisi 1920'li yılların başında Shaw ve McKay'ın suçu ekolojik bir çerçevede içerisinde incelemesi sonucu ortaya çıkmıştır. Suç oranı yüksek olan şehirlerde araştırmalar yapılarak ortaya atılan teoriye göre, şehirler suçun ortaya çıktığı alanlardır ve bireyin içinde yaşadığı toplum ve mekân ile suç doğrudan ilişkilidir (Yirmibeşoğlu ve Ergun, 2007:24-25). Teoriye göre işsizlik, yoksulluk, nüfus hareketliliği, şehirleşme, göçlerle meydana gelen etnik-ulusal çeşitlilik, aile yapısında bozulmalar, eğitimdeki yetersizlikler sosyal çözülmenin başlıca nedenleridir. Mala karşı işlenen suçlar, ekonomik ve sosyal açıdan refah içinde yaşayan bölgelerde; kişilere karşı işlenen suçlar ise ekonomik ve sosyal açıdan refah seviyesi düşük olan bölgelerde meydana gelmektedir.

Shaw ve McKay, çalışmalarını yaparken şehri merkezden çevreye doğru bölgelere ayırmışlar ve söz konusu bölgelerde yıl yıl suç istatistikleri ile karşılaştırma yaparak bazı sonuçlara varmışlardır. Bu sonuçlar aşağıda maddeler halinde verilmiştir (Dolu, 2012: 215- 216):

(1) Suç, şehir merkezlerinde yoğunlaşmakta ve şehir kenarına doğru azalmaktadır.

(2) 30 yıl öncesinde suçun yoğun olduğu bölgeler 30 yıl sonra da suçun yoğun olduğu bölgeler arasında görülmektedir.

(3) Suçun yoğun olduğu bölge sakinleri ekonomik ve sosyal konum açısından alt sınıfta yer alırken, suçun az olduğu yerlere ikamet edenler ekonomik ve sosyal açıdan refah içerisinde yaşayan insanlardır.

Son asırda dünyamızda yaşanan hızlı değişim, savaşlar, yoğun nüfus hareketleri ve göçler, ekonomik bunalımlar ve gelir dağılımındaki adaletsizlikten kaynaklanan birtakım sorunlar nedeniyle toplumların homojen olan yapıları bozulmuş ve pek çok kültür, ırk ve ekonomik seviyeden insanın bir araya gelmesiyle daha karmaşık sosyal yapılar meydana gelmiştir. Bu kadar farklı kültürlerden insanın aynı mekânı paylaşmaya başlamasıyla, birbirinden çok farklı değer sistemleri karşı karşıya gelmiş ve kültür çatışmaları yaşanmıştır (Dolu, 2012: 221). Teoriye göre suç, şehir yapısındaki bozulmadan kaynaklanan sosyal organizasyondaki değişimden ve düzensizlikten kaynaklanır.

Sosyal Düzensizlik Teorisi suçun ortaya çıkışı ile ilgili olarak dört varsayım ileri sürmüştür (Dolu, 2012: 229):

(1) Suç toplumsal yapının bozulmasıyla ortaya çıkar.

(2) Toplumsal yapının bozulması, sanayileşme, göç vb. etkenler yüzünden şehirlerde daha çok meydana gelir.

(3) Suçların mahalli dağılımı belirli bir ekolojik sistematiğe göre meydana gelir.

(4) Sosyal düzensizlik devam ettikçe hem yeni suçlar ortaya çıkar hem de söz konusu suçlar gelecek nesillere aktarılır.

Kültürel çeşitlilik, hareketlilik, yoksulluk gibi şehir hayatının karakteristik özelliği haline gelen faktörler sosyal çözülmeye yol açmaktadır. Sosyal çözülme de bireyleri yozlaştırması ve bireylerin toplumsal değerlere olan bağlılığını azaltmak yoluyla suç işleme eğilimlerini artırmaktadır.

## 2. Savunulabilir Mekân (Alan) Teorisi

Aslen mimar olan Oscar Newman (1972), "Savunulabilir Alan: Şehir Tasarımıyla Suç Önleme" isimli kitabında "Savunulabilir Mekân Teorisi"nden bahseder. Teori, mekânın suçu engelleyici veya arttırıcı nitelikte çeşitli özellikleri olduğu tezine dayanmaktadır.

Savunulabilir Mekân Teorisi, inşa edilmiş çevrenin suç ve suça maruz kalma üzerinde etkili olduğunu ifade etmektedir. Teoriye göre, şehirsiz Amerika'da (ABD) değişen fiziki çevre, suçlunun suç eylemini yerine getirmesine yardımcı olmaktadır. Savunulabilir mekân, oturma alanı çevreleri için ortaya konulan bir teoridir. Teori mimari tasarım yoluyla sosyal yapıyı güçlü kılmak hedefini esas almaktadır. Savunulabilir mekân teorisine göre, fiziki tasarımın dört elemanı, ayrı ayrı veya



hep birlikte güvenli çevrelerin oluşumunda etkili olmaktadır. Bunları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

(1) Mekânın yerel olarak tanımlanması gerekmektedir. Böylece mahalle sakinleri arasında aidiyet duygusu güçlenecektir.

(2) Apartman pencerelerinin konumu, içten ve dıştan gözetlemeyi kolaylaştıracak şekilde seçilmelidir.

(3) Bina şekillerinin tasarım yoluyla değişimi, yabancıların gözüyle yerleşenler arasında sosyal kontrolün güçlü olduğunu gösterecektir.

(4) Oturma alanları için sürekli tehlikeli olmayan benzer fonksiyonlu kentsel alanlar seçmek savunma mekanizmasının güçlenmesine neden olur (Newman, 1972; Aliağaoğlu, 2007; Aliağaoğlu ve Uğur, 2021).

Suç ve mekân arasında kurulan ilişki sonrasında ortaya çıkan suç önleme stratejilerinden biri olan Savunulabilir Mekân Teorisi'ne göre mekâna ait fiziki çevre özellikleri kişilerin yaşadıkları mekâna aidiyet duygusu oluşturmasıyla suç düşüncesine iten faktörler azaltılabilir.

Savunulabilir alan dört tasarım unsurunu içerir. Bu tasarım unsurları: bölgesellik, gözetim, çevresel görünüm ile coğrafi çevredir. Bölgesellik yapıyı çevrenin bir özel alanı sembolik ve gerçek engellerle sınırları belirli hale getirebilmesidir. Bir mekân ve çevreye ait sahiplik hissi uyandırmak ve bu algıyı tanımlamaktır. Gözetim, bir yerde yerleşik ve yerleşik olmayan kişilere oradaki yapıyı çevrenin barındırdığı binaların, oradaki tasarımılanmış unsurların, pencerelerin ve girişlerin kullanılarak diğerlerini gözleme, gözetleyebilme fırsatlarını tanımasıdır. Yani bir yerdeki tasarım unsurlarının gözetim fırsatını oradaki kişilere vermesidir. Bu şekilde olabilecek suç unsurlarının bir gözetim korkusuyla azaltılması planlanır. Görünüm ve çevre ise yapıyı bir ortamın ve bu ortamda var olan ve hissedilen yönetim şeklinin o çevrenin algılanmasını etkilemesidir. O yerin temiz, iyi bakımlı ve düzenli bir yer algısı oluşturabilmesi aynı zamanda birileri tarafından ilgilenildiği ve kontrol edildiği anlamını taşır. Coğrafi çevre unsuru ise bir yeri çevreleyen alanların oranını güvenliğini nasıl etkilediği konusunu içerir. Bir yerin kendisinin güvenli olması önemli olduğu kadar o yeri çevreleyen komşu yerlerin de güvenli olması suçun mobilitesinin azaltılması bakımından önemlidir. Savunulabilir alan fikri mimari ile birleştiğinde ortaya bazı prensipleri olan şehir tasarımı yaklaşımı çıkmaktadır. Bu yaklaşım bireyi odağına almakta ve birey güvenliği için bazı değişiklikler öne sürmektedir. Bireyin bulunduğu alanda çevrede ne olup bittiğinin farkında olabileceği, diğerlerini görebileceği diğerlerinin de kendisini göreceği ve gerektiğinde kolaylıkla yardım çağırabileceği ya da yardıma ulaşabileceği bir tasarım önemlidir. Bu tasarım uygun ışıklandırma, bilgi verici işaret ve levhalar, kör noktaların azaltılması ve sahiplik duygusunun artırılmasıyla desteklenmektedir (Cicerale ve Cicerale, 2016: 4). Teoriden yola çıkarak kişilerde suç düşüncesinin oluşumunu engellemek amacıyla suç-mekân ilişkisine dayanarak "şehir planlaması" veya "şehircilik politikası"

üretilmelidir. Suçun nedenlerine mekânsal bakış açısı kazandıran teorilerden biri de İnşa Edilmiş Çevre Teorisi'dir.

### 3. İnşa Edilmiş Çevre Teorisi

Teori, 1979 yılında Leonard Cohen ve Marcus Felson tarafından geliştirilmiştir. İnşa edilmiş çevrenin, yani mimarî ve çevresel tasarımın hedefin çekiciliğini azaltmak, koruma şartlarını güçlendirmek gibi bir işlevi vardır (Cohen ve Felson 1979: 592).

Suç önleme maksadıyla ortaya atılan bir teoridir. Yerleşim yerleri sosyal kontrol mekanizmasının ve sosyal birlikteliğin gelişimine olanak verirse suç oranlarında da azalma meydana gelir. Şehir tasarımları ile kişilerde hâkimiyet ve toplumsallık duygusu oluşturulmalıdır. Yani bir mekânda ikamet eden bireylerin o çevreyi koruyup kollamasına dayanır. Teorinin özünde kişinin yaşadığı mekâna karşı aidiyet duygusu oluşturması vardır.

Teoride terk edilmiş, bakımsız, harabe haldeki yerler azaltılarak iyi ışıklandırma, kamusal alanların görünürlüğünün artırılması, az katlı yapılaşma gibi fiziki tasarım önlemleri yer alır. Mekân sakinleri arasında sosyal dayanışma artırılmalı, aidiyet duygusu oluşturacak şekilde tasarlanmalıdır.

### 4. Rutin (Olağan) Faaliyetler Teorisi

1979 yılında Leonard Cohen ve Marcus Felson tarafından geliştirilen teori, suçluya odaklanmak yerine suçun gerçekleştiği mekân ve zamana odaklanmaktadır. Teori, suçun nedeninin insanların günlük hayatındaki rutinler olduğunu ve insanların evden uzakta geçirdikleri zamanın artışına paralel olarak suçların artacağını ileri sürer (Dolu, 2009: 3). Çünkü suç fırsatlarının insanların günlük rutin faaliyetleri sırasında ortaya çıktığını savunur. Suç işleme eğilimindeki kişilerin bulunduğu ortamda var olabilecek uygun bir hedefin varlığı, koruyucu, önleyici tedbirin eksikliği veya yokluğu ve güvenliğin sağlanmamış olması suç düşüncesinin veya doğrudan suç olayının meydana gelmesine sebep olacaktır. Yani teoriye göre suç, gündelik yaşam içerisindeki rutin faaliyetler sırasında ortaya çıkar.

Rutin Aktiviteler Teorisi'ne göre, suç mağduru olmayı belirleyen ve suç oluşumunu tetikleyen unsurlar bulunmaktadır. Bunlar:

(1) Hedefin görünür olması (örneğin; park edilmiş bir aracın içine dışarıdan görülür bir çanta bırakmak, diğer insanların yanında bankadan çekilen parayı saymak gibi),

(2) Hedefin değerli ve arzu edilir olması (örneğin; genç kadınların yaşlılara göre daha çok tecavüze uğraması, maddi değeri yüksek eşyaların çalınması, zengin görünümlülerin fakirlere göre daha çok hedef seçilmesi gibi),

(3) Hedefin suça karşı korumasız olması (örneğin; aydınlatılmamış bölgeye park edilmiş araç, güvenlik kamerası olmayan bir mağaza, yaşlılar, kadınlar ve çocuklar gibi),

(4) Hedefin hareket kabiliyeti (örneğin; değeri yüksek ve taşınması kolay eşyalar ya da arabaların tercih edilmesi gibi),

(5) Hedefin müsait ve erişilebilir olması (örneğin; soyulmaya müsait bir ev, çalıp taşımaya müsait eşyalar, ailenin denetimi ve koruması olmadan sokakta oynayan çocuk gibi) (Dolu, 2009: 9-11).

Bu teoriden yola çıkarak suçun azaltılması ve önlenmesi için, hayatın günlük akışı sırasında suç fırsatlarını azaltıcı tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu doğrultuda suça eğilimi olan kişileri teşvik eden mekâna ait fiziki faktörlerin ortadan kaldırılması, hedefleri hedef olmaktan çıkarma ve koruyucu/önleyici güvenlik tedbirlerini arttırma şeklinde önlem alınmalıdır. Rasyonel Tercih Teorisi'nde olduğu gibi, Rutin Aktiviteler Teorisi de fırsatların kişileri suça motive ettiğini varsaydığı için fiziki tedbirlerin alınmasını, çevresel düzenlemelerin yapılmasını ve önleyici tedbirler alınmasını savunur. Suç kavramının çevre ve düşünce ile bağlantısını bu teoriden farklı olarak ortaya koyan teorilerden biri Durumsal Suç Önleme Teorisi'dir.

## 5. Durumsal Suç Önleme Teorisi

Ronald Victor Clarke ve Graeme R. Newman tarafından 1980 yılında geliştirilmiştir. Teoriye göre kişiler içinde buldukları koşulların elverişliliğine bağlı olarak birer potansiyel suçludur. Suç işleme olasılığı olan çevrede alınacak önlemler, fiziki düzenlemeler ve planlanan çevresel tasarımlarla çevrenin kişinin zihninde suç düşüncesi oluşturmasını sağlayacak suç fırsatlarının azaltılacağını savunur.

Durumsal Suç Önleme Teorisi, hedef olarak seçilmesi muhtemel mal ve şahısları korumak için kullanılabileceği gibi (örneğin; vitrinde gerçek cep telefonu ve bilgisayar yerine maketlerinin sergilenmesi, ürünlerin üzerine barkot yerleştirilmesi gibi), olası suçları önlemek için suç mahallerinde de kullanılabilir. Bazı önlemlerle suçu azaltmak mümkündür. Bu önlemler, suç işlenmesi muhtemel binaların camlarına demir parmaklıklar takılması, güvenlik görevlilerinden yararlanılması, güvenlik kameraları yerleştirilmesi, kartlı sistemler kullanılarak giriş çıkışların kontrol altında bulundurulması, mekânsal düzenlemelerle bireylerin çevrelerinde neler olup bittiğini görmelerini sağlayacak doğal gözetim ortamının oluşturulması arasındadır (Dolu, 2009: 19).

Clarke'a göre suç fırsatlarını azaltmak için 16 farklı teknik önerilebilir. Bunlar:

(1) Hedeflere ulaşımın zorlaştırılması (örneğin; bariyer, çelik kapı, sağlam kilit kullanımı) gerekmektedir,

(2) Girişlerin kontrolü (örneğin; bina, işyeri, ofis, park yeri girişleri) gerekmektedir,

(3) Potansiyel suçlulara alternatif yöntemler bularak engelleme (örneğin; fanatiklerin stadyumda ayrı bir bölüme oturtulması) gerekmektedir,

(4) Suçu kolaylaştırıcı unsurların kontrolü (örneğin; cam bardakların silah gibi kullanılabilmesi sebebi ile barlarda içkilerin plastik bardaklarda servis edilmesi,

toplantı ve gösteri yapılan yerlerin girişlerinde silahların teslim alınması) gerekmektedir,

(5) Giriş ve çıkışların kontrolü (örneğin; hırsızlığı önlemek için ürünlere barkot ya da elektronik sistemler yerleştirilmesi, valizlerin havaalanlarında detaylı aranması, güvenlik kamerası kullanılması) gerekmektedir,

(6) Resmi gözetim yapılması (örneğin; özel güvenlik görevlilerinin istihdamı, alarm sistemlerinin kullanılması, radarla hız kontrolü, sürücülere alkol denetimi, kamera ile kırmızı ışık denetimi, güvenlik kamerası kullanımı) gerekmektedir,

(7) Güvenlik amaçlı personel görevlendirilmesi (örneğin; park görevlileri, kondüktörler, apartmanlarda kapıcılar, görevliler tarafından sürekli izlenen güvenlik kameraları) gerekmektedir,

(8) Doğal gözetim (örneğin; dışarıyı görmeyi engellemeyen pencere ve ağaçlar, duyarlı komşular, yeterli dış ışıklandırma) gerekmektedir,

(9) Hedefin ortadan kaldırılması (örneğin; Kuzey İspanya'da bir kilisenin yardım kutusu yerine kilise önüne kredi kartı ile ödeme yapılması için ATM cihazı yerleştirmesi, jeton yerine kredi kartı ile çalışan telefonların kullanılması) gerekmektedir,

(10) Sahip olunan malın etiketlenmesi (örneğin; satın alınan kitabın üzerine isim yazılması) gerekmektedir,

(11) Cazibenin azaltılması (örneğin; aracın çalınma ve zarar verilme riski olan yerlere park edilmemesi, silahın teşhir edilmemesi, kırık camların tamir edilmesi, metruk binaların onarılması ya da yıkılması) gerekmektedir,

(12) Güvenlik tedbirlerinin alındığının gösterilmesi (örneğin; güvenlik kodlu araç CD çalarlarının kullanılması, mürekkepli güvenlik sistemlerinin kullanılması, araçlara alarm takılması) gerekmektedir,

(13) Kuralların konulması (örneğin; hastane, okul, otel, ulaşım sistemleri ve park gibi yerlerde kullanıcılar için kural ve talimatlar konulması) ihtiyacı vardır,

(14) Bilincin artırılması (örneğin; sigara içmenin yasak olduğu, radar kontrolü olduğu, 18 yaşından küçüklerin giremeyeceği yönündeki uyarı levhaları) gerekmektedir,

(15) Kural tanımazların kontrolü (örneğin; aşırı alkol kullanarak çevreye zarar verebileceklerine yönelik tedbirler, alkollülerin maçlara alınmamaları gibi) sağlanmalıdır,

(16) Uyum sağlamayı kolaylaştırmak (örneğin; yeteri düzeyde trafik işaretlemeleri yapılarak sürücülerin hata yapmalarını ve yanlış karar vermelerini engellemek) gerekmektedir (Clarke, 1997: 17-25, Doğan ve Sevinç, 2011:35). Mekânın suçu engelleyici tasarımından bahseden bir diğer teori ise Kırık Pencereler Teorisi'dir.

## 6. Kırık Pencere Teorisi

Kırık Pencere Teorisi, James Q. Wilson ve George Kelling tarafından 1982 yılında geliştirilmiştir. Eğer bir mahallede güvenli ve huzurlu bir ortam için suç oranı düşürülmek isteniyorsa öncelikle "kırık camlar"ın temizlenmesi gerekmektedir. En küçük bir huzursuzluğa bile müsamaha gösterilmeyen temiz ve düzenli bir çevre ise o bölgenin izlendiği dolayısıyla ciddi bir suç işlendiği takdirde suçun asla cezasız kalmayacağına işaret etmektedir (Austrup, 2011: 3-4).

Şehirlerdeki fiziki ve sosyal düzensizlikler, suç olaylarını doğrudan arttırmaktadır. Metruk binalar, terk edilmiş araziler, çöplük olarak kullanılan alanlar, cadde ve sokaklardaki dağılmış çöp kutuları, plansız araç park alanları, ışıklandırmanın yetersiz olduğu ıssız caddeler, kıvrımlı sokaklar, duvar yazıları ya da virane haldeki park ve bahçeler fiziki düzensizliklerden bazılarıdır. Sarhoşlar, evsiz insanlar, dilenciler ise sosyal düzensizliğin göstergelerindedir. Teoride kırık camlar olarak sembolize edilen bu düzensizlikler, ağır sonuçları olan suçların ön habercisi olarak görülmektedir. Çünkü bu özelliklere sahip olan alanlar, suçun oluşumunda temel olan düzensizlik, sahipsizlik ve kontrolsüzlük algısını güçlendirmektedir.

Güvenli ve huzurlu bir ortam sunmak adına suç oranının düşürülmesi için öncelikle kırık camları yani fiziki ve sosyal düzensizlikler ortadan kaldırılmalı ve en küçük suça bile izin verilmemelidir. 03.02.2023 tarihinde ulusal bir televizyon kanalı haber bülteninde Kars ilinde bulunan bir iş yerine kapı camını kırarak giren hırsızın, içeriden bazı gıda malzemeleri çalarak kaçtığı, kapı camının kırık olduğunu gören iki ayrı hırsızın aynı gece aynı iş yerine girerek hırsızlık olayını gerçekleştirdiği, aynı iş yerinin aynı gece boyunca 3 farklı hırsız tarafından soyulduğu haberi yayınlanmış; iş yeri sahibi ile yapılan röportajda "Kapıyı açık gören, camı kırık gören bir daha girmiş." ifadelerini kullanmıştır.<sup>2</sup> Kırık Pencere Teorisinde sembolize edilen koruma mekanizmasının yokluğu, sahipsizlik ve kontrolsüzlük algısı yukarıda verilen örnekte kapının kırılan camı olmuştur.

Kırık Pencere Teorisi'ne göre toplum, ilk kırılmış pencereyi boş vermişliğin bir işareti olarak göreceği için bu tür fiziki düzensizlikler daha büyük suçlara davetiye çıkarmaktadır. Bu nedenle teori, fiziki ve sosyal düzensizlikler ortadan kaldırılarak suçun önlenebileceğini savunurken; Rasyonel Tercih Teorisi'ne göre ise risk artırılarak, ödülleri azaltılarak ve hedefe yönelik çaba artırılıp suç eylemi zorlaştırılarak suç önenebilir.

## 7. Rasyonel Tercih Teorisi (Akıllı Seçim Teorisi)

Bireylerin ekonomik davranışlarını anlamaya yönelik ortaya çıkan Rasyonel Tercih Teorisi, Ronald Clarke ve Derek Cornish tarafından 1986 yılında yapılan çalışmalar ve suç işleyişi ile suç olaylarına ilişkin rasyonel bir seçim perspektifi oluşturan diğer çalışmalar sayesinde suç araştırmalarında kullanılabilir hale getirilmiştir. Suç; çoğunlukla mantık ve akıl yürütme sonucu yani düşünce

<sup>2</sup> <https://www.youtube.com/watch?v=R3ZF3-sIMRs>

süzgecinden geçerek işlenmektedir (Yıldız, 2020: 151). Potansiyel suçlu, suç eyleminden önce çevresel değerlendirme yaparak, kâr ve zarar hesabı yaparak harekete geçtiği için bu teoride suça mekândaki fırsatların kâr boyutunun sebep olduğu savunulmaktadır. Potansiyel suçlu, suçun işlenmesi sonucunda ortaya çıkacak olan faydanın girdiği risk sonucunda doğabilecek zarardan fazla olması durumunda suçu işlemeye karar verir ve suçu işler.

Rasyonel tercih teorisinde suç işleme süreci iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada bireyler, gereksinimlerini karşılamak için gerçekten suç işleyip işlemeyeceklerine karar verirler. Alacakları karara; önceki deneyimleri, ahlaki değer yargıları, kendilerine yönelik algıları, suçla ilgili kişisel deneyimleri ve öngörülerini etki etmektedir. Suç işlemeye karar verdikten sonra ikinci aşamada ise, hangi suçu işleyeceklerine karar verirler. İçinde buldukları o anki koşullar işleyecekleri suçla ilgili alacakları kararı etkilemektedir. Acil olarak paraya gereksinim duyulması ya da suç işlemeye teşvik eden bir arkadaşın varlığı karar sürecini etkileyen faktörlere örnektir. Kararı etkileyen faktörler işlenecek suçun türüne göre de değişiklik göstermektedir. Bu aşamada, belirlenen hedefle ilgili kâr ve zarar hesabı da yapılmakta, başarı olasılığı değerlendirilmektedir. Örneğin, hırsızlık yapmak üzere bir ev hedef olarak seçilmişse, evde birilerinin olup olmadığı, eve kolayca girilip girilemeyeceği, evde gerçekten değerli eşya bulunup bulunmadığı hususları analiz edilir. Analiz sonucunda, başarılı olma olasılığı yüksekse ve elde edilecek kâr, olası zararlara göre fazla ise hırsızlık suçu gerçekleştirilir (Cullen ve Agnew, 1999: 254).

Suç işlenmesini önlemeye yönelik alınacak tedbirler açısından Rasyonel Tercih Teorisi yol göstericidir. Suçla ilgili yapılan kâr ve zarar hesabında mekânın fiziki özelliklerinin şahısları suç düşüncesinden uzaklaştırıcı etki yapması ve suçlular açısından oluşacak zararı artırıcı tedbirlerin alınması gerekir. Başka bir deyişle suç işlemeye olanak tanıyacak fırsatlar azaltılmalı ve suç düşüncesini teşvik eden fiziki çevre unsurlarına karşı tedbirler alınmalıdır. Örneğin kamera sisteminin kurulması, alarm sistemi kurulması ya da özel güvenlik görevlilerinin varlığı, dükkânlara kepenk takılması, kapıya sağlam bir kilit takılması gibi faktörler suç düşüncesine karşı alınabilecek bazı tedbirlerdir.

Suç işleme eğiliminde olan kişinin rahat hareket etmesini engelleyecek güvenlik kamera sistemlerinin mevcudiyeti, suç sonrası kaçışını zorlaştıracak sokak aydınlatmasının varlığı ve saklanmasına yarayacak metruk yapıların bulunmaması, kişilerin suç işleme düşüncesini azaltacak veya ortadan kaldıracaktır.

## 8. Suç Deseni Teorisi

Suç Deseni Teorisi, suçun açıklanmasında Rasyonel Tercih Teorisi, Rutin Aktiviteler Teorisi ve çevresel faktörleri birlikte dikkate almaktadır. Ronald Clarke ve Marcus Felson tarafından 1998 yılında geliştirilmiştir. Suç Deseni Kuramı, suçun genellikle hedefin aktif olduğu mekânların kesişim noktalarında meydana geldiği ve suçluların daha çok bildikleri yerlerde suç işlemeyi yeğlediği kabulüne dayanır.

Suçun alışveriş merkezleri, ticari caddeler, pazarlar vs. gibi kalabalık mekânlarda olagelmesi buna örnek gösterilir. Suç Deseni Teorisi, bireylerin hem etkinlik alanlarına hem de farkındalık alanlarına sahip olduklarını öne sürmektedir. Bireylerin farkındalık alanları, yaşadıkları, bildikleri yani etkinlik içinde oldukları alanlardır (Koca ve Çolpan Erkan, 2022: 165). Bu kabule göre insanların evleri, iş yerleri ve eğlence alanları arasındaki dolaşım mekânları suçlunun farkındalık alanlarını oluşturmakta ve suçlunun suça nasıl karıştığına dair ipuçları vermektedir (Koca ve Çolpan Erkan, 2022: 165).

Suç işleme potansiyelinde olan bir kişi, rutin aktiviteleri sırasında fiziki, sosyal ve psikolojik çevresindeki ipuçlarından ve fırsatlardan yola çıkarak hedefini belirler yani suç düşüncesine karar verir ya da suç düşüncesinden uzaklaşır. Çünkü bu ipuçları bir hedefin iyi ya da kötü olduğunu tanımlar. Bu durumda güvenlik ile ilgili tüm çevresel faktörler kişinin suç düşüncesini etkilemektedir.

Evinden iş yerine metrobüs kullanarak giden bir kişi, bu ulaşım araçlarında suç olaylarının artması üzerine güvenlik algısını değiştirerek ulaşım aracı olarak deniz yolunu tercih edebilir. Devamlı gidilen sinemanın merkezi bir yer olduğu ve bu çevrenin olası bir terör saldırısına maruz kalabileceğine yönelik okunan haberler, alınan duyumlar kişiyi farklı bir aktivite çevresine yönlendirebilir. Bu örüntüde akıllı kararlar her zaman önceliklidir (Cicerali ve Cicerali, 2016: 8).

### **Güvenli Şehir Yaklaşımı Üzerine Tartışma ve Değerlendirmeler**

Suçun önlenmesi amacıyla suç fırsatlarının ortadan kaldırılması için fiziki ve sosyal çevreye müdahale edilerek, suça sebep olan fiziki ve sosyal koşullar gözden geçirilmelidir. Aynı zamanda suç işleme potansiyelinde olan veya suç işlemiş şahıslara karşı da tedbirler alınması gerekir. Suç işleme potansiyeline sahip şahıs veya şahıslara yönelik önleyici tedbirler alınması gerekirken; suç işlemiş olan şahıslara yönelik olarak da yeni suç işlemelerini önleyici tedbirler alınması ihtiyacı vardır. Toplumun sosyo-ekonomik nitelikleri, nüfus özellikleri gibi faktörler de suç önleme politikalarında üzerinde durulması gereken konulardır. Suçun önlenmesi amacıyla fiziki ve sosyal çevreye yapılacak olan müdahaleler temel alındığında Güvenli Şehir Yaklaşımı ortaya çıkmaktadır.

Suç, kolluk hizmetleriyle önlenemediği gibi suç önleme politikaları ve programlarının uygulandığı "Güvenli Şehir Yaklaşımı" ile de önlenmektedir. Ancak güvenli şehir, suç olaylarının hiç olmadığı veya az olduğu bir şehir anlamına gelmemektedir. Güvenli Şehir Yaklaşımı, mekânın suça etkisinden yola çıkarak, güvenlik kaygılarını ve kamu düzenini göz önünde tutarak yapılan şehir planlamasını, bina tasarımlarını, trafik düzenini, şehir güvenlik sistemlerini kapsamaktadır. Güvenli Şehir, toplumun kendilerini şehrin herhangi bir yerinde ve saatinde güvende hissettikleri şehirdir. Suçların önlenmesi için en uygun sosyal ve fiziki koşullar sağlamaya çalışılırken, suç işlendikten sonra da suçluların yakalanmasını kolaylaştıran tasarımların bütünüdür. Bu kapsamda ülke genelinde il merkezlerine giriş noktalarında kurulan Yol Kontrol Noktalarında 24 saat esasına göre görev yapan kolluk kuvvetlerinin yapmakta olduğu denetimlerin, suç işleme düşüncesinde olan şahıslar için caydırıcı, işlenen suçların faillerinin yakalanması

için de etkili bir uygulama olduğu bilinmektedir. Örneğin, Kocaeli ve Bursa şehirlerinden Yalova şehrine giriş noktasında bulunan Yol Kontrol Noktalarında yapılan denetimlerde yakalanan uyuşturucu madde, ruhsatsız silah taşıma ve nakletme başta olmak üzere birçok suça el konularak işlenmesi muhtemel daha önemli suçların önüne geçilmiş, ayrıca işlenen suçlardan dolayı aranan birçok firari şüpheli bu noktalarda yakalanmıştır.

Bahse konu yol kontrol noktalarında yapılan uygulamalar, Plaka Tanıma Sistemi (PTS), Trafik Elektronik Denetleme Sistemi (TEDES), Kent Güvenlik Yönetim Sistemi (KGYS) gibi sistemler ile de desteklenmektedir. Yol Kontrol Uygulamaları, suç işleme düşüncesinde olan şahıslar için caydırıcı ve önleyici bir uygulama; suç işleyen şahısların yakalanması için ise muhtemel bir nokta olmakla birlikte bu noktalarda yapılan uygulamalarda kolluk kuvvetlerinin suç ve suçluyla olan mücadelesini gören vatandaşların, yaşadıkları şehirdeki güvenlik kaygısını minimum seviyelere indireceği de aşikârdır.

Güvenli Şehir Yaklaşımı'na göre suç önlemede kullanılan geleneksel polisiye tedbirler sürekli olarak revize edilmektedir. Örneğin Yalova il merkezi ve ilçelerinde meydana gelen başta hırsızlık ve uyuşturucu madde ticareti ve kullanımı olmak üzere birçok olayın faillerinin Bağlarbaşı Mahallesi ile bağlantısının bulunması (uyuşturucu madde satışının genel itibarıyla bu mahallede yoğunlaşması ve hırsızlık olaylarındaki suça konu eşyaların satışının bu mahallede kolay olması) nedeniyle Yalova Emniyet Müdürlüğü tarafından Bağlarbaşı Mahallesi'ne bir Polis Noktası kurulmakla birlikte, bu bölgedeki devriye hizmetlerinin daha sık ve etkin bir şekilde yürütüldüğü bilinmektedir.

Suç işlenen yerdeki fiziki şartlar ve suçu kolaylaştıran unsurlar potansiyel suçlular açısından risk olan faktördür ve suç ile elde edilmesi düşünülen kazançlar değerlendirilir. Bu nedenle, suç işleme eğiliminde olanlar için risklerin artırılması ve olası kazançların da azaltılması söz konusudur. Bu çerçevede gerçekleştirilecek çalışmalarda belirli suçlarla ilgili ortak risk ve zorluklar ile suç işleme niyetinde olanların yakalanma riskini artırmak; suç sonrası elde edilmesi düşünülen kazancı azaltmak ve bu şekilde hedef alınan suçlar için elverişli olabilecek bütün fırsatları en aza indirmek amaçlanmalıdır (Clarke, 1997: 91-150 akt. Geleri, 2010: 29).

Yalova Valiliği'nin 2022 yılında yayımladığı emir yazısında; ikinci el eşya alım satımı yapan iş yerlerinin ve demir hurda alımı yapan iş yerlerinin alışveriş yaptıkları kişilere ait kimlik bilgilerinin kaydını tutma zorunluluğu getirilmiştir. Bu uygulamayla birlikte ikamet veya işyerlerinden hırsızlık yapan şahısların çalıntı malzemeleri, rahat bir şekilde satmalarının önüne geçilmek istenmiştir. Hırsızlık mallarını satmak isteyen şüpheli şahıslar, satış esnasında kimlik bilgisi vermek durumunda olduklarından yakalanma riskinin artması nedeniyle hırsızlık olayına karışmayacakları veya karışsalar dahi kimlik bilgisi verme zorunluluğundan dolayı yakalanmalarının kolaylaşacağı öngörülmüş ve suçun sağlayacağı fayda-zarar dengesinden hareketle hedeflenen amaca ulaşılmasında nispeten başarılı olunmuştur.



Şehirsal mekânda güvenlik kameralarının artışı, evlere ve arabalara alarm sistemlerinin takılması ve güvenli siteleri sayısındaki artış ve özel güvenlik hizmetlerinde yaşanan gelişmeler yukarıda bahsedilen teorilerden yola çıkarak Güvenli Şehirler için atılan adımlardandır. Sosyal Düzensizlik, Kırık Pencereler, Rasyonel Tercih, Rutin Aktiviteler, Durumsal Suç Önleme, Suç Deseni, İnşa Edilmiş Çevre ve Savunulabilir Mekân teorileri kapsamında kameralı güvenlik sistemleri, potansiyel suçlular açısından riski azaltan ve suç işlemeye yönelik motivasyonlarını düşüren önemli faktörlerdendir.

Kamu kurumlarında, özel kuruluşlarda ve toplantı, konser, sahne gösterileri gibi sosyal ve kültürel etkinliklerde özel güvenlik görevlilerin istihdamı ve bu yapının etkin kullanımı, rasyonel tercih teorisi, rutin aktiviteler ve durumsal suç önleme teorilerinden hareketle suç düşüncesi oluşturan çevresel faktörlerin azaltılmasında etkili olmaktadır.

Metruk binaların, terk edilmiş ve ıssız alanların varlığı kişilerde suç düşüncesi yaratan fırsatlar sunmaktadır. Kırık Pencereler Teorisi, suç oluşumunda metruk binalar gibi yapıların oluşturduğu düzensizlik, sahipsizlik, denetimsizlik, kontrolsüzlük duygularına dikkati çekmektedir. Bu duygular kişilerde suç düşüncesi oluşturarak çevresel görüntünün suç ile ilişkisini ortaya koymaktadır. Tarihi ve kültürel eser niteliğinde olması nedeniyle yıkılması mümkün olmayan metruk binaların onarım ve bakım çalışmalarının yapılması suçun önlenmesi bakımından önem taşımaktadır.

Ülkemizde 14.03.2018 tarihinde 81 il valiliğine gönderilen İçişleri Bakanlığı Genelgesi'nde "can ve mal güvenliğini tehdit eden, çevre kirliliğine yol açan ve şehir estetiğine uygun olmayan metruk binalar ve enkazlarının, başta uyuşturucu olmak üzere, zararlı maddelerin kullanımı, gizlenmesi ve kaçakçılığının yapılması gibi amaçlarla kullanıldığı" vurgusu yapılmıştır. Genelge kapsamında ilgili kurumlarca tespiti yapılan metruk binaların sahiplerine ulaşılarak gerekli tedbirlerin alınmasını, tedbir alınmayan metruk binalar için belediyelerce çevre aydınlatması sağlanması, kolluk güçlerince ise devriye hizmetlerinin artırılması, devam eden süreçte bu metruk binalar için yıkım kararı alınarak uygulanması talimatı verilmiştir.<sup>3</sup>

Cadde, park ve sokak aydınlatmaları, kişilerde güvenlik duygusu oluşturarak suç korkusunu azaltırken yetersiz olması durumunda ise asayiş olayları açısından suç olayını oluşturan çevresel bir faktör haline almaktadır. Suç korkusunun azalmasıyla birlikte kişilerin yaşam kalitesi yükselir, yaşam kalitesiyle birlikte de toplumsal sorunlar ve suç riski azalır. Bu kapsamda Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından şehirlerde asayiş olayları açısından riskli olarak değerlendirilen bölgelerdeki sokak aydınlatmaları konusunda periyodik denetimler yapılmakta ve sokak aydınlatmaları ile yaşanan asayiş olayları arasındaki bağın tespiti amacıyla kayıtlar tutulmaktadır.

Cadde ve sokak isimlerini, meskenlerin numaralandırmaları gösteren tabelaların varlığı, görüşü olumlu ve olumsuz şekilde etkileyen ağaçlar, cadde ve sokak

<sup>3</sup> <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/sehirlerin-guvenligi-icin-metruk-binalar-yikiliyor/1157396>

genişlikleri, düzgün ve uzun yollar, caddeye bakan pencere sayısı, otobüs duraklarının konumu, komşuluk ilişkileri, trafik akışının fazla oluşu, otobüs güzergâhları, polisin varlığı ve konumu, ev girişlerinin konumu, telefon kulübelerinin konumu, ticari işyerlerin varlığı ve yoğunluğu, barların varlığı, terk edilmiş ve ıssız alanlar gibi mekânsal özellikler, Güvenli Şehir Yaklaşımı'nda dikkat edilmesi gereken diğer özelliklerdir.

Kontrollü trafik akışının da suçla mücadeleye katkısı vardır. Güvenli Şehir Yaklaşımı'na göre, cadde ve sokakların planlanması suç önlemede dikkat çeken bir diğer konudur. Çıkmaz sokaklar, merdivenli ve kıvrımlı sokaklar, site içleri, tek yön sokaklar ve özel kullanım havası veren sokak girişlerinin yabancılar tarafından daha az kullanıldığı, buralarda oturanların genelde birbirlerini tanıdığı veya birbirlerine aşına olduğu ve çevrelere sahiplenmelerine katkıda bulunduğu, böylece buralarda daha az suç işlendiği söylenebilir. Geçiş kolay, doğrudan trafik akışı olan sokaklar daha fazla insan ve araç çekmektedir. Yaya ve otomobil trafiğinin yoğun olduğu, kolayca hemen her yerde yaya ve araç trafik yollarına geçişin bulunduğu sokak ve mahallelerde daha fazla oranda suç ve suç korkusuna rastlanmaktadır. Bu nedenle, sonu kapalı (ileriye transit geçişin olmadığı) çıkmaz sokakların, siteler içi dışarıya çıkışın olmadığı yolların ve oturanların sahiplenme hislerini geliştirecek, özel yol hissini verebilecek, daha az kullanıma uygun yolların yapılması suçla mücadelede olumlu etkiler meydana getirecektir (Geleri, 2010: 30-31).

Şehir nüfusunun ve trafiğin yoğun olduğu alanlarda planlamanın yoksunluğu mekân-suç ilişkisi açısından suç düşüncesine fırsat sunduğu gibi suç olaylarına zamanında müdahale edilmesini, olayın şüphelilerinin yakalanmasını, olay yerinin ve suç delillerinin korunmasını da engelleyen bir durumdur. Otoparkların inşa edilmesi, trafik işaret ve levhalarının trafiği rahatlatarak şekilde tasarlanması, alınabilecek önlemlerden bazılarıdır.

## SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumsal gelişmenin sürekli olarak yaşandığı şehirler, insanların çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan pek çok hizmetin sunulduğu yerleşmelerdir. Modern şehirler, olumlu yönde çeşitli imkânlar sunduğu kadar, suç ve şiddetin yaşanması için çeşitli fırsatların ve hedeflerin var olduğu mekânlardır.

Şehirlerde yaşanan suç olayları, toplumsal ve bireysel güvenliği, yaşam kalitesini, sürdürülebilir kalkınmayı, şehirlerin sosyal, kültürel, fiziki ve ekonomik yapılarını bozmaktadır. Bu nedenle şehirleri suç olaylarından arındırmak için teorilerden ve bilimsel görüşlerden yola çıkarak çözüm yollarının disiplinler arası yaklaşım ile ve bütüncül bakış açısı ile ortaya konulması gerekir. Şehirsel yoksulluğun ve işsizliğin ortadan kaldırılmaması, nüfusun niteliğinin iyileştirilmemesi ya da şehre dair fiziki çözümlerin getirilmemesi durumunda tek başına suçu önlemeye yönelik diğer yöntem ve cezalar yetersiz kalmaktadır.

Suçun, kanunlar aracılığı veya geleneksel polisiye tedbirleri ile önlenmesi mümkün olmadığı gibi suçun önlenmesinde herkese düşen bir görev ve sorumluluk bulunmaktadır. Toplum güvenliğinde tüm sorumluluk polis teşkilatı başta olmak

üzere güvenlik güçlerine verilmeden yerel yöneticilerle, ilgili kamu kurumları ve özel kuruluş temsilcileriyle ve bilimsel yollarla analizlerin yapılabilmesi amacıyla üniversitelerle işbirliği yapılması bir zorunluluktur. Tutulan suç istatistikleri kapsamlı ve güncel olduğu kadar aynı zamanda uygulanan politikaların işlevselliğini test etmek için de bir kıstas olarak kullanılmalıdır. Bir şehir veya ülke genelinde alınacak olan güvenlik tedbirleri, suç önleme politikalarına ve ceza adalet sistemi yaptırımlarına dayandırılmalıdır.

Fiziki çevrede düzenlemelerle oluşturulan düzenli imar planları, bina tasarımları, trafik düzeni, kolluk kuvvetleri tarafından sağlanan önleyici devriye hizmetleri, güvenlik kameraları, alarm sistemleri, özel güvenlik personeli ve sistemleri, suça maruz kalma potansiyelinde olan mağdurların güçlendirilmesi, şehrin gelişiminde göz önüne alınarak suçun önlenmesinde temel kıstas olmalıdır. Böylece bir şehir tasarlanırken şehir güvenliği ön planda tutularak "Güvenli Şehir" kavramı amaçlanmalıdır. Savunulabilir Mekân Teorisi, İnşa Edilmiş Çevre Teorisi, Rutin Faaliyetler Teorisi, Durumsal Suç Önleme Teorisi, Kırık Pencere Teorisi, Rasyonel Tercih Teorisi, Suç Deseni Teorisi ve Sosyal Düzensizlik Teorisi "Güvenli Şehir" oluşumunun önemini gösteren başlıca teorilerdendir. Böylece suç-ceza ilişkisine fırsat vermeden önleyici tedbirler alınmalıdır.

Unutulmaması gerekir ki toplumsal ve teknolojik gelişmelerle birlikte suç olayları, suç unsurları ve suçlu profilleri de değişmektedir. Buna bağlı olarak suç teorilerinin, suç önleme yaklaşımlarının, politikalarının ve modellerinin de geliştirilmesi gerekmektedir. Bu yaklaşım ve modellerin çıkış noktası ise toplumda meydana gelen suç olaylarını minimuma indirmek, kişilerde suç düşüncesi oluşumunu engellemek ve toplumu oluşturan bireylerde güvenlik algısını güçlendirmek olmalıdır.

#### KAYNAKÇA

Aksoy, E. (2007). Suç ve Güvenli Kent Yaklaşımı. TMMOB Mimarlar Odası Bülteni Kent ve Suç Dosyası, 6(1), 11-16.

Aliağaoğlu, A. (2007). *Balıkesir Şehrinde Suçlar: Coğrafi Bir Yaklaşım (2005) (1. Baskı)*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Aliağaoğlu, A., & Uğur A. (2021). Kentlerde Suç ve Suça İten Sebepler, Suçla İlgili Teorik Çalışmalar. *Doğu Coğrafya Dergisi Haziran-2021 26(45)*, 37-54.

Ataç, E., & Gürbüz, D. (2009). Kentsel Mekânda Gelişen Suça Müdahale Etmede Disiplinler Arası Güvenlik Politikaları. *Polis Bilimleri Dergisi 11(1)*, ss.25-46.

Atik, Ç. (2014). Burdur İli Merkez İlçesi Kırsalında İşlenen Asayiş Suçları. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. Tez No: 369184.

Austrup, S. (2011). The Person Behind the "Broken Window": The Influence of the Environment and Personality on Undesired Behavior, University of Twente Student Theses, Enschede (Holland).

Balcı, A. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem Akademi.

Başaran, E. (2022). Türkiye'de Suç Coğrafyası Araştırmaları Bir Literatür Değerlendirmesi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 23(42)*, 625-667.

Ciceralli, E. E., & Ciceralli L.K. (2016). *Çevre ve Suç: Şehir Güvenliğini Artırmada Çevre Psikoloji Yaklaşımı*. İstanbul: Nişantaşı Üniversitesi Yayınları.

Clarke, R. V. (1997). *Situational Crime Prevention, Building a Safer Society, Strategic Approaches to Crime Prevention*, Tonry & D.P. Farrington (eds) *Crime and Justice: A Review of Research 12*, Chicago ve Londra: The University of Chicago Press.

Cohen, L. E., & Felson, M. (1979). *Social Change and Crime Rate Trends: A Routin Activity Approach*. *American Sociological Review* 44, 588-608.

Cullen, F. T., & Agnew, R. (1999). *Criminological Theory: Past to Present*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company.

Doğan, H. İ., & Sevinç, B. (2011). Suç Teorileri ve Şehir Güvenliği: Bitlis İliyle İlgili Genel Bir Değerlendirme. *Polis Bilimleri Dergisi* 13(4), 27-53.

Dolu, O. (2009). Bir Fırsat Olarak Suç: Suçun Durumsal Belirleyicileri, Suç Fırsatları ve Rutin Faaliyetler Teorisi. *Polis Bilimleri Dergisi* 11(2), 1-29.

Dolu, O. (2012). *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Geleri, A. (2010). Şehirlerde Suç Önleme Politikalarının Geliştirilmesi. *Polis Bilimleri Dergisi* 12(3), 23-39.

Kaypak, Ş. (2013). Çevresel Güvenlik ve Sınıraşan Çevre Suçları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 38, 11-22.

Koca, T., & Çolpan Erkan, N. (2022). Kentsel Güvenliğin Sağlanmasında Tasarım Rehberleri. *TMMOB, Şehir Plancıları Odası* 32(1), 162-173.

Newman, O. (1972). *Defensible Space, People and Design in the Violent City*. London: Architectural Press.

Uludağ Eraslan, R. (2019). Gözetim Toplumu Algısına Sanatsal Tepkiler. *Ulakbilge* 43 (2019 Aralık), 867- 879.

Yıldız, F. (2020). Rasyonel Seçim Teorisi ile Organize Suçları Anlamak. *Akademik Hassasiyetler* 7, 147-171.

Yirmibeşoğlu, F., & Ergun, N. (2007). İstanbul'da Suç. TMMOB Mimarlar Odası, Bülten 55, Ankara.

<https://www.youtube.com/watch?v=R3ZF3-sIMRs> Erişim Tarihi: 03.02.2023

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/sehirlerin-quvenligi-icin-metruk-binalar-yikiliyor/1157396> Erişim Tarihi: 08.10.2023

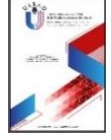
**GENİŞLETİLMİŞ ÖZET:** Suç, ceza hukukuna göre kanun tarafından yaptırım uygulanan her türlü davranış ve hareketlerdir. Suç kavramı içerisine giren davranış ve hareketler, aynı zamanda toplumun norm ve değerlerine de aykırıdır. Coğrafyanın temel çalışma alanı insan-mekân ilişkisinden yola çıkan suç coğrafyası ise suçların işlendiği mekân ve mekânın suça olan etkisini incelemektedir. Her mekân kendi koşul ve özelliklerine göre değerlendirilerek analizler yapıldığında mekânın suça sebep olan bazı olanakları sağladığı ortaya çıkmaktadır. Araştırmamızın amacı, daha önce yapılan teorik çalışma ve araştırmalara katkı sağlayarak çeşitli sonuçlara varmaktır. Genel olarak hukukçuların ilgilendiği ancak suç coğrafyasının da araştırma konusu olan suç kavramının mekân ile olan ilişkisi, suç coğrafyasına daha fazla önem verilmesi gerektiğini göstermektedir. Türkiye'de henüz 20 yıl civarında bir tarihi geçmişi olan suç coğrafyasının literatür eksikliğini kapatması adına bu çalışma da katkı sağlayacaktır. Araştırma konusunda yapılan literatür

taraması ile incelenen konunun özgünlüğü amaçlanmıştır. Gözden geçirme, değerlendirme ve sentezleme yöntemleri ile araştırma konusu kapsamında yayınlanmış çalışmalar incelenmiştir. Literatür taraması esnasında çalışmaları yapan bilim alanları ile ilgili herhangi bir sınırlama yapılmamıştır. Coğrafya alanında yapılan çalışmaların sınırlılığı nedeniyle suçun mekânsallığına vurgu yapan her kaynaktan yararlanılmış, zaman sınırlaması yapılmamıştır. Araştırmada bütüncül, eleştirel bir yaklaşım sergilenmiştir. Gelir dağılımındaki adaletsizlik ve işsizlik, yoksulluk, nüfus hareketliliği, şehirleşme, göçlerle meydana gelen etnik-ulusal çeşitlilik, aile yapısında bozulmalar, eğitimdeki yetersizliklerin sebep olduğu sosyal çözülme, savaşlar, ekonomik bunalımlar gibi sebeplerle farklı kültür, ırk ve ekonomik seviyeden insanın bir araya gelmesi sonucu homojen yapısı bozulan karmaşık sosyal yapılar ve tüm bu faktörlerin mekân üzerinde meydana getirdiği fiziki değişimler doğrudan suç düşüncesi için fırsat sunmaktadır. Duvarlarda grafitilerin varlığı, harabe durumdaki yapıların varlığı, yetersiz ışıklandırma, تنها sokaklar ve caddeler, çöp ve kirletici unsurlar, yetersiz veya eksik güvenlik tedbirleri gibi mekânsal özelliklerle suç kavramı arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Savunulabilir Mekân Teorisi, şehirselleşen tasarım yoluyla suç önlemeyi hedeflemektedir. İnşa Edilmiş Çevre Teorisi ise yerleşim yerlerinin sosyal birlikteliğin gelişimine olanak vermesi halinde suç oranlarında da azalma meydana geleceğini savunur. Rutin Faaliyetler Teorisi'ne göre suçlu, günlük hayattaki rutininde hedefi değerine, taşınabilirliğine, görünürlüğüne ve erişebilirliğine göre belirler. Suç düşüncesinin meydana gelmesini sağlayan uygun bir hedefin varlığı, koruyucu ve önleyici tedbirin eksikliği veya yokluğu, güvenliğin sağlanmamış olması suçun oluşmasına neden olmaktadır. Durumsal Suç Önleme Teorisi, suç işleme olasılığı olan çevrede alınacak önlemler, fiziki düzenlemeler, uygulanacak teknikler ve planlanan çevresel tasarımlar ile çevrenin kişinin zihninde suç düşüncesi oluşturmasını sağlayacak suç fırsatlarının azaltılacağını savunur. Kırık Pencereler Teorisi'ne göre bir mahallede bazı camları kırık olan binada onarım çalışmaları yapılmazsa insanlarda boş vermişliğin bir işareti olarak sahipsizlik, denetimsizlik ve kontrolsüzlük duygusu oluşturacağı için kişilerin diğer camları da kırma eğiliminde olması kaçınılmazdır. Rasyonel Tercih Teorisi'ne göre genellikle mantık ve akıl yürütme sonucu yani düşünce süzgecinden geçerek ortaya çıkan suç, kâr ve zarar hesabı yapılarak, mekânda var olan fırsatlardan ve kazanımlardan hareketle işlenmektedir. Suç Deseni Teorisi, suçun genellikle hedefin aktif olduğu mekânların kesişim noktalarında meydana geldiğini ve suçluların daha çok bildikleri yerlerde suç işlemeyi yeğlediği kabulüne dayanmaktadır. Sosyal Düzensizlik Teorisi de suçun meydana geldiği çevre ile suç oranları arasındaki karşılıklı ilişkileri ortaya koymaya çalışarak suça mekânsal bakış açısı kazandırmıştır. Suçun şehirselleşen mekândaki algısı güvensizlik hissidir. Artan suç oranları ve gelişen yeni suç türleri, şehirlerde güvensizlik hissi, suç korkusu veya suça maruz kalma korkusu olarak algılanarak kişilerde yaşam kalitesini düşürmektedir. Şehirselleşen mekânın kişilerde yarattığı güvensizlik hissi, suç korkusu veya suça maruz kalma korkusu aynı zamanda mekânın fiziki, sosyal ve ekonomik özelliklerinin değişimine neden olmaktadır. Tüm bu özellikler, şehir sakinlerinde suç korkusu oluşturmaktadır. Bunu ortadan kaldıracak olan ise güvenli şehir mekânları tasarımıdır. Çevresel eşitsizlikleri ortadan kaldırarak, güvenli şehir mekânları planlayarak, yaşam kalitesi yüksek yapılar oluşturmak için suç teorilerinden yola çıkarak disiplinler arası çalışmalar ve bütüncül yaklaşım ile şehir planlamaları yapılması "Güvenli Şehir" yaklaşımını ortaya çıkarmaktadır.

**EXTENDED ABSTRACT:** Crime is any behavior or action sanctioned by law according to criminal law. Behaviors and actions that fall within the concept of crime are also against the norms and values of society. Crime geography, which is the main field of study of geography based on the human-space relationship, examines the place where crimes are committed and the effect of the place on crime. When each place is evaluated and analyzed

according to its own conditions and characteristics, it becomes clear that the place provides some opportunities that cause crime. The aim of our research is to reach various conclusions by contributing to previous theoretical studies and research. The relationship between the concept of crime and space, which is generally of interest to lawyers but is also the subject of research in crime geography, shows that more importance should be given to crime geography. This study will also contribute to filling the literature gap on crime geography, which has a history of around 20 years in Turkey. The aim of the literature review was to ensure the originality of the subject examined. Studies published within the scope of the research topic were examined using review, evaluation and synthesis methods. During the literature review, no restrictions were made regarding the scientific fields that carried out the studies. Due to the limitations of studies in the field of geography, every source emphasizing the spatiality of crime was used and no time limitation was made. A holistic, critical approach was taken in the research. As a result of people from different cultures, races and economic levels coming together due to reasons such as injustice in income distribution and unemployment, poverty, population mobility, urbanization, ethnic-national diversity caused by migrations, disruptions in family structure, social disintegration caused by inadequacies in education, wars and economic depressions. Complex social structures whose homogeneous structure is disrupted and the physical changes caused by all these factors on the space directly present an opportunity for criminal thinking. There is a close relationship between the concept of crime and spatial features such as the presence of graffiti on the walls, the presence of ruined buildings, inadequate lighting, deserted streets and avenues, garbage and polluting elements, inadequate or missing security measures. Defensible Space Theory aims to prevent crime through urban design. The Built Environment Theory argues that if settlements allow the development of social cohesion, crime rates will decrease. According to Routine Activities Theory, the criminal determines the target in his daily life routine according to its value, portability, visibility and accessibility. The existence of a suitable target that enables the idea of crime to occur, the lack or absence of protective and preventive measures, and the lack of security cause the crime to occur. Situational Crime Prevention Theory argues that crime opportunities will be reduced by taking precautions, physical arrangements, techniques to be applied and planned environmental designs in the environment where crime is likely to occur, which will enable the environment to create criminal thoughts in the person's mind. According to the Broken Windows Theory, if repair work is not done on a building with some broken windows in a neighborhood, it is inevitable that people will tend to break other windows as it will create a feeling of dereliction, lack of control and lack of control as a sign of neglect. According to Rational Choice Theory, crime, which generally occurs as a result of logic and reasoning, that is, through the filter of thought, is committed by calculating profit and loss, based on the opportunities and gains available in the place. Crime Pattern Theory is based on the assumption that crime generally occurs at the intersections of places where the target is active and that criminals prefer to commit crimes in places they know more. Social Disorder Theory also brought a spatial perspective to crime by trying to reveal the interrelationships between the environment where crime occurs and crime rates. According to the Broken Windows Theory, if repair work is not done on a building with some broken windows in a neighborhood, it is inevitable that people will tend to break other windows as it will create a feeling of dereliction, lack of control and lack of control as a sign of neglect. According to Rational Choice Theory, crime, which generally occurs as a result of logic and reasoning, that is, through the filter of thought, is committed by calculating profit and loss, based on the opportunities and gains available in the place. Crime Pattern Theory is based on the assumption that crime generally occurs at

the intersections of places where the target is active and that criminals prefer to commit crimes in places they know more. Social Disorder Theory also brought a spatial perspective to crime by trying to reveal the interrelationships between the environment where crime occurs and crime rates. The perception of crime in urban space is a feeling of insecurity. Increasing crime rates and developing new types of crime are perceived as a feeling of insecurity in cities, fear of crime, or fear of being exposed to crime, reducing people's quality of life. The feeling of insecurity, fear of crime or fear of being exposed to crime that the urban space creates in people also causes changes in the physical, social and economic characteristics of the place. All these features create fear of crime in city residents. What will eliminate this is the design of safe city spaces. Interdisciplinary studies and holistic approach to city planning based on crime theories in order to eliminate environmental inequalities, plan safe city spaces, and create cities with high quality of life reveal the "Safe City" approach.



### III. AHMED DÖNEMİNDE HABSBURG ELÇİLERİNİN KABULÜ VE YAPILAN HARCAMALAR (1703-1730)

III. ACCEPTANCE OF HABSBURG AMBASSADORS AND EXPENDITURES IN  
THE PERIOD OF AHMED (1703-1730)

#### Emre SAĞLAM

Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,  
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Bilim Dalı,  
Karaman/Türkiye.

Master's Degree Std. Karamaoğlu Mehmetbey University, Social Sciences  
Institute, Department of History, New age science,  
Karaman/Türkiye.

emr.drk.dnd.44@gmail.com

**ORCID ID:** 0000-0001-8072-978x

#### Makale bilgisi | Article Information

**DOI:** 10.47994/usbad.1166769

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 25.08.2022

**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 16.04.2023

**Yayın Tarihi / Date Published:** 20.12.2023

**Yayın Sezonu / Pub Date Season:** Aralık / December

**Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article:** Sağlam, E. (2023).

III. Ahmed Döneminde Habsburg Elçilerinin Kabulü ve Yapılan Harcamalar (1703-1730). *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 5(13), 649-682.

**İntihal:** Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

**Plagiarism:** This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



**İletişim:** Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>  
mail: [usbaddergi@gmail.com](mailto:usbaddergi@gmail.com)



**Öz:** Uluslararası ilişkileri yürütme işi veya sanatı olarak tanımladığımız diplomasi'nin tatbik edilmesinde her devletin kendine özgü geliştirdiği ve uygulamaya koyduğu kaideler vardır. Bir devlet geleneğinin birikimiyle teşekkül etmiş bu kaideler, devletin içinde bulunduğu statükonun ihtiyacına, gereklerine, amaçlarına göre değişimler geçirse de her zaman uygulanmış ve önemini korumuştur. Osmanlı İmparatorluğu da kuruluşundan itibaren muasırı olduğu devletlerle siyasi ilişkilerde bulunmuş ve siyasi ilişkilerinin bir sonucu olarak da kendine özgü uygulamaya koyduğu bir diplomasi anlayışı geliştirmiştir. Bu anlayış çerçevesinde diplomasi'nin uygulama alanlarından biri de gelen elçilerin kabulü ve yapılan harcamalardır. Bu çalışmada, özellikle 1718 Pasarofça Antlaşması ile siyasi üstünlüğünü kaybeden Osmanlı Devleti'nin bu durumu elçi kabullerine nasıl yansıttığı hususu, III. Ahmed döneminde (1703-1730) gelen Habsburg (Avusturya) elçileri özelinde ele alınmıştır. Bu çerçevede araştırmanın temel amacı siyasi alanda yaşanan değişimlerin diplomasi'nin uygulama alanlarından biri olan elçi kabullerine nasıl yansıdığını ortaya koymaktır. Araştırmamız nihayetinde III. Ahmed döneminde gelen Habsburg elçilerinin kabulleri ve yapılan harcamalarda, geleneksel Osmanlı diplomasi anlayışına nazaran farklılıklar saptanmıştır. Bu ayrım diğer elçi kabullerine de yansiyarak Osmanlı Devleti'nin yeni bir diplomasi telakkisi oluşturduğu görülmüştür.

**Anahtar Kelimeler:** Osmanlı, Habsburg, Diplomasi, Elçi

**Abstract:** In the practice of diplomacy, which we define as the work or art of conducting international relations, each state has its own rules developed and put into practice. These rules, which were formed with the accumulation of a state tradition, have always been applied and preserved their importance, although they have undergone changes according to the needs, requirements and purposes of the status quo of the state. The Ottoman Empire also had political relations with the states that it was contemporary with since its establishment, and as a result of its political relations, it developed a unique understanding of diplomacy that it put into practice. Within the framework of this understanding, one of the application areas of diplomacy is the reception of incoming envoys and the expenditures made. This study is limited only to the Habsburg (Austrian) envoys who came during the reign of Ahmed III (1703-1730). Again, in this period, how the Ottoman Empire, which lost its political supremacy with the 1718 Treaty of Pasarofca, reflected this on the envoys, which is one of the fields of diplomacy, is also discussed in this study. In this context, the main purpose of the research is to reveal how the changes in the political field are reflected in the reception of envoys, which is one of the fields of diplomacy. At the end of our research, there were differences in the acceptances and expenditures of the Habsburg ambassadors during the reign of Ahmed III, compared to the traditional Ottoman diplomacy. This distinction was also reflected in other envoys, and it was seen that the Ottoman Empire created a new diplomacy concept.

**Key Words:** Ottoman, Habsburg, Diplomacy, Envoy

## GİRİŞ

Anadolu'da bir serhat devleti olarak tarih sahnesine çıkan Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren sınır komşuları olan Türk Beylikleri ve Bizans İmparatorluğu ile diplomatik ilişki içinde bulunmuştur. Fetih politikasının aktif olarak yürütüldüğü Osmanlı Devleti'nde, yeni yerlerin fethedilmesiyle siyasi üstünlük sağlanmış ve buna bağlı olarak diplomatik ilişkilerde bulunulan devlet sayısı da artmıştır. Osmanlı diplomasi'nin fetihlerle paralel olarak ilerlemesi sonucunda stratejik ve ekonomik öneme sahip birçok değerli toprak ele geçirilmiş ve bu topraklarda

ticareti canlı tutmak için eski düzenin devamı sağlanmıştır (İnalçık, 2004: 73, 175). Osmanlı Devleti'nin kısa süre içerisinde beylikten devlete sonra da adını tüm dünyaya duyuracak bir imparatorluğa dönüşmesindeki en önemli etkenlerden biri de şüphesiz uyguladığı dış politika ve diplomasi anlayışıdır.

Yürütülen bu tutarlı siyasi politikaya, diplomasisi ile de yön veren Osmanlı Devleti artık sürekli olarak Avrupalı devletlerin göz önünde bulundurduğu ve her hareketinin takip edildiği bir devlet haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin ve diğer devletler arasında sınır anlaşmazlıklarının yanında askerî, siyasî, iktisadî bazen de dinî saikler minvalinde gerçekleşen diplomatik ilişkiler imparatorluğun son dönemlerine kadar devam etti. Bu ilişkilerin en yoğun trafiğini ise XVI. yüzyıldan itibaren Habsburg İmparatorluğu ile Osmanlı İmparatorluğu arasında gerçekleşen siyasi çekişmeler oluşturdu. İki devlet arasında yaşanan bu durum diplomatik münasebetleri de zorunlu kıldı. XVIII. yüzyıla birlikte, Avrupalı devletlere karşı gerçekleştirmiş olduğu savaşlar neticesinde artık askerî üstünlüğünü de kaybeden Osmanlı Devleti, 1718'de Pasarofça Antlaşması'yla birlikte Avrupalı devletlerin siyasî ve askerî üstünlüğünü de kabul etmiş oldu (Kurtaran, 2009: 158, 162). Bazı alanlarda değişimin kaçınılmaz olduğunu anlayan Osmanlı Devleti, bu değişimlerden en önemlisini ise geleneksel Osmanlı diplomasi anlayışının uygulama alanlarından biri olan elçi kabulleri ve yapılan harcamalar üzerinde yaptı. Çalışmada XVIII. yüzyılın ilk otuz yılını kapsayan ve III. Ahmed'in saltanat yıllarında Habsburg İmparatorluğu'nun, Osmanlı Devleti'ne gönderdiği elçilerin kabulü ve yapılan harcamalar ele alındı. Siyasî ve askerî üstünlüğünü kaybeden Osmanlı Devleti'nin diplomasi anlayışında da değişiklikler yaşanmıştır. Araştırmanın temel amacı Osmanlı Devleti'nin, bu durumu elçi kabulü ve elçilere yapılan harcamalara nasıl yansıtıldığını somut verilerden faydalanarak açıklamaktır. Nitekim statik olmayan elçi kabullerinde birtakım değişimlerin yaşandığı bilinmektedir. Bu noktada çalışmada cevap aranan temel sorular şunlardır: Osmanlı diplomasisi alanında yaşanan değişimler nelerdir? Osmanlı diplomasisindeki değişimler elçi kabullerine nasıl yansımıştır? Son olarak elçi kabullerindeki değişim, elçilere yapılan harcamaları nasıl etkilemiştir? Çalışmada tüm bu sorular, III. Ahmed döneminde gelen Habsburg elçilerinin kabulü, elçilere yapılan harcamalar özelinde irdelendi ve mukayeseli bir bakış açısı oluşturuldu. Bu noktada araştırmanın temel problemi, Osmanlı Devleti'nde uygulanagelen elçi kabulleri ve bu kabuller sırasında elçilere yapılan harcamaların III. Ahmed döneminde nasıl icra edildiğidir. Nitekim elçi kabulleri ve bu kabuller sırasındaki uygulamaların içeriği Osmanlı Devleti'nin diğer devletlerle olan diplomatik ilişkilerinin anlaşılmasında oldukça önem arz eden bir mahiyete sahiptir. Buna karşın Osmanlı diplomasi tarihi alanında yapılan çalışmalar daha ziyade elçiler ve sefaretnameler üzerinde yoğunlaşmış durumdadır. Bu minvalde ilgili çalışmada, Osmanlı diplomasi literatüründe elçilere yapılan harcamalar konusunun daha ziyade elçi kabulüyle ilgili çalışmaların içerisinde küçük bir bölüm olarak yer alması ve bu konuda müstakil araştırmaların azlığı göz önüne alınmıştır. Mevcut makale ile elçi kabulleri ve elçilere yapılan harcamalar konusunda hem ulusal hem de uluslararası alan yazına katkı sağlaması hedeflenmektedir. Çalışmada tüm bu

amaçları gerçekleştirmek için döneme ait arşiv belgeleri, kronikler ve teşrifat defterleri ile araştırma-inceleme eserlerinden istifade edilmiştir. Yapısal olarak üç bölümden oluşan araştırmada genelden özele indirme ve mukayese yöntemleri kullanılmıştır.

### 1. Diplomasi Aracı Olarak Osmanlı Devleti'nde Elçi Kabulü Uygulaması

Devletlerarasında meydana gelen askerî, siyasî, iktisadî ilişkilerin sürdürülebilir olmasında elçiler önemli bir yer tutmaktadır. Bunun yanında dönemin teknolojik imkânlarının kısıtlılığı da elçilere bir iletişim aracı misyonu yüklemiştir (Turan, 2013: 33). Her devlette olduğu gibi Osmanlı Devleti de kuruluşundan itibaren diplomatik politikalar dâhilinde, siyasi ilişkide bulunduğu devletlere hem elçi göndermiş hem de elçi kabul etmiştir. Bir devleti başka bir devlet nezdinde temsil eden elçilerin, bu görevi üstlenebilecek bir kabiliyete de sahip olması gerekirdi (İpşirli, 1995: 3-6). Nitekim elçi olarak görevlendirilecek kişilere bu elçilik görevi süresince bir pâyeye verildi (Unan, 2007: 193-194). Elçilere verilen bu pâyeler; fevkalâde elçi, orta elçi, büyükelçi olarak adlandırılırken, elçiler görevlerini bu pâyelere göre icra ederlerdi (Kurtaran, 2018a: 333). XV. yüzyılda Anadolu topraklarında bir imparatorluk gücüne de kavuşmuş olan Osmanlı Devleti, Avrupalı devletler karşısında bir ilgi merkezi hâline gelmiş ve bu nedenle Avrupalı devletler Osmanlı İmparatorluğu'nu daha yakından tanıma gereğini hissetmişlerdir. Bu doğrultuda ilk adımı doğu-batı arasında önemli bir deniz ticareti ağına sahip olan Venedik Devleti attı. Daha çok iktisadî çıkarlarını devam ettirme gayesiyle açılan Venedik elçiliğini sonrasında diğer Avrupalı devletler takip etti (Şakiroğlu, 1992: 43-47). Böylece devletler hukukunda sürekli elçi bulundurulması ilkesi ilk kez Osmanlı Devleti'nde görüldü (Mumucu, 2007: 58-59).

Osmanlı Devleti, payitahtına gönderilen yabancı elçileri Osmanlı sınırlarına girişinden itibaren misafir olarak kabul etmekle birlikte, gelen her devlet elçisinin karşılanmasında aynı teamül uygulanmamaktadır. Babıâli'nin elçi kabullerindeki bu farklılıklar, muhatap devlet ile Osmanlı yönetimi arasındaki askeri ve siyasi münasebetlere bağlı olarak değişmektedir. Buna göre, Osmanlı Devleti gelen elçilerin Müslüman /Hıristiyan, dost/düşman, savaşta kazanan/kaybeden, güçlü/güçsüz olma gibi nedenleri de göz önünde bulundurarak, bu saikleri elçi kabullerine de yansıtmıştır (Kurtaran, 2021b: 3181). Nitekim Osmanlı diplomasi literatüründe devletin siyasi gücü çerçevesinde elçi kabul etmek bir üstünlük olarak yorumlanırken, Osmanlı Devleti elçi göndermeyi de muhatap ülkenin meşruyetini kabul etme olarak algılamış ve devletin kendisi de Avrupalı devletlerin merkezlerinde elçi bulundurmamıştır (Kurtaran, 2021b: 3182). Bu minvalde Osmanlı Devleti, elçilik faaliyetlerini uzun bir süre görevlendirdiği fevkalâde elçiler vasıtasıyla yürütmüştür. Çeşitli siyasi ilişkiler sonucu Osmanlı başkentine gönderilecek olan elçi ve heyeti hakkındaki bilgiler ilgili devlet tarafından Osmanlı Devleti'ne bildirilirdi. Gelen bilgiler dâhilinde elçilik heyetinin tüm ihtiyaçlarının tedarik edilmesinde devlet bizzat ilgilenirdi. Elçilik heyetinin çeşitli ödenekleri baş muhasebe kalemi tarafından hazırlanır ve ayrılan bu bütçeye 'tayinat' adı verildi (Baykal, 2008: 38). Devlet bu ödeneğin bir kısmını aynî olarak halktan karşılarken

bir kısmını da nakdî bir şekilde miri hazineden tedarik ederdi. Elçinin geleceği güne müteakip elçilik heyetini sınırdaki karşılamaya saray görevlilerinden bir mihmandar ataması gerçekleşirdi (Bozkurt, 2020: 25-26). Gelen elçiler ise yol boyunca geçtikleri yerlerin idarecileri tarafından karşılanarak, kendilerine ikramlarda bulunulur ve öncesinde hazırlanan konaklama yerlerine yerleştirilirdi. Mihmandar elçilik heyetinin tüm ihtiyaçlarıyla yakından ilgilendiği gibi heyetin geri dönüşüne kadar elçilik heyetine refakat ederdi (Uzunçarşılı, 1984: 387). Payitahta gelen elçi ve maiyetine bir karşılama heyeti gönderilirdi. Yapılan karşılama merasiminin ardından eğer elçi geçici suretle gelmiş ise İstanbul'a yakın bir çiftlikte (Hatice Sultan Çiftliği vb.) Çavuşbaşı nezaretinde yemek verilecek çadıra kadar getirilirdi (Can, 2019: 267, 275). Elçinin sofrasında sadece divan tercümanı bulunmakla beraber diğer heyet üyeleri ve karşılamaya gelenler için ayrı ayrı sofralar kurulurdu. Elçiler, yemeğin ardından önceden gönderilmiş olan atlarla alay eşliğinde konak veya hanlara yerleştirilirdi. Ertesi gün elçinin bulunduğu konağa veya hana sadrazam tarafından 'hoş geldin' maiyetinde çiçek, meyve ve çeşitli şuruplu içecekler gönderilip hatır sorulurdu. Sadrazamın bu ihsanına müteakip diğer devlet ricalinden vezirler de aynı teamülü sergilerdi. İki üç gün dinlendikten sonra ilk olarak sadrazamla iletişime geçerlerdi (Eyice, 1995: 15). Elçilerin padişah tarafından sarayda kabulleri ise belirli teşrifat kaideleri içerisinde gerçekleşirdi (Karaca, 2011: 570-572). Elçi ikamet ettiği yerden divan çavuşlarından bir kısmıyla (çavuşlar kâtibi, çavuşlar emini) beraber alaylar eşliğinde paşa kapısına veya saraya götürülürdü (Uzunçarşılı, 1984: 51-66). Alaylar eşliğinde Topkapı Sarayı'na gelen elçiyi sarayın girişinde bekleyen iki kapıcıbaşı karşılar ve kapıcıbaşının refakatinde elçiler evvela Divan-ı Hümâyûn odasına götürülürdü (Uzunçarşılı, 1984: 415). Daha çok Galebe Divanı ya da yeniçerilere üç ayda bir verilen Ulufe Divanı'na denk getirilen elçi kabulleri adeta devletin güç ve zenginliğinin gösterildiği bir merasim olarak sergilenirdi (Turan, 2013: 36). Divanı Hümâyûn'da sadrazam tarafından elçiye verilen tatlı ve kahvenin yanında mevsimine göre çeşitli şerbetler ikram edilirdi. Elçi kabulleri sırasında elçilere verilen ziyafetlerden birisi de elçinin divandaki bu kabulü sırasında gerçekleştirilirdi. İlgili ziyafetler genel bir teâmül dâhilinde gerçekleştirilmekle birlikte, elçiye yapılan harcamalar ve gösterilen muameleler devletten devlete veya elçinin geliş amacı ve statüsü gibi durumlara göre değişebilirdi. Yemeğin ardından, elçi ve maiyetine hil'at giydirilerek elçinin iki koluna kapıcıbaşlarından veya Çavuşbaşlarından iki kişinin girmesiyle bâbüssaâde kapısının hemen arkasındaki arz odasına götürülerek padişahın huzuruna çıkarılırdı (Şeker, 1998: 22-25). Elçi arz odasına girdiği sırada bir gün önceden elçinin getirmiş olduğu ve saraya teslim edilen hediyeler Pişkeşçi Ağa nezaretinde arz odasının etrafında dolaştırılıp Hazine Darbaşı'ya teslim edilirdi (Uzunçarşılı, 1984: 413). İlk olarak padişahın önüne getirilen elçiye, burada padişahın giymiş olduğu uzun kaftanın eteği öptürülürdü. Padişah bu esnada yerinden kalkmaz, Divanı Hümâyûn tercümanı ya da sadrazam vasıtasıyla iletişim sağlanırdı. Elçinin getirdiği mektup eğer elçi Müslüman ise Mîr-i âlem Ağaya, Hıristiyan ise tercümana verilerek, en alt rütbeli vezirden itibaren elden ele geçerek en son sadrazama kadar gelirdi. Sadrazam

elindeki nameyi padişahın tahtındaki minderine koyardı. Sonrasında padişah elçiye hitaben bir şey söyler ve bu söylenenler yine elçinin Müslüman olması dâhilinde sadrazam, Hıristiyan olmasıyla da divan tercümanı aracılığıyla bildirilerek resmî kabul son bulurdu. Huzurdan ayrılan elçi orta kapı dışında sadrazamın gelmesine kadar bekletilirdi. Sadrazamın gelmesiyle birlikte elçilik heyeti gelişte uygulanan teamüller gibi tekrar konağına götürülürdü. Padişahın sarayında olduğu gibi elçinin sadrazamın sarayında karşılanması da belirli teşrifat kuralları dâhilinde gerçekleşirdi. Alaylar eşliğinde ikametgâhından alınan elçi, paşa kapısına getirilirdi. Elçinin burada binek taşında attan inmesiyle birlikte çavuşlar emini ve kâtibi kollarına girerek kapıcılar kethüdası, Çavuşbaşı, tezkireci ve selam ağası önüne düşerek kapının girişinde sıralanmış bir şekilde olan karşılayıcıların arasından geçerlerdi. Elçi öncelikle misafir odasına sonra da arz odasına götürülürdü. Elçi Müslüman ise sadrazamın yanında, Hıristiyan ise sofasının karşısındaki sandalyede oturtulurdu. Elçinin getirmiş olduğu mektup reisülküttap tarafından alınıp sadrazamın oturduğu sofanın yanına bırakılırdı. Eğer sadrazam bir mektup verecekse tezkireci, mektupçu veya Çavuşbaşı mektubu sadrazama takdim eder o da elçiye teslim ederdi. Mektup takdiminin ardından elçiye tatlı ve kahve ikramlarında bulunulurdu. Yenilen yemeğin arkasından kendisine ve maiyetine hil'at ve samur kürk giydirilirdi. Elçilik ve heyeti daha temin edilerek hazır bulundurulurdu. Ziyafet yerine gidecek olan elçi ve maiyeti alaylar sonra Çavuşbaşı nezaretinde tekrar konağına götürülürdü (Kılıç, 2002: 67). Elçilerin İstanbul'da kaldıkları süre zarfından ayrılacakları güne kadar kasabbaşı et ihtiyacını; tavukçubaşı kümes hayvanlarına ait et, yumurta ihtiyaçlarını; diğer hububat ve yiyecekleri matbah-ı âmire emini; hayvanlarının ihtiyaçlarını ise ıstlab-ı âmire ağası tedarik eder ve ilgilenirdi. Ayrıca elçi ve maiyetine İstanbul'da kaldığı süre zarfında önemli devlet ricalleri tarafından ayrıca ziyafetler verilirdi. Bu ziyafeti verenler arasında başta sadrazam olmak üzere, sadaret kethüdası, yeniçeri ağası, kaptan-ı derya, defterdar, reisülküttap bulunmaktaydı. Bu ziyafetlerin verildiği yerler arasında genellikle Haliç ve boğazdaki kasırlar, yalılar ve çeşitli saraylar olurdu. Ziyafeti verecek olan kişi bir gün önceden mihmandar, divan tercümanı veya kapı ağalarından birini elçinin konağına göndererek davette bulunurdu. Davetle birlikte yine aynı gün hazırlıklar başlardı. Ziyafetin verileceği yerde otağ ve çadırlar kurular meyve ve çiçek sepetleriyle her taraf özenle süslenirdi. Yine karşılamalarda veya verilen yemeklerde kullanılacak her türlü araç gereçler Hazine-i Âmire'den veya sarayın ilgili bölümlerinde görevli kişiler vasıtasıyla eşliğinde getirilirdi. Ziyafet yerinde sadrazam tarafından karşılanan elçilik heyetine ikram edilen meşrubat ve yemeklerin ardından tertip edilen çeşitli oyunlar (güreş, cirit, atış vb.) ve gösteriler sergilenirdi. Sadrazam başkentte bulunmadığı sırada bu görevi sadaret kaymakamı üstlenirdi. Verilecek olan ziyafetlerin yerleri hava koşuluna göre değişebilmekteydi. Havanın uygun olmaması durumunda sahil sarayları veya Babıâli tercih edilirdi. Diğer devlet ricallerinin tertip ettiği ziyafetler ise benzer şekillerde gerçekleşirdi. Görev süresi dolan elçi, ülkesine dönmek için de padişahın dönüş izni talep ederdi. İlk kabulde olduğu gibi aynı teşrifat kuralları gereğince padişah huzuruna kabul edilen elçiye götüreceği mektup ve hediyeler verilerek veda ziyaretinin

ardından payitahttan ayrılırdı. Dönüş merasimi ise daha sade olmakla birlikte, elçilik heyetinin gelişinde olduğu gibi dönüşünde de mihmandar nezaretinde sınıra kadar refakat edilirdi (Kütükoğlu, 1987: 214).

## 2. Tarihsel Süreçte Osmanlı-Habsburg Diplomatik İlişkileri

Osmanlı Devleti'nin Batı yönlü fetih politikası neticesinde, Osmanlı-Habsburg arasındaki ilişkiler Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarına kadar dayanmaktadır. Bu ilk siyasi ilişkiler, diğer Batılı devletlerin Osmanlı Devleti'ne karşı oluşturduğu haçlı ittifaklarına Habsburgların da destek vermesiyle başlar. Osmanlı Padişahı Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) döneminde ise 1526'da Mohaç Meydan Muharebesiyle Macar İmparatorluğu tarih sahnesinden silinirken artık Avrupa'da Macaristan toprakları iki devlet arasında kanlı mücadelelerin gerçekleştiği önemli bir yer oldu. Bu ilk siyasi çatışmanın ardından 1528 yılında Avusturya'nın ilk diplomatik temsilcisi Sigmund Weixelbelger büyükelçi olarak payitahta gönderildi. Osmanlı Devleti ise Avusturya'ya ilk diplomatik temsilci olarak 1535 yılında Memiş Çavuş'u gönderdi. Her iki elçi de geçici suretle gönderilmekle birlikte ülkelerini temsilen görevlerini icra ettiler. 1547'de Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında imzalanan Edirne Antlaşması'yla ilk kez daimi suretle gönderilen Avusturya elçisi Johann Maria Malvezzi İstanbul'a geldi (Kurtaran, 2018e: 225). 1500-1700 yılları arasında Avusturya Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'a 120 elçi gönderirken Osmanlı Devleti ise 1535-1795 tarihleri arasında Habsburg İmparatorluğu başkenti Viyana'ya 71 elçi göndermiştir (Tebly, 1969: 248). Uzun yıllar Avrupalı devletlerin hamisi rolünü de üstlenen Habsburg İmparatorluğu, Osmanlı Devleti'yle giriştiği 1593-1606 Uzun Türk Savaşları olarak adlandırılan askeri mücadelelerin neticesinde 1606'da Zitvatorok Antlaşması'nı imzaladı (Rapp, 2013: 472-474). Zitvatorok Antlaşması'na kadar askeri ve siyasi üstünlüğünün en görkemli dönemini yaşayan Osmanlı Devleti, bu üstünlüğü diplomatik alanda diğer devletlerle olan ilişkilerine de yansıttı. Bu yansımalarından bazıları elçi kabullerinde ahitname maddelerinin unvan ve elkab bölümlerinde, bir lütuf olarak görülüp yabancı devletlere verilen kapitülasyonlarda, yabancı devlet hükümdarlarına yazılan name-i hümayunların içeriğine kadar nüfuz etmiş ve birçok alana yansımıştır (Kurtaran, 2014: 3-4). Zitvatorok Antlaşması'yla birlikte Osmanlı Devleti'nin diplomasisinde ilk çözülme ve prestij kaybı yaşandı. Bunun yanı sıra askeri ve siyasi üstünlük Osmanlı Devleti'nde olmakla birlikte bu üstünlüğü 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması'na kadar elinde tuttu (Kurtaran, 2016: 103-106). Osmanlı Devleti'nin XIV. ve XV. yüzyıllardan itibaren dış ilişkilerinin temeline oturttuğu "ad hoc" diplomasi anlayışı XVI. yüzyılda zirvesini yaşarken, XVII. yüzyılın başlarında Zitvatorok Antlaşması'yla ilk tavizini vererek Osmanlı Devleti protokolde Habsburglar ile eşit duruma geldi (Ercan, 2020: 11-36; Kurtaran, 2015: 3-9).

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bu tek taraflı anlayış "hiçbir devleti kendisiyle eşit görmeme" çerçevesinde şekillenmiş, Osmanlı İmparatorluğu'nun diplomasisi tek taraflı ve karşılıklılık esasına dayanmayan bir uygulamalar bütünü olarak 1718 Pasarofça Antlaşması'na kadar devam etmiştir (Savaş, 2007: 20, 46; Sander,

2006: 162; Kurtaran, 2018: 3-4). Zitvatorok'tan sonra uzun bir barış döneminin ardından 1663 yılında iki devlet arasındaki siyasi çekişmeler tekrar savaş meydanına taşınmıştır. St. Gotthard Muharebesi'nde Osmanlı aleyhinde gelişen durum, Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın yürüttüğü başarılı politika sayesinde Osmanlılar lehine çevrildi ve bunun neticesinde 1664'te Vasvar Antlaşması imzalandı (Kolçak, 2012: 560-562). Bu antlaşmayla Osmanlı Devleti Uyvar Kalesi'ni topraklarına kattı ve Habsburglardan son defa savaş tazminatı alındı. 1683'e gelindiğinde Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa önderliğinde Osmanlı ordusu ikinci kez Viyana kapılarına dayandı. Osmanlıların bu teşebbüsü Avrupa'da yeni bir konfederasyon haçlı ittifakını da beraberinde getirdi (Kurtaran, 2022: 19-20). Kahlenberg, Zenta yenilgilerinin ardından Osmanlı ilk defa bir ittifakın içinde olan birden çok Avrupalı devletle masa başına oturdu. 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması Osmanlı diplomasisinde alışık olunmayan yeni teamülleri de beraberinde getirdi. Karlofça Antlaşması Osmanlı Devleti'nin ilk büyük çaplı toprak kaybının yaşandığı antlaşma oldu. Bunun yanında Osmanlı Devleti ilk defa başka bir devletin arabuluculuğunu (İngiltere-Hollanda) kabul etti. Karlofça Antlaşması'nın diplomatik açıdan diğer bir özelliği antlaşma maddelerinin içerisinde iki devletin birbirine elçi göndereceğine dair bir maddenin bulunmasının yanında gönderilen elçilerin iki tarafça da merasimle karşılanmasının belirtilmesiydi. 1699 Karlofça Antlaşması'ndan sonra Habsburgların büyükelçi olarak Wolfgang IV. Öttingen-Wallerstein Grafı İstanbul'a geldi (Bozkurt, 2002: 242).

Bir yıl sonra Rusya ile imzalanan İstanbul Antlaşması'yla (1700) Moskof Prensi'nin 'çarlık' unvanı kabul edildi. Ayrıca Rusya, İstanbul'da elçi bulundurma hakkı elde etti ve Azak Kalesi'ni Osmanlı'dan aldı. Osmanlı Devleti bu sefer Rusya ile protokolde eşitlendi. Avusturya ise siyasi üstünlük yarışında Osmanlı ile dengelendi. Böylece Zitvatorok'tan sonra Osmanlı diplomasisinde daha geniş çaplı ikinci prestij kaybı ise Karlofça Antlaşmasıyla birlikte yaşandı. Osmanlı Devleti XVII. yüzyılın son çeyreğinde yaşanan Kutsal İttifakla on altı yıl süren savaşların ardından imzalanan Karlofça Antlaşması'nın kayıplarıyla XVIII. yüzyıla girdi. Bu nedenle 1703-1718 yılları arasında kaybettiği toprakları geri alma politikasını yürütmüştür. Bu politikanın amacı ise Osmanlı Devleti'nin kaybettiği prestiji tekrar kazanma arzusudur (Kurtaran, 2014).

Bu politika doğrultusunda ilk adımı Baltacı Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu attı. Atılan bu adım Osmanlı'nın Karlofça Antlaşması'nda kaybettiklerini 1711 Prut Antlaşması'yla geri almasıdır (Beydilli, 2007: 359-362). Prut Antlaşması'ndan aldığı cesaretle Osmanlı Devleti Karlofça Antlaşması'nda Venedik'e verdiği Mora Yarımadası'nı 1716 yılında tekrar elde etti. Karlofça Antlaşması'nın garantör devleti olan Habsburglar bu durumu kabullenmeyerek Venedik'le tekrar ittifak kurup Osmanlı ordusunu Petervaradin Muharebesi'nde bozguna uğrattı. Yaşanan bu gelişme neticesinde 1718'de Pasarofça Antlaşması imzalandı (Özcan, 2007: 177-181). Pasarofça Antlaşması'yla birlikte Balkanlarda önemli bir yer olan Belgrad kaybedilirken, Avusturya'nın üstünlüğü tescillenmiş oldu (Ortaylı, 2014: 196, 227, 235, 229, 404). Bu antlaşmayla birlikte Osmanlı

Devleti'nin uyguladığı tek taraflı diplomasi (ad hoc) anlayışı son bulurken, ilk defa Batıyı yakından tanıma amaçlı gönderilen geçici elçilerkarşılıklı diplomasi anlayışını da başlatmış oldu (Kurtaran, 2018a: 333). Bu tarihten sonra Venedik ile Osmanlılar arasında bir daha savaş yaşanmadı. Avusturya ise Karlofça Antlaşması öncesi ittifak kurarak düşmanı yok etme planını XVIII. yüzyıl boyunca uyguladı. Bu doğrultuda Avusturya'nın yeni müttefiki Rusya oldu (Levent, 2018: 46). Avusturya-Rusya ittifakı ile beraber 1735-1739 savaşı ve sonunda imzalanan 1739 Belgrad Antlaşması, 1787-1791 Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında yapılan son savaş olarak ve neticesinde imzalanan 1791 Zıştovi Antlaşması'yla iki devletin bundan sonraki siyasi ilişkileri birbirlerine karşı daha ılımlı bir seyirde devam etti (Savaş, 1996: 220). III. Selim Döneminde (1789-1808) Osmanlı Devleti, Avrupa'ya gönderdiği daimi elçilerle, Osmanlı diplomasisinde sürekli ilişkileri de başlatmış oldu. 1795 yılında Viyana'ya ilk daimi elçi olarak ise İbrahim Afif Efendi büyükelçi olarak atandı (Kurtaran, 2019: 23; Kurtaran, 2018e: 225).

### 3. III. Ahmed Döneminde Habsburg Elçilerinin Kabulü ve Yapılan Harcamalar

Osmanlı padişahı III. Ahmed, IV. Mehmed'in oğlu olup annesi Râbia Emetullah Gülnûş Sultan'dır. Sultan III. Ahmed 22 Ramazan 1084 (31 Aralık 1673) Pazar günü dünyaya geldi. 1703 Edirne vakası ile ağabeyi II. Mustafa'nın, İstanbul'dan gelen bir grup cebeci asiler tarafından tahttan indirilmesinden sonra Edirne'de 23. Osmanlı padişahı olarak tahta çıktı (Beydilli ve Erünsal, 2001: 13). Ayrıca kendisi ilerleyen yıllarda Osmanlı tahtına haleflik edecek olan III. Mustafa (1757-1774) ve I. Abdülhamid'in (1774-1789) babasıdır. Padişah III. Ahmed Osmanlı sultanları arasında önemli bir hattat ve şairdir. 'Necib' mahlasıyla şiirler kaleme almıştır. Sultan III. Ahmed 1730 isyanı ile tahttan indirildi ve yerine yeğeni olan I. Mahmut (1730-1754) getirildi. Oğulları Mustafa ve Abdülhamid ile birlikte Topkapı Sarayı'nda tahtan indirilen padişahların veya tahta çıkacak olan şehzadelerin tutulduğu şimşirlik dairesine gönderildi. Hayatının son altı yılını oğullarıyla burada geçiren III. Ahmed, 14 Safer 1149'da (24 Haziran 1736) altmış üç yaşında vefat etti. Naaşı, Bahçekapı'da (Eminönü) Yeni Cami yanında bulunan babaannesi Valide Turhan Sultan'ın türbesine defnedildi (Aktepe, 1989: 34-38). 27 yıl Osmanlı tahtında kalan Sultan III. Ahmed döneminde Venedik, Lehistan, Rusya, İsveç, İran ve Avusturya gibi devletlerle yoğun siyasi ilişkilerde bulunuldu. Bu devletlerle yürütülen siyasi ilişkiler sonucunda birçok elçi İstanbul'a geldi. 1703-1730 yılları arasında İstanbul'a gelen Habsburg elçilerinin sayısı altı olup bu elçiler ise şunlardır: Leopold Talman, Ignaz von Quarrient und Rall, Franz Fleischmann, Damian Hugo Virmond (Virmont), Josef Dierung (De Virlenf), Leopold von Talman'dır.

#### 3.1. Leopold Talman (1703-1713 Daimi Elçi)

1699 Karlofça Antlaşması'ndan sonra büyükelçi olarak gelen Habsburg elçisi Öttingen'in 11 Ekim 1700 tarihinde payitahttan ayrılmasından sonra daimi elçi olarak Mamurca Della Torre şövalyesi olan Leopold (1701-1703) atandı (BOA. AE. SMST. II, 124/13623. H.14.02 Safer 1112/ M.31 Temmuz 1700). Leopold'dan



sonra 1703-1711 yılları arasında görev yapan Leopold Talman elçilik görevini üstlendi. Habsburg elçisinin payesi 1711 yılında orta elçiliğe yükseltildi. Terfisi ise Habsburg İmparatoru olarak VI. Karl'ın (1711-1740) taç giydiğini bildiren 1712 tarihli resmi yazıyla belirtildi (BOA. DVNSNMH. d,nr.6, H.04.09 Ramazan 1116, s.88-89./M.31 Aralık 1704;BOA. A. DVNSNMH. d, nr. 6/83, H.18.08 Şaban 1118/M.13 Kasım 1706). Daha sonra 1718'de imzalanan Pasarofça Antlaşması'na da temsilci olarak atandı (Savaş, 2020c: 119; Tarih-i Raşid ve Zeyli, 2013: C/II, 1098). Aynı tarihlerde Avrupa'da meydana gelen İspanya Veraset Savaşları, 1713'te Utrecht Antlaşması ile sona erdi. Habsburglar bir yandan İngiltere, Fransa gibi devletlerle savaşırken bir yandan da Osmanlı Devleti'yle Rusya arasında meydana gelen 1711 Prut Savaşı gelişmelerinden ve Lehistan iç karışıklığındaki durumdan endişe duymaktaydı. Osmanlı Devleti bu kaygıların giderilmesi için 1711 yılında Seyfullah Ağa'yı Viyana'ya gönderdi (Beydilli-İ. Erünsal, 2001: 2, 3; Tarih-i Raşid ve Zeyli, 2013: C/II, 847).

Bu şekilde III. Ahmed'in saltanatının başlarında Avusturya'dan gelen Leopold Talman'ın Babiâli'de 10 yıl görevde kaldığı anlaşılmaktadır. Elçinin bu sıradaki faaliyetleri Osmanlı Devleti'ne gelen daimi statüdeki elçiler ile benzer nitelikler taşımakta olup farklılıklar ise dönemin şartlarından kaynaklanmaktadır. Nitekim Osmanlı diplomasisi ve teşrifatı içerisinde fevkalade elçilerin daimi elçilere nazaran ayrı bir yeri ve önemi vardır. Osmanlı başkentine gelen fevkalade elçilerin geliş nedenleri bu önemi belirleyen en önemli faktördür. Bununla beraber daimi elçilere göre fevkalade elçiler hakkında dönemin kroniklerinde daha fazla bilgi yer almaktadır. Bu yüzden daimi elçiler hakkında yapılan harcamalarla ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Bunun yanında daimi elçilerin İstanbul'a gelişlerinde yol masraflarını Osmanlı Devleti'nin karşıladığını bilmekteyiz. Ayrıca daimi elçiler Osmanlı başkentinde buldukları süre zarfında elçinin ve maiyetinin güvenliklerinin sağlanması için 'yasakçı' denilen yeniçeri bölüğünden bir kesim, bu iş için görevlendirilirdi. Yine daimi elçiler gümrük vergilerinden muaf tutulurdu. Üstelik bu gibi ayrıcalıklar elçinin maiyetinde olan kişilere de tanınırdı. Yine Gayrimüslim daimi elçilerin şarap (hamr) ve domuz (hinzır) ihtiyaçları ise senede bir kez olmak üzere 7000 merde şarap, 150 baş domuz Divanı Hümâyûn'dan alınan izinle temin edilirdi (Bozkurt, 2002: 255).

Leopold Talman için de benzer şekilde uygulamaların olduğunu söylemek mümkündür. Buna göre elçiye 10 vukiyye (okka ağırlık ölçüsünün diğer adı) 7000 medre (sıvı ölçüğü) şarap almış, Galata'daki konağına götürmüştür. Yine Talman Osmanlı Devleti'nin sağladığı imkânlardan faydalanarak akrabaları için Rusçuk'tan 6000 kile (hububat ölçüsü) buğday alarak gönderdi (Bozkurt, 2002: 254-258). Habsburg elçisinin daimi elçi olmasından dolayı, İstanbul'daki faaliyetleri ve konumuzu oluşturan harcamalar ile ilgili başka herhangi bir bulguya ulaşılamadı.

### 3.2. Ignaz von Quarrient und Rall (1706 Fevkalade elçi)

III. Ahmet'in saltanatında Habsburg monarşisinden ikinci elçi olarak gelen Ignaz von Quarrient und Rall, Leopold Talman'ın elçiliği sırasında 1706 yılında fevkalade elçi statüsünde İstanbul'a geldi. Fevkalade elçi payesiyle I. Joseph'in cülusunu

tebliğ için gelen Habsburg elçisi teâmüle uygun olarak önce sadrazam tarafından kabul edildi. Ardından 12.10.1706 tarihinde Sultan III. Ahmed'in huzuruna kabul edilip, I. Joseph'in (1705-1711) tahta çıkışını bildirdi (Savaş, 2020c:120; Raşid Tarihi ve Zeyli, C/2: 771; BOA. A. DVSNMNH. d,nr.6/H.12.11 Zilkade 1117/M.25 Şubat 1706: 144-145; BOA. A. DVSNMNH. d, nr. 6/H.21.10 Şevval 1117/M.5 Şubat 1706: 140; BOA. A. DVSNMNH, nr. 6/H.01.11 Zilkade 1116/M.25 Şubat 1705: 139, 152-153). Orta elçi payesi ile ve fevkalade statüde gelen Rall için Osmanlı Devleti'nde bu şekilde gelen yabancı devlet elçileri için geçerli olan kaidelerin uygulandığı görülmektedir. Osmanlı hududundan itibaren masraflarını karşılaması için tayinat ödemeleri yapılan Habsburg elçisine huduttan Musa Paşa Palankası'na kadar olan yük hayvanları, arabalar için tayinat olarak 480 kuruş ödendi (Kütükoğlu, 203).

Araba	Adeti	Hayvan sayısı	Toplam Hayvan Sayısı	Gün	Günlük Ücret	Toplam Ücret
Sirem	10	3 beygir	30	12	10	120
Hinto	5	6 beygir	30	12	10	120
Kiler	2	6 beygir	12	12	4	48
Öküz	8	4 çift öküz	64	12	2	192
						= 480

Tablo 1. Habsburg elçisi Ignaz von Quarrient und Rall'a Osmanlı Hududundan Musa Paşa Palankası'na Kadar Verilen Yük Hayvanları ve Arabalar

Döneme ait başka bir belgede Habsburg elçisinin Hisarcık menziline geldiğinde lazım olacak zahire, nakliye vasıta vs. masrafların dökümü ile alakalı ücretin bahsi geçen kazanın nüzul ve avarızından takas olunacağı bildirilmiştir. İlgili belgede lazım olan ihtiyaçlar şöyledir (BAO. AE. SAMD. III, 84/8460, H. 15. 10 Şevval. 1118/M. 20 Ocak. 1707).

Ürün Adı	Ürün Ölçüsü ve Fiyatı
Nan-ı aziz(ekmek)	50 vukiyye
Lahm-ı bakr(sığır eti)	30 vukiyye
Lahm-ı ganem(koyun eti)	10 vukiyye
Tavuk	10 adet
Piliç	12 adet
Tavuk-ı mısırî	2 adet
Piring	10 vukiyye
Revgan-ı sade(sade yağ)	4 vukiyye
Araba hatab(odun)	2 çeki
Şa'ır(arpa)	15'er kile
Giyah(ot) araba	11 çeki
Hinto (buğday)	7 adet
Bargir(beygir)	42 re's
Kav(öküz) araba	5 adet
Camus(camış)	40 re's

Tablo 2. Habsburg Elçisi Rall'a Hisarcık Menziline Lazım Olan İhtiyaçlar

Yine elçinin yukarıda belirtilen ihtiyaçlarının yanı sıra diğer ihtiyaçlarının da eklenmesiyle oluşan mevcut miktarlar için bk:

Ürün Adı	Ürün Ölçüsü ve Fiyatı
Nan-ı aziz	100 çift =200 akçe
Lahm-ı bakr	1 kıyye =600 akçe
Lahm-ı ganem	30 kıyye =180 akçe
Pirinç	10 kıyye =120 akçe
Hatab araba	3 adet = 54 akçe
Giyah araba	3 adet =180 akçe
Şa'îr yem	87 kıyye =522 akçe
 altışar bargir	42 re's = 2520 akçe
Hinto	5 adet
Kav araba	50 adet =2500 akçe
Çavuşlara menzil bargiri	4 re's =140 akçe
Cavuşların arabaları	10 çift = 20 akçe
Top arabacıları	6 çift =12 akçe
Revgan-ı sade	2 kıyye =12 akçe
Pirinç	2 kıyye 24 akçe
 çenah?	22 adet = 198 akçe
 mısırî	2 adet = 96 akçe

Tablo 3. Habsburg Elçisinin Diğer İhtiyaçları

Bunun yanı sıra Habsburg elçisinin, gelenek gereği Osmanlı sınırından itibaren tüm ihtiyaçları karşılandı, bu minvalde elçinin Hisarcık menzilinedeki giderleri için toplamda 7.378 akçe harlandı. Yine Kolar Palankası menziline elçi mübaşiri Halil Ağa, divan çavuşu, dergâh-ı âli yeniçeri çavuşu, miri top arabacıları ve yamaklara verilen tayinat defterinde birtakım harcamaların yapıldığı tespit edilmektedir.

Ürün Adı	Ürün adedi ve ölçüsü	Ürün Fiyatı
Nan-ı aziz	100 çift	66 pare
Ganem	2 kıyye	80 pare
Lahm-ı bakr için tosun	1 re's	100 pare
Lahm-ı ganem	6 kıyye	12 pare
Tavuk-ı maa piliç	22 re's	66 pare
Tavuk-ı mısırî	2 re's	27 pare
Pirinç	10 kıyye	40 pare
Revgan-ı sade	4 kıyye	32 pare
Şa'îr yem	60 kıyye	140 pare
Hatab	5 araba	30 pare
Otluk	3 araba	120 pare
Hinto bargirleri	42 re's	23 kuruş
Kahve	1 kıyye	3 kuruş
Bargir	2 re's	52 pare
Hisarcık menziline varınca arabalar için çevgar öküz	25 çift	17 kuruş

Tablo 4. Habsburg Elçisi İçin Kolar Palankası Menzilinde Yapılan Harcamalar (BOA. AE. SAMD. III, 45/4485. H. 29. 12 Zilhicce 1118/M. 3 Kasım 1707).

Ayrıca elçinin maiyetindeki birtakım görevlilere de çeşitli ödemeler yapılmış olup, bu ödemeler için aşağıdaki tablolara bk:

Ödeme Yapılan Kişi	Ödenen Ürün	Ödenen Ürünün Miktarı	Ödenen Ürünün Fiyatı
<b>Elçi Mübaşiri Halil Ağa</b>	Nan-ı aziz	5 çift	3 pare
	Lahm-ı ganem	3 kıyye	6 pare
	Pirinç	1,5 kıyye	6 pare
	Revgan-ı sade	1,5 kıyye	4 pare
	Şa'ır yem	6 kıyye	14 pare
<b>Divan Çavuşu</b>	Nan-ı aziz	2 çift	1 akçe
	Lahm-ı ganem	1,5 kıyye	3 pare
	Pirinç	1 kıyye	4 pare
	Revgan-ı sade	100 dirhem	2 pare
	Şa'ır yem	2 kıyye	4 pare
<b>Dergâh-ı Âli Yeniçeri Çavuşu</b>	Nan-ı aziz	2 çift	1 akçe
	Lahm-ı ganem	2 kıyye	4 pare
	Pirinç	1 kıyye	4 pare
	Revgan-ı sade	100 dirhem	2 pare
	Şa'ır yem	3 kıyye	7 pare
<b>Tayin Olunan Yamaklar</b>	Nan-ı aziz	7 çift	2 akçe
	Lahm-ı ganem	3 kıyye	6 pare
	Pirinç	3 kıyye	12 pare
	Revgan-ı sade	1,5 kıyye	12 pare
	Şa'ır yem	14 kıyye	32 pare
<b>Miri Top Arabacıları</b>	Nan-ı aziz	7 çift	4 pare
	Lahm-ı ganem	3 kıyye	6 pare
	Pirinç	3 kıyye	12 pare
	Revgan-ı sade	1,5 kıyye	12 pare

Tablo 5. Elçinin Maiyetindeki Görevlilere Yapılan Ödemeler

Görüldüğü üzere Habsburg elçisinin maiyetine tayin edilen görevliler için toplamında 130 esedi kuruş 24 pare harcanmıştır. Bunun yanında Habsburg elçisine Belgrad'dan İstanbul'a gelirken menzillerde verilen zahireler, beygir arabaları, öküz arabaları için 3.780 kuruş ödendi (BAO. AE. SAMD. III, 161/15744, H.13.01 Muharrem 1120/M. 4 Nisan. 1708). Habsburg orta elçisi Rall İstanbul'a geldiğinde, günlük tayinat olarak ise hazineden 112.000 akçe ödendi (BOA. AE. SAMD. III, 145/14166. H.27.06 Cemazeyilahir 1118/M.6 Ekim 1706; BOA. AE. SAMD. III. 86/8576. H.10.11 Zilkade. 1118/M.13 Şubat 1706). Ayrıca Habsburg elçisinin konak kirası, arpa, saman ihtiyaçları için 3.860 akçe, yerleştirildiği konakta tamirata gerek duyulduğundan ayrıca tamirat için ise 21.250 akçe

harcandı (BOA. AE. SAMD. III,192/18546.H.29.06 Cemazeyilahir 1118/M.8 Ekim.1706).

Tamir cinsi	Miktarı	Birim miktarı(akçe)	Tutarı(akçe)
Sundurma sakfı	300 zira	45	13500
Ön tarafına duvar ve önüne topaç sütun	50 adet	35	1750
Ön tarafına duvar temeli	50 zirâ	45	2250
Bir tarafına bütün temellik tahta	50 zirâ	25	1250
Hammaliye, kayık, mutemed ve katib ücretleri			2500
			Toplam=21250

Tablo 6. Habsburg Elçisi Rall'ın Konağının Tamirâtı İçin Yapılan Harcama

Elçilerin yerleştirileceği konakların döşemesi için de Osmanlı Devleti ayrı bir önem gösterirdi. Nitekim konak döşemelerinde birbirinden değerli kumaşlar sergilenirdi. Konak döşemeleri devletin gücünü ve kudretini sergilediği bir başka alan olarak karşımıza çıkar. Bu çerçevede Habsburg elçisinin konağının döşemesi için ise 527 kuruş harcandı (Kütükoğlu, 209-211).

Malzemenin cinsi	Miktarı	Kuruş	Akçe
Telli yastık	7 çift	80	60
Sade kadife Bursa yastığı	5 çift	33	-
Kılıflık bez	30 çift	20	-
Mak'ad ve minder için boğası astar	18 top	22	60
Yapağı	750 kıyye	93	90
Münakkaş kapı perdesi	2 adet	10	-
Ocak yaşmağı	2 adet	5	-
Halı seccade	2 adet	11	-
Mak'adlar için paşa çukası	30 zirâ	97	60
Londra çuka	22 zirâ	36	80
Mak'adlar için ibşirim kuşak	400 zirâ	36	-
Hasır-ı mısır	18 adet	20	-
Hasır-ı kaba	145 zirâ	27	-

## Emre Sağlam

El meydan ve ocak süpürgesi ücreti	3	36	30
Terzi, kayıkçı ve hammaliye ücreti	31	40	-
		Toplam=527	380

Tablo 7. Habsburg Elçisinin Konağının Döşemesi İçin Yapılan Harcaması

Tüm bunların yanı sıra, Osmanlı Devleti'ne gelen yabancı elçiler ve maiyetlerine günlük olarak verilen tayinatlar hesaplanırdı ve buna bağlı olarak tayinatlarda azalma ve artma olabilirdi. Nitekim Habsburg elçisinin kahve, otluk, odun, koyun tayinatına zam yapılırken azalan ve artan miktarlar şöyledir (Kütükoğlu, 217).

Madde	İlk	Son	Azalan
Odun	72 çeki	40	32
Arpa	1105 kile	105	1000
Pirinç	395 kıyye	390	5
Sadeyağ	133 kıyye	127	6
Yumurta	315 âdet	280	35
Koruk rubu	5 kıyye	3	2
Reyhan tohumu	1 kıyye	1	0
Nohut	1,5 kıyye	1	0,5
Soğan	72 kıyye	50	22
Tuz	57 kıyye	50	7
Kızılık kurusu	2,5 kıyye	2	0,5
Yoğurt	252 kıyye	180	72
Kaymak	16 kıyye	8	8
Süt	27 kıyye	20	7
Ekmek	615 kıyye	550	65
Taze yaprak	200 kıyye	50	150
Taze kabak	100 kıyye	15	85
Sarımsak	3 kıyye	0,5	2,5
Bakla	10 kıyye	5	5
Börülce	5 kıyye	4	1

Tablo 8. Habsburg Elçisinin Tayinatında Azaltma Yapılan Maddelerin İlk ve Son Şekli

Madde	İlk	İlave	Son
Kuzu	2 baş	1 baş	3 baş
Kahve	15 kıyye	5 kıyye	20 kıyye
Ot	150 kıyye	450 kıyye	200 kıyye

Tablo 9. Habsburg Elçisinin Miktarı Arttırılan Maddeleri

Yetersiz kaldığı için miktarı arttırılan ziyade tayinat bahası için ise hazineden 19.000 akçe ödendi (BOA. AE. SAMD III. 117/1540. H.11. 04 Rebiülahir. 1118. M. 23 Temmuz 1706). Habsburg elçisine ait verilen tayinat ve diğer masraflar için toplam 493.252 akçe ödeme yapılmıştır (BOA. İE. HR. 7/706,H.01.09 Ramazan 1118./M.7 Aralık 1706). 1706 yılında Habsburg elçisi Ignaz von Quarrient und

Rall'ın yanında İstanbul'da İran, Lehistan, Venedik gibi devletlerin elçilik heyetleri de bulunmaktaydı. Bu elçiler III. Ahmed'in cülus tebriki veya diplomatik ilişkileri nedeniyle İstanbul'da bulunmaktaydı. Gelen bu ve diğer devletlerin elçilik heyeti için ödenen konak kiralari ve konak döşemesi için tayinat ödenekleri ise şöyledir (Kütükoğlu, 205- 211).

Devlet	Gün Sayısı	Günlük ödenek	Toplam ödenek
Habsburg	182	300 akçe	54.600 akçe
İran	30	1253 akçe	37.590 akçe
Özbek	75	60 akçe	4.500 akçe
Lehistan	34	60 akçe	2.040 akçe
Dubrovnik	-	60 akçe	-

Tablo 10. Diğer Devletlerin Konak Kiralari

İran	1523,5 kuruş
Habsburg	527 kuruş
Özbek	285 kuruş
Lehistan	348 kuruş
Venedik	382,5 kuruş

Tablo 11. Diğer Devletlerin Konak Döşemesi

Elçilere her ay veya üç ayda bir verilen tayinatlar aynı olarak verilebildiği gibi nakdî olarak da verilebilirdi. Gerek Habsburg elçileri gerek diğer devletlerle olan ilişkilerde elçinin payesi de verilen tayinatta etkili olmaktaydı. Bunun yanında siyasi ilişkilerin yoğun olması, savaş sonucu barış antlaşmasının onaylanması için gelen elçilere daha fazla önem verilirdi. Gelen elçilerin maiyetlerinin sayısı, Müslüman/Gayrimüslim olması verilen tayinatın belirlenmesinde etkili olan saikler arasındadır. Nitekim 1705 tarihinde III. Ahmed'e cülus tebriki için gelen İran elçilik heyetinin hem kalabalık hem de Müslüman olması dolayısıyla İran elçisi Murtaza Kulu Han'a ödenen tayinatın yüksek olması bu durumu yansıtmaktadır (Sevinç, 2012: 24).

Görüldüğü üzere III. Ahmed döneminde fevkalâde statüde gelen Habsburg elçisi geleneksel kaideler üzere karşılanmış ve İstanbul'da kaldığı süre içerisinde tüm ihtiyaçları Babiâli tarafından karşılanmıştır. Yine elçinin sadrazam ve padişahın huzuruna kabulü ile ilgili de herhangi bir kayıt tespit edilememekle birlikte, sair ihtiyaçlarının temininde bu kadar önem verilen bir elçinin kabulünde de genel teâmüle uygun davranıldığını tahmin edebiliriz.

### 3.3. Franz Fleischmann (1711-1716 Daimi Elçi)

III. Ahmed döneminde Viyana Sarayı'ndan İstanbul'a gelen üçüncü elçi Franz Fleischmann'dır. 1711 yılında Osmanlı payitahtına gelen ve yaklaşık 5 yıl kadar Avusturya'nın daimi elçisi olarak kalan Fleischmann, Habsburg elçisi Talman'ın başkâtibi olup, İmparator Joseph'in vefatını bildirmek üzere İsakçı'ya geldi (Yıldırım, 291; Kurat, 1951: 16). Fleischmann'ın elçi görevine atandığı, Habsburg Kralı VI. Karl tarafından III. Ahmed'e gönderilen 4 Nisan 1714 tarihli mektupta belirtildi (BOA. A. DVNSNMH. d, nr.6/ H. 19. 03 Rebiülevvel 1126, s. 328/M. 4 Nisan 1714). Fleischmann'ın elçiliği döneminde Habsburglara elçi olarak 1715'te

Müteferrika İbrahim Ağa gönderildi. İbrahim Ağa'nın gönderilme nedeni 1715'te Venedik ile girişilen mücadelede Habsburgların tarafsız kalmasını sağlamaktır (Tuncer, 1984: 99; Raşid Tarihi ve Zeyli, C/2, 999). Fleischmann'ın buradaki diğer bir görevi 1711 yılındaki Osmanlı-Rusya Harbi'ndeki gelişmelerden Habsburg İmparatorluğu'na rapor göndererek durumdan haberdar etmektir. Fakat Baltacı Mehmet Paşa, Fleischmann'ın ordugâhta bulunmasını sakıncalı bularak onu Semendire'de bekletti. Kasım ayının sonuna doğru sadrazam Belgrad'a gelince bulunduğu Semendire'den Viyana'ya gitmesine izin verildi (Savaş, 2020c: 120). Fakat 12 Zilhicce 1124/1 Ocak 1712 tarihli arşiv belgesinde Belgrad ve Musa Paşa Palankası'nda bulunan yöneticilere gönderilen hükümde Fleischmann'ın tekrardan İstanbul'a geldiğini anlıyoruz (BOA. C. HR. 118/5885, H. 03. 12 Zilhicce 1124/M. 1 Ocak 1712). Bu çerçevede Habsburg elçisinin yol üzerindeki güzergâhlarda ihtiyaçları karşılandı. Buna göre Fleischmann'a her bir menzilde verilen tayinatlar için bk. (BOA. İE. HR., 11/1055, H. 09. 09 Ramazan 1124/M. 10 Ekim 1712).

Tayinat Çeşidi	Miktarı	Tutarı
Kuzu	5 adet	500 akçe
Koyun	1 adet	180 akçe
Piring	12 kıyye	84 akçe
Revgan-ı sade	8 kıyye	240 akçe
Nan-ı aziz	150 adet	150 akçe
Sirke	10 kıyye	50 akçe
Salata soğan	20 pare	60 akçe
Yumurta	100 adet	50 akçe
Revgan-ı zeyt	1,5 kıyye	54 akçe
Şem-i asel	1 kıyye	120 akçe
Kahve	1 kıyye	240 akçe
	0,5 kıyye	150 akçe
Tarçın	30 dirhem	180 akçe
Karanfil	10 dirhem	40 akçe
Ceviz-i hindi	25 dirhem	150 akçe
Şeker	1,5 kıyye	150 akçe
Üzüm	1 kıyye	12 akçe
Limon	14 adet	15 akçe
Tuz	5 kıyye	10 akçe
Dakik	5 kıyye	20 akçe
Kabak	1 kıyye	30 akçe
Süt	6 kıyye	24 akçe
Lahana	8 kıyye	12 akçe
Mısrî tavuk	2 adet	60 akçe
Biliç	6 adet	36 akçe
Gügercin	4 adet	60 akçe
Nan-ı has	4 adet	16 akçe
Hamr(şarap)	110 kıyye	1320 akçe
Arak(rakı)	4 kıyye	160 akçe
Badem	0,5 kıyye	12 akçe
Üzüm kişniş	1 kıyye	48 akçe



Tana(dana)	1 re's	480 akçe
Şa'ır yem	60 kıyye	360 akçe
Otluk araba	4 araba	480 akçe
Hatab araba	4 araba	120 akçe
Tavuk	10 adet	120 akçe
Zafran(safran)	5 dirhem	30 akçe
Mükellef batlarıyla hinto bargirleri	4 re's	480 akçe
Mükemmel batlarıyla ve bargirleriyle araba	26 araba	4680 akçe
Mükemmel batlarıyla ve eyerleriyle binek bargiri	30 adet	3400 akçe
Atlu kulaguz(kılavuz)	4 adet	320 akçe
Piyade kulaguz	6 adet	240 akçe

Tablo 12. Habsburg Elçisi Franz Fleischmann'a Her Bir Menzilde Verilen Tayinat

Bu şekilde Habsburg elçisi için menzillerde toplam tayinat olarak 14.943 akçe verildi. Ayrıca Habsburg elçisine Galata'da Dört Yol Ağzında Flemenk Elçisi Tercümanı Yorgaki'nin konağı tahsis edildi ve ücret olarak 238 kuruş ödendi. Bunun yanında Fleischmann'a ordugâhta Seyfullah Ağa'ya Habsburglar tarafından verilen tayinata mukabil 1000 taler hediye olarak verildiği bilinmektedir (BOA. SAMD III., 8/793, H.17. 09 Ramazan 1124/M. 18 Ekim 1712; Beydilli ve Erünsal, 16).

1711'de daimi elçi olarak tayin edilen Franz Fleischmann 1716 yılına kadar bu görevde kaldı. Özellikle daimi elçilerin İstanbul'da buldukları süre içerisindeki faaliyetleri ile ilgili döneme ait Osmanlı arşiv belgeleri ile teşrifat defterleri ve kroniklerin sessiz kaldıkları söylenebilir. Bu şekilde 5 yıl kadar görev yapan Franz Fleischmann'ın sefaret görevi, 1716'da Avusturya-Venedik ittifakı sonucunda Osmanlı Devleti'yle çıkan savaşla birlikte son buldu.

### 3.4. Damian Hugo Virmond (Virmont) Grafi (1718/1719-1720 Büyük Elçi)

1716-1718 yılları arasında Habsburg İmparatorluğu ile Osmanlı Devleti arasındaki savaş devam etmekteydi. Bu dönemde iki devlet arasındaki diplomatik ilişkiler de askıya alındı. Damian Hugo Virmond, 25 yıllık bir barış antlaşmasını öngören Pasarofça Barış Müzakerelerine 1717 yılında Prens Eugen tarafından yetkili olarak görevlendirildi (Ercan, 2019: 141). Savaş sonrasında imzalanan Pasarofça Barış Antlaşması'yla iki devlet arasındaki diplomatik ilişkiler yeniden başladı. Bu doğrultuda atılan ilk adım, 1718 Pasarofça Antlaşması'nın onaylanmış metnini Osmanlı Devleti'ne teslim etmek için büyükelçi payesi ile Damian Hugo Virmond Grafi'nin İstanbul'a gelmesidir (Kurtaran, 2021b: 3181). Virmond 1666 tarihinde Rheingland'da doğdu, bir süre dini eğitim gördükten sonra askeri eğitim aldı. Habsburg İmparatoru I. Leopold'un hizmetine girerek ordusunda komutan oldu. Mantna'daki (İtalya) valilik görevinin ardından 1715 tarihinde İsveç Kralı'na sefir olarak atandı. Daha sonra diplomatik görevlerle Prusya, Polonya, Lehistan ve Macaristan'da bulundu. İstanbul'daki elçilik görevi için ise 1718 yılının sonunda

Viyana'dan yola çıkan elçilik heyeti 1719'da İstanbul'a geldi. Şehre girişinden sonra, önce sadrazam tarafından kabul edilen Virmont, ardından Osmanlı padişahı III. Ahmed tarafından kabul edildi. Virmont'un İstanbul'daki büyükelçilik görevi ise 1720'de son buldu. Habsburg ordusunda bir süre daha ordu komutanlığı yaptıktan sonra 21 Nisan 1722 yılında Hermansstadt'ta hayatını kaybetti (Kurtaran, 2021b: 3182).

Osmanlı Devleti adına ise Pasarofça Barış Antlaşması'na temsilci olarak şikk-ı sâni defterdarlığı payesi verilen Silahtar İbrahim Ağa ve şikk-ı sâlis defterdarlığı payesi verilen Yirmisekiz Mehmed Çelebi katıldı (Tarih-i Raşid ve Zeyli, C/2, 1103). Silahtar İbrahim Ağa daha sonra 1719'da Habsburglar ile Osmanlı Devleti arasındaki dostluk ilişkilerini tekrar tesis etmek ve Pasarofça Antlaşması'nın onaylanması için Rumeli beylerbeyi payesi verilerek Viyana'ya elçi olarak gönderildi (Tarih-i Raşid ve Zeyli, C/2, 1151-1152; Kurtaran, 2021b: 3181). Pasarofça Antlaşması'ndan sonra Habsburg Sarayı'nın savaş müşaviri olan Virmont sınırda İbrahim Paşa ile mübadelesinden sonra Niş ve Sofya üzerinden Edirne'ye geldi. Osmanlı Devleti elçilik mihmandarı olarak Nişli Mehmed Ağa'yı görevlendirdi. Habsburg elçisinin huduttan İstanbul'a gelinceye kadar tüm ihtiyaçları yol üzerindeki yerlerin belirli vergilerine karşılık temin edildi. Yine Habsburg elçilik heyetinin sınırdan İstanbul'a kadar çeşitli masrafları için 39.436 kuruş harcama yapıldı. Elçilik heyeti için tekrar İstanbul'dan Habsburg sınırına kadar 50.697 kuruş harcama yapıldı. Habsburg elçisi ve maiyetinin toplam yol masrafı 185.120 akçedir (Kurtaran, 2021b: 3192-3193). Ayrıca Habsburg elçilik maiyeti İstanbul'da kendilerine verilen günlük tayinatı nakdî olarak kendilerine 22.240 akçe ödendi. Bu dönemde gelen diğer devletlerin elçilik heyetlerine verilen günlük tayinatlar ise şöyledir (Kurtaran, 2021b: 3190-3191; BOA. İE. HR. nr. 13/1313, 23 Recep 1131/11 Haziran 1719; BOA. AE. SAMD. III. nr.193/18683, 15 Rebiyülahir 1131/7 Mart 1719; BOA. İE. HR. nr. 13/1315, 4 Şaban 1131/22 Haziran 1719; BOA. AE. SAMD. III. nr.193/18667, 8 Rebiyülahir 1131/28 Şubat 1719; BOA. İE. HR. nr. 11/1057, 8 Rebiyülahir 1131/28 Şubat 1719; BOA. İE. HR. nr. 8/795, 8 Rebiyülahir 1128/1 Nisan 1716).

İngiliz	13.910 akçe, 18 pare
Rus	13.800 akçe
Hollanda	19.200 akçe
Dubrovnik	12.000 akçe
Özbek	36.000 akçe

Tablo 13. Diğer Devletlere Verilen Günlük Tayinatlar

Görüldüğü üzere Virmont'a verilen tayinat miktarı aynı tarihlerde Batı'dan gelen diğer elçilerden fazladır. Bu durum Osmanlı yönetiminin Habsburglara verdiği önemi göstermektedir. Yine ilgili tabloda Özbek elçilik heyetine verilen günlük tayinatın fazla olması, elçilik maiyetinin Müslüman olmasıyla açıklanabilir. Nitekim

doğudan gelen elçilik heyetleri (özellikle İran) kalabalık olsa da Özbek elçilik heyetleri sayısının çok fazla olmadığı bilinir (Can, 2019: 230).

Bu şekilde gelenek gereği Osmanlı sınırından itibaren masrafları karşılanan Habsburg elçilik heyeti Küçük Çekmece' den İstanbul'a giriş yaptı ve burada kendilerine gösterişli bir karşılama töreni düzenlendi. Öncelikle Hazinedar Çiftliği adı verilen yere elçilik heyeti yerleştirildi. Yerleştirilen yerden aynı gün İstabl-ı Âmire'den divan rahtlı abâyili süslenmiş bir at ve maiyetine gönderilen 130 at ile heyet Edirnekapı dışında verilecek ziyafet için Bayram Paşa Bostanı yakınlarındaki Hatice Sultan Çiftliği'ne getirildi. Alaylar eşliğinde Hatice Sultan Çiftliği'ne getirilen Virmont ve maiyetine burada karşılama merasimi yapıldı. Ardından Habsburg elçisi iskemleye oturtularak tatlı ve kahve ikramı yapıldı ve sonrasında yemekler yenildi. O dönemde İstanbul'da veba salgını görülmesinden dolayı Virmont belirli bir süre daha Hazinedar Çiftliğinde ikamet etmek zorunda kaldı. İlk olarak Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın köşkünde kabul edilen elçi, sadrazamın bulunduğu köşke alaylar eşliğinde getirildi. Elçiye burada şerbet ve buhur ikram edildi. Yine sadrazam tarafından Virmont'a semur kürk hediye edilirken maiyetinde bulunanlara hil'atler giydirildi. Sadrazam ayrıca Virmont'a değerli madenlerle süslenmiş raht takımı giydirilmiş siyah bir at hediye etti. Sadrazam'ın köşkünde kabul edilen Habsburg elçisi iki gün sonra Padişah III. Ahmed tarafından Topkapı Sarayı'nda kabul edilmek üzere ikamet ettiği yerden alaylar eşliğinde Divân-ı Hümâyûn'a getirildi. Habsburg elçi kabulü Ulufe Divanı'na denk getirilip, elçiye yeniçerilere mevacic dağıtımı seyrettirildi. Divan odasına alınan Habsburg elçisi bir iskemleye oturtuldu. Ramazan gününe denk geldiği için heyete bir ziyafet verilmezken sadece yemek ikram edildi. Ardından elçiye Çavuşbaşı tarafından bir semur kürk giydirildi. Yine elçinin yanında bulunan kişilere 116 adet hil'at giydirildi. Habsburg elçisi yaklaşık 8,5 ay İstanbul'da kaldı. Bu süre zarfında ilk olarak Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından ziyafet verildi. Vidos Bahçesi'nde gerçekleşen ziyafet hazırlıklarına bir gün öncesinden başlandı. Sadrazamın davetiyle 15-20 kadar adamıyla ziyafet alanına gelen Virmont'a önce kahve ikram edilerek hasbihal edildi. Çeşitli oyun gösterileri (cirit vs.) müzik eşliğinde gölgelikte seyrettirildi. Yenilen yemeğin ardından elçiye bir kürk giydirilip sadrazam tarafından bir at hediye edildi. Karşılıklı vedalaşmanın ardından ziyafet son buldu. Habsburg elçisi için diğer bir ziyafet Üsküdar'da Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı'nda tertip edildi. İki gün öncesinden başlanan yalıdaki hazırlıklara daha fazla önem gösterildi. Nitekim su fiskiyelerinin etrafı meyve sepetleri ve çiçek sepetleriyle sofalara kadar donatıldı. Kayıkla önce İbrahim Paşa'nın Beşiktaş'taki yalısına getirilen Habsburg elçisi burada sadrazam tarafından karşılandı. Ardından buhur, şerbet ve kahve ikramı eşliğinde Virmont'la bir görüşme gerçekleşti. Görüşmenin ardından Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı'na gidilmek için kayıklara binildi. Yalıda Virmont adına gösterişli bir ziyafet verilmesi halkın ilgisini ve merakını cezbetmesiyle yoğun bir kalabalık toplandı. Mutat olduğu üzere önce tatlı ve kahve ikramı, ardından ise yemek faslına geçildi. Yemek için hazırlanan sinilerde Virmont için altın bıçak ve çatal konuldu. Elçilik heyetinde bulunanlar için de köşkün dışında hazırlanan sofalarda ve deniz kenarında sofralar

kuruldu. Yemekler yendikten sonra hanende ve sazandeler hünerlerini sergiledi. Müzik faslı eşliğinde Sadrazam İbrahim Paşa tüfekte atış talimi gerçekleştirdi. Ardından cirit, güreş, hokkabazlık gösterileri düzenlendi. Hokkabazlık gösterilerinin hemen arkasından Rumeli ve Anadolu Hisarlarından toplar atıldı. Müzik eşliğinde tekrar silahla nişan alma atışları yapıldı. Atışla birlikte son bulan gösterilerin sonrasında akşam yemeği yenildi. Sadrazam, Virmont'a bir kürk hediye etti ve maiyetine hil'atler giydirildi. Tekrar gemiye bindirilen Virmont, Defterdar İskelesi'ne gönderildi (Demir, 2005: 223-239).

Nişancı Mustafa Paşa tarafından Virmont'a Anadolu Yakası'nda bir ziyafet daha verildi. Mustafa Paşa'nın kendi yalısında düzenlenen ziyafete Reisülküttap da katıldı. Virmont'la özel bir görüşme de gerçekleştiren Mustafa Paşa ardından ikinci zamanı yemek ziyafeti verdi. Yemekten sonra Habsburg elçisi Virmont'a bir âdet telli ağır yağlık verildi. Yanında bulunan altı nefere de birer âdet çekme verildi. Virmont'un 1720 yılında vedasına müteakiben Sadrazam İbrahim Paşa ciheti vesilesiyle Taşlıca Burnu'nda bulunan Kara Mustafa Paşa Yalısı'nda bir ziyafet daha tertip edildi. Bir gün öncesinden başlanan hazırlıklarda döşemeler özenle seçilip yerleştirildi. İbrahim Paşa'nın ilk önce yalıya teşrifinden sonra yalının alt tarafında bulunan iskeleye kayıkla Virmont geldi. Habsburg elçisinin geldiği sadrazama haber verilmekle birlikte karşılama gerçekleştirildi. Kahve ve tatlı ikramını yemek faslı takip etti. Sonrasında hanende, sazandeler müzik icra ettiler. Cirit, hokkabaz, tüfek atışları gibi oyunlar sergilendi. Yenilen yemeğin ardından hil'atler giydirilen elçilik heyeti tekrardan iskeleye uğurlandı. Yalıdaki son veda ziyafetinin ardından Virmont, veda ziyareti için Osmanlı devlet ricalinden önemli kişilere ziyaretlerde bulundu. Bu ziyaretler sırasında her iki taraf da birbirlerine hediyeler takdim etti (Kurtaran, 2021b: 3196-3197).

Görüldüğü üzere Pasarofça Antlaşması sonrasında taraflar arasındaki barışın tasdiki için Viyana Sarayı'ndan gönderilen Habsburg elçisi, III. Ahmed döneminde o tarihe kadar gelen elçiler arasında en çok itibar gören elçi oldu. Bu durum başta ifade ettiğimiz tezi destekler nitelikte olup, taraflar arasındaki siyasi ve askeri münasebetler elçi kabullerine ve kabuller sırasındaki muamelelere sirayet etmekteydi. Pasarofça Antlaşması ile Osmanlı Devleti üzerinde bariz bir üstünlük kuran Habsburgların bu üstünlüğü, gönderilen elçiye Osmanlı payitahtında gösterilen ilgiyi arttırmış ve elçiye verilen ziyafetlerde gözle görünür oranda bir artış yaşanmıştır.

### 3.5. Josef Dierung (De Virlenf) (1720-1728 Daimi Elçi)

Virmont'un 1720 yılında görevinin son bulmasıyla birlikte Josef Dierung görevi devraldı. Elçilik görevinden önce savaş ve elçilik sekreterliği görevinde bulundu. Habsburg elçisi görevine atanmış olduğuna dair resmi yazıyı önce sadrazama ardından padişah III. Ahmed'e sundu (Savaş, 2020c: 121). Elçinin Viyana'dan çıkmasıyla birlikte Osmanlı sınırına kadar Habsburg yetkilileri nezdinde gelmesinin ardından, buradan itibaren Osmanlı yetkilileri tarafından karşılandı. Gelenek gereği daimi elçi statüsünde olan Dierung'un yol masrafları Babiâli tarafından karşılandı. Bu çerçevede Habsburg temsilcisi ve maiyetinin nakliye vasıtalarının ücreti olarak

Üsküp livası tütün vergilerine karşılık olarak 12.140 akçe ödendi (BOA. AE. SAMD III., 117/17268, H.06. 07 Receb 1132/M. 15 Nisan 1720). Yine elçinin ağırlıklarının taşınması Osman Ağa tahvilinden karşılanmak suretiyle 2.666 kuruş verildi (BOA. AE. SAMD III., 218/21037, H.01.07 Receb 1132/M. 9 Mayıs 1720). Yerli literatürde Habsburg daimi elçisi Dierung hakkında pek fazla bilgiye sahip olmamakla birlikte döneme ait teşrifat defterinde Dierung ile ilgili şu bilgiler geçmektedir (Uslu, 143-144):

“Yevm-i mezbûrda Âsitâne'de ikâmet üzere olan Nemçe kapu kethüdâsına Kralı tarafından kapu kethüdâlığı gelip Kral tarafından ve baş vekîl tarafından devletlü sadrı'âlî hazretlerine gelen mektûbları getirip teslîm eylemekle bu siyâk üzere vâkı' olmuştur ki: Yevm-i mezbûrda mezbûr kapu kethüdâsı için sadrı'âlî tarafından dîvân rahtı ve abâyî ile müzeyyen bir at iskeleye irsâl olunup ve çavuşlar kâtibi ve çavuşlar emîni ve yirmi kadar çavuşân mücevvezeler ile ve 'ases-başı ve subaşı neferâtı dahi esvâb-ı dîvânîleriyle iskeleye varıp hâzır oldukları hâlde kapu kethüdâsı dahi kendü kayıklarıyla gelip ve kayıkların ücretlerin de mesfûr kapu kethüdâsı tarafından verilip mîrîden verilmemiştir. Ba'dehu mesfûru alay ile Sarây-ı Âsafî'ye getirdiklerinde mu'tâd üzere delü ve gönüllü neferâtı ve muhızır ağa yoldaşları esvâbı dîvânîleri ile sarây havlisinde saff-keşîde olup ve Büyük Oda'da ağayân-ı sadrı'âlî mücevveze ve erkân kürkleriyle hâzır olup ancak devletlü, 'inâyetlü sadrı'âlî hazretleri rûz-ı 'âdî destârlarıyla makâm-ı 'âlîlerinde oturdukları hâlde kapu kethüdâsı odaya dâhil ve huzûr-ı sadrı'âlîde kadd-hamîde-i ta'zîm ve Kralın ve baş-vekîlin mektûbların teslîm eyledikten sonra vaz' olunan iskemleye oturup ba'dehu tatlu ve kahve ve bir mikdâr mahfîce mükâlemeden sonra şerbet ve buhur verilip ba'dehu kapu kethüdâsına ve etbâ'ına mecmû'u on sevb hil'at ilbâs olunup geldiği siyâk üzere gitmiştir. Mesfûr kapu kethüdâsı olup müstakil elçi olmadığından sâhib-i devlet efendimiz kallâvî giymeyip ve Küçük Oda'dan berü gelmeyip makâm-ı 'âlîlerinde oturmuşlaridi. Vaktinde, gaflet olunmaya.”

Burada Habsburg elçisi Dierung hakkında ilk olarak has ahurdan atlar gönderilerek alaylar eşliğinde 11 Mart 1722 tarihinde sadrazamın sarayında kabul edildiği anlaşılmaktadır. Yine Habsburg elçisinin kayıkla iskeleye geldiğini ve kayık ücretinin daimi elçi olması hasebiyle kendisi tarafından ödendiği belirtilmektedir. Yine aynı defterde yer alan başka bir kayıta ise şu ifadeler geçmektedir:

“Yevm-i mezbûrda galebe dîvân olup Nemçe kapu kethüdâsı Kralı tarafından Âsitâne'de kapu kethüdâsı olmak üzere tarafına vârid olan nâmeyi huzûr-ı şehinşâhiye teslîm eylemek üzere Dîvân-ı Hümâyûn'a gelmek fermân buyurulmakla mezbûr kapu kethüdâsı için âhûr-ı hâssdan dîvân rahtı ile müzeyyen bir at ve etbâ'ı için yirmiden mütecâviz atlar iskeleye irsâl ve çavuşlar kâtibi ve çavuşlar emîni ve yirmi kadar mücevvezelü çavuşân ile iskeleden alıp alay ile Dîvân-ı Hümâyûn'a getirip yeniçeri çorbaya seğirtecek vakitte içerü koyup ba'dehu Kubbealtı'na gelip nişâncı suffesinin alt tarafında vaz' olunan iskemleye oturtulmuştur. Bu

esnâda sâhib-i devlet efendimiz makâm-ı 'âfîlerinde otururlar idi. Mesfûr kapu kethüdâsı olup müstakil elçi olmadığından Küçük Oda'ya teşrîf etmediler. Ba'dehu dîvân bozulup erbâb-ı mesâlih işi görüldükten sonra ta'âm geldikte mesfûr kapu kethüdâsı kapudân paşa ile it'âm olunup etbâ'ından kimesne sofralara oturtulmayıp taşra çıkarılmıştır. Hatta yirmi altı senesinde Dîvân-ı Hümâyûn'a gelen kapu kethüdâsı, defterdâr efendi sofrasında it'âm olunmuş, lâkin sene-i mezbûrda vüzerâdan kimesne olmamakla böyle vâkı' olmuş. Çünkü bu def'a kapudân paşa mevcûd olmakla vezir-i müşârun-ileyh sofrasında it'âm olunmak üzere fermân olunmuştur. Ba'de't-ta'âm hazîne önüne götürülüp kendüye ve etbâ'ına mecmû'u on beş sevâb hil'at ilbâs ve vüzerâ-i 'izâm 'arza girdikte mesfûr dahi kendü ile altı nefer kimesne 'arza konulup ba'dehu çıkarılıp Orta Kapu hâricinde süvâren bi'l-cümle erbâb-ı dîvân taşra çıkınca seyrettirilip getir[il]diği siyâk üzere iskeleye götürülmüştür."

Teşrifat defterinde yer alan ifadelerle göre, Habsburg elçisi Dierung'un Padişah tarafından kabulü 17 Mart 1722 tarihinde gerçekleşti. Saraydan gönderilen atlarla iskeleden alınan elçi, alaylar eşliğinde saraya getirilmekle birlikte elçinin mu'tâd olduğu üzere padişah tarafından kabulünün ulufe divanına denk getirildiği görülüyor. Diğer bir dikkat çeken nokta ise divanda en rütbeli kişi olarak vezir rütbesindeki kapudan paşanın bulunmasıdır.

Habsburg temsilcisinin İstanbul'da yaklaşık 8 yıl kadar kaldığı anlaşılmaktadır. Daha önceki daimi elçiler gibi elçinin İstanbul'daki faaliyetleri ve buna bağlı olarak kendisine verilen ziyafetler hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Fakat teşrifat defterinde yer alan verilerden hareketle padişah tarafından kabul edilen Habsburg elçisine mu'tâd kaideler gereğince divanda ziyafet verilmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

### 3.6. Leopold von Talman (1728-1737 Daimi Elçi)

Leopold von Talman 1703-1713 tarihleri arasında Osmanlı Devleti'nde daimi elçilik yapmış olan Leopold Talman'ın oğludur (Savaş, 2020c: 122). Josef Dierung'un yerine atanan Habsburg elçisi, 21 Aralık 1728 günü Osmanlı Sultanı III. Ahmed tarafından kabul edildi (Bozkurt, 248). 1736 yılında Rusya ile Osmanlı Devleti arasında yapılan görüşmelere arabuluculuk etmek adına elçi ve orta elçi olarak atandı. Üstlenmiş olduğu bu görevden dolayı Osmanlı Sultanı tarafından ilk resmi kabulü 18 Eylül günü gerçekleşti. Osmanlı Devleti'nin 1735 yılından itibaren Rusya ile yaşadığı siyasi ilişkilerin gerginleşmesi savaşı da beraberinde getirdi. 1736-1739 yılları arasında yaşanan savaşa Avusturya'nın da Rusya ile müttefik olarak yanında yer almasıyla Leopold von Talman 1737'de görevini bıraktı. Böylece Osmanlı-Habsburg arasındaki diplomatik ilişkiler savaş nedeniyle tekrar askıya alındı. Habsburg elçisi Leopold von Talman hakkında daimi elçi olması hasebiyle sınırdan itibaren İstanbul'a gelinceye kadar hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

İstanbul'a gelen Habsburg elçisi Talman hakkında 1144/1731 tarihli teşrifat defterinde ise Talman'ın Gümrükçü Çiftliği'nden alınıp Galata'daki konağına götürülmesi ve sarayda arz odasında kabulü şöyle anlatılmaktadır (Çevik, 200):

"1144 târîh-i mezbûrda Nemçe kapu kethüdâsına orta elçilik ile devleti tarafından rikâb-ı hümâyûna nâmesi gelmeğle elçi-i mesfûr Hazret-i Ebî Eyyüb Ensârî kurbında vâki' Gümrükci kurbında vâki' Gümrükci Çiftliği dimeğle ma'rûf çiftliğe gelüb ve erbâb-ı âlây dahi ânda cem' olub âlây ile hânesine götürölmek fermân olınmağın ilçi-i mesfûr ve maiyyetine me'mûr kapucıbaşı ağa selîmî ve erkân kürk ve dîvân-bisâtlu at ile ve çavuşlar kâtibi ve emîni ve otuz beş nefer mikdârı çavuşân-ı dîvân mücevvezeleriyle seherî çiftlik-i mezbûrda cem' ve elçinin rükûbî için ağır kemer-raht ve kesmelü at ve etbâ' için otuz dokuz re's eğerlü ve bisâtlu atlar irsâl olunmağla süvâr olub kapucıbaşı ağa sağda ve elçi-i mezbûr solda ve elçinin önünce sağda vezîr ağası solda üzerine ta'yîn olunan çorbacı bu vechile âlây ile Eyyüb'in üst tarafından Kâğıd-hâne yoluyla Galata'da vâki' konağına îsâl olunmuş. Çend-rûz mürûrında serây-ı âsafîye getirildikde çavuşbaşı ağa selîmî ve erkân ile iskeleden alub ve kapu ricâli mecmû'ı esvâb-ı dîvâniyyeleriyle bulunub elçi buluşmasında olan resm-i âdî icrâ olunmuş ancak sâhib-i devlet hazretleri destâr-ı âdî ve erkân kürk ile bulunmuşlar. Ba'dehû avdetde mu'tâd üzere hil'atler ilbâs olunmuş. Ba'dehû nâmesini teslîm için dîvân-ı hümâyûna getirildikde elçi buluşması makalesinde mezkûr rüsûm-ı âdiye-i dîvâniyye icrâsından sonra eski dîvân-hâne önünde hil'atler ilbâs olunup yedi nefer arza konulmuş."

1736 yılında Rusya-Osmanlı arasındaki savaşta Habsburgların tarafsız olduğunu ifade eden ve arabulma bahanesiyle Osmanlı Devleti'ni oyalayan Habsburg elçisi Leopold von Talman Galata'da ikamet etmekteydi. Talman daha sonra Galata'daki ikametgâhından Dobruca'da bulunan Babadağ'daki ordugâha geldi. Burada arabuluculuk rolünü üstlenen Talman diğer devlet elçileriyle bir araya geldi. Habsburg elçisi Talman'ın Galata'dan Babadağ'ına kadar tüm ihtiyaçlarını ve masraflarını Osmanlı Devleti karşıladı. Talman'ın sadece taşıma ihtiyacı ve maiyeti için toplamda 9.241,5 kuruş tayinat hazineinden ödendi. Ayrıca Habsburg elçisine yirmi dokuz günlük tayinat bahası olarak 4.060 kuruşluk ayrı bir ödeme yapıldı. Talman'ın ordugâhtan Habsburg sınırına kadar geri dönüş yolculuğundaki ihtiyaçlarını da Osmanlı Devleti karşıladı. Habsburg elçisinin yolculuk tayinatı ise Edirne'ye bağlı kazaların vergilerine karşılık alındı (Kurtaran, 2018: 377-380).

## SONUÇ

1606 Zitvatorok Antlaşması'yla Osmanlı diplomasisinde ilk değişim sinyalleri yanmaya başladı. Bu değişim 1593-1606 yılları arasında Avusturya ile gerçekleşen uzun savaş döneminde Osmanlı Devleti'nin askeri gücünün zayıflığını da ortaya koymaktaydı. Her ne kadar Osmanlı Devleti Avusturya Devleti karşısında askeri üstünlüğünü uzun süre korusa da Zitvatorok Antlaşmasıyla birlikte ilk prestij kaybını yaşadı. Nitekim Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyılın sonunda Kutsal İttifak devletleriyle giriştiği 16 yıllık savaş döneminden mağlup çıkması Osmanlı

diplomasisinin değişim ve dönüşümünü de beraberinde getirdi. Osmanlı diplomasisinin kuruluşundan itibaren uyguladığı "Ad hoc" diplomasi anlayışı 1699 Karlofça Antlaşması'yla birlikte ikinci ve daha büyük bir prestij kaybına uğradı. Yaşanan bu gelişmeler Osmanlı diplomasisinin temel dayanağının askeri üstünlüğüne bağlı olarak ilerlediğinin göstergesiydi. Askeri üstünlüğü ile paralel ilerleyen Osmanlı diplomasisi, sadece yaşanan savaşlar neticesinde imzalanan antlaşma maddelerine yansımakla kalmadı. Yaşanan değişimin diğer bir alanı ise kadim Osmanlı kaidelerinin oluşturduğu elçi kabulleriydi. Osmanlı diplomasisinin uygulama alanlarından biri olarak ele aldığımız çalışmada, III. Ahmed döneminde Habsburg elçilerinin kabulü ve yapılan harcamalar başlığı altında Osmanlı diplomasisi üzerindeki değişim tahlil edildi. Yine bu minvalde ilgili tarihlerde Viyana Sarayı'ndan İstanbul'a daimi ve fevkalade statüde altı elçinin geldiği tespit edildi. Bunlardan dördü daimi elçi, ikisi ise fevkalade elçi olarak görevini icra etti. Habsburglar tarafından çeşitli amaçlar ile gönderilen bu altı elçi Babiâli'nin genel elçi kabulleri teamülleri dâhilinde karşılandı ve ağırlandı. İlgili kabuller sırasında elçilerin statüsü (daimi/fevkalade) ile payeleri (büyükelçi/orta elçi) oldukça etkili oldu. Yine bu kabuller sırasında mutat olarak yapılan harcamaların icrasında da benzer özelliklerin yanı sıra elçilerin geliş amacı ve ilgili tarihlerdeki Osmanlı-Habsburg münasebetleri etkili oldu. Bu çerçevede Habsburg elçilerinden Damian Hugo Virmont dışında herhangi bir elçiye verilen ziyafete rastlanmadığı gibi diğer elçilere yapılan harcamalarda da farklılıklar dikkat çekmektedir. Virmont'a verilen bu imtiyazı ilgili tarihteki Osmanlı-Habsburg münasebetlerine bağlamak mümkündür. Nitekim Pasarofça'da Habsburglar karşısında alınan mağlubiyet, Viyana'dan gelen elçiye daha iyi bir karşılama ve muameleyi beraberinde getirmiştir. Habsburg elçilerinin yanı sıra III. Ahmed Dönemi'nde gelen diğer devletlerin elçilerine yapılan harcamaların miktarlarında farklılıklar olduğu tespit edildi. Bu farklılıkların nedenleri arasında elçilerin geliş amaçlarının yanında Müslüman/ Gayrimüslim olma, üstün/eşit olma, elçinin savaş sonucunda gelmesi neticesinde, Osmanlı Devleti'nin kazanan veya kaybeden tarafta yer alması gösterilebilir. Buna bağlı olarak araştırmada elçi kabullerindeki değişikliklerin nedenleri ortaya konuldu. Bunun yanında çalışmamızda Osmanlı Devleti'nin başkentine gelen fevkalade elçilere daha fazla harcama yapıldığı ve önem verildiği görülmektedir. Avusturya elçilerine verilen önemin diğer devletlerin elçilerine nazaran daha fazla olmasının nedeni diğer devletlerin elçilerine göre siyasi üstünlüğünün olmasıydı. Çalışmadan elde edilen diğer bir önemli çıkarım ise Osmanlı diplomasi geleneğindeki katı/sert tutumun, Avrupalı Devletler ile girişmiş olduğu askeri/siyasi/diplomatik ilişkiler neticesinde XVIII. yüzyılda esneklik kazanmasıdır.

## KAYNAKÇA

### Arşiv Kaynakları

BOA. SAMD III., 8/793, H.17. 09 (Ramazan) 1124/M. 18 Ekim 1712.

BOA. A. (DVNSNMH. d), nr.6/ H. 19. 03 (Rebiülevvel) 1126, s. 328/M. 4 Nisan 1714.

BOA. AE. SMST. II, 124/13623. H.14.02 (Safer) 1112/ M.31 Temmuz 1700.



- BOA. A. (DVNSNMH. d), nr.6/H.04.09 (Ramazan) 1116, s. 88-89./M.31 Aralık 1704.  
BOA. A. (DVNSNMH. d), nr.6/H.18.08 (Şaban) 1118./M.13 Kasım 1706.  
BOA. A. (DVSNNMH. D), nr.6/H.12.11 (Zilkade) 1117/M.25Şubat.1706.  
BOA. A. (DVSNNMH. d), nr.6/H.21.10 (Şevval) 1117/M.5 Şubat1706.s.140.  
BOA. A. (DVNSNMH. d), nr.6/H.01.11 (Zilkade) 1116/M.25 Şubat 1705  
BOA. AE. SAMD. III, 84/8460, H.15.10 (Şevval) 1118/M.20Ocak.1707.  
BOA. AE. SAMD. III, 161/15744, H.13.01 (Muharrem) 1120/M.4.Nisan.1708.  
BOA. AE. SAMD. III,45/4485, H.29.12 (Zilhicce) 1118/M.3 Kasım 1707.  
BOA. AE. SAMD, III. 86/8576, H.10.11 (Zilkade) 1118/M.13.Şubat 1706.  
BOA. AE. SAMD. III, 192/18546, H.29.06 (Cemazeyilahir) 1118/M.8 Ekim 1706.  
BOA. İE. HR., 11/1055, H. 09. 09 (Ramazan) 1124/M. 10 Ekim 1712.  
BOA. C. HR., 118/5885, H. 03. 12 (Zilhicce) 1124/M.1 Ocak 1712.  
BOA. AE. SAMD III., 117/17268, H.06. 07 (Receb) 1132/M. 15 Nisan 1720.  
BOA. AE. SAMD III., 218/21037, H.01.07 (Receb) 1132/M. 9 Mayıs 1720.

#### **Diğer Kaynaklar**

- Aktepe, M. (1998). III. Ahmet. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Cilt 2, 34-38.  
Baykal, E. (2008). Osmanlıda Törenler. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*, 241143.  
Beydilli, K. (2007). Prut Antlaşması. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Cilt 34, s. 359-362.  
Beydilli, K., & Erünsal, İ. (2001). Prut Savaşı Öncesi Diplomatik Bir Teşebbüs Seyfullah Ağa'nın Viyana Elçiliği (1711). *Türk Tarih Kurumu: Belgeler: Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, Cilt XXII, Sayı 26.  
Bozkurt, N. (1994). 1699-1736 Tarihli Ecnebi Defterine Göre XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Avusturya Münasebetleri. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*, 87436.  
Bozkurt, N. (2002). Avusturya Kapı Kethüdalığı (1700 1736). *OTAM, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 13/13, 245-259.  
Bozkurt, N. (2020). Mihmandar. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, Cilt 30, 25-26.  
Can, M. (2019). Osmanlı Diplomasisinde Mihmandar Geleneği. *Gazi Akademik Bakış*, 13(25), 267-285.  
Çevik, C. (2018). Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifat (Metin-Değerlendirme). (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*, 22871.  
Demir, U. (2005). Üsküdar'da Avrupalı Bir Avusturya Elçisi Virmont Kontu Damian Hugo'nun 1719'da Ağırlanması. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII, Bildiriler, Dörtbudak Yayınları*, İstanbul, s. 223-239.  
Develioğlu, F. (2001). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları.  
Efendi, R. M., & Efendi, Çelebizade İ. A. (2013). *Tarih-i Raşid ve Zeyli*. (Haz.). Abdülkadir Özcan vd., İstanbul: Klasik Yayınları, Cilt 2.  
Ercan, H. O. (2019). Pasarofça Antlaşmasını Mübâdele İçin İstanbul'a Gelen Büyükelçi Hugo Von Virmont'un Raporu Hakkında. (Haz.). Gültekin Yıldız. *Harp ve Sulh*, 300. Yılında

Pasarofça Antlaşması Sempozyumu Bildirileri, Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 141-150.

Ercan, H. O. (2020). Rıdvan Ağa'dan Süleyman Bey'e (1634-1774): Osmanlı Elçilik Heyetlerinin Avusturya Devlet Arşivindeki İzleri. *Osmanlı Araştırmaları*, 56(56), 49-96.

Eyice, S. (1995). Elçi Hanı. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, Cilt 11, 15-18.

Halaçoğlu, Y. (1991). *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, VII. Dizi, Sayı 127, Ankara.

İnalçık, H. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu'nu Yeniden Yazmak: Kuruluş*. İstanbul: Hayykitap Yayınları.

İnalçık H. (2004). *Osmanlı Devleti'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*. Cilt 1, İstanbul: Eren Yayıncılık.

İpşirli, M. (1995). Elçi. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Cilt 11, 3-15.

Karaca, F. (2011). Teşrifat. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Cilt 40, 570-572.

Kılıç, D. A. (2002). *XVII. Yüzyıl Osmanlı Saray Teşrifatı ve Törenleri*. (Doktora Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi, 10085.

Kolçak, Ö. (2012). Vasvar Antlaşması. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Cilt 42, s. 560-562.

Kurat, N. A. (1995). *Prut Seferi ve Barışı 1123/1711*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Enstitüsü Yayınları, No. 8., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kurtaran, U. (2009). *Osmanlı - Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791): Osmanlı Diploması Tarihinden Bir Kesit*. Kahramanmaraş: Ukde Yayınları.

Kurtaran, U. (2012). Sultan Birinci Mahmud ve Dönemi (1730-1754). (Doktora Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi, 308798.

Kurtaran, U. (2014). XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Habsbug Siyasi İlişkileri. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Sayı, XVII, s. 393-419.

Kurtaran, U. (2015). Osmanlı Diploması Tarihinin Yazımında Kullanılan Başlıca Kaynaklar ile Bu Kaynakların İncelenmesindeki Metodolojik ve Diplomatik Yöntemler Üzerine Bir Değerlendirme. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 38 /Güz, s. 107-139.

Kurtaran, U. (2016). Karlofça Antlaşması'nda Venedik, Lehistan ve Rusya'ya Verilen Ahitnamelerin Genel Özellikleri ve Diplomatik Açından Değerlendirilmesi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 35(60), 97-139.

Kurtaran, U. (2018). *Sultan Birinci Mahmud (1730-1754)*. Ankara: Altınordu Yayınları.

Kurtaran, U. (2018). Pasarofça Antlaşması'na Göre Yapılan Sınır Tahdit Çalışmaları ve Belirlenen Yeni Sınırlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, 11(55), 287-300.

Kurtaran, U. (2018a). Karlofça Antlaşması'ndan Sonra İstanbul'a Gelen Yabancı Elçilerin Ağırlandığı ve Yapılan Harcamalar. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 37(63), 331-370.

Kurtaran, U. (2018e). Heinrich Christoph Freiherr Von Penkler'in İstanbul Elçiliği ve Faaliyetleri. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 10, 222-251.

Kurtaran, U. (2019). *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Çabaları ve Avrupa Algısı 1700-1754*. (Ed.). Ahmet Dönmez, 'Osmanlı Modernleşmesi: Reform Çağında Çözüm Arayışları', İstanbul: Kitap Yayınevi.

- Kurtaran, U. (2019). *Avrupa ve Balkanlarda Tutunma Çabaları: Neo Klasik Dönem 1699-1774*. (Ed.). Selim Hilmi Özkan. Osmanlı Tarihi I: Siyasi Tarih-Kültür Medeniyet 1299-1774). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Kurtaran, U. (2021b). Osmanlı'da Bir Elçi Mübadelesi Örneği: Pasarofça Antlaşmasından Sonra Osmanlı-Habsburg Elçi Mübadelesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research* 8/77, 3179-3214.
- Kurtaran, U. (2022). *Westphalia Antlaşması'ndan Fransız İhtilali'ne Kadar Diplomasinin Tarihsel Gelişimi 1648-1789*. (İlkçağdan Viyana Kongresine Diploması, (Ed.). Ahmet Dönmez), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kuyucu, B. (2020). Osmanlı Sefirlerinin Gözünden 18. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Münasebetleri. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*, 70689.
- Kütükoğlu, M. S. (1989). XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Fevkalâde Elçilerin Ağırlanması. *Türk Kültürü Araştırmaları*, Prof. Dr. İsmail Ercüment Kuran'a Armağan, Cilt XXVII/1-2, s. 199-231.
- Levent, A. (2018). *Osmanlı Diplomasisinde Dönemsel Değişimin Dinamikleri"* Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. *YÖK Ulusal Tez Merkezi*, 671624.
- Mumcu, A. (2007). *Divan-ı Hümayun*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Ongun, Z. (1941). Osmanlı İmparatorluğu'nda Nâme ve Hediye Getiren Elçilere Yapılan Merasim. *Tarih Vesikaları Dergisi*, 1(1), 407-413.
- Ortaylı, İ. (2008). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*. Ankara: Cedit Neşriyat.
- Ortaylı, İ. (2014). *Osmanlıda Milletler ve Diploması*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özcan, A. (2007). Pasarofça Antlaşması. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Cilt 34, 177-181
- Papp, S. (2013). Zitvatorok. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Cilt 44, 472-474.
- Ahışhalı, R. (1999). *Divan-ı Hümayûn Teşkilâtı-Osmanlı*, (Ed. Güler Eren vd.), Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 6, Ankara, s. 24-35.
- Sander, O. (2006). *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü- Osmanlı Diploması Tarihi Üzerine Bir Deneme*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Savaş, A. İ. (2020c). *1739 Belgrad Barış Antlaşması'na Kadar Avusturya Devleti Tarafından İstanbul'a Gönderilen Elçiler*. (Ed.). Mehmet Alaaddin Yalçınkaya ve Uğur Kurtaran. 'Osmanlı Devleti'nin Diploması Tarihi Makaleler-1', Ankara: Altınordu Yayınları.
- Savaş, A. İ. (1996). Osmanlı Diplomatasına Ait Name-İ Hümayun, Ahitname-i Hümayun ve Mektup Tahlilleri. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 7(7), 219-251.
- Savaş, A. İ. (2007). *Osmanlı Diplomasisi*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Sevinç, N. (2012). Osmanlı Devletindeki İran Elçilerinin Gelir-Giderleri (1696-1741). (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*, 293030.
- Şakiroğlu, M. H. (1992). Balyos. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul, Cilt 5, 43-47.
- Şeker, M. (1998). Hil'at. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul, Cilt 18, 22-25.
- Tebly, K. (1969). Nemçe İmparatorlarının İstanbul'a Yolladığı Elçi Heyetleri ve Bunların Kültür Tarihi Bakımından Önemli Tarafları. (Çev.). Bekir Sıtkı Baykal, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7/12-13, s. 247-263.

Tuncer, H. (1984). Viyana Sefaretnamesi 1131/1719 Elçi İbrahim Paşa. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 4(2), 99-105.

Turan, N. S. (2015). Elçiye Zeval Olmaz: Bizans'tan Osmanlılara Elçi Kabulleri, *Evrensel Kültür Dergisi* 34(58), 739-744.

Unan, F. (2007). Pâye. *TDV İslâm Ansiklopedisi. İstanbul*, Cilt 34, 193-194.

Uslu, H. B. (2017). *III. Ahmed Devri Teşrifâtı (A.d. 347: 1718-1725)*. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*, 583158.

Uzunçarşılı, İ. H. (1984). Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı. TTK Yayınları, VII. Dizi, Sayı 15a, Ankara.

Yıldırım, F. (2001). Tuna Nehri Kıyısında Bir Kasaba: İsakçı'da Sultan Osman Han Vakfı. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, International Journal of Historical Researches* 6, Prof. Dr. Süleyman Büyükkarcı Özel Sayısı, 286-325.

**GENİŞLETİLMİŞ ÖZET:** Devletlerarası ilişkileri resmi temsilciler aracılığıyla yürütme işi ya da sanatı olarak tanımlanan diplomasi, bir devletin dış politikasındaki hedeflerin uygulama alanı olarak kabul edilmektedir. Bu noktada devletten devlete değişiklikler gösteren diplomasinin uygulama alanlarında da zaman içerisinde birtakım değişimler ortaya çıkmaktadır. Nitekim kuruluş ve genişleme dönemlerinde "ad hoc diplomasi" denilen tek taraflı bir diplomasi anlayışını kabul eden Osmanlı Devleti, 18. Yüzyıldan sonra sürekli diplomasi yöntemini benimsemiş ve uygulamıştır. Osmanlı diplomasisinde yaşanan bu değişim, devletin siyasi ve askeri gücüne göre şekillenen dış politikasıyla ilgili bir gelişmedir. Bu çerçevede devletin diğer devletlere karşı üstün ve etkili olduğu dönemlerde tek taraflı bir diplomasi anlayışı uygulanırken, bu gücün azalmasıyla birlikte rakip devletlerin de dikkate alındığı yeni bir sürece geçilmiştir. Osmanlı diplomasi anlayışındaki bu değişimler ise diplomasinin uygulama alanlarına da etki etmiş ve onları olumlu/olumsuz açılardan etkilemiştir. Osmanlı diplomasisinde zaman içerisinde değişen önemli uygulamalardan birisi olan elçi kabulleri bu makalenin ele aldığı temel konudur. Osmanlı payitahtına giden yabancı devlet elçilerinin kabulü ile ilgili bir takım teâmül ve uygulamalardan oluşan elçi kabulleri Osmanlı diplomasisinde kuruluş yıllarından itibaren uygulanagelen diplomatik bir ritüeldir. Fakat bu ritüelin kuruluştan devletin yıkılışına kadar aynı şekilde uygulanmadığı ve süreç içerisinde birtakım değişimlere uğradığı bilinmektedir. Makalede III. Ahmed (1703-1730) döneminde Viyana'dan İstanbul'a gelen elçilerin kabulü ve bu sırada yapılan harcamaların tespiti amaçlanmıştır. Bu sayede Osmanlı Devleti'nde uygulanan genel elçi kabullerindeki uygulamaların ilgili tarihlerdeki Habsburg elçileri özelinde nasıl icra edildiğinin tespiti amaçlanmıştır. Araştırma sonrasında elde edilen bulgularda III. Ahmed döneminde gelen Habsburg elçilerinin kabulleri ve yapılan harcamalarda, geleneksel Osmanlı diplomasi anlayışında birtakım farklılıklar tespit edilmiştir. İlgili farklılıkların makalede öne sürülen tezi doğrular nitelikte olduğu ve Osmanlı diplomasi anlayışındaki değişimlerin elçi kabulleri üzerinde etki ettiği görülmektedir.

**EXTENDED SUMMARY:** Diplomacy, which is defined as the work or art of executing interstate relations through official representatives, is accepted as the application area of the objectives of a state's foreign policy. At this point, some changes occur in the application areas of diplomacy, which vary from state to state. As a matter of fact, the Ottoman Empire, which adopted a one-sided diplomacy understanding called "ad hoc diplomacy" during its establishment and expansion periods, adopted and applied the continuous diplomacy method after the 18th century. This change in Ottoman diplomacy is a development related to the foreign policy of the state, which is shaped according to its political and military power. In this framework, a one-sided diplomacy approach was

applied in the periods when the state was superior and effective against other states, and with the decrease of this power, a new process was started in which the rival states were also taken into account. These changes in the understanding of Ottoman diplomacy also affected the application areas of diplomacy and affected them in positive/negative aspects. Ambassador acceptance, which is one of the important practices that has changed over time in Ottoman diplomacy, is the main subject of this article. Envoy acceptance, which consists of a number of practices and practices related to the reception of foreign state ambassadors to the Ottoman capital, is a diplomatic ritual that has been practiced in Ottoman diplomacy since the foundation years. However, it is known that this ritual was not practiced in the same way from the establishment to the collapse of the state and it underwent some changes in the process. In the article, it is aimed to accept the ambassadors who came from Vienna to Istanbul during the reign of Ahmed III (1703-1730) and to determine the expenditures made during this time. In this way, it is aimed to determine how the practices in the general envoy receptions in the Ottoman Empire were carried out in the context of the Habsburg ambassadors in the relevant dates. In the findings obtained after the research, some differences from the traditional Ottoman diplomacy understanding were determined in the acceptances and expenditures of the Habsburg ambassadors during the reign of Ahmed III. The article shows that the relevant differences confirm the thesis put forward and that the changes in the Ottoman diplomacy understanding have an effect on the ambassador acceptance.

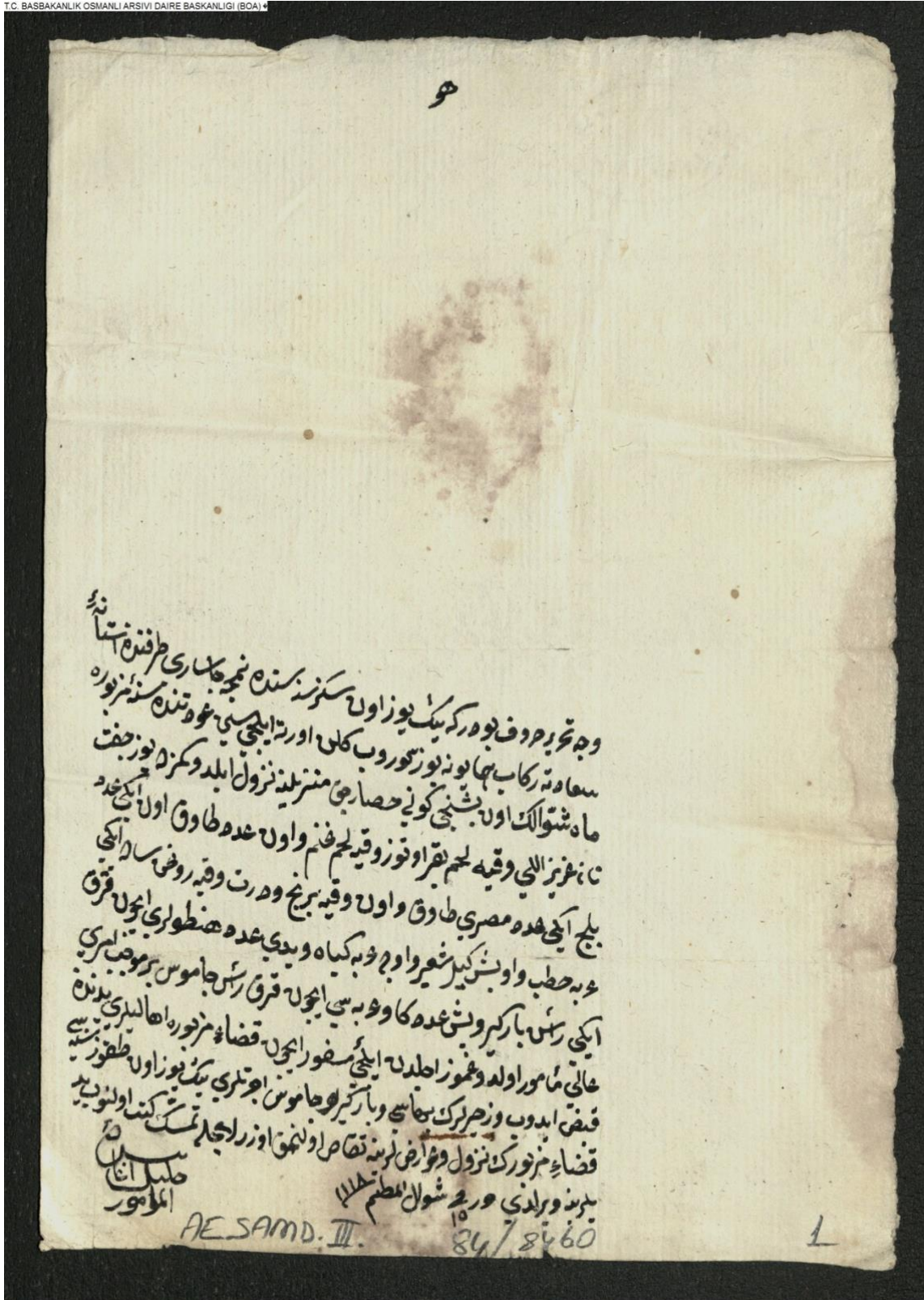
**EKLER**



**Ek A.** Habsburg elçisi Damian Hugo von Viermond  
(<http://www.portraitindex.de/documents/obj/34706283> (Erişim Tarihi: 18.06.2022))

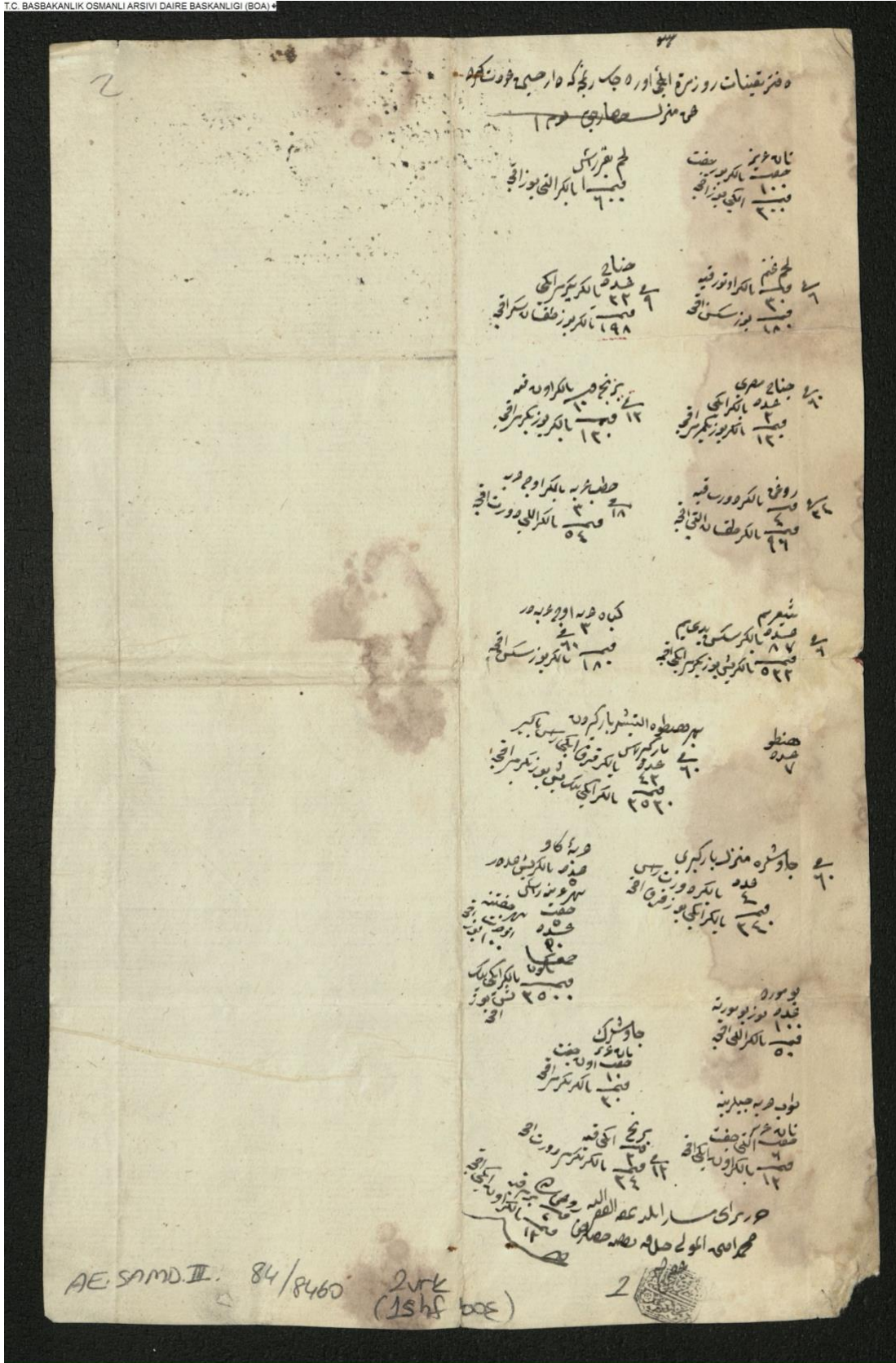


**Ek B.** Habsurg elçisinin III. Ahmed'in huzuruna kabulü (Kurtaran, 2021: 3213)



AE.SAMD.III.00084.08460.001

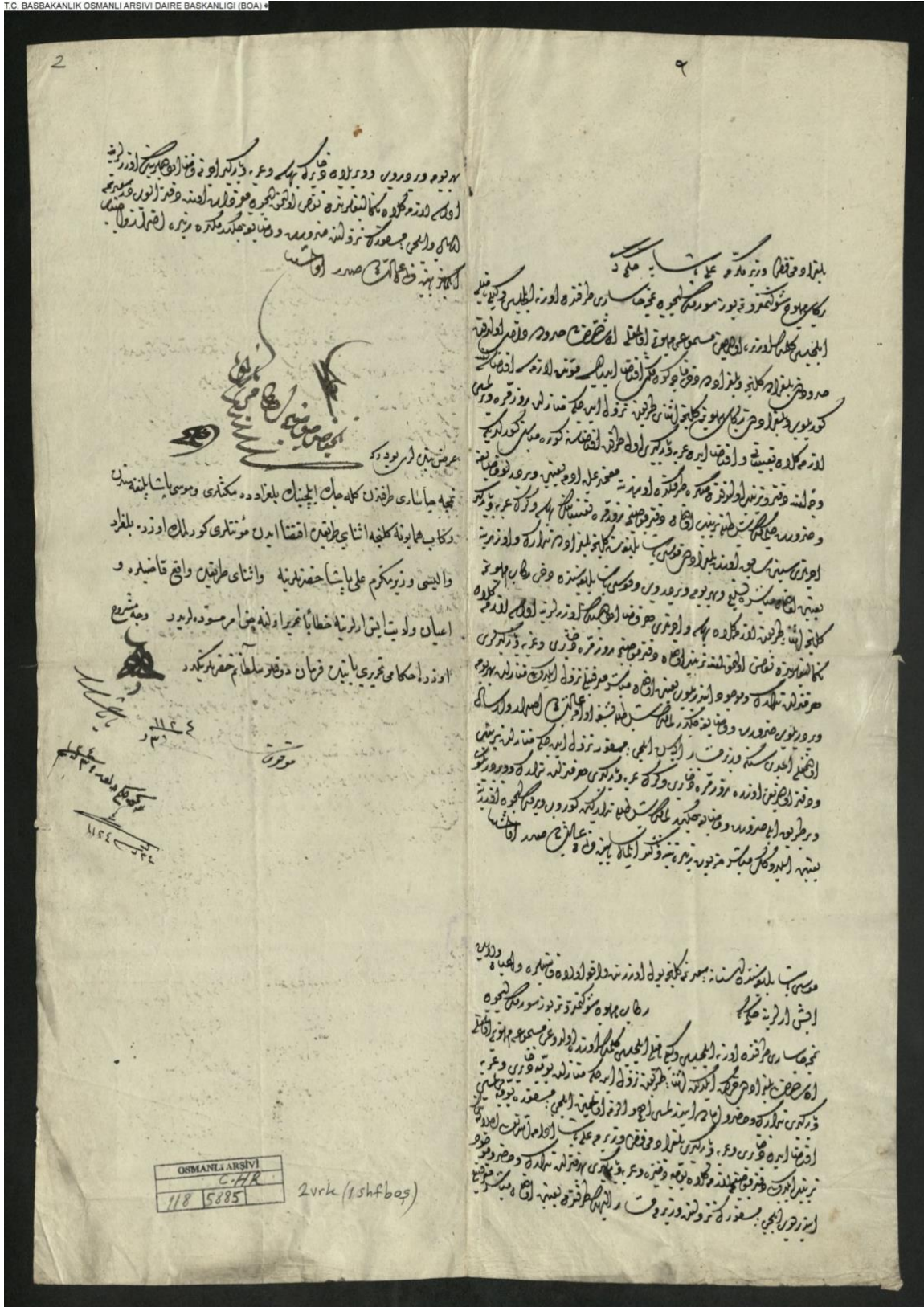
**Ek C.** Habsburg elçisinin Hisarcık Menzili'ne geldiğinde lazım olacak zahire, nakliye vasıtaları vs. masrafların dökümü ile bu masrafla alakalı ücretin bahsi geçen kazanın nüzul ve avarızına takas olunacağına dair belge.



AE.SAMD.III.00084.08460.002

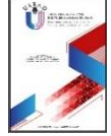
**Ek D.** Lazım olacak zahire, nakliye vasıtalarının masrafları ve dökümü.





C.HR.00118.05885.001

**Ek E.** Habsburg imparatoru tarafından gönderilen elçinin Belgrat'ta ve Musapaşa Palankasından (kale) İstanbul'a kadar yardım edilmesi hakkında Belgrat valisine, kadırlara, ayana ve iş erlerine verilen hüküm.



## CHRISTINA ROSSETTI'NİN İKİ KUTUPLU KİŞİLİĞİ VE "GOBLIN MARKET" ŞİİRİNDEKİ YANSIMALARI

CHRISTINA ROSSETTI'S DIVIDED PSYCHE AND ITS REFLECTION IN  
HER POETRY: "GOBLIN MARKET"

### Begüm Sude MIZRAK

Lisans Öğrencisi, İngiliz Dili ve Edebiyatı  
Anabilim Dalı, İstanbul Aydın  
Üniversitesi,  
İstanbul/Türkiye.  
Undergraduate, Department of English  
Language and Literature, Istanbul Aydın  
University,  
Istanbul/Türkiye.  
begumsm@icloud.com  
**ORCID ID:** 0009-0001-5520-5041

### Tülay DAĞOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı  
Anabilim Dalı, İstanbul Aydın  
Üniversitesi,  
İstanbul/Türkiye.  
Assist. Prof. Dr., Department of  
English Language and Literature,  
Istanbul Aydın University,  
Istanbul/Türkiye.  
tulaydagoglu@aydin.edu.tr  
**ORCID ID:** 0000-0003-0865-1740

### Makale bilgisi | Article Information

**DOI:** 10.47994/usbad.1335773

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 01.08.2023

**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 30.11.2023

**Yayın Tarihi / Date Published:** 20.12.2023

**Yayın Sezonu / Pub Date Season:** Aralık / December

**Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article:** Mızrak, B. S., & Dağoğlu,  
T. (2023). Christina Rossetti'nin İki Kutuplu Kişiliği ve "Goblin Market"  
Şiirindeki Yansımaları. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*  
5(13), 683-701.

**İntihal:** Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit  
edilmemiştir.

**Plagiarism:** This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism  
detected.



**İletişim:** Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>  
mail: [usbaddergi@gmail.com](mailto:usbaddergi@gmail.com)

**Abstract:** Christina Rossetti's entire life is all about her struggle against the tension between contrasting identities: literary and religious. Thus, her work is a reflection of her endeavour to balance both the societal and religious dichotomies, generated by the contradictions and complexities of the Victorian era. The role of religious reading in Rossetti's life and its impact on her poetry is undeniable, highlighting her speculative critique of restrictive gender roles and ideals of purity coerced by Christianity. Furthermore, societal expectations of Victorian womanhood and their influence on Rossetti's self reflect the multitudinous complexities of the female identity in her work. Such is the inconclusive Christianity in her soul's quest behind duality and vacillation in her work, stemming from and leading to a divided psyche. The study aims to investigate Rossetti's divided psyche oscillating between rebellious and compliant through the contrasting characters of Laura and Lizzie in "Goblin Market" to explore her ambivalent imagination of the female agency and the conventional gender roles that are underpinned by the Christian theology in her poetic exploration of the Victorian woman.

**Key Words:** Victorian poetry, divided psyche, "Goblin Market", Christina Rossetti

**Öz:** Christina Rossetti'nin tüm hayatı, edebi ve dinsel kimlikler arasındaki zıtlığa karşı verdiği mücadeleyle ilgilidir. Bu nedenle çalışmaları, Viktorya döneminin gelişmeleri ve karmaşıklıklarının yarattığı toplumsal, dini ikilemleri dengeleme çabasının bir yansımasıdır. Rossetti'nin hayatındaki dini okumaların rolü ve şiirleri üzerindeki etkisi yadsınamaz; bu, onun Hıristiyanlığın zorladığı kısıtlayıcı cinsiyet rollerine ve saflık ideallerine yönelik spekülasyon eleştirisini vurgulamaktadır. Dahası, Viktorya dönemi kadınlığına ilişkin toplumsal beklentiler ve bunların Rossetti'nin benliği üzerindeki etkisi, onun çalışmalarındaki kadın kimliğinin çok derin karmaşıklığını yansıtır. Bölünmüş bir ruhtan kaynaklanan ve bölünmüş bir ruha sürükleyen ikilik ve kararsızlığın ardındaki özün arayışında sonuçlandırılmamış bir inanç söz konusudur. Bu çalışma, Rossetti'nin Viktorya dönemi kadınına dair şiirsel keşfinde, asi ve itaatkar arasında gidip gelen bölünmüş ruhunu, "Goblin Market"ndeki Laura ve Lizzie'nin zıt karakterleri aracılığıyla analiz etmeyi, onun kadın konseptine ilişkin kararsızlığını ve Hristiyan teolojisinin desteklediği geleneksel cinsiyet rollerini keşfetmeyi amaçlamaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Viktorya Dönemi Şiiri, Bölünmüş Ruh, "Goblin Market", Christina Rossetti

## Introduction

As a Victorian bohemian, Christina Georgina Rossetti made a name through her affiliation with the Pre-Raphaelite Brotherhood founded by her brother Dante Gabriel Rossetti, along with other idealistic artists, John Everett Millais and William Holman Hunt. Her association with the Brotherhood allowed her to immerse herself in a vibrant artistic circle, where she found inspiration in the detailed visual aesthetics of the movement, resulting in her poetry's rich imagery and attention to natural beauty. The Pre-Raphaelite emphasis on symbolism also deeply influenced her poetic style, which enabled her to convey profound emotions and explore complex themes through the use of vivid symbols and allegorical language in her work. Moreover, Rossetti's poetry is influenced by her predecessor poets like Keats and Tennyson, who explored the themes of love, beauty, and mortality, often infusing her work with vivid imagery and a sense of melancholy, as well as

themes of loss, grief, and the transient nature of life. Her attention to minute detail in nature, corruptibility and mortality, the vanity of earthly pleasures, and the perfection of divine love are also undeniable. However, born in the midst of the contradictions of the Victorian era, Rossetti was deeply affected by the gender discrepancies, thus they unavoidably shaped her personality. The Victorian era was an era full of dichotomies that were deeply felt both in society and religion. While a wide range of people were interrogant about their religion with the disseminating scientific developments, prominent literary figures tried to restore people's belief, such as Alfred Lord Tennyson who was a voice calling for clinging to the spiritual promises of Christianity through his work "In Memoriam" (1850). Likewise, while the idealized view of the Victorian woman was associated with modesty, passivity, and purity; and the notion of family's importance was stressed by the Queen, prostitution was prevalent and overlooked by the law (Lang, 2015: 1). Not just Rossetti but many people in the Victorian era faced these dichotomies as John Fowles stated "... every Victorian had two minds..." (2017: 288), indicating the internal struggle experienced by individuals trying to reconcile conflicting ideas and societal expectations. Because of the contradictory sides of her nature observed in her literary and personal life, an agonizing antagonism between secular and sacred impulses, which is to say between the profane and the divine, renounced love and repressed passion. This haunted her for the rest of her life. There were three influences that shaped her work, her childhood, religious reading, and idealized Victorian womanhood, all of which led her to have a divided psyche, later reflected in her poems, for instance, "Twice," "Life and Death," "He and She," "Sister Maude," "Noble Sisters" and "Goblin Market". By examining her family background, religious upbringing, and the cultural stipulations of the ideal woman, this study will explore how the roots of her ambivalent poetic voice, wherein resides her divided psyche, are personified by two sisters, Laura and Lizzie in "Goblin Market".

### **Influences on Christina Rossetti's Divided Psyche: Family, Religion, Idealized Womanhood**

Rossetti's parents, Gabriele, and Frances were both significant figures in her life and had a lasting impact on her development as a woman and as a writer. Her father Gabriele Rossetti, a poet and scholar of Italian literature, was a passionate and volatile man whose moods could be unpredictable and intense. He was deeply and staunchly committed to his intellectual pursuits and his political ideals, which often brought him into conflict with the conservative English society in which he lived. He also introduced Rossetti to the rich literary and cultural heritage of Italy. Growing up in a household immersed in Italian literature and language, Christina developed a deep appreciation for the arts and inherited a sense of romanticism that would later shape her poetic style. In contrast, her mother Frances Rossetti had a gentle and nurturing presence in her daughter's life, offering her love, support, a sense of stability, and continuity, but more importantly, strong Anglican upbringing, underpinning her religious conviction amid the upheavals of the time

they lived in. Rossetti had a uniquely close bond with her mother among the Rossetti children, who held their mother in high regard. She expressed her deep appreciation and love for her mother by dedicating all of her poetry books to her. Rossetti's siblings also played a significant role in her life and artistic development. Her brothers, Dante Gabriel Rossetti and William Michael Rossetti, were both prominent figures in the artistic and literary circles of the time. They provided support, inspiration, and critique for their sister's work, influencing and helping her writing style and themes to improve. Yet the two extremes of temperament in the household, embodied by her parents, supposedly planted the seed of a duality in her psyche. Despite their differences, however, both parents shared a deep love of literature and language and instilled that in their children; a passion for the written word that would ultimately shape Rossetti's own creative vision. In many ways, the tension between her parents' contrasting temperaments and cultural backgrounds can be seen as a microcosm of the larger social and political conflicts of the time, as Britain struggled to reconcile its own national identity with the changing realities of a rapidly modernizing world. For Christina Rossetti, this tension between passion and restraint, tradition and innovation, would manifest itself as a recurring motif in her own poetry, as she sought to navigate the complex intersections of faith, love, and identity in a world that was often marked by division and conflict.

The second influence was the religion that imposed roles upon women both in a relationship and in society, promoting submissive and puritanical behaviours. Christianity played a central role in the Victorian society, shaping moral values, social norms, and gender roles. The church had a significant influence on the lives of individuals, dictating their behaviour, expectations, and even their artistic expressions. The Victorian society supported a romanticized image of the ideal woman as pure, submissive, and self-sacrificing, namely the idealization of the archetype of "Angel in the House".<sup>1</sup> This notion was deeply rooted in religious teachings, emphasizing women's domestic roles and their duty to uphold moral values within the family unit. Such an intelligent, talented, and passionate woman as Rossetti seemed to be doubtful about those rules as advocated by Roe:

She both agrees and disagrees about women's inferior position by redefining what it means to be weak. Women and men, she seems to suggest, are strong in different ways, whereby the strengths of one complement the weakness of the other so that together, they can 'stay' one another (2014: 111).

That she believed so explains why she was not able to fulfil her womanhood by remaining single for her whole life and to finalize her poems by constantly revising them. She rejected three marriage proposals, two of which were for religious reasons: the first one was from James Collinson whom she was engaged to but later broke the engagement because Collinson was a Roman Catholic whereas

---

<sup>1</sup> The phrase "Angel in the House" comes from a highly well-known poem by Coventry Patmore, in which he depicts his angel-wife as a role model for all women.

Rossetti was devoted to the High Church of England. The second was from Charles Bagot Cayley, but he was a no match for Christina because he was a sceptic, and as put by William Michael Rossetti "...she must no doubt have probed his faith and found it either strictly wrong or woefully defective" (Rossetti, 1920: iii).

For Rossetti, this tension between her faith and identity as a woman was a constant source of conflict, as she struggled to reconcile her own desires and ambitions with the expectations of her family, religion, and society. Her decision to remain celibate and devote herself to religious contemplation was a (causative) reflection of this tension, as she tried to find a sense of purpose and meaning within the constraints of her gender and her faith. At the same time, however, Rossetti was also deeply critical of the puritanical and repressive aspects of her religion, which she saw as a source of oppression and constraint. In her poetry, she often challenged the narrow and restrictive gender roles imposed by the church and sought to create a vision of female spirituality that was more expansive, inclusive, and empowering.

Rossetti's divided self was also shaped by the societal expectations of womanhood that existed in Victorian England. During this time, women were expected to adhere to strict codes of conduct that emphasized modesty, piety, and submission to male authority. They were expected to be selfless and nurturing, prioritizing the needs of their families over their own ambitions and desires. Rossetti searched for the "Blessed Damozel"<sup>2</sup> in herself, an idealized, ethereal being, adorned with symbols of purity and spirituality. This inner search reflected her longing to embody the virtues and qualities valued by society, while also struggling with her own individuality and desires. This can be endorsed well with the depictions of both *femme fatale* and *femme fragile* figures in textual narratives and paintings during the era, playing an important role in reflecting the conventions of womanhood. However, for Rossetti, these expectations were deeply problematic, as they represented a double-edged sword of submission and defiance. On the one hand, she recognized the importance of selflessness and humility in the Christian faith and sought to embody these values in her own life; on the other hand, she recognized the limitations and injustices of a society that expected women to repress their sexuality and deny their own needs and desires in service of others. Thus, in her poetry, she delves into the inner struggles and conflicts faced by women in the Victorian society. Even the portrayal of her characters is dichotomous as she created characters who embody both acquiescent and insubordinate qualities, reflecting her own internal battle between societal expectations and personal desires. Through her poetry, Rossetti grappled with the complexities of female identity, challenging traditional gender roles while also acknowledging the societal pressures that shaped her own sense of self.

---

<sup>2</sup> "The Blessed Damozel" is Dante Gabriel Rossetti's one of the best-known poems, as well as the title of its painting which illustrates the subject in the poem. The poem tells of the damozel's unfulfilled wish for their reunion in paradise as she watches her beloved from above.

Characters like Lizzie in "Goblin Market" exemplify her exploration of a strong, resilient woman who goes against the constraints of society while asserting her own agency and challenging prevailing norms. Additionally, Rossetti introduced subservient characters such as the speaker of the poem "Sister Maude" who represents a contrasting figure to Lizzie, exhibiting submissive qualities and conforming to societal expectations. She is portrayed as passive and obedient, ultimately leading to her betrayal and tragedy. The speaker's character serves as a foil to Lizzie, emphasizing the consequences of succumbing to societal pressures and suppressing one's true desires. For example, Lizzie's dominant and assertive but resilient character is reflected in her language in an imperative tone as observed in the lines:

Eat me, drink me, love me;  
Laura, make much of me.  
For your sake I have braved the glen,  
And had to do with goblin merchant men. (Rossetti, 1862: 574-577)

She asserts her sexual agency by offering herself to her sister, inviting Laura to indulge in the same sensual experiences she has encountered. Through this act, Lizzie embodies a desire for sexual freedom, challenging the constraints placed upon women during the Victorian era. This contrasts with the defeated and resigned but infuriated tone of the speaker with the lines, "You might have spared his soul, sister, / Have spared my soul, your own soul too" (Rossetti, 1862: 9-10). This juxtaposition shows Rossetti's exploration of the multifaceted nature of the female identity and the various responses women had to the restrictive societal norms of the Victorian era. Consequently, when there is a betrayal among the sisters, this duality becomes destructive as there is no resolution (Dombrowski, 1976: 72), but when one sister becomes the saviour of the other, the duality in question emerges as constructive symbolizing the importance of sisterhood. Furthermore, Rossetti's rejection of three marriage proposals can be seen as a reflection of this tension between submission and assertion, as she struggled to reconcile her own desires for love and companionship with the societal expectations that surrounded her. Her preference for spiritual love over secular love can also be seen as a reflection of this tension, as she attempted to find a sense of fulfilment and purpose in a world that often-denied women the opportunity to fully express themselves. Also, her frustration about love is read in her poem as she used the motif of sisters to characterize the dichotomy between ideal and real: the idea of division between body and soul, and also the polar opposites: desire and duty, death and life, evil and good, love and isolation.

### **Her Divided Psyche in "Goblin Market"**

Rossetti began her poetic career by publishing her early works under the pseudonym Ellen Alleyn, invented by her brother Dante Gabriel Rossetti, in the Pre-Raphaelite journal called "The Germ" established by the Brotherhood. However, it was her renowned poem "Goblin Market" that truly marked a turning

point for Rossetti, embodying her distinctive blend of enchanting storytelling, rich symbolism, and exploration of complex themes such as desire, temptation, and female agency, securing her place as a prominent figure in Victorian poetry. Her poem "Goblin Market" is a poetic exploration of the dual identity, embodied through the two central characters of the poem, Laura and Lizzie. Through the representation of the two sisters, Rossetti explored the internal conflict of the individual, torn between opposing desires and values. Laura is depicted as a rebellious and passionate character, embodying Rossetti's more impulsive and sensuous side, while Lizzie is portrayed as a prudent and restrained character, representing Rossetti's more religious and conservative values: "Laura bowed her head to hear/ Lizzie veiled her blushes" (Rossetti, 1862: 72-73). The contrast between the two sisters not only highlights the internal struggle of the individual but also reflects the societal expectations of Victorian England, where women were expected to be pure and chaste, obedient, and submissive. Amidst the goblin men's luring, Lizzie expresses her concern for Laura, warning her against peeping at them: "Oh," cried Lizzie, "Laura, Laura, / You should not peep at goblin men" (Rossetti, 1862: 343-344). As Lizzie expresses concern over Laura's curiosity and warns her against looking at the goblin men, her repetition of Laura's name reflects her growing anxiety, highlighting the imminent conflict between the sisters' differing reactions to temptation. These descriptions remind us of William Michael Rossetti's observation of his sisters, Christina and Maria: "Some believers, perceiving themselves to be undoubted Christians in faith, become serenely or perhaps exuberantly happy in their inner selves: it may be said that Maria Rossetti was of these, for . . . she felt the firmest confidence of salvation" (Rossetti, 1920: liv). Whereas for Christina he stated that "she always distrusted herself, and her relation to that standard of Christian duty which she constantly acknowledged and professed" (Ibid.). It is clear that just like Lizzie and Laura, Maria and Christina had differences in their attitudes even though they shared a common belief. However, it would be rather appropriate to say that these differences are epitomized by Christina herself, being the embodiment of two conflicting characters.

Rossetti's exploration of these conflicting values through the characters of Laura and Lizzie highlights the complex nature of the female identity, and how it is often shaped by the societal norms and expectations imposed upon it. In the poem, goblins do not want money to sell fruits. Instead, they ask for Laura's golden lock of hair. This exchange serves as a metaphor, highlighting the goblin fruit as a symbol of sexuality. The fruit can be acquired and savoured not through the tangible means of money, but through a unique cost that involves a specific part of her body. As Elisabeth Gitter notes in "The Power of Women's Hair in the Victorian Imagination," during the Victorian era, golden hair symbolized innocence that was vulnerable to corruption and was associated with commerce due to its colour (1984: 943). Consequently, Laura pays it with a part of her body leading to her damnation as she succumbs to temptation and her chastity of soul is



damaged. After eating the fruit, she is in a catatonic state, slowly withering as the fruit is now consuming her. The first sign of Laura's physical deterioration after consuming the enchanted fruit is evident when her once-lustrous golden hair starts to lose its colour and thin out, signifying the loss of her purity and desirability for marriage (Gitter, 1984: 946). On the other hand, when Laura starts neglecting her daily conduct, her sister Lizzie goes out to buy another fruit so she can heal her sister. Lizzie offers to pay it with money, but goblins reject and start attacking her, forcing her to eat the fruit. Lizzie suffers so that her sister can recover. She is compared to a lily standing tall in a flood, a solid rock amidst crashing waves, a beacon shining brightly, and a fruit-laden orange tree besieged by insects (Rossetti, 1862: 408-421). The imagery highlights Lizzie's unwavering determination and commitment to her mission, even in the midst of overwhelming opposition. Even though the chastity of her body is tarnished, the chastity of her soul is still pure, making her a proper Victorian woman.

Rossetti's use of vivid and sensual language in "Goblin Market" is a striking element of the poem as her strong religious belief was closely intertwined with an erotic temperament (Bloom, 2004: 10). In the opening lines, the repetition of "Come buy, come buy" emphasizes the seductive nature of goblins' offer. The extensive list of fruits showcases abundance and variety, suggesting a world of indulgence and pleasure. The sensuality of the goblin fruits is depicted in exquisite detail, with the description of their ripe juiciness and sweet aroma:

Figs to fill your mouth,  
Citrons from the South,  
Sweet to tongue and sound to eye;  
Come buy, come buy. (Rossetti, 1862: 29-32)

The goblin men themselves are described in alluring terms, with their fruit-piled wicker trays and lustrous faces that tempted and allured the sisters. Also, the mention of "clasping arms" (38) and "tingling cheeks and fingertips" (39) hints at the sisters' physical and emotional response to the goblins' temptation, foreshadowing the conflict to come. Even the act of eating the fruit is described in sensual terms, with Laura's longing for a kiss on the fruit and her quivering as she eats it. These descriptions, along with the overall atmosphere of temptation and seduction, create a palpable sense of eroticism in the poem.

However, this eroticism is not simply a celebration of sensual pleasure. Instead, it is always tempered by a sense of repression and denial which reflects the prevailing Victorian belief that taking pleasure in sex was seen as a masculine act as Seidman argued:

... the Victorians denied that women possess sexual feelings; they sought to purge sex of its sensual aspects and restrict its role to a procreative one; Victorian marriage was, finally, described as characteristically cold as the relations between husband and wife were emotionally distant and formal (1990:47).

Thus, they admonished women for not having sex for pleasure but for procreation. In the Victorian society, women were expected to be chaste and modest, while men had more freedom to satisfy their desires. People believed that women were not driven by physical desires as much as men were. Instead, women were believed to be motivated by their desire for love and to be loved in return. Consequently, women's main focus was on finding a husband, creating an untroubled home, and raising a family. The middle-class Victorians generally had a positive view of sex, considering it a natural aspect of life. They believed that when approached in a proper and responsible manner, sexual desires could bring good health, mental energy, ambition, and creativity, and contribute to social progress. However, it was widely believed that sex should only take place within the boundaries of marriage (Seidman, 1990: 47-51), thereby condemning extramarital sex. Furthermore, the way Victorians saw sensual desires can be compared to a chain reaction: when these desires are awakened, they become unstoppable. People were unknowingly steered by their intense passions, as explained by Blackwell (1990: 39) which leads to a decline in morals, unimaginable suffering, and personal destruction. Ultimately, it results in self-ruin, chaos in society, and a downfall as we see with Laura and Jeanie. In addition to these views on sex, Foucault provides us with another perspective further underpinning the notion of duality characterizing the period. Foucault critiqued the idea that sexuality was highly repressed during the Victorian era. What he argues is that this widely held notion known as the "repressive hypothesis" (Foucault, 1978: 10) is false and offers evidence to contradict it by looking at how sex was addressed and spoken about. He emphasizes that it was not suppressed but rather organized and freely discussed by numerous institutions (Ibid: 17). This observation testifies to the fact that the notion of sex and suppressed sexuality serve both as a causative factor and resultant frustration in Foucault's contention regarding the "repressive hypothesis" that is adhered to the Victorian society's paradox-laden attitudes towards the aforementioned notions.

Rossetti's portrayal of temptation and desire in the poem reflects this conflict between societal expectations and our natural inclination for pleasure. In addition, the punishment for indulging in the fruit is the loss of chastity and purity, which were highly valued virtues in the Victorian society. This reinforces the idea that repression of desire is necessary for maintaining one's moral integrity. Furthermore, the fact that the sisters are never able to fully indulge in their desires emphasizes the idea of a patriarchal society that restricts women's sexuality. In this way, the eroticism in "Goblin Market" becomes a metaphor for the repressed desires of women in the Victorian society and the dangers of overindulging in sensual pleasures.

In contrast to eroticism, the imagery in the poem is heavily filled with strong religious colour, as Rossetti was a devout Christian. Thereby, the poem tackles the themes of temptation and redemption as Laura becomes tempted by goblin fruit, and Lizzie - like Christ - offers redemption through sacrifice. In the poem,

Laura's temptation and subsequent fall are parallel to the biblical story of Adam and Eve. Laura's eating of the goblin fruit represents the eating of the forbidden fruit in the Garden of Eden, and her loss of innocence is akin to the fall of humanity. The goblin fruit can be interpreted as a metaphor for forbidden desires or worldly pleasures that entice and corrupt individuals. By succumbing to the allure of the goblin fruit, Laura symbolically represents humanity's susceptibility to temptation and the consequences that follow:

She clipped a precious golden lock,  
She dropped a tear more rare than pearl,  
Then sucked their fruit globes fair or red:  
Sweeter than honey from the rock. (Rossetti, 1862: 331-334)

The imagery of the "fruit globes fair or red" (Rossetti, 1862: 333) and their irresistible sweetness alludes to the allure and seductive nature of forbidden desires. The comparison of the fruit's sweetness to "honey from the rock" (Rossetti, 1862: 334) further emphasizes the indulgence and immediate gratification that Laura experiences, akin to the immediate gratification that Adam and Eve sought in consuming the forbidden fruit. The act of eating the goblin fruit represents not only physical consumption but also a metaphorical surrender to worldly desires.

On the other hand, Lizzie's sacrifice to save her sister is a representation of the sacrificial and divine act of Jesus Christ on the cross. Just as Christ endured physical suffering and persecution on the cross for the salvation of humanity, Lizzie faces a brutal assault from the goblins in her courageous attempt to rescue her sister:

Though the goblins cuff'd and caught her,  
Coax'd and fought her,  
Bullied and besought her,  
Scratch'd her, pinch'd her black as ink,  
Kick'd and knock'd her,  
Maul'd and mock'd her. (Rossetti, 1862: 424-429)

Lizzie's willingness to endure suffering and persevere in her selfless act of redemption is symbolized by her ordeal at the hands of the goblins, much like Christ endured beatings, mockery, and physical torment on the cross. Her unwavering love for her sister and determination to protect her from the destructive influence of the goblin fruit are exemplified by this ordeal, serving as a testament. Therefore, Lizzie, similar to Rossetti, adapts the significance to serve her own intentions, assuming a role resembling that of Christ. According to D'Amico, this interaction represents an "affirmation of the spiritual over the sensual" (1999: 78). Lizzie takes on the burden of Laura's transgression, symbolized by the fruit, yet she manages to avoid succumbing to its potentially damaging consequences. Thus, the contrasting paths taken by Laura and Lizzie in

the poem symbolize the eternal struggle between temptation and salvation, highlighting Rossetti's exploration of moral choices and their consequences.

The feminist interpretation of Christianity in "Goblin Market" can be further explored in the context of the Victorian society in duality. During the 19th century, women were often seen as inferior to men and were expected to fulfil domestic duties while remaining obedient to their husbands. Describing Rossetti as a feminist may be inaccurate and misleading, in view of the fact that her strong belief in Christianity that women's place was second to that of men's, says Terry L. Spaise (1997: 2). Just like the Keatsian belief of women are being held responsible for their damnation reflected in his poem "Isabella, or Pot of Basil" (1820), it is likely that Rossetti believed in the same and showed that with Laura. While she acknowledged the potential dangers of sexual love, she did not condemn it outright in a puritanical manner. At the end of the poem, both Laura and Lizzie are depicted as happily married women with their own children, passing down the old tale to them. Through this conventional happy ending, Rossetti suggests that the fruit and the goblin men themselves are not inherently harmful, despite their roles as the agents of temptation in the poem. Rather, it is the concept of guilt associated with sin and the evil intentions of man that give them a dangerous and deluder nature. In essence, man is the one who brings about their own destruction (Packer, 1958: 378). In reality, she primarily concentrated on the spiritual salvation of women rather than championing their social and political liberation.

Rossetti showed little enthusiasm towards the suffragette movement and generally remained disengaged from active involvement in political affairs, except through her poetry (Roe, 2014: 113). As a poetess, she challenged this patriarchal view by portraying the two sisters as strong and capable individuals who do not rely on male intervention to save one another. This can be elucidated with Helene Cixous's theory of patriarchal binary thought. According to Cixous, the binary oppositions reflect a world where men hold a dominant role. She proposes that the polar opposites in the language: culture/nature, male/female, head/heart, active/passive, hard/soft, young/old, subject/object, self/other, mind/body, hero/villain uphold binary thinking and patriarchy, and that among most of the oppositional word couples, the superior terms are linked to the male gender and masculinity (Catherine and Cixous, 1996: 64). Because of the binary phallogocentric worldview inherent in patriarchy, every word pair attempts to describe and organize the universe from the perspective that there is a natural oppositional relationship. Based upon this patriarchal binary thought a person is *masculine* or *feminine*, not *masculine* and *feminine*, and a person is a *perpetrator* or a *victim*, not a *perpetrator* and a *victim* (Cixous, 65). Thereby, people must be positioned as either the superior or the inferior, naturally bringing about a flux in which people move around, attempting to occupy the superordinate position whenever possible. Cixous's critique of patriarchal binary thought can be linked with Rossetti's subversion of the concept of male saviour, which is embodied in sisters' standing for each other, suggesting the concept of a female saviour. The depiction

of erotic love is another relevant example wherein resides the poet's challenge to the patriarchal binary thought. Erotic love is typically seen as the realm of women, portrayed as Eve figure and bearer of children, whereas men are associated with higher spiritual love, depicted as Christ figure. Yet, in the poem, Rossetti disrupts these gender norms by portraying a realm where women embody both the conventionally ascribed male qualities and the traditionally assigned female attributes (Casey, 1991: 4).

This subversion of gender roles in the poem highlights the complexity of women's identities and breaks the binary thought imposed by patriarchy. In fact, the poem can be seen as a celebration of female agency and empowerment, as Lizzie's selfless act of saving her sister is ultimately what leads to Laura's redemption. Besides, Janet G. Casey argues in her article "The Potential of Sisterhood: Christina Rossetti's 'Goblin Market'" that as Lizzie serves the role of saviour of her sister Laura, Laura takes up the role of saviour as well (1991: 6). Laura's earlier fall into temptation, therefore, becomes a fortunate event because it indirectly allows her to become Lizzie's redeemer. Lizzie, who was initially cautious and prudent, learns that sometimes bold action is necessary, and that physical love is a beautiful and integral part of being human. On the other hand, Laura realizes that daring should be balanced with prudence and that emotional commitment is essential for fulfilling love. She realizes that when love is approached with the right intentions, including a spiritual connection, it can be a positive and fulfilling experience. Lizzie's actions show that sexual love alone leads to emptiness, but when it is infused with a spiritual dimension, it becomes healing and meaningful. Thus, we can see that even this duality is interconnected and juxtaposed as now both of the sisters serve as saviours of one another, further emphasizing sisterhood which is quite a significant notion to Rossetti. With her poem, Rossetti shows that everyone, regardless of gender, can take on separate roles. Through the characters Lizzie and Laura, she demonstrates that both men and women can be heroes and victims, caregivers and care seekers, lovers and beloved ones (Casey, 1991: 65). She imagines a world where people are not limited by traditional gender roles. Instead, she paints a picture of a world where everyone is free to embrace all aspects of themselves and experience true wholeness by breaking free from the limitations of male and female stereotypes.

Additionally, the poem can be interpreted as a critique of the male gaze, as the goblins' desire for Laura's physical beauty and sexual purity can be seen as a reflection of the way in which women were objectified and commodified by men during this era. This is well endorsed by the feminist film theorist Laura Mulvey who describes how women are reduced to objects for the gaze of the male viewer:

In a world ordered by sexual imbalance, pleasure in looking has been split between active/male and passive/female. The determining male gaze projects its fantasy onto the female figure, which is styled accordingly. In their traditional exhibitionist role, women are simultaneously looked at and displayed, with their

appearance coded for strong visual and erotic impact so that they can be said to connote to-be-looked-at-ness. The woman displayed as a sexual object is the leitmotif of erotic spectacle: from pin-ups to strip-tease, from Ziegfeld to Busby Berkeley, she holds the look, plays to, and signifies male desire (1999: 837).

Rossetti challenges the notion of women being reduced to mere objects of desire as she presents the goblins as predatory figures who exploit Laura's innocence for their own pleasure. Through this critique, Rossetti exposes the damaging effects of the male gaze, highlighting the ways in which women were devalued and reduced to their physical attributes. Rossetti confronts the pervasive objectification of women in the Victorian society by emphasizing the goblins' greedy craving for Laura's beauty and purity. She challenges the societal norms and expectations that reduced women to mere objects of male desire by exploring the theme of the male gaze in her poem. In addition, the story of Jeanie further emphasizes the dangers of the male gaze, serving as a moral lesson. The consequences of her encounter are evident in the lack of grass on her grave, symbolizing her tainted state. Her growing sick and passing is her punishment and the lines "She thought of Jeanie in her grave, /Who should have been a bride" (Rossetti, 1862: 312-313) reflect her inability to fulfil societal expectations as a wife and mother because she was tempted in the first place. She lacked the patience to await the anticipated pleasures symbolized by the phrase "joys brides hope to have," explicitly implying a reference to sexual desires. Consequently, she succumbed to the temptation of consuming the goblin fruit, ultimately meeting her demise "in her gay prime" (Rossetti, 1862: 316). Jeanie's story both warns others, like Laura, about the risks of getting involved with the goblin men and also foreshadows what could have happened to Laura if Lizzie had not intervened.

### **Conclusion**

In conclusion, Rossetti's poetry, particularly exemplified in her renowned work "Goblin Market," vividly reflects the contradictions and complexities of the Victorian era. Living in a time of societal and religious upheaval, Rossetti grappled with the internal struggle of reconciling conflicting ideas and expectations. This conflict, stemming from her upbringing, religious upbringing and reading, and the idealized Victorian womanhood, shaped her poetic voice and the themes she explored. Rossetti's childhood experiences, influenced by her passionate and volatile father Gabriele, and her gentle, nurturing, and devout mother Frances, fostered a duality within her personality. The tension between their contrasting temperaments and cultural backgrounds mirrored the larger conflicts of the era, serving as a microcosm of the struggles faced by individuals, more precisely women, in the Victorian society. Religion played a leading role in Rossetti's life and the Victorian society as a whole, dictating moral values and gender roles. She coped with the expectations imposed by Christianity, the idealization of the submissive woman, and the repression of her own desires. Throughout her life, she struggled "to re-direct passion to where she thought it belonged (with God

and heaven)... she chooses to do this through poetry..." (Roe, 2014: 42) She reflected her inconclusive Christianity in her work while also seeking to find a sense of purpose and meaning within its constraints. Moreover, Rossetti's poetry delves into the societal expectations of womanhood in Victorian England. Women were expected to adhere to strict codes of conduct, emphasizing modesty, piety, and submission to male authority. The poetess explored the complexities of the female identity, challenging traditional gender roles while acknowledging the societal pressures that shaped her sense of self. Through her characters in "Goblin Market," she depicted the contrasting qualities of Laura and Lizzie, reflecting her own internal battles and the multifaceted nature of female identity. In "Goblin Market," Rossetti masterfully wove together themes of temptation, desire, and repression, using vivid and sensual language to create an atmosphere of seduction. She explored the eroticism inherent in human nature, especially women, while also acknowledging the societal constraints and expectations that limited women's expression of their desires. In the end, the question arises: Could she find a balance to this duality, this bifurcated self she suffered from? Unfortunately, she never managed to find that elusive balance. After her death, her letters to her beloved were discovered by her brother, William Michael Rossetti, revealing the depth of her love and longing for him. However, because of her principles and unwavering devotion to Christianity, she made the painful decision to give up her love and never married him. Despite the courage portrayed in her poems, where she often wrote about characters like Laura, the reality of her life was vastly different as Brandt stated:

Rossetti's verses may appear autobiographical or confessional, but first person narrative is almost a genre requirement in devotional poetry, and her poems probably reveal less of the person she was than of the many personae she created (2006: 15).

The discrepancy between her poetic expressions and the reality of her life further supports the argument that Rossetti struggled to reconcile the duality within herself, ultimately failing to achieve the elusive balance she sought.

#### WORKS CITED

- Becherer, N. L. (2015). The Bifurcated Personalities of Christina Rossetti and Dante Gabriel Rossetti as Reflected in Their 'Sister Poems. *UNT Digital Library*, University of North Texas.
- Blackwell, E. (1990). *Counsel to Parents on the Moral Education of Their Children*. Chadwyck-Healey Ltd.
- Bloom, H. (2004). *Christina Rossetti*. Chelsea House Publishers.
- Brandt, K. (2006). Christina Rossetti's 'Goblin Market': Milton Revised or Revived?. *Disputats*, Abo Akademi University Press.
- Casey, J. G. (2023). The Potential of Sisterhood: Christina Rossetti's 'Goblin Market.' *JSTOR, Victorian Poetry* 29(1), 63–78.
- Cixous, H. & Clément, C. (1996). *The Newly Born Woman*. I.B. Tauris Publishers: London.
- D'Amico, D. (1999). *Christina Rossetti: Faith, Gender, and Time*. Baton Rouge: Louisiana State UP.

- Dombrowski, T. (1976). *Dualism in the Poetry of Christina Rossetti*. West Virginia University Press.
- Foucault, M. (1978). *The History of Sexuality*. Translated by Robert Hurley, Pantheon Books.
- Fowles, J. (2017). *The French Lieutenant's Woman*. W. Ross MacDonald School Resource Services Library.
- Gitter, E. G. (1984). The Power of Women's Hair in the Victorian Imagination. *PMLA*, 99(5).
- Mulvey, L. (1999). Visual Pleasure and Narrative Cinema. *Film Theory and Criticism: Introductory Readings*. Eds. Leo Braudy and Marshall Cohen. New York: Oxford UP, 833-44.
- Lang, V. K. (2015). Close Your Eyes and Think of England' Ethics or Prudery: Moral Questions In Victorian England. *Miskolc University*.
- Packer, L. M. (1958). Symbol and Reality in Christina Rossetti's *Goblin Market*. *PMLA, JSTOR*, 73(4), 375-85.
- Roe, D. (2014). *Christina Rossetti's Faithful Imagination: The Devotional Poetry and Prose*. Palgrave Macmillan.
- Rossetti, C. (2013). *Goblin Market and Other Poems*. Digireads.Com Publishing.
- Rossetti, W. M. (1920). *Poetical Works of Christina Georgina Rossetti With Memoir*. Macmillan.
- Seidman, S. (1990). The Power of Desire and the Danger of Pleasure: Victorian Sexuality Reconsidered. *Journal of Social History* 24(1), 47-67.
- Spaise, T. L. (1997). Not "As She Fulfills His Dreams" but "As She Is": The Feminist Voice of Christina Rossetti. *Rocky Mountain Modern Language Association*.
- Weathers, W. (1965). *Christina Rossetti: The Sisterhood of Self*. West Virginia University Press.

**EXTENDED ABSTRACT:** This study examines the life and poetry of Victorian bohemian Christina Georgina Rossetti, who is closely associated with the Pre-Raphaelite Brotherhood, an idealistic group of artists that includes her brother Dante Gabriel Rossetti, John Everett Millais, and William Holman Hunt, and other artists, critics, and sculptures. Influenced by the Brotherhood's emphasis on symbolism, Rossetti's poetry exhibits rich natural detail, vivid symbolism, and medieval themes, allowing her to convey profound emotions and explore complex subjects through allegorical language. Her work often delves into themes of love, beauty, mortality, loss, grief, and the transient nature of life. Living in the Victorian era, Rossetti struggled with the contradictions and complexities prevalent in society and religion at that time. This period witnessed dichotomies between religious beliefs and scientific advancements, the oppression of women under the notion of pure womanhood, and the emphasis on family importance despite issues like prostitution. These contradictions profoundly influenced Rossetti's work, leading to an agonizing antagonism between secular and sacred impulses and feelings of renounced love and repressed passion. Her divided psyche is evident in her poetry, seen in titles such as "Twice," "Life and Death," and "He and She," as well as the characters she created in poems like "Sister Maude," "Noble Sisters," and "Goblin Market." Her poem "Goblin Market" specifically portrays her divided psyche through the characters of Laura and Lizzie. In this study, Rossetti's family background, religious upbringing and reading, and the cultural influences of her time are explored, providing valuable insights into the roots of her poetic voice. Rossetti's parents, Gabriele and Frances, play significant roles in her life and literary career. Gabriele, a passionate poet and Italian literature scholar, introduced Christina to a world of rich literary and cultural heritage, while Frances offered love, support, stability, and

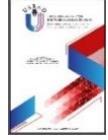


strong Anglican principles during tumultuous times. Christina's close bond with her mother deeply influenced her and it is evident in her dedication of all her poetry books to her. Religion, particularly Christianity, had a profound impact on Victorian society, shaping moral values, social norms, and gender roles. Rossetti seemed to have accepted these rules but also experienced a conflict as she sought to reconcile her desires and ambitions with the expectations of her family, religion, and society. This tension between faith and identity as a woman is evident in her decision to remain celibate and devote herself to religious contemplation while criticizing certain restrictive aspects of her faith. Victorian England enforced strict codes of conduct on women, emphasizing modesty, piety, and submission to male authority. Thus, Rossetti's poetry reflects her inner struggle to embody societal virtues while navigating her own individuality and desires; challenging traditional gender roles while acknowledging the pressures that shaped her sense of self. Characters like Lizzie in "Goblin Market" exemplify Rossetti's exploration of strong, resilient women defying societal constraints, while submissive characters like the speaker in "Sister Maude" highlight the consequences of conforming to societal norms. Rossetti's rejection of marriage proposals and her preference for spiritual love further reflects the tension between submission and assertion. Throughout her poetry, she delves into dichotomies, including ideal versus real, body versus soul, desire versus duty, and love versus isolation, symbolizing the complexities of the female identity in a society marked by division and societal expectations. The poem "Goblin Market" marked a significant turning point in Rossetti's poetic career, skilfully weaving enchanting storytelling, vivid symbolism, and exploration of complex themes like desire, temptation, and female agency. Through the characters of Laura and Lizzie, Rossetti delves into the internal conflict of individuals torn between opposing personal desires and cultural values. The goblin fruit symbolizes forbidden desires, tempting and corrupting those who indulge in it, while Laura's consumption of the fruit represents her loss of innocence, mirroring the biblical story of Adam and Eve's fall. Lizzie's selfless act of sacrificing herself to save her sister represents a Christ-like redemption. The poem also shows Rossetti's strong religious beliefs intertwined with her erotic temperament, creating an atmosphere of temptation and seduction while tempering it with a sense of repression in line with Victorian expectations regarding women's sexuality. Additionally, "Goblin Market" can be seen as a critique of the male gaze, exposing the objectification of women in Victorian society and challenging the devaluation of women based on their physical attributes. The story of Jeanie serves as a moral lesson about the dangers of succumbing to temptation, warning others about the potential consequences of involvement with the goblin men. As a result, Christina Georgina Rossetti's life and poetry reveal a complex struggle with the duality within herself. Despite the courage displayed in her poems, where she wrote about strong and assertive characters, her personal life was quite different. Letters discovered after her death indicate the depth of her love and longing for her beloved, but her strong principles and unwavering devotion to Christianity led her to make the painful decision to give up on her love and remain unmarried. This highlights the conflict between her desires and her sense of duty, reflecting the internal battle she faced in trying to find a balance between her personal longings and her religious convictions. The discrepancy between her poetic expressions and the reality of her life adds to the evidence that she struggled with her divided self and psyche, ultimately leading her to sacrifice personal happiness in favour of her faith.

**GENİŞLETİLMİŞ ÖZET:** Bu çalışma, erkek kardeşi Dante Gabriel Rossetti, John Everett Millais, ve William Holman Hunt'ın da dahil olduğu idealist bir sanatçı grubu olan Pre-Raphaelite Brotherhood ile yakından ilişkili olan Viktorya dönemi bohem Christina Georgina

Rossetti'nin hayatını ve şiirini incelemektedir. Brotherhood'un sembolizme yaptığı vurgudan etkilenen Rossetti'nin şiirleri, zengin doğal ayrıntılar, canlı sembolizm ve orta çağ temaları sergileyerek, derin duyguları aktarmasına ve karmaşık konuları alegorik dil aracılığıyla keşfetmesine olanak tanımaktadır. Rossetti'nin eserleri genellikle aşk, güzellik, ölümlülük, kayıp, keder ve hayatın geçici doğası temalarını konu almaktadır. Viktorya döneminde yaşayan Rossetti, o dönemde toplumda ve dinde yaygın olan çelişkiler ve karmaşıklıklarla mücadele etmiştir. Bu dönem, dini inançlar ve bilimsel gelişmeler arasındaki ikilemlere, saf kadınlık kavramı altında kadınların baskı altına alınmasına ve fuhuş gibi sorunlara rağmen aile kurumunun önemine vurgu yapılmasına tanık olmuştur. Bu çelişkiler Rossetti'nin çalışmalarını derinden etkileyerek seküler ve kutsal dürtüler ile vazgeçilen aşk ve bastırılmış tutku duyguları arasında ıstırap verici bir karşıtlığa yol açmıştır. Rossetti'nin bölünmüş benliği, "Twice", "Life and Death" ve "He and She" gibi şiirlerinin isimlerinde; "Sister Maude", "Noble Sisters" ve "Goblin Market" gibi şiirlerinde ise yarattığı karakterlerde belirgindir. Özellikle "Goblin Market" adlı şiiri, onun ikili kimliğini Laura ve Lizzie karakterleri aracılığıyla tasvir etmektedir. Bu çalışmada, Rossetti'nin aile geçmişi, dini eğitimi ve zamanının kültürel etkileri araştırılarak, şiirsel sesinin psikolojik köklerine dair değerli içgörüler sağlanması amaçlanmıştır. Ebeveynleri Gabriele ve Frances, Rossetti'nin hayatında ve yazma gelişiminde önemli roller oynamışlardır. Tutkulu bir şair ve İtalyan edebiyat bilgini olan Gabriele, Christina'yı zengin edebi ve kültürel mirasa sahip bir dünyayla tanıştırmışken, Frances çalkantılı zamanlarda sevgi, destek ve istikrar sunmuştur. Rossetti'nin annesiyle olan yakın bağı onu derinden etkilemiş ve tüm şiir kitaplarını ona ithaf etmesine yol açmıştır. Din, özellikle Hıristiyanlık, ahlaki değerleri, sosyal normları ve cinsiyet rollerini şekillendirerek Viktorya toplumu üzerinde derin bir etkiye sahipti. Rossetti bu kuralları kabul etmiş ama aynı zamanda kendi arzu ve hırslarını ailesinin, dininin ve toplumun beklentileriyle uzlaştırmaya çalışırken çatışma yaşamıştır. Bir kadın olarak inanç ve kimlik arasındaki bu gerilim, bekar kalma ve inancının belirli kısıtlayıcı yönlerini eleştirirken kendini dini tefekküre adama kararında belirgin olmuştur. Viktorya dönemi İngiltere'si, alçakgönüllülüğü, dindarlığı ve erkek otoritesine boyun eğmeyi vurgulayarak kadınlara katı davranış kuralları uygulamıştır. Bu nedenle Rossetti'nin şiiri, kendi bireyselliği ve arzuları arasında gezinirken toplumsal erdemleri somutlaştırmaya yönelik içsel mücadelesini yansıtmış, benlik algısını şekillendiren baskıları kabul ederken geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine meydan okumuştur. "Goblin Market" şiirinde Lizzie gibi karakterler, Rossetti'nin toplumsal kısıtlamalara meydan okuyan güçlü, dayanıklı kadınları keşfetmesine örnek teşkil ederken, "Sister Maude" şiirindeki konuşmacı gibi itaatkar karakterler toplumsal normlara uymanın sonuçlarını gözler önüne sermektedir. Rossetti'nin evlilik tekliflerini reddetmesi ve ruhsal aşkı tercih etmesi, boyun eğme ile kendini ifade etme arasındaki gerilimi yansıtmaktadır. Şiirleri boyunca, hayaliye karşı gerçek, bedene karşı ruh, arzuya karşı görev ve aşka karşı yalnızlık dahil olmak üzere ikilemleri konu almış; bölünme ve toplumsal beklentilerle damgalanmış bir cemiyette kadın kimliğinin karmaşıklığını sembolize etmiştir. "Goblin Market" şiiri, Rossetti'nin şiirsel kariyerinde önemli bir dönüm noktası olmuştur; büyüleyici hikaye anlatımını, canlı sembolizmi, arzu, ayartma ve kadın failiği gibi karmaşık temaları ustalıkla işlemiştir. Rossetti, Laura ve Lizzie karakterleri aracılığıyla, karşıt arzular ve değerler arasında bölünmüş bireylerin iç çatışmasını tasvir etmiştir. Bu bağlamda Goblin meyvesi yasak arzuları sembolize etmekte, ona düşkün olanları cezbetmekte ve yozlaştırmaktadır. Laura'nın meyveyi tüketmesi ise onun masumiyet kaybını temsil etmekte ve İncil'deki Adem ve Havva'nın düşüş hikayesini yansıtmaktadır. Lizzie'nin kız kardeşini kurtarmak için özverili bir şekilde kendini feda etmesi, İsa'nın ilahi fedakarlığına benzer bir tutumu temsil

etmektedir. Şiir aynı zamanda Rossetti'nin güçlü dini inançlarının erotik eğilimiyle iç içe geçtiğini göstermektedir. Bu, baştan çıkarma ve cezbetme atmosferi yaratırken, Viktorya dönemi beklentilerine uygun bir şekilde kadın cinselliği konusundaki baskıyı da dengelemektedir. Ek olarak, "Goblin Market", Viktorya toplumunda kadınların nesneleştirilmesini açığa çıkartan ve kadınların fiziksel özelliklerine göre değersizleştirilmesine meydan okuyarak erkek bakış açısının bir eleştirisi olarak görülebilir. Bu bağlamda, Jeanie'nin hikayesi, baştan çıkmaya boyun eğmenin tehlikeleri hakkında bir ahlaki ders niteliği taşımakta ve diğerlerini goblin adamlarla ilişkiye girmenin olası sonuçları konusunda uyarmaktadır. Sonuç olarak, Christina Georgina Rossetti'nin hayatı ve şiiri, kendi içindeki ikilemlerle karmaşık bir mücadeleyi gözler önüne sermektedir. Güçlü ve iddialı karakterleriyle yazdığı şiirlerinde sergilediği cesarete rağmen, özel hayatı oldukça farklıydı. Ölümünden sonra keşfedilen mektuplar, sevgilisine olan sevgisinin ve özleminin derinliğini göstermekteydi, ancak güçlü ilkeleri ve Hıristiyanlığa sarsılmaz bağlılığı, onu aşkından vazgeçmek ve bekar kalmak gibi acı verici bir karar vermeye yöneltmişti. Bu, kişisel özelemleri ile dini inançları arasında bir denge bulmaya çalışırken karşılaştığı iç savaşı yansıtan arzuları ve görev duygusu arasındaki çatışmayı vurgulamaktaydı. Şiirsel ifadeleri ile hayatının gerçekliği arasındaki tutarsızlık, bölünmüş benliğiyle mücadele ettiğine dair kanıtlara katkıda bulunmakta ve sonunda onu inancı uğruna kişisel mutluluğunu feda etmeye yöneltmektedir.



## YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN OYUNLARIN ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARINA KATKISI

CONTRIBUTION OF GAMES USED IN TEACHING TURKISH TO FOREIGNERS  
TO THE ASSESSMENT AND EVALUATION STUDIES

### Mesut GÜN

Prof. Dr., Mersin  
Üniversitesi, Türkçe  
Eğitimi  
Türkçe Eğitimi,  
Mersin/Türkiye.  
Prof. Dr., Mersin  
University, Turkish  
Education  
Turkish Education,  
Mersin/Türkiye.  
mesutgun07@gmail.com  
**ORCID ID:** 0000-0001-  
9663-1066

### Lokman TANRIKULU

Doç. Dr., Nevşehir Hacı  
Bektaş Veli Üniversitesi,  
Alman Dili Eğitimi,  
Alman Dili Eğitimi,  
Nevşehir/Türkiye.  
Assoc. Dr., Nevşehir Hacı  
Bektaş Veli University,  
German Language  
Education, German  
Language Education,  
Nevşehir/Türkiye.  
ltanrikulu@nevsehir.edu.tr  
**ORCID ID:** 0000-0002-  
1862-8176

### Aslıhan TÜRK

Bilim Uzmanı, Nevşehir  
Hacı Bektaş Veli  
Üniversitesi, Türkçe  
Eğitimi, Türkçe Eğitimi,  
Nevşehir/Türkiye.  
Science Specialist,  
Nevşehir Hacı Bektaş  
Veli University, Turkish  
Education, Turkish  
Education,  
Nevşehir/Türkiye.  
aslihan.turk42@gmail.com  
**ORCID ID:** 0000-0003-  
4709-457X

### Makale bilgisi | Article Information

**DOI:** 10.47994/usbad.1390402

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 13.11.2023

**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 20.12.2023

**Yayın Tarihi / Date Published:** 20.12.2023

**Yayın Sezonu / Pub Date Season:** Aralık / December

**Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article:** Gün, M., Tanrikulu, L., & Türk, A.  
(2023). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kullanılan Oyunların Ölçme ve Değerlendirme  
Çalışmalarına Katkısı. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 5(13), 702-  
725.

**İntihal:** Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

**Plagiarism:** This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.



**İletişim:** Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>  
mail: [usbaddergi@gmail.com](mailto:usbaddergi@gmail.com)

**Öz:** Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi son yıllarda ülkemize pek çok yabancı uyruklu bireyin gelmesiyle araştırmalara daha fazla konu edilmiştir. Bu bireyler göç, eğitim, kariyer, iş, ticaret, zorunluluk halleri vb. sebeplerden ülkemize gelmiştir. Bu alanda materyal geliştirme, ders kitapları içeriği, dinleme, okuma, yazma, konuşma gibi dil becerileri çalışmaları, tutum ve motivasyon çalışmaları gibi pek çok betimsel ve deneysel çalışma mevcuttur. Bu çalışmada eskiden oynanan sokak oyunlarının dinleme ve yazma becerilerinde ölçme aracı olarak kullanımı, aynı zamanda kâğıt üzerinde oynanan kelime türetme çalışmalarının yazma becerisi ve ölçme araçlarına olan rolünü araştırmak amaç edinmiştir. Bu alandaki materyal geliştirme ve ölçme-değerlendirme uygulamalarına bir kaynak olduğu için önemli olduğu temenni edilmektedir. Ders içinde daha etkili, verimli, zevkli, eğlenceli ve aktif bir ortam sağlaması bu türden çalışmaların yapılmasına kapı aralamış ve dolayısıyla fikir vermiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan tarama yöntemi kullanılmıştır. Yapılan çalışmada kullanılan eğitsel oyunlar iki kısımda incelenmiştir. İlk kısımda sokak oyunlarından olan kulaktan kulağa, sandalye kapmaca, eski minder, yağ satarım bal satarım oyunu bulunmaktadır. İkinci bölümde isim-şehir, son harften kelime bulamaca, son heceden kelime türetme, alfabe çorbası oyunları vardır. Bu oyunlardan ölçme ve değerlendirme aracı hazırlanarak bunların dinleme ve yazma becerilerine olabilecek etkileri üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak; bu tür oyunların dinleme ve yazma becerisini olumlu yönde etkilediğine ulaşılmıştır. Ayrıca bu oyunların en temel seviyeden en üst seviyeye kadar her yaşta insanın zevkle oynadığı ve dil eğitimi açısından etkili bir yöntem olduğu tespit edilmiştir. Yapılan bu çalışmadan hareketle bu alanla ilgili pek çok materyal ve ölçme değerlendirme çalışmalarının da yapılması temenni edilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Yabancılara Türkçe Öğretimi, Dinleme Becerisi, Yazma Becerisi, Ölçme ve Değerlendirme, Eğitsel Oyunlar

**Abstract:** Teaching Turkish as a foreign language has been the subject of more researches in recent years with the arrival of many foreign nationals to our country. These individuals are related to immigration, education, career, job, trade, necessity etc. He came to our country for many reasons. There are many descriptive and experimental studies in this field such as material development, textbook content, language skills studies such as listening, reading, writing, speaking, attitude and motivation studies. In this study, it was aimed to investigate the use of street games played in the past as a measurement tool in listening and writing skills, as well as the role of word generation studies played on paper on writing skills and measurement tools. It is hoped that it is important because it is a source for material development and measurement-evaluation practices in this field. Providing a more effective, productive, enjoyable, fun and active environment in the classroom has opened the door to such studies and therefore gave ideas. In the study, the scanning method, which is one of the qualitative research methods, was used. The educational games used in the study were examined in two parts. In the first part, there is the game of ear to ear, chair snatching, old mattresses, I sell oil, I sell honey, which is one of the street games. In the second part, there are noun-city, word puzzle from the last letter, word derivation from the last syllable, alphabet soup games. Measurement and evaluation tool was prepared from these games and their possible effects on listening and writing skills were emphasized. In conclusion; It has been found that such games have a positive effect on listening and writing skills. In addition, it has been determined that these games are played with pleasure by people of all ages, from the most basic level to the highest level, and are an effective method in terms of language education. Based on this

study, it is hoped that many materials and assessment and evaluation studies related to this field will be carried out.

**Key Words:** Teaching Turkish to Foreigners, Listening Skill, Writing Skill, Assessment and Evaluation, Educational Games

## GİRİŞ

Dil, insanlar arasında sağlıklı iletişim kurabilmek ve aynı zamanda duygu ve düşüncelerini ifade edebilmek gibi çok çeşitli sebeplerle ihtiyaç duyulan en önemli araçlardan biridir (Yavuz, 2021). Dil doğan ve gelişen bir yapıya sahip olduğu için insanlar birbirleriyle iletişim kurmak ve anlaşmak ihtiyacı hissetmektedir. Yabancı dil olarak Türkçe Öğretimi son yıllarda ciddi bir şekilde artış göstermiştir. Türkçeyi öğrenmek isteyen her yaşta yabancı uyruklu birey her geçen gün artarak Türkçe öğreniminin ihtiyaç haline geldiğini göstermektedir. Buna örnek olarak Yunus Emre Enstitülerinin yaptığı çalışmalar, Türk Kültür Merkezleri, yaşam boyu öğrenmeyi destekleyen Halk Eğitim Merkezleri, yurt dışında yapılan çalışmalar, üniversite destekli TÖMER çalışmaları bu alanın önemini ortaya koymaktadır. Bu alanda verilen eğitimler ve kurumların artması birden fazla öğretim yöntem ve tekniklerini de beraberinde getirmiştir ve bu sayede çağdaş yaklaşımlarla dil eğitimi verilmeye başlanmıştır.

Özellikle yabancı dil öğretiminde öğrenci merkezli yöntem ve tekniklerin kullanılması öğrencilerin daha kolay, verimli, aktif bir şekilde sürece katılmalarını desteklemekte; böylelikle duygu ve düşünceler daha rahat ifade edilmektedir. Dil öğretiminde kullanılan çağdaş yöntemlerden olan eğitici oyunlar ve etkinlikler önem kazanmıştır. Demirel'e göre (2004: 77) eğitici oyunlar, öğrenilen bilgilerin pekiştirilmesini ve daha rahat bir ortamda tekrar edilmesini sağlayan eğitici etkinlikler olarak tanımlanmaktadır. Eğitici oyunlar özellikle öğrenme amacı taşımaları ve bunun için sınıfta uygulanmalıdır. Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi/öğrenimi sürecinde eğitsel oyunların kullanımı, öğrenci merkezli ve aktif bir öğretim metodu olmasından dolayı sınıf içi ve dışı etkinliklerde gittikçe yaygınlaşmaktadır (Kara, 2010: 409). Özellikle yabancı dil öğrenme sürecinde en önemli sorunlardan biri olan "yöntem ve teknik" sorununda tekdüzeliği ortadan kaldırması ve zengin öğrenme ortamları sunması bakımından oyunların ilgi çekici bir öğretim aracı olarak kullanılmaktadır (Erdem ve Aycan, 2017).

Eğlenceli ve öğretici olması, uygulanabilir ve ekonomik özelliklerinin bulunması, bireysel ve grup çalışmalarına uygun yapıya sahip olması, öğrenciyi teşvik edecek ödül vb. nitelikleri oyunların faydaları arasındadır. Oyunlar her ne kadar çocuksu görünse de özellikle temel seviyede bulunan bireylerin dil öğretimine katkısı göz ardı edilmemelidir. Oyunların öğrenmeyi kolaylaştıran ve zevkli hale getiren özelliği dile karşı olan tutumu da olumlu yönde etkilemektedir. Dolayısıyla pek çok yerde ve her yaş grubunda ilgi gören ve sınıf içinde öğrenciyi aktif hale getiren uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi konusunda oyunları teknik olarak kullanabilmek için öncelikle dil öğrenen bu bireylerin Avrupa Dil Gelişim

Portfolyosuna göre hangi seviyede olduğuna karar verilmelidir. Bu portfolyoya bakıldığında sürecin ilerlemesinde bireyin aktif çaba göstermesi gerektiği ile karşılaşmaktayız. Avrupa Dil Gelişim Portfolyosunun temelini oluşturan Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Metninde oyunun dil öğretmek amaçlı kullanımı incelenmeye çalışılmıştır. Böylece dil öğretiminde yanlış yöntem ve tekniklerle ezberletmek yerine etkileşimli ve aktif bir şekilde oyunlar yardımıyla dil öğretimi önem kazanmıştır.

Bu çalışmada kullanılan oyunlar öğrencilerin dinleme ve yazma becerilerini geliştirmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. İsim-şehir kelime oyunu, son harften kelime bulma, alfabe çorbası, son heceden kelime türetme yazma becerisinde incelenirken; kulaktan kulağa, sandalye kapmaca, eski minder, yağ satarım bal satarım oyunları dinleme becerileri içerisinde bulunmaktadır. Daha önce bu konuyla ilgili çalışmalarda genellikle teknolojik oyunlar bulunmaktadır ama eski sokak oyunlarımız olan yukarıda ismi geçen oyunlara yönelik çalışmalar asgari düzeyde kalmaktadır. Yapılan bu çalışmanın bundan sonra yapılacak pek çok çalışmaya rehber olması, bu alandaki araştırmacılara fikir vermesi temenni edilmektedir.

### **ÇALIŞMANIN AMACI**

Bu çalışmanın amacı yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde sınıf içinde kullanılan oyunlarının dinleme ve yazma becerileri üzerindeki rolünü ölçme ve değerlendirme etkinlikleri ile incelemektir. Bu bahsedilen oyunlarla birlikte kolay, hızlı ve zevkli bir şekilde dil öğrenimine hizmet etmesi çalışmanın bu alanda kullanılması gereken bir materyal olduğunu desteklemektedir. Eğitsel olarak kullanılan bu oyunların öğrencinin akademik başarısına, dile olan algısına ve ekonomik kullanımına fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Kısacası yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yeni geliştirilen materyallerin sınıf ortamında kullanımı, dil becerilerine katkısı ve öğrenciler üzerindeki etkisinin oyunlar yoluyla araştırılması amaçlanmıştır.

### **ÇALIŞMANIN ÖNEMİ**

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir araç, kendisine özgü kuralları olan ve ancak bu kurallar içerisinde gelişen canlı bir varlık, temeli tarihin bilinmeyen dönemlerinde atılmış bir gizli anlaşmalar düzeni, seslerden örülmüş toplumsal bir kurumdur (Ergin, 2008). Türkiye’de son yıllarda en çok tartışma konularından birisi de dil öğretimidir. Özellikle son dönemlerde Türkiye’ye olan göçlerle beraber Türkçeye olan ilgi artmıştır. Türkçeye olan ilginin artması öğretim yöntem ve tekniklerini de etkilemiş ve bireysel farklılıklardan dolayı bu çalışmalar hız kazanmıştır. Çalışmanın da ana konusunu oluşturan oyunlar yardımıyla derslerin daha eğlenceli aynı zamanda eğitici olması, güdülenmeyi ve aktif katılımı sağlaması dil öğretiminde iletişim merkezli teknik ve yöntemlere kapı aralamış, çalışmanın bu alandaki önemini ortaya koymuştur.

## PROBLEM DURUMU

Bu çalışmanın ana problem cümlesi: 'Yabancılara Türkçe Öğretiminde kullanılan oyunların ölçme ve değerlendirme çalışmalarına katkısı nasıldır?' şeklindedir. Çalışmanın alt problem cümleleri ise şu şekildedir:

- Yabancılara Türkçe Öğretiminde dinleme becerisini geliştiren oyunların ölçme ve değerlendirme araçlarındaki rolü nedir?
- Yabancılara Türkçe Öğretiminde yazma becerisini geliştiren oyunların ölçme ve değerlendirme araçlarındaki rolü nedir?

## YÖNTEM

Araştırmada betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Karasar'a (2013) göre betimsel tarama, geçmişte ya da hâlihazırdaki durumu, olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yöntemidir. Betimsel tarama yöntemi nitel araştırmalar sınıfına girmektedir. Çalışmaya konu edilen bireyler ya da nesnelere bulunduğu koşullar içinde olduğu gibi ifade edilmeye çalışılır. Herhangi bir değişiklik ya da etkileme çabasına girilmez.

Bu çalışma pek çok bildiri, makale, yüksek lisans ve doktora tezleri, kitap ve kitap bölümleri incelenerek araştırılmıştır. Ayrıca çalışmanın temelini oluşturan Avrupa Ortak Diller Çerçeve Metni ile Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme (Tamamlayıcı Cilt) incelenmiş ve oyunların etkisi ile dil öğretimi arasındaki bağlantı araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu metinde yer alan dil öğretimi alanlarından hangi seviye ve becerilere olan etkisi üzerinde deliller sunulmuştur.

## VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmada yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılan eğitici ve kelime öğretimine yardımcı oyunlar araştırılmıştır. Bu oyunlar dinleme ve yazma becerilerine uygun bir şekilde sınıflandırılmıştır. Daha sonra bu oyunların dinleme ve yazma becerilerine etkisi bulgular kısmında tek tek incelenerek Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Metni ile Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme kaynakları referans alınarak ilişkilendirilmiş, bulgular kısmında elde edilen veriler analiz edilmiştir.

Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Metni incelendiğinde dil öğretimi oyunlar üzerinde şu kazanımlar ile karşılaşmıştır:

- B2 seviyesinde bulunan; 'Bireylerin standart dilde ve aşına olduğu bir ağızda sunulan belgesellerin, canlı röportajların, sohbet programlarının, oyunların ve filmlerin çoğunu anlayabilir.' Kazanımında oyunların bir materyal olduğu, konuşma ve dinleme becerisini geliştirdiği görülmektedir (D-AOBM Tamamlayıcı Cilt, 2001: 57).
- C1 düzeyinde bulunan bir bireyin; 'Bireylerin standart dilde ve aşına olduğu bir ağızda konuşulması koşuluyla çoğu film, oyun ve TV programlarındaki ince ayrımları ve ima edilen anlamları anlayabilir.' Oyunların konuşma



becerisini geliştirdiği ve örtük anlamları anlama düzeyine hizmet ettiği görülmektedir (D-AOBM Tamamlayıcı Cilt, 2001: 57).

- A2 seviyesindeki bir kişinin; 'İlgi duyulan ürün ve hizmetlerle ilgili (örneğin CD'ler, video oyunları, seyahat) çok kısa reklamlardaki en önemli bilgileri anlayabilir.' Kazanımında oyunların teknolojik ortamda dili geliştirmede önemli bir materyal olduğu görülmektedir. Bu kazanımda bireylerin dinleme becerilerine yönelik oyunlardan yararlandığı görülmektedir (D-AOBM Tamamlayıcı Cilt, 2001: 56).
- A2 seviyesindeki bireyler için; 'Nerelerde iyi olduğunu ve iyi olmadığı yerleri ifade edebilir. (Örneğin spor, oyunlar, beceriler, konular.)' kazanımında konuşma becerisine katkı sağladığını ifade eden kazanım bulunmaktadır (D-AOBM Tamamlayıcı Cilt, 2001: 67).
- Yaratıcı yazma konusunda B2 seviyesinde bulunan kişiler için 'Bir film, kitap, oyun hakkında eleştiri yapabilir.' Kazanımı bulunmaktadır. Burada bireylerin konuşma, dinleme ve yazma becerilerini geliştirmede oyunların öneminden bahsedilmiştir (D-AOBM Tamamlayıcı Cilt, 2001: 71).
- C1 düzeyinde yaratıcı yazma becerilerinin geliştirilmesi için 'Kültürel olaylar (Örneğin oyunlar, filmler, konserler) veya edebi eserler hakkında ayrıntılı bir eleştirel değerlendirme yapabilir.' Kazanımı mevcuttur. Bu kazanımda yazma, dinleme ve konuşma becerilerinin geliştirilmesi için oyunlardan faydalandığı belirtilmektedir (D-AOBM Tamamlayıcı Cilt, 2001: 71).
- B2 seviyesindeki bireyler için; 'Bir öykü, roman, film veya oyundaki olay örgüsünün gelişimine, karakterlere ve temalara yönelik kişisel yorumunu ortaya koyabilir.' Kazanımı ile konuşma ve dinleme becerisinin geliştirilmesinde oyunların kullanıldığı görülmektedir (D-AOBM Tamamlayıcı Cilt, 2001: 111).

## BULGULAR

### Yabancılara Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisini Geliştiren Oyunlar

Dil öğretiminde dil becerileri oldukça önemlidir ve kalıcı öğrenmeleri gerçekleştirmek amacıyla bir bütün halinde verilmelidir. Öğrencilerin dil öğrenme sürecinde başarılı ve etkili bir şekilde dili kullanmaları için kendilerinin de uzun süre çaba göstermeleri gerekmektedir. Bu konuda eğitsel oyunlar öğrencileri güdüleyen, onları harekete geçiren, motive eden, onlara yoğun ve anlamlı öğrenme ortamları sunarak dil öğretimi konusunda yardımcı olan etkinlikler olarak değerlendirilmektedir (Wright vd., 2006: 2; Lee, 1995: 35). Bu şekilde öğrencileri sıkıcı konulardan ve olumsuz duygulardan uzaklaştıran oyunlar aynı zamanda sınıfta da oluşacak monoton havayı dağıtmaya yardımcı olmakta ve dili de eğlenerek öğrenmeyi sağlamaktadır. Bu nedenlerden herhangi biri olmasa dahi öğrencilerin eğlenceli ve verimli bir eğitim görmeleri açısından oyunların kullanılması gerekmektedir (Uberman, 1998: 21; Simpson, 2015).

Dinleme becerisi bireyin dili öğrenmek için sıklıkla ihtiyaç duyduğu dil becerileri arasındadır. Yeni bir dili öğrenmek için o dile maruz kalmak ve kelimelerin söylenme şeklini duymak ve dikkat ederek dinlemek gerekir. Özellikle film izleme etkinlikleri, o dilde yazılmış basit metinlerin sesletimi, günlük hayatta maruz kalma, çizgi film ve animasyonlar, oyun ve etkinlikler yoluyla dil öğretimi yapılmaktadır. Bu çalışmada eskiden oynanan bazı sokak oyunlarının dinleme ve dikkat becerileri üzerine olan etkisi ölçme ve değerlendirme yoluyla araştırılmaya çalışılmıştır. Öğrenciler bu şekilde hem eğlenceli vakit geçirmekte hem de birincil yaşantılar yoluyla dili öğrenmektedirler.



Şekil 1: Kulaktan Kulağa Oyunu (Yabancılar İçin Türkçe, 2013: 7)

### Ölçme ve Değerlendirme Aracı-1

**Oyunun oynanışı:** İlk sırada bulunan oyuncu bir kelime ya da kısa bir cümle bulmalıdır. Bu kelime günlük yaşamda kullanılan bir sözcük olabilir. Cümle seçilmişse atasözü, deyim ya da tekerleme olabilir. Seçilen bu kelime ya da cümle 2. Sıradaki oyuncunun kulağına sessizce, diğer oyuncuların duymayacağı şekilde söylenmelidir. Bu kural oyun için çok önemlidir. Kelimeyi ya da cümleyi duyan ikinci kişi aynı şekilde yanındakine söyler. Bu şekilde bu oyun en son sırada bulunan kişiye kadar ilerler. Sıra en sondaki kişiye geldiğinde duyduğu kelime ya da cümleyi yüksek sesle söylemelidir. Genel olarak sıra ilk oyuncudan en son kişiye gelene kadar duyulan kelime ya da cümle farklı bir şeye dönüşür. Oyunu zorlaştırmak için ilerleyen dil seviyelerinde daha uzun kelime ya da cümle seçilebilir. Oyun bu şekilde devam eder.

SORU-1: Oynadığınız oyunda geçen meslekleri yazınız.

.....

SORU-2: Oynadığınız oyunda geçen zaman ifadelerini yazınız.

.....

SORU-3: Oynadığınız oyunda geçen yer adlarını yazınız.

.....

SORU-4: Oynadığınız oyunda geçen kişi adlarını yazınız.

Ölçme ve değerlendirme aracı 1'e göre oyun uygulama aşamasında dinleme becerisini cevaplama aşamasında da yazma becerisini geliştirmeye yöneliktir. Oyunda kullanılan kelimeler öğrencilerin cümle kurma becerisini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Cümle içinde geçen kişi, yer, zaman, meslek ifadeleri soru olarak sorulmuştur. A1 ve A2 seviyelerinde bulunan öğrenciler için uygun ve eğlenceli bir oyundur. İsmi söyleme, tanışma, mekân bilgisi, zaman, kısa cümleleri ifade etme gibi basit düzeyde kelimeler öğretmeye uygun bir oyundur. Hatırda tutmayı sağlamakta ve sınıf içinde kalabalık gruplarla oynamaya uygundur. Bu eğitsel oyunda öğrencilerin dinleme ve telaffuz becerileri de geliştirilir (MEB Özel Tefvik Fikret Okulları, 2010). Aynı zamanda kelimeyi düzgün yazma yani dikte etme çalışmalarında da kullanılmaya uygun niteliktedir.



Şekil2: Sandalye Kapmaca Oyunu

### Ölçme ve Değerlendirme Aracı-2

**Oyunun Oynanışı:** Belli bir kişi sayısı yoktur. Özellikle kalabalık gruplarda daha eğlenceli olmaktadır. Sadece kişi sayısından bir eksik sayıda sandalyeye ihtiyaç vardır. Her yaşta insanın keyifle oynayacağı bir oyundur. Grup sayısından bir tane eksik sandalye çember şeklinde dizilir. Öğrenciler bu çemberin etrafına yeni bir çember oluştururlar. Müzik eşliğinde sandalyelerin etrafında dönülür. Müzik oyuncuların beklemediği bir anda kapatılır ve öğrencilerin sandalyelere oturması sağlanır. Sandalye bulamayan öğrenci boşta kaldığı için oyunun dışında kalır. Bu şekilde en sonda tek kişi kalana kadar oyun devam eder. En son sandalyeye oturan kişi kazanan olarak seçilir.

**Seçilen Müzik:** Bana bir masal anlat baba  
İçinde bütün oyunlarım  
Kurtla kuzu olsun şekerle bal  
Baba bir masal anlat bana  
İçinde denizle balıklar  
Yağmurla kar olsun güneşle ay

Anlatırken tut elimi Uykuya dalıp gitsem bile Bırakıp gitme sakın beni Bana bir masal anlat baba İçinde tüm sevdiklerim İçinde İstanbul olsun
SORU-1: Oynadığınız oyunda geçen hayvan adlarını yazınız. .....
SORU-2: Oynadığınız oyunda geçen doğa olaylarını yazınız. .....
SORU-3: Oynadığınız oyunda geçen masal kelimesinin anlamını sözlükten bularak yazınız. .....
SORU-4: Oynadığınız oyunda geçen 'masal' kelimesini cümle içinde kullanınız. .....

Ölçme ve değerlendirme aracı 2'ye bakıldığında; oyunun uygulama aşamasında seçilen müziği dikkatli bir şekilde dinlemek gerekmektedir. Oyunun soru kısmında ise yine yazma becerisini geliştirmeye yönelik sorular sorulmuştur. Burada amaç hayvan adları, basit doğa olayları, kelimenin anlamı sözlük kullanarak öğrenme ve hayata geçirmek, unutmamak için cümle içinde kullanmaktır. A1 ve A2 temel seviyelerde bulunan bu temaların öğretimi için uygun ve eğlenceli bir oyundur. Ayrıca şarkı veya türkü seçimi konusunda dili kültürel olarak öğretmek için de oyun etkinliklerinden yararlanılabilir.



Şekil3: Eski Minder Oyunu

### Ölçme ve Değerlendirme Aracı-3

**Oyunun Oynanışı:** Öğrenciler halka şeklini alır ve bir kişi bu halkanın içinde kalır. Halkanın içinde kalan öğrenci gözlerini kapatır. Dışarıda kalanlar eski minder tekerlemesini söylerler. Eski minder yüzünü göster, Göstermezsen bir poz ver.

Güzellik mi, çirkinlik mi,

Havuz başında heykellik mi, mankenlik mi,

Hangisi?

Eski minder gözlerini açar ve birini tercih eder. Daha sonra tekrar gözlerini kapatır. Söylediği poz en güzel yapanı seçer ve seçilen kişi ortaya geçer. Oyun bu şekilde devam eder. Her öğrenci değişik pozlar verir.

SORU-1: Oynadığınız oyunda geçen zıt anlamlı kelimeleri yazınız.

.....

SORU-2: Oynadığınız oyunda geçen olumsuzluk eklerinin geçtiği kelimeleri yazınız.

.....

SORU-3: Oynadığınız oyunda geçen soru eklerini yazınız.

.....

SORU-4: Siz de bildiğiniz bir tekerlemeyi yazınız

.....

Ölçme ve değerlendirme aracı 3'e göre; öğrencilerin tekerlemeyi dikkatlice dinleme becerisini geliştirerek bir seçim yapmalarını sağlamaktadır. Yazma ve dil bilgisi becerilerinden de zıt anlamlı kelimeler, olumsuzluk ekleri, soru ekleri, soru sorma becerisini geliştirmeye yönelik hazırlanmış bir çalışma kağıdıdır. Temel

seviyenin dışında orta düzey yani B1 ve B2 seviyelerinde de özellikle dil bilgisi sezdirme konularında kullanılabilir. Sorular seviyeye uygun olacak şekilde değiştirilerek farklı kazanımlar öğretilebilir.



Şekil4: Yağ Satarım Bal Satarım Oyunu

#### Ölçme ve Değerlendirme Aracı-4

**Oyunun Oynanışı:** En az 8 en fazla 10 kişi gerekir. İlk önce bütün öğrenciler çember şeklinde otururlar. Ebe olacak kişi bu çemberin dışında kalır. Ebe elinde bir mendille çemberin dışında dolaşır ve çemberdekiler oyunun şarkısını söylerler.

Yağ satarım, bal satarım

Ustam ölmüş ben satarım

Ustam kürkü sarıdır

Satsam 15 liradır

Zam bak zum bak

Dön arkana iyi iyi bak.

Ebe kimseye belli etmeden elindeki mendili birinin arkasına koyar ve o kişi bunu fark edince ebeyi kovalamaya başlar. Ebe eğer yakalanmadan o öğrencinin yerine oturursa yeni ebe kovalayan kişi olur. Oyun bu şekilde devam eder.

**SORU-1:** Oynadığınız oyunda geçen şarkıyı aşağıya yazınız.

.....

**SORU-2:** Kürk kelimesinin anlamını sözlükten bularak aşağıya yazınız.

.....

**SORU-3:** Anlamını bulduğunuz kelimeyi cümle içinde kullanınız.

.....

**SORU-4:** Dinlediğiniz şarkıda geçen renk adlarını yazınız.

.....

Ölçme ve değerlendirme aracı 4 tablosuna göre; dikkat geliştirme, seçim yapma becerileri geliştirilmeye çalışılmıştır. Yazma becerisine de bağlamdan hareketle kelimenin anlamını tahmin etme, hatırdan tutma, sözlük kullanma, öğrendiği kelimeleri cümle içinde kullanma, basit renk adlarını öğrenme ve bildiği başka bir şarkıyı arkadaşlarıyla paylaşmaya yönelik soru kökleri içeren bir çalışma kağıdı şeklinde hazırlanmıştır. Temel seviyede bulunan öğrencilerde ders sonu etkinliklerinde kullanmaya uygundur.

### **Yabancılara Türkçe Öğretiminde Yazma Becerisini Geliştiren Oyunlar**

Yabancılara Türkçe öğretiminde temel amaçlardan biri de hedef dilde bulunan söz varlığı içerisinde dil becerilerini kullanılabilir hale getirmektir. Bu beceriler anlama ve anlatma becerileri olmak üzere bölümlere ayrılmış, yazma becerisi anlatma grubunda yer alır ve en zor aynı zamanda en son gelişen beceri olarak bilinmektedir. Bu sebepten dolayı da dil öğrenen öğrencilerin ya da bireylerin bir konuyu yazılı anlatım kurallarına uygun bir şekilde anlatmaları gerektiğinde; yazmaktan korkmakta ve kendilerini etkili ve doğru bir şekilde ifade edememekte (Hamaratlı, 2015), konuya dair fikir üretmemekte, taslak oluşturmada ve düzenlemede birtakım problemlerle karşılaşmakta (Cahyadi ve Muhammed, 2020: 149) motivasyon eksikliği yaşamaktadırlar (Hamaratlı, 2015).

Alanyazın taramasına bakıldığında özellikle yabancılara Türkçe öğretiminde yazma becerisinde karşılaşılan sorunlara, olumsuz tutumlara çözüm üretilmesi beklenmektedir. Bu şekilde zor gelişen bir beceriyi daha kolay ve zevkli hale getirmek için ders içi ya da ders dışı farklı etkinliklerin varlığı dil öğretimi açısından önem arz etmektedir. Bu beceriyi geliştirmek için bol bol yazma çalışmaları, dikte alıştırmaları yaptırılmalıdır.

Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni'nde (MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2009: 68) yazılı üretim (yazma) faaliyetlerinde, dil kullanıcısı yazar olarak bir ya da daha fazla okuyucu tarafından okunmak üzere kabul edilen bir yazılı metin üretir. Bu konuda dinlediğini daha sonra yazdırmak, bir anı yazmalarını istemek, bulmaca çözdürmek, not tutma, okuduğu bir hikaye, roman vb. edebi eserin özetini çıkarma, kendini tanıtıcı formlar doldurma, mektup yazma, görüşlerini yazılı olarak sunma gibi etkinlikler oyunlar yoluyla yapılabilir.

İSİM	ŞEHİR	BİTKİ	HAYVAN	EŞYA	ÜLKE
Meryem	Manisa	Muz	Maymun	Masa	Macaristan
10	5	10	10	5	10
Anil	Ankara	Armut	An	Ayna	Almanya
10	10	10	5	10	10
Derya	Diyarbakır	Dereotu	Doğan	Dolap	Danimarka
10	5	5	10	5	5

Şekil5: İsim-Şehir Oyunu

### Ölçme ve Değerlendirme Aracı-5

**Oyunun Oynanışı:** Oyunculardan biri bir harf söyler. Herkes o harf ile ilgili isim, şehir, bitki, hayvan, eşya adları yazarlar ve belli bir süre tutulur. Süre bittikten sonra yazma aşaması tamamlanmıştır. Daha sonra sırasıyla herkes yazdıklarını söyler. Aynı kelimeyi yazarlar aynı puanı farklı kelimeyi yazarlar diğerlerinden daha yüksek bir puan alırlar. Oyun birkaç sefer bu şekilde döner. En son bütün puanlar toplanarak kazanan ilan edilir.

SORU-1: Oynadığınız oyunda geçen ülke adlarını ve nerede olduğunu yazınız.

.....

SORU-2: Oynadığınız oyunda geçen bitki adlarını ve nerede yetiştiklerini yazınız.

.....

SORU-3: Oynadığınız oyunda geçen kişi adlarını yazınız.

.....

SORU-4: Oynadığınız oyunda geçen eşya adlarını ve günlük hayatta ne işe yaradığını yazınız.

.....

Ölçme ve değerlendirme aracı 5'e göre; harf hakimiyeti, kelime bilgisi, yer bilgisi, isim bilgisine yönelik sorular sorulmuştur. Temel seviyenin üstünde bulunan orta ve ileri düzeylerde de kelime öğretimine uygun bir oyundur. Her yaşta insanın düşünme becerisine hizmet etmektedir. Özellikle işleve yönelik sorulara da rastlanmaktadır.

### Son Harften Kelime Bulma Oyunu

En az 2 kişi ile oynanan bir oyundur. İlk sıradaki öğrenci bir kelime söyler. Söylenen kelimenin son harfi ile sıradaki öğrencinin yeni ve farklı bir kelime türetmesi beklenir. Daha önce söylenen bir kelimeyi söyleyen öğrenci oyundan elenir. Bu şekilde kazanan öğrenci tespit edilir. Kalabalık gruplarda daha eğlenceli ve öğretici bir özelliğe sahiptir. Kelime bilgisi, hızlı düşünme, hatırd tutma, harf



hakimiyeti vb. özelliklerin öğrencilerde gelişmesine yardımcı olur. Öğrenciler tahtaya çıkarılarak da oyun oynatılabilir. Bu şekilde de yazma becerilerinin gelişmesine ve topluluk önünde kendilerini ifade etmeye hizmet ettiğinden özgüven becerisinin kazandırılmasını sağlamaktadır.

Bu oyun Konya\Ereğli Kapalı T Tipi Ceza İnfaz Kurumu B1 seviyesindeki 5 öğrenciye uygulanmıştır. Bu öğrenciler Afganistan, Arabistan, Cezayir, Suriye, Mısırdan gelmişlerdir.

<b>Ölçme ve Değerlendirme Aracı-6</b>				
<b>Ö1</b>	<b>Ö2</b>	<b>Ö3</b>	<b>Ö4</b>	<b>Ö5</b>
Elma	Armut	Tatil	Leylek	Kedi
İp	Penguen	Nane	Elbise	Ev
Vida	Anne	Elek	Köpek	Kemik
Kağıt	Telefon	Nine	Ekmek	Erkek

Ölçme ve değerlendirme aracı 6'ya bakıldığında; amaç öğrencilerin kelime bilgisini yoklamak ve bunun üzerine düşünmelerini sağlamaktır. Oyun bu şekilde devam ederek ilerlemektedir. Öğrencilerin kelime hazinesini geliştirmeye ve artırmaya yarayan bit grup oyunudur. Dil öğretiminde eğlenceli vakit geçirmek için sınıf içi ya da dışı etkinliklerde kullanılmaya uygundur.

### **Son Heceden Kelime Türetme**

Aynı son harften kelime türetme oyunu gibi heceden hareketle kelime türetme yapılır. Sadece kelimenin tek heceli olmamasına dikkat edilir. Bu oyun Konya\Ereğli Kapalı T Tipi Ceza İnfaz Kurumu B1 seviyesindeki 5 öğrenciye uygulanmıştır. Bu öğrenciler Afganistan, Arabistan, Cezayir, Suriye, Mısırdan gelmişlerdir. Son harften kelime türetme oyununa göre öğrencilerin biraz zorlandıkları tespit edilmiştir.

<b>Ölçme ve Değerlendirme Aracı-7</b>				
<b>Ö1</b>	<b>Ö2</b>	<b>Ö3</b>	<b>Ö4</b>	<b>Ö5</b>
Elma	Mandalina	Nane	Ne	Neden
Denge	Gelir	-	Lale	Leylek
-	Masa	-	Salı	-
-	Bilgisayar	-	Yardım	-

Ölçme ve Değerlendirme aracı 'ye göre öğrencilerden 3 tanesi son heceden kelime türetemedikleri için oyun dışı bırakılmıştır. Diğer oyuna göre süre sınırı uzun tutulmuştur. Öğrencilerin kelime ve hece mantığını geliştirmeye yarayan eğlenceli ve öğretici bir oyundur. Her seviyede bulunan sınıf için uygundur.

## Alfabe Çorbası Oyunu

Sınıf gruplara bölünür ve belli bir süre belirlenir. Alfabeden bir harf seçilerek bu süre içinde bu harfle ilgili kelime yazmaları istenir. En çok kelimeyi yazan kazanır. Hızlı bir şekilde düşünme, kelime ve harf bilgisi, yazma becerisini geliştirmeye yönelik bir oyundur. Bu oyun Konya\Ereğli Kapalı T Tipi Ceza İnfaz Kurumu B1 seviyesindeki 5 öğrenciye uygulanmıştır. Bu öğrenciler Afganistan, Arabistan, Cezayir, Suriye, Mısırdan gelmişlerdir.

Ölçme ve Değerlendirme Aracı-8				
Ö1	Ö2	Ö3	Ö4	Ö5
Kedi	Karton	Konu	Kan	Kek
Kek	Kol	Kalp	Kedi	Kelepçe
Kepçe	Köpek	Kedi	Köpek	Kedi
Kutu	Kolluk	Köpek	Kar	Köpek
Katil	Kelepçe	Kobra	Kadın	Kepçe
Kapkaç	Koro	Kum	Kalp	Kola
Kupa	Kola	Kar	Kalın	-
Kamyon	--	Kadın	Küpe	-
-	-	-	Kolye	-

Ölçme ve değerlendirme aracı 8'e göre; kelime türetmek için k harfi seçilmiştir ve en çok kelime türeten öğrenci oyunu kazanmıştır. Bu oyun birkaç tur farklı harfler seçilerek devam eder. Öğrencilerin yazma ve telaffuz etme becerilerini geliştirmeyi sağlayan eğitici oyunlar arasındadır. Dil seviyelerinin temel, orta, ileri her seviyede kullanılmaya uygundur. Daha sonra farklı bir harf belirlenerek de oyun devam ettirilebilir.

## SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Yabancı dil öğretiminde sınıf içinde öğrenmenin sıradanlıktan kurtarılmasında eğitsel oyunlar ve bulmaca etkinlikleri öğrenmeyi olumlu olarak etkilemekte, ayrıca bilinenleri uygulama fırsatı sunmaktadır (Demirel, 1978). Oyunlarla kelime öğretimi sınıfta daha eğlenceli vakit geçirmeyi sağlamak ve dil öğretiminde daha verimli olmaktadır.

Alanyazında yapılan çalışmalarla karşılaştırıldığında pek çok çalışmada elde edilen bulgular şu şekildedir:

- Kara (2010) yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılan eğitsel oyunlarla alakalı olarak gözleme dayalı nitel bir araştırma yapmış oyun etkinliklerinin öğrencilerin dile karşı olumlu tutum gösterdiklerini tespit etmiştir.

- Chou (2012) oyun, şarkı, hikayelerin İngilizce öğretimine etkisini araştırmış ve sonucunda bu tür etkinliklerin öğrenci tutumunu olumlu etkilediğini gözlemlemiştir.
- Özbal (2009) Almanca öğretiminde deneysel bir çalışma yapmış, eğitsel oyunların kullanımıyla alakalı ön test ve son test grubu oluşturmuştur. Ön testte kontrol ve deney grubunun tutum puanları birbirine yakın çıkarken son testte deney grubu tutum puanı kontrol grubuna göre daha yüksek çıkmıştır.
- Al Neyadi (2007) kelime öğretmek amacıyla oyunların etkisini araştırmış eğitsel oyunların öğrenci tutumunu olumlu etkilediğine ulaşmıştır.
- Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde eğitsel oyunların kullanımı ile ilgili deneysel çalışmalarda (Al Khudhur, 2016; Derviçoğulları, 2008), ana dili olarak Türkçe öğretiminde eğitsel oyunların kullanımı ile ilgili deneysel çalışmalarda (Varan, 2017; Arıcı, 2017; Baştuğ, 2015; Gülsoy, 2013; Gedik, 2012), yabancı dil olarak İngilizce ve Almanca öğretiminde eğitsel oyunların kullanımı ile ilgili deneysel çalışmalarda (Al Zangana, 2018; Işık, 2016; Mubaslat, 2012; Chou, 2012; Alemi, 2010; Özbal, 2009; Şenergüç, 2007; Gömleksiz, 2005) eğitsel oyunlarla öğretimin uygulandığı deney grubu ile geleneksel öğretimin uygulandığı kontrol grubu arasında, deney grubu lehine anlamlı farklılıklar ortaya çıkmış ve eğitsel oyunların kullanıldığı grupların daha başarılı olduğu tespit edilmiştir.
- Ataöver (2005) 'Ergenlere Oyunlarla İngilizce Dil Bilgisi Öğretimi' adlı çalışmasında deneysel çalışmalarla dil bilgisi öğrenen sınıflar ile geleneksel eğitim metotlarının kullanıldığı sınıfları karşılaştırarak incelemiştir. Öğrenci gruplarının puan ortalamasına bakıldığında geleneksel öğretim metodu kullanılan sınıfların oyun metodu kullanan sınıflara göre daha düşük olduğu tespit edilmiş bu durumu da yaş grubunun oyun yöntemi kullanmaya müsait ve alışkın olmadığı şeklinde gerekçelendirmiştir. Uygulama aşamasından 4 hafta sonra yapılan testin sonucunda deney grubunun kontrol grubuna göre daha anlamlı bir sonuç verdiği gözlemlenmiştir.
- Taheri (2014) yabancı dil olarak İngilizce öğretiminde öğrenilenlerin kalıcılığı ile alakalı bir çalışma yapmıştır. Bu süreçte kullanılan oyunların etkisi araştırılmak istenmiştir. İlkokul seviyesinde bulunan öğrenciler deney ve kontrol grubu olmak üzere 2 gruba ayrılmıştır. 4 hafta süren uygulama sonucuna bakıldığında zaman ilerledikçe kelime hatırlama konusunda geleneksel tekniklere göre oyunların daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak; eğitsel oyunların dil öğretimine katkısı mevcuttur. Sınıf içinde eğlenceli ve etkili bir ortam sunmakta, öğrenciyi güdülemekte, dile karşı olumlu bakış açısı geliştirmelerine hizmet edebilir. Bu şekilde öğretmenin desteğine bağımlı bireyler değil serbest bir şekilde dil öğrenen bireyler yetiştirilmek mümkün olabilir. Aynı zamanda belli bir süre verilmesi öğrencinin düşünerek hareket

etmesini sağlamayabilir. Dil becerilerinin önemli bir kısmını oluşturan dinleme, yazma hatta konuşma becerilerine de hizmet etme; yaparak ve yaşayarak kalıcı öğrenmelere ortam sunma açısından uygundur.

Dilin anlamlı bir bağlam içerisinde kullanımını sağlayan eğitsel oyunlar, dil öğrenimi için vazgeçilmez etkinliklerdir. Bu etkinliklerde öğrenciler özgüven kazanarak sorumluluk alır; dilsel, zihinsel ve sosyal becerilerini geliştirir ve öğrenme sürecinin önemli bir parçası haline gelir (Erol vd., 2021: 178). Bunun yanı sıra; eğitsel oyunların eğitim teknolojileri ile birlikte kullanılabilmesinin de yararları olduğu söylenebilir. Bu konuya yönelik olarak *çağdaş eğitim yöntemleri öğrenme ortamlarının bireylerin bilgiye daha kolay ulaşmalarını, bilgiyi üretilip diğer bireylere aktarmalarını sağlayacakları araçlarla yani eğitim teknolojileriyle donatılması gerektirmektedir*” (Gün ve Bilgen 2022: 61) ifadesiyle konunun önemine dikkat çekilmiştir.

Alanyazındaki bu çalışmalardan hareketle genel olarak oyun etkinliklerinin kullanımının eğitim ortamlarını ve öğrencileri olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Çalışma ile ilgili şu öneriler verilebilir:

- Öğrenci seviyelerine göre yeni oyunlar hazırlanabilir.
- Ders kitaplarında eğitsel oyunlarla ilgili metin, çalışma kâğıdı, değerlendirme formu vb. aktif etkinliklere yer verilebilir.
- Dinleme ve yazma becerilerinin dışında okuma ve konuşma becerilerine yönelik oyunlarla bağlantılı çalışmalar yapılabilir.
- Materyal geliştirme ve fiziki şartlar ile ilgili konuyla ilgili uzman araştırmaları yapılabilir.
- Oyunların dört temel dil becerisi üzerine etkisi üzerine deneysel çalışmalar yapılabilir.
- Dil öğretimi konusu ile ilgilenen kurum ve kuruluşlar ile bu konu ile ilgili projeler geliştirilebilir.
- Oyunların etkililiği hakkında öğrenci görüşlerinin bulunduğu çalışmalar yapılabilir.

## KAYNAKÇA

Al Khudhur, M. (2016). Yapım eklerinin öğretiminde eğitsel oyun temelli bir model önerisi: Kerkük Türkmenleri örnekleme. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 45026.

Al Neyadi, O. S. (2007). The effects of using games to reinforce vocabulary learning. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.696.2297&rep=rep1&type=pdf> adresinden 21.07.2023 tarihinde alındı.

Al Zangana, A. F. A. (2018). Eğitsel oyunların ve cinsiyetin yabancı dil öğrenenler olarak beş yaşındaki üzerine etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 515651.

Âlemi, M. (2010). Educational games as a vehicle to teaching vocabulary. *Modern Journal of Applied Linguistics*, 2(6), 425-438.

Arci, B. (2017). Eğitsel oyunların Almanya'da yaşayan Türk çocuklarının Türkçe öğrenme başarılarına etkisi. (Doktora Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 469422.

- Ataöver, S. (2005). Ergenlere oyunlarla İngilizce dil bilgisi öğretimi (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 188031.
- Baştuğ, S. D. (2015). Eğitsel oyunlarla desteklenen dikte etkinliklerinin öğrencilerin dikte becerilerine etkisinin incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 415832.
- Cahyadi, S, D., Muhammad, S. (2020). A modified roundtable technique based on process approach to promote the students' writing achievements in foreign language setting. *International Journal of Education and Practice*. 8, 149-157 DOI: 10.18488/journal.61.2020.81.149.157.
- Chou, M. (2012). Assessing English vocabulary and enhancing young English as a foreign language (EFL) learners' motivation through games, songs and stories. *Education 3-13: International Journal of Primary, Elementary and Early Years Education*, 42(3), 284-297. <https://doi.org/10.1080/03004279.2012.680899>.
- Demirel, Ö. (1978). Tam öğrenme. *Eğitim ve Bilim dergisi*, Ankara, Sayfa 46-50.
- Demirel, Ö. (2004). *Yabancı dil öğretimi, dil pasaportu, dil biyografisi, dil dosyası*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Dervişoğulları, N. (2008). Yabancı dil olarak Türkçe öğretilen sınıflarda oyunlarla sözcük öğretimi. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 228091.
- Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme (Tamamlayıcı Cilt). (2001).
- Erdem, İ., & Aycan, E. (2017). Dil öğretiminde oyunun yeri ve uygulama basamakları. H. Develi, C. Yıldız, M. Balcı, İ. Gültekin ve D. Melanlıoğlu (Editörler), *Uygulamalı Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi el kitabı* (s. 361-392) içinde. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ergin, M. (2008). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım.
- Erol, S., Erdem, İ. & Akkaya, A. (2021) Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Eğitsel Oyunların Kullanımının Akademik Başarı, Tutum ve Kalıcılığa Etkisi, *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:16 Sayı: Özel Sayı, 166-183.
- Gedik, M. (2012). Ortaokul ikinci sınıf öğrencilerinin temel dil becerilerinin geliştirilmesinde eğitsel oyunların başarı ve kalıcılığa etkileri. (Doktora Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 325334.
- Gömlüksiz, M. N. (2005). Oyun ile İngilizce öğretiminin uygulanması ve öğrenci başarısına etkisi. *Kırgızistan Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 179-195.
- Gülsoy, T. (2013). 6. sınıf öğrencilerinin kelime hazinesinin geliştirilmesinde eğitsel oyunların etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 345620.
- Gün, M. ve Bilgen, D. (2022). Yabancılara Türkçe öğretiminde kelime öğretirken kullanılabilir bir artırılmış gerçeklik uygulaması örneği: aurasma. *International Journal of Language Academy*. 10(4), 60-70.
- Hamaratlı, E. (2018). Yabancılara Türkçe öğretiminde kelime ağı oluşturma yönteminin öğrencilerin yazma becerisi ve motivasyonuna etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 407178.
- Işık, İ. (2016). İlkokul 3. sınıf öğrencilerine eğitsel oyunlar ile İngilizce kelime öğretiminin akademik başarıya etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 421729.
- Kara, M. (2010). Oyunlarla yabancılara Türkçe öğretimi. *Türklük Bilimi Araştırma Dergisi (TÜBAR)*, 27, 407-421.
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kavcar, C. (2004). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Engin Yayınları.
- Lee, S. K. (1995). Creative games for the language class. *Forum*, 33(1), 35-48.
- Lee, W. R. (1986). *Language teaching games and contests*. Oxford: Oxford University Press.

MEB Özel Tefvik Fikret Okulları, (2010). İlköğretim Fransızca Dersi 6-8. Sınıflar Öğretim Programı. Sayfa 25.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2009). *Diller için avrupa ortak başvuru metni: öğrenme - öğretme – değerlendirme*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayınları.

Mubaslat, M. M. (2012). The effect of using educational games on the students' achievement in English language for the primary stage. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED529467.pdf> adresinden 25.05.2019 tarihinde alındı.

Özbal, B. (2009). İlköğretim okullarındaki yabancı dil öğretiminde eğitsel oyunların yeri ve önemi. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 249669.

Simpson, A. (2015). Using games in the language classroom. <http://research.sabanciuniv.edu/26774/1/using-games-in-the-language-classroom.pdf> adresinden 23.05.2019 tarihinde alındı.

Şenergüç, G. (2007). Yetişkinlere kelime öğretiminde oyunların kullanımı. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 211423.

Taheri, M. (2014). The effect of using language games on vocabulary retention of Iranian elementary EFL learners. *Journal of Language Teaching and Research*, 5(3), 544-549.

Uberman, A. (1998). The use of games for vocabulary presentation and revision. *English Teaching Forum*, 36(1), 20-27.

Varan, S. (2017). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin zihinsel sözlüğünü geliştirmede eğitsel oyunların etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 470983

Wright, A., Betteridge, D., & Buckby, M. (2006). *Games for language learning*. Cambridge: Cambridge University Press.

Yavuz G., & Okur, A. (2021). Yabancılara Türkçe öğretiminde eğitsel oyunların konuşma rolü. *RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Ö10, 251-264.

### İnternet Kaynakları

[https://www.google.com/search?q=isim+%C5%9Fehir+oyunu&rlz=1C1GCEU trTR1015TR1015&source=lnms&tbm=isch&sa=X&sqi=2&ved=2ahUKEwinw6iskp2AAxVEi\\_0HHZhvCXIQ AUoAXoECAMQAw&biw=1920&bih=937&dpr=1#imgrc=kNW6txziy0T8xM](https://www.google.com/search?q=isim+%C5%9Fehir+oyunu&rlz=1C1GCEU trTR1015TR1015&source=lnms&tbm=isch&sa=X&sqi=2&ved=2ahUKEwinw6iskp2AAxVEi_0HHZhvCXIQ AUoAXoECAMQAw&biw=1920&bih=937&dpr=1#imgrc=kNW6txziy0T8xM) adresinden 20.07.2023 tarihinde alındı.

[https://www.google.com/search?q=ya%C4%9F+satar%C4%B1m+bal+satar%C4%B1m+oyunu+nas%C4%B1l+oynan%C4%B1r&rlz=1C1GCEU trTR1015TR1015&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwju9aPblp2AAxUtXvEDHa2RBZ8Q AUoAnoECAEQBA&biw=1920&bih=937&dpr=1#imgrc=znZi4uu0\\_1aM](https://www.google.com/search?q=ya%C4%9F+satar%C4%B1m+bal+satar%C4%B1m+oyunu+nas%C4%B1l+oynan%C4%B1r&rlz=1C1GCEU trTR1015TR1015&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwju9aPblp2AAxUtXvEDHa2RBZ8Q AUoAnoECAEQBA&biw=1920&bih=937&dpr=1#imgrc=znZi4uu0_1aM) adresinden 20.07.2023 tarihinde alındı.

[https://www.google.com/search?q=eski+minder+oyunu&rlz=1C1GCEU trTR1015TR1015&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjA4vO\\_gp2AAxUQQfEDHaITA4EQ AUoAXoECAIQAw&biw=1920&bih=937&dpr=1#imgrc=j08BT\\_IIW0ImZM](https://www.google.com/search?q=eski+minder+oyunu&rlz=1C1GCEU trTR1015TR1015&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjA4vO_gp2AAxUQQfEDHaITA4EQ AUoAXoECAIQAw&biw=1920&bih=937&dpr=1#imgrc=j08BT_IIW0ImZM) adresinden 20.07.2023 tarihinde alındı.

<https://www.google.com/search?q=sandalye+kapmaca+oyunu+nas%C4%B1l+oynan%C4%B1r&rlz=1C1GCEU trTR1015TR1015&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwiwKHl6pyAAxUBavEDHW4GDVIQ AUoAnoECAEQBA&biw=1920&bih=880&dpr=1#imgrc=dNx7u3oIT9o7tM> adresinden 20.07.2023 tarihinde alındı.

**GENİŞLETİLMİŞ ÖZET:** Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi konusunda oyunları teknik olarak kullanabilmek için öncelikle dil öğrenen bu bireylerin Avrupa Dil Gelişim Portfolyosuna göre hangi seviyede olduğuna karar verilmelidir. Bu portfolyoya bakıldığında sürecin ilerlemesinde bireyin aktif çaba göstermesi gerektiği ile karşılaşmaktayız. Avrupa Dil Gelişim Portfolyosunun temelini oluşturan Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Metninde oyunun dil öğretmek amaçlı kullanımı incelenmeye çalışılmıştır. Böylece dil öğretiminde yanlış yöntem ve tekniklerle ezberletmek yerine etkileşimli ve aktif bir şekilde

oyunlar yardımıyla dil öğretimi önem kazanmıştır. Bu çalışmada kullanılan oyunlar öğrencilerin dinleme ve yazma becerilerini geliştirmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. İsim-şehir kelime oyunu, son harften kelime bulma, alfabe çorbası, son heceden kelime türetme yazma becerisinde incelenirken; kulaktan kulağa, sandalye kapmaca, eski minder, yağ satarım bal satarım oyunları dinleme becerileri içerisinde bulunmaktadır. Daha önce bu konuyla ilgili çalışmalarda genellikle teknolojik oyunlar bulunmaktadır ama eski sokak oyunlarımız olan yukarıda ismi geçen oyunlara yönelik çalışmalar asgari düzeyde kalmaktadır.

### **ÇALIŞMANIN AMACI**

Bu çalışmanın amacı yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde sınıf içinde kullanılan oyunlarının dinleme ve yazma becerileri üzerindeki rolünü ölçme ve değerlendirme etkinlikleri ile incelemektir.

### **PROBLEM DURUMU**

Bu çalışmanın ana problem cümlesi: ‘Yabancılara Türkçe Öğretiminde kullanılan oyunların ölçme ve değerlendirme çalışmalarına katkısı nasıldır?’ şeklindedir. Çalışmanın alt problem cümleleri ise şu şekildedir:

- Yabancılara Türkçe Öğretiminde dinleme becerisini geliştiren oyunların ölçme ve değerlendirme araçlarındaki rolü nedir?
- Yabancılara Türkçe Öğretiminde yazma becerisini geliştiren oyunların ölçme ve değerlendirme araçlarındaki rolü nedir?

### **YÖNTEM**

Araştırmada betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Karasar’a (2013) göre betimsel tarama, geçmişte ya da hâlihazırdaki durumu, olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yöntemidir. Betimsel tarama yöntemi nitel araştırmalar sınıfına girmektedir. Çalışmaya konu edilen bireyler ya da nesnelere bulunduğu koşullar içinde olduğu gibi ifade edilmeye çalışılır. Herhangi bir değişiklik ya da etkileme çabasına girilmez.

### **VERİLERİN ANALİZİ**

Araştırmada yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılan eğitici ve kelime öğretimine yardımcı oyunlar araştırılmıştır. Bu oyunlar dinleme ve yazma becerilerine uygun bir şekilde sınıflandırılmıştır. Daha sonra bu oyunların dinleme ve yazma becerilerine etkisi bulgular kısmında tek tek incelenerek Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Metni ile Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme kaynakları referans alınarak ilişkilendirilmiş, bulgular kısmında elde edilen veriler analiz edilmiştir.

### **BULGULAR**

Bu başlık altında sadece iki oyunun özet bilgilerine yer verilmiştir:

#### **Yabancılara Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisini Geliştiren Oyunlar**

Dil öğretiminde dil becerileri oldukça önemlidir ve kalıcı öğrenmeleri gerçekleştirmek amacıyla bir bütün halinde verilmelidir. Öğrencilerin dil öğrenme sürecinde başarılı ve etkili bir şekilde dili kullanmaları için kendilerinin de uzun süre çaba göstermeleri gerekmektedir. Bu konuda eğitsel oyunlar öğrencileri güdüleyen, onları harekete geçiren, motive eden, onlara yoğun ve anlamlı öğrenme ortamları sunarak dil öğretimi konusunda yardımcı olan etkinlikler olarak değerlendirilmektedir (Wright vd., 2006: 2; Lee, 1995: 35).

### Son Heceden Kelime Türetme

Aynı son harften kelime türetme oyunu gibi heceden hareketle kelime türetme yapılır. Sadece kelimenin tek heceli olmamasına dikkat edilir. Bu oyun Konya\Ereğli Kapalı T Tipi Ceza İnfaz Kurumu B1 seviyesindeki 5 öğrenciye uygulanmıştır. Bu öğrenciler Afganistan, Arabistan, Cezayir, Suriye, Mısırdan gelmişlerdir. Son harften kelime türetme oyununa göre öğrencilerin biraz zorlandıkları tespit edilmiştir.

### Alfabe Çorbası Oyunu

Sınıf gruplara bölünür ve belli bir süre belirlenir. Alfabeden bir harf seçilerek bu süre içinde bu harfle ilgili kelime yazmaları istenir. En çok kelimeyi yazan kazanır. Hızlı bir şekilde düşünme, kelime ve harf bilgisi, yazma becerisini geliştirmeye yönelik bir oyundur. Bu oyun Konya\Ereğli Kapalı T Tipi Ceza İnfaz Kurumu B1 seviyesindeki 5 öğrenciye uygulanmıştır. Bu öğrenciler Afganistan, Arabistan, Cezayir, Suriye, Mısırdan gelmişlerdir.

### SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Yapılan çalışmalarla karşılaştırıldığında sonuç olarak; eğitsel oyunların dil öğretimine katkısı mevcuttur. Sınıf içinde eğlenceli ve etkili bir ortam sunmakta, öğrenciyi güdülemekte, dile karşı olumlu bakış açısı geliştirmelerine hizmet etmektedir. Bu şekilde öğretmenin desteğine bağımlı bireyler değil serbest bir şekilde dil öğrenen bireyler yetiştirilmektedir. Aynı zamanda belli bir süre verilmesi öğrencinin düşünerek hareket etmesini sağlamaktadır. Dil becerilerinin önemli bir kısmını oluşturan dinleme, yazma hatta konuşma becerilerine de hizmet eder; yaparak ve yaşayarak kalıcı öğrenmelere ortam sunar. Çalışmalar deneysel ve nitel olmak üzere pek çok konuda bu alana ışık tutmaktadır. Tutum, kaygı, motivasyon, betimsel vb. çalışmalarda genel olarak oyun etkinliklerinin kullanımı eğitim ortamlarını ve öğrencileri olumlu yönde etkilemektedir.

Çalışma ile ilgili şu öneriler verilebilir:

- Öğrenci seviyelerine göre oyunlar hazırlanabilir.
- Öğretim programlarında ve kazanımlara dayalı olarak oyunlara yer verilebilir.
- Ders kitaplarında eğitsel oyunlarla ilgili metin, çalışma kâğıdı, değerlendirme formu vb. aktif etkinliklere yer verilebilir.
- Sokak oyunları ve dil öğretimi ile ilgili drama çalışmaları yapılabilir.
- Dinleme ve yazma becerilerinin dışında okuma ve konuşma becerilerine yönelik oyunlarla bağlantılı çalışmalar yapılabilir.
- Materyal geliştirme ve fiziki şartlar ile ilgili uzman araştırmaları yapılabilir.
- Oyunların dört temel dil becerisi üzerine karşılaştırmalı etkisi üzerine çalışmalar yapılabilir.
- Oyunları dil öğretiminde kullanmayı bilen uzmanlar yetiştirilmeye dikkat edilmelidir.
- Dil öğretimi konusu ile ilgilenen kurum ve kuruluşlar ile bu konu ile alakalı projeler geliştirilebilir.
- Oyunların etkililiği hakkında öğrenci görüşlerinin bulunduğu çalışmalar yapılabilir.
- Oyunlar yardımıyla kültür aktarımına yönelik betimsel araştırmalar yapılabilir.

**EXTENDED ABSTRACT:** To effectively include games in the pedagogy of teaching Turkish as a foreign language, it is important to ascertain the proficiency level of language learners



based on the European Language Development Portfolio. Upon examining this portfolio, it becomes evident that the person must actively engage in the advancement of the process. The examination of incorporating games into language education has been undertaken within the framework of the Common European Framework of Reference for Languages, which serves as the foundation for the European Language Development Portfolio. Consequently, the use of interactive and active instructional approaches, such as including games, has become more significant in language education, as opposed to relying on ineffective methods and tactics that involve rote memorization. The games included in this research were designed with the intention of enhancing students' listening and writing abilities. The examination of various word games, such as the name-city word game, alphabet soup, and deriving words from the final syllable, is a topic of interest in the field of writing skills. Additionally, listening skills include activities such as word of mouth, chair snatching, old cushions, and "selling oil and selling honey" games. Prior research in this field has been focused on technology games, whereas studies pertaining to traditional street games, as indicated above, have been limited in scope.

### **THE PURPOSE OF THE STUDY**

The objective of this research is to investigate the impact of incorporating educational games into the classroom setting for the purpose of teaching Turkish as a second language. Specifically, this study aims to assess the effectiveness of these games in enhancing students' listening and writing abilities using measuring and assessment techniques.

### **PROBLEM SITUATION**

The primary research question addressed in this study is: "To what extent do the educational games employed in the instruction of Turkish as a foreign language contribute to measurement and evaluation studies?" The research includes the following sub-problem sentences:

- What is the significance of including listening skill-enhancing games in measuring and evaluation methods for teaching Turkish to non-native speakers?
- What is the significance of using writing skill-enhancing games as measuring and evaluation methods in the context of teaching Turkish to non-native speakers?

### **METHODOLOGY**

The investigation used a descriptive scanning approach. Karasar (2013) posits that descriptive scanning is a research methodology that seeks to provide an accurate depiction of the historical or present state of affairs. The descriptive scanning approach is classified as a kind of qualitative research. The research aims to accurately represent individuals or items that are the focus of investigation in their respective situations. No attempt is made to alter or manipulate it.

### **DATA ANALYSIS**

The present research aimed to examine the usage of educational and vocabulary teaching assistance games in the context of teaching Turkish as a foreign language. The games are categorized based on their respective listening and writing abilities. Subsequently, a comprehensive analysis was conducted to investigate the impact of these games on both listening and writing proficiencies. The findings section systematically examined each effect individually while also establishing a connection between the Common European Framework of Reference for Languages and the resources provided by the Common

European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, and Evaluation. Furthermore, the data obtained in the findings section underwent thorough analysis.

## **FINDINGS**

This section only covers a concise overview of two specific games.

### **Enhancing Listening Skills in Turkish Language Instruction for Non-Native Speakers Using Educational Games**

Proficiency in language is of utmost significance in the field of language instruction and should be comprehensively addressed to facilitate enduring acquisition. In order to achieve successful and effective language acquisition, students must exert sustained and diligent effort in the language learning process. Educational games are seen as activities that serve to engage students and facilitate language instruction by creating immersive and purposeful learning environments (Wright et. al., 2006: 2; Lee, 1995: 35).

### **Deriving a word from its last syllable**

Similar to the linguistic activity of deriving words from the last letter, the process of word formation may also be seen via the derivation of words from syllables. Please ensure that the term in question does not possess a single syllable. The aforementioned game was implemented with a group of five pupils who were at the B1 level of proficiency. This educational intervention took place at the Konya Ereğli Closed T-Type Penal Institution. The cohort of students consisted of individuals originating from Afghanistan, Arabia, Algeria, Syria, and Egypt. It was observed that the pupils had challenges while engaging in the activity of deriving words from their final letter.

### **The Alphabet Soup Game**

The students in the class are organized into groups, and a certain duration of time is designated. Participants are instructed to choose a letter from the alphabet and generate words that are associated with this chosen letter within a certain time frame. The one who produces the highest word count emerges as the victor. The game serves as a means to enhance cognitive abilities such as rapid cognitive processing, lexical and orthographic knowledge, as well as written expression proficiency. The game was administered to a group of five pupils at the B1 proficiency level inside the Konya Ereğli Closed T-Type Penal Institution. The aforementioned students originated from Afghanistan, the Arabian Peninsula, Algeria, Syria, and Egypt.

## **DISCUSSION, CONCLUSION AND RECOMMENDATION**

As a result, when compared to the studies carried out, educational games contribute to language teaching. It provides a fun and effective environment in the classroom, motivates students, and helps them develop a positive perspective on language. In this way, individuals who learn the language freely, rather than those who are dependent on the support of the teacher, are raised. At the same time, giving a certain amount of time allows the student to think and act. It also serves listening, writing, and even speaking skills, which constitute an important part of language skills; it provides an environment for permanent learning by doing and experiencing. Studies shed light on this field on many subjects, both experimental and qualitative. Attitude, anxiety, motivation, descriptive, etc. In general, the use of game activities in studies positively affects educational environments and students. The following suggestions can be given regarding the study:

- Games can be prepared according to student levels.
- Games can be included in the curriculum and based on achievements.

- There are texts, worksheets, evaluation forms, etc. about educational games in textbooks. Active activities can be included.
- Drama activities related to street plays and language teaching can be carried out.
- In addition to listening and writing skills, game-related activities can be carried out for reading and speaking skills.
- Expert research on material development and physical conditions can be conducted.
- Studies can be conducted on the comparative effects of games on four basic language skills.
- Care should be taken to train experts who know how to use games in language teaching.
- Projects related to this subject can be developed with institutions and organizations interested in language teaching.
- Studies can be conducted to include student opinions about the effectiveness of games.
- Descriptive research on cultural transmission can be conducted with the help of games.